ПРОГРАМ НАСТАВЕ И УЧЕЊА ЗА ДРУГИ РАЗРЕД ГИМНАЗИЈЕ

1. ЦИЉЕВИ ОПШТЕГ СРЕДЊЕГ ОБРАЗОВАЊА И ВАСПИТАЊА СУ:

- развој кључних компетенција неопходних за даље образовање и активну улогу грађанина за живот у савременом друштву;
- оспособљавање за самостално доношење одлука о избору занимања и даљег образовања;
- свест о важности здравља и безбедности;
- оспособљавање за решавање проблема, комуникацију и тимски рад;
- поштовање расне, националне, културне, језичке, верске, родне, полне и узрасне равноправности, толеранције и уважавања различитости;
- развој мотивације и самоиницијатив еза учење, оспособљавање за самостално учење, способност самовредновања и изражавања сопственог мишљења;
- пун интелектуални, емоционални, социјални, морални и физички развој сваког ученика, у складу са његовим узрастом, развојним потребама и интересовањима;
- развој свести о себи, стваралачких способности и критичког мишљења;
- развијање ненасилног понашања и успостављање нулте толеранције према насиљу;
- развијање свести о значају одрживог развоја, заштите и очувања природе и животне средине и еколошке етике;
- развијање позитивних људских вредности;
- развијање компетенција за разумевање и поштовање људских права, грађанских слобода и способности за живот у демократски уређеном и праведном друштву;
- развијање личног и националног идентитета, развијање свести и осећања припадности Републици Србији, поштовање и неговање српског језика и матерњег језика, традиције и културе српског народа и националних мањина, развијање интеркултуралности, поштовање и очување националне и светске културне баштине.

2. ОПШТЕ УПУТСТВО ЗА ОСТВАРИВАЊЕ ПРОГРАМА НАСТАВЕ И УЧЕЊА ОБАВЕЗНИХ ПРЕДМЕТА

I. Програми оријентисани на процес и исходе учења

Структура програма наставе и учења свих наставних предмета је конципирана на исти начин. На почетку се налази циљ наставе и учења предмета за сва четири разреда општег средњег образовања и васпитања. Иза циља се налазе општа предметна и специфичне предметне компетенције. У табели која следи, у првој колони наведени су стандарди који су утврђени за крај образовног циклуса, а који се делимично или у потпуности достижу на крају другог разреда, у другој колони дати су исходи за крај другог разреда , а у трећој се налазе теме/области са кључним појмовима садржаја. За предмете који немају утврђене стандарде за крај средњег образовања, у табели не постоји одговарајућа колона. Након табеле следе препоруке за остваривање наставе и учења предмета под насловом Упутство за дидактичко-методичко остваривање програма. Праћење напредовања и оцењивање постигнућа ученика је формативно и сумативно и реализује се у складу са Правилником о оцењивању ученика у средњем образовању и васпитању, а у оквиру Упутства за дидактичко-методичко остваривање програма налазе се препоруке за праћење и вредновање постигнућа ученика у односу на специфичности датог предмета.

Сви програми наставе и учења засновани су на општим циљевима и исходима образовања и васпитања и потребама ученика другог разреда. Усмерени су на процес и исходе учења, а не на саме садржаје који сада имају другачију функцију и значај. Садржаји су у функцији остваривања исхода који су дефинисани као функционално знање ученика тако да показују шта ће ученик бити у стању да учини, предузме, изведе, обави захваљујући знањима, ставовима и вештинама које је градио и развијао током једне године учења конкретног наставног предмета. Овако конципирани програми подразумевају да оствареност исхода води ка развијању компетенција, и то како општих и специфичних предметних, тако и кључних. Прегледом исхода који су дати у оквиру појединих програма наставе и учења може се видети како се постављају темељи развоја кључних компетенција које желимо да ученици имају на крају општег средњег образовања.

На путу остваривања циља и исхода, улога наставника је врло важна јер програм пружа простор за слободу избора и повезивање садржаја, метода наставе и учења и активности ученика. Оријентација на процес учења и исходе брига је не само о резултатима, већ и начину на који се учи, односно како се гради и повезује знање у смислене целине, како се развија мрежа појмова и повезује знање са практичном применом.

Програми наставе и учења, наставницима су полазна основа и педагошко полазиште за развијање наставе и учења, за планирање годишњих и оперативних планова, као и непосредну припрему за рад.

II. Препоруке за планирање наставе и учења

Образовно-васпитна пракса је сложена, променљива и не може се до краја и детаљно унапред предвидети. Она се одвија кроз динамичну спрегу међусобних односа и различитих активности у социјалном и физичком окружењу, у јединственом контексту конкретног одељења, конкретне школе и конкретне локалне заједнице. Зато, уместо израза реализовати програм, боље је рећи да се на основу датог програма планирају и остварују настава и учење који одговарају конкретним потребама ученика. Настава треба да обезбеди сигурну, подстицајну и подржавајућу средину за учење у којој се негује атмосфера интеракције и однос уважавања, сарадње, одговорности и заједништва.

Полазећи од датих исхода учења и кључних појмова садржаја, од наставника се очекује да дати програм контекстуализује, односно да испланира наставу и учење према потребама одељења имајући у виду карактеристике ученика, наставне материјале које ће користити, техничке услове, наставна средства и медије којима школа располаже, као и друге ресурсе школе и локалне средине.

Приликом планирања наставе и учења потребно је руководити се:

- индивидуалним разликама међу ученицима у погледу начина учења, темпа учења и брзине напредовања;
- интегрисаним приступом у којем постоји хоризонтална и вертикална повезаност унутар истог предмета и различитих наставних предмета;
- партиципативним и кооперативним активностима које омогућавају сарадњу;
- активним и искуственим методама наставе и учења;
- уважавањем свакодневног искуства и знања које је ученик изградио ван школе, повезивањем активности и садржаја учења са животним искуствима ученика и подстицањем примене наученог и свакодневном животу;
- неговањем радозналости, одржавањем и подстицањем интересовања за учење и континуирано сазнавање;
- редовним и осмишљеним прикупљањем релевантних података о напредовању ученика, остваривању исхода учења и постигнутом степену развоја компетенција ученика.

Полазећи од датих исхода, наставник најпре, као и до сада, креира свој годишњи (глобални) план рада из кога касније развија своје оперативне планове. Како су исходи дефинисани за крај наставне године, наставник треба да их операционализује прво у оперативним плановима, а потом и на нивоу конкретне наставне јединице. Од њега се очекује да за сваку наставну јединицу, у фази планирања и писања припреме за час, дефинише исходе за час који воде ка остваривању исхода прописаних програмом.

При планирању треба, такође, имати у виду да се исходи разликују. Неки се лакше и брже могу остварити, али је за већину исхода потребно више времена и више различитих активности.

Посебну пажњу током непосредне припреме за наставу треба посветити планирању и избору метода и техника, као и облика рада. Њихов избор је у вези са исходима учења и компетенцијама које се желе развити, а одговара природи предмета, конкретним садржајима и карактеристикама ученика. У том смислу на наставнику је да осмишљава разноврсне активности, како своје, тако и активности ученика. Очекује се да ученици у добро осмишљеним и разноврсним активностима наставе развијају своје компетенције целоживотног учења кроз самостално проналажење информација, критичко разматрање, обраду података на различите начине, презентацију, аргументовану дискусију, показивање иницијативе и спремности на акцију.

Од наставника се очекује да континуирано прати и вреднује свој рад и по потреби изврши корекције у свом даљем планирању. Треба имати у виду да се неке планиране активности у пракси могу показати као неодговарајуће зато што су, на пример, испод или изнад могућности ученика, не обезбеђују остваривање исхода учења, не доприносе развоју компетенција, не одговарају садржају итд. Кључно питање у избору метода, техника, облика рада, активности ученика и наставника јесте да ли је нешто релевантно, чему то служи, које когнитивне процесе код ученика подстиче (са фокусом на подстицање когнитивних процеса мишљења, учења, памћења), којим исходима и компетенцијама води.

III. Препоруке за праћење и вредновање наставе и учења

Праћење и вредновање је део професионалне улоге наставника. Од њега се очекује да континуирано прати и вреднује:

- процес наставе и учења,

- исходе учења и
- себе и свој рад.

Оријентисаност нових програма наставе и учења на исходе и процес учења омогућава:
- објективније вредновање постигнућа ученика,
- осмишљавање различитих начина праћења и оцењивања,
- диференцирање задатака за праћење и вредновање ученичких постигнућа и
- боље праћење процеса учења.

Праћење напредовања и оцењивање постигнућа ученика је формативно и сумативно и реализује се у складу са Правилником о оцењивању ученика у средњем образовању и васпитању. У настави оријентисаној на остваривање исхода учења вреднују се и процес учења и резултати учења. Поред уобичајених начина праћења и оцењивања ученика путем усменог и писменог испитивања које даје најбољи увид у резултате учења, постоје и многи други начини које наставник може и треба да употребљава како би објективно проценио не само резултате већ и процес учења. У том смислу, путем посматрања, он може да прати следеће показатеље: начин на који ученик учествује у активностима, како прикупља податке, како аргументује и доноси закључке. Посебно поуздани показатељи су квалитет постављених питања, способност да се нађе веза међу појавама, навођење примера, спремност да се промени мишљење у контакту са аргументима, разликовање чињеница од интерпретација, извођење закључака, прихватање другачијег мишљења, примењивање, предвиђање последица, давање креативних решења. Поред тога, наставник прати и вреднује како ученици међусобно сарађују у процесу учења, како решавају сукобе мишљења, како једни другима помажу, да ли испољавају иницијативу, како превазилазе тешкоће, да ли показују критичко мишљење уместо критицизам.

Како ни један од познатих начина вредновања није савршен, потребно је комбиновати различите начине оцењивања. Једино тако наставник може да сагледа слабе и јаке стране ученика. Приликом сваког вредновања постигнућа потребно је ученику дати повратну информацију која помаже да разуме грешке и побољша свој резултат и учење. Повратна информација треба да буде увремењена, дата током или непосредно након обављања неке активности; треба да буде конкретна, да се односи на активности и продукте ученика, а не на његову личност.

Праћење напредовања ученика започиње иницијалном проценом нивоа на коме се он налази и у односу на који ће се процењивати његов даљи ток напредовања. Свака активност је добра прилика за процену напредовања и давање повратне информације, а ученике треба оспособљавати и охрабривати да процењују сопствени напредак у остваривању исхода предмета, као и напредак других ученика.

Ученике треба континуирано, на различите начине, охрабривати да размишљају о квалитету свог рада и о томе шта треба да предузму да би свој рад унапредили. Резултате целокупног праћења и вредновања (процес учења и наставе, исходе учења, себе и свој рад) наставник узима као основу за планирање наредних корака у развијању образовно-васпитне праксе.

3. ОБАВЕЗНИ ПРЕДМЕТИ

СРПСКИ ЈЕЗИК И КЊИЖЕВНОСТ

Циљ учења Српског језика и књижевности је унапређивање језичке и функционалне писмености; стицање и неговање језичке и књижевне културе; оспособљавање за тумачење и вредновање књижевних дела; афирмисање и прихватање вредности хуманистичког образовања и васпитања ученика; развијање личног, националног и културног идентитета, љубави према матерњем језику, традицији и култури српског народа и других народа и етничких заједница.

ОПШТА ПРЕДМЕТНА КОМПЕТЕНЦИЈА

Ученик има знања из области српског језика и српске и светске књижевности. Влада усменом и писаном комуникацијом: говори и пише поштујући књижевнојезичку норму, уобличава логичан и стилски складан говорени и писани текст, разуме и критички промишља оно што прочита, има развијен речник. Чита, доживљава и тумачи књижевно дело; користи читање да боље разуме себе, друге и свет око себе; прочитао је најважнија књижевна дела из националне и светске културне баштине. Има навику и потребу да развија говорну и читалачку културу, како ради сопственог усавршавања тако и ради очувања и богаћења националне културе.

Основни ниво

Говори јасно и течно, поштујући књижевнојезичку норму; има културу слушања туђег излагања. Саставља једноставнији говорени или писани текст који је логичан, добро структуриран и стилски складан; користи оба писма (дајући предност ћирилици), влада основним писаним жанровима потребним за школовање и учешће у друштвеном животу. У различите сврхе чита књижевне и неуметничке текстове средње тежине, разуме књижевни и неуметнички текст средње сложености и критички промишља једноставнији књижевни и неуметнички текст.

Има основна знања о језику уопште; разликује књижевни српски језик од дијалекта и има потребу да учи, чува и негује књижевни језик. Има основна знања о гласовима, речима и реченицама српског језика и зна да примени одређена граматичка правила у говору и писању. Има развијен речник, у складу са средњим нивоом образовања, а речи употребљава у складу са приликом.

Познаје ауторе дела из обавезног школског програма и локализује их у контекст стваралачког опуса и у књижевноисторијски контекст. Наводи основне књижевноисторијске и поетичке одлике стилских епоха, праваца и формација у развоју српске и светске књижевности и повезује их са делима и писцима из обавезне лектире школског програма. Уочава и примерима аргументује основне поетичке, језичке, естетске и структурне особине књижевних дела из обавезне школске лектире. Формира читалачке навике и знања схватајући значај читања за сопствени духовни развој.

Средњи ниво

Говори пред аудиторијумом о темама из области језика, књижевности и културе; саставља сложенији говорени или писани текст, прецизно износећи идеје; у различите сврхе чита теже књижевне и неуметничке текстове и има изграђен читалачки укус својствен образованом човеку; разуме и критички промишља сложенији књижевни и неуметнички текст.

Има шира знања о језику уопште и основна знања о језицима у свету. Зна основне особине дијалеката српског језика и смешта развој књижевног језика код Срба у друштвени, историјски и културни контекст. Има шира знања о гласовима, речима и реченицама српског језика и та знања уме да примени у говору и писању. Има богат речник и види језик као низ могућности које му служе да се прецизно изрази.Тумачи кључне чиниоце структуре књижевног текста као и његове тематске, идејне, поетичке, стилске, језичке, композиционе и жанровске особине. Познаје књижевне термине и адекватно их примењује у тумачењу књижевних дела предвиђених програмом. Самостално уочава и анализира проблеме у књижевном делу и уме да аргументује своје ставове на основу примарног текста. Користи препоручену и ширу, секундарну литературу у тумачењу књижевних дела предвиђених програмом.

Напредни ниво

Дискутује о сложеним темама из језика, књижевности и културе које су предвиђене градивом; има развијене говорничке вештине; пише стручни текст на теме из језика и књижевности; продубљено критички промишља сложенији књижевни и неуметнички текст, укључујући и ауторове стилске поступке; изграђује свест о себи као читаоцу.

Има детаљнија знања о језику уопште, као и о граматици српског језика. Има основна знања о речницима и структури речничког чланка.

Критички чита, тумачи и вреднује сложенија књижевна дела из обавезног школског програма, као и додатна (изборна). Користи више метода, гледишта и компаративни приступ у тумачењу књижевног текста. Свој суд о књижевном делу аргументовано износи стално имајући на уму примарни текст, као и друге текстове, анализирајући и поредећи њихове поетичке, естетске, структурне и лингвистичке одлике, укључујући и сложеније стилске поступке. Шири читалачка знања и примењује стратегије читања које су усаглашене са типом књижевног дела и са читалачким циљевима (доживљај, истраживање, стваралаштво).

СПЕЦИФИЧНА ПРЕДМЕТНА КОМПЕТЕНЦИЈА: Језик

Основни ниво

Има основна знања о томе шта је језик уопште и које функције има; поштује свој језик и поштује друге језике. Зна основне податке о дијалектима српског језика и о дијалекатској основи књижевног језика; подједнако цени екавски и ијекавски изговор као равноправне изговоре српског књижевног језика; има основна знања о развоју књижевног језика, писма и правописа код Срба. Има основна знања о гласовима српског језика; познаје врсте и подврсте речи, примењује језичку норму у вези са облицима речи и у вези са њиховим грађењем; правилно склапа реченицу и уме да анализира реченице грађене по основним моделима. Има основна знања о значењу речи; познаје најважније речнике српског језика и уме да се њима користи. Уме да износи властите ставове говорећи јасно и течно, поштујући

књижевнојезичку норму и правила учтивости; има културу слушања туђег излагања. Овладао је складним писањем једноставнијих форми и основних жанрова (писмо, биографија, молба, жалба, захтев, ПП презентација и сл.), користећи компетентно оба писма, дајући предност ћирилици и примењујући основна правила језичке норме. На крају школовања саставља матурски рад поштујући правила израде стручног рада.

Средњи ниво

Има шира знања о језику уопште и основна знања о језицима у свету, њиховој међусобној сродности и типовима. Зна основне особине дијалеката српског језика и основна правила екавског и ијекавског изговора. Има шира знања о гласовима српског језика; зна правила о наглашавању речи и разликује књижевни од некњижевног акцента; има шира знања о врстама и подврстама речи, њиховим облицима и начинима њиховог грађења; познаје врсте реченица и анализира реченице грађене по различитим моделима. Има богат речник и уме да употреби одговарајућу реч у складу са приликом; усмерен је ка богаћењу сопственог речника. Изражајно чита и негује сопствени говор. Саставља сложеније писане текстове о различитим темама поштујући језичку норму. Користи стручну литературу и пише складно извештај и реферат.

Напредни ниво

Има детаљнија знања о језику уопште и детаљнија знања о граматици српског језика (акцентима, саставу речи, значењу падежа и глаголских облика, структури реченице); познаје структуру речничког чланка. Говори о одабраним темама као вешт говорник; пажљиво слуша и процењује вербалну и невербалну реакцију свог саговорника и томе прилагођава свој говор. Складно пише есеј, стручни текст и новински чланак доследно примењујући књижевнојезичку норму.

СПЕЦИФИЧНА ПРЕДМЕТНА КОМПЕТЕНЦИЈА: Књижевност

Основни ниво

Редовно чита књижевна дела из обавезног школског програма, зна значајне представнике и дела из светске и српске књижевности. Укратко описује своја осећања и доживљај књижевног или другог уметничког дела. Уочава и наводи основне поетичке, естетске и структурне особине књижевног и неуметничког текста погодног за обраду градива из језика и књижевности; уме да их именује и илуструје. Разуме књижевни и неуметнички текст: препознаје њихову сврху, издваја главне идеје текста; прати развој одређене идеје у тексту; наводи примере из текста и цитира део/делове да би анализирао текст или поткрепио сопствену аргументацију; резимира и парафразира делове текста и текст у целини. Издвојене проблеме анализира у основним слојевима значења. Основне књижевне термине доводи у функционалну везу са примерима из књижевног текста. Разуме зашто је читање важно за формирање и унапређивање своје личности, богаћење лексичког фонда. Развија своје читалачке способности. Разуме значај књижевности за формирање језичког, литерарног, културног и националног идентитета. Схвата значај очувања књижевне баштине и књижевне културе.

Средњи ниво

Тумачи књижевна дела из обавезног школског програма и поседује основна знања о књижевноисторијском и поетичком контексту који та дела одређује. Самостално уочава и анализира значењске и стилске аспекте књижевног дела и уме да аргументује своје ставове на основу примарног текста. Разуме и описује функцију језика у стваралачком процесу. У тумачењу књижевног дела примењује адекватне методе и гледишта усклађена са методологијом науке о књижевности. Познаје књижевнонаучне, естетске и лингвистичке чињенице и уважава их приликом обраде појединачних дела, стилских епоха и праваца у развоју српске и светске књижевности. На истраживачки и стваралачки начин стиче знања и читалачке вештине, који су у функцији проучавања различитих књижевних дела и жанрова и развијања литерарног, језичког, културног и националног идентитета. Има изграђене читалачке навике и читалачки укус својствен културном и образованом човеку. Примењује сложене стратегије читања. Мења аналитичке приступе за које оцени да нису сврсисходни. Процењује колико одређене структурне, језичке, стилске и значењске одлике текста утичу на његово разумевање.

Напредни ниво

Анализира поетичке, естетске и структурне одлике књижевног текста. Поуздано позиционира књижевни текст у књижевнотеоријски и књижевноисторијски контекст. Примењује одговарајуће поступке тумачења адекватне књижевном делу и њима сагласну терминологију. Користи више метода и гледишта и компаративни приступ да употпуни своје разумевање и критички суд о књижевном делу. Самостално уочава и тумачи проблеме у књижевном делу и своје ставове уме да аргументује на основу примарног текста и литерарно-филолошког контекста. Критички повезује примарни текст са самостално изабраном секундарном литературом. Самостално одабира дела за читање према одређеном критеријуму, даје предлоге за читање и образлаже их. Познаје и примењује начине/стратегије читања усаглашене са типом текста (књижевним и неуметничким) и са жанром књижевног дела. Разуме улогу читања у сопственом развоју, али и у развоју друштва. Има развијену, критичку свест о својим читалачким способностима.

Разред	Други, друштвено-језички; општи смер	
Годишњи фонд часова	148 часова (4 часа недељно)	
Стандарди образовних постигнућа1	ИСХОДИ По завршетку другог разреда ученик ће бити у стању да:	ТЕМЕ Кључни појмови садржаји
2СЈК.1.1.2. Разликује књижевни (стандардни) језик од дијалекта; зна основне податке о дијалектима српског језика; има правилан став према свом дијалекту и другим дијалектима српског језика и према оба изговора српског књижевног језика (поштује свој и друге дијалекте српског језика и има потребу да чува свој дијалекат; подједнако цени оба изговора српског књижевног језика - екавски и (и)јекавски); има потребу да учи, чува и негује књижевни језик; познаје најважније граматике и нормативне приручнике и уме да се њима користи; зна основне податке о месту српског језика међу другим индоевропским и словенским језицима; има основна знања о развоју књижевног језика, писма и правописа код Срба. 2СЈК.2.1.1. Има шира знања о језику уопште (која су битна својства језика); препознаје јединице и појаве које припадају различитим језичким нивоима/подсистемима; има основна знања о писму уопште; има основна знања о правопису уопште (етимолошки - фонолошки правопис; граматичка - логичка интерпункција; графема - слово); има основна знања о језицима у свету (језичка сродност, језички типови, језичке	- објасни развојне карактеристике српског књижевног језика од реформе Вука Караџића до данас; – објасни разлику између етимолошког и фонолошког правописа; - састави текст, примењујући форме и обележја публицистичког и административног стила; - објасни појам морфеме и разликује граматичку од творбене анализе речи (творбену основу и наставак и граматичку основу и наставак); - примени системска знања о врстама и подврстама речи и њиховим граматичким категоријама;	ЈЕЗИК - Историја српског књижевног језика - Функционални стилови српског књижевног језика - Морфологија у ужем смислу

универзалије). Разуме основне принципе вођења дијалога; разуме појам говорног чина; разуме појам деиксе. Познаје одлике варијетета српског језика насталих на основу медијума и оних који су условљени социјално и функционално. 2СЈК.1.1.4. Познаје врсте и подврсте речи; примењује норму у вези с облицима речи у фреквентним случајевима (укључујући и гласовне промене у вези с облицима речи); издваја делове речи у вези с облицима речи (граматичка основа и наставак за облик) у једноставнијим случајевима; издваја делове речи у вези с грађењем речи (префикс, творбена основа, суфикс) у једноставнијим случајевима; препознаје основне начине грађења речи; примењује норму у вези с грађењем речи (укључујући и гласовне промене у вези с грађењем речи); примењује постојеће моделе при грађењу нових речи 2СЈК.2.1.4. Има шира знања о врстама и подврстама речи; уме да одреди облик променљиве речи и да употреби реч у задатом облику; познаје појам морфеме; дели реч на творбене морфеме у једноставнијим случајевима и именује те морфеме; познаје основне начине грађења речи; примењује норму у вези с облицима речи у мање фреквентним случајевима. 2СЈК.3.1.3. Има детаљнија знања о морфологији у ужем смислу и творби речи у српском језику (дели реч на творбене морфеме у сложенијим случајевима и именује те морфеме). 2СЈК.1.2.4. Уочава и примерима аргументује основне поетичке, језичке, естетске и структурне особине књижевних дела из обавезне школске лектире. 2СЈК.1.2.6. Наводи основне књижевноисторијске и поетичке одлике стилских епоха, праваца и формација у развоју српске и светске књижевности и повезује их са делима и писцима из обавезне лектире школског програма. 2СЈК.1.2.9. На основу дела српске и светске књижевности формира читалачке навике и знања; схвата улогу читања у тумачењу књижевног дела и у изграђивању језичког, литерарног, културног и националног идентитета. 2СЈК.2.2.2. Познаје књижевнотеоријску терминологију и књижевнотеоријска знања адекватно примењује у тумачењу књижевних дела предвиђених програмом. 2СЈК.2.2.5. Образлаже основне елементе књижевности као дискурса у односу на остале друштвене дискурсе (нпр. присуство/одсуство приповедача, приповедни фокус, статус историјског и фиктивног итд.). 2СЈК.2.2.7. Самостално уочава и анализира проблеме у књижевном делу и уме да аргументује своје ставове на основу примарног текста. 2СЈК.2.2.8. Активно користи препоручену и ширу, секундарну литературу (књижевноисторијску, критичку, аутопоетичку, теоријску) у тумачењу књижевноуметничких и књижевнонаучних дела предвиђених програмом.		
	- одреди и објасни друштвено-историјске околности које су утицале на појаву барока у српској култури; - упореди стилска средства барока са уметничким средствима претходних епоха (праваца); - одреди друштвени и културолошки значај просветитељских идеја, посебно у српској култури; - објасни утицај романтизма на	КЊИЖЕВНОСТ • Барок у европској књижевности и барокне тенденције у српској књижевности • Просветитељство и класицизам у српској књижевности; • Романтизам у европској и српској књижевности; • Реализам у европској и српској књижевности;

	формирање националног идентитета; - састави табелу са најзначајнијим представницима романтизма, њиховим делима и одликама; - упореди стилске карактеристике европског и српског романтизма; - утврди разлике у приступу стварности романтизма и реализма: - упореди и примерима докаже књижевне одлике дела која припадају реализму; - протумачи и вреднује посебности књижевних јунака и јунакиња реализма (проблем рода, идентитета, класне раслојености); - анализира и упореди издвојене проблеме у књижевним делима која припадају различитим епохама;	• Дијалог књижевних епоха
	- примени правописна решења у вези са писањем скраћеница; - примени основна типографско-правописна решења у вези са куцаним текстом (размак и штампарски типови слога); - јасно и сажето представи историју књиге и библиотеке; - учествује у јавним разговорима са више учесника (на теме из области језика и књижевности); - обликује свој говор према ситуацији и примени књижевнојезичку норму; - састави сложенији текст, користећи се описом и приповедањем.	ЈЕЗИЧКА КУЛТУРА • Правопис • Усмено и писано изражавање
2СЈК.2.2.9. На основу дела српске и светске књижевности развија читалачке вештине, способности и знања од значаја за тумачење и вредновање различитих књижевноуметничких и књижевнонаучних дела и за развијање језичког, литерарног, културног и националног идентитета; има изграђен читалачки укус својствен културном и образованом човеку. 2СЈК.3.2.1. Чита, доживљава и самостално тумачи књижевноуметничка и књижевнонаучна дела из обавезног школског програма, као и додатне (изборне) и факултативне књижевноуметничке и књижевнонаучне текстове; током интерпретације поуздано користи стечена знања о стваралачком опусу аутора и књижевноисторијском контексту. 2СЈК.3.2.2. Влада књижевнотеоријском терминологијом и теоријска знања адекватно примењује у тумачењу књижевноуметничких и књижевнонаучних дела која су предвиђена школским програмом и других дела ове врсте различитих жанрова, изван школског програма. 2СЈК.3.2.4. Уочава и тумачи поетичке, језичке, естетске и структурне особине књижевноуметничких и књижевнонаучних текстова у оквиру школске лектире и изван школског програма; процењује и пореди стилске поступке у наведеним врстама текстова. 2СЈК.3.2.5. Разуме основне елементе књижевности као дискурса (пореди нпр. присуство/одсуство приповедача, приповедни фокус, статус историјског и фиктивног итд.) у односу на остале друштвене дискурсе и та сазнања употребљава у тумачењу књижевних дела. 2СЈК.3.2.8. У тумачењу књижевног дела критички користи препоручену и самостално изабрану секундарну литературу (књижевноисторијску, критичку, аутопоетичку, теоријску).		

2СЈК.1.3.4. Користи оба писма, дајући предност ћирилици; примењује основна правописна правила у фреквентним примерима и уме да се служи школским издањем Правописа; у писању издваја делове текста, даје наслове и поднаслове, уме да цитира и парафразира; саставља матурски рад поштујући правила израде стручног рада (употребљава фусноте и саставља садржај и библиографију); саставља писмо - приватно и службено, биографију (CV), молбу, жалбу, захтев, оглас; зна да попуни различите формуларе и обрасце. 2СЈК.1.3.2. Говорећи и пишући о некој теми (из језика, књижевности или слободна тема), јасно структурира казивање и повезује његове делове на одговарајући начин; разликује битно од небитног и држи се основне теме; саставља једноставнији говорени и писани текст користећи се описом, приповедањем и излагањем (експозицијом); уме укратко да опише своја осећања и доживљај књижевног или другог уметничког дела; сажето препричава једноставнији књижевноуметнички текст и издваја његове важне или занимљиве делове; резимира једноставнији књижевни и неуметнички текст. 2СЈК.1.3.3. У расправи или размени мишљења на теме из књижевности, језика и културе уме у кратким цртама да изнесе и образложи идеју или став за који се залаже, говори одмерено, ослања се на аргументе, у стању је да чује туђе мишљење и да га узме у обзир приликом своје аргументације; пише једноставнији аргументативни текст на теме из књижевности, језика и културе. 2СЈК.2.3.1. Говори у званичним ситуацијама, јавно и пред већим аудиторијумом о темама из области језика, књижевности и културе, користећи се књижевним језиком и одговарајућом терминологијом; учествује у јавним разговорима са више учесника; процењује слушаоца односно аудиторијум и обликује свој говор према његовим потребама и могућностима; има потребу и навику да развија сопствену говорну културу; с пажњом и разумевањем слуша теже излагање (нпр. предавање) с темом из језика, књижевности и културе; слуша критички, процењујући говорникову аргументацију и објективност. 2СЈК.1.3.2. Говорећи и пишући о некој теми (из језика, књижевности или слободна тема), јасно структурира казивање и повезује његове делове на одговарајући начин; разликује битно од небитног и држи се основне теме; саставља једноставнији говорени и писани текст користећи се описом, приповедањем и излагањем (експозицијом); уме укратко да опише своја осећања и доживљај књижевног или другог уметничког дела; сажето препричава једноставнији књижевноуметнички текст и издваја његове важне или занимљиве делове; резимира једноставнији књижевни и неуметнички текст.		
2СЈК.2.3.2. Саставља сложенији говорени и писани текст (из језика, књижевности или слободна тема) користећи се описом, приповедањем и излагањем (експозицијом); у говореној или писаној расправи прецизно износи своје идеје и образлаже свој став; труди се да говори и пише занимљиво, правећи прикладне дигресије и бирајући занимљиве детаље и одговарајуће примере; уочава поенту и излаже је на прикладан начин; прецизно износи свој доживљај и утиске поводом књижевног или другог уметничког дела; сажето препричава сложенији књижевни текст и резимира сложенији књижевни и неуметнички текст на		

теме непосредно везане за градиво; пише извештај и реферат; примењује правописну норму у случајевима предвиђеним програмом.		

---

1 Стандарди образовних постигнућа достижу се на крају општег средњег образовања. Исти стандард (или његов део) активираће се више пута током школске године, односно до краја средњег образовања, али уз помоћ различитих исхода. Такво поступање осигурава досезање све вишег и вишег нивоа појединачних ученичких постигнућа, а ученичка знања, вештине и способности се непрестано сагледавају из нових углова, утврђују, проширују и систематизују.

С обзиром на сложеност предмета Српски језик и књижевност и области унутар предмета, неопходно је поступно остваривати све стандарде кроз све четири године средњошколског образовања, али поједини стандарди се могу видети и као конкретније повезани са одређеним исходом.

УПУТСТВО ЗА ДИДАКТИЧКО-МЕТОДИЧКО ОСТВАРИВАЊЕ ПРОГРАМА

I. ПЛАНИРАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Настава и учење српског језика и књижевности треба да допринесу развоју стваралачког и истраживачког духа који ће омогућити ученицима да развијају знања, вредности и функционалне вештине које ће моћи да користе у даљем образовању, у професионалном раду и у свакодневном животу; формирају вредносне ставове којима се чува национална и светска културна баштина; буду оспособљени за живот у мултикултуралном друштву; овладају општим и међупредметним компетенцијама, релевантним за активно учешће у заједници и целоживотно учење.

Квалитет и трајност знања, умења, вештина и ставова ученика умногоме зависе од принципа, облика, метода и средстава који се користе у процесу учења. Због тога савремена настава српског језика и књижевности претпоставља остваривање исхода уз појачану мисаону активност ученика, поштовања и уважавања дидактичких принципа (посебно: свесне активности ученика, научности, примерености, поступности, систематичности и очигледности), као и адекватну примену оних наставних облика, метода, поступака и средстава чију су вредност утврдиле и потврдиле савремена пракса и методика наставе и учења српског језика и књижевности (пре свега: разни видови организације рада и коришћење комуникативних, логичких и стручних (специјалних) метода примерених садржајима обраде и могућностима ученика). Избор одређених наставних облика, метода, поступака и средстава условљен је, пре свега, исходима које треба остварити, а потом и садржајима који ће помоћи да се прописани исходи остваре.

Редовна настава и учење Српског језика и књижевности изводи се у специјализованим учионицама и кабинетима за овај предмет, који треба да буду опремљени у складу са нормативима за гимназије. Делимично, она се организује и у другим школским просторијама (библиотеци-медијатеци, читаоници, аудиовизуелној сали и сл.).

У настави Српског језика и књижевности користе се одобрени уџбеници и приручници, као и библиотечко-информацијска и информатичка грађа, значајна за систематско оспособљавање ученика за самостално коришћење разних извора сазнања у настави и ван ње.

Области Језик, Књижевност и Језичка култура треба да чине предметну целину, да се прожимају и употпуњују. Стога је препоручени број часова само оквиран (за област Језик 32, за Књижевност 80, а за Језичку културу 36). Пажљивим планирањем наставе и учења које треба да доведу до остварености предвиђених исхода за све три области, наставник ће сам, уз праћење резултата ученика, распоређивати број часова.

II. ОСТВАРИВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

ОБЛАСТ: ЈЕЗИК

Програм за други разред гимназије у делу Језик организован је у три области/теме и усклађен са исходима за овај разред а према описима стандарда ученичких постигнућа). Програмом се предвиђа проширивање знања из области обрађених у основној школи, али и увођење нових појмова.

Историја српског књижевног језика. У оквиру ове теме ученици треба да стекну основна знања о почецима стандардизације српског књижевног језика и правописа у првој половини XIX века. То значи да треба да буду упознати најпре са реформом ћирилице Саве Мркаља, а потом и са Вуковом реформом језика, писма и правописа. Основне принципе Вукове реформе треба издвојити из Предговора Српском рјечнику из 1818. године. У оквиру ове теме наставу језика треба функционално повезати са наставом књижевности (мисли се на издања књижевних дела 1847, која потврђују победу Вукове реформе). Потом ученике треба упутити на развој српског књижевног језика у другој половини XIX века и у XX веку, само у основним цртама. Потребно је поменути да од 1991. године Срби напуштају термин српскохрватски језик и враћају се термину српски језик. У оквиру назива за друге језике настале распадом српскохрватске језичке заједнице, треба употребљавати термин бошњачки, а не босански језик (према препоруци Одбора за стандардизацију српског језика). Препоручује се да наставници упуте ученике на чињеницу да се језик данас посматра као самосталан према лингвистичким, али и политичким критеријумима, као и да предност треба дати научном (лингвистичком) приступу.

У оквиру ове теме ученике треба упознати са основним принципима српске књижевне норме и језичке културе, као и са основним приручницима за неговање језичке културе. (Српски језички приручник, П. Ивића, И. Клајна, М. Пешикана и Б. Брборића; Речник језичких недоумица И. Клајна; Странпутице смисла И. Клајна; Језичке доумице (I, II) Е. Фекетеа; Приче о речима, М. Шипке; Зашто се каже М. Шипке; Како се каже М. Телебака). Препоручљиво је да се наставна јединица реализује путем истраживачких задатака, пројектне наставе, презентација групних радова ученика, које се заснивају на темама и садржини изабраних наведених приручника.

С тим у вези су и основни подаци о два писма: ћирилици, као првом и основном српском писму и латиници. Потребно је ученицима скренути пажњу на честе грешке у писању на оба писма, било да се текст пише руком или се уноси електронски. Препоручује се корелација са исходом из области Језичка култура и реализација часа-расправе на неку од следећих тема: Важно је да јавни натписи у Србији буду ћирилички, У друштвеним медијима латиници треба дати предност, Писање властитих имена са латиничком графемом „DJ" уместо „Đ" није оправдано и сл.

На крају ове теме у основним цртама треба представити језичку ситуацију у Србији (језик и писмо у службеној употреби, језици са статусом језика националних мањина). (Препоручени број часова: 9)

Функционални стилови српског књижевног језика. У оквиру ове теме проучавају се основне одлике административног и публицистичког стила. У овом случају наставу језика треба функционално повезати са наставом књижевности и језичке културе. (Препоручени број часова: 3)

Морфологија у ужем смислу. У оквиру ове теме ученици треба да прошире знања из морфологије стечена у основној школи.

Потребно је објаснити разлику између морфологије у ужем смислу и творбе речи, тј. разлику између граматичке и творбене основе, граматичких наставака и творбених суфикса. На једноставним примерима треба објаснити појам морфеме, дати поделу морфема и показати однос између морфеме и речи. Поделити речи на променљиве и непроменљиве, а у оквиру променљивих указати на именске речи (и њихову граматичку основу) и глаголе са два типа граматичке основе. Објаснити шта су то граматичке категорије и дати поделу на морфолошке и класификационе.

Сваку врсту речи обрадити посебно: именице (подела по значењу; граматичке категорије и подела по граматичким критеријумима на сингуларија и плуралија тантум и на четири именичке деклинационе врсте); придеве (подела по значењу; граматичке категорије, укључујући и придевски вид); заменице (подела по значењу; основне карактеристике деклинације заменица); бројеве (подела по значењу, укључујући и бројне придеве); глаголе (глаголски вид, глаголски род, морфолошке глаголске категорије, укључујући стање и потврдност/одричност); прилоге, предлоге, везнике, речце и узвике. (Препоручени број часова: 20)

ОБЛАСТ: КЊИЖЕВНОСТ

Програм за други разред гимназије у сегменту Књижевност организован је у четири области/тема и усклађен с исходима учења за овај разред (а према описима стандарда ученичких постигнућа).

Барок у европској књижевности и барокне тенденције
у српској књижевности
Обавезни садржаји

У оквиру ове теме ученици ће се упознати са бароком, као стилом у европској и српској књижевности. С обзиром на то да се о бароку као издиференцираном књижевном правцу не може говорити у оквиру српске књижевности, наставници ће имати задатак да ученицима објасне културно-уметнички контекст у којем барок настаје и развија се у европској књижевности као и шта су његове кључне одлике у погледу стила, форме и погледа на свет. На основу тога треба уочити специфичности развоја српске књижевности у Угарској у том периоду (18. век) - оријентисаност на националне теме и обраду која је у погледу језика (српско-словенски са примесама славеносрпског) усмерена на сложеност израза и покретљивост у ритму и говору, што је у складу са основним одликама барока као уметничког стила. Наставни садржај помоћу којег ће се свладавати барок као књижевна епоха и стил су: Гаврил Стефановић Венцловић: Црни биво у срцу и Захарија Орфелин: Плач Сербији.
Ученицима треба указати на постојање барока у оквиру дубровачке књижевности тог времена. Одлике овог стила са специфичностима словенске историје и културе они треба да разумеју читањем одломака из епа Осман Ивана Гундулића.
Изборни садржаји
Садржаји се могу проширити још неким делима са типичним барокним религијским темама попут: Плач Јеремијин Захараија Орфелина; Молитва заспалом господу Арсенија Чарнојевића која је пример старе, молитвене лирике инспирисане националноисторијским усудом а проткана типичним барокним сликама и фигурама (живот као лађа на океану...); или Беседе шајкашима Гаврила Стефановића Венцловића из којих се могу наслутити и просветитељске идеје и изразита оријентисаност на национална и локална образовна питања.
Са циљем потпунијег разумевања ове области, у рад се може укључити и драма Калдерона де ла Барке - Живот је сан у којем се испољавају скоро све особености барока као уметничког правца: морализаторске теме, преплитање сна и јаве, игра судбине, раскошност и покретљивост сценског израза.
Да би се разумео барок као епоха и успоставила веза са савременим доживљавањем света, наставници могу понудити ученицима упознавање са делима савремене књижевности која одражавају барокни дух времена или поглед на свет, као што је поезија Милосава Тешића (Прелет севера - Круг Рачански Дунавом / Као лађа на пучини; или роман Радослава Петковића Судбина и коментари чија радња је смештена у 18. век на просторима где живе угарски Срби и који тематизује лажирање словенске историје, тежњу ка слободи српског народа, однос европских моћника и српске елите тог доба, уводећи као књижевне ликове многе историјске личности које су сигниификанти те епохе - Доситеј Обрадовић, гроф Ђорђе Бранковић или Арсеније Чарнојевић, али и стрип јунаке. Потпуније разумевање барока и његово својеврсно „оживљавање" у нашој савремености може се постићи читањем прича Милорада Павића: Силазак у лимб и Изврнута рукавица.
Просветитељство и класицизам у српској књижевности
Обавезни садржаји
У оквиру ове теме ученицима је потребно предочити временско неподударање просветитељства у европској књижевности и култури и у српској и истакнути да поред заједничких идеја које су обележиле тај век у Европи, у српској култури и књижевности оне имају снажну усмереност на образовање националног бића, развијање националног језика и писмености на њему. У том смислу их треба упознати са улогом коју је Доситеј Обрадовић одиграо у нашој култури и то показати на његовом програмском тексту Писмо љубезном Харалампију; читање одломака његовог аутобиографског дела Живот и прикљученија треба усмерити на уочавање жеље за самообразовањем, за путовањем као могућношћу просвећивања; песма Востани Сербие треба да се чита као сублимација свих просветитељских идеја дубоко прожетих националном самосвешћу и традицијом.
Кроз дело Тврдица ученици треба да се упознају са нашим најзначајнијим писцем епохе класицизма и једним од наших највећих комедиографа уопште, Јованом Стеријом Поповићем.
Изборни садржаји
Мотив тврдице, може се сагледати упоредно са Молијеровим истоименим делом, али се акценат у тумачењу треба ставити на издвајање специфичности нашег менталитета и наших нарави и уочити на који начин то корелира са овим интернационалним мотивом. Пожељно је такође кроз ову комедију стећи закључке о начину грађанског живота у српској средини на прелазу из 18. у 19. век.
Романтизам у европској и српској књижевности
А) Обавезни садржаји
Са главним одликама романтизма као књижевног правца ученици ће се упознати читањем Новалисових фрагмента под бројевима 773, 780, 1186, 1187, 1188, 1197, 1204, 1209, 1214, 1229, 1788, који су писани као програмски текстови (цртице).
Књижевно уобличавање романтичарске теме светског бола (велтшмерц) ученици ће схватити читањем одломака Чајлд Харолда Џорџа Гордона Бајрона и романа у стиху Евгенеије Оњегин Александра Сергејевича Пушкина.
Изборни садржаји
Уколико се јави интересовање за продубљивање ове теме ученици могу у договору са наставником бирати да читају и Пушкинову поему Цигани у којој се такође обрађује тема слободе, неспутаног живота, трагања за даљинама и луталаштва.
Б) Обавезни садржаји
Аспект романтизма који се односи на тематизовање мрачних понора човекове душе, страшног, језовитог и фантастичног ученици ће савладати читањем поеме Гавран Едгара Алана Поа.
Изборни садржаји
Уколико постоји потреба или интересовање за продубљивањем ове теме, наставници могу дати прилику ученицима да прочитају и поему Лазе Костића Спомен на Руварца која се атмосфером, ритмом а донекле и темом надовезује на Поову поему, као и песмом Вилински краљ Јохана Вофганга Гетеа (која осликавајући сусрет са смрћу поставља антропоморфну фигуру Смрти). Ова тема се у прози може обрађивати на примерима приповедака Едгара Алана Поа Пад куће Ашерових / Маска Црвене смрти или романа Франкенштајн Мери Шели, а у савременој књижевности на примеру романа Страх и његов слуга Мирјане Новаковић, који поред теме оностраног, страшног, вампирског, евоцира и национални романтичарски мизансцен (аустријска власт и племство на просторима Србије у 18. и 19. веку и њихов сусрет са српским фолклором и легендама).
В) Обавезни садржаји
Романтичарска тема љубави према мртвој драгој и елегичан однос према животу и умирању обрађиваће се кроз поезију Бранка Радичевића, Кад милидија умрети; Јована Јовановића Змаја, Ђулићи увеоци (избор); Лазе Костића, Међу јавом и мед сном; Santa Maria della Salute.
Изборни садржаји
Заинтересованим ученицима треба пружити могућност да ову тему сагледају из перспективе европске књижевности, на примеру песама Лорелај или Азра Хајнриха Хајнеа или ремек-дела наше лирике, Ноћ скупља вијека П. П. Његоша.
Г) Обавезни садржаји
Специфичности романтизма у српској књижевности односно усмереност на национално буђење и почетак стварања на народном језику обрађиваће се у контексту реформе језика Вука Стефановића Караџића – читањем његових дела Критика на роман Љубомир у Јелисиуму; Писмо кнезу Милошу (одломци), драмског спева П. П. Његоша Горски вијенац и поезије Ђуре Јакшића Орао; На Липару
Реализам у европској и српској књижевности
А) Обавезни садржаји
Карактеристике и вредности књижевности реализма уочавају се и разумеју на програмским текстовима: Оноре де Балзак: Предговор Људској комедији (одломак) - поетичке и тематске особености реализма; Светозар Марковић: Певање и мишљење - идеолошки предзнак реализма као правца;
Европски реализам ће се сагледати кроз дела три највећа представника: Оноре де Балзак, Чича Горио - социјалне дискрепанције унутар француског друштва и раслојавање унутар породице; Николај Васиљевич Гоголъ, Шињел - сатирична критика друштва, хумор и гротеска; Лав Николајевич Толстој, Ана Карењина - ригидност руског аристократског друштва, трагичке последице које настају у сукобу емоционалног и друштвено прихватљивог модела живота, прекорачење конвенција о родној улози жене у друштвеној и приватној сфери, одступање од родних стереотипа мушких ликова (Љевин)...
Специфичности реализма у српској књижевности посматраће се кроз неколико доминантних струја и њихових представника: Јаков Игњатовић, Вечити младожења - околности грађанског живота војвођанских (будимских) Срба, прављење паралеле живота омладине у деветнаестом веку са животом савремене омладине (одбацивање одговорности, склоност ка забави и лагодном живљењу, дотеривању, закаснело одрастање; последице таквог живота некад/сад); Милован Глишић, Глава шећера - тематске специфичности српске сеоске приповетке, капиталистичко-

зеленашко израбљивање сељака, психолошка мотивација (црни снови, привиђења, фантастика); Стеван Сремац Ибиш-ага / Кир Герас - чување традиције народног живота на југу Србије, мешање култура, језика, складност живота унутар мултиетничких друштава (српско, турско, грчко-цинцарско...); Симо Матавуљ, Поварета - специфичности живота на приморју, окошталост друштвених норми, унутрашња (психолошка) и спољашња (друштвена) забрана нарушавања родних стереотипа (туга, плач мушкарца...); Лаза Лазаревић, Ветар / Швабица - развој српске реалистичке приповетке у правцу осликавања градског живота интелектуалца на прелазу између два века, дубока психолошка и емоционална проживљавања јунака; Радоје Домановић, Данга и Бранислав Нушић, Госпођа министарка - друштвена и политичка критика на прелазу између 19. и 20. века, сатира (Домановић), хумор, комичко (Нушић).

Изборни садржаји

Заинтересованим ученицима се може понудити да прочитају дела из савремене књижевности у којима се могу препознати одјеци односно елементи реализма: Драгослав Михајловић, Кад су цветале тикве - живот у нижим социјалним слојевима, бруталност и окрутност живота на маргини, улични кодекс морала и правичности, снажна емоционалност и нарушавање родних стереотипа унутар задатих маскулиних модела.

Б) Обавезни садржаји

Сублимација уметничких тенденција из обрађиваних књижевних праваца и модернистичког израза сагледаће се на делу Иве Андрића, његових антологијских приповедака: Пут Алије Ђерзелеза - оживљавање народне традиције (народни, митски јунак), љубав према идеалној драгој; Мост на Жепи - реалистичко приповедање, ослањање на народна предања, модернистичко преиспитивање смисла живота (смисла људских поступака); Аникина времена - реалистичка нарација са сложеном композицијом, аспект веродостојности (преношење познате приче), романтичарска мотивација (мрачне силе у човеку, убиство, језовитост, ђаволски аспект личности, злокобно, онострано...), преиспитивање родних стереотипа (женска слобода, потчињеност мушкараца жени...)

Од 18 књижевних дела из изборног садржаја, наставник обавезно бира 8.

Све што се чита и обрађује у настави књижевности, сматра се лектиром. Дела за која је потребно више времена ученицима да их прочитају, посматрају се као домаћа лектира. За њено читање потребно је оставити више времена да би се ученици активно укључили у наставну интерпретацију на часовима српског језика и књижевности. Ово треба имати у виду при планирању редоследа и начина остваривања наставе, јер домаћу лектиру прате обимни и детаљни истраживачки пројекти. Уз помоћ задатака за истраживачко читање и дугорочнијих пројеката читања, ученици ће се поузданије припремати за рад на часу, што ће погодовати и остваривању наставног принципа економичности.

Проширују се знања о књижевнотеоријским појмовима који су обрађивани у претходним разредима и уводе се нови појмови. Обрађивани појмови добијају нови историјски контекст, а нови појмови уводе се како би се оснажила рецептивна способност.

Од 148 часова на којима се током године реализује настава у општој гимназији и на друштвеном смеру гимназије, предлаже се да се на 80 часова обрађују, утврђују и систематизују садржаји из књижевности. Како је укупан број књижевних дела за обраду 34, уз које наставници и ученици бирају још 8 препоручених садржаја (у односу на интересовања и могућности ученика), укупан број од 42 дела пружа могућност успостављања динамике обраде сваког појединог садржаја на једном или на два (па и три) школска часа. Нека књижевна дела изискиваће један час, а нека два или три, те је наставник тај који предвиђа и планира динамику рада на часовима обраде, утврђивања и систематизације градива, укључујући у то и различите нивое обраде (интерпретацију, приказ и осврт), као и повезивање наставних садржаја из књижевности са садржајем из језика. Још једна препорука за наставника односи се на компаративно повезивање и тумачење текстова који долазе из различитих историјских, културних и жанровских оквира. Посебну пажњу наставник би требало да обрати и на осветљавање разноврсности релација које се успостављају између канонских дела националне и светске књижевности и доминантних савремених форми уметничког израза и презентације (савремени роман, драмски текст; филм, анимирани филм, стрип, позоришна представа, историјско-образовни садржаји на телевизији и интернету, итд.).

Ученици се упознају са планом, садржајима предмета и начинима рада. Ученицима се указује на важност планског и благовременог припремања за часове обраде књижевног дела (читање и тумачење књижевних дела, коришћење уџбеника, примарних и секундарних извора за тумачење књижевних дела).

Књижевно дело уводи се у наставу доживљајним и истраживачким читањем, припремним задацима, истраживачким и радним пројектима.

Нивои обраде. Тумачење књижевног дела може се реализовати и планирати за обраду на различитим нивоима (осврт, приказ, интерпретација).

Рад на часу. Књижевне појаве, термини и појмови обрађују се посредством планираних књижевних дела. У непосредном раду, уз уважавање водећих методичких принципа и радних начела, користе се одговарајуће обавештајне, логичке и специјалне (стручне) методе. Методска адекватност и јединство теоријских и практичних поступања кључни су за успешну наставу књижевности; књижевнотеоријска знања се тумаче као појаве у конкретним уметничким делима, а знања о њима се развијају и усавршавају.

Развијање читалачких компетенција. Ученици се обучавају за активну примену свих врста и видова читања (доживљајно, истраживачко, изражајно и интерпретативно, гласно читање, читање с белешкама, читање у себи), а пре свега за помно читање, читање с уживљавањем и разумевањем уз вредновање књижевног дела.

Стваралачке активности поводом тумачења књижевног дела. Поред читања, као прворазредне стваралачке активности, у настави се организују и одговарајуће стваралачке активности поводом обраде књижевних дела. Посредством њих шири се интересовање ученика за књижевност, књижевна дела и ауторе, продубљују се и надопуњују читалачка интересовања и усавршавају читалачке компетенције. Стваралачке активности реализују се као усмена продукција (говорне вежбе, дискусије, разговори, монолози, рецитовање и казивање), писмена продукција (писање есеја, радова, домаћих задатака) и комбинована продукција (реферисања и презентације).

Изборни садржаји допуњавају обавезни део програма. Наставник је у обавези да у договору са ученицима уз обраде књижевних дела из обавезног програма обради осам дела из изборног програма.

Вредновање напретка ученика је континуирано и систематично. Вреднује се активност ученика током припремне фазе рада и током рада на часу, учешће у раду приликом тумачења дела, учесталост јављања, квалитет одговора, оригиналност и аргументовање ставова, уважавање гледишта других ученика и другачијих виђења, однос према раду, способност примене теоријских знања у конкретним радним околностима. Вредновање обухвата и писмено изражавање (домаћи задаци поводом конкретних књижевних дела; годишње до шест домаћих задатака). У сврху вредновања може бити планирано и тестирање, како би се стекао непосредан увид у текућа знања ученика.

ОБЛАСТ: ЈЕЗИЧКА КУЛТУРА

Правопис. У оквиру ове теме ученици треба да прошире знања из правописа стечена у основној школи. Посебно обрадити: спојено и одвојено писање речи (сложенице, полусложенице, синтагме); правописне знаке; скраћенице и правописна решења у куцаном тексту (белине/размаци, штампарски типови слога). Препоручују се вежбе писања различитих врста речи током часова обраде и утврђивања морфологије у ужем смислу. Посебно обратити пажњу на писање глаголских именица са префиксом не (као што је: непознавање), вишецифрених бројева - основних и редних, именичких и придевских изведеница изведених од бројева (попут: седамдесетпетогодишњица/75-годишњица), датума, разлике у писању заменица са предлогом по (нпр.: по нешто/понешто) и речцом год (нпр.: ко год/когод), придева, писања предлога на и у са збирним бројевима: надвоје (поделити), натроје, удвоје, утроје, учетворо.

Усмено и писано изражавање

Унапређивање и оплемењивање културе говора и писања спада у темељне вредности изучавања Српског језика и књижевности. Развијање ове кључне компетенције уграђено је у све области и даје могућност наставнику да, користећи различите методе и технике, увежбава говор и писање. Препоручује се увођење есеја и упознавање ученика са основним одликама.

Писмени задаци (4 писмена задатка, 2 у првом и 2 у другом полугодишту), по правилу треба да трају два школска часа, иако је могуће да наставник планира и другачије (1 школски час, у зависности од захтевности задатка). За квалитетан исправак писменог задатка потребно је планирати два часа (иако су и овде могући изузеци, односно планирање једног часа).

III. ПРАЋЕЊЕ И ВРЕДНОВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Поред стандардног, сумативног вредновања које још увек доминира у нашем систему образовања (процењује знање ученика на крају једне програмске целине и спроводи се стандардизованим мерним инструментима - писменим и усменим проверама знања, есејима, тестовима, што за последицу има кампањско учење оријентисано на оцену), савремени приступ настави претпоставља формативно вредновање - процену знања током савладавања програма и стицања одговарајуће компетенције. Резултат оваквог вредновања даје повратну информацију и ученику и наставнику о томе које компетенције су добро савладане, а које не, као и о ефикасности одговарајућих метода које је наставник применио за остваривање циља. Формативно мерење подразумева прикупљање података о ученичким постигнућима, а најчешће технике су: реализација

практичних задатака, посматрање и бележење ученикових активности током наставе, непосредна комуникација између ученика и наставника, регистар за сваког ученика (мапа напредовања) итд. Резултати формативног вредновања на крају наставног циклуса треба да буду исказана и сумативно - бројчаном оценом. Оваква оцена има смисла ако су у њој садржана сва постигнућа ученика, редовно праћена и објективно и професионално бележена.

Рад сваког наставника састоји се од планирања, остваривања и праћења и вредновања. Важно је да наставник континуирано прати и вреднује, осим постигнућа ученика, и процес наставе и учења, као и себе и сопствени рад. Све што се покаже добрим и корисним наставник ће користити и даље у својој наставној пракси, а све што се покаже као недовољно ефикасним и ефективним требало би унапредити.

Разред	Други, природно-математички смер	
Годишњи фонд часова	111 часова, (3 часа недељно)	
Стандарди образовних постигнућа1	ИСХОДИ По завршетку другог разреда ученик ће бити у стању да:	ТЕМЕ Кључни појмови садржаји
2СЈК.1.1.2. Разликује књижевни (стандардни) језик од дијалекта; зна основне податке о дијалектима српског језика; има правилан став према свом дијалекту и другим дијалектима српског језика и према оба изговора српског књижевног језика (поштује свој и друге дијалекте српског језика и има потребу да чува свој дијалекат; подједнако цени оба изговора српског књижевног језика - екавски и (и)јекавски); има потребу да учи, чува и негује књижевни језик; познаје најважније граматике и нормативне приручнике и уме да се њима користи; зна основне податке о месту српског језика међу другим индоевропским и словенским језицима; има основна знања о развоју књижевног језика, писма и правописа код Срба. 2СЈК.2.1.1. Има шира знања о језику уопште (која су битна својства језика); препознаје јединице и појаве које припадају различитим језичким нивоима / подсистемима; има основна знања о писму уопште; има основна знања о правопису уопште (етимолошки - фонолошки правопис; граматичка - логичка интерпункција; графема - слово); има основна знања о језицима у свету (језичка сродност, језички типови, језичке универзалије). Разуме основне принципе вођења дијалога; разуме појам говорног чина; разуме појам деиксе. Познаје одлике варијетета српског језика насталих на основу медијума и оних који су условљени социјално и функционално. 2СЈК.1.1.4. Познаје врсте и подврсте речи; примењује норму у вези с облицима речи у фреквентним случајевима (укључујући и гласовне промене у вези с облицима речи); издваја делове речи у вези с облицима речи (граматичка основа и наставак за облик) у једноставнијим случајевима; издваја делове речи у вези с грађењем речи (префикс, творбена основа, суфикс) у једноставнијим случајевима; препознаје основне начине грађења речи; примењује норму у вези с грађењем речи (укључујући и гласовне промене у вези с грађењем речи); примењује постојеће моделе при грађењу нових речи 2СЈК.2.1.4. Има шира знања о врстама и подврстама речи; уме да одреди облик променљиве речи и да употреби реч у задатом облику; познаје појам морфеме; дели реч на творбене морфеме у једноставнијим случајевима и именује те морфеме; познаје основне начине грађења речи; примењује норму у вези с облицима речи у мање фреквентним случајевима. 2СЈК.1.2.4. Уочава и примерима аргументује основне поетичке, језичке, естетске и структурне особине књижевних дела из обавезне школске лектире. 2СЈК.1.2.6. Наводи основне књижевноисторијске и поетичке одлике стилских епоха, праваца и формација у развоју српске и светске књижевности и повезује их са делима и писцима из обавезне лектире школског програма.	- објасни развојне карактеристике српског књижевног језика од реформе Вука Караџића до данас; – објасни разлику између етимолошког и фонолошког правописа; - састави текст, примењујући форме и обележја публицистичког и административног стила; - објасни појам морфеме и разликује граматичку од творбене анализе речи (творбену основу и наставак и граматичку основу и наставак); - примени системска знања о врстама и подврстама речи и њиховим граматичким категоријама;	ЈЕЗИК • Историја српског књижевног језика • Функционални стилови српског књижевног језика • Морфологија у ужем смислу

2СЈК.1.2.9. На основу дела српске и светске књижевности формира читалачке навике и знања; схвата улогу читања у тумачењу књижевног дела и у изграђивању језичког, литерарног, културног и националног идентитета. 2СЈК.2.2.2. Познаје књижевнотеоријску терминологију и књижевнотеоријска знања адекватно примењује у тумачењу књижевних дела предвиђених програмом. 2СЈК.2.2.5. Образлаже основне елементе књижевности као дискурса у односу на остале друштвене дискурсе (нпр. присуство/одсуство приповедача, приповедни фокус, статус историјског и фиктивног итд.). 2СЈК.2.2.7. Самостално уочава и анализира проблеме у књижевном делу и уме да аргументује своје ставове на основу примарног текста. 2СЈК.2.2.8. Активно користи препоручену и ширу, секундарну литературу (књижевноисторијску, критичку, аутопоетичку, теоријску) у тумачењу књижевноуметничких и књижевнонаучних дела предвиђених програмом. 2СЈК.2.2.9. На основу дела српске и светске књижевности развија читалачке вештине, способности и знања од значаја за тумачење и вредновање различитих књижевноуметничких и књижевнонаучних дела и за развијање језичког, литерарног, културног и националног идентитета; има изграђен читалачки укус својствен културном и образованом човеку.		
	- одреди и објасни друштвено-историјске околности које су утицале на појаву барока у српској култури; - упореди стилска средства барока са уметничким средствима претходних епоха (праваца); - одреди друштвени и културолошки значај просветитељских идеја, посебно у српској култури; - објасни утицај романтизма на формирање националног идентитета; - састави табелу са најзначајнијим представницима романтизма, њиховим делима и одликама; - упореди стилске карактеристике европског и српског романтизма; - утврди разлике у приступу стварности романтизма и реализма: - упореди и примерима докаже књижевне одлике дела која припадају реализму; - протумачи и вреднује посебности књижевних јунака и јунакиња реализма (проблем рода, идентитета, класне раслојености); - анализира и упореди издвојене проблеме у књижевним делима која припадају различитим епохама;	КЊИЖЕВНОСТ • Барок у европској књижевности и барокне тенденције у српској књижевности • Просветитељство и класицизам у српској књижевности; • Романтизам у европској и српској књижевности; • Реализам у европској и српској књижевности; • Дијалог књижевних епоха
	- примени правописна решења у вези са писањем скраћеница; - примени основна типографско-правописна решења у вези са куцаним текстом (размак и штампарски типови слога); - учествује у јавним разговорима са више учесника (на теме из области језика и књижевности); - обликује свој говор према ситуацији и примени књижевнојезичку норму; - састави сложенији текст, користећи се описом и приповедањем.	ЈЕЗИЧКА КУЛТУРА • Правопис • Усмено и писано изражавање
2СЈК.3.2.1. Чита, доживљава и самостално тумачи књижевноуметничка и књижевнонаучна дела из обавезног школског програма, као и додатне (изборне) и факултативне књижевноуметничке и књижевнонаучне текстове; током интерпретације поуздано		

користи стечена знања о стваралачком опусу аутора и књижевноисторијском контексту. 2СЈК.3.2.2. Влада књижевнотеоријском терминологијом и теоријска знања адекватно примењује у тумачењу књижевноуметничких и књижевнонаучних дела која су предвиђена школским програмом и других дела ове врсте различитих жанрова, изван школског програма. 2СЈК.3.2.4. Уочава и тумачи поетичке, језичке, естетске и структурне особине књижевноуметничких и књижевнонаучних текстова у оквиру школске лектире и изван школског програма; процењује и пореди стилске поступке у наведеним врстама текстова. 2СЈК.3.2.8. У тумачењу књижевног дела критички користи препоручену и самостално изабрану секундарну литературу (књижевноисторијску, критичку, аутопоетичку, теоријску). 2СЈК.1.3.4. Користи оба писма, дајући предност ћирилици; примењује основна правописна правила у фреквентним примерима и уме да се служи школским издањем Правописа; у писању издваја делове текста, даје наслове и поднаслове, уме да цитира и парафразира; саставља матурски рад поштујући правила израде стручног рада (употребљава фусноте и саставља садржај и библиографију); саставља писмо - приватно и службено, биографију (CV), молбу, жалбу, захтев, оглас; зна да попуни различите формуларе и обрасце. 2СЈК.1.3.2. Говорећи и пишући о некој теми (из језика, књижевности или слободна тема), јасно структурира казивање и повезује његове делове на одговарајући начин; разликује битно од небитног и држи се основне теме; саставља једноставнији говорени и писани текст користећи се описом, приповедањем и излагањем (експозицијом); уме укратко да опише своја осећања и доживљај књижевног или другог уметничког дела; сажето препричава једноставнији књижевноуметнички текст и издваја његове важне или занимљиве делове; резимира једноставнији књижевни и неуметнички текст. 2СЈК.1.3.3. У расправи или размени мишљења на теме из књижевности, језика и културе уме у кратким цртама да изнесе и образложи идеју или став за који се залаже, говори одмерено, ослања се на аргументе, у стању је да чује туђе мишљење и да га узме у обзир приликом своје аргументације; пише једноставнији аргументативни текст на теме из књижевности, језика и културе. 2СЈК.2.3.1. Говори у званичним ситуацијама, јавно и пред већим аудиторијумом о темама из области језика, књижевности и културе, користећи се књижевним језиком и одговарајућом терминологијом; учествује у јавним разговорима са више учесника; процењује слушаоца односно аудиторијум и обликује свој говор према његовим потребама и могућностима; има потребу и навику да развија сопствену говорну културу; с пажњом и разумевањем слуша теже излагање (нпр. предавање) с темом из језика, књижевности и културе; слуша критички, процењујући говорникову аргументацију и објективност. 2СЈК.1.3.2. Говорећи и пишући о некој теми (из језика, књижевности или слободна тема), јасно структурира казивање и повезује његове делове на		

одговарајући начин; разликује битно од небитног и држи се основне теме; саставља једноставнији говорени и писани текст користећи се описом, приповедањем и излагањем (експозицијом); уме укратко да опише своја осећања и доживљај књижевног или другог уметничког дела; сажето препричава једноставнији књижевноуметнички текст и издваја његове важне или занимљиве делове; резимира једноставнији књижевни и неуметнички текст. 2CJK.2.3.2. Саставља сложенији говорени и писани текст (из језика, књижевности или слободна тема) користећи се описом, приповедањем и излагањем (експозицијом); у говореној или писаној расправи прецизно износи своје идеје и образлаже свој став; труди се да говори и пише занимљиво, правећи прикладне дигресије и бирајући занимљиве детаље и одговарајуће примере; уочава поенту и излаже је на прикладан начин; прецизно износи свој доживљај и утиске поводом књижевног или другог уметничког дела; сажето препричава сложенији књижевни текст и резимира сложенији књижевни и неуметнички текст на теме непосредно везане за градиво; пише извештај и реферат; примењује правописну норму у случајевима предвиђеним програмом.		

---

1 Стандарди образовних постигнућа достижу се на крају општег средњег образовања. Исти стандард (или његов део) активираће се више пута током школске године, односно до краја средњег образовања, али уз помоћ различитих исхода. Такво поступање осигурава досезање све вишег и вишег нивоа појединачних ученичких постигнућа, а ученичка знања, вештине и способности се непрестано сагледавају из нових углова, утврђују, проширују и систематизују.

С обзиром на сложеност предмета Српски језик и књижевност и области унутар предмета, неопходно је поступно остваривати све стандарде кроз све четири године средњошколског образовања, али поједини стандарди се могу видети и као конкретније повезани са одређеним исходом.

УПУТСТВО ЗА ДИДАКТИЧКО-МЕТОДИЧКО ОСТВАРИВАЊЕ ПРОГРАМА

I. ПЛАНИРАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Настава и учење српског језика и књижевности треба да допринесу развоју стваралачког и истраживачког духа који ће омогућити ученицима да развијају знања, вредности и функционалне вештине које ће моћи да користе у даљем образовању, у професионалном раду и у свакодневном животу; формирају вредносне ставове којима се чува национална и светска културна баштина; буду оспособљени за живот у мултикултуралном друштву; овладају општим и међупредметним компетенцијама, релевантним за активно учешће у заједници и целоживотно учење.

Квалитет и трајност знања, умења, вештина и ставова ученика умногоме зависе од принципа, облика, метода и средстава који се користе у процесу учења. Због тога савремена настава српског језика и књижевности претпоставља остваривање исхода уз појачану мисаону активност ученика, поштовања и уважавања дидактичких принципа (посебно: свесне активности ученика, научности, примерености, поступности, систематичности и очигледности), као и адекватну примену оних наставних облика, метода, поступака и средстава чију су вредност утврдиле и потврдиле савремена пракса и методика наставе и учења српског језика и књижевности (пре свега: разни видови организације рада и коришћење комуникативних, логичких и стручних (специјалних) методапримерених садржајима обраде и могућностима ученика). Избор одређених наставних облика, метода, поступака и средстава условљен је, пре свега, исходима које треба остварити, а потом и садржајима који ће помоћи да се прописани исходи остваре.

Редовна настава и учење српског језика и књижевности изводи се у специјализованим учионицама и кабинетима за овај предмет, који треба да буду опремљени у складу са нормативима за гимназије. Делимично, она се организује и у другим школским просторијама (библиотеци-медијатеци, читаоници, аудиовизуелној сали и сл.).

У настави српског језика и књижевности користе се одобрени уџбеници и приручници, као и библиотечко-информацијска и информатичка грађа, значајна за систематско оспособљавање ученика за самостално коришћење разних извора сазнања у настави и ван ње.

Области Језик, Књижевност и Језичка култура треба да чине предметну целину, да се прожимају и употпуњују. Стога је препоручени број часова само оквиран (за област Језик 30, за Књижевност 60, а за Језичку културу 21). Пажљивим планирањем наставе и учења које треба да доведу до остварености предвиђених исхода за све три области, наставник ће сам, уз праћење резултата ученика, распоређивати број часова.

II. ОСТВАРИВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

ОБЛАСТ: ЈЕЗИК

Програм за други разред гимназије у делу Језик организован је у три области/теме и усклађен са исходима за овај разред а према описима стандарда ученичких постигнућа). Програмом се предвиђа проширивање знања из области обрађених у основној школи, али и увођење нових појмова.

Историја српског књижевног језика. У оквиру ове теме ученици треба да стекну основна знања о почецима стандардизације српског књижевног језика и правописа у првој половини XIX века. То значи да треба да буду упознати са Вуковом реформом језика, писма и правописа. Потом ученике треба упутити на развој српског књижевног језика у другој половини XIX века и у XX веку, само у основним цртама. Потребно је поменути да од 1991. године Срби напуштају термин српскохрватски језик и враћају се термину српски језик. У оквиру назива за друге језике настале распадом српскохрватске језичке заједнице, треба употребљавати термин бошњачки, а не босански језик (према препоруци Одбора за стандардизацију српског језика).

У оквиру ове теме ученике треба упознати са основним подацима о два писма: ћирилици, као првом и основном српском писму и латиници. Потребно је ученицима скренути пажњу на честе грешке у писању на оба писма, било да се текст пише руком или се уноси електронски. (Препоручени број часова: 6)

Функционални стилови српског књижевног језика. У оквиру ове теме проучавају се основне одлике административног и публицистичког стила. У овом случају наставу језика треба функционално повезати са наставом књижевности и језичке културе. (Препоручени број часова: 5)

Морфологија у ужем смислу. У оквиру ове теме ученици треба да прошире знања из морфологије стечена у основној школи.

Потребно је објаснити разлику између морфологије у ужем смислу и творбе речи, тј. разлику између граматичке и творбене основе, граматичких наставака и творбених суфикса. Поделити речи на променљиве и непроменљиве, а у оквиру променљивих указати на именске речи (и њихову граматичку основу) и глаголе са два типа граматичке основе.

Сваку врсту речи обрадити посебно: именице (подела по значењу; граматичке категорије); придеве (подела по значењу; граматичке категорије); заменице (подела по значењу); бројеве (подела по значењу); глаголе (глаголски вид, глаголски род, морфолошке глаголске категорије); прилоге, предлоге, везнике, речце и узвике. (Препоручени број часова: 19)

ОБЛАСТ: КЊИЖЕВНОСТ

Програм за други разред гимназије у сегменту Књижевност организован је у четири области/тема и усклађен с исходима учења за овај разред (а према описима стандарда ученичких постигнућа).

Барок у европској књижевности и барокне тенденције у српској књижевности

Обавезни садржаји

У оквиру ове теме ученици ће се упознати са бароком, као стилом у европској и српској књижевности. С обзиром на то да се о бароку као издиференцираном књижевном правцу не може говорити у оквиру српске књижевности, наставници ће имати задатак да ученицима објасне културно-уметнички контекст у којем барок настаје и развија се у европској књижевности као и шта су његове кључне одлике у погледу стила, форме и погледа на свет. На основу тога треба уочити специфичности развоја српске књижевности у Угарској у том периоду (18. век) - оријентисаност на националне теме и обраду која је у погледу језика (српско-словенски са примесама славеносерпског) усмерена на сложеност израза и покретљивост у ритму и говору, што је у складу са основним одликама барока као уметничког стила. Наставни садржај помоћу којег ће се свладавати барок као књижевна епоха и стил су: Гаврил Стефановић Венцловић: Црни биво у срцу.

Ученицима треба указати на постојање барока у оквиру дубровачке књижевности тог времена. Одлике овог стила са специфичностима словенске историје и културе они треба да разумеју читањем одломака из епа Осман Ивана Гундулића.

Изборни садржаји

Садржаји се могу проширити још неким делима са типичним барокним религијским темама попут: Плач Јеремијин Захарија Орфелина; Молитва заспалом господу Арсенија Чарнојевића која је пример старе, молитвене лирике инспирисане националноисторијским усудом а проткана типичним барокним сликама и фигурама (живот као лађа на океану...); или Беседе шајкашима Гаврила Стефановића Венцловића из којих се могу наслутити и просветитељске идеје и изразита оријентисаност на национална и локална образовна питања;

Са циљем потпунијег разумевања ове области, у рад се може укључити и драма Калдерона де ла Барке - Живот је сан у којем се испољавају скоро све особености барока као уметничког правца: морализаторске теме, преплитање сна и јаве, игра судбине, раскошност и покретљивост сценског израза.

Да би се разумео барок као епоха и успоставила веза са савременим доживљавањем света, наставници могу понудити ученицима упознавање са делима савремене књижевности која одражавају барокни дух времена или поглед на свет, као што је поезија Милосава Тешића (Прелет севера - Круг Рачански Дунавом / Као лађа на пучини; или роман Радослава Петковића Судбина и коментари чија радња је смештена у 18. век на просторима где живе угарски Срби и који тематизује лажирање словенске историје, тежњу ка слободи српског народа, однос европских моћника и српске елите тог доба, уводећи као књижевне ликове многе историјске личности које су сигниификанти те епохе - Доситеј Обрадовић, гроф Ђорђе Бранковић или Арсеније Чарнојевић, али и стрип јунаке. Потпуније разумевање барока и његово својеврсно „оживљавање" у нашој савремености може се постићи читањем прича Милорада Павића: Силазак у лимб и Изврнута рукавица.

Просветитељство и класицизам у српској књижевности

Обавезни садржаји

У оквиру ове теме ученицима је потребно предочити временско неподударање просветитељства у европској књижевности и култури и у српској и истакнути да поред заједничких идеја које су обележиле тај век у Европи, у српској култури и књижевности оне имају снажну усмереност на образовање националног бића, развијање националног језика и писмености на њему. У том смислу их треба упознати са улогом коју је Доситеј Обрадовић одиграо у нашој култури и то показати на његовом програмском тексту Писмо љубезном Харалампију; читање одломака његовог аутобиографског дела Живот и прикљученија треба усмерити на уочавање жеље за самообразовањем, за путовањем као могућношћу просвећивања; Песма Востани Сербие се треба читати као сублимација свих просветитељских идеја дубоко прожетих националном самосвешћу и традицијом.

Кроз дело Тврдица ученици треба да се упознају са нашим најзначајнијим писцем епохе класицизма и једним од наших највећих комедиографа уопште, Јованом Стеријом Поповићем.

Изборни садржаји

Мотив тврдице, може се сагледати упоредно са Молијеровим истоименим делом, али се акценат у тумачењу треба ставити на издвајање специфичности нашег менталитета и наших нарави и уочити на који начин то корелира са овим интернационалним мотивом. Пожељно је такође кроз ову комедију стећи закључке о начину грађанског живота у српској средини на прелазу из 18. у 19. век.

Романтизам у европској и српској књижевности

А) Обавезни садржаји

Са главним одликама романтизма као књижевног правца ученици ће се упознати читањем Новалисових фрагмента под бројевима 773, 780, 1186, 1187, 1188, 1197, 1204, 1209, 1214, 1229, 1788, који су писани као програмски текстови (цртице).

Књижевно уобличавање романтичарске теме светског бола (велтшмерц) ученици ће схватити читањем одломака Чајлд Харолда Џорџа Гордона Бајрона и романа у стиху Евгенеије Оњегин Александра Сергејевича Пушкина.

Изборни садржаји

Уколико се јави интересовање за продубљивање ове теме ученици могу у договору са наставником бирати да читају и Пушкинову поему Цигани у којој се такође обрађује тема слободе, неспутаног живота, трагања за даљинама и луталаштва.

Б) Обавезни садржаји

Аспект романтизма који се односи на тематизовање мрачних понора човекове душе, страшног, језовитог и фантастичног ученици ће савладати читањем поеме Гавран Едгара Алана Поа.

Изборни садржаји

Уколико постоји потреба или интересовање за продубљивањем ове теме, наставници могу дати прилику ученицима да прочитају и поему Лазе Костића Спомен на Руварца која се атмосфером, ритмом а донекле и темом надовезује на Поову поему, као и песмом Вилински краљ Јохана Волфганга Гетеа (која осликавајући сусрет са смрћу поставља антропоморфну фигуру Смрти). Ова тема се у прози може обрађивати на примерима приповедака Едгара Алана Поа Пад куће Ашер / Маска Црвене смрти или романа Франкенштајн Мери Шели, а у савременој књижевности на примеру романа Страх и његов слуга Мирјане Новаковић, који поред теме оностраног, страшног, вампирског, евоцира и национални романтичарски мизансцен (аустријска власт и племство на просторима Србије у 18. и 19. веку и њихов сусрет са српским фолклором и легендама).

В) Обавезни садржаји

Романтичарска тема љубави према мртвој драгој и елегичан однос према животу и умирању обрађиваће се кроз поезију Бранка Радичевића, Кад милидија умрети; Јована Јовановића Змаја, Ђулићи увеоци (избор); Лазе Костића, Међу јавом и мед сном; Santa Maria della Salute.

Изборни садржаји

Заинтересованим ученицима треба пружити могућност да ову тему сагледају из перспективе европске књижевности, на примеру песама Лорелај или Азра Хајнриха Хајнеа или ремек-дела наше лирике, Ноћ скупља вијека П. П. Његоша.

Г) Обавезни садржаји

Специфичности романтизма у српској књижевности односно усмереност на национално буђење и почетак стварања на народном језику обрађиваће се у контексту реформе језика Вука Стефановића Караџића – читањем његовог дела Писмо кнезу Милошу (одломци), драмског спева П. П. Његоша Горски вијенац и поезије Ђуре Јакшића Орао.

Реализам у европској и српској књижевности

А) Обавезни садржаји

Карактеристике и вредности књижевности реализма уочавају се и разумеју на програмским текстовима: Оноре де Балзак: Предговор Људској комедији (одломак) - поетичке и тематске особености реализма; Светозар Марковић: Певање и мишљење - идеолошки предзнак реализма као правца;

Европски реализам ће се сагледати кроз дела три највећа представника: Оноре де Балзак: Чича Горио - социјалне дискрепанције унутар француског друштва и раслојавање унутар породице; Николај Васиљевич Гоголь: Шињел - сатирична критика друштва, хумор и гротеска; Лав Николајевич Толстој: Ана Карењина - ригидност руског аристократског друштва, трагичке последице које настају у сукобу емоционалног и друштвено прихватљивог модела живота, прекорачење конвенција о родној улози жене у друштвеној и приватној сфери, одступање од родних стереотипа мушких ликова (Љевин)...

Специфичности реализма у српској књижевности посматраће се кроз неколико доминантних струја и њихових представника: Милован Глишић, Глава шећера - тематске специфичности српске сеоске приповетке, капиталистичко-зеленашко израбљивање сељака, психолошка мотивација (црни снови, привиђења, фантастика); Стеван Сремац: приповетке Ибиш-ага / Кир Герас - чување традиције народног живота на југу Србије, мешање култура, језика, складност живота унутар мултиетничких друштава (српско, турско, грчко-цинцарско...); Лаза Лазаревић, Ветар / Швабица - развој српске реалистичке приповетке у правцу осликавања градског живота интелектуалца на прелазу између два века, дубока психолошка и емоционална проживљавања јунака; Радоје Домановић, Данга и Бранислав Нушић, Госпођа министарка - друштвена и политичка критика на прелазу између 19. и 20. века, сатира (Домановић), хумор, комичко (Нушић).

Изборни садржаји

Заинтересованим ученицима се може понудити да прочитају дела из савремене књижевности у којима се могу препознати одјеци односно елементи реализма: Драгослав Михајловић, Кад су цветале тикве - живот у нижим социјалним слојевима, бруталност и окрутност живота на маргини, улични кодекс морала и правичности, снажна емоционалност и нарушавање родних стереотипа унутар задатих маскулиних модела.

Б) Обавезни садржаји

Сублимација уметничких тенденција из обрађиваних књижевних праваца и модернистичког израза сагледаће се на делу Иве Андрића Аникина времена - реалистичка нарација са сложеном композицијом, аспект веродостојности (преношење познате приче), романтичарска мотивација (мрачне силе у човеку, убиство, језовитост, ђаволски аспект личности, злокобно, оностранo...), преиспитивање родних стереотипа (женска слобода, потчињеност мушкараца жени...)

Од 18 књижевних дела из изборног садржаја, наставник обавезно бира 6.

Све што се чита и обрађује у настави књижевности, сматра се лектиром. Дела за која је потребно више времена ученицима да их прочитају, посматрају се као домаћа лектира. За њено читање потребно је оставити више времена да би се ученици активно укључили у наставну интерпретацију на часовима српског језика и књижевности. Ово треба имати у виду при планирању редоследа и начина остваривања наставе, јер домаћу лектиру прате обимни и детаљни истраживачки пројекти. Уз помоћ задатака за истраживачко читање и дугорочнијих пројеката читања, ученици ће се поузданије припремати за рад на часу, што ће погодовати и остваривању наставног принципа економичности.

Проширују се знања о књижевнотеоријским појмовима који су обрађивани у претходним разредима и уводе се нови појмови. Обрађивани појмови добијају нови историјски контекст, а нови појмови уводе се како би се оснажила рецептивна способност.

Од 111 часова на којима се током године реализује настава на природно-математичком смеру гимназије, предлаже се да се на 60 часова обрађују, утврђују и систематизују садржаји из књижевности. Како је укупан број књижевних дела за обраду 27, уз које наставници и ученици бирају још 6 препоручених садржаја (у односу на интересовања и могућности ученика), укупан број од 33 дела пружа могућност успостављања динамике обраде сваког појединог садржаја на једном или на два (па и три) школска часа. Нека књижевна дела изискиваће један час, а нека два или три, те је наставник тај који предвиђа и планира динамику рада на часовима обраде, утврђивања и систематизације градива, укључујући у то и различите нивое обраде (интерпретацију, приказ и осврт), као и повезивање наставних садржаја из књижевности са садржајем из језика. Још једна препорука за наставника односи се на компаративно повезивање и тумачење текстова који долазе из различитих историјских, културних и жанровских оквира. Посебну пажњу наставник би требало да обрати и на осветљавање разноврсности релација које се успостављају између канонских дела националне и светске књижевности и доминантних савремених форми уметничког израза и презентације (савремени роман, драмски текст; филм, анимирани филм, стрип, позоришна представа, историјско-образовни садржаји на телевизији и интернету, итд.).

Ученици се упознају са планом, садржајима предмета и начинима рада. Ученицима се указује на важност планског и благовременог припремања за часове обраде књижевног дела (читање и тумачење књижевних дела, коришћење уџбеника, примарних и секундарних извора за тумачење књижевних дела).

Књижевно дело уводи се у наставу доживљајним и истраживачким читањем, припремним задацима, истраживачким и радним пројектима.

Нивои обраде. Тумачење књижевног дела може се реализовати и планирати за обраду на различитим нивоима (осврт, приказ, интерпретација).

Рад на часу. Књижевне појаве, термини и појмови обрађују се посредством планираних књижевних дела. У непосредном раду, уз уважавање водећих методичких принципа и радних начела, користе се одговарајуће обавештајне, логичке и специјалне (стручне) методе. Методска адекватност и јединство теоријских и практичних поступања кључни су за успешну наставу књижевности; књижевнотеоријска знања се тумаче као појаве у конкретним уметничким делима, а знања о њима се развијају и усавршавају.

Развијање читалачких компетенција. Ученици се обучавају за активну примену свих врста и видова читања (доживљајно, истраживачко, изражајно и интерпретативно, гласно читање, читање с белешкама, читање у себи), а пре свега за помно читање, читање с уживљавањем и разумевањем уз вредновање књижевног дела.

Стваралачке активности поводом тумачења књижевног дела. Поред читања, као прворазредне стваралачке активности, у настави се организују и одговарајуће стваралачке активности поводом обраде књижевних дела. Посредством њих шири се интересовање ученика за књижевност, књижевна дела и ауторе, продубљују се и надопуњују читалачка интересовања и усавршавају читалачке компетенције. Стваралачке активности реализују се као усмена продукција (говорне вежбе, дискусије, разговори, монолози, рецитовање и казивање), писмена продукција (писање есеја, радова, домаћих задатака) и комбинована продукција (реферисања и презентације).

Изборни садржаји допуњавају обавезни део програма. Наставник је у обавези да у договору са ученицима уз обраде књижевних дела из обавезног програма обради седам дела из изборног програма.

Вредновање напретка ученика је континуирано и систематично. Вреднује се активност ученика током припремне фазе рада и током рада на часу, учешће у раду приликом тумачења дела, учесталост јављања, квалитет одговора, оригиналност и аргументовање ставова, уважавање гледишта других ученика и другачијих виђења, однос према раду, способност примене теоријских знања у конкретним радним околностима. Вредновање обухвата и писмено изражавање (домаћи задаци поводом конкретних књижевних дела; годишње до шест домаћих задатака). У сврху вредновања може бити планирано и тестирање, како би се стекао непосредан увид у текућа знања ученика.

ОБЛАСТ: ЈЕЗИЧКА КУЛТУРА

Правопис. У оквиру ове теме ученици треба да прошире знања из правописа стечена у основној школи. Посебно обрадити: спојено и одвојено писање речи (сложенице, полусложенице, синтагме); правописне знаке; скраћенице и правописна решења у куцаном тексту (белине/размаци, штампарски типови слога).

Усмено и писано изражавање

Унапређивање и оплемењивање културе говора и писања спада у темељне вредности изучавања Српског језика и књижевности. Развијање ове кључне компетенције уграђено је у све области и даје могућност наставнику да, користећи различите методе и технике, увежбава говор и писање. Препоручује се увођење есеја и упознавање ученика са основним одликама.

Писмени задаци (4 писмена задатка, 2 у првом и 2 у другом полугодишту), по правилу треба да трају два школска часа, иако је могуће да наставник планира и другачије (1 школски час, у зависности од захтевности задатка). За квалитетан исправак писменог задатка потребно је планирати два часа (иако су и овде могући изузеци, односно планирање једног часа).

III. ПРАЋЕЊЕ И ВРЕДНОВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Поред стандардног, сумативног вредновања које још увек доминира у нашем систему образовања (процењује знање ученика на крају једне програмске целине и спроводи се стандардизованим мерним инструментима - писменим и усменим проверама знања, есејима, тестовима, што за последицу има кампањско учење оријентисано на оцену), савремени приступ настави претпоставља формативно вредновање - процену знања током савладавања програма и стицања одговарајуће компетенције. Резултат оваквог вредновања даје повратну информацију и ученику и наставнику о томе које компетенције су добро савладане, а које не, као и о ефикасности одговарајућих метода које је наставник применио за остваривање циља. Формативно мерење подразумева прикупљање података о ученичким постигнућима, а најчешће технике су: реализација практичних задатака, посматрање и бележење ученикових активности током наставе, непосредна комуникација између ученика и наставника,

регистар за сваког ученика (мапа напредовања) итд. Резултати формативног вредновања на крају наставног циклуса треба да буду исказана и сумативно - бројчаном оценом. Оваква оцена има смисла ако су у њој садржана сва постигнућа ученика, редовно праћена и објективно и професионално бележена.
Рад сваког наставника састоји се од планирања, остваривања и праћења и вредновања. Важно је да наставник континуирано прати и вреднује, осим постигнућа ученика, и процес наставе и учења, као и себе и сопствени рад. Све што се покаже добрим и корисним наставник ће користити и даље у својој наставној пракси, а све што се покаже као недовољно ефикасним и ефективним требало би унапредити.

PLANI DHE PROGRAMI MËSIMOR PËR KLASËN E DYTË TË SHKOLLËS SË MESME - GJIMNAZ

GJUHË DHE LETËRSI SHQIPE

Qëllimi i lëndës së Gjuhës dhe Letërsisë Shqipe në klasën e dytë të shkollës së mesme është përforcimi dhe zhvillimi i njohurive të përvetësuara. Kjo nënkupton: zhvillimin dhe nxënien e njohurive të mëtejshme për Gjuhën shqipe, gjegjësisht gramatikën dhe letërsinë e saj, zhvillimin e shkathtësive të komunikimit në situata të ndryshme, zhvillimin e kulturës gjuhësore dhe formimin kulturor, zhvillimin emocional, krijues, etik dhe estetik përmes shkathtësive të komunikimit, zhvillimin e vetëbesimit dhe të menduarit e pavarur, zhvillimin e përdorimit të gjuhës letrare, si dhe përgatitjen e nxënësit për të mësuar gjatë gjithë jetës.
Zhvillimi i aftësisë dhe kulturës së leximit, gjetjes së përvojave dhe ideve letrare, nxitjen dhe vlerësimin e krijimtarisë personale dhe krijimtarisë së të tjerëve, kuptimin e tekstit në kontekste të ndryshme kulturore, ndërkulturore dhe shoqërore.

Kompetencat e përgjithshme lëndore

Nxënësi zbaton, përdor njohuritë themelore për Gjuhën dhe Letërsinë shqipe; aplikon njohuri nga letërsia botërore; zbaton rregullat themelore të interpretimit të veprave letrare; respekton rregullat e Gjuhës letrare, standarde: kur komunikon me shkrim dhe kur flet; përdor gjuhën letrare, standarde; harton tekste logjike kur flet dhe kur shkruan; lexon, interpreton, krahason dhe vlerëson tekste letrare dhe joletrare; lexon, interpreton, krahason tekste nga trashëgimia kulturore kombëtare dhe ajo botërore, të përshtatshme për moshën e nxënësit; zgjedh vepra për lexim sipas shijes së vet letrare; kujdeset, ruan, kultivon dhe e do Gjuhën dhe Letërsinë shqipe;

Niveli themelor/bazë

Nxënësi flet qartë duke respektuar gjuhën letrare, standarde; Dëgjon me kujdes dhe duke respektuar bashkëbiseduesin; Harton tekste të thjeshta, të folur dhe të shkruar; Shfrytëzon alfabetin e Gjuhës shqipe duke i dhënë përparësi shkrimit të dorës; Lexon drejt dhe rrjedhshëm; Lexon tekste të shkurtra letrare dhe joletrare për qëllime të ndryshme; Arsyeton përjetimet e veta nga leximi i tekstit letrar; Në tekstin joletrar gjen dhe vlerëson informacionet themelore; Dallon gjuhën letrare nga ajo popullore; Dallon të folurit që nxit urrejtje si dukuri negative në shoqëri; Zbaton normën letrare në lidhje me tingujt, format e fjalëve dhe llojet e fjalive; Përdor drejt fjalët nga komunikimi i përditshëm, nga tekstet dhe lektura shkolore dhe ajo shtëpiake;
Ka njohuri të përgjithshme themelore për gjuhën; dallon gjuhën letrare nga ajo dialektore dhe ka nevojë ta mësojë, ta ruajë e kultivojë gjuhën letrare; ka njohuri themelore për tingujt, fjalët dhe fjalitë e gjuhës shqipe; di të zbatojë rregullat e caktuara gramatikore kur flet dhe shkruan; ka fjalor të zhvilluar në harmoni me nivelin fillor të shkollimit dhe fjalët i përdor në harmoni me rastin;
Njeh autorët e veprave letrare nga programi i obligativ shkollor; Dallon letërsinë gojore nga ajo e shkruar; Vëren elemntet tematike themelore, kompozicionale dhe stilistike të tekstit epik, lirik dhe letrar nga lektura e obliguar shkollore, duke sjellë shembuj konkret; Interpreton pjesët tematike të veprës letrare dhe përjetimet e veta nga pjesa artistike;

Niveli i mesëm

Formulon qartë dhe me kuptim mendimin e vet; Harton tekst krijues të folur ose të shkruar logjik dhe strukturalisht të ndërlikuar, duke i interpretuar idetë themelore dhe elementet formale të tekstit të gjatë letrar dhe atij joletrar; Për qëllime të ndryshme lexon, interpreton dhe jep mendim kritik për tekste letrare dhe joletrare; Jep qëndrimin e qartë mbi tekstin të cilin e lexon;
Njeh periudhat themelore të zhvillimit të Gjuhës letrare shqipe; Kupton rëndësinë e saj për kulturën dhe historinë e popullit shqiptar; Dallon tingujt, format dhe llojet e fjalëve dhe fjalitë e Gjuhës shqipe; Është i aftë të zbatojë rregullat e caktuara gramatikore kur flet dhe shkruan; Përdor drejt fondin e fjalëve në harmoni me nivelin e arsimimit;
Lokalizon në kontekstin letrare themelor veprat letrare nga programi obligativ shkollor; Interpreton përbërësit kryesor të strukturës së tekstit letrar si dhe veçoritë e tij tematike, ideore, stilistike, gjuhësore dhe kompozicionale; Shfrytëzon shprehjet themelore letrare gjatë interpretimit të veprave letrare të parapara sipas programit; Analizon problemin e veçuar në veprën letrare; Ka aftësi të argumentojë mendimin e vet dhe qëndrimet në bazë të të tekstit primar; Zbaton strategjinë e leximit të konform zhanreve tipike letrare; Në mënyrë të pavarur bën zgjedhjen e veprave për lexim nga krijimtaria letrare për fëmijë;

Niveli i përparuar

Flet, mbi tema të rëndomta për gjuhën, letërsinë dhe kulturën, në situata zyrtare; Harton tekste të argumentuara, të folur dhe të shkruar; Shfrytëzon literaturë të rekomanduar për shkrimin e detyrës me temë nga gjuha, letërsia dhe kultura; Lexon dhe jep mendim kritik për tekstin letrar dhe atë joletrar të ndërlikueshmërisë së mesme; Dallon dialektet e Gjuhës shqipe në bazë të veçorive themelore të tyre; Vëren ndryshimet e tingujve brenda fjalës; Dallon nënllojet e fjalëve dhe mënyrën e formimit të tyre; Analizon tipat themelorë të fjalive; Shfrytëzon gjuhën si një nga mundësitë të cilat i shërbejnë për t`u shprehur;
Lexon, shpjegon dhe i vlerëson veprat letrare të kompleksitetit të mesëm, nga plani dhe programi shkollor i obliguar zgjedhor; Vëren në mënyrë të pavarur problemet në veprën letrare; Përdor shumë pikëpamje në interpretimin e tekstit letrar; Gjykimin e vet mbi veprën letrare e paraqet në mënyrë të argumentuar gjithnjë duke pasur në mendje tekstin primar si dhe tekstet e tjera; Analizon dhe krahason veçoritë e theksuara tematike, përmbajtjesore dhe stilistike; Shfrytëzon literaturë të rekomanduar sekondare në shpjegimin e veprave letrare të parapara me program; Zbaton strategjitë e leximit të cilat janë në harmoni me detyrat për lexim;

KOMPETENCAT SPECIFIKE LËNDORE

Gjuha

Niveli themelor

Kupton ç`është gjuha, respekton gjuhën e vet dhe gjuhët e tjera; Dallon konceptet e gjuhës letrare dhe gjuhës popullore; Njeh të folurit urrejtës si dukuri negative në shoqëri; Zbaton normat e gjuhës letrare që kanë të bëjnë me tingujt, format e fjalëve dhe fjalive; Kupton kuptimin e fjalëve nga teksti, lektura dhe komunikimi i përditshëm dhe di që drejtë të përdor në formën dhe në kontekstin e duhur;
Flet qartë dhe e dëgjon me vëmendje bashkëbiseduesin, duke e respektuar atë; Harton tekste të thjeshta, të folur dhe të shkruar, mbi përjetimet e veprës letrare si dhe për temat nga jeta e përditshme dhe nga bota e ëndrrave; Shfrytëzon drejt alfabetin; Përdor drejt zhanret themelore të komunikimit me shkrim të nevojshme për pjesëmarrje në jetën shoqërore; Zbaton rregullat e drejtshkrimit në shembujt e thjeshtë dhe di të përdor botimet shkollore drejtshkrimore;

Niveli i mesëm

Dallon grupet themelore të gjuhëve në Evropë dhe përcakton vendin e Gjuhës shqipe në familjen e gjuhëve Indoevropiane; Njeh etapat themelore të zhvillimi të Gjuhës letrare shqipe; Kupton rëndësinë e saj për kulturën dhe historinë e popullit shqiptar; Zbaton rregullat e caktuara gramatikore në lidhje me tingujt, format dhe llojet e fjalëve të Gjuhës shqipe në të folur dhe në të syshkruarit e saj; Përdor fondin e fjalëve në harmoni me nivelin e arsimimit;
Zbaton rregullat e drejtshkrimit në shembujt e ndërlikuar dhe di të shfrytëzojë fjalorët, doracakët dhe enciklopeditë; Formulon qartë mendimet; Harton tekste logjike dhe strukturalist të ndërlikuar, të folur dhe të shkruar, duke i interpretuar elementet themelore formale dhe ideore të tekstit letrar dhe atij jo letrar;

Niveli i përparuar

Dallon dialektet e Gjuhës shqipen bazë veçorive themelore të tyre; Ka njohuritë zgjeruara mbi tingujt, llojet dhe nënllojet e formave të fjalëve dhe fjalive të Gjuhës shqipe dhe di të zbatojë ato njohuri kur flet dhe shkruan; Ka fjalor të pasur dhe përjeton gjuhën si një sërë mundësish e cila i shërben për t`u shprehur;
Flet për tema të zgjedhura nga gjuha, letërsia dhe kultura që janë parapara materialin mësimor; zbaton shkathtësitë themelore të të folurit; Përpilon tekst të thjeshtë të argumentuar; Përdor literaturën e rekomanduar për hartimin e punimit në bazë të temës së dhënë nga gjuha, letërsia dhe kultura,

duke pasur në mendje publikun i cili e lexon; Në vazhdimësi zbaton normat drejtshkrimore nga çdo fushë e drejtshkrimit të parapara me programin shkollor;

Kompetencat specifike lëndore: Letërsia

Niveli bazë

Lexon qartë dhe rrjedhshëm; Lexon për qëllime të ndryshme, kupton dhe parafrazon tekste të thjeshta letrare dhe joletrare nga program i obliguar shkollor; Di të përshkruaj shkurt përjetimin e vet të veprës letrare dhe të veçojë informacionet e kërkuara në tekstin joletrar; Njeh autorët e veprave letrare të parapara me program; Bën dallimin ndërmjet letërsisë gojore dhe asaj të shkruar; Vëren elementet themelore tematike, të kompozicionit dhe strukturës stilistike të veprës letrare epike, lirike dhe dramatike nga lektura e obliguar shkollore; Analizon problemin e veçuar në tekstin e thjeshtë letrar; Përshtypjet dhe gjykimet e veta t`i ilustrojë me shembujt themelor nga teksti letra dhe ai joletrar;

Niveli i mesëm

Interpreton dhe jep mendim kritik për një tekst të gjatë letrar dhe joletra nga programi i obliguar shkollor; Interpreton në formë kërkimore përbërësit kyç të strukturës së veprës letrare, si dhe veçoritë e tij tematike, ideore, stilistike, gjuhësore dhe kompozicionale; Njeh termat themelor letrar dhe i përdor në mënyrë adekuate në interpretimin e veprave letrare; Analizon në mënyrë të pavarur problemin e veçuar në tekstin letra dhe di ta argumentojë mendimin e vet; Njeh strategjitë themelore të leximit dhe di t`i zbatojë ato në situata tipike lexuese; Vendos qëndrim të qartë ndaj tekstit që e lexon; Zgjedh në mënyrë të pavarur vepra për të lexuar nga letërsia për fëmijë; Shpreh kërshërinë lexuese dhe kupton rëndësinë e leximit për zhvillimin e vet të përgjithshëm kulturor dhe të dijes;

Niveli i përparuar

Lexon në mënyrë shprehëse, kërkuese dhe kritike; interpreton dhe vlerëson tekste letrare dhe joletrare mesatarisht komplekse nga programi shkollor; Vëren dhe analizon në mënyrë të pavarur probleme në këto tekste letrare; Shfrytëzon shumë pikëpamje në interpretimin e veprës letrare; Krahason veçoritë e theksuara tematike, kompozicionale dhe stilistike të veprës letrare të së analizuar me veprat e tjera; Në mënyrë të argumentuar paraqet gjykimin e vetmi tekstin;

Shfrytëzon literaturën e rekomanduar dhe atë sekondare në interpretimin e veprës letrare të paraparë me program; Zbaton strategjitë e leximit të cilat janë të harmonizuara me detyrën për lexim; Ka kulturë leximi të zhvilluar; lexon për të përjetuar veprën letrare, njohuri, pasurim të leksikut, aftësisë argumentuese dhe të shprehë mendimet dhe qëndrimet e veta; Di të rekomandojë veprën letrare dhe ta arsyetojë zgjedhjen e vet; Të shpreh dashuri dhe respekt për letërsinë dhe vlerat e kulturës kombëtare dhe kulturës së popujve të tjerë;

Klasa:	E dytë
Fondi vjetor i orëve	148 (4 orë në javë)

Standardet e të arriturave arsimore3	REZULTATet Sipas temës së kryer / fusha Nxënësi është në gjendje që:	TEMAT dhe nocionete bazë të përmbajtjes së programit
2GJSH.1.1.2. Dallon gjuhën letrare (standarde) nga dialekti; e di ndarjen dialektore të gjuhës shqipe; ka njohuri për dialektin e tij dhe për dialektin tjetër të gjuhës shqipe si dhe për të folmet e tjera dhe kështu përdor fjalë apo shprehje nga e folmja e tij, nganjëherë edhe nga e folmja e palës tjetër, por gjithmonë është konservator ndaj varietetit gjuhësor së cilës i përket. Me shembuj mund t'i paraqes veçoritë që i dallojnë të dy dialektet e shqipes (nga aspekti fonetik, gramatikor e leksikor) dhe kështu mund ta mësojë, ta ruaj e ta kultivojë edhe më shumë gjuhën letrare. Njeh gramatikat kryesore dhe librat normativë të shqipes, të cilat i përdor në situata të caktuara. E di që gjuha shqipe zë një vend të rëndësishëm në rrethin e gjuhëve indoevropiane, duke pasur një traditë të gjatë të të folurit dhe të shkruarit dhe kjo ka po ashtu një rëndësi të madhe për kulturën shqiptare. Ka njohuri për etapat e zhvillimit të gjuhës letrare, fillimet e shkrimit të shqipes dhe rregullat e drejtshkrimit. 2GJSH.1.1.4. E di definicionin e fjalës dhe karakteristikat e saj. Njeh njësitë themelore të gjuhës (fonemën, morfemën, fjalën, togfjalëshin dhe fjalinë). Ndan fjalët në njësi më të vogla gjuhësore si p.sh.: fjalët për-pun-oj, kënd-o-j etj,; 2GJSH.2.1.1. Ka njohuri më të thella për gjuhën në krahasim me nivelin fillestar; Njeh njësitë, të cilat i përkasin niveleve të ndryshme të gjuhës, pra nënsistemet; Ka njohuri për shkrimin e letrave. Tashmë njeh parimet kryesore të gjuhës shqipe si parimin fonetik, morfologjik, etimologjik etj.; I di disa gjëra elementare për gjuhët e botës (ngjajshmëritë gjuhësore, përbashkësitë (universaliet) gjuhësore; I njeh parimet e zhvillimit të dialogut; kupton nocionin e aktit të të folurit; në tekst dallon pjesëzat dëftuese apo deiksin; Njeh varietetet gjuhësore të shqipes gjatë paraqitjes së një moderatori në medie kur ai flet në vernakularin gjuhësor - krahinor, pra nëse përdor ndonjë fjalë apo shprehje nga rajoni i tij. 2GJSH.3.1.1. E di që ekziston lidhja e afërt mes gjuhës dhe mendimit dhe e di nocionin e tyre; e jep përkufizimin e fjalisë duke e ditur gjithashtu se ajo ka dy anë: anën kuptimore dhe anën strukturore; dallon kohezionin leksikor dhe gramatikor. 2GJSH.3.1.2. Gjatë ndarjes së fjalëve në rrokje, përdor mjetet fonetike për spikatjen e saj (rrokjes) si: gjatësinë dhe forcën.	Jep mendim për ide, tekste, autorë e subjekte të ndryshmeve. Flet për krijimet artistike dhe vlerat e tyre. Flet për formacione të ndryshme kulturore dhe letrare. Kultivon ndjenjën për kulturë gjuhësore. Flet për kulturat e ndryshme, për një periudhë të caktuar historike letrare. Jep mendim për tekste dhe autorë të veçantë. Flet për stilin e teksteve të ndryshme. Shpreh vlerësime për formacione të ndryshme kulturore dhe letrare. Kultivon ndjenjën për kulturë gjuhësore dhe poetike. Flet për kulturat e ndryshme, për një periudhë të caktuar historike letrare.	- Gjuha shqipe, origjina, leksiku; - Të folurit, të dëgjuarit, të shkruarit; - Teksti dhe llojet e tij; - Gramatikë dhe drejtshkrim; - Leksikologjia;
2GJSH.1.2.1. Njeh autorët nga programi obligativ shkollor dhe i vendos në kontekst të opusit krijues dhe në kontekst letraro-historik. 2GJSH.1.2.4. Vëren dhe me shembuj argumenton tiparet letrare, poetike, gjuhësore, estetike e strukturore të veprave letrare.	Kupton dhe analizon karakteristikat e gjinive e llojeve, letrare. Analizon dhe vlerëson diskurset, stilin, gjuhën dhe qëllimin e teksteve.	- Letërsia, gjinitë dhe llojet letrare; - Letërsia antike greke dhe romake; - Letërsia gojore dhe shqiptare; - Nga mesjeta në rilindje; Rilindja dhe humanizmi evropian; - Humanizmi shqiptar;

2GJSH.2.2.1. Interpreton veprën letrare duke nxjerrë thelbin dhe veçoritë e saj; kontekstin historik; motivet letrare; tematikën para se gjithash; kompozicionin; figurat letrare; idenë e shkrimtarit; aspektin gjuhësor e stilistik etj. 2GJSH.2.2.4. I vëren dhe i argumenton format poetike (epiko-lirike) sipas strukturës së pjesëve apo veprave letraro-artistike dhe llojet letraro-shkencor e publicistik si: esenë, biografinë, autobiografinë, memoarin apo kujtimin, ditarin, udhëpërshkrimin, reportazhin, fejtonin; vëren dukuritë stilistike në tekstet apo veprat përkatëse.	Lexon dhe interpreton përmbajtjen e teksteve dhe konteksteve. Njeh dhe interpreton autorë dhe dukuri letrare të periudhave të ndryshme. Analizon dhe vlerëson informatat e nxjerra nga tekste komplekse letrare dhe joletrare dhe nxjerr konkluzione. Analizon dhe vlerëson funksionin, stilin dhe gjuhën e teksteve. Njeh dhe interpreton autorë dhe dukuri letrare të periudhave të ndryshme. Njeh diskurset gjuhësore në funksion të atyre letrare.	- Klasicizmi, - TRAGJEDIANI SHQIPTAR. Lektura shtëpiake: 7. Eskili - Prometeu i lidhur; 8. Kanuni i Lekë dukagjinit; 9. Ago ymeri - këngë popullore; 10. Dante Aligeri - Ferri; 11. Uilliam Shekspiri - Hamleti; 12. Marin Barleti - Historia e Skenderbeut; 13. Molieri - Tartufi; 14. Ethem Haxhiademi - Abeli; 15. Gjon Buzuku - Meshari; 16. Pjetër Budi - poezi; *Vërejtje: arsimtari mund të bëjë zgjedhje të lirë të lekturave shtëpiake në pajtueshmëri me planin dhe programin për klasën e dytë të Gjimnazit.
2GJSH.3.2.1. Lexon dhe analizon pjesët letraro-artistike dhe letraro-shkencor të parapara nga plani dhe programi mësimor dhe tekstet shtesë apo fakultative po ashtu letraro-artistike dhe letraro-shkencor duke i analizuar në kontekst më të gjerë historik. 2GJSH.3.2.4. I vëren dhe i argumenton format poetike (epiko-lirike) sipas strukturës së pjesëve apo veprave gjegjëse e publicistike si: esenë, biografinë, autobiografinë, memoarin apo kujtimin, ditarin, udhëpërshkrimin, reportazhin, fejtonin; vëren dukuritë stilistike në tekst.	Përdor gjuhën për funksione të ndryshme gjuhësore dhe letrare. Organizon idetë dhe përdor informatën për të krijuar forma të të shprehurit me shkrim. Shkruan tekste me temë të caktuar duke përdorur rregullat drejtshkrimore dhe stilin për funksione të ndryshme.	Kulturë gjuhe; Gjuha e medies; Gazeta; publiciteti dhe reklama,
	Analizon dhe interpreton stilin dhe format letrare dhe artistike tradicionale dhe bashkëkohore, Krijon vepra më komplekse nëpërmjet gjuhës dhe shprehjeve artistike duke reflektuar kulturën, ndjenjat, emocionet, mendimet, idetë, pikëpamjet dhe përvojën për të shprehur qëndrimet për tema personale, globale e shoqërore. Shkruan dhe organizon dhe prezanton tema të caktuara përmes medieve të ndryshme. Përdor TIK-un për të lexuar, shkruar disenjuar dhe prezantuar tema të caktuara. Komunikon mirë Merr pjesë në diskutim Bashkëpunon Kërkon dhe jep ndihme Respekton mendimin e të tjerëve Kushton vëmendje Zhvillon personalitetin dhe humanitetin Merr iniciativa dhe tregon interesim për qasje të ndryshme Motivohet për zhvillimin e shkathtësive Zhvillon imagjinatën dhe kreativitetin për zgjidhjen e problemeve Përdor teknologjinë informative Dëshmon vullnet dhe gatishmëri për punë individuale dhe në grupe Respekton parimet e të tjerëve Tregon vetëbesim për punë të pavarur Përdor imagjinatën dhe kreativitetin Është i pavarur në vendimmarrje he në veprime Bën pyetje dhe përgjigjet në mënyrë të përgjegjshme Kritikon duke u mbështetur mbi argumente Tregon kureshtje për hulumtimin Kujdeset për veten, për të tjerët dhe për ambientin	
2GJSH.1.3.1. Flet qartë duke respektuar drejtshqiptimin (ortoepinë) e gjuhës letrare; zbaton theksin (akcentin) gjuhësor-letrar ose e krahason akcentin e tij me atë letrar me tendencë të përshtatjes; Rrjedhshëm dhe qartë lexon me zë tekstet letrare dhe joletrare; shprehimisht lexon dhe lehtë i tregon tekstet letrare artistike; Në situata formale flet për temat e thjeshta si: nga fusha e gjuhës, letërsisë dhe të kulurës duke u shërbyer me shprehje korrekte gjuhësore; Pra, flet qartë, pa pengesa, pa dridhje		- Gjuha e medies; - Publiciteti, reklama; - Tekstet e digjitalizuara.

të zërit e pa pauza të mëdha; Sipas nevojës, përdor teminologjinë shkencore për gjuhën dhe letërsinë, duke e përshtatur me rastet apo situatat, bashkëfolësin ose përdor edhe mjetet gjuhësore verbale a joverbale sidomos mimikën, gjestikulacionin, lëvizjet e duarve etj, që në gjuhësi njihet me emrin Semiotikë; Ka kulturë të të dëgjuarit kur dikush flet në gjuhën e tij dhe me vëmendje dëgjon e kupton ligjëratat nga fusha e gjuhësisë, letërsisë dhe kulturës dhe kështu gjatë dëgjimit të ndonjë ligjërimi, mund të marrë shënime; 2GJSH.2.3.2. Ndërton tekstin e folur a të shkruar nga gjuha, letërsia etj., duke e karakterizuar nga kohezioni dhe koherenca, pra me mënyrën se si lidhen midis tyre në bazë të rregullave gramatikore të gjuhës njësitë që e përbëjnë tekstin (kohezioni) dhe me organizimin logjik të tekstit me mënyrën se si gjykimet dhe arsyetimet lidhen midis tyre (koherenca); në diskutimet e shkruara apo të folura, shpreh idetë dhe argumenton qëndrimet e tij; përkujdeset që të shkruaj e të folë në mënyrë të drejtë duke respektuar normën gjuhësore pa bërë ndonjë digresion (shmangie) nga rregullat; shfaq përjetimin dhe përshtypjet e tij rreth pjesës letrare ose artistike; rrëfen tekstin letrar dhe jep një përfundim për të sipas mundësive të tij shprehëse; zbaton rregullat drejtshkrimore etj. 2GJSH.3.3.1. Diskuton për temat komplekse nga gjuha, letërsia dhe kultura; flet për tekstet letrare dhe joletrare duke shfrytëzuar terminologjinë profesionale. 2GJSH.3.2.2. Prezanton në situatat zyrtare dhe para auditoriumit më të gjerë paraqitet me tema nga fusha e gjuhës, letërsisë dhe kulturës; është orator dhe paraqet qëndrimet e tij para auditoriumit me argumente; gjatë ligjërimit përdor fjalë dhe shprehje nga gjuha amtare duke respektuar normën e gjuhës standarde etj. 2GJSH.3.3.4. I mbledh, i shënon dhe në fund i përpunon informacionet nga tekstet letrare joartistike në bazë të rregullave të parapara.		

---

3 Standardet arsimore arrihen në fund të arsimit të mesëm. Standardi I njejtë (ose një pjesë e tij) do të aktivizohet disa herë gjatë viti shkollor, përkatësisht deri në përfundim të shkollimit të mesëm, por me ndihmën e rezultateve të ndryshme. Ky veprim siguron arritjene e nivelit gjithnjë e më të lartë të të arriturave vetanake të nxënësit, kurse njohuritë, shkathtësitë dhe aftësitë e nxënësve vërehen në vazhdimësi nga një këndvështrim I ri, verifikohen, zgjerohen dhe sistematizohen.

Pavarësisht nga ndërlikueshmëria e lëndës Gjuha dhe Lëtërsia shqipe dhe fushave brenda lëndës, është e domosdoshme të realizohen të gjitha standardet gjatë katër vjetëve të arësimit të mesëm, por disa standard mund të shihen si lidhje konkrete me rezultatet e caktuara.

UDHËZIME METODIKE PËR REALIZIMIN E PLANIT DHE PROGRAMIT MËSIMOR

Plani dhe programi mësimor

Të mësuarit e gjuhës dhe letërsisë shqipe duhet të kontribuojë në krijimin e shpirtit krijues dhe kërkues, ku nxënësve do t'ju mundësojë të zhvillojnë njohuritë, vlerat dhe aftësitë shprehëse dhe këto tipare t'i shfrytëzojnë në arsimimin e mëtejshëm si në punën profesionale dhe në jetën e përditshme. Nxënësit japin qëndrime vlerësuese me të cilat ruhen vlerat kulturore, kombëtare dhe botërore; Të mësuarit e gjuhës i aftëson për jetën në shoqërinë multikulturore; i mundëson të jenë më kompetentë në aspektin ndërlëndor, i bën të rëndësishëm për pjesëmarrje aktive në bashkësi dhe në të mësuarit e përjetshëm.

Kualiteti dhe jetueshmëria e njohurive, mundësive, shkathtësive dhe qëndrimeve të nxënësve në të shumtën varen nga principi, forma, metoda, dhe mjetet të cilat shfrytëzohen në procesin e të mësuarit. Për shkak të kësaj, mësimi modern i gjuhës dhe letërsisë shqipe paraqet arritshmërinë e qëllimeve krahas përforcimit të aktivitetit mendimtar, respektimit të parimeve didaktike (veçanërisht aktiviteti i vetëdijshëm i nxënësit, shkenca, qëndrimi, sjellja, sistematizimi dhe dukshmëria), si dhe zbatimin adekuat të atyre formave mësimore, metodave, sjelljeve dhe mjeteve për vlerësimin e të cilëve e kanë konfirmuar praktika bashkëkohore dhe metodika e mësimit të gjuhës dhe letërsisë shqipe.

Zgjedhja e disa formave mësimore, metodave, sjelljeve dhe mjeteve është i kushtëzuar, para se gjithash, me qëllimet që duhet të arrihen, pastaj edhe me përmbajtjet që do të ndihmojnë ku qëllimet e caktuara të arrihen në bazë të parimeve.

Mësimi i rregullt i gjuhës dhe letërsisë shqipe zhvillohet në shkolla të mesme qofshin ato profesionale ose të përgjithshme.

Për mësimin e gjuhës dhe letërsisë shqipe shfrytëzohen tekste (të miratuara nga Këshilli Nacional për Arsim në RS) si dhe bibliotekat për përgatitjen sistematike të nxënësit për shfrytëzim të pavarur të burimeve të ndryshme të njohurive mësimore.

Fusha e GJUHËS, KULTURËS SË GJUHËS dhe LETËRSISË duhet të përbëjnë lëndën gjithëpërfshirëse. Sipas kësaj, parashihen edhe orët mësimore: Gjuha 32 orë; Kultura e gjuhës 36 dhe Letërsia 80.

Arsimtari rendit orët mësimore me vëmendje në mënyrë që rezultati të tregohet në tri fushat.

REALIZIMI I TË MËSUARIT

FUSHA: GJUHA

Plani dhe programi mësimor për klasën e dytë të shkollës së mesme nga fusha e gjuhës, organizohet në pesë fusha (tema) dhe i përshtatur me rezultatet e të mësuarit për këtë klasë (sipas standardeve të përcaktuara nga arritshmëria e nxënësve). Me program janë parazgjerimi i njohurive nga shkollimi fillor, por edhe futja e disa koncepteve të reja.

Nocionet e përgjithshme për gjuhën: Në kuadër të kësaj teme nxënësit duhet të arrijnë njohuritë bazë për gjuhën si mjet të shprehjes nga komuniteti përkatës. Kjo duhet t'u shërbejë nxënësve për lehtësim të arritshmërisë së realizimit të planit nga gjuha dhe gjuhët e huaja.

Fonetikë: Nga fusha e fonetikës shtjellohen problemet themelore të fonetikës së gjuhës së sotme shqipe. Pra, jepen veçoritë artikulative e akustike të tingujve, proceset fonetike etj.

Morfologji: Në këtë fushë jepet përshkrimi i kategorive gramatikore të shqipes, i kuptimeve dhe i mjeteve të shprehjes së tyre dhe i përdorimeve e funksioneve të pjesëve të ndryshme të ligjëratës

Sintaksë: Këtu shpjegohen kategoritë e ndryshme sintaksore, funksionet e ndryshme të gjymtyrëve të fjalisë dhe të periudhës dhe mjetet e shprehjes së këtyre funksioneve.

Leksikologji: jepen të dhëna për fjalën si njësi leksikore e leksikun, për tërësinë e fjalëve, nga ndërtimi, nga kuptimi etj. Gërshetohen tri rrafshe njohurish: njohuri teorike për fjalën në përgjithësi; njohuri historike dhe njohuri praktike.

FUSHA: LETËRSI

Plani dhe programi mësimor për letërsinë e klasës së dytë të shkollave të mesme është i organizuar në shtatë fusha (tema) dhe i përshtatur me rezultatet e të mësuarit për këtë klasë (sipas standardeve të përcaktuara nga arritshmëria e nxënësve).
Letërsia si art i fjalës: Në kuadër të kësaj teme, nxënësit do të njoftohen me nocionin dhe llojet e artit, do ta njohin letërsinë shqipe si art të fjalës dhe mund ta krahasojnë me letërsitë e tjera.
Mësimi dhe studimi i letërsisë: Kjo temë i bën nxënësit që të kenë qasje të pjesës letrare me shkencat e letërsisë. Temat e mundshme janë: pjesa letrare si lëndë estetike - struktura e pjesës letrare, pranimi dhe veprimi i pjesëve letrare tek lexuesi. Përmbajtjet e parapara duhet të mundësojnë lexim dhe interpretim të pjesëve letrare. Ata mund t'i njohin epokat e letërsisë dhe kulturën tradicionale. Nxënësit njoftohen me burimet primare dhe dytësore për studim të pjesës letrare. Futën edhe nocionet dhe llojet e shkencës për letërsinë (si teoria e letërsisë, historia e letërsisë dhe kritika letrare)
Gjinitë dhe llojet letrare: Përsëriten njohuritë e arritura nga shkollimi fillor: shkrimi lirik, epik e dramatik, kënga lirike, kënga epike, historitë e shkurtra artistike, romani, drama etj.
Letërsia e vjetër: Është me rëndësi të jepen njohuritë nga kultura tradicionale, shkrimet e vjetra shqipe, autorët e vjetër shqiptarë etj.
Letërsia popullore: Zanafilla e saj, këngët epike e legjendare, këngët e epikës historike, anekdotat, kashelashat, struktura e përrallës popullore, etj.
Humanizmi dhe renesanca: Humanizmi dhe renesanca në letërsi. Domethënia e humanizmit dhe renesancës për zhvillimin e kulturës evropiane dhe të civilizimit. Dallimet dhe ngjashmëritë me epokat e mëparshme.
Fushat / temat nga letërsia i përcjellin përmbajtjet përgjegjëse: pjesët letrare të për përpunimit dhe përmbajtjet e zgjedhura.
Kur lexohet dhe analizohet një vepër letrare kemi të bëjmë me lekturë. Pjesët që kërkojnë më shumë kohën konsiderohen si lektura shtëpiake. Nxënësit duhet të aktivizohen në orët e gjuhës dhe letërsisë shqipe. Këtë duhet pasur parasysh në planifikimin e lëndës dhe realizimin e mësimit sepse lekturën shtëpiake e përcjellin edhe analiza më të thella. Në këtë mënyrë nxënësit do të përgatiten më mirë për orë.
Zgjerohen njohuritë për nocionet teorike letrare të cilët janë përpunuar në shkollimin fillor dhe futen koncepte të reja në mënyrë që të pasurohet aftësia e tyre shprehëse. Në letërsi arrihen edhe këto njohuri nga këta fusha:
Lirika: format e lirikës, kënga lirike, llojet e poezisë lirike, subjekti lirik.
Epika: format e epikës, ndarja e formave epike në ep dhe epope, kënga epike, heroi epik, histori të shkurtra, novela roman mit/legjendë, përrallë, narracioni, përshkrimi, dialogu, monologu, tregimi etj.
Drama: format e dramës. Ndarja e dramatikes: tragjedia, komedia, drama; konflikti; shfaqja; drama antike; prologu; epilogu; tragjedia, konflikti tragjik, faji tragjik, heroi tragjik; protagonisti, antagonisti; katareza; komedia, llojet e komedisë: komedia e karaktereve, situata intrige; llojet e komizmit: komikja verbale, gjestikulative dhe e situatës. Realizimi skenik i tekstit dramatik.
- Metrika: ritmi, vargu, vargu i lidhur dhe i lirë; llojet e vargut; strofa, llojet e strofave, llojet e rimave; soneti, katrena etj.
Stilistika: nocioni i stilit; figurat letrare alegoria, aliteracioni, asonanca, apostrofa, epiteti, elipsa, , ironia, sarkazma, antiteza, metafora, metonimia, onomatopeja, personifikimi, simboli, hiperbola.
Nocione të tjera: biografia, autobiografia, citati, parafraza, fusnota; etj.
Nga 148 orët e parapara, pjesët letrare kanë mundësinë e vendosjes së dinamikës së përpunimit për secilën pjesë me nga dy deri në tri orë. Dinamikën e përcakton arsimtari i cili duhet të ketë parasysh lidhjen e pjesës letrare me gjuhën.
Vëmendje të veçantë duhet t'i kushtojë ndriçimit të llojllojshmërisë së relacioneve që vendosen mes pjesëve të letërsisë kombëtare dhe botërore dhe formave dominante bashkëkohore të shprehjes artistike dhe prezantimit (romani bashkëkohor, teksti dramatik; filmi, filmi vizatimor, shfaqjet teatrale, përmbajtjet arsimore-historike në televizion dhe në internet etj)
Nxënësit njoftohen me planin, përmbajtjen e lëndës dhe mënyrën e punës. Atyre u bëhet me dije për rëndësinë e përgatitjes me kohë për orën mësimore të përpunimit të pjesëve letrare (leximi dhe interpretimi i pjesëve letrare, shfrytëzimi teksteve, të burimeve primare e dytësore për interpretimin e pjesëve letrare).
Niveli i përpunimit: interpretimi i pjesës letrare mund të planifikohet dhe realizohet për përpunim në nivele të ndryshme (rishikim, rrëfim, interpretim).
Puna në klasë: Shfaqjet letrare, termat dhe nocionet përpunohen me ndërmjetësimin e pjesëve letrare të planifikuara. Brenda punës duke respektuar parimet më të larta metodike, shfrytëzohen edhe metoda informuese, logjike e speciale (profesionale). Metoda adekuate dhe bashkimi i qasjes teorike dhe praktike janë kyçe për mësim të suksesshëm në letërsi; njohuritë teorike letrare konsiderohen si shfaqje në pjesët artistike konkrete, kurse njohuritë për to zhvillohen dhe përforcohen.
Zhvillimi i kompetencave të leximit: Nxënësit përgatiten për përdorim aktiv të të gjitha llojeve të leximit (përjetimin, kërkimin, shprehshmërinë dhe interpretimin, leximin me zë, leximin në heshtje), para se gjithash, leximi me kujdes.
Aktivitetet krijuese gjatë interpretimit të pjesës letrare: përveç leximit si aktivitet krijues për klasën e DYTË, në mësim organizohen edhe aktivitete përgjegjëse krijuese gjatë përpunimit të pjesëve letrare. Nëpërmjet tyre zgjerohet interesimi i nxënësve për letërsinë, pjesët letrare dhe autorët, plotësohen dhe shtohen interesimet për lexim dhe kështu përkryhen kompetencat e leximit.
Aktivitetet krijuese realizohen si me ushtrime (me gojë), diskutime, biseda, monologë, recitime dhe tregime); me të shkruarit e esesë, me punime, detyra të shtëpisë) dhe me prodhime të kombinuara (referime dhe prezantime).
Aktivitetet krijuese plotësojnë programin obligativ. Arsimtari është i obliguar që në pajtueshmëri me nxënësit, përveç pjesëve letrare nga programi obligativ, të përpunojë edhe tetë pjesë nga programi zgjedhor.

FUSHA: KULTURA E GJUHËS

Plani dhe programi mësimor për klasën e dytë të shkollave të mesme nga fusha Kulturë gjuhe është i organizuar në atë mënyrë që nxënësi t'i mësojë këto aftësi: të shkruarit dhe të folurit si dhe të dëgjuarit dhe të lexuarit. Përgatitja për hartim me shkrim dhe korrigjimi ngërthen në vete 16 orë, nga katër për secilën detyrë me shkrim.
Aftësia e leximit me të kuptuarit nënkupton leximin e teksteve letrare dhe tipave të tjera duke njohur informatat e dhëna eksplicite dhe implicite në ato tekste dhe zbulimin e lidhjeve mes elementeve të përmbajtjes.
Realizimi i mësimit të gjuhës dhe kulturës së gjuhës realizohet me bashkimin lëndor me mësimin e letërsisë. Nxënësve i sugjerohet edhe përkthimi i teksteve të stileve të ndryshme nga serbishtja në shqip dhe anasjelltas.
Nga kultura gjuhësore trajtohen këto çështje:
- Përshkruhen fazat nëpër të cilat kalon hartimi i një shkrimi, duke filluar nga kërkimi i literaturës, grumbullimi i materialit faktik, shkrimi i krijimit deri tek redaktimi gjuhësor i tij.
- Norma morfologjike dhe sintaksore
- Drejtshkrimi (ortografia)
- Pikësimi (përdorimi i shenjave të pikësimit në fjalinë e thjeshtë, në periudhë dhe në ligjëratën e drejtë
- Ushtrimet do t'u ndihmojnë nxënësve për ta kuptuar edhe më shumë Kulturën gjuhësore.
Vlerësimi i përparimit të nxënësit është sistematik dhe në kontinuitet. Vlerësohet aktiviteti i nxënësit gjatë fazës përgatitore të punës dhe gjatë punës në orë, pjesëmarrja në punë gjatë interpretimit të pjesëve, paraqitjeve më të shpeshta, kualiteti i përgjigjes, origjinaliteti dhe argumentimi i qëndrimeve, respektimin e mendimeve të nxënësve të tjerë me mendime të tjera, aftësia e zbatimit të njohurive teorike në rrethana konkrete punuese. Vlerësimi kap edhe shprehjen në të shkruar (detyrat e shtëpisë rreth pjesëve konkrete letrare; gjatë vitit duhet t'i bëjë deri në gjashtë detyra shtëpiake). Në këtë drejtim, nxënësi testohet në mënyrë që të arrihet deri te shfaqja e njohurive të tij.

BOSANSKI JEZIK I KNJIŽEVNOST

Cilj učenja Bosanskog jezika i književnosti je unapređivanje jezičke i funkcionalne pismenosti; sticanje i njegovanje jezičke i književne kulture; osposobljavanje za tumačenje i vrednovanje književnih djela; afirmiranje i prihvatanje vrijednosti humanističkog obrazovanja i odgoja učenika; razvijanje ličnog, nacionalnog i kulturnog identiteta, ljubavi prema maternjem jeziku, tradiciji i kulturi bošnjačkog naroda, kao i drugih naroda i etničkih zajednica.

OPĆE PREDMETNE KOMPETENCIJE

- Stečeno znanje o bosanskom jeziku, bošnjačkoj književnosti i njenom historijskom kontinuitetu jasno uobličava i kazuje.
- Poštujući standardni jezik, vlada usmenom i pisanom komunikacijom.

- Pročitana književna djela tumači, analizira spoznajući duhovnu ljepotu pisane riječi.
- Zna pojavno-činjenički kontinuitet pisaca i njihovih djela; razumije važnost književnih ideja, motiva, kao unutarnje geneze i prisnog nastavljanja refleksiranja i obnavljanja u samome sebi.
- Prati i razumije sinhronijske komparativne odnose sa srpskom književnošću, dodire na zajedničkim osnovama bosanskoga i srpskoga jezika i značenja stilskih formacija od vremena preporoda koji se pokazuju kao snažan katalizator razvojnog kretanja ove književnosti.

Osnovni nivo

- Govori jasno standardnim jezikom. Koristi oba pisma: latinicu i ćirilicu, dajući prednost latinici. Umije da sastavi tekst koji ima logičan slijed i strukturu. Zna napisati tekst koristeći se potrebnim žanrovima kako bi mogao uzeti učešće u društvenim zbivanjima. Čita i razumije umjetničke i neumjetničke tekstove srednje složenosti i kritički promišlja o njima.
- Razlikuje bosanski književni jezik od dijalekata, razumije važnost njegovanja književnoga jezika. U govoru i pisanju primjenjuje određena gramatička pravila. Poznaje nauke koje se bave proučavanjem glasova, riječi i rečenica. Rječnički fond koristi u svakodnevnoj komunikaciji i primjenjuje ga u skladu sa prilikom.
- Prepoznaje autore književnih djela obrađenih u toku školovanja, umije da odredi vrijeme i okolnosti njihovog djelovanja. Prepoznaje osnovne teorijske i poetičke odlike epoha i pravaca, i identificira stvaraoce i djela koja ih predstavljaju u školskome programu. Na primjerima određenih djela uočava, prepoznaje i usvaja temeljne vrijednosti koje ga pripremaju za život.

Srednji nivo

- Govori jasno i javno izražava svoje mišljenje; precizno formulira složenije tekstove, izlaže ih, sastavlja, iznoseći ideje o jeziku, književnosti i kulturi. Ima formiran čitalački ukus i kritički pristupa složenijim književnim i neumjetničkim tekstovima.
- Razumije važnost bosanskoga jezika i zna o značaju jezika za identitet jednog naroda. Poznaje periodizaciju historije bosanskoga književnoga jezika. Znanja vezana za glasove, riječi i rečenice i njihov odnos su veća i produbljenija.
- Koristi književne termine u tumačenju književnog djela. Uočava strukturne činioce književnoga teksta, njegove ideje, motive, stilske i jezičke osobine i umije da ih tumači. Analitički pristupa problemima u književnom djelu, znalački i argumentirano brani svoje stavove. Ima formiran čitalački ukus.

Napredni nivo

- Sastavlja i diskutuje o složenijim temama iz književnosti, jezika i kulture; rečenični fond je na zavidnom nivou; pokazuje analitički pristup i produbljeno promišljanje. Uočava stilske postupke i razvija svijest o sebi kao čitaocu.
- Zna o razdobljima kroz koja je prošao bosanski jezik. Poznaje specifičnosti i raznovrsne utjecaje kojima je bio izložen bosanski jezik. Umije da bosanski jezik svrsta u historijski kontekst i uoči sličnosti i razlike sa srodnim slavenskim jezicima. Ima solidno znanje o rečenici i rečeničnim članovima.
- Umije kritički da pristupi analizi i tumačenju složenijih književnih djela, kako iz obaveznog školskog programa, tako i djela po sopstvenom izboru. Metode koje pritom koristi su raznovrsnije i složenije.
- Analizira, upoređuje i vrednuje književnoumjetničke tekstove uz upotrebu valjanih i odgovarajućih argumenata. Istražuje i traga za novim sadržajima.

SPECIFIČNA PREDMETNA KOMPETENCIJA: JEZIK

Osnovni nivo

- Posjeduje osnovna znanja o jeziku i funkcijama jezika; posjeduje razvijen osjećaj pripadnosti i poštivanja prema vlastitom jeziku, a uvažava i poštuje druge jezike.
- Razlikuje književni standardni jezik od dijalekata; ima osnovna znanja o razvoju bosanskog jezika kroz stoljeća.
- Zna osnovnu podjelu glasova bosanskog jezika i razumije glasovne promjene; poznaje gramatičku kategoriju promjenljivih i nepromjenljivih vrsta riječi, kao i njihove podvrste; umije da primjenjuje osnovna pravila u govoru i pisanju.
- Ima osnovna znanja o morfemsko-morfološkoj strukturi riječi.Pravilno povezuje riječi u rečenici i razlikuje službu riječi u rečenicama građenim po osnovnom modelu.
- Umije da vlada leksikom svoga jezika; zna najvažnije rječnike bosanskog jezika i umije njima da se koristi.
- Umije da komunicira lahko i brzo, iznoseći svoje stavove bez zadrške; primjenjuje norme standardnog jezika u govoru i pisanju; ima umijeće slušanja tuđeg govorenja i mišljenja i uvažavanja sagovornika u različitim situacijama.
- Ovladao je vještinom samostalnog pisanja namjenskih tekstova jednostavne forme (molba, žalba, zahtjev, biografija...) i izrade PPT prezentacija, uz pravilnu upotrebu standardnoga jezika i latiničnog pisma.
- Kao zaokruženu cjelinu na kraju školovanja izrađuje maturski rad.

Srednji nivo

- Posjeduje šira znanja o jeziku uopće i osnovna znanja o jezicima koji postoje u svijetu, njihovoj međusobnoj srodnosti i tipovima; poznaje glavne osobine dijalekata bosanskog jezika, njihove podvrste i glavna pravila zamjene glasa „jat".
- Ima potrebu da čuva svoj dijalekat, ali i da tolerira druge dijalekte. Ima šira znanja o glasovima bosanskog jezika, zna prozodijski sistem standardnog bosanskog jezika (funkcija akcenata i dužine), ima šira znanja o osnovnoj podjeli riječi, njihovim oblicima i načinima građenja novih riječi; poznaje vrste rečenica i analizira rečenice građene po različitim modelima.
- Pospješuje svoj vokabular i ima osjećaj za pravilno, logično, jasno, precizno i stilski skladno izražavanje.
- Izražajno čita i ima svoj poseban i pravilan stil izražavanja.
- Koristi stručnu literaturu; razumije i sastavlja složenije tekstove u različite svrhe i namjene (administrativne, publicističke i tekstove ličnog karaktera) vodeći računa o pravopisnoj i gramatičkoj normi.

Napredni nivo

- Posjeduje detaljnija znanja o jeziku uopće i detaljnija znanja o gramatici bosanskog jezika (akcentima, sastavu riječi, značenju padeža i glagolskih oblika, strukturi rečenice); poznaje strukturu rečeničnog člana.
- Koristi leksičko blago bosanskog jezika i pažljivo sluša sagovornika; procjenjuje njegove verbalne i neverbalne reakcije; uvažava konvencije društvenog općenja i umije da vodi dijalog i razgovor u kojem učestvuje više lica.
- Uvažava pravopisne i stilističke norme bosanskog standardnog jezika u pisanju eseja, stručnog teksta i novinskog članka.

SPECIFIČNA PREDMETNA KOMPETENCIJA: KNJIŽEVNOST

Osnovni nivo

- Upoznat je sa djelima koja su uvrštena u školski program. Čita djela, zna bitnije predstavnike svjetske i bošnjačke književnosti.
- Umije da razlikuje i imenuje pojedine strukturne i poetičke osobine obrađivanih tekstova.
- Zna da uoči ideju, motive; po potrebi umije da, citiranjem određenih dijelova, naglasi, ilustruje, potkrijepi misao koja je važna u datom tekstu.
- Shvata zašto je čitanje bitan segment obrazovanja koji, osim što unapređuje rječnički fond, unapređuje i naše retoričke sposobnosti, bogati naš duh i gradi našu ličnost.
- Razumije da čitajući gradimo naš identitet i čuvamo i njegujemo naslijeđe naših predaka.

Srednji nivo

- Čitajući književna djela iz obaveznog školskog programa, tumači ih i pritom pokazuje književnohistorijska znanja.
- Poznaje teorijske, estetske i lingvističke činjenice koje koristi pri tumačenju književnih djela.
- Poznaje obilježja epoha, kao i njihove utjecaje na razvoj svjetske i bošnjačke književnosti.
- Izgrađene čitalačke navike koristi za proširivanje svojih vidika i konstruiranje novih metoda primjene.
- Vrednuje utjecaj određenih strukturnih, jezičkih i značenjskih odlika teksta na njegov rast i razvoj.

Napredni nivo

- Uočava i samostalno rješava problemske situacije u književnim djelima.
- Analizi i tumačenju poetskog, estetskog i strukturnog u književnom djelu pristupa znalački.
- Umije da koristi odgovarajuće postupke u tumačenju književnih djela.
- Usporednom metodom produbljuje svoja znanja i kritičke stavove o književnom djelu.
- Vješto koristi i primarnu i sekundarnu literaturu, kako bi njegov osvrt na određena književna djela bio što obuhvatniji i analitičniji.

- Odlično zna kolika je uloga čitanja i spoznavanja svih slojeva jednog umjetničkog djela.
- Razumije da je čitanje neophodno za lični rast, ali i za rast društva.
- Umije da procijeni svoje čitalačke sposobnosti.

DRUŠTVENO-JEZIČKI SMJER;
OPĆI TIP

Razred	Drugi
Godišnji fond časova	148 (4 časa sedmično)

Standardi obrazovnih postignuća1	ISHODI Po završetku drugog razreda učenik će biti u stanju da:	TEME i ključni pojmovi sadržaja programa
2BJK.1.1.1. Posjeduje osnovna znanja o jeziku kao sistemu znakova i sredstvu sporazumijevanja i komuniciranja; ima osjećaj pripadnosti i poštivanja prema vlastitom jeziku i uvažava i poštuje druge jezike; ima potrebu upotrebe jezika na pozitivan i društveno odgovoran način, bez predrasuda; razumije red riječi u rečenici, poznaje povezivanje rečenica u diskurz, prepoznaje tipove teksta; razlikuje temeljne jezikoslovne pojmove; zna osnovne pojmove iz sociolingvistike; ima osnovna znanja o fazama razvoja bosanskog jezika kroz stoljeća; poznaje i primjenjuje pravopisnu normu. 2BJK.1.1.2. Razlikuje književni/standardni jezik i dijalekte, ima pravilan stav prema svom i drugim dijalektima; ima potrebu da čuva svoj dijalekat i sve potrebite različnosti, ali i da razvija tolerantnost prema drugim dijalektima; umije da prepozna osnovne varijetete; razumije položaj etnografskih dijalektizama u standardnom jeziku i prepoznaje funkcionalne stilove bosanskog jezika; zna osnovne podatke o mjestu bosanskog jezika među drugim slavenskim i indoevropskim jezicima; umije da koristi rječnike, enciklopedije, knjige, novine, literaturu i internet kao izvor informacija. 2BJK.1.1.3. Zna osnovnu podjelu glasova i umije da napravi razliku između pravilnog i nepravilnog izgovora glasa; prepoznaje fonetske i fonološke jedinice bosanskog standardnog jezika, njihova artikulaciona i akustička obilježja; pravilno upotrebljava glas „h" gdje mu je po etimologiji i normi mjesto; ima osnovna znanja o slogu, njegovoj strukturi i tipovima; zna jedinice akcenatskog sistema i njihova obilježja; razumije pojmove: enklitika i proklitika, postakcenatska dužina. 2BJK.1.1.4. Poznaje i razlikuje promjenljive i nepromjenljive vrste riječi, kao i njihove podvrste; prepoznaje oblike sa izvršenim glasovnim promjenama i odstupanja od njih; uočava osnove i nastavke u promjenljivim riječima; zna osnovne vrste morfema i umije da gradi nove riječi primjenjujući principe tvorbe. 2BJK.1.1.5. Pravilno sklapa rečenicu; zna osnovne pojmove sintakse i nazive rečeničnih dijelova od kojih se stvara rečenica; prepoznaje u rečenici objekat, atribut i apoziciju; pravi razliku između aktivne i pasivne rečenice. 2BJK.1.1.6. Ima leksički fond u skladu sa svojom dobi, interesima i potrebama, kojim se služi u skladu sa jezičkom normom; razumije leksičko-semantičke pojmove (metafora, metonimija, antonimi, sinonimi,	- objasni prvu i drugu razvojnu fazu bosanskoga književnog jezika; - objasni razliku između etimološkog i fonološkog pravopisa; - napiše tekst, primjenjujući forme i obilježja publicističkog i administrativnog stila; - objasni pojam morfeme i razlikuje gramatičku od tvorbene analize riječi (tvorbenu osnovu i nastavak i gramatičku osnovu i nastavak); - primijeni sistemska znanja o vrstama i podvrstama riječi i njihovim gramatičkim kategorijama; - navede i objasni društveno-historijske okolnosti koje su utjecale na pojavu književnosti Bošnjaka na orijentalnim jezicima i alhamijado literature; - usporedi stilska sredstva divanske književnosti sa umjetničkim sredstvima prethodnih epoha (pravaca); - odredi društveni i kulturološki značaj prosvjetiteljskih ideja, posebno u srpskoj kulturi; - objasni utjecaj romantizma na formiranje nacionalnog identiteta; - sastavi tabelu sa najznačajnijim predstavnicima alhamijado književnosti, njihovim djelima i odlikama; - usporedi stilske karakteristike evropskog i bošnjačkog/srpskog/hrvatskog romantizma; - utvrdi sličnosti i razlike alhamijado i divanske književnosti: - usporedi i primjerima ilustruje književne odlike djela koja pripadaju književnosti Bošnjaka na orijentalnim jezicima; - protumači i vrednuje posebnosti književnih junaka i junakinja (problem roda, identiteta, klasne raslojenosti); - analizira i usporedi izdvojene probleme u književnim djelima koja pripadaju različitim epohama; - primijeni pravopisna rešenja u vezi sa pisanjem skraćenica; - primijeni osnovna tipografsko-pravopisna rješenja u vezi sa kucanim tekstom (razmak i štamparski tipovi sloga); - jasno i sažeto predstavi historiju knjige i biblioteke; - učestvuje u javnim razgovorima sa više učesnika (na teme iz oblasti jezika i književnosti); - oblikuje svoj govor prema situaciji i primjeni književnojezičku normu; - sastavi složeniji tekst, koristeći se opisom i pripovijedanjem.	JEZIK - Morfologija - Historija bosanskoga jezika od 16. do 18. stoljeća KNJIŽEVNOST - Kasni srednji vijek - Humanizam i renesansa - Klasicizam - Racionalizam i prosvjetiteljstvo - Književnost Bošnjaka na orijentalnim jezicima - Alhamijado književnost - Epistolarna kniževnost - Romantizam JEZIČKA KULTURA - Pravopis - Usmeno i pismeno izražavanje - Leksikologija i leksikografija

homonimi); razlikuje posuđenice od domaćih riječi i zna razloge jezičkog posuđivanja riječi, ali ih ne upotrebljava automatski (osim onih tuđica, a posebno orijentalizama, za koje ne postoji zamjena u bosanskom jeziku); razumije značenje frazema u bosanskom jeziku; poznaje pravopisne priručnike, rječnike i gramatike bosanskog jezika i umije da se koristi njima. 2BJK.2.1.1. Posjeduje šira znanja o historijskom razvoju jezika i njegovimbitnim svojstvima; posjeduje osnovna znanja o razvoju i vrsti pisma; definira i razlikuje jezične jedinice koje pripadaju različitim jezičnim nivoima; posjeduje osnovna znanja o pravopisu i vrstama pravopisa; ima osnovna znanja o jezičnoj raznolikosti i srodnosti, jezičnim univerzalijama; posjeduje kulturu dijaloga; razumije ono što standardni varijetet odvaja od drugih varijeteta; čuva zavičajni govor uz najveće poštivanje kulturnih vrijednosti drugih naroda i etničkih zajednica. 2BJK.2.1.2. Razlikuje dijalekte i poddijalekte bosanskog jezika i njihove glavne osobine; zna osnovna pravila zamjene glasa jat (ijekavski, ekavski i ikavski govori); zna faze razvoja bosanskog književnog jezika i značaj koji ima u kulturnom, društvenom i historijskom razvoju Bošnjaka; uvažava govornike drugih jezika i drugačijih govornih navika. 2BJK.2.1.4. Posjeduje šira znanja o klasifikaciji riječi na vrste i podvrste; razlikuje osnovne načine tvorbe riječi (izvođenje, slaganje, kombinovanje); poznaje pojam morfeme i osnovnu podjelu i umije da izvrši podjelu riječi na tvorbene morfeme; primjenjuje normu u vezi s oblicima riječi u manje frekventnim slučajevima. 2BJK.3.1.1. Razumije važnost uloge jezika u razvoju komunikacijskih vještina, oblikovanju svijesti i kreativnosti; poznaje konverzaciona načela (kvaliteta, kvantiteta, odnosa i načina); jasan mu je pojam kategorizacije; razumije informativnu i stilsku vrijednost rečenice; jasna su mu sredstva veze među rečenicama (koherentnost).		
2BJK.1.2.1. Poznata su mu sva djela koja obuhvata plan i program. Umije da imenuje autore određenih djela i da ih smjesti u književnohistorijski kontekst. Zna da odredi kojoj epohi u razvoju književnosti ta djela pripadaju; zna osnovne odlike epoha i vrijeme njihova trajanja, najznačajnije predstavnike i naslove djelâ. 2BJK.1.2.2. Usvojio je terminologiju književnoteorijskih pojmova koju zna da primijeni na djelima i tekstovima koji se obrađuju; književnoteorijske pojmove umije da objasni, zna da navede adekvatne primjere. Poznati su mu pojmovi: bošnjačka i svjetska književnost, autorska i narodna književnost, interpretacija, književnoumjetnički i književnonaučni tekst; književni rodovi (odlike lirskog, dramskog i epskog), književni žanrovi. Kada je u pitanju starija književnost Bošnjaka, poznaje poetičke osobenosti žanrova bosanskog srednjovjekovlja: administrativni žanrovi (povelja, darovnica...), književni žanrovi		

(aleksandrida), epigrafika (natpisi na stećcima i pločama...) i crkveni žanrovi (evanđelja, apokrifi, kodeksi...); poznaje poetičke i formalne osobenosti književnosti na orijentalnim jezicima, njene žanrove (divan, kasida, gazel, mevlud, mufred, mesnevija, rubaija...). 2BJK.1.2.3. Naučio je da, pristupajući tumačenju književnoumjetničkih i književnonaučnih tekstova, obrati pažnju i na spoljašnji i na unutarnji pristup. Na spoljašnjem nivou proučava biografiju, historijski kontekst; na unutarnjem nivou se bavi sižeom, žanrovima, temom, motivima. Naučio je da prepoznaje osnovne elemente strukture književnog djela, umije da usporedi bošnjačku književnost sa svjetskim književnim ostvarenjima. 2BJK.1.2.4. Određuje žanrovsku osobenost djela, kompoziciju i stilističke elemente. 2BJK.1.2.5. Uočava osobenosti književnosti u različitim kontekstima (naučnom, filozofskom, historijskom...). 2BJK.1.2.6. Poznaje panoramu bošnjačke književnosti i umije da je posmatra u okviru društveno-historijsko-političkog konteksta; zna njene tokove i specifičnosti. 2BJK.1.2.7. Shvaća sve okvire i pitanja koje književno djelo pokreće. Pronalazi problem koji postoji u umjetničkom ostvarenju i uz pomoć nastavnika argumentira svoje stavove vezane za karakter junaka, njegov odnos prema sredini, društvu; razumije okolnosti pod kojima bitiše i egzistira. 2BJK.1.2.8. Naučio je da koristisekundarnu literaturu i na taj način svestranije pristupa savladavanju nastavnog sadržaja. 2BJK.1.2.9. Bošnjačka i svjetska književnost sa kojom se upoznao otvorila mu je bogati čitalački svijet. Uočio je važnost bošnjačke književnosti za spoznaju svog nacionalnog bića i identiteta. književne i neumjetničke tekstove; izražajno čita i kazuje lakše knjževnoumjetničke tekstove; u zvaničnim situacijama govori o jednostavnijim temama iz oblasti jezika, književnosti i kulture koristeći se korektnim jezičkim izrazom (tj. govori tečno, bez zamuckivanja, poštapalica, prevelikih pauza, osmišljavajući rečenicu unaprijed) i odgovarajućim književnim i gramatičkim terminima, prilagođavajući prilikama, situacijama, govorniku i temi verbalna i neverbalna jezička sredstva (držanje, mimiku, gestikulaciju); posjeduje kulturu slušanja tuđeg izlaganja; u stanju je da s pažnjom sluša predavanja o jeziku, književnosti, jezičkoj kulturi; primjenjuje književnojezičku akcentuaciju i upoređuje svoj akcenat sa književnim i trudi se da govorenje normira. 2BJK.2.2.1. Tumači književni tekst posmatrajući ga sa aspekta teme, ideje i kompozicije djela; objašnjava djelo kroz kontekst. 2BJK.2.2.6. Široku paletu novousvojenih književnoteorijskih pojmova u okviru bošnjačke književnosti primjenjuje kada tumači djela predviđena planom. Razlikuje		

karakteristike alhamijado i divanske književnosti; posjeduje znanja o odlikama epoha i pravaca u razvoju bošnjačke i svjetske književnosti. 2BJK.2.2.9. Koristeći bogatstvo bošnjačke i svjetske književne baštine, razvija lične mogućnosti vezane za percepciju, doživljaj, komparaciju, vrednovanje različitih književnoumjetničkih i književnonaučnih sadržaja; razvija literarno, kulturno, jezičko i nacionalno biće u sebi. 2BJK.3.2.4. Tumači i razlikuje osobenosti divanske i alhamijado književnosti; ističe jezičke, estetske i strukturne osobine tih djela, kao i njihovu izraženu didaktičku funkciju. 2BJK.3.2.6. Koristeći znanja o odlikama, epohama, pravcima, stilovima, interpretira i vrednuje književnoumjetnička i književnonaučna djela predviđena programom, ali i ona izvan programa.		
2BJK.1.3.1. Govori razgovjetno, poštivajući ortoepska pravila književnog jezika; tečno i jasno čita naglas književne i neumjetničke tekstove; izražajno čita i kazuje lakše knjževnoumjetničke tekstove; u zvaničnim situacijama govori o jednostavnijim temama iz oblasti jezika, književnosti i kulture koristeći se korektnim jezičkim izrazom (tj. govori tečno, bez zamuckivanja, poštapalica, prevelikih pauza, osmišljavajući rečenicu unaprijed) i odgovarajućim književnim i gramatičkim terminima, prilagođavajući prilikama, situacijama, govorniku i temi verbalna i neverbalna jezička sredstva (držanje, mimiku, gestikulaciju); posjeduje kulturu slušanja tuđeg izlaganja; u stanju je da s pažnjom sluša predavanja o jeziku, književnosti, jezičkoj kulturi; primjenjuje književnojezičku akcentuaciju i upoređuje svoj akcenat sa književnim i trudi se da govorenje normira. 2BJK.1.3.2. Koristi oba pisma, dajući prednost latinici; primjenjuje osnovna pravopisna pravila i umije se koristiti školskim izdanjem Pravopisa; tokom pisanja izdvaja dijelove teksta, daje naslove i podnaslove, umije da citira i parafrazira; sastavlja pismo - privatno i službeno, biografiju, molbu, žalbu, zahtjev, oglas; zna da popuni različite formulare i obrasce; sastavlja maturski rad poštivajući pravila izrade stručnog rada (upotrebljava fusnote i sastavlja sadržaj i bibliografiju). 2BJK.1.3.3. Govoreći i pišući o nekoj temi (iz jezika, književnosti ili slobodnoj temi) jasno strukturira kazivanja i povezuje njegove dijelove na primjeren način; razlikuje bitno od nebitnog i drži se osnovne teme; sastavlja jednostavniji govorni i pisani tekst koristeći se opisom, pripovijedanjem i izlaganjem; umije ukratko da opiše svoja osjećanja i doživljaje književnog ili drugog umjetničkog djela; sažeto prepričava jednostavniji književnoumjetnički tekst i izdvaja njegove važne ili zanimljive dijelove; rezimira jednostavniji književni i neumjetnički tekst. 2BJK.1.3.4. Ima sposobnost i naviku da u različite svrhe (informiranje, učenje, lični razvoj, estetski doživljaj, zabava...) čita tekstove srednje težine		

(književnoumjetničke tekstove, stručne i naučnopopularne tekstove iz oblasti nauke o jeziku i književnosti, tekstove iz medija1); primjenjuje predložene strategije čitanja. 2BJK.1.3.5. U raspravi ili razmjeni mišljenja na teme iz književnosti, jezika i kulture umije u kratkim crtama da iznese i obrazloži ideju ili stav za koji se zalaže; govori odmjereno, oslanja se na argumente; u stanju je da čuje tuđe mišljenje; piše jednostavniji argumentirani tekst na teme iz književnosti, jezika i kulture. 2BJK.1.3.6. Razumije književni i neumjetnički tekst srednje složenosti; prepoznaje njihovu svrhu, pronalazi eksplicitne i implicitne informacije; izdvaja glavne ideje teksta; prati razvoj određene ideje u tekstu; poredi osnovne informacije i ideje iz dvaju ili više tekstova. 2BJK.1.3.7. Kritički promišlja književni i neumjetnički tekst srednje složenosti; razlikuje objektivnu tvrdnju od autorove interpretacije; procjenjuje da li autor neumjetničkog teksta iznosi sve potrebite informacije i da li pruža dovoljne i vjerodostojne dokaze za to što tvrdi; pravi distinkciju između neutralnosti i pristrasnosti; prepoznaje govor mržnje, diskriminacije, birokratski jezik i ima izgrađen negativan stav prema njima; umije u jednostavnim primjerima da ponudi alternativu birokratskom jeziku. 2BJK.1.3.8. Prepoznaje strukturu, različite elemente, stilske odlike (metaforičnost, slikovitost, ekspresivnost) književnog i neumjetničkog teksta; prepoznaje konotativno značenje riječi u datom kontekstu i razumije njegovu svrhu; određuje značenje nepoznate riječi na osnovukonteksta i tvorbenog modela; razumije značaj čitanja za unapređivanje leksičkog fonda. 2BJK.2.3.3. Sastavlja složeniji pisani tekst (iz jezika, književnosti ili slobodna tema) koristeći se opisom, pripovijedanjem i izlaganjem; u govornoj ili pisanoj raspravi precizno iznosi svoje ideje i obrazlaže svoj stav; trudi se da govori i piše zanimljivo, praveći prikladne digresije i birajući zanimljive detalje i odgovarajuće primjere; uočava poentu i izlaže je na prikladan način; precizno iznosi svoje doživljaje i utiske povodom književnog ili drugog umjetničkog djela; sažeto prepričava složeniji književni tekst i rezimira složeniji književni i neumjetnički tekst na teme neposredno vezane za gradivo; piše izvještaje i referat; primjenjuje pravopisnu normu u slučajevima predviđenim programom. 2BJK.2.3.4. Ima sposobnost i naviku da u različite svrhe (informiranje, učenje, lični razvoj, estetski doživljaj, zabava...) čita zahtjevnije tekstove (književnoumjetničke tekstove, stručne i naučnopopularne tekstove iz oblasti nauke o jeziku i književnosti, tekstove iz medija); ima izgrađen čitalački ukus svojstven kulturnom i obrazovnom čovjeku; primjenjuje složene strategije čitanja; bira strategiju čitanja koja odgovara svrsi čitanja. 2BJK.3.3.1. Diskutuje o složenim temama iz jezika, književnosti i kulture; diskutuje o smislu i		

vrijednostima književnih tekstova i o svrsi i vrijednostima neumjetničkih tekstova koristeći stručnu terminologiju.		

1 Standardi obrazovnih postignuća dostižu se na kraju općeg srednjeg obrazovanja. Isti standard (ili njegov dio) aktiviraće se više puta tokom školske godine, odnosno do kraja srednjeg obrazovanja, ali uz pomoć različitih ishoda. Takvo postupanje osigurava dosezanje sve višeg i višeg nivoa pojedinačnih učeničkih postignuća, a učenička znanja, vještine i sposobnosti se neprestano sagledavaju iz novih uglova, utvrđuju, proširuju i sistematiziraju.

S obzirom na složenost predmeta Bosanski jezik i književnost i oblasti unutar predmeta, neophodno je postupno ostvarivati sve standarde kroz sve četiri godine srednjoškolskog obrazovanja, ali pojedini standardi se mogu vidjeti i kao konkretnije povezani sa određenim ishodom.

UPUTSTVO ZA DIDAKTIČKO-METODIČKO OSTVARIVANJE PROGRAMA

I PLANIRANJE NASTAVE I UČENJA

Nastava i učenje Bosanskog jezika i književnosti treba da doprinesu razvoju stvaralačkog i istraživačkog duha koji će omogućiti učenicima da razvijaju znanja, vrijednosti i funkcionalne vještine koje će moći da koriste u daljem obrazovanju, u profesionalnom radu i u svakodnevnom životu; formiraju vrijednosne stavove kojima se čuva nacionalna i svjetska kulturna baština; osposobljavaju se za život u multikulturalnom društvu; razvijaju opće i međupredmetne kompetencije, relevantne za aktivno učešće u zajednici i cjeloživotno učenje.

Kvalitet i trajnost znanja, umijeća, vještina i stavova učenika umnogome zavise od principa, oblika, metoda i sredstava koji se koriste u procesu učenja. Zbog toga savremena nastava Bosanskog jezika i književnosti pretpostavlja ostvarivanje ishoda uz pojačanu misaonu aktivnost učenika, poštovanja i uvažavanja didaktičkih principa (posebno: svjesne aktivnosti učenika, naučnosti, primjerenosti, postupnosti, sistematičnosti i očiglednosti), kao i adekvatnu primjenu onih nastavnih oblika, metoda, postupaka i sredstava čiju su vrijednost utvrdile i potvrdile savremena praksa i metodika nastave i učenja bosanskog jezika i književnosti (prije svega: razni vidovi organizacije rada i korišćenje komunikativnih, logičkih i stručnih (specijalnih) metoda primjerenih sadržajima obrade i mogućnostima učenika). Izbor određenih nastavnih oblika, metoda, postupaka i sredstava uvjetovan je, prije svega, ishodima koje treba ostvariti, a potom i sadržajima koji će pomoći da se propisani ishodi ostvare.

Redovna nastava i učenje Bosanskog jezika i književnosti izvodi se u specijaliziranim učionicama i kabinetima za ovaj predmet, koji treba da budu opremljeni u skladu sa normativima za gimnazije. Djelimično, ona se organizira i u drugim školskim prostorijama (biblioteci-medijateci, čitaonici, audiovizuelnoj sali i sl.).

U nastavi Bosanskog jezika i književnosti koriste se odobreni udžbenici i priručnici, kao i bibliotečko-informacijska i informatička građa, značajna za sistematsko osposobljavanje učenika za samostalno korištenje raznih izvora saznanja u nastavi i van nje.

Oblasti Jezik, Književnost i Jezička kultura treba da čine predmetnu cjelinu, da se prožimaju i upotpunjuju. Stoga je preporučeni broj časova samo okviran (za oblast Jezik 32, za Književnost 80, a za Jezičku kulturu 36). Pažljivim planiranjem nastave i učenja koje treba da dovedu do ostvarenosti predviđenih ishoda za sve tri oblasti, nastavnik će sam, uz praćenje rezultata učenika, raspoređivati broj časova.

II OSTVARIVANJE NASTAVE I UČENJA

OBLAST: JEZIK

Program za drugi razred gimnazije u dijelu Jezik organiziran je u dvije oblasti/teme i usklađen sa ishodima za ovaj razred, a prema opisima standarda učeničkih postignuća. Programom se predviđa proširivanje znanja iz oblasti obrađenih u osnovnoj školi, ali i uvođenje novih pojmova.

Historija bosanskoga jezika. U okviru ove teme učenici treba da steknu osnovna znanja o bosanskom jeziku i pravopisu od početka 16. do kraja 18. stoljeća. To znači da treba da budu upoznati najprije sa akivnostima na narodnom jeziku, zatim stvaralaštvom na orijentalnim jezicima i alhamijado literaturom. Sa osobenostima bosančice učenike treba upoznati pomoću druge faze razvoja bosanskog jezika iz Gramatike bosanskog jezika za srednje škole autora Dževada Jahića, Senahida Halilovića i Ismaila Palića., upoznati ih sa ustavnom i rukopisnom bosančicom, sličnostima i razlikama.

Preporučuje se da nastavnici upute učenike na činjenicu da se jezik danas posmatra kao samostalan prema lingvističkim, ali i društvenim kriterijima, kao i da prednost treba dati naučnom (lingvističkom) pristupu.

U okviru ove teme učenike treba upoznati sa osnovnim principima bosanske književne norme i jezičke kulture, kao i sa osnovnim priručnicima za njegovanje jezičke kulture. Preporučljivo je da se nastavna jedinica realizuje putem istraživačkih zadataka, projektne nastave, prezentacija grupnih radova učenika, koje se zasnivaju na temama i sadržini izabranih navedenih priručnika.

Bosanski jezik poznaje dva pisma: latinicu i ćirilicu, pri čemu prednost daje latinici. Potrebno je učenicima skrenuti pažnju na česte greške u upotrebi oba pisma, bilo da se tekst piše rukom ili se unosi elektronski. Preporučuje se korelacija sa ishodom iz oblasti Jezička kultura i realizacija časa-rasprave na neku od sledećih tema: Važno je da službeni natpisi budu ćirilički, U društvenim medijima latinici treba dati prednost, Pisanje vlastitih imena sa latiničkom grafemom „DJ" umesto „Đ" nije opravdano i sl.

Na kraju ove teme u osnovnim crtama treba predstaviti jezičku situaciju (jezik i pismo u službenoj upotrebi, jezici sa statusom jezika nacionalnih manjina). (Preporučeni broj časova: 3)

Morfologija. U okviru ove teme učenici treba da prošire znanja iz morfologije stečena u osnovnoj školi.

Potrebno je objasniti razliku između morfologije u užem smislu i tvorbe riječi, tj. razliku između gramatičke i tvorbene osnove, gramatičkih nastavaka i tvorbenih sufiksa. Na jednostavnim primjerima treba objasniti pojam morfeme, dati podjelu morfema i pokazati odnos između morfeme i riječi. Podijeliti riječi na promjenljive i nepromjenljive, a u okviru promjenljivih ukazati na imenske riječi (i njihovu gramatičku osnovu) i glagole sa dva tipa gramatičke osnove. Objasniti šta su to gramatičke kategorije i dati podjelu na morfološke i klasifikacione.

Svaku vrstu riječi obraditi posebno: imenice (podjela po značenju; gramatičke kategorije i podjela po gramatičkim kriterijima na singularija i pluralija tantum i na četiri imeničke deklinacione vrste); pridjeve (podjela po značenju; gramatičke kategorije, uključujući i pridevski vid); zamjenice (podjela po značenju; osnovne karakteristike deklinacije zamjenica); brojeve (podjela po značenju, uključujući i brojne pridjeve); glagole (glagolski vid, glagolski rod, morfološke glagolske kategorije, uključujući stanje i potvrdnost/odričnost); priloge, prijedloge, veznike, riječce i uzvike.

(Preporučeni broj časova: 20)

OBLAST: KNJIŽEVNOST

Program za drugi razred gimnazije u segmentu Književnost organiziran je u osam oblasti/tema i usklađen s ishodima učenja za ovaj razred (a prema opisima standarda učeničkih postignuća).

Kasni srednji vijek

Obavezni sadržaji

U okviru ove teme učenike treba upoznati sa društveno-historijskim prilikama u Italiji koje su prethodile razvijanju nacionalne književnosti na narodnom jeziku u kojoj je (za razliku od dotadašnjih religioznih tema i motiva) u središtu čovjek. Odlike, podjele i predstavnike kasnog srednjeg vijeka učenici će imati prilike da istražuju kroz Božanstvenu komediju Dantea Aligijerija, Kanconijer Frančeska Petrarke i Dekameron Đovanija Bokača.

Kroz analizu književnih tekstova učenici utvrđuju i proširuju znanje o versifikaciji, metrici kao i književnim vrstama, posebno sonetu.

Izborni sadržaji

Zainteresirane učenike upoznatisa idejama i pogledima na svijet Erazma Rotterdamskog i Thomasa Morea koji su bili utemeljeni u humanističkim zanosima. Također zainteresirane učenike uputiti na kompletno čitanje i detaljniju analizu Božanstvene komedije, Kanconijera i Dekamerona.

(Preporučeni broj časova: 6)

Humanizam i renesansa

Humanizam i renesansa u književnosti i umjetnosti. Značaj humanizma i renesanse za razvoj evropske kulture i civilizacije. Razlike i sličnosti sa prethodnim epohama. Karakteristike i vrijednosti renesanse uočavaju se i razumiju kroz programske tekstove Don Kihot Miguela de Servantesa i Hamlet Viljema Šekspira, kao i kroz najpoznatiju svjetsku ljubav Romeo i Julija. U okviru ove teme učenici će steći saznanja o pokretu humanizma i renesanse u književnosti, historiji, umjetnosti, arhitekturi, nauci i kulturi.

(Preporučeni broj časova: 9)

Klasicizam

Djela i predstavnici kroz koje će se učenici upoznati sa klasicizmom su Žan Rasin Fedra i Molijer Žan Batist Poklen Tvrdica, dakle francuska književnost prednjači u klasicizmu. Učenici će sami dolaziti do zaključka kako je antička književnost uzor klasicizmu po formi, stilu i sadržaju.
(Preporučeni broj časova: 4)
Književnost Bošnjaka na orijentalnim jezicima
U okviru ove teme učenicima je potrebno predočiti ili njih uputiti na izvore da dođu do saznanja u vezi sa historijsko-društvenim prilikama u kojima dolazi do stvaranja književnosti na orijentalnim jezicima. Dolaskom Osmanskog carstva na južnoslavenski prostor stiču se uvjeti za preplitanja orijentalno-islamske kulture i kulture južnoslavenskih naroda. Učenici će u okviru ove oblasti produbiti svoja površna znanja iz osnovne škole što se tiče ove oblasti. Upoznat će se sa osobenostima ove književnosti, posebnošću stvaranja na tri jezika (arapskom, turskom i perzijskom), specifičnim književnim žanrovima kao što su: bejt, mufred, gazel, kasida, mesnevija, rubaija zatim potpuno drugačijom versifikacijom i metrikom, zatim sufijskom poezijom i sufizmom kao specifičnim oblikom islamske filozofije.
Učenici će se upoznati sa simbolikom u divanskoj poeziji, profanom i apsolutnom Ljubavlju kroz stvaralaštvo vrsnih bošnjačkih pjesnika kao što su: Mahmud-paša Abogović Adni, Hasan Zijai Mostarac, Derviš-paša Bajezidagić, Muhamed Nerkesija, Husein Lamekanija, Alaudin Sabit Užičanin, Hasan Kaimija, Fevzi Mostarac, Mehmed Mejlija Guranija, Abdulvehab Ilhamija, Abdurrahman Sikirić Sirri, Ibrahim Zikrija, Fadil-paša Šerifović, Arif-beg Rizvanbegović Hikmet Stočević, Habiba Stočević.
Karakteristike i vrijednosti proze Bošnjaka na orijentalnim jezicima učenici će najbolje spoznati kroz izvrsne rasprave Mustafe Ejubovića, poznatijeg kao Šejh Jujo. Učenici će se sa posebnim žanrovima upoznati kroz najznačnačajniji ljetopis Mula Mustafe Bašeskije, zatim putopis Jusufa Livnjaka.
Književnost Bošnjaka na orijentalnim jezicima na prostorima jugozapadne Srbije učenici će spoznati kroz istaknute autore Arši Čaki Muhamed, Ahmed Vali Novopazarac, Ahmed Gurbi-baba.
(Preporučeni broj časova: 33)
Alhamijado književnost
Obavezni sadržaji
Učenici će se u okviru alhamijado književnosti prvo upoznati sa terminom alhamijado, kao i nekoliko tipova alhamijado poezije kao što su ljubavna, vjerska, moralno-didaktička, buntovna. Specifičnost ove literature ogleda se u tome što je pisana arebicom, to je arapsko pismo prilagođeno bosanskom jeziku.
Posebno mjesto zauzima i leksikografija, jedan od prvih rječnika nastao je 1631. Godine Potur-Šahidija (Makbuli-Arif) čiji je autor Muhamed Hevai Uskufi, učenike upoznati sa specifičnošću ovog bosansko-turskog rječnika napisanog u stihovima. Pored leksikografskog rada treba učenike upoznati i sa njegovom religioznom poezijom.
Učenici će se u okviru ove teme upoznati i sa najzanimljivijom ljubavnom pjesmom alhamijado književnosti Ašiklijski elif-be Fejza Softe.
Pažnju zavređuje i jednaod prvih žena pjesnikinja Umihana Čuvidina sa svojom pjesmom Čamdži Mujo i lijepa Uma.
Što se tiče alhamijado književnosti Bošnjaka na prostorima jugozapadne Srbije učenike treba upoznati sa Divanom Sulejmana Tabakovića, Mevludom Hafiza Saliha Gaševića, Kasidom Nazifa Šuševiča, zatim Kasidom Ibrahima Biočaka Pačariza.
Izborni sadržaj
Ukoliko su učenici zainteresirani treba ih uputiti na čitanje djela Arifa Brkića Sarajlije, Hamze Sulejmana Puzića, Jusufa Mula Rušovića i druge.
(Preporučeni broj časova: 16)
Epistolarna književnost
U okviru epistolarne književnosti učenike treba upoznati sa pisanom građom na rukopisnoj bosančici koja su nastala u pismima Bošnjaka iz XXI-XVIII stoljeća, a to su tzv. krajišnička pisma. Dosada je objavljeno oko 300 pisama, a veći dio se nalazi po arhivima i privatnim zbirkama.
Analizirati reprezentativne uzorke pisama sa učenicima.
(Preporučeni broj časova: 2)
Racionalizam i prosvjetiteljstvo
Obavezni sadržaji
U okviru ove teme učenicima je potrebno predočiti vremensko nepodudaranje prosvjetiteljstva u evropskoj književnosti i kulturi i u srpskoj i istaknuti da pored zajedničkih ideja koje su obiljležile taj vijek u Evropi, u srpskoj kulturi i književnosti one imaju snažnu usmjerenost na obrazovanje nacionalnog bića, razvijanje nacionalnog jezika i pismenosti na njemu. U tom smislu ih treba upoznati sa ulogom koju je Dositej Obradović odigrao u srpskoj kulturi i to pokazati na njegovom programskom tekstu Pismo ljubeznom Haralampiju; čitanje odlomaka njegovog autobiografskog djela Život i priključenija treba usmjeriti na uočavanje želje za samoobrazovanjem, za putovanjem kao mogućnošću prosvjećivanja.
(Preporučeni broj časova: 6)
Romantizam
Obavezni sadržaji
Sa glavnim odlikama romantizma kao književnog pravca učenici će se upoznati čitanjem Novalisovih fragmenta pod brojevima 773, 780, 1186, 1187, 1188, 1197, 1204, 1209, 1214, 1229, 1788, koji su pisani kao programski tekstovi (crtice).
Književno uobličavanje romantičarske teme svjetskog bola („veltšmerc") učenici će shvatiti čitanjem odlomaka Putovanja Čajlda Harolda Džordža Gordona Bajrona, Hajnriha Hajnea, Mihaila Ljermontova i romana u stihu Evgeneije Onjegin Aleksandra Sergejeviča Puškina.
Aspekt romantizma koji se odnosi na tematizovanje mračnih ponora čovjekove duše, strašnog, jezovitog i fantastičnog učenici će savladati čitanjem poeme Gavran Edgara Alana Poa.
Romantizam u južnoslavenskim književnostima odraditi na nekoliko časova počevši od hrvatske romantičarske lirike Vraza i Preradovića, potom upoznavanje slovenačkog romantizma kroz Sonetni vijenac Franca Prešerna.
Romantičarska tema ljubavi prema mrtvoj dragoj i elegičan odnos prema životu i umiranju obrađivaće se kroz poeziju Branka Radičevića, Kad milidijah umrijeti; Jovana Jovanovića Zmaja, Đulići uveoci (izbor); Laze Kostića, Santa Maria della Salute.
Bošnjački romantizam odraditi kroz stvaralaštvo Mehmed-bega Kapetanovića Ljubušaka, njegov sakupljački rad Narodno blago, potom kroz život i djelo Safvet-bega Bašagića Trofanda iz hercegovačke dubrave.
Izborni sadržaji
Ukoliko se javi interesiranje za produbljivanje ove teme učenici mogu u dogovoru sa nastavnikom birati da čitaju i Puškinovu poemu Cigani u kojoj se također obrađuje tema slobode, nesputanog života i traganja za daljinama.
Ukoliko postoji potreba ili interesiranje za produbljivanjem ove teme, nastavnici mogu dati priliku učenicima da pročitaju i poemu Laze Kostića Spomen na Ruvarca koja se atmosferom, ritmom a donekle i temom nadovezuje na Poovu poemu, kao i pjesmom Vilinski kralj Johana Vofganga Getea (koja oslikavajući susret sa smrću postavlja antropomorfnu figuru Smrti). Ova tema se u prozi može obrađivati na primjerima pripovedaka Edgara Alana Poa Pad kuće Ašerovih/Maska Crvene smrti ili romana Frankenštajn Meri Šeli.
Zainteresiranim učenicima treba pružiti mogućnost da ovu temu sagledaju iz perspektive evropske književnosti, na primjeru pesama Lorelaj ili Azra Hajnriha Hajnea.
Što se tiče bošnjačke književnosti učenike uputiti na Bošnjaci i Hercegovci u Islamskoj književnosti, Misli i čuvstva, Opis orijentalnih rukopisa moje biblioteke Safvet-bega Bašagića.
(Preporučeni broj časova: 25)
Od književnih djela iz izbornog sadržaja, nastavnik obavezno bira 8.
Sve što se čita i obrađuje u nastavi književnosti, smatra se lektirom. Djela za koja je potrebno više vremena učenicima da ih pročitaju, posmatraju se kao domaća lektira. Za njeno čitanje potrebno je ostaviti više vremena da bi se učenici aktivno uključili u nastavnu interpretaciju na časovima Bosanskog jezika i književnosti. Ovo treba imati u vidu pri planiranju redosljeda i načina ostvarivanja nastave, jer domaću lektiru prate obimni i detaljni istraživački projekti. Uz pomoć zadataka za istraživačko čitanje i dugoročnijih projekata čitanja, učenici će se pouzdanije pripremati za rad na času, što će pogodovati i ostvarivanju nastavnog principa ekonomičnosti.
Proširuju se znanja o književnoteorijskim pojmovima koji su obrađivani u prethodnim razredima i uvode se novi pojmovi. Obrađivani pojmovi dobijaju novihistorijski kontekst, a novi pojmovi uvode se kako bi se osnažila receptivna sposobnost.
Od 148 časova na kojima se tokom godine realizuje nastava u općoj gimnaziji i na društvenom smjeru gimnazije, predlaže se da se na 80 časova obrađuju, utvrđuju i sistematiziraju sadržaji iz književnosti. Kako je ukupan broj književnih djela za obradu 48 uz koje nastavnici i učenici biraju još 8

preporučenih sadržaja (u odnosu na interesovanja i mogućnosti učenika), ukupan broj od 50 djela pruža mogućnost uspostavljanja dinamike obrade svakog pojedinog sadržaja na jednom ili na dva školska časa. Neka književna djela iziskivaće jedan čas, a neka dva ili tri, te je nastavnik taj koji predviđa i planira dinamiku rada na časovima obrade, utvrđivanja i sistematizacije gradiva, uključujući u to i različite nivoe obrade (interpretaciju, prikaz i osvrt), kao i povezivanje nastavnih sadržaja iz književnosti sa sadržajem iz jezika. Još jedna preporuka za nastavnika odnosi se na komparativno povezivanje i tumačenje tekstova koji dolaze iz različitih historijskih, kulturnih i žanrovskih okvira. Posebnu pažnju nastavnik bi trebalo da obrati i na osvjetljavanje raznovrsnosti relacija koje se uspostavljaju između kanonskih djela nacionalne i svjetske književnosti i dominantnih savremenih formi umjetničkog izraza i prezentacije (savremeni roman, dramski tekst; film, animirani film, strip, pozorišna predstava, historijsko-obrazovni sadržaji na televiziji i internetu, itd.).
Učenici se upoznaju sa planom, sadržajima predmeta i načinima rada. Učenicima se ukazuje na važnost planskog i blagovremenog pripremanja za časove obrade književnog djela (čitanje i tumačenje književnih djela, korištenje udžbenika, primarnih i sekundarnih izvora za tumačenje književnih djela).
Književno djelo uvodi se u nastavu doživljajnim i istraživačkim čitanjem, pripremnim zadacima, istraživačkim i radnim projektima.
Nivoi obrade. Tumačenje književnog djela može se realizovati i planirati za obradu na različitim nivoima (osvrt, prikaz, interpretacija).
Rad na času. Književne pojave, termini i pojmovi obrađuju se posredstvom planiranih književnih djela. U neposrednom radu, uz uvažavanje vodećih metodičkih principa i radnih načela, koriste se odgovarajuće obaveštajne, logičke i specijalne (stručne) metode. Metodska adekvatnost i jedinstvo teorijskih i praktičnih postupanja ključni su za uspješnu nastavu književnosti; književnoteorijska znanja se tumače kao pojave u konkretnim umjetničkim djelima, a znanja o njima se razvijaju i usavršavaju.
Razvijanje čitalačkih kompetencija. Učenici se obučavaju za aktivnu primjenu svih vrsta i vidova čitanja (doživljajno, istraživačko, izražajno i interpretativno, glasno čitanje, čitanje s bilješkama, čitanje u sebi), a prije svega za pomno čitanje, čitanje s uživljavanjem i razumijevanjem uz vrednovanje književnog djela.
Stvaralačke aktivnosti povodom tumačenja književnog djela. Pored čitanja, kao prvorazredne stvaralačke aktivnosti, u nastavi se organiziraju i odgovarajuće stvaralačke aktivnosti povodom obrade književnih djela. Posredstvom njih širi se interesiranje učenika za književnost, književna djela i autore, produbljuju se i nadopunjuju čitalačka interesiranja i usavršavaju čitalačke kompetencije. Stvaralačke aktivnosti realizuju se kao usmena produkcija (govorne vežbe, diskusije, razgovori, monolozi, recitovanje i kazivanje), pismena produkcija (pisanje eseja, radova, domaćih zadataka) i kombinirana produkcija (referiranja i prezentacije).
Izborni sadržaji dopunjavaju obavezni dio programa. Nastavnik je u obavezi da u dogovoru sa učenicima uz obrade književnih djela iz obaveznog programa obradi osam djela iz izbornog programa.
Vrednovanje napretka učenika je kontinuirano i sistematično. Vrednuje se aktivnost učenika tokom pripremne faze rada i tokom rada na času, učešće u radu prilikom tumačenja djela, učestalost javljanja, kvalitet odgovora, originalnost i argumentiranje stavova, uvažavanje gledišta drugih učenika i drugačijih viđenja, odnos prema radu, sposobnost primjene teorijskih znanja u konkretnim radnim okolnostima. Vrednovanje obuhvata i pismeno izražavanje (domaći zadaci povodom konkretnih književnih djela; godišnje do šest domaćih zadataka). U svrhu vrednovanja može biti planirano i testiranje, kako bi se stekao neposredan uvid u tekuća znanja učenika.
OBLAST: JEZIČKA KULTURA
Pravopis. U okviru ove teme učenici treba da prošire znanja iz pravopisa stečena u osnovnoj školi. Posebno obraditi: spojeno i odvojeno pisanje riječi (složenice, polusložnice, sintagme); pravopisne znake; skraćenice i pravopisna rješenja u kucanom tekstu (bjeline/razmaci, štamparski tipovi sloga). Preporučuju se vježbe pisanja različitih vrsta riječi tokom časova obrade i utvrđivanja morfologije u užem smislu. Posebno obratiti pažnju na pisanje glagolskih imenica sa prefiksom ne (kao što je: nepoznavanje), višecifrenih brojeva - osnovnih i rednih, imeničkih i pridjevskih izvedenica izvedenih od brojeva (poput: sedamdesetpetogodišnjica/75-godišnjica), datuma, razlike u pisanju zamenica sa prijedlogom po (npr.: po nešto/ponešto) i riječcom god (npr.: ko god/kogod), pridjeva, pisanja prijedloga na i u sa zbirnim brojevima: nadvoje (podijeliti), natroje, udvoje, utroje, učetvoro.
(Preporučeni broj časova: 16)
Usmeno i pismeno izražavanje
Unapređivanje i oplemenjivanje kulture govora i pisanja spada u temeljne vrijednosti izučavanja Bosanskog jezika i književnosti. Razvijanje ove ključne kompetencije ugrađeno je u sve oblasti i daje mogućnost nastavniku da, koristeći različite metode i tehnike, uvježbava govor i pisanje. Preporučuje se uvođenje eseja i upoznavanje učenika sa osnovnim odlikama.
Program za drugi razred gimnazije u oblasi Jezička kultura organiziran je tako da podrazumijeva četiri vještine: pisanje i govor (kao produktivne) i slušanje i čitanje (kao receptivne). Priprema za izradu pismenog zadatka, sama izrada i ispravka pismenog zadatka podrazumijevaju ukupno 16 časova, po četiri za svaki pismeni.
Priprema za izradu pismenih zadataka je kontinuirana djelatnost i ne ograničava se samo na jedan čas (prije izrade pismenog zadatka). Preporučuje se, prilikom izrade pismenog zadatka, korištenje latiničnog pisma, dok se ćiriliica može koristiti kao pismo prilikom pisanja ispravke.
Vještina čitanja s razumijevanjem podrazumijeva čitanje književnih i ostalih tipova tekstova uz prepoznavanje eksplicitnih i implicitno datih informacija u tim tekstovima i otkrivanja uzročno-posljedičnih veza među elementima sadržaja.
Realizacija nastave i učenja jezika i jezičke kulture ostvaruje se u predmetnom jedinstvu sa nastavom književnosti.
Prilikom obrade sadržaja iz jezika preporučuje se:
- uočavanje jezičkih pojava u odgovarajućim primjerima uz oslanjanje i na jezičko osjećanje učenika;
- primjena gramatičkih pravila;
- uvježbavanje;
- korištenje tabela;
- izrađivanje crteža, shema, grafikona;
- navikavanje i podsticanje učenika da koriste odgovarajuću kvalitetnu literaturu, jezičke priručnike, rječnike, leksikone, pojmovnike.
(Preporučeni broj časova: 20)

III PRAĆENJE I VREDNOVANJE NASTAVE I UČENJA

Pored standardnog, sumativnog vrednovanja koje još uvijek dominira u našem sistemu obrazovanja (procjenjuje znanje učenika na kraju jedne programske cjeline i sprovodi se standardiziranim mjernim instrumentima - pismenim i usmenim provjerama znanja, esejima, testovima, što za posljedicu ima kampanjsko učenje orijentirano na ocjenu), savremeni pristup nastavi pretpostavlja formativno vrednovanje - procjenu znanja tokom savladavanja programa i sticanja odgovarajuće kompetencije. Rezultat ovakvog vrednovanja daje povratnu informaciju i učeniku i nastavniku o tome koje kompetencije su dobro savladane, a koje ne, kao i o efikasnosti odgovarajućih metoda koje je nastavnik primjenio za ostvarivanje cilja. Formativno mjerenje podrazumijeva prikupljanje podataka o učeničkim postignućima, a najčešće tehnike su: realizacija praktičnih zadataka, promatranje i bilježenje učenikovih aktivnosti tokom nastave, neposredna komunikacija između učenika i nastavnika, registar za svakog učenika (mapa napredovanja) itd. Rezultati formativnog vrednovanja na kraju nastavnog ciklusa treba da budu iskazana i sumativno-brojčanom ocjenom. Ovakva ocjena ima smisla ako su u njoj sadržana sva postignuća učenika, redovno praćena i objektivno i profesionalno bilježena.
Rad svakog nastavnika sastoji se od planiranja, ostvarivanja i praćenja i vrednovanja. Važno je da nastavnik kontinuirano prati i vrednuje, osim postignuća učenika, i proces nastave i učenja, kao i sebe i sopstveni rad. Sve što se pokaže dobrim i korisnim nastavnik će koristiti i dalje u svojoj nastavnoj praksi, a sve što se pokaže kao nedovoljno efikasnim i efektivnim trebalo bi unaprijediti.

PRIRODNO-MATEMATIČKI SMJER

Razred	Drugi
Godišnji fond časova	111 časova (3 časa sedmično)

Standardi obrazovnih postignuća2	ISHODI Po završetku drugog razreda učenik će biti u stanju da:	TEME i ključni pojmovi sadržaja programa
2BJK.1.1.1. Posjeduje osnovna znanja o jeziku	- objasni prvu i drugu razvojnu	JEZIK

kao sistemu znakova i sredstvu sporazumijevanja i komuniciranja; ima osjećaj pripadnosti i poštivanja prema vlastitom jeziku i uvažava i poštuje druge jezike; ima potrebu upotrebe jezika na pozitivan i društveno odgovoran način, bez predrasuda; razumije red riječi u rečenici, poznaje povezivanje rečenica u diskurz, prepoznaje tipove teksta; razlikuje temeljne jezikoslovne pojmove; zna osnovne pojmove iz sociolingvistike; ima osnovna znanja o fazama razvoja bosanskog jezika kroz stoljeća; poznaje i primjenjuje pravopisnu normu. 2BJK.1.1.2. Razlikuje književni/standardni jezik i dijalekte, ima pravilan stav prema svom i drugim dijalektima; ima potrebu da čuva svoj dijalekat i sve potrebite različnosti, ali i da razvija tolerantnost prema drugim dijalektima; umije da prepozna osnovne varijetete; razumije položaj etnografskih dijalektizama u standardnom jeziku i prepoznaje funkcionalne stilove bosanskog jezika; zna osnovne podatke o mjestu bosanskog jezika među drugim slavenskim i indoevropskim jezicima; umije da koristi rječnike, enciklopedije, knjige, novine, literaturu i internet kao izvor informacija. 2BJK.1.1.3. Zna osnovnu podjelu glasova i umije da napravi razliku između pravilnog i nepravilnog izgovora glasa; prepoznaje fonetske i fonološke jedinice bosanskog standardnog jezika, njihova artikulaciona i akustička obilježja; pravilno upotrebljava glas „h" gdje mu je po etimologiji i normi mjesto; ima osnovna znanja o slogu, njegovoj strukturi i tipovima; zna jedinice akcenatskog sistema i njihova obilježja; razumije pojmove: enklitika i proklitika, postakcenatska dužina. 2BJK.1.1.4. Poznaje i razlikuje promjenljive i nepromjenljive vrste riječi, kao i njihove podvrste; prepoznaje oblike sa izvršenim glasovnim promjenama i odstupanja od njih; uočava osnove i nastavke u promjenljivim riječima; zna osnovne vrste morfema i umije da gradi nove riječi primjenjujući principe tvorbe. 2BJK.1.1.5. Pravilno sklapa rečenicu; zna osnovne pojmove sintakse i nazive rečeničnih dijelova od kojih se stvara rečenica; prepoznaje u rečenici objekat, atribut i apoziciju; pravi razliku između aktivne i pasivne rečenice. 2BJK.1.1.6. Ima leksički fond u skladu sa svojom dobi, interesima i potrebama, kojim se služi u skladu sa jezičkom normom; razumije leksičko-semantičke pojmove (metafora, metonimija, antonimi, sinonimi, homonimi); razlikuje posuđenice od domaćih riječi i zna razloge jezičkog posuđivanja riječi, ali ih ne upotrebljava automatski (osim onih tuđica, a posebno orijentalizama, za koje ne postoji zamjena u bosanskom jeziku); razumije značenje frazema u bosanskom jeziku; poznaje pravopisne priručnike, rječnike i gramatike bosanskog jezika i umije da se koristi njima. 2BJK.2.1.1. Posjeduje šira znanja o historijskom razvoju jezika i njegovimbitnim svojstvima; posjeduje osnovna znanja o razvoju i vrsti pisma; definira i razlikuje jezične jedinice koje pripadaju različitim jezičnim nivoima; posjeduje osnovna znanja o pravopisu i vrstama pravopisa; ima osnovna znanja o jezičnoj raznolikosti i srodnosti, jezičnim univerzalijama; posjeduje kulturu dijaloga; razumije ono što standardni varijetet odvaja od drugih varijeteta; čuva zavičajni govor uz najveće poštivanje kulturnih vrijednosti drugih naroda i etničkih zajednica. 2BJK.2.1.2. Razlikuje dijalekte i poddijalekte bosanskog jezika i njihove glavne osobine; zna osnovna pravila zamjene glasa jat (ijekavski, ekavski i ikavski govori); zna faze razvoja bosanskog književnog jezika i značaj koji ima u kulturnom, društvenom i historijskom razvoju	fazu bosanskoga književnoga jezika; - objasni razliku između etimološkog i fonološkog pravopisa; - napiše tekst, primjenjujući forme i obilježja publicističkog i administrativnog stila; - objasni pojam morfeme i razlikuje gramatičku od tvorbene analize riječi (tvorbenu osnovu i nastavak i gramatičku osnovu i nastavak); - primijeni sistemska znanja o vrstama i podvrstama riječi i njihovim gramatičkim kategorijama; - navede i objasni društveno-historijske okolnosti koje su utjecale na pojavu književnosti Bošnjaka na orijentalnim jezicima, odnosno alhamijado literature; - usporedi stilska sredstva divanske književnosti sa umjetničkim sredstvima prethodnih epoha (pravaca); - odredi društveni i kulturološki značaj prosvjetiteljskih ideja, posebno u srpskoj kulturi; - objasni utjecaj romantizma na formiranje nacionalnog identiteta; - sastavi tabelu sa najznačajnijim predstavnicima alhamijado književnosti, njihovim djelima i odlikama; - usporedi stilske karakteristike evropskog i bošnjačkog/srpskog/hrvatskog romantizma; - utvrdi sličnosti i razlike alhamijado i divanske književnosti: - usporedi i primjerima ilustruje književne odlike djela koja pripadaju književnosti Bošnjaka na orijentalnim jezicima; - protumači i vrednuje posebnosti književnih junaka i junakinja (problem roda, identiteta, klasne raslojenosti); - primijeni pravopisna rješenja u vezi sa pisanjem skraćenica; - primijeni osnovna tipografsko-pravopisna rješenja u vezi sa kucanim tekstom (razmak i štamparski tipovi sloga); - jasno i sažeto predstavi historiju knjige i biblioteke; - učestvuje u javnim razgovorima sa više učesnika (na teme iz oblasti jezika i književnosti); - oblikuje svoj govor prema situaciji i primijeni književnojezičku normu; - sastavi složeniji tekst, koristeći se opisom i pripovijedanjem.	- Morfologija - Historija bosanskoga jezika od 16. do 18. stoljeća KNJIŽEVNOST - Kasni srednji vijek - Renesansa - Klasicizam - Racionalizam i prosvjetiteljstvo - Književnost Bošnjaka na orijentalnim jezicima - Alhamijado književnost - Epistolarna književnost - Romantizam JEZIČKA KULTURA - Pravopis - Usmeno i pismeno izražavanje

Bošnjaka; uvažava govornike drugih jezika i drugačijih govornih navika.		
2BJK.2.1.4. Posjeduje šira znanja o klasifikaciji riječi na vrste i podvrste; razlikuje osnovne načine tvorbe riječi (izvođenje, slaganje, kombinovanje); poznaje pojam morfeme i osnovnu podjelu i umije da izvrši podjelu riječi na tvorbene morfeme; primjenjuje normu u vezi s oblicima riječi u manje frekventnim slučajevima. 2BJK.1.2.1. Poznata su mu sva djela koja obuhvata plan i program. Umije da imenuje autore određenih djela i da ih smjesti u književnohistorijski kontekst. Zna da odredi kojoj epohi u razvoju književnosti ta djela pripadaju; zna osnovne odlike epoha i vrijeme njihova trajanja, najznačajnije predstavnike i naslove djelâ. 2BJK.1.2.2. Usvojio je terminologiju književnoteorijskih pojmova koju zna da primijeni na djelima i tekstovima koji se obrađuju; književnoteorijske pojmove umije da objasni, zna da navede adekvatne primjere. Poznati su mu pojmovi: bošnjačka i svjetska književnost, autorska i narodna književnost, interpretacija, književnoumjetnički i književnonaučni tekst; književni rodovi (odlike lirskog, dramskog i epskog), književni žanrovi. Kada je u pitanju starija književnost Bošnjaka, poznaje poetičke osobenosti žanrova bosanskog srednjovjekovlja: administrativni žanrovi (povelja, darovnica...), književni žanrovi (aleksandrida), epigrafika (natpisi na stećcima i pločama...) i crkveni žanrovi (evanđelja, apokrifi, kodeksi...); poznaje poetičke i formalne osobenosti književnosti na orijentalnim jezicima, njene žanrove (divan, kasida, gazel, mevlud, mufred, mesnevija, rubaija...). 2BJK.1.2.3. Naučio je da, pristupajući tumačenju književnoumjetničkih i književnonaučnih tekstova, obrati pažnju i na spoljašnji i na unutarnji pristup. Na spoljašnjem nivou proučava biografiju, historijski kontekst; na unutarnjem nivou se bavi sižeom, žanrovima, temom, motivima. Naučio je da prepoznaje osnovne elemente strukture književnog djela, umije da usporedi bošnjačku književnost sa svjetskim književnim ostvarenjima. 2BJK.1.2.4. Određuje žanrovsku osobenost djela, kompoziciju i stilističke elemente. 2BJK.1.2.5. Uočava osobenosti književnosti u različitim kontekstima (naučnom, filozofskom, historijskom...). 2BJK.1.2.6. Poznaje panoramu bošnjačke književnosti i umije da je posmatra u okviru društveno-historijsko-političkog konteksta; zna njene tokove i specifičnosti. 2BJK.1.2.7. Shvaća sve okvire i pitanja koje književno djelo pokreće. Pronalazi problem koji postoji u umjetničkom ostvarenju i uz pomoć nastavnika argumentira svoje stavove vezane za karakter junaka, njegov odnos prema sredini, društvu; razumije okolnosti pod kojima bitiše i egzistira. 2BJK.1.2.8. Naučio je da koristisekundarnu literaturu i na taj način svestranije pristupa savladavanju nastavnog sadržaja. 2BJK.1.2.9. Bošnjačka i svjetska književnost sa kojom se upoznao otvorila mu je bogati čitalački svijet. Uočio je važnost bošnjačke književnosti za spoznaju svog nacionalnog bića i identiteta. književne i neumjetničke tekstove; izražajno čita i kazuje lakše knjževnoumjetničke tekstove; u zvaničnim situacijama govori o jednostavnijim temama iz oblasti jezika, književnosti i kulture koristeći se korektnim jezičkim izrazom (tj. govori tečno, bez zamuckivanja, poštapalica, prevelikih pauza, osmišljavajući rečenicu unaprijed) i odgovarajućim književnim i gramatičkim		

terminima, prilagođavajući prilikama, situacijama, govorniku i temi verbalna i neverbalna jezička sredstva (držanje, mimiku, gestikulaciju); posjeduje kulturu slušanja tuđeg izlaganja; u stanju je da s pažnjom sluša predavanja o jeziku, književnosti, jezičkoj kulturi; primjenjuje književnojezičku akcentuaciju i uspoređuje svoj akcenat sa književnim i trudi se da govorenje normira. 2BJK.2.2.1. Tumači književni tekst posmatrajući ga sa aspekta teme, ideje i kompozicije djela; objašnjava djelo kroz kontekst. 2BJK.2.2.6. Široku paletu novousvojenih književnoteorijskih pojmova u okviru bošnjačke književnosti primjenjuje kada tumači djela predviđena planom. Razlikuje karakteristike alhamijado i divanske književnosti; posjeduje znanja o odlikama epoha i pravaca u razvoju bošnjačke i svjetske književnosti. 2BJK.2.2.9. Koristeći bogatstvo bošnjačke i svjetske književne baštine, razvija lične mogućnosti vezane za percepciju, doživljaj, komparaciju, vrednovanje različitih književnoumjetničkih i književnonaučnih sadržaja; razvija literarno, kulturno, jezičko i nacionalno biće u sebi.		
2BJK.1.3.1. Govori razgovjetno, poštivajući ortoepska pravila književnog jezika; tečno i jasno čita naglas književne i neumjetničke tekstove; izražajno čita i kazuje lakše knjževnoumjetničke tekstove; u zvaničnim situacijama govori o jednostavnijim temama iz oblasti jezika, književnosti i kulture koristeći se korektnim jezičkim izrazom (tj. govori tečno, bez zamuckivanja, poštapalica, prevelikih pauza, osmišljavajući rečenicu unaprijed) i odgovarajućim književnim i gramatičkim terminima, prilagođavajući prilikama, situacijama, govorniku i temi verbalna i neverbalna jezička sredstva (držanje, mimiku, gestikulaciju); posjeduje kulturu slušanja tuđeg izlaganja; u stanju je da s pažnjom sluša predavanja o jeziku, književnosti, jezičkoj kulturi; primjenjuje književnojezičku akcentuaciju i uspoređuje svoj akcenat sa književnim i trudi se da govorenje normira. 2BJK.1.3.2. Koristi oba pisma, dajući prednost latinici; primjenjuje osnovna pravopisna pravila i umije se koristiti školskim izdanjem Pravopisa; tokom pisanja izdvaja dijelove teksta, daje naslove i podnaslove, umije da citira i parafrazira; sastavlja pismo - privatno i službeno, biografiju, molbu, žalbu, zahtjev, oglas; zna da popuni različite formulare i obrasce; sastavlja maturski rad poštivajući pravila izrade stručnog rada (upotrebljava fusnote i sastavlja sadržaj i bibliografiju). 2BJK.1.3.3. Govoreći i pišući o nekoj temi (iz jezika, književnosti ili slobodnoj temi) jasno strukturira kazivanja i povezuje njegove dijelove na primjeren način; razlikuje bitno od nebitnog i drži se osnovne teme; sastavlja jednostavniji govorni i pisani tekst koristeći se opisom, pripovijedanjem i izlaganjem; umije ukratko da opiše svoja osjećanja i doživljaje književnog ili drugog umjetničkog djela; sažeto prepričava jednostavniji književnoumjetnički tekst i izdvaja njegove važne ili zanimljive dijelove; rezimira jednostavniji književni i neumjetnički tekst. 2BJK.1.3.4. Ima sposobnost i naviku da u različite svrhe (informiranje, učenje, lični razvoj, estetski doživljaj, zabava...) čita tekstove srednje težine (književnoumjetničke tekstove, stručne i naučnopopularne tekstove iz oblasti nauke o jeziku i književnosti, tekstove iz medija1); primjenjuje predložene strategije čitanja. 2BJK.1.3.5. U raspravi ili razmjeni mišljenja na teme iz književnosti, jezika i kulture umije u kratkim crtama da iznese i obrazloži ideju ili stav za koji se zalaže; govori odmjereno,		

oslanja se na argumente; u stanju je da čuje tuđe mišljenje; piše jednostavniji argumentirani tekst na teme iz književnosti, jezika i kulture. 2BJK.1.3.6. Razumije književni i neumjetnički tekst srednje složenosti; prepoznaje njihovu svrhu, pronalazi eksplicitne i implicitne informacije; izdvaja glavne ideje teksta; prati razvoj određene ideje u tekstu; poredi osnovne informacije i ideje iz dvaju ili više tekstova. 2BJK.1.3.7. Kritički promišlja književni i neumjetnički tekst srednje složenosti; razlikuje objektivnu tvrdnju od autorove interpretacije; procjenjuje da li autor neumjetničkog teksta iznosi sve potrebite informacije i da li pruža dovoljne i vjerodostojne dokaze za to što tvrdi; pravi distinkciju između neutralnosti i pristrasnosti; prepoznaje govor mržnje, diskriminacije, birokratski jezik i ima izgrađen negativan stav prema njima; umije u jednostavnim primjerima da ponudi alternativu birokratskom jeziku. 2BJK.1.3.8. Prepoznaje strukturu, različite elemente, stilske odlike (metaforičnost, slikovitost, ekspresivnost) književnog i neumjetničkog teksta; prepoznaje konotativno značenje riječi u datom kontekstu i razumije njegovu svrhu; određuje značenje nepoznate riječi na osnovukonteksta i tvorbenog modela; razumije značaj čitanja za unapređivanje leksičkog fonda. 2BJK.2.3.3. Sastavlja složeniji pisani tekst (iz jezika, književnosti ili slobodna tema) koristeći se opisom, pripovijedanjem i izlaganjem; u govornoj ili pisanoj raspravi precizno iznosi svoje ideje i obrazlaže svoj stav; trudi se da govori i piše zanimljivo, praveći prikladne digresije i birajući zanimljive detalje i odgovarajuće primjere; uočava poentu i izlaže je na prikladan način; precizno iznosi svoje doživljaje i utiske povodom književnog ili drugog umjetničkog djela; sažeto prepričava složeniji književni tekst i rezimira složeniji književni i neumjetnički tekst na teme neposredno vezane za gradivo; piše izvještaje i referat; primjenjuje pravopisnu normu u slučajevima predviđenim programom. 2BJK.2.3.4. Ima sposobnost i naviku da u različite svrhe (informiranje, učenje, lični razvoj, estetski doživljaj, zabava...) čita zahtjevnije tekstove (književnoumjetničke tekstove, stručne i naučnopopularne tekstove iz oblasti nauke o jeziku i književnosti, tekstove iz medija); ima izgrađen čitalački ukus svojstven kulturnom i obrazovnom čovjeku; primjenjuje složene strategije čitanja; bira strategiju čitanja koja odgovara svrsi čitanja.		

2 Standardi obrazovnih postignuća dostižu se na kraju općeg srednjeg obrazovanja. Isti standard (ili njegov dio) aktiviraće se više puta tokom školske godine, odnosno do kraja srednjeg obrazovanja, ali uz pomoć različitih ishoda. Takvo postupanje osigurava dosezanje sve višeg i višeg nivoa pojedinačnih učeničkih postignuća, a učenička znanja, vještine i sposobnosti se neprestano sagledavaju iz novih uglova, utvrđuju, proširuju i sistematizuju.

S obzirom na složenost predmeta Bosanski jezik i književnost i oblasti unutar predmeta, neophodno je postupno ostvarivati sve standarde kroz sve četiri godine srednjoškolskog obrazovanja, ali pojedini standardi se mogu vidjeti i kao konkretnije povezani sa određenim ishodom.

UPUTSTVO ZA DIDAKTIČKO-METODIČKO OSTVARIVANJE PROGRAMA

I PLANIRANJE NASTAVE I UČENJA

Nastava i učenje Bosanskog jezika i književnosti treba da doprinesu razvoju stvaralačkog i istraživačkog duha koji će omogućiti učenicima da razvijaju znanja, vrijednosti i funkcionalne vještine koje će moći da koriste u daljem obrazovanju, u profesionalnom radu i u svakodnevnom životu; formiraju vrijednosne stavove kojima se čuva nacionalna i svjetska kulturna baština; osposobljavaju se za život u multikulturalnom društvu; razvijaju opće i međupredmetne kompetencije, relevantne za aktivno učešće u zajednici i cjeloživotno učenje.

Kvalitet i trajnost znanja, umijeća, vještina i stavova učenika umnogome zavise od principa, oblika, metoda i sredstava koji se koriste u procesu učenja. Zbog toga savremena nastava Bosanskog jezika i književnosti pretpostavlja ostvarivanje ishoda uz pojačanu misaonu aktivnost učenika, poštovanja i uvažavanja didaktičkih principa (posebno: svjesne aktivnosti učenika, naučnosti, primjerenosti, postupnosti, sistematičnosti i očiglednosti), kao i adekvatnu primjenu onih nastavnih oblika, metoda, postupaka i sredstava čiju su vrijednost utvrdile i potvrdile savremena praksa i metodika nastave i učenja bosanskog jezika i književnosti (prije svega: razni vidovi organizacije rada i korišćenje komunikativnih, logičkih i stručnih (specijalnih) metoda primjerenih sadržajima obrade i mogućnostima učenika). Izbor određenih nastavnih oblika, metoda, postupaka i sredstava uvjetovan je, prije svega, ishodima koje treba ostvariti, a potom i sadržajima koji će pomoći da se propisani ishodi ostvare.

Redovna nastava i učenje Bosanskog jezika i književnosti izvodi se u specijaliziranim učionicama i kabinetima za ovaj predmet, koji treba da budu opremljeni u skladu sa normativima za gimnazije. Djelimično, ona se organizira i u drugim školskim prostorijama (biblioteci-medijateci, čitaonici, audiovizuelnoj sali i sl.).

U nastavi Bosanskog jezika i književnosti koriste se odobreni udžbenici i priručnici, kao i bibliotečko-informacijska i informatička građa, značajna za sistematsko osposobljavanje učenika za samostalno korištenje raznih izvora saznanja u nastavi i van nje.
Oblasti Jezik, Književnost i Jezička kultura treba da čine predmetnu cjelinu, da se prožimaju i upotpunjuju. Stoga je preporučeni broj časova samo okviran (za oblast Jezik 22, za Književnost 67, a za Jezičku kulturu 24). Pažljivim planiranjem nastave i učenja koje treba da dovedu do ostvarenosti predviđenih ishoda za sve tri oblasti, nastavnik će sam, uz praćenje rezultata učenika, raspoređivati broj časova.

II OSTVARIVANJE NASTAVE I UČENJA

OBLAST: JEZIK

Program za drugi razred gimnazije u dijelu Jezik organiziran je u dvije oblasti/teme i usklađen sa ishodima za ovaj razred, a prema opisima standarda učeničkih postignuća. Programom se predviđa proširivanje znanja iz oblasti obrađenih u osnovnoj školi, ali i uvođenje novih pojmova.
Historija bosanskog jezika. U okviru ove teme učenici treba da steknu osnovna znanja o bosanskom jeziku i pravopisu od početka 16. do kraja 18. stoljeća. To znači da treba da budu upoznati najprije sa aktivnošću na narodnom jeziku, zatim stvaralaštvom na orijentalnim jezicima i alhamijado literaturom. Sa osobenostima bosančice učenike treba upoznati pomoću druge faze razvoja bosanskog jezika iz Gramatike bosanskog jezika za srednje škole autora Dževada Jahića, Senahida Halilovića i Ismaila Palića, upoznati ih sa ustavnom i rukopisnom bosančicom, sličnostima i razlikama.
Preporučuje se da nastavnici upute učenike na činjenicu da se jezik danas posmatra kao samostalan prema lingvističkim, ali i društvenim kriterijumima, kao i da prednost treba dati naučnom (lingvističkom) pristupu.
U okviru ove teme učenike treba upoznati sa osnovnim principima bosanske književne norme i jezičke kulture, kao i sa osnovnim priručnicima za njegovanje jezičke kulture. Preporučljivo je da se nastavna jedinica realizuje putem istraživačkih zadataka, projektne nastave, prezentacija grupnih radova učenika, koje se zasnivaju na temama i sadržini izabranih navedenih priručnika.
S tim u vezi su i osnovni podaci o dva pisma: latinici, kao primarnom pismu bosanskoga jezika i ćirilici. Potrebno je učenicima skrenuti pažnju na česte greške prilikom upotrebe oba pisma, bilo da se tekst piše rukom ili se unosi elektronski. Preporučuje se korelacija sa ishodom iz oblasti Jezička kultura i realizacija časa-rasprave na neku od sljedećih tema: Važno je da službeni natpisi budu ćirilički, U društvenim medijima latinici treba dati prednost, Pisanje vlastitih imena sa latiničkom grafemom „DJ" umesto „Đ" nije opravdano i sl.
Na kraju ove teme u osnovnim crtama treba predstaviti jezičku situaciju (jezik i pismo u službenoj upotrebi, jezici sa statusom jezika nacionalnih manjina).
(Preporučeni broj časova: 2)
Morfologija. U okviru ove teme učenici treba da prošire znanja iz morfologije stečena u osnovnoj školi.
Potrebno je objasniti razliku između morfologije u užem smislu i tvorbe riječi, tj.razliku između gramatičke i tvorbene osnove, gramatičkih nastavaka i tvorbenih sufiksa. Na jednostavnim primjerima treba objasniti pojam morfeme, dati podjelu morfema i pokazati odnos između morfeme i riječi. Podijeliti riječi na promjenljive i nepromjenljive, a u okviru promjenljivih ukazati na imenske riječi (i njihovu gramatičku osnovu) i glagole sa dva tipa gramatičke osnove.
Objasniti šta su to gramatičke kategorije i dati podjelu na morfološke i klasifikacione.
Svaku vrstu riječi obraditi posebno: imenice (podjela po značenju; gramatičke kategorije i podjela po gramatičkim kriterijumima na singularija i pluralija tantum i na četiri imeničke deklinacione vrste); pridjeve (podjela po značenju; gramatičke kategorije, uključujući i pridevski vid); zamjenice (podjela po značenju; osnovne karakteristike deklinacije zamjenica); brojeve (podjela po značenju, uključujući i brojne pridjeve); glagole (glagolski vid, glagolski rod, morfološke glagolske kategorije, uključujući stanje i potvrdnost/odričnost); priloge, prijedloge, veznike, rječce i uzvike.
(Preporučeni broj časova: 20)

OBLAST: KNJIŽEVNOST

Program za drugi razred gimnazije u segmentu Književnost organiziran je u osam oblasti/teme i usklađen s ishodima učenja za ovaj razred (a prema opisima standarda učeničkih postignuća).
Kasni srednji vijek
Obavezni sadržaji
U okviru ove teme učenike treba upoznati sa društveno-historijskim prilikama u Italiji koje su prethodile razvijanju nacionalne književnosti na narodnom jeziku u kojoj je (za razliku od dotadašnjih religioznih tema i motiva) u središtu čovjek. Odlike, podjele i predstavnike kasnog srednjeg vijeka učenici će imati prilike da istražuju kroz Božanstvenu komediju Dantea Aligijerija, Kanconijer Frančeska Petrarke i Dekameron Đovanija Bokača.
Kroz analizu književnih tekstova učenici utvrđuju i proširuju znanje o versifikaciji, metrici kao i književnim vrstama, posebno sonetu.
Izborni sadržaji
Zainteresirane učenike upoznati sa idejama i pogledima na svijet Erazma Rotterdamskog i Thomasa Morea koji su bili utemeljeni u humanističkim zanosima. Također zainteresirane učenike uputiti na kompletno čitanje i detaljniju analizu Božanstvene komedije, Kanconijera i Dekamerona.
(Preporučeni broj časova: 5)
Humanizam i renesansa
Humanizam i renesansa u književnosti i umjetnosti. Značaj humanizma i renesanse za razvoj evropske kulture i civilizacije. Razlike i sličnosti sa prethodnim epohama. Karakteristike i vrijednosti renesanse uočavaju se i razumiju kroz programske tekstove Don Kihot Miguela de Servantesa i Hamlet Viljema Šekspira, kao i kroz najpoznatiju svjetsku ljubav Romeo i Julija. U okviru ove teme učenici će steći saznanja o pokretu humanizma i renesanse u književnosti, historiji, umjetnosti, arhitekturi, nauci i kulturi.
(Preporučeni broj časova: 7)
Klasicizam
Djela i predstavnici kroz koje će se učenici upoznati sa klasicizmom su Žan Rasin Fedra i Molijer Žan Batist Poklen Tvrdica, dakle francuska književnost prednjači u klasicizmu. Učenici će sami dolaziti do zaključka kako je antička književnost uzor klasicizmu po formi, stilu i sadržaju.
(Preporučeni broj časova: 3)
Racionalizam i prosvjetiteljstvo
Obavezni sadržaji
U okviru ove teme učenicima je potrebno predočiti vremensko nepodudaranje prosvjetiteljstva u evropskoj književnosti i kulturi i u srpskoj i istaći da pored zajedničkih ideja koje su obilježile taj vijek u Evropi, u srpskoj kulturi i književnosti one imaju snažnu usmjerenost na obrazovanje nacionalnog bića, razvijanje nacionalnog jezika i pismenosti na njemu. U tom smislu ih treba upoznati sa ulogom koju je Dositej Obradović odigrao u srpskoj kulturi i to pokazati na njegovom programskom tekstu Pismo ljubeznom Haralampiju; čitanje odlomaka njegovog autobiografskog djela Život i priključenija treba usmjeriti na uočavanje želje za samoobrazovanjem, za putovanjem kao mogućnošću prosvjećivanja.
(Preporučeni broj časova: 4)
Književnost Bošnjaka na orijentalnim jezicima
U okviru ove teme učenicima je potrebno predočiti ili njih uputiti na izvore da dođu do saznanja u vezi sa historijsko-društvenim prilikama u kojima dolazi do stvaranja književnosti na orijentalnim jezicima. Dolaskom Osmanskog carstva na južnoslavenski prostor stiču se uvjeti za preplitanja orijentalno-islamske kulture i kulture južnoslavenskih naroda. Učenici će u okviru ove oblasti produbiti svoja površna znanja iz osnovne škole što se tiče ove oblasti. Upoznat će se sa osobenostima ove književnosti, posebnošću stvaranja na tri jezika (arapskom, turskom i perzijskom), specifičnim književnim žanrovima kao što su: bejt, mufred, gazel, kasida, mesnevija, rubaija, zatim potpuno drugačijom versifikacijom i metrikom, zatim sufijskom poezijom i sufizmom kao specifičnim oblikom islamske filozofije.
Učenici će se upoznati sa simbolikom u divanskoj poeziji, profanom i apsolutnom Ljubavlju kroz stvaralaštvo vrsnih bošnjačkih pjesnika kao što su: Mahmud-paša Abogović Adni, Hasan Zijai Mostarac, Derviš-paša Bajezidagić, Muhamed Nerkesija, Husein Lamekanija, Alaudin Sabit Užičanin, Hasan Kaimija, Fevzi Mostarac, Mehmed Mejli Gurani, Abdulvehab Ilhamija, Abdurrahman Sikirić Sirri, Ibrahim Zikrija, Fadil-paša Šerifović, Arif-beg Rizvanbegović Hikmet Stočević, Habiba Stočević.
Karakteristike i vrijednosti proze Bošnjaka na orijentalnim jezicima učenici će najbolje spoznati kroz izvrsne rasprave Mustafe Ejubovića, poznatijeg kao Šejh Jujo. Učenici će se sa posebnim žanrovima upoznati kroz najznačnačajniji ljetopis Mula Mustafe Bašeskije, zatim putopis Jusufa Livnjaka.
Književnost Bošnjaka na orijentalnim jezicima na prostorima jugozapadne Srbije učenici će spoznati kroz istaknute autore Arši Čaki Muhamed, Ahmed Vali Novopazarac, Ahmed Gurbi - baba.
(Preporučeni broj časova: 12)

Alhamijado književnost
Obavezni sadržaji
Učenici će se u okviru alhamijado književnosti prvo upoznati sa terminom alhamijado, kao i nekoliko tipova alhamijado poezije kao što su ljubavna, vjerska, moralno-didaktička, buntovna. Specifičnost ove literature ogleda se u tome što je pisana arebicom, to je arapsko pismo prilagođeno bosanskom jeziku.
Posebno mjesto zauzima i leksikografija, jedan od prvih rječnika nastao je 1631. Godine Potur-Šahidija (Makbuli-Arif) čiji je autor Muhamed Hevai Uskufi, učenike upoznati sa specifičnošću ovog bosansko-turskog rječnika napisanog u stihovima. Pored leksikografskog rada treba učenike upoznati i sa njegovom religioznom poezijom.
Učenici će se u okviru ove teme upoznati i sa najzanimljivijom ljubavnom pjesmom alhamijado književnosti Ašiklijski elif-be Fejza Softe.
Pažnju zavređuje i jedna od prvih žena pjesnikinja Umihana Čuvidina sa svojom pjesmom Čamdži Mujo i lijepa Uma.
Što se tiče alhamijado književnosti Bošnjaka na prostorima jugozapadne Srbije učenike treba upoznati sa Divanom Sulejmana Tabakovića, Mevludom Hafiza Saliha Gaševića, Kasidom Nazifa Šuševiča, zatim Kasidom Ibrahima Biočaka Pačariza.
Izborni sadržaj
Ukoliko su učenici zainteresirani treba ih uputiti na čitanje djela Arifa Brkića Sarajlije, Hamze Sulejmana Puzića, Jusufa Mula Rušovića i druge.
(Preporučeni broj časova: 14)
Epistolarna književnost
U okviru epistolarne književnosti učenike treba upoznati sa pisanom građom na rukopisnoj bosančici koja su nastala u pismima Bošnjaka iz XXI-XVIII stoljeća, a to su tzv. krajišnička pisma. Dosada je objavljeno oko 300 pisama, a veći dio se nalazi po arhivima i privatnim zbirkama.
Analizirati reprezentativne uzorke pisama sa učenicima.
(Preporučeni broj časova: 1)
Romantizam
Obavezni sadržaji
Sa glavnim odlikama romantizma kao književnog pravca učenici će se upoznati čitanjem Novalisovih fragmenta pod brojevima 773, 780, 1186, 1187, 1188, 1197, 1204, 1209, 1214, 1229, 1788, koji su pisani kao programski tekstovi (crtice).
Književno uobličavanje romantičarske teme svjetskog bola („veltšmerc") učenici će shvatiti čitanjem odlomaka Putovanje Čajlda Harolda, Džordža Gordona Bajrona, Hajnriha Hajnea, Mihaila Ljermontova i romana u stihu Evgeneije Onjegin Aleksandra Sergejeviča Puškina.
Aspekt romantizma koji se odnosi na tematizovanje mračnih ponora čovjekove duše, strašnog, jezovitog i fantastičnog učenici će savladati čitanjem poeme Gavran Edgara Alana Poa.
Romantizam u južnoslavenskim književnostima odraditi na nekoliko časova počevši od hrvatske romantičarske lirike Vraza i Preradovića, potom upoznavanje slovenačkog romantizma kroz Sonetni vijenac Franca Prešerna.
Romantičarska tema ljubavi prema mrtvoj dragoj i elegičan odnos prema životu i umiranju obrađivaće se kroz poeziju Branka Radičevića, Kad milidijah umrijeti; Jovana Jovanovića Zmaja, Đulići uveoci (izbor); Laze Kostića, Santa Maria della Salute.
Bošnjački romantizam odraditi kroz stvaralaštvo Mehmed-bega Kapetanovića Ljubušaka, njegov sakupljački rad Narodno blago, potom kroz život i djelo Safvet-bega Bašagića Trofanda iz hercegovačke dubrave.
Izborni sadržaji
Ukoliko se javi interesiranje za produbljivanje ove teme učenici mogu u dogovoru sa nastavnikom birati da čitaju i Puškinovu poemu Cigani u kojoj se također obrađuje tema slobode, nesputanog života i traganja za daljinama.
Ukoliko postoji potreba ili interesiranje za produbljivanjem ove teme, nastavnici mogu dati priliku učenicima da pročitaju i poemu Laze Kostića Spomen na Ruvarca koja se atmosferom, ritmom a donekle i temom nadovezuje na Poovu poemu, kao i pjesmom Vilinski kralj Johana Vofganga Getea (koja oslikavajući susret sa smrću postavlja antropomorfnu figuru Smrti). Ova tema se u prozi može obrađivati na primjerima pripovjedaka Edgara Alana Poa Pad kuće Ašerovih/Maska Crvene smrti ili romana Frankenštajn Meri Šeli.
Zainteresiranim učenicima treba pružiti mogućnost da ovu temu sagledaju iz perspektive evropske književnosti, na primjeru pesama Lorelaj ili Azra Hajnriha Hajnea.
Što se tiče bošnjačke književnosti učenike uputiti na Bošnjaci i Hercegovci u Islamskoj književnosti, Misli i čuvstva, Opis orijentalnih rukopisa moje biblioteke Safvet-bega Bašagića.
(Preporučeni broj časova: 19)
Od književnih djela iz izbornog sadržaja, nastavnik obavezno bira 8.
Sve što se čita i obrađuje u nastavi književnosti, smatra se lektirom. Djela za koja je potrebno više vremena učenicima da ih pročitaju, posmatraju se kao domaća lektira. Za njeno čitanje potrebno je ostaviti više vremena da bi se učenici aktivno uključili u nastavnu interpretaciju na časovima bosanskog jezika i književnosti. Ovo treba imati u vidu pri planiranju redosljeda i načina ostvarivanja nastave, jer domaću lektiru prate obimni i detaljni istraživački projekti. Uz pomoć zadataka za istraživačko čitanje i dugoročnijih projekata čitanja, učenici će se pouzdanije pripremati za rad na času, što će pogodovati i ostvarivanju nastavnog principa ekonomičnosti.
Proširuju se znanja o književnoteorijskim pojmovima koji su obrađivani u prethodnim razredima i uvode se novi pojmovi. Obrađivani pojmovi dobijaju novi historijski kontekst, a novi pojmovi uvode se kako bi se osnažila receptivna sposobnost.
Od 148 časova na kojima se tokom godine realizira nastava u općoj gimnaziji i na društvenom smjeru gimnazije, predlaže se da se na 80 časova obrađuju, utvrđuju i sistematiziraju sadržaji iz književnosti. Kako je ukupan broj književnih djela za obradu 48 uz koje nastavnici i učenici biraju još 8 preporučenih sadržaja (u odnosu na interesovanja i mogućnosti učenika), ukupan broj od 50 djela pruža mogućnost uspostavljanja dinamike obrade svakog pojedinog sadržaja na jednom ili na dva školska časa. Neka književna djela iziskivat će jedan čas, a neka dva ili tri, te je nastavnik taj koji predviđa i planira dinamiku rada na časovima obrade, utvrđivanja i sistematizacije gradiva, uključujući u to i različite nivoe obrade (interpretaciju, prikaz i osvrt), kao i povezivanje nastavnih sadržaja iz književnosti sa sadržajem iz jezika. Još jedna preporuka za nastavnika odnosi se na komparativno povezivanje i tumačenje tekstova koji dolaze iz različitih historijskih, kulturnih i žanrovskih okvira. Posebnu pažnju nastavnik bi trebalo da obrati i na osvjetljavanje raznovrsnosti relacija koje se uspostavljaju između kanonskih djela nacionalne i svjetske književnosti i dominantnih savremenih formi umjetničkog izraza i prezentacije (savremeni roman, dramski tekst; film, animirani film, strip, pozorišna predstava, historijsko-obrazovni sadržaji na televiziji i internetu, itd.).
Učenici se upoznaju sa planom, sadržajima predmeta i načinima rada. Učenicima se ukazuje na važnost planskog i blagovremenog pripremanja za časove obrade književnog djela (čitanje i tumačenje književnih djela, korištenje udžbenika, primarnih i sekundarnih izvora za tumačenje književnih djela).
Književno djelo uvodi se u nastavu doživljajnim i istraživačkim čitanjem, pripremnim zadacima, istraživačkim i radnim projektima.
Nivoi obrade. Tumačenje književnog djela može se realizirati i planirati za obradu na različitim nivoima (osvrt, prikaz, interpretacija).
Rad na času. Književne pojave, termini i pojmovi obrađuju se posredstvom planiranih književnih djela. U neposrednom radu, uz uvažavanje vodećih metodičkih principa i radnih načela, koriste se odgovarajuće obaveštajne, logičke i specijalne (stručne) metode. Metodska adekvatnost i jedinstvo teorijskih i praktičnih postupanja ključni su za uspješnu nastavu književnosti; književnoteorijska znanja se tumače kao pojave u konkretnim umjetničkim djelima, a znanja o njima se razvijaju i usavršavaju.
Razvijanje čitalačkih kompetencija. Učenici se obučavaju za aktivnu primjenu svih vrsta i vidova čitanja (doživljajno, istraživačko, izražajno i interpretativno, glasno čitanje, čitanje s bilješkama, čitanje u sebi), a prije svega za pomno čitanje, čitanje s uživljavanjem i razumijevanjem uz vrednovanje književnog djela.
Stvaralačke aktivnosti povodom tumačenja književnog djela. Pored čitanja, kao prvorazredne stvaralačke aktivnosti, u nastavi se organiziraju i odgovarajuće stvaralačke aktivnosti povodom obrade književnih djela. Posredstvom njih širi se interesiranje učenika za književnost, književna djela i autore, produbljuju se i nadopunjuju čitalačka interesovanja i usavršavaju čitalačke kompetencije. Stvaralačke aktivnosti realizuju se kao usmena produkcija (govorne vježbe, diskusije, razgovori, monolozi, recitovanje i kazivanje), pismena produkcija (pisanje eseja, radova, domaćih zadataka) i kombinirana produkcija (referiranja i prezentacije).
Izborni sadržaji dopunjavaju obavezni dio programa. Nastavnik je u obavezi da u dogovoru sa učenicima uz obrade književnih djela iz obaveznog programa obradi osam djela iz izbornog programa.

Vrednovanje napretka učenika je kontinuirano i sistematično. Vrednuje se aktivnost učenika tokom pripremne faze rada i tokom rada na času, učešće u radu prilikom tumačenja djela, učestalost javljanja, kvalitet odgovora, originalnost i argumentiranje stavova, uvažavanje gledišta drugih učenika i drugačijih viđenja, odnos prema radu, sposobnost primjene teorijskih znanja u konkretnim radnim okolnostima. Vrednovanje obuhvata i pismeno izražavanje (domaći zadaci povodom konkretnih književnih djela; godišnje do šest domaćih zadataka). U svrhu vrednovanja može biti planirano i testiranje, kako bi se stekao neposredan uvid u tekuća znanja učenika.

OBLAST: JEZIČKA KULTURA

Pravopis. U okviru ove teme učenici treba da prošire znanja iz pravopisa stečena u osnovnoj školi. Posebno obraditi: spojeno i odvojeno pisanje riječi (složenice, polusloženice, sintagme); pravopisne znake; skraćenice i pravopisna rješenja u kucanom tekstu (bjeline/razmaci, štamparski tipovi sloga). Preporučuju se vježbe pisanja različitih vrsta riječi tokom časova obrade i utvrđivanja morfologije u užem smislu. Posebno obratiti pažnju na pisanje glagolskih imenica sa prefiksom ne (kao što je: nepoznavanje), višecifrenih brojeva - osnovnih i rednih, imeničkih i pridjevskih izvedenica izvedenih od brojeva (poput: sedamdesetpetogodišnjica/75-godišnjica), datuma, razlike u pisanju zamjenica sa prijedlogom po (npr.: po nešto/ponešto) i rječcom god (npr.: ko god/kogod), pridjeva, pisanja prijedloga na i u sa zbirnim brojevima: nadvoje (podijeliti), natroje, udvoje, utroje, učetvoro.

(Preporučeni broj časova: 8)

Usmeno i pismeno izražavanje

Unapređivanje i oplemenjivanje kulture govora i pisanja spada u temeljne vrijednosti izučavanja Bosanskog jezika i književnosti. Razvijanje ove ključne kompetencije ugrađeno je u sve oblasti i daje mogućnost nastavniku da, koristeći različite metode i tehnike, uvježbava govor i pisanje. Preporučuje se uvođenje eseja i upoznavanje učenika sa osnovnim odlikama.

Program za drugi razred gimnazije u oblasi Jezička kultura organiziran je tako da podrazumijeva četiri vještine: pisanje i govor (kao produktivne) i slušanje i čitanje (kao receptivne). Priprema za izradu pismenog zadatka, sama izrada i ispravka pismenog zadatka podrazumijevaju ukupno 16 časova, po četiri za svaki pismeni.

Priprema za izradu pismenih zadataka je kontinuirana djelatnost i ne ograničava se samo na jedan čas (prije izrade pismenog zadatka). Preporučuje se, prilikom izrade pismenog zadatka, korišćenje latiničnog pisma, dok se ćiriliica može koristiti kao pismo prilikom pisanja ispravke.

Vještina čitanja s razumijevanjem podrazumijeva čitanje književnih i ostalih tipova tekstova uz prepoznavanje eksplicitnih i implicitno datih informacija u tim tekstovima i otkrivanja uzročno-posljedičnih veza među elementima sadržaja.

Realizacija nastave i učenja jezika i jezičke kulture ostvaruje se u predmetnom jedinstvu sa nastavom književnosti.

Prilikom obrade sadržaja iz jezika preporučuje se:

- uočavanje jezičkih pojava u odgovarajućim primjerima uz oslanjanje i na jezičko osjećanje učenika;
- primjena gramatičkih pravila;
- uvježbavanje;
- korištenje tabela;
- izrađivanje crteža, shema, grafikona;
- navikavanje i podsticanje učenika da koriste odgovarajuću kvalitetnu literaturu, jezičke priručnike, rječnike, leksikone, pojmovnike.

(Preporučeni broj časova: 16)

III PRAĆENJE I VREDNOVANJE NASTAVE I UČENJA

Pored standardnog, sumativnog vrednovanja koje još uvijek dominira u našem sistemu obrazovanja (procjenjuje znanje učenika na kraju jedne programske cjeline i sprovodi se standardiziranim mjernim instrumentima - pismenim i usmenim provjerama znanja, esejima, testovima, što za posljedicu ima kampanjsko učenje orijentirano na ocjenu), savremeni pristup nastavi pretpostavlja formativno vrednovanje - procjenu znanja tokom savladavanja programa i sticanja odgovarajuće kompetencije. Rezultat ovakvog vrednovanja daje povratnu informaciju i učeniku i nastavniku o tome koje kompetencije su dobro savladane, a koje ne, kao i o efikasnosti odgovarajućih metoda koje je nastavnik primijenio za ostvarivanje cilja. Formativno mjerenje podrazumijeva prikupljanje podataka o učeničkim postignućima, a najčešće tehnike su: realizacija praktičnih zadataka, promatranje i bilježenje učenikovih aktivnosti tokom nastave, neposredna komunikacija između učenika i nastavnika, registar za svakog učenika (mapa napredovanja) itd. Rezultati formativnog vrednovanja na kraju nastavnog ciklusa treba da budu iskazana i sumativno- brojčanom ocenom. Ovakva ocjena ima smisla ako su u njoj sadržana sva postignuća učenika, redovno praćena i objektivno i profesionalno bilježena.

Rad svakog nastavnika sastoji se od planiranja, ostvarivanja i praćenja i vrednovanja. Važno je da nastavnik kontinuirano prati i vrednuje, osim postignuća učenika, i proces nastave i učenja, kao i sebe i sopstveni rad. Sve što se pokaže dobrim i korisnim nastavnik će koristiti i dalje u svojoj nastavnoj praksi, a sve što se pokaže kao nedovoljno efikasnim i efektivnim trebalo bi unaprijediti.

БЪЛГАРСКИ ЕЗИК И ЛИТЕРАТУРА

Целта на обучението по български език и литература е да се подобри езиковата и функционална грамотност; придобиване и култивиране на лингвистична и читателска култура; обучение за тълкуване и оценка на литературни произведения; утвърждаване и приемане на ценностите на хуманистичното образование и възпитание на учениците; развитие на лична, национална и културна идентичност, любов към майчиния език, традиция и култура на българския народ и други народи и етнически общности.

ОБЩА КОМПЕТЕНТНОСТ ПО ПРЕДМЕТА

Ученикът има познания в областта на българския език, както и българската и световната литература. Владее и използва устна и писмена комуникация: говори и пише спазвайки езиковата норма, оформя логически и стилово хармоничен говорим и писмен текст, разбира и критично разглежда това което чете, има развит речник. Чете с разбиране и със задълбочаване в тематиката литературното произведение; използва четенето, за да разбере по-добре себе си, но и другите и света около себе си; Ученикът е прочел най-важните литературни произведения от националното и световното културно наследство; Има изградени навици да развива речевата си култура, както за себе си, така и за опазването и обогатяването на националната култура.

Основно ниво

Говори ясно и свободно, спазвайкикнижовния език; уважава чуждото мнение и умее да слуша представянето на някой друг. Създава сравнително прост устен или писмен текст, който е логичен, добре структуриран и стилово съвместим; владее основните писани жанрове, необходими за образованието и участието в обществения живот. За различни цели чете художествени,научни и публицистични текстове със средна сложност, различава художествен от нехудожествен текст и критически ги разглежда.

Има основни познания за езика изобщо; отличава книжовния български език от диалекта и има нуждата да учи, съхранява и тачи литературния език. Има основни познания за гласовете, думите и изреченията в българския език и знае как да прилага някои граматични правила в речта и писането. Употребява средно богат фонд на думи в речника си, а думите използва съответно в определена ситуация и според случая.

Разпознава авторите на творби от задължителната училищна програма и ги подрежда както в контекста на творческия опус, така и в литературно-историческия им контекст. Изброява основните литературни и поетични характеристики на конкретните литературни направления в българската и световна литература и ги свързва с творби и писатели от задължителната учебна програма. Забелязва и чрез примери илюстрира основните поетични, езикови, естетически и структурни особености на литературните произведения от задължителната учебна програма. Изгражда читателски навици и схваща значението и важността на четенето за собственото си духовно развитие.

Средно ниво

Говори пред публика по теми в областта на езика, литературата и културата; съставя по-сложен речев или писмен текст, точно изразявайки идеите си; за различни цели чете по-трудни художествени и нехудожествени текстове и има създаден собствен читателски вкус присъщ за образования човек; разбира и критически преосмисля по-сложен художествен и нехудожествен текст.

Притежавасравнително широки познания за езика като цяло и основни познания за езиците по света. Познава основните характеристики на диалектите на българския език и тяхното развитие в социален и исторически и културен контекст. Има по-широки познания за гласовете, думите и изреченията на българския език и може да използва тези знания в речта и писмеността. Притежава богат речник и вижда езика като възможност, която ще му послужи да се изразява точно и конкретно. Тълкува ключови фактори в художествен текст, както и неговите тематични, концептуални, поетични, стилистични, езикови, композиционни и жанрови черти. Познава литературните термини и ги прилага

адекватно в интерпретацията на литературните произведения предвидени в програмата. Съглежда и анализира проблемите в литературна творба и умее да аргументира собствените си възгледи въз основа на първичния текст. Използва препоръчителна и по-широка вторична литература при интерпретацията на литературните произведения предвидени в програмата.

Напреднало ниво

Обсъждат се сложни теми от езика, литературата и културата, които са предвидени в материала; има развитиораторски умения; пише литературно интерпретативни съчинения; притежава задълбочено критическо мислене върху по-сложния художествени и извън художествени текстове, включително и авторови стилистични похвати и методи; изгражда самосъзнание като читател. Има по-задълбочено познаване на езика като цяло, както и граматиката на българския език.

Критически чете, тълкува и прави оценка на по-сложни литературни произведения както от задължителната учебна програма, така и от допълнителната (по избор). Използва повече методи, възгледи и сравнителни подходи при тълкуването на литературните текстове. Своето становище върху дадена литературна творба подкрепя с доказателства, анализирайки и сравнявайки техните поетични, естетически, структурни и езикови особености, включително по-сложни стилистични похвати. Разширява уменията за четене и прилага стратегии за четене, които са в съответствие с вида на литературната творба и целите на читателя (възприемане, изследване, творчество).

СПЕЦИФИЧНИ ПОЗНАНИЯ НА ПРЕДМЕТА: Език

Основно ниво

Има основни познания за това какво е езикът като цяло и какви функции има; Отнася се с уважение към своя език и към другите езици. Има основни познания за диалектите на българския език и диалектната основа на литературния език; Различава задните от източните говори и ятовата граница на двете наречия; има основни познания за развитието на литературния език през Средновековието и Възраждането, писмото и правописа на българите. Притежава основни познания за звуците на българския език; разпознава видовете думи като части на речта, прилага езиковата норма относно формите на думата и във връзка с тяхната конструкция; правилно оформя основните модели на изречението и умее синтактично да го анализира. Има основни познания за семантичното значение на думите; познава различнитевидове речници и знае как да ги използва. Умее да изказва собственото си мнение ясно и отчетливо спазвайки книжовната и стилистичната норма; има изградена култура да слуша представянето на някой друг. Усвоил писането на по-прости форми и основни жанрове (писмо, биография, молба, жалба, искане, представяне наPowerPointпрезентации и др.)

Средно ниво

Има широки знания за езика изобщо, както и основни знания за езиците в света, за техните общи особености и видове. Запознат е с основните особености на някои български диалекти. Има широки знания за звуковете в българския език; знае правилата за употребата на българското ударение, различава мястото му в книжовните и диалектните думи; има вече по-широки знания за частите на речта, техните форми и начини на образуване; различава видовете изречения и анализира изречения образувани според различни модели. Има богат речник и умее да използва подходяща дума при определен повод; стреми се да обогатява собствения си речник. Чете изразително и си изгражда собствен начин на говорене. Съставя по-сложни текстове на различни теми, като спазва езиковата норма. Използва специализирана литература и умее да напише правилно съобщение и доклад.

Напреднало ниво

Има подробни знания за езика изобщо и за граматиката и прозодията на българския език (ударение, части на речта, глаголни форми, структурата на изреченията); спазва правилата за членуване на думите. Говори на определени теми като опитен оратор; внимателно слуша и оценява устната и невербалната реакция на своя събеседник и приспособява своето изложение към нея. Умее да напише правилно есе, специализиран текст и статия във вестник, прилагайки книжовно-езиковата норма.

СПЕЦИФИЧНИ ПОЗНАНИЯ НА ПРЕДМЕТА: Литература

Основно ниво

Редовно чете литературните произведения от задължителната учебна програма, запознат е с видни представители и произведения от световната и българската литература. Умее да опише кратко чувствата си и възприемането на художествен или друг вид текст. Открива и посочва основните поетически, естетически и структурни особености на художествен или друг вид текст, подходящ за обработка на часовете по български език и литература. Различава художествен текст от останалите видове текстове: знае за какво и за кого са предназначени, отделя главните идеи в текста; следи развитието на конкретни идеи в текста; посочва примери от текста и цитира определени части за да го анализира или за да подкрепи собствената си аргументация; прави резюме и парафразира части от текста и целия текст. Анализира основното значение на забелязаните проблеми. Свързва функционално основните литературни термини с примери от литературния текст. Разбира защо четенето е важно за формирането и усъвършенстване на личността, както и за обогатяването на лексикалния фонд. Развива своите читателски способности. Осъзнава значението на литературата за формиране на езиковата, литературната, културната и националната идентичност. Осъзнава какво значение има опазването на литературното наследство и книжовната култура.

Средно ниво

Анализира литературните произведения от задължителната учебна програма и има основни знания за литературно-историческия и поетичен контекст, който ги определя. Самостоятелно открива и анализира откъм значение и стил художествено произведение и умее да аргументира личното си становище въз основа на основния текст. Разбира и описва функцията на езика в творческия процес. Прилага подходящи методи и съгласувани с научната методология и литература гледни точки при анализирането на литературно произведение. Запознат е с литературните, научните, естетичните и езикови факти и се съобразява с тях при анализа на определени произведения, стилове, епохи и литературни течения в развитието на българската и световната литература. Придобива знания и читателски умения по изследователски и творчески път, които имат важна роля за изучаването на различни литературни произведения и жанрове, както и за развитието на литературна, езикова, културна и национална идентичност. Има придобити читателски навици и читателски вкус, присъщ на всеки културен и образован човек. Прилага сложни стратегии на четене. Променя аналитичните начини, ако прецени, че не са добре обмислени. Оценява до каква степен определени структурни, езикови, стилови и семантични особености на текста оказват влияние на неговото възприемане.

Напреднало ниво

Анализира поетичните, естетическите и структурните особености на художествения текст. Определя мястото на художествения текст в литературно-теоретичен и литературно-исторически контекст. Прилага стратегии на анализ, които са в съответствие с текста, като използва подходяща терминология. Използва различни методи, становища и сравнения, за да допълни възприемането на литературното произведение и за да си създаде критическо отношение към него. Самостоятелно открива и тълкува проблемите в литературното произведение и аргументира своите становища въз основа на изходния текст и литературно-филологическия контекст. Свързва основния текст със самостоятелно избрана допълнителна литература. Избира самостоятелно произведения за четене по определен критерий, дава предложения за четене и ги обосновава. Познава и прилага начините/стратегиите на четене, които са в съответствие с вида на текста (литературен или нелитературен), както и с жанра на художествената творба. Осъзнава каква е ролята на четенето за индивидуалното развитие, както и за развитието на обществото. Има развито критическо самосъзнание за своите читателски способности.

ГИНАЗИЯ ОБЩ ТИП

КЛАС	Втори
Годишен фонд на часовете	148 часа (4 часа седмично)

Стандарти на образователни постижения6	ЦЕЛИ НА ПРОГРАМАТА След завършването на класа ученикът ще бъде способен да:	ТЕМАТИЧНИ ЕДИНИЦИ и ключови понятия за съдържанието на програмата
2БЕЛ.2.3.2. Умее да състави по-сложен устен и писмен текст (от областта на езика, литературата или на свободна тема), като използва описания и разказване; изнася точно	- обясни развитието на българския книжовен език от времето преди Освобождението до днес; - обясни разликата между синтетичния и	ЕЗИК ● История на българския книжовен език ● Функционални стилове на

своите идеи и обосновава становището си в устна или писмена дискусия, като използва подходящи отклонения и избира интересни елементи и подходящи примери; открива поантата и я представя по подходящ начин; предава точно своите впечатления от литературна или друг вид творба; умее да преразказва сбито по-сложен литературен текст, както и да направи резюме на по-сложен литературен или научнопопулярен текст на тема, която е непосредствено свързана с учебния материал; пише реферат; успешно спазва правописната норма в случаите, предвидени в програмата.	аналитичния език; - напише текст употребявайки различните функционални стилове на българския език; - прави морфологичен анализ на думите, употребява всички 9 глаголни времена и групира и анализира думите като части на речта	българския книжовен език ● Морфология със словообразуване
	- Различава светогледни идеи, характерни за Просвещението, Романтизма, модерността и Българското възраждане, иобяснява прилики и разлики помежду им в контекста на културната динамика. - Тълкува изучените творби от Просвещението, Романтизма, модерността и Българското възраждане съобразно културно-историческите им характеристики. - Съпоставя с личния си опит интерпретирани в изучените текстове ценности и норми, проблеми и конфликти,характерни за Просвещението, Романтизма, модерността и Българското възраждане, и обосновава позиция по тях. - Свързва изучените творби с имената на техните автори, с жанровете, с героите, със сюжетите и с мотивите им, скултурната епоха на създаването им и със съответното литературно направление. - Идентифицира и оценява специфични начини за въздействие в изучените творби от Просвещението, Романтизма,модерността и Българското възраждане. - Разпознава словесни форми, родове и жанрове на литературата. - Тълкува изучените творби съобразно родовите и/или жанровите им характеристики. - Различава характерни черти и проявления на Романтизма, реализма, модернизма като направления в литературата и - на Българското възраждане като литературен период и тълкува изучените творби съобразно принадлежността им към - съответното направление или период. - Разпознава литературни похвати, тропи и фигури и обяснява функциите им в изучените творби.	ЛИТЕРАТУРА ● Барок, просвещение и класицизъм; ● Българско възраждане ● Романтизъм ● Реализъм
	- използва правилата за изписване на съкращения и главна буква - се ориентира се в особеностите на комуникативната ситуация. - спазва правоговорните норми и да се съобразява с интонацията и силата на гласа си с конкретната ситуация на общуване. - използва езикови средства, съобразени сизискванията на устното официално речево общуване. - създаде интерпретативно съчинение или есе по зададен проблем - защитава теза въз основа на личен опит, като използва аргументи от различен тип.	ЕЗИКОВА КУЛТУРА ● Правопис ● Устно и писмено изразяване

---

6 Стандарти на образователни постижения се достигат в края на средното общо образование. Един стандарт може да се изпълни повече пъти през учебната година, тоест до края на средното образовани, но с помощта на различни цели. Такъв образователен метод допринася до повече индивидуални ученически постижения, а знанието на учениците, техните умения и качества се непрекъснато следят и анализират от различни гледни точки.Имайки предвид сложността на предмета Български език и литература и областите, които засяга самия предмет необходимо е последователно реализиране на всички стандарти през четиригодишния учебен процес.

НАПЪТСТВИЯ ЗА ДИДАКТИЧНО-МЕТОДИЧЕСКО ОСЪЩЕСВЯВАНЕ НА ПРОГРАМАТА

I. Планиране на уроците и ученето

Преподаването и изучаването на български език и литература следва да допринесе за развитието на творческо мислене, което ще даде възможност на учениците да развиват знанията, ценностите и функционални умения, които ще бъдат от полза за по- нататъшното образование, както и в професионалната работа и в ежедневието; формират морални ценности, с които се запазват националното и световното културно наследство; да бъдат обучени за живот в едно мултикултурално общество; овладеят общи и интердисциплинарни компетенции свързани с активното участие в общността и ученето през целия живот.

Качеството и трайността на знанията и уменията зависи до голяма степен от принципите, формите, методите и средствата, използвани в процеса на обучението. Ето защо, модерният начин на обучение предполага добри резултати, които са установени и потвърдени от

съвременната практика и методология на преподаването и изучаването на български език и литература (по-специално: различните форми на организация на работата и използването на съвременни технологии при обучението.
Изборът на конкретни учебни форми, методи, процедури и ресурси зависи на първо място от резултатите, които трябва да бъдат постигнати, а след това от съдържанието, което ще спомогне за постигането на определените резултати.
Редовното обучение и изучаването на български език и литература се провежда в специализирани учебни кабинети, които трябва да бъдат оборудвани в съответствие с нормите на гимназията. Отчасти това се организира и в други училищни помещения (библиотеки, медиатеки, читални, аудиовизуална зала и т.н.).
За обучението по български език и литература трябва да се осигурят нови, модерни учебници и учебни помагала, които да отговарят на всички съвременни стандарти.
Областите като език, литература и езикова култура трябва да си взаимодействат и допълват. Поради това се препоръчва само приблизителен брой часове (32 в областта на език, 80 за литература и 36 за езикова култура). Внимателното планиране на преподаването и ученето, които трябва да доведат до постигане на очакваните резултати и за трите области, учителят ще наблюдава постигнатите резултати и въз основа на тях да коригира и разпределя броя на часовете в отделните области.

II. ОСЪЩЕСТВЯВАНЕ НА УРОЦИТЕ И УЧЕНЕТО

ОБЛАСТ: ЕЗИК

Програмата за втори клас на гимназия в областта ЕЗИК е разпределена в три области/теми и е съобразена с очакваните резултати за този клас и следва предвидените стандарти. Програмата предвижда разширяване на знанията по темите и областите обработвани в основното училище, а също така и въвеждане на нови понятия.
История на българския книжовен език. В рамките на тази тема учениците трябва да усвоят общи знания за развитието на книжовния български език по време на Възраждането, като се има предвид, че вече имат известни познания за духовния живот на българите през този период. Темата трябва да даде информация за сложните процеси, свързани с формирането на новобългарския книжовен език върху основата на говоримия народен език: постепенното изоставяне на църковнославянските граматически особености и заменянето им с народно-разговорни; особената употреба на лексиката на църковнославянския език, която редом с новобългарската и думи, заети от руски и западноевропейските езици, в произведенията на възрожденските писатели започва да участва във формирането на стиловете на новобългарския книжовен език. Учениците трябва да се запознаят реформите на езика в последния век на турското робство и появата и развитието на международната културна лексика. Тези уроци ще разширяват общата и лингвистичната култура на учениците, запознават ги с международната лексика, която се образува от общи за много езици думи с еднакво или близко значение. В уроците трябва да се имат предвид както думите, свързани с бита, така и думите проникнали в българския език чрез културното, икономическото, обществено-политическото и научното сътрудничество. Необходимо е преподавателят да изясни причините за навлизане на голям брой английски думи в съвременния български език. Отделянето на екзотичните думи в международната лексика е свързано със степента на усвояването им и употребата им в езика. Във връзка с чуждите думи трябва да се изясни и въпросът за чистотата на езика, като му се даде по-ново тълкуване: чуждите думи обогатяват, сближават народите и облекчават международния обем на информация. Въпросът е не против чуждите думи, а за тяхната правилна, точна и уместна употреба в различните видове текст. (препоръчителен брой на часовете: 10)
Функционални стилове на българския книжовен език. Тази тема има за цел да даде практични знания на учениците по отношение употреба на административен и публицистичен стил. В рамките на тези уроци учениците трябва да се научат да пишат всякакви видове молби, заявления, жалби, искания и др., както и да получат основни знания за журналистиката. (препоръчителен брой на часовете: 6)
Морфология. В рамките на темата учениците трябва да разширят знанията си по морфология възприети в основно училище. Нужно е учениците да се запознаят по- задълбочено със строежа и функциите на думите. На първо място, чрез примери трябва да се обясни на учениците понятието морфема, тяхното групиране и тяхната функция. Също така акцентът трябва да бъде на определителния член, като една уникална за славянските езици морфема и нейното правилно употребяване, особено при мъжки род. Частите на речта трябва по-обстойно да се изучат, като всеки вид дума трябва поотделно да се обработва с всичките й специфики, разновидности и вариации. Особено внимание трябва да се даде на глаголната система, като една от най-сложните и с най-много граматични категории. Всички 9 времена на глаголите в българския език трябва учениците да изучат, като се даде повече време на сложните. (препоръчителен брой на часовете: 20)

ОБЛАСТ: ЛИТЕРАТУРА

Програмата за втори гимназиален клас в областта литература е организирана в четири области/теми ие съобразена с очакваните резултати за този клас и следва предвидените стандарти.

Барок, просвещение и класицизъм

Задължителни съдържания

В рамките на тази тема учениците ще се запознаят със стиловете барок, просвещение и класицизъм в европейската литература и техните прояви в българската литература. Преподавателите ще имат задачата да обяснят на учениците културно-естетическият контекст в който е създаден барокът, как се развива и кои са неговите ключови елементи по отношение на стил, форми и светоглед. В темите класицизъм и просвещение преподавателите ще имат задачата да представят на учениците основните тенденции, които са довели до появата на тези културни течения и как са повлияли на Българското възраждане.

Избираеми съдържания

Като най-емблематично произведение от тази тема може да се обработи комедията на Молиер Скъперникът, а също така и Тартюф.

Българско възраждане

Имайки предвид, че тази тема е започната в предишния клас с първите представители на Българското възраждане Паисий Хилендарски и Софроний Врачански, сега следва разширение на темата и запознаване на учениците с най-видните представители на средното и късното Възраждане, както и с неговата същност, периоди, основни моменти и явления в развитието на културата и литературата.

Задължителни съдържания

Учениците трябва да се запознаят с живота и делото на един от най-видните възрожденци Любен Каравелов. Произведенията за обработка са Българи от старо време и Хубава си моя горо".
Със самото начало на новобългарския театър и драма учениците ще се запознаят с произведениятаКриворазбраната цивилизация и Иванку, убиецът на Асеня на Добри Войников и Васил Друмев.
Борбата за освобождение от турско владичество учениците ще тълкуват чрез стихотворенията на Христо Ботев: На прощаване, Хайдути, Хаджи Димитър, До моето първо либе и Обесването на Васил Левски и песните на Добри Чинтулов: Вятър ечи Балкан стене, Къде си вярна, ти любов народна и Стани, стани, юнак балкански.
В рамките на темата учениците задължително трябва да се запознаят и с живота и делото на Петко Р. Славейков и с поемата му Изворът на белоногата

Избираеми съдържания

Ако се яви интерес за разширение на темата Възраждане учениците могат да се запознаят със фейлетоните и статиите на българските Възрожденци.

Романтизъм

Задължителни съдържания

Темата за романтизма в литературата на учениците ще бъде представена чрез четене на откъси от поемата Странстванията на Чайлд Харолд на Байрон, както и обработка на романа в стихове Евгений Онегин на Александър С. Пушкин.Темата за тъгата по загубената любима и романтичните блянове ще бъде представена на учениците с баладата на Едгар Алан По Анабел Ли, а темата за мрачните дълбини на човешката душа чрез поемата Гарванът на същия автор.
Романтичната представа за любовта учениците ще обмислят със стихотворенията Любов необяснима и За кой ли път по този бряг преминаха.

Избираеми съдържания

На заинтересованите ученици могат да се предложат следните произведения за обработка: романът Франкенщайн на Мери Шели, разказите на Едгар Алан По, Лорелай на Хайнрих Хайне и стихосбирката на Байрон Слънце на безсънните.

Реализъм

Характеристиките и ценностите на реализма се наблюдават и възприемат на следните типични и характерни за направлението произведения:

Задължителни съдържания

- Дядо Горио на Оноре Дьо Балзак, където учениците ще имат възможност да се запознаят със социалния реализъм на XIXвек и конкретно с нравите на буржоазното общество на тогавашна Франция.
- Ревизор на Николай В. Гогол, като първата проява на реализма на т.нар. натурална школа в руската литература, където учениците ще се запознаят сбезпощадна сатира над еснафските нрави, корупцията и бюрокрацията.
- Ана Каренина на Лев Николаевич Толстой - един от най-високооценените романи на руския реализъм, чрез който учениците ще имат възможност да се запознаят с нравите на руското аристократично общество с всичките му възприети от това време модели на поведение, навици, потребности, както и с ролята на жената в семейството и извън него.
- Българи от старо време на Любен Каравелов - повест за нравите, обичаите и духовния живот на българите от времето на Възраждането, но и недостатъците, които забавят развитието и прогреса.
- Стихотворенията на Иван Вазов: Новонагласенатата гусла, Елате ни вижте, Българският език и Левски, с които учениците ще имат възможност да се запознаят със загубения идеал на освобождението, но и с патриотичната поезия на автора.
- Романът Под игото на Иван Вазов - първият български роман и един от най-известните и превеждани. С прочита и обработката на романа учениците ще се запознаят с подвизите и настъпилите промени в индивидуалното и в колективното съзнание на българите в навечерието на Априлското въстание, както и спатриархалното устройство на живота и обществото, социалните норми и закони, духовните и политическите потребности и събития, означили дълбока промяна в националното мислене.
- Повестта Немили-недраги на Иван Вазов,с която учениците ще се запознаят с живота на българската емиграция в годините малко преди освобождението.
- Разказите Дядо Йоцо гледа и Една българка на Иван Вазов
- Повестите Земя, Гераците, както и разказите Ветрената мелница, Андрешко и Косачи на Елин Пелин.

Избираеми съдържания

- Осъдени души на Димитър Димов
- Записки по българските въстания на Захари Стоянов
- Романите Татул и Снаха на Георги Караславов
- Разказът Пази боже сляпо да прогледа и фейлетоните на Алеко Константинов
- Романът Йожени Гранде на Оноре дьо Балзак

От предвидените 148 часа годишно, предлага се 80 часа да обхванат изучаването на литература. Предвидените произведения за обработка са 35 плюс 15, които избират учениците заедно с преподавателите (общо 50) дава възможност за доста свободно разпределение на часовете за отделните произведения. Някои произведения изискват един учебен час, други два, а някои и до 3 учебни часа, като се дава възможност на преподавателя да избира колко учебни часа да обхване дадено произведение, според нуждите на учениците и спецификата на произведението.

Учителят трябва да обърне специално внимание на разкриването на връзките, установени между каноничните произведения на националната и световната литература и доминиращите съвременни форми на художествено изразяване и представяне (съвременен роман, драматичен текст, филм, анимационен филм, комикс, театрална пиеса, научно-образователни предавания по телевизията и интернет и т.н.)

Учениците се запознават с учебната програма, съдържанието на предмета и методите на работа. На учениците се посочва важността от планирането и навременната подготовка за часовете по литература (четене и тълкуване на литературни произведения, използване на учебници, първични и вторични източници за интерпретация на литературни произведения).

Литературното произведение се въвежда в преподаването чрез експериментално и изследователско четене, подготвителни упражнения, изследователски и работни проекти.

Нива на обработка. Тълкуването на литературното произведение може да бъде осъществено и планирано за обработка на различни нива (преглед, представяне, тълкуване).

Работа в клас. Литературните явления, термини и понятия се обработват чрез планираните литературни произведения. В непосредствената работа, като се съблюдават водещите методологични принципи и принципите на работа, се използват подходящи информационни, логически и специални (професионални) методи. Литературно-теоретичните знания се придобиват като явления в конкретни произведения, а знанието за тях се развива и усъвършенства.

Творчески дейности при анализ на литературно произведение. Освен четенето на произведения, в преподаването се организират и подходящи творчески дейности по време на обработката на литературните произведения. С развитието на тези умения, а именно създаване на творческо мислене,при учениците се създава интерес за литература, литературни произведения и автори, задълбочават се знанията и интересите. Развитието на творческите способности на учениците може да се постигне с помощта на говорни упражнения (дискусии, разговори, рецитиране, изложение и т.н), писмени упражнения (писане на литературно-интерпретативно съчинение, ученическо есе, домашно упражнение и др.) и комбинирани изказвания като например представяне на презентация.

Избираеми произведения. Тези съдържания допълват задължителната част на програмата. Преподавателят е длъжен, заедно с учениците да направи подбор на произведенията, които ще се обработват, като се обработят 8 произведения от избираемите.

Оценка на постигнатите резултати и компетенции се прави последователно и систематично. Оценява се активността на ученика както по време на подготвителната фаза на работа, така и наработата в клас. Също така в оценката влиза и участие в обработка на произведение, качество на дадените отговори, аргументиране на позициите си, уважаване на чуждото мнение и мислене, отношение към работата, умение да приложи придобитите теоретични знания в конкретна работна обстановка. Оценяването включва и писменото излагане на учениците (домашни упражнения свързани с литературно произведение). За оценяването може да се организира и проверка на знанията чрез тест, който има за цел да покаже текущите знания на ученика.

ОБЛАСТ: ЕЗИКОВА КУЛТУРА

В рамките на темата учениците трябва да разширят знанията си по правопис възприети в основното училище. Програмата за втори клас на гимназиите в областта Езикова култура е организирана така, че да обхване четири компетенции: писане и говор (като продуктивни) и слушане и четене (като рецептивни). За подготовка, изработка и анализ на четирите класни упражнения са дадени 16 часа, по 4 за всяко. Подготовката за изработка на класно упражнение е постоянна и последователна дейност и не се ограничава до 1 час (непосредствено преди изработката).

Умението да се чете с разбиране подразбира четене на художествено произведение и останали типове текстове с припознаване на експлицитно и имплицитно представените информации дадени в тях и способността да открива причинно-следствените връзки в елементите на съдържанието.

Реализирането на уроците и ученето на език и езикова култура протича съвместно с уроците по литература.

При обработка на уроците по език се препоръчва:

- Разпознаване на езиковите явления в отделните примери, като се набляга на езиковия усет на учениците;
- Прилагане на граматични правила;
- Упражняване
- Използване на таблици
- Изработка на чертежи, схеми, диаграми;
- Даване насоки и насърчаване на учениците да използват подходящи и качествени източници на информация, като използват по често учебни помагала, наръчници и речници

III. НАБЛЮДЕНИЕ И ОЦЕНЯВАНЕ НА ПРЕПОДАВАНЕТО И УЧЕНЕТО

Освен стандартното, нормативно оценяване, което все още преобладава в нашата образователна система (правене на преценка на знанията на учениците въз основа на стандартни методи като писмена задача, контролно, тест, устен изпит, есе, което за последствие има учене заради оценка), съвременният подход към обучението предполага формативно оценяване - преценка на възприетите знания и компетенции по време на учането на дадена програма. Резултатите на този съвременен метод на оценяване дава обратна информация и на ученика и на преподавателя за това кои компетенции са добре усвоени, а кои не са, както и ефективността на различните методи, които употребява

преподавателят. Формативното измерване подразбира събиране на информация за постиженията на учениците, което подразбира осъществяване на практични задачи, наблюдение на заинтересоваността на учениците и комуникацията им с преподавателя. Резултатът от формативното оценяване на края трябва да бъде изразен и чрез числова оценка, която трябва да отрази всички постижения на учениците.
Дейността на всеки преподавател се състои от планиране, осъществяване на обучението, наблюдение и оценяване. Важно е преподавателят редовно да следи и оценява постиженията на учениците, процеса на преподаването и ученето, но и собствената си работа.

HRVATSKI JEZIK I KNJIŽEVNOST ZA II. RAZRED GIMNAZIJE OPĆEGA TIPA

Cilj je učenja Hrvatskoga jezika i književnosti unapređivanje jezične funkcionalne pismenosti; stjecanje i njegovanje jezične i književne kulture; osposobljavanje za tumačenje i vrednovanje književnih djela; afirmiranje i prihvaćanje vrijednosti humanističkoga obrazovanja i odgoja učenika; razvijanje osobnoga, nacionalnoga i kulturnoga identiteta, ljubavi prema materinskome jeziku, tradiciji i kulturi hrvatskoga naroda i drugih naroda i etničkih zajednica.

Opća predmetna kompetencija

Ima znanja iz područja hrvatskoga jezika i hrvatske i svjetske književnosti. Vlada usmenom i pisanom komunikacijom: govori i piše poštujući normu hrvatskoga standardnog jezika, uobličava kohezivan i koherentan, stilski ujednačen govoreni i pisani tekst, razumije i kritički promišlja pročitano, ima razvijen rječnik. Čita, doživljava i tumači književno djelo; koristi čitanje da bi bolje razumio sebe, druge i svijet oko sebe; pročitao je reprezentativna književna djela iz nacionalne i svjetske književne baštine. Stekao je naviku i potrebu razvijati govornu čitateljsku kulturu, kako radi vlastitoga usavršavanja tako i radi očuvanja i bogaćenja nacionalne kulture.

Osnovna razina

Govori jasno i bez poteškoća, poštujući normu hrvatskoga standardnog jezika: ima kulturu slušanja tuđega izlaganja. Sastavlja jednostavniji govoreni ili pisani tekst, koji je koherentan, dobro strukturiran i stilski ujednačen; vlada osnovnim oblicima pisane komunikacije potrebnim za školovanje i sudjelovanje u društvenom životu. U razne svrhe čita književne i neknjiževne tekstove srednje složenosti, razumije književni i neknjiževni tekst srednje složenosti i kritički promišlja jednostavniji književni i neknjiževni tekst.
Ima osnovna znanja o jeziku općenito; razlikuje i ima potrebu učiti, čuvati i njegovati hrvatski književni jezik, hrvatski standardni jezik i narječja hrvatskoga jezika. Ima osnovna znanja o glasovima, riječima i rečenicama hrvatskoga jezika i zna primijeniti određena gramatička pravila u govoru i pisanju. Ima razvijen rječnik, u skladu sa srednjom razinom obrazovanja, a riječi upotrebljava u skladu s kontekstom ili situacijom.
Zna navesti autore i djela iz obveznoga školskog programa; djela lokalizira u kontekstu autorova stvaralačkog opusa kao i u književnopovijesnom kontekstu. Navodi osnovna književnopovijesna i poetička obilježja stilskih razdoblja, smjerova i formacija u razvoju hrvatske i svjetske književnosti i povezuje ih s djelima i piscima iz obvezne školske lektire. Uočava i primjerima dokazuje osnovna poetička, jezična, estetska i strukturna obilježja književnih djela iz obvezne školske lektire. Oblikuje čitateljske navike i znanja razumijevajući važnost čitanja za vlastiti duhovni razvoj.

Srednja razina

Govori pred slušateljstvom o temama iz područja jezika, književnosti i kulture; sastavlja složeniji govoreni ili pisani tekst precizno iznoseći ideje; u razne svrhe čita književne i neknjiževne tekstove i ima izgrađene čitateljske navike; razumije i kritički promišlja složeniji književni i neknjiževni tekst.
Ima šira znanja o jeziku općenito i osnovna znanja o indoeuropskim jezikicima. Zna osnovna obilježja narječja i dijalekata hrvatskoga jezika i smješta razvoj hrvatskoga jezika u društveni, povijesni i kulturni kontekst. Ima šira znanja o glasovima, riječima i rečenicama hrvatskoga jezika i ta znanja primjenjuje u govoru i pisanju. Ima bogat rječnik i prihvaća jezik kao niz mogućnosti koje mu služe da bi se precizno izrazio.
Tumači ključna obilježja strukture književnoga teksta kao i njegove tematske, idejne, poetičke, stilske, jezične, kompozicijske i žanrovske značajke. Poznaje književne termine i primjenjuje ih u tumačenju književnih djela predviđenih programom. Samostalno uočava i analizira probleme u književnom djelu i zna dokazima potkrijepiti svoje stavove na temelju lingvometodičkoga predloška. Koristi preporučenu i dodatnu literaturu u tumačenju književnih djela predviđenih programom.

Napredna razina

Raspravlja o složenim temama iz jezika, književnosti ili kulture koje su predviđene programom; ima razvijene govorničke vještine; piše stručni tekst na teme iz jezika i književnosti; produbljeno kritički promišlja složeniji književni i neknjiževni tekst, uključujući i autorove stilske postupke; izgrađuje svijest o sebi kao čitatelju.
Ima detaljnija znanja o jeziku općenito, kao i o gramatici hrvatskoga standardnog jezika. Ima osnovna znanja o rječnicima i strukturi rječničkoga članka.
Kritički čita, tumači i vrednuje složenija književna djela iz školskoga programa, kao i dodatna (izborna) djela. Koristi više metoda, gledišta i komparativni pristup u tumačenju književnoga teksta. Svoj sud o književnom djelu potkrepljuje dokazima stalno imajući na umu lingvometodički preložak, kao i druge tekstove, analizirajući i uspoređujući njihova poetička, estetska, strukturna i lingvistička obilježja, uključujući i složenije stilske postupke. Širi čitateljska znanja i primjenjuje strategije čitanja koje su usuglašene s tipom književnoga djela i s čitateljskim ciljevima (doživljaj, istraživanje, stvaralaštvo).

Specifična predmetna kompetencija: JEZIK

Osnovna razina

Ima osnovna znanja o tome što je jezik općenito i koje su mu funkcije; poštuje svoj jezik i poštuje druge jezike. Zna osnovne podatke o narječjima hrvatskoga jezika i o dijalektalnoj osnovici književnoga jezika; ima osnovna znanja o razvoju hrvatskoga jezika, pisma i pravopisa u Hrvata. Ima osnovna znanja o glasovima hrvatskoga standardnog jezika; poznaje vrste riječi, primjenjuje normu hrvatskoga standardnog jezika koja se odnosi na oblike i tvorbu riječi; pravilno sklapa rečenicu i zna analizirati rečenice slagane prema osnovnim modelima. Ima osnovna znanja o značenju riječi; poznaje najvažnije rječnike hrvatskoga jezika i zna ih koristiti. Zna iznositi vlastite stavove govoreći jasno i bez poteškoća, poštujući norme hrvatskoga standardnog jezika i pravila društveno prihvatljivoga ponašanja; ima kulturu slušanja tuđega izlaganja. Piše jednostavnije koherentne tekstove osnovnih vrsta (pismo, biografija, molba, žalba, zahtjev, PowerPoint-prezentacija i sl.), primjenjujući osnovna pravila standardnojezične norme. Na kraju školovanja sastavlja maturalni rad poštujući pravila izrade stručnoga rada.

Srednja razina

Ima šira znanja o jeziku općenito i osnovna znanja o indoeuropskim jezicima, njihovoj međusobnoj srodnosti i tipovima. Zna osnovna obilježja narječja i dijalekata hrvatskoga jezika te značajke ikavskih, ekavskih, ikavsko-ekavskih i jekavskih govora. Ima šira znanja o glasovima hrvatskoga standardnog jezika; zna pravila naglasnoga sustava hrvatskoga standardnog jezika i razlikuje standardni od nestandardnoga naglaska; ima šira znanja o vrstama riječi, njihovim oblicima i načinima tvorbe; poznaje vrste rečenica i analizira rečenice slagane prema raznim modelima. Ima bogat rječnik i zna upotrijebiti odgovarajuću riječ u skladu s kontekstom; usmjeren je na bogaćenje vlastita rječnika. Izražajno čita i njeguje vlastiti govor. Sastavlja složenije pisane tekstove na razne teme poštujući standardnojezičnu normu. Koristi stručnu literaturu i samostalno oblikuje i piše raspravljačke tekstove i primjenjuje pravopisna pravila i obilježja funkcionalnih stilova u skladu sa svrhom teksta i željenim učinkom na primatelja (raspravljački tekstovi: komentar, kritika, raspravljački esej; molba, žalba i poslovni životopis; zahtjev i prijavnica; izvješće i referat).

Napredna razina

Ima detaljnija znanja o jeziku općenito i detaljnija znanja o gramatici hrvatskoga standardnog jezika (naglascima, sastavu riječi, značenju padeža i glagolskih oblika, strukturi rečenice); poznaje strukturu rječničkoga članka. Govori o odabranim temama kao vješt govornik; pozorno sluša i procjenjuje verbalnu i neverbalnu reakciju svojega sugovornika i tomu prilagođava svoj govor. Skladno piše esej, stručni tekst i novinski članak dosljedno primjenjujući standardnojezičnu normu.

Specifična predmetna kompetencija: KNJIŽEVNOST

Osnovna razina

Redovito čita književna djela iz obveznog dijela školskoga programa, zna značajne predstavnike i djela iz svjetske i hrvatske književnosti. Ukratko opisuje svoje osjećaje i doživljaj književnoga ili drugoga umjetničkog djela. Uočava i navodi osnovna poetička, estetska i strukturna obilježja književnoga i neknjiževnoga teksta pogodnoga za obradu gradiva iz jezika i književnosti; zna ih imenovati i objasniti. Razumije književni i neknjiževni tekst: prepoznaje njegovu svrhu, izdvaja glavne ideje teksta; prati razvoj određene ideje u tekstu; navodi primjere iz teksta i citira dio/dijelove da bi analizirao tekst ili potkrijepio vlastitu argumentaciju; rezimira i parafrazira dijelove teksta i tekst u cjelini. Izdvojene probleme analizira u osnovnim slojevima značenja. Osnovne književne termine dovodi u funkcionalnu vezu s primjerima iz književnoga teksta. Razumije zašto je čitanje važno za

formiranje i unapređivanje svoje osobnosti i bogaćenje leksičkoga fonda. Razvija svoje čitalačke vještine. Razumije značaj književnosti za formiranje jezičnoga, literarnoga, kulturnoga i nacionalnoga identiteta. Razumije značaj očuvanja književne baštine i književne kulture.

Srednja razina

Tumači književna djela iz obveznoga dijela školskoga programa i ima osnovna znanja o književnopovijesnom i poetičkom kontekstu koji ta djela određuje. Samostalno uočava i analizira značenjske i stilske aspekte književnoga djela i zna dokazima potkrijepiti svoje stavove na temelju lingvometodičkoga predloška. Razumije i opisuje funkciju jezika u stvaralačkom procesu. U tumačenju književnoga djela primjenjuje odgovarajuće metode i gledišta usklađena s metodologijom znanosti o književnosti. Poznaje književnoznanstvene, estetske i lingvističke činjenice i uvažava ih prilikom obrade pojedinih djela, stilskih epoha i smjerova u razvoju hrvatske i svjetske književnosti. Na istraživački i stvaralački način stječe znanja i čitalačke vještine, koja su u funkciji proučavanja raznih književnih djela i žanrova i razvijanja literarnoga, jezičnoga, kulturnoga i nacionalnoga identiteta. Ima izgrađene čitateljske navike i čitateljski ukus svojstven kulturnu i obrazovanu čovjeku. Primjenjuje složene strategije čitanja. Mijenja analitičke pristupe za koje ocijeni da nisu svrhoviti. Procjenjuje koliko određena strukturna, jezična, stilska i značenjska obilježja teksta utječu na njegovo razumijevanje.

Napredna razina

Analizira poetička, estetska i strukturna obilježja književnoga teksta. Pouzdano smješta književni tekst u književnoteorijski i književnopovijesni kontekst. Primjenjuje odgovarajuće postupke tumačenja prikladna književnomu djelu i njima odgovarajuću terminologiju. Koristi više metoda i gledišta i komparativni pristup da bi upotpunio svoje razumijevanje i kritički procjenjuje književno djelo. Samostalno uočava i tumači probleme u književnom djelu i svoje stavove zna potkrijepiti dokazima na temelju lingvometodičkoga predloška i literarno-filološkoga konteksta. Kritički povezuje lingvometodički predložak sa samostalno izabranom dodatnom literaturom. Samostalno odabire djela za čitanje prema određenom kriteriju, daje prijedloge za čitanje i obrazlaže ih. Poznaje i primjenjuje strategije čitanja usklađene s tipom teksta (književnim i neknjiževnim) i sa žanrom književnoga djela. Razumije ulogu čitanja u vlastitom razvoju, ali i u razvoju društva. Ima razvijenu, kritičku svijest o svojim čitalačkim sposobnostima.

OPĆI TIP GIMNAZIJE

Razred Godišnji fond sati	Drugi 148 sati (4 sata tjedno)

Standardi obrazovnih postignuća	ISHODI Nakon obrađenog područja učenik će biti sposoban:	TEME i ključni pojmovi sadržaja programa
2HJK.1.1.2. Razlikuje standardni jezik, književni jezik i narječje; zna osnovne podatke o narječjima hrvatskoga jezika; ima afirmativan stav prema svojemu dijalektu i drugim dijalektima hrvatskoga jezika (poštuje svoj i druge dijalekte hrvatskoga jezika i ima potrebu čuvati svoj dijalekt; podjednako cijeni sve govore hrvatskoga jezika); ima potrebu učiti, čuvati i njegovati standardni jezik; poznaje najvažnije gramatičke i normativne priručnike i zna ih koristiti; zna osnovne podatke o hrvatskome jeziku u kontekstu drugih indoeuropskih i slavenskih jezika; ima osnovna znanja o razvoju književnoga jezika, pisma i pravopisa u Hrvata. 2HJK.1.1.4. Poznaje vrste riječi; primjenjuje normu hrvatskoga standardnog jezika koja se odnosi na oblike riječi u učestalim primjerima (uključujući i glasovne promjene koje se odnose na oblike riječi); izdvaja dijelove riječi u skladu s morfološkim pravilima (gramatička osnova i oblikotvorni nastavak) u jednostavnijim primjerima; izdvaja dijelove riječi u skladu s pravilima o tvorbi riječi (prefiks, tvorbena osnova, sufiks) u jednostavnijim primjerima; prepoznaje osnovne tvorbene načine riječi; primjenjuje normu koja se odnosi na tvorbu riječi (uključujući i glasovne promjene povezane s tvorbom riječi); primjenjuje postojeće obrasce pri tvorbi novih riječi. 2HJK.2.1.2. Zna osnovna obilježja narječja hrvatskoga jezika; zna osnovna pravila ekavskoga, ikavskoga, ikavsko-ekavskoga i (i)jekavskoga govora; u jednostavnijim primjerima prebacuje (i)jekavsku riječ u ekavski i ikavski oblik i obrnuto. Smješta razvoj hrvatskoga književnog jezika u društveni, povijesni i kulturni kontekst. 2HJK.2.1.4. Ima šira znanja o vrstama riječi; zna odrediti oblik promjenjive riječi i upotrijebiti riječ u zadanom obliku; poznaje pojam morfema; dijeli riječ na tvorbene morfeme u jednostavnijim primjerima i imenuje te morfeme; poznaje osnovne načine tvorbe riječi; zna primijeniti normu koji se odnose na oblike riječi u manje učestalim primjerima. 2HJK.3.1.3. Ima detaljnija znanja o morfologiji i tvorbi riječi u hrvatskom standardnom jeziku; rastavlja riječ na tvorbene morfeme u složenijim primjerima; imenuje tvorbene morfeme u složenijim primjerima.	- definirati fonem i morfem; - definirati pojmove: morfemska analiza, korijenski morfem, sufiksalni i prefiksalni morfem, ništični morfem, alomorf; - prepoznati morfem u riječi; - prepoznati oblikotvornu osnovu i nastavak; - razlikovati oblikotvornu i rječotvornu osnovu; - uočiti razliku između infinitivne i prezentske osnove u glagola; - raščlaniti zadane riječi i podijeliti ih na morfeme prema položaju i ulozi; - načiniti nove riječi zadanim prefiksima i sufiksima. - odrediti gramatičke kategorije promjenjivih vrsta riječi; - navesti primjere za gramatičku sinonimiju i homonimiju; - navesti primjer za singulariu tantum i pluraliu tantum i odrediti im rod; - razlikovati imenice prema tipovima sklonidbe; - opisati tvorbu komparativa i superlativa i navesti nastavke kojima se tvore komparativi u hrvatskome jeziku; - objasniti tvorbu jednostavnih i složenih glagolskih oblika; - primijeniti sustavna znanja o vrstama riječi i njihovim gramatičkim kategorijama; - prepoznati morfološke osobitosti hrvatskih narječja i usporediti ih sa standardnim jezikom; - definirati pojam koine; - objasniti razvojna obilježja hrvatskog jezika od 16. do 18. stoljeća.	JEZIK Uvod u morfologiju - fonem, morfem, morfologija, morfemska analiza, korijenski morfem, sufiksalni morfem, prefiksalni morfem; alomorf, supletivni alomorf; - oblikotvorna osnova, rječotvorna osnova, nastavak. Vrste riječi - promjenjive i nepromjenjive vrste riječi; gramatičke kategorije; - gramatička sinonimija, gramatička homonimija; - sklonidba, sklonidbene vrste; - komparacija; - sprezanje. Dijalektologija i povijest jezika - štokavsko, kajkavsko, čakavsko narječje; - morfološko ustrojstvo narječja; - književni koine; - ozaljski književni krug.
2HJK.1.2.1. Poznaje autore i djela iz obveznoga školskog programa i smješta ih u osnovne književne kontekste (stvaralački kontekst i književnopovijesni kontekst). 2HJK.1.2.4. Uočava i primjerima potkrepljuje osnovna poetička, jezična, estetska i strukturna obilježja književnih djela iz obvezne školske lektire. 2HJK.1.2.6. Navodi osnovna književnopovijesna i poetička obilježja stilskih epoha, smjerova i formacija u razvoju hrvatske i svjetske književnosti i povezuje ih s	- opisati humanizam i renesansu kao književna razdoblja; - usporediti svjetonazor renesansnog i srednjovjekovnog čovjeka; - navesti kulturna središta hrvatskog humanizma i renesanse i njihove predstavnike; - usporediti hrvatski humanizam i renesansu s europskom renesansom; - objasniti povijesni kontekst nastajanja	KNJIŽEVNOST Humanizam i renesansa Humanizam i renesansa u hrvatskoj književnosti Barok Barok u hrvatskoj književnosti Klasicizam i prosvjetiteljstvo Hrvatska književnost 18. stoljeća Romantizam

djelima i piscima iz obvezne lektire predviđene školskim programom. 2HJK.1.2.8. Koristi preporučenu dodatnu literaturu (književnopovijesnu, kritičku, teorijsku) i dovodi je u vezu s književnim tekstovima predviđenim programom. 2HJK.2.2.3. Prepoznaje utjecaje društvenopovijesnoga i kulturnoga konteksta na književni tekst; razlikuje metode unutarnjega i vanjskoga pristupa u interpretaciji književnoumjetničkoga i književnoznanstvenoga djela i primjenjuje ih prilikom razumijevanja i tumačenja. 2HJK.2.2.6. Prilikom tumačenja književnoumjetničkih i književnoznanstvenih djela iz školskoga programa primjenjuje znanja o osnovnim književnopovijesnim i poetičkim obilježjima stilskih epoha, smjerova i formacija u razvoju hrvatske i svjetske književnosti. 2HJK.2.2.8. Aktivno koristi preporučenu i dodatnu literaturu (književnopovijesnu, kritičku, teorijsku) u tumačenju književnoumjetničkih i književnoznanstvenih djela predviđenih programom. 2HJK.3.2.4. Uočava i tumači poetička, jezična, estetska i strukturna obilježja književnoumjetničkih i književnoznanstvenih tekstova predviđenih školskom lektirom kao i tekstova izvan školskoga programa; procjenjuje i uspoređuje stilske postupke u navedenim vrstama tekstova. 2HJK.3.2.6. Prilikom tumačenja i vrednovanja književnoumjetničkih i književnoznanstvenih djela primjenjuje i uspoređuje književnopovijesna i poetička obilježja stilskih epoha, smjerova i formacija u razvoju hrvatske i svjetske književnosti.	baroka; - prepoznati obilježja barokne poetike; - navesti i objasniti povijesni kontekst u kome se javlja hrvatski barok i uočiti njegovu raznolikost (geografsku, jezičnu, tematsku); - usporediti stilska sredstva baroka s umjetničkim sredstvima prethodnih epoha (pravaca); - opisati povijesni kontekst u kome se javljaju klasicizam i prosvjetiteljstvo; - razlikovati osobitosti hrvatskog prosvjetiteljstva u odnosu na europsko prosvjetiteljstvo; - usporediti racionalizam s romantičarskim svjetonazorom; - objasniti obilježja književnih vrsta zastupljenih u određenim razdobljima i navesti njihove reprezentativne primjere; - prepoznati tematska, kompozicijska i stilska obilježja određenog razdoblja u reprezentativnim primjerima;	
2HJK.1.3.1. Govori razgovijetno, poštujući ortoepska pravila standardnoga jezika; primjenjuje pravila naglasnoga sustava hrvatskoga standardnog jezika; usklađuje svoj naglasak sa standardnim u formalnim situacijama; izražajno i razgovijetno čita naglas književne i neknjiževne tekstove; krasnoslovi jednostavnije književnoumjetničke tekstove; u službenim situacijama govori o jednostavnijim temama iz područja jezika, književnosti ili kulture koristeći korektni jezični izraz (tj. govori izražajno, bez zamuckivanja, poštapalica, prevelikih stanka i lažnih početaka, osmišljavajući rečenicu unaprijed) i odgovarajućom osnovnom terminologijom znanosti o jeziku i znanosti o književnosti, prilagođavajući prilikama, situaciji, sugovorniku i temi verbalna i neverbalna jezična sredstva (držanje, mimiku, gestikulaciju); govori uz prezentaciju; ima kulturu slušanja tuđega izlaganja; u stanju je s pozornošću i razumijevanjem slušati izlaganje srednje složenosti (npr. predavanje) s temom iz jezika, književnosti ili kulture; tijekom slušanja nekog izlaganja sposoban je voditi bilješke. 2HJK.1.3.2. Govoreći i pišući o zadanoj temi (iz jezika ili književnosti) ili slobodnoj temi, jasno strukturira izlaganje i povezuje njegove dijelove na odgovarajući način; razlikuje važno od nevažnoga i drži se osnovne teme; sastavlja jednostavniji govoreni i pisani tekst koristeći opisivanje, pripovijedanje i izlaganje; sposoban je ukratko opisati svoje osjećaje i doživljaj književnoga ili neknjiževnoga djela; sažeto prepričava jednostavniji književnoumjetnički tekst i izdvaja njegove važne ili zanimljive dijelove; rezimira jednostavniji književni i neknjiževni tekst. 2HJK.1.3.3. U raspravi ili razmjeni mišljenja na teme iz književnosti, jezika ili kulture sposoban je u kratkim crtama iznijeti i obrazložiti ideju ili stav za koji se zalaže, govori odmjereno, oslanja se na argumente, u stanju je čuti tuđe mišljenje i uzeti ga u obzir prilikom svoje argumentacije; piše jednostavniji raspravljački tekst na teme iz književnosti, jezika ili kulture. 2HJK.1.3.8. Prepoznaje strukturu, razne elemente, stilska obilježja (ekspresivnost, slikovitost, metaforičnost) književnoga i neknjiževnoga teksta; prepoznaje konotativno značenje riječi u danome kontekstu i razumije svrhu konotativnoga značenja u književnom i neknjiževnom tekstu; određuje značenje nepoznate riječi na temelju konteksta i tvorbenoga modela; razumije značaj čitanja za bogaćenje leksičkoga fonda. 2HJK.1.3.10. Opisuje razliku između popularne i visoke kulture na primjerima iz medija; prepoznaje i objašnjava obilježja kozmopolitske kulture, šunda, trenda i kiča u medijima i umjetnosti i obrazlaže svoje reakcije na njih;	- primijeniti odgovarajuća pravopisna pravila; - sastaviti tekst primjenjujući razne oblike književnoumjetničkoga ili književnoznanstvenoga stila i oblikovati ga u skladu s njegovom svrhom; - sastaviti prikaz knjige; - prepoznati nestandardni oblik riječi u svakodnevnoj komunikaciji i u govoru likova u dramskim umjetničkim formama, a potom ga prilagoditi standardnojezičnoj normi u vlastitu govoru; - sastaviti školski interpretativni i raspravljački esej o temama iz književnosti, kulture i društvenih zbivanja; - sudjelovati u raspravama o književnosti i drugim oblicima umjetnosti i argumentirano iznosi svoje mišljenje; - čitati s razumijevanjem književne i ostale vrste tekstova te izdvajati i analizirati informacije i ideje; - samostalno pretraživati i pronaći literaturu za određenu temu; - pripremiti javni govor na zadanu temu; - analizirati sadržaje iz medijske kulture, iznijeti svoj stav o njima i dokazima ga potkrijepiti.	JEZIČNA I MEDIJSKA KULTURA Pravopis Usustavljivanje naučenih pravopisnih pravila. Osnovna pravila parafraziranja, citiranja i navođenja literature. Usmeno i pismeno izražavanje. Sustavno usmeno izlaganje na zadane teme. Oblikovanje osnovnih kompozicijskih elemenata u tekstu (smisleno i grafijski). Argumentacija u usmeno i pisano oblikovanome tekstu. Izbor iz dodatne literature, publicističkih tekstova, raznih enciklopedija i rječnika. Medijska kultura

posjećuje kulturno-umjetničke događaje i manifestacije u stvarnom i digitalnom okružju prema naputku profesora. 2HJK.2.3.1. Govori u službenim situacijama, javno i pred većim slušateljstvom o temama iz područja jezika, književnosti ili kulture koristeći standardni jezik i odgovarajuću terminologiju; sudjeluje u raspravama s više sudionika; procjenjuje slušatelja ili slušateljstvo i oblikuje svoj govor prema njegovim potrebama i mogućnostima; ima potrebu i naviku razvijati vlastitu kulturu govorenja; s pozornošću i razumijevanjem sluša složenije izlaganje s temom iz jezika, književnosti ili kulture; sluša kritički, procjenjujući govornikovu argumentaciju i objektivnost. 2HJK.2.3.2. Sastavlja složeniji govoreni i pisani tekst (iz jezika, književnosti ili na slobodnu temu) koristeći se opisom, pripovijedanjem i izlaganjem; u govorenoj ili pisanoj raspravi jasno iznosi svoje ideje i objašnjava svoj stav; trudi se govoriti i pisati zanimljivo, praveći prikladne digresije i birajući zanimljive detalje i odgovarajuće primjere; uočava glavnu misao i izlaže je na prikladan način; jasno iznosi svoj doživljaj i dojmove o književnom ili drugom umjetničkom djelu; sažeto prepričava složeniji književni tekst i rezimira složeniji književni i neknjiževni tekst na teme neposredno vezane za gradivo; piše izvješće i referat; dosljedno primjenjuje pravopisnu normu. 2HJK.2.3.4. Razumije složeniji književni i neknjiževni tekst: prepoznaje njegovu svrhu; pronalazi eksplicitne i implicitne informacije; izdvaja informacije prema zadanom kriteriju; izdvaja glavne ideje; prati razvoj određene ideje; uspoređuje podatke i ideje iz dvaju ili više tekstova kako bi razumio odgovarajući značenjski ili stilski kontekst prema zadanom kriteriju; analizira i tumači one sustave motivacije koji se u književnom djelu javljaju pri oblikovanju (karakterizaciji) likova i izgradnji događaja (radi boljega i potpunijega razumijevanja značenja književnoga djela); tumači (na razini razumijevanja) tekstove oslanjajući se na drugi tekst/tekstove. 2HJK.3.3.2. Izlaže (u službenim situacijama, javno i pred većim slušateljstvom) i piše o temama iz područja jezika, književnosti ili kulture; ima razvijene govorničke (oratorske) vještine; pretpostavlja različite stavove slušateljstva i u skladu s tim problematizira pojedine sadržaje; prepoznaje i analizira verbalnu i neverbalnu reakciju sugovornika odnosno slušateljstva i tomu prilagođava svoj govor; slušajući govornika, procjenjuje sadržaj i formu njegova govora i način govorenja; u govorenoj ili pisanoj raspravi precizno iznosi svoje ideje i objašnjava svoj stav. 2HJK.3.3.6. Procjenjuje stilske postupke u književnom i neknjiževnom tekstu; uspoređuje stilske postupke u dva složena teksta (ili više njih); tumači njihovu ulogu u ostvarivanju estetskih i značenjskih obilježja navedenih vrsta tekstova. 2HJK.1.3.9. Prepoznaje različita djelovanja javnih, komercijalnih i neprofitnih medija na svakodnevni život primatelja; objašnjava svrhu (osobnu, obrazovnu, javnu) medijskoga teksta; objašnjava izravno i neizravno navedene poruke u medijskom tekstu; objašnjava odnos između medijskih sadržaja i stvarnosti; interpretira medijsku poruku i zaključuje komu je ona namijenjena; prepoznaje na koje je jezične, vizualne, auditivne i audiovizualne načine oblikovana medijska poruka i kako ti načini utječu na njezinu recepciju; prosuđuje kako su informacije, ideje, stavovi i mišljenja prikazani u medijskom tekstu i kako utječu na svakodnevni život primatelja.		
2HJK.1.3.10. Opisuje razliku između popularne i visoke kulture na primjerima iz medija; prepoznaje i objašnjava obilježja kozmopolitske kulture, šunda, trenda i kiča u medijima i umjetnosti i obrazlaže svoje reakcije na njih; posjećuje kulturno-umjetničke događaje i manifestacije u stvarnom i digitalnom okružju prema naputku profesora.		

UPUTA ZA DIDAKTIČKO-METODIČKO OSTVARIVANJE PROGRAMA

PLANIRANJE NASTAVE I UČENJA

Nastava i učenje Hrvatskoga jezika i književnosti treba doprinijeti: razvoju stvaralačkoga i istraživačkoga duha koji će učenicima omogućiti razvijanje znanja, vrijednosti i funkcionalnih vještina, koje će moći koristiti u daljnjemu obrazovanju, profesionalnome radu i svakodnevnome životu; formiranju

vrijednosnih stavova kojima se čuva nacionalna i svjetska kulturna baština; osposobljavanju učenika za život u multikulturalnome društvu; ovladavanju općim i međupredmetnim kompetencijama, relevantnima za aktivno sudjelovanje u zajednici i cjeloživotno učenje.
Kvaliteta i trajnost znanja, umijeća, vještina i stavova učenika uvelike ovise o načelima, oblicima, metodama i sredstvima koja se koriste u procesu učenja. Zbog toga suvremena nastava hrvatskoga jezika i književnosti pretpostavlja ostvarivanje ishoda uz pojačanu učeničku misaonu aktivnost, poštovanje i uvažavanje didaktičkih načela (posebno: svjesne učeničke aktivnosti, znanstvenosti, primjerenosti, postupnosti, sustavnosti i zornosti), kao i odgovarajuću primjenu onih nastavnih oblika, metoda, postupaka i sredstava čiju su vrijednost utvrdile i potvrdile suvremena praksa i metodika nastave i učenja hrvatskoga jezika i književnosti. Izbor određenih nastavnih oblika, metoda, postupaka i sredstava uvjetovan je, prije svega, ishodima koje treba ostvariti, a potom i sadržajima koji će pomoći da se propisani ishodi ostvare.
Redovna nastava i učenje Hrvatskoga jezika i književnosti izvodi se u specijaliziranim učionicama i kabinetima za ovaj predmet, koji trebaju biti opremljeni u skladu s normativima za gimnazije. Djelomično, nastava se po potrebi može organizirati i u drugim adekvatnim prostorijama (knjižnica, čitaonica, multimedijalna učionica i sl.).
U nastavi hrvatskoga jezika i književnosti koriste se odobreni udžbenici i priručnici i knjižnično-informacijska i digitalizirana građa, značajna za sustavno osposobljavanje učenika za samostalno korištenje raznih izvora znanja u nastavi i izvan nje.
Područja Jezik, Književnost i Jezična i medijska kultura trebaju činiti predmetnu cjelinu, prožimati se i upotpunjavati. Stoga je preporučeni broj sati samo okviran (za područje Jezik 42, za Književnost 90, a za Jezičnu i medijsku kulturu 16). Planiranje nastave i učenja, treba dovesti do ostvarenosti predviđenih ishoda u sva tri područja. Nastavnik će u skladu s tim raspoređivati broj sati.

OSTVARIVANJE NASTAVE I UČENJA

PODRUČJE: JEZIK

Program za drugi razred gimnazije u području Jezik organiziran je u tri nastavne cjeline i usklađen s ishodima učenja za ovaj razred (a prema opisima standarda učeničkih postignuća). Programom se predviđa proširivanje znanja iz područja obrađenih u osnovnoj školi, ali i uvođenje novih pojmova.
Uvod u morfologiju. U okviru ovoga potpodručja učenici trebaju obnoviti i proširiti znanja o jeziku stečena u osnovnoškolskom obrazovanju i u prvom razredu gimnazije. Potrebno je na jednostavnim primjerima objasniti i definirati pojmove: morf, morfem i alomorf te odrediti vrste morfema; definirati morfemsku analizu i stečena znanja primijeniti na primjerima.
Treba objasniti i utvrditi što je osnova riječi te odrediti pojam i tipove gramatičkih kategorija. Usvojena znanja o gramatičkim kategorija treba povezati s podjelom riječi na vrste (promjenjive i nepromjenjive, a potom i podjelu promjenjivih riječi).
Potrebno je i ponoviti pojmove stila i stilistike te usvojiti pojmove morfostilem i morfostilistika. Učenici trebaju istražiti i stilsku obilježenost sufiksalnih morfema, padežnih oblika i glagolskih vremena i načina.
(Preporučeni broj nastavnih sati: 3)
Vrste riječi. Svaku vrstu riječi treba obraditi zasebno: imenice (gramatička obilježja imenica: rod, broj, padež; pojedinačna i zbirna množina; leksička obilježja imenica; sklonidbene paradigme imenica kao i posebnosti u sklonidbi nekih imenica), zamjenice (podjela zamjenica po značenju; sklonidba zamjenica: imenička i pridjevska paradigma), pridjeve (podjela pridjeva po značenju, razlika u sklonidbi i uporabi određenih i neodređenih oblika pridjeva, komparacija pridjeva), brojevi (podjela na glavne i redne brojeve kao imeničke, pridjevne i priložne riječi; obilježja u sklonidbi brojeva), glagole (leksička obilježja glagola - podjela glagola po značenju; gramatičke kategorije glagola: vrijeme, način, vid, lice, broj, prijelaznost i povratnost; lični i bezlični glagolski oblici; tvorba i značenje glagolskih oblika); priloge, prijedloge, veznike, uzvike i čestice.
Dijalektologija i povijest jezika. U okviru ovoga potpodručja učenici trebaju ponoviti i proširiti spoznaje o hrvatskim narječjima (ponoviti glavna obilježja fonemskoga sustava hrvatskih narječja) te upoznati i naučiti glavne značajke oblikotvornoga ustrojstva čakavskoga i kajkavskoga narječja koje će usporediti s hrvatskim standardnim jezikom. Učenici će razvijati svijest o važnosti njegovanja vlastita govora, a može ih se motivirati i na sastavljanje rječnika svoga narječja.
U okviru izučavanja povijesti hrvatskoga jezika učenici će se upoznati s njegovim razvojem u razdoblju od 16. do kraja 18. stoljeća. U učenika je važno razviti svijest o funkciji jezika u izgradnji nacionalnoga identiteta te povezati znanja o dijalektima hrvatskoga jezika s književnim krugovima i književnošću 16., 17. i 18. stoljeća. U okviru ove teme nastavu jezika treba funkcionalno povezati s nastavom književnosti, a učenici će promjene uočiti uspoređujući tekstove starije hrvatske književnosti iz navedenoga razdoblja s hrvatskim standardnim jezikom. U okviru ovoga područja važno je učenike upoznati i s najvažnijim hrvatskim leksikografskim djelima nastalima u navedenome razdoblju. Preporučuje se da do spoznaja o povijesnome razvoju hrvatskoga jezika učenici dolaze realizacijom istraživačkih zadataka, projektnom nastavom ili radom u skupinama.
(Preporučeni broj sati: 9)

PODRUČJE: KNJIŽEVNOST

Program za drugi razred gimnazije u području Književnost organiziran je u sedam potpodručja i usklađen s ishodima učenja za ovaj razred (a prema opisima standarda učeničkih postignuća).

Humanizam i renesansa

Obvezni sadržaji

U okviru ove teme učenici će se upoznati sa stilskim obilježjima humanizma i renesanse u europskim književnostima. Humanizam se određuje kao prvenstveno kulturni pokret, a potom i književno razdoblje koje je obilježeno stvaralaštvom na latinskome jeziku, a sadržajno i tematski okrenuto antičkim uzorima. U književnim formama obnavljaju se rodovi i vrste iz antičke književnosti (ep, elegija, epigram, poslanica).
Usporedo s humanizmom traje i književno stvaralaštvo na narodnim jezicima. To je razdoblje predrenesanse. Najznačajnija predrenesansna djela nastajala su na području talijanskoga kulturnoga prostora i treba učenicima predstaviti svakoga od trojice najznačajnijih talijanskih predrenesansnih pisaca. Giovanni Boccaccio utemeljitelj je novele kao književne vrste i potrebno je obraditi neke od novela iz Dekamerona te povezati obilježja njegova djela s naučenim o noveli iz prvoga razreda. Francesco Petrarca svojim je Kanconijerom u velikoj mjeri utjecao na ljubavnu liriku svoga vremena, ali i kasnijih razdoblja. Potrebno je s učenicima odrediti najkarakterističnija obilježja petrarkističke lirike i upozoriti ih da će se takva obilježja moći prepoznati i u lirici koja će se obrađivati na sljedećim nastavnim satima. Božanstvena komedija Dantea Alighierija predstavlja sam vrhunac predrenesansne talijanske književnosti i učenici trebaju prepoznati obilježja i utjecaje antičke književnosti ali i analizirati sadržajnu i formalnu slojevitost ovoga djela.
U razdoblju renesanse (15. i 16. stoljeće) nastavlja se proces započet u predrenesansi, a latinističko se stvaralaštvo postupno zamjenjuje književnim ostvarajima na narodnome jeziku. Učenici se upoznaju s najvažnijim predstavnicima europske renesansne književnosti Ludovicom Ariostom (Bijesni Orlando), Françoisom Reblaisom (Gargantua i Pantagruel), Miguelom de Cervantesom (Bistri vitez Don Quijote od Manche) i Williamom Shakespeareom (San ivanjske noći, Hamlet, Soneti).
Da bi se učenicima približio duh renesanse potrebno je objasniti i društveno-povijesni kontekst u kojemu se ona javlja. Nakon srednjega vijeka, u vrijeme humanizma i renesanse dolazi do značajnoga razvoja znanosti i promjena u društvenim odnosima (otkriće kompasa, baruta, tiskarskoga stroja, Amerika, razvoj robno-novčane privrede, jačanje trgovine i obrta, razvoj gradova i građanskoga staleža) što je uzrok i okretanja umjetničkoga stvaralaštva čovjeku i njegovim interesima te traženje uzora u antičkome stvaralaštvu.

Izborni sadržaji

Obvezni se sadržaji mogu proširiti još nekim značajnim djelom Wiliama Shakespearea poput Romea i Julije, Macbetha, Othella ili Kralja Leara i detaljnije se upoznati s renesansnim dramskim stvaralaštvom i obilježjima Shakespeareovih drama. Svoje poznavanje renesansne lirike učenici mogu produbiti interpretiranjem pjesama Lorenza de Medicija, Michelangela Buonarrotija i Pierra de Ronsarda.

Humanizam i renesansa u hrvatskoj književnosti

Obvezni sadržaji

Hrvatski humanizam i renesansa razvijaju se u 15. i 16. stoljeću i pod jakim su talijanskim utjecajem što je posljedica prije svega geografske blizine, ali i trgovačkih i drugih veza (školovanje hrvatskih pisaca na talijanskim sveučilištima).
Kao i europski, hrvatski humanisti pišu svoja djela na latinskome jeziku, a djeluju na dvorovima europskih vladara. Pisci djeluju unutar humanističkih krugova koji predstavljaju kulturni život jednoga grada i njegove okolice. Prvi književni krug hrvatskoga humanizma javio se u Zadru, a potom i u Šibeniku, Trogiru, Dubrovniku, Kotoru itd. Najznačajniji su hrvatski humanistički pisci Ivan Česmički (koji djeluje na dvoru ugarsko-hrvatskoga kralja Matije Korvina), Juraj Šižgorić (iz Šibenika) te Marko Marulić. Najzastupljenije su književne vrste hrvatskoga humanizma elegija, epigram i ep. Učenici će se podsjetiti naučenoga o elegiji i primijeniti već stečena znanja u interpretaciji elegija Ivana Česmičkog i Jurja Šižgorića.

Renesansna epika uvelike se oslanjala na vergilijansku epsku tradiciju, pa je prije obrade epskih književnih vrsta potrebno podsjetiti učenike na obilježja antičkoga epskog stvaralaštva, a posebno Vergilijeve Eneide. Marka Marulića smatra se ocem hrvatske književnosti jer je autor prvoga umjetničkog epa na hrvatskome jeziku, no Marulić je bio i značajan latinist. Učenike treba upoznati i s Marulićevim latinističkim djelima, a posebno iščitati ulomke iz njegove Davidijade u prijevodu na hrvatski standardni jezik.
Judita predstavlja temelj hrvatske umjetničke književnosti i treba je detaljno analizirati na sadržajnoj i formalnoj razini. Temu preuzetu iz Biblije, Marulić je umjetnički oblikovao prilagodivši izraz renesansnoj poetici. Učenicima treba istaknuti da se Marulić u svome stvaralaštvu poziva i na tradiciju hrvatskoga srednjovjekovnoga trubadurskoga pjesništva, ali baštini i suvremene europske tendencije kršćansko-vergilijanske epike. Dio je toga naslijeđa i Marulićev stih - dvostruko rimovani dvanaesterac, kojega su koristili Marulićevi prethodnici „začinjavci". Važno je istaknuti alegoričnost (s učenicima treba ponoviti i utvrditi stilska izražajna sredstva, a posebno alegoriju) Judite jer u njoj se oslikava i specifičnost hrvatske renesanse koja je, zbog Osmanlijske prijetnje, još uvijek, u većoj mjeri no što je to slučaj s europskim renesansnim književnostima, okrenuta Bogu i Crkvi.
Osim u Marulićevu Splitu, hrvatska se renesansna književnost razvijala i u Dubrovniku, Hvaru, Zadru itd. O povezanosti i pripadnosti jednome kulturnome prostoru svih hrvatskih renesansnih pisaca svjedoče poslanice kojima su međusobno komunicirali što je važno istaknuti pri obradi ovoga nastavnoga područja jer se uspostavlja vremenska povezanost i korelacija s književnošću nastalom u prijašnjem razdoblju kao i književnošću koja nastaje u kasnijim razdobljima. Pored Marulićevih u ovom se dijelu interpretiraju djela hrvatskih pisaca: Nikše Ranjine, Šiška Menčetića, Džore Držića, Mavra Vetranovića, Mikše Pelegrinovića, Petra Zoranića, Petra Hektorovića, Brne Karnarutića i Marina Držića. Učenicima treba ukazati na žanrovsku raznolikost hrvatske renesansne književnosti i bogatu i vrijednu produkciju. Posebno vrijedi istaknuti stvaralaštvo Marina Držića koji svojim komediografskim radom predstavlja sam vrh europske renesansne književnosti. Svaki se od navedenih pisaca obrađuje na zasebnome nastavnome satu, dok je stvaralaštvu Marina Držića potrebno posvetiti nešto više vremena za detaljniju analizu Novele od Stanca, Skupa i Dunda Maroja, koji se i čitaju kao domaća lektira.

Izborni sadržaji

Obvezni se sadržaji mogu obogatiti izbornim sadržajima hrvatske petrarkističke lirike iz Ranjinina zbornika na kojima će učenici moći istražiti utjecaje i zajedničke značajke s poezijom Francesca Petrarace.

Barok

Obvezni sadržaji

U okviru ove teme učenici će se upoznati s književno-umjetničkim razdobljem baroka, odrediti pojam, trajanje i značajke barokne umjetnosti. Nastavnici trebaju objasniti povijesno-društveni kontekst unutar kojega se razvila umjetnost i književnost baroka. Radi razumijevanja baroknih književnih djela potrebno je odrediti i važne značajke barokne umjetnosti kako sadržajne, tako i formalne, a zatim ih i povezati s duhom vremena te svjetonazorom baroknoga čovjeka koji se u svome stvaralaštvu ponovno više okreće metafizičkome, intuitivnome i onostranome. Barokna su djela prožeta osjećajem čovjekove smrtnosti i prolaznosti svega materijalnoga. Barok je važno kontekstualizirati i u okvir protureformatorskih nastojanja Katoličke Crkve čiji se utjecaj može osjetiti kako u književnim djelima europskoga baroka tako i u djelima hrvatskih književnika nastalima u to vrijeme. Na primjeru Oslobođenoga Jeruzalema učenici će se upoznati s najvažnijim značajkama barokne epike, dok u lirici Giambattista Marina i Luisa de Góngore upoznaju najvažnije značajke barokne lirike (alegoričnost, kićenost, končetizam).

Izborni sadržaji

Obvezne sadržaje učenici mogu proširiti baroknim lirskim pjesništvom Luisa de Góngore, Francisca de Queveda, Lope de Vege i Pedra Calderóna de la Barce.

Barok u hrvatskoj književnosti

Hrvatska barokna književnost nastaje u duhu protureformacije, ali i značajnijega utjecaja društveno-povijesnih okolnosti, odnosno prijetnje Osmanlijskoga Carstva hrvatskome teritoriju i ljudima. Te je okolnosti potrebno razjasniti učenicima kako bi im bio jasniji barokni mentalitet, ali i sadržajne i motivske preokupacije barokne književnosti. Književna se djelatnost nastavlja na tradiciju renesansne kulturne i književne djelatnosti, no intenzitet i razinu kvalitete uspijevaju održati prvenstveno dubrovački pisci. Osim u Dubrovniku i Dalmaciji, književno stvaralaštvo počinje se razvijati i u unutrašnjosti hrvatskoga prostora, pa se javljaju i prva djela na kajkavskome narječju, a u okviru Ozaljskoga kruga želi se stvoriti jedinstveni jezični hibrid s obilježjima svih triju hrvatskih narječja. Središnja je osoba hrvatske barokne književnosti Ivan Gundulić čiji ep Osman predstavlja vrhunac hrvatske i europske barokne književnosti. U epu se mogu prepoznati sva važna barokna obilježja, kao i utjecaji europskih suvremenika, u prvome redu Torquata Tassa. U okviru ovoga područja osim Gundulićevih obrađuju se djela Junija Palmotića, Ivana Bunića Vučića, Ignjata Đurđevića, Ane Katarine Zrinski, Frana Krste Frankopana, Jurja Habdelića i Antuna Kanižlića.

Izborni sadržaji

U ovome su razdoblju vrhunca svoje moći došle dvije značajne hrvatske plemenitaške obitelji - Zrinski i Frankopani čiji su članovi pokušali povesti urotu protiv Habsburške vlasti, a neuspjeh su platili životom. Učenike se može uputit na dodatne sadržaje koji obrađuju tematiku Zrinsko-frankopanske urote (Eugen Kumičić, Urota zrinsko-frankopanska; Milutin Cihlar Nehajev, Vuci) te im se i na taj način približiti duh vremena. Učenici koji to žele znanje o baroknoj književnosti mogu proširiti i književno-teoretskim djelima Pavla Pavličića, Rasprave o hrvatskoj baroknoj književnosti i Zorana Kravara, Studije o hrvatskom književnom baroku.

Klasicizam i prosvjetiteljstvo

Obvezni sadržaji

Klasicizam treba predstaviti kao europski kulturni pokret utemeljen na filozofiji racionalizma a javlja se najprije u Francuskoj u 2. polovici 17. stoljeća. Interes književnika ponovno se vraća antičkim uzorima pa se i oponašaju Aristotel, Eshil, Sofoklo i Euripid. Zbog toga se prije obrade ovoga nastavnoga potpodručja treba prisjetiti književnih djela ovih pisaca i Aristotelove Poetike. Treba objasniti i društveno-povijesni kontekst te važnu ulogu građanskoga društva, ali i književnih salona i Francuske akademije za oblikovanje duha vremena. Učenike je potrebno upoznati s osnovnim postavkama Pjesničkoga umijeća Nicolasa Boileuea i objasniti ih. Obilježja Boileauove poetike potom se mogu potvrđivati u djelima Pierrea Corneillea i Jeana Racinea kao i u Molièreovim komedijama. Važno je pritom razjasniti i razlike Corneilleova i Racineova tipa tragedije. Središnja je osoba književnosti klasicizma Molière čija se književna djela mogu povezati s antičkim uzorima i plautovskim tipom komedije. Pri tome se treba podsjetiti i Držićeva stvaralaštva koji je jednake sadržaje obrađivao jedno stoljeće ranije.
Književnost prosvjetiteljstva javlja se u 18. stoljeću, a o važnosti Voltairea za ovo razdoblje svjedoči i činjenica da se kolokvijalno ovo stoljeće naziva Voltaireovim stoljećem, što je važno napomenuti učenicima da bi se istakao Voltaireov značaj. Književnost se oslanja na filozofiju prosvjetiteljstva koja se ne želi baviti metafizičkim problemima, već se okreće svakodnevnome životu. Učenicima treba razjasniti prosvjetiteljski duh te društveno-povijesni kontekst pojave filozofske ideje prosvjetiteljstva budući da ona predstavlja važan segment književnosti ovoga razdoblja. Prosvjetiteljske ideje posebno su razvidne u Voltaireovu filozofskome romanu Candide ili Optimizam, a učenici će se upoznati i s reformiranim Goldonijevim kazalištem proučavajući i interpretirajući njegovu komediju Krčmarica Mirandolina.

Izborni sadržaji

Obvezni se sadržaji mogu proširiti informacijama o pojavi spisateljica Madeleine de Scudery i Jane Austen koje na marginama vodećih književnih pravaca oblikuju žensko pismo. Učenicima se može preporučiti da iščitaju romane Razum i osjećaji ili Ponos i predrasude engleske književnice Jane Austen.

Hrvatska književnost 18. stoljeća

Obvezni sadržaji

Hrvatsku književnost 18. stoljeća treba kontekstualizirati s društveno-povijesnim kontekstom koji je imao i značajan utjecaja na izbor književnih tema i sadržaja ovoga razdoblja. Razdoblje je to u kojem još uvijek nastaju i djela baroknih obilježja, ali se javljaju i klasicistička djela jednostavne strukture kao i prosvjetiteljska djela poučnoga sadržaja. Potkraj 18. stoljeća pojavljuju se i prva djela s predromantičarskim obilježjima. Učenicima je potrebno razjasniti da se u 18. stoljeću hrvatski krajevi uglavnom nalaze pod vlašću različitih vladara (Mletačke Republike, Habsburške Monarhije, Osmanskoga Carstva), jedino je Dubrovnik uspio očuvati svoju neovisnost i slobodu. Ipak, u ovom razdoblju hrvatska književnost kvalitetom svojih ostvaraja ne uspijeva dostići najkvalitetnija europska djela pa možemo govoriti o prvoj stagnaciji hrvatske književnosti u odnosu na europsku. To se objašnjava upravo teritorijalnom razjedinjenošću, plod koje je višestoljetno iscrpljivanje ekonomskih i privrednih resursa hrvatskih krajeva, ali i u tom trenutku već višestoljetne izravne osmanlijske ugroze. Regionalna je izdiferenciranost hrvatskih krajeva zato još i veća, pa i književnost poprima izrazitija regionalna obilježja. Nakon povlačenja osmanskih osvajača, u Slavoniji ostaje gospodarski zapušten kraj pa su i intencije hrvatskih književnika

usmjerene upravo obrazovanju neukoga seoskoga stanovništva po uzoru na njemačke prosvjetitelje. U ovome se razdoblju pojavljuju i prva značajnija djela na kajkavskome narječju, a riječ je o komedijama Tituša Brezovačkog.

Izborni sadržaji

Poznavanje kulturnih kretanja u hrvatskoj književnosti 18. stoljeća učenici mogu produbiti proučavanjem hrvatske homilijske književnosti koja je posebno plodna bila na kajkavskome govornome području. Književna su to djela u kojima su skupljena propovjedna djela iz kojih se može iščitati svakodnevni život običnoga čovjeka.

Romantizam

Obvezni sadržaji

A)

Književno uobličavanje romantičarske teme svjetskoga bola („weltschmerz") učenici će shvatiti čitanjem odlomaka Childea Harolda, Georgea Gordona Byrona i romana u stihu Evgeneij Onjegin Aleksandra Sergejeviča Puškina.

Izborni sadržaji

Ukoliko se javi interes za produbljivanje ove teme učenici mogu u dogovoru s nastavnikom pročitati i Puškinovu poemu Cigani u kojoj se također obrađuje tema slobode, nesputanog života i traganja za daljinama.

B)

Obvezni sadržaji

Aspekt romantizma koji se odnosi na tematiziranje mračnih ponora čovjekove duše, strašnog, mističnoga i fantastičnoga učenici će svladati čitanjem poeme Gavran Edgara Alana Poea.

Izborni sadržaji

Ako postoji potreba ili interes za produbljivanje ove teme, nastavnici mogu dati priliku učenicima da pročitaju i pjesmu Vilinski kralj Johanna Wofganga Goethea (koja oslikavajući susret sa smrću postavlja antropomorfnu figuru Smrti). Ova se tema u prozi može obrađivati na primjerima pripovijedaka Edgara Alana Poa Pad kuće Asherovih / Maska Crvene smrti ili romana Frankenstein Mary Shelly.

C)

Obvezni sadržaj

Tema romantičarske nesretne i neuzvraćene ljubavi, nemogućnosti ostvarivanja sentimentalnih odnosa te osjećaj suvišnosti u društvu i svijetu učenici mogu proučiti na primjeru Goetheova romana Patnje mladog Werthera. Motiv suvišnoga čovjeka iz navedenoga romana učenici mogu povezati i sa sadržajem drame Razbojnici Friedricha Schillera.

Sve što se čita i obrađuje u nastavi književnosti, smatra se lektirom. Djela za koja je potrebno više vremena učenicima da ih pročitaju, smatraju se domaćom lektirom. Za njeno čitanje potrebno je ostaviti više vremena da bi se učenici aktivno uključili u nastavnu interpretaciju na nastavi hrvatskoga jezika i književnosti. Ovo treba imati u vidu pri planiranju redoslijeda i načina ostvarivanja nastave jer domaću lektiru prate opsežni i detaljni istraživački projekti. Uz pomoć zadataka za istraživačko čitanje i dugoročnijih čitalačkih projekata, učenici će se pouzdanije pripremati za rad na satu, što će pogodovati i ostvarivanju nastavnoga principa ekonomičnosti.

Proširuju se znanja o književnoteorijskim pojmovima koji su obrađivani u prethodnim razredima i uvode se novi pojmovi. Obrađivani pojmovi dobivaju novi povijesni kontekst, a novi pojmovi uvode se kako bi se osnažila receptivna sposobnost.

Od 148 sati na kojima se tijekom godine realizira nastava u općoj gimnaziji i na društvenome smjeru gimnazije, predlaže se da se na 80 nastavnih sati obrađuju, utvrđuju i usustavljuju sadržaji iz književnosti. Kako je ukupan broj književnih djela za obradu 34, uz koje nastavnici i učenici biraju još 8 preporučenih sadržaja (u odnosu na interese i mogućnosti učenika), ukupan broj od 42 djela pruža mogućnost uspostavljanja dinamike obrade svakog pojedinog sadržaja na jednom ili na dva (pa i tri) školska sata. Neka književna djela zahtijevat će jedan sat, a neka dva ili tri, te je nastavnik taj koji predviđa i planira dinamiku rada na nastavi obrade, utvrđivanja i usustavljivanja gradiva, uključujući u to i različite razine obrade (interpretaciju, prikaz i osvrt), kao i povezivanje nastavnih sadržaja iz književnosti sa sadržajem iz jezika. Još jedna preporuka za nastavnika odnosi se na komparativno povezivanje i tumačenje tekstova koji dolaze iz različitih povijesnih, kulturnih i žanrovskih okvira. Posebnu pozornost nastavnik bi trebalo obratiti i na razjašnjavanje raznovrsnosti odnosa koji se uspostavljaju između kanonskih djela nacionalne i svjetske književnosti i dominantnih suvremenih forma umjetničkoga izraza i prezentacije (suvremeni roman, dramski tekst; film, animirani film, strip, kazališna predstava, povijesno-obrazovni sadržaji na televiziji i internetu, itd.).

Učenici se upoznaju s planom, sadržajima predmeta i načinima rada. Učenicima se ukazuje na važnost planskog i pravovremenog pripremanja za nastavu obrade književnoga djela (čitanje i tumačenje književnih djela, korištenje udžbenika, primarnih i sekundarnih izvora za tumačenje književnih djela).

Književno djelo uvodi se u nastavu doživljajnim i istraživačkim čitanjem, pripremnim zadatcima, istraživačkim i radnim projektima.

Razine obrade. Tumačenje književnog djela može se realizirati i planirati za obradu na različitim razinama (osvrt, prikaz, interpretacija).

Rad na satu. Književne pojave, termini i pojmovi obrađuju se posredstvom planiranih književnih djela. U neposrednome radu, uz uvažavanje vodećih metodičkih i radnih načela, koriste se odgovarajuće obavještajne, logičke i specijalne (stručne) metode. Metodološka adekvatnost i jedinstvo teorijskih i praktičnih postupanja ključni su za uspješnu nastavu književnosti; književnoteorijska znanja tumače se kao pojave u konkretnim umjetničkim djelima, a znanja o njima razvijaju se i usavršavaju.

Razvijanje čitalačkih kompetencija. Učenici se obučavaju za aktivnu primjenu svih vrsta i oblika čitanja (doživljajno, istraživačko, izražajno i interpretativno, glasno čitanje, čitanje s bilješkama, čitanje u sebi), a prije svega za pozorno čitanje, čitanje s uživljavanjem i razumijevanjem uz vrednovanje književnoga djela.

Stvaralačke aktivnosti pri tumačenju književnoga djela. Pored čitanja, kao prvorazredne stvaralačke aktivnosti, u nastavi se organiziraju i odgovarajuće stvaralačke aktivnosti pri obradi književnih djela. Posredstvom njih širi se učenički interes za književnost, književna djela i autore, produbljuju se i nadopunjuju čitalački interesi i usavršavaju čitalačke kompetencije. Stvaralačke aktivnosti realiziraju se kao usmena produkcija (govorne vježbe, diskusije, razgovori, monolozi, recitiranje i kazivanje), pismena produkcija (pisanje eseja, radova, domaćih zadataka) i kombinirana produkcija (referiranje i prezentacije).

Izborni sadržaji dopunjavaju obvezni dio programa. Nastavnik je u obvezi da u dogovoru s učenicima uz obrade književnih djela iz obveznog programa obradi osam djela iz izbornog programa.

Vrednovanje je napretka učenika kontinuirano i sistematično. Vrednuje se aktivnost učenika tijekom pripremne faze rada i tijekom rada na satu, sudjelovanje u radu pri tumačenju djela, učestalost javljanja, kvaliteta odgovora, originalnost i argumentiranje stavova, uvažavanje gledišta drugih učenika i drugačijih viđenja, odnos prema radu, sposobnost primjene teorijskih znanja u konkretnim radnim okolnostima. Vrednovanje obuhvaća i pismeno izražavanje (domaći zadatci za interpretaciju književnih djela; godišnje do šest domaćih zadataka). U svrhu vrednovanja može biti planirano i testiranje, kako bi se stekao neposredan uvid u tekuća znanja učenika.

PODRUČJE: JEZIČNA I MEDIJSKA KULTURA

Pravopis. U okviru ove teme učenici trebaju proširiti znanja iz pravopisa stečena u osnovnoj školi. Posebno obraditi: sastavljeno i nesastavljeno pisanje riječi (složenice, polusložnice, sintagme). Preporučuju se vježbe pisanja raznih vrsta riječi tijekom nastave obrade i utvrđivanja sadržaja iz morfologije. Posebno treba obratiti pozornost na pisanje glagolskih imenica s prefiksom ne (kao što je: nepoznavanje), složenih brojeva - osnovnih i rednih, imeničkih i pridjevskih izvedenica izvedenih od brojeva (poput: sedamdesetpetogodišnjica/75-godišnjica), datuma, razlike u pisanju zamjenica s prijedlogom česticom god (npr.: tko god / tkogod), pridjeva. Posebnu pozornost treba posvetiti pravilnome pisanju glagolskih oblika osobito oblika za futur prvi, ali i oblika za kondicional prvi te sve ostale glagolske oblike.

Usmeno i pisano izražavanje

Unapređivanje i oplemenjivanje kulture govora i pisanja pripada temeljnim vrijednostima izučavanja Hrvatskoga jezika i književnosti. Razvijanje ove ključne kompetencije ugrađeno je u sva područja i daje mogućnost nastavniku da, koristeći različite metode i tehnike, uvježbava govor i pisanje. Preporučuje se uvođenje eseja i upoznavanje učenika s osnovnim obilježjima.

Program za drugi razred gimnazije u području Jezična i medijska kultura organiziran je tako da podrazumijeva četiri vještine: pisanje i govor (kao produktivne) i slušanje, čitanje i gledanje (kao receptivne). Priprema za izradu pismenoga zadatka, sama izrada i ispravak pismenog zadatka podrazumijevaju ukupno 16 sati, po četiri za svaku školsku zadaću.

Priprema za izradu pismenih zadataka kontinuirana je djelatnost i ne ograničava se samo na jedan sat (prije pisanja školske zadaće).

Vještina čitanja s razumijevanjem podrazumijeva čitanje književnih i ostalih tipova tekstova uz prepoznavanje eksplicitnih i implicitno danih informacija u tim tekstovima i otkrivanja uzročno-posljedičnih veza među elementima sadržaja.
Realizacija nastave i učenja jezika i jezične i medijske kulture ostvaruje se u predmetnom jedinstvu s nastavom književnosti.
Pri obradi sadržaja iz jezika preporučuje se:
uočavanje jezičnih pojava u odgovarajućim primjerima uz oslanjanje i na jezični osjećaj učenika;
primjena gramatičkih pravila;
uvježbavanje;
korištenje tablica;
izrađivanje crteža, shema, grafikona;
navikavanje i poticanje učenika na korištenje primjerene literature, jezičnih priručnika, rječnika, leksikona, pojmovnika.
U segmentu medijske kulture učenike će se upoznati s javnim medijskim prostorom i pravilima komuniciranja u tom prostoru. Učenik se osposobljava za primjerenu i suvislu javnu komunikaciju i u tu svrhu na nastavi se obrađuju medijski sadržaji koji tome pridonose, a u korelaciji su s nastavom jezičnoga izražavanja, jezika ili književnosti. Primjerice pri obradi lektirnoga naslova, može se pogledati kazališna izvedba istoga djela i pročitati kazališna kritika te potaknuti učenike na izražavanje vlastitoga mišljenja o pročitanome i pogledanome. Preporučuje se i odabir tekstova koji obrađuju neku aktualnu društvenu temu sagledanu iz više različitih perspektiva, te da se učenici uče vrednovati izvore i procjenjivati njihovu relevantnost.

PRAĆENJE I VREDNOVANJE NASTAVE I UČENJA

Pored standardnoga, sumativnoga vrednovanja koje još uvijek dominira u našem obrazovnom sustavu (procjenjuje učenikovo znanje na kraju jedne programske cjeline i provodi se standardiziranim mjernim instrumentima - pismenim i usmenim provjerama znanja, esejima, testovima, što za posljedicu ima kampanjsko učenje orijentirano na ocjenu), suvremeni pristup nastavi pretpostavlja formativno vrednovanje - procjenu znanja tijekom svladavanja programa i stjecanja odgovarajuće kompetencije. Rezultat ovakvog vrednovanja daje povratnu informaciju i učeniku i nastavniku o tome koje kompetencije su dobro svladane, a koje ne, kao i o efikasnosti odgovarajućih metoda koje je nastavnik primijenio za ostvarivanje cilja. Formativno mjerenje podrazumijeva prikupljanje podataka o učeničkim postignućima, a najčešće tehnike su: realizacija praktičnih zadataka, promatranje i bilježenje učenikovih aktivnosti tijekom nastave, neposredna komunikacija između učenika i nastavnika, registar za svakog učenika (mapa napredovanja) itd. Rezultati formativnoga vrednovanja na kraju nastavnoga ciklusa trebaju biti iskazani i sumativno - brojčanom ocjenom. Ovakva ocjena ima smisla ako su u njoj sadržana sva postignuća učenika, redovno praćena i objektivno i profesionalno bilježena.
Rad svakog nastavnika sastoji se od planiranja, ostvarivanja i praćenja i vrednovanja. Važno je da nastavnik kontinuirano prati i vrednuje, osim postignuća učenika, i proces nastave i učenja, kao i sebe i vlastiti rad. Sve što se pokaže dobrim i korisnim nastavnik će koristiti i dalje u svojoj nastavnoj praksi, a sve što se pokaže kao nedovoljno efikasnim i efektivnim trebalo bi unaprijediti.

MAGYAR NYELV ÉS IRODALOM

A Magyar nyelv és irodalom tantárgy tanulásának célja a nyelvi készségek és a funkcionális írásbeliség fejlesztése; a nyelvi és irodalmi kultúra elsajátítása és ápolása; az irodalmi művek értelmezésére és értékelésére való képesség fejlesztése; a humanista oktatás és nevelés értékeinek affirmálása és elfogadása; a személyes, a nemzeti és kulturális identitás fejlesztése, az anyanyelv, a magyar nemzeti múlt és kultúra, valamint más etnikai közösségek hagyományainak, illetve kultúrájának megszerettetése.

ÁLTALÁNOS TANTÁRGYI KOMPETENCIÁK

Ismeri a nemzeti kulturális örökség részét képező, korosztályának megfelelő magyar irodalmi alkotásokat, megismeri a világirodalom remekműveit és az irodalmi szövegek értelmezésének alapelveit. Megismerkedik a kommunikáció alapvető jellemzőivel, tisztában van beszélt és írott változatának szabályaival. A köznyelvi norma elvárásainak tiszteletben tartásával beszél és ír. Összefüggő, szabatos, a stilisztikai szempontoknak megfelelő beszélt és írott nyelvi szöveget alkot, megérti és kritikusan megfontolja azt, amit olvas, szókincse folyamatosan gyarapodik. Elolvassa, átéli és értelmezi a szépirodalmi és nem szépirodalmi jellegű műveket. Az olvasást az ön- és világértés eszközének tekinti. Fokozatosan olvasóvá válik, saját ízlése alapján választja meg olvasmányait, igényévé válik, hogy fejlessze szövegértési kompetenciáját és beszédkultúráját. Tiszteli, tudatosan őrzi és ápolja anyanyelvét.

Alapszint

Érthetően és folyékonyan beszél, tiszteletben tartja a köznyelvi normát, kulturáltan meghallgatja mások véleményét. Összefüggő, nyelvi-stilisztikai szempontból jól formált rövidebb, egyszerűbb beszélt vagy írott nyelvi szöveget alkot. Elsajátítja a gyakorlati írásbeliség magánéleti és közéleti műfajait. Megért rövidebb, egyszerűbb összefüggés-rendszerű szépirodalmi és nem szépirodalmi jellegű szövegeket, és kritikai szemlélettel viszonyul tartalmukhoz. Poétikai szótára fokozatosan kialakul.
Alapismeretekkel rendelkezik a nyelvről, a kommunikáció tényezőiről és funkcióiról, ismeri a nyelvi rétegeket, a különböző nyelvváltozatokat. Alaptudásra tesz szert a magyar nyelv hangtanával, szótanával, mondattanával kapcsolatban, és képes beszédben és írásban alkalmazni a nyelvi, nyelvhelyességi szabályokat. Alapvető szövegtani, stilisztikai ismereteket szerez.
Folyamatosan gyarapítja szókincsét, a szókészletből a beszédhelyzetnek megfelelő kifejezéseket válogatja ki. Természetes igényévé válik, hogy tanulja, őrizze és ápolja anyanyelvét.
Ismeri az iskolai tantervben kötelezően előirányzott irodalmi műveket, és el tudja őket helyezni az alkotói opusban és az irodalomtörténet kontextusában. Tisztában van a korstílusok, irányzatok alapvető poétikai-stilisztikai jellemzőivel a magyar és a világirodalomban. Felismeri a szövegek nyelvi, szerkezeti, stilisztikai jellemzőit, és példákkal támasztja alá megállapításait. Kialakulnak olvasási szokásai, megtapasztalja az olvasás önmegértésben betöltött szerepét.
Megismerkedik a kézikönyvek használatával, a könyvtárhasználat szabályaival, és betekintést nyer az internetes információszerzés formáiba. Tisztában van az e-nyelvhelyességgel, az e-dokumentumok létrehozásához szükséges szabályrendszerrel. Használja a legalapvetőbb szótárakat, a helyesírási szabályzatot, ismeri a szócikkek felépítését.

Középszint

A tanuló helytáll a kommunikáció különböző közéleti színterein. Közönség előtt beszél nyelvi, irodalmi és művelődési témákról. Összetettebb beszélt vagy írott nyelvi szövegek megalkotásakor is szabatosan közli gondolatait. Kialakult olvasói ízlése van. Megért és értelmez hosszabb, egyszerű összefüggés-rendszerű szépirodalmi és nem szépirodalmi szövegeket is az élményközpontú és tudományos célokat szolgáló olvasás során. Kritikai szemlélettel viszonyul a szépirodalmi és nem szépirodalmi jellegű szövegekhez.
Szélesebb körű ismeretekkel rendelkezik a nyelv jellegzetességeiről, szerepéről, funkcióiról, alapismeretei vannak a világ nyelveiről. Tájékozódik a tömegkommunikáció világában, megismerkedik a médiaműfajokkal. Tisztában van a magyar nyelv eredetével, történeti korszakaival és a magyar írásbeliség kialakulásának történetével. Megérti, hogy a nyelv változatokban él, felismeri a területi és társadalmi nyelvváltozatokat. Kiterjedtebb ismeretei vannak a nyelvi szintek grammatikájáról (hangtan, szótan, mondattan, szövegtan). Stilisztikai ismereteinek birtokában és a szövegtípusok osztályozásának szempontjait megismerve elemzi a különböző szövegeket, és hozza létre alkotásait.
Szókincse folyamatosan gazdagodik, nyelvi, nyelvhelyességi tudását a gyakorlatban is alkalmazza, tud élni a szabatos, világos, változatos kifejezésmód lehetőségével.
Gyakorlottan értelmezi az irodalmi szövegek tematikáját, üzenetét, szerkezeti, poétikai, stilisztikai, nyelvi és műfaji jellemzőit. Ismeri és alkalmazza az irodalomelméleti fogalmakat az irodalmi művek értelmezésekor. A szöveg értő olvasójává válik. Önállóan felismeri és elemzi az irodalmi művek alapkérdéseit, véleményét meggyőző érvekkel támasztja alá. Átlátja az irodalom és más művészetek közötti kapcsolatok természetét és jellemzőit.
Jártassággal rendelkezik a könyvtárral, a kézikönyvek használatával és az internetes információszerzés szabályaival kapcsolatban. Képes számítógépes szövegszerkesztő segítségével a helyesírási szabályoknak megfelelő szöveget alkotni.

Haladó szint

A tanuló képessé válik a tananyag által előirányzott összetett irodalmi, kulturális és nyelvészeti témák megvitatására. Fejlett retorikai készségekkel rendelkezik. Nyelvi és irodalmi témákat feldolgozó szakszövegeket alkot.
Szövegolvasási, -értelmezési képességei kialakulnak, tudatosodik benne a befogadói (olvasói) szerep. Fejlődik kritikai látásmódja, egyéni véleményformálása vezényli összetettebb szépirodalmi és nem szépirodalmi szövegek értelmezésekor is. A szövegek szerkezeti, stilisztikai jegyeit magabiztosan felismeri. A házi olvasmányokon kívül egyéni választáson alapuló szövegek értelmezésére is képes. Véleményének megfogalmazásában

az érett érvelő technika érvényesül. Rendszeres olvasóvá válik, olvasási stratégiáit az adott irodalmi mű sajátosságaihoz és az olvasási célhoz idomítja (élmény, kutatás, alkotás). Művészetközi ismereteit kamatoztatva maga is képes intermediális összefüggések feltárására.
Széleskörű ismeretekkel rendelkezik a nyelvről és a magyar nyelv rendszeréről, a régi és új kommunikációs műfajokról. Felismeri és összeveti a szövegek poétikai, szerkezeti, stilisztikai jellemzőit. A stílusrétegek nyelvi eszközeiről nyert elméleti tudását a gyakorlatban (szövegek elemzésekor és megalkotásakor is kamatoztatja). Megismeri a modern nyelvészet irányzatait, és ismereteit interdiszciplináris kontextusba helyezi. A szöveg pragmatikai jellemzőivel ismerkedve feltárul előtte a nyelv működési aktusa, kibontakoznak a szövegjelentés elemzésének sokoldalú lehetőségei.
Magabiztosan mozog a könyvtár, a kézikönyvek, az internethasználat világában. Az irodalmi művek értelmezésekor rendszeresen használja a széleskörű szakirodalmat. Az új információhordozók használatának etikai követelményeit szem előtt tartva, a digitális média előnyeit és eszközeit felhasználva hozza létre alkotásait. Alkalmazza az e-dokumentumok létrehozásához szükséges, az e-nyelvhelyesség elvárásainak megfelelő szabályrendszert.
A tanulónak széleskörű ismeretei vannak a nyelv általános jellemzőiről, funkcióiról és a magyar nyelv rendszeréről (a különböző nyelvi szintekről: hangtan, szótan, mondattan, szövegtan). Szövegtani ismereteinek birtokában alá tudja rendelni a szövegvilág tényezőit a szövegszerkesztés szempontjainak. Betekintést nyer a modern nyelvészet irányzataiba, és ismereteit felhasználja projektmunkáinak elkészítésekor. Átlátja a nyelvészet és más tudományterületek közötti kapcsolatok természetét.

SPECIÁLIS TANTÁRGYI KOMPETENCIÁK: Magyar nyelv és kommunikáció

Alapszint

A tanuló ismereteket szerez a nyelv alapvető szerepéről, a kommunikáció jellemzőiről és funkcióiról. Tisztelettel viszonyul anyanyelve, valamint más népek nyelve és kultúrája iránt. Alapszinten ismeri a magyar nyelv rendszerét (a nyelvi szintek grammatikáját: hangtan, szótan, mondattan, szövegtan).
Jól tájékozódik a szöveg alsóbb szintjein, hangtani ismeretekre tesz szert, megkülönbözteti a szófajokat, ismeri a magyar nyelv alaktani rendszerét. Képes gondolatait önállóan, a nyelvi normának megfelelő, szabatos mondatokban megfogalmazni, a mondatokat alapszinten elemezni. Ismereteket szerez jel és jelentés viszonyáról, tájékozódik a magyar nyelvtörténetben.
Megismerkedik a szöveg általános jellemzőivel, a stílusrétegekkel, a stilisztika alapfogalmaival, a szövegtípusokkal. Meg tudja határozni a rövid terjedelmű szövegek alkotóelemeit (téma, cím, tagolás, bekezdések), felismeri a szövegösszetartó erőt, kapcsolóelemeket.
Megismeri a helyes kiejtés szabályait, a kulturált nyelvi megnyilatkozás eszköztárát. Kifejezően, szöveghűen mond el rövidebb szövegrészleteket, memoritereket.
Használja legfontosabb szótárainkat, a helyesírási szabályzatot, és gyakorlatra tesz szert az internetes információszerzésben. Elsajátítja a nyelvi magatartásformák és az internetes kommunikáció illemszabályait. A tananyaggal, a mindennapi élet kérdéseivel kapcsolatos vitákban kulturáltan fejezi ki, és érvekkel támasztja alá véleményét.
Vitastratégiája az érvek logikus felsorakoztatására és mások véleményének meghallgatására épül. Képes az alapvető írásbeli jellegű magán- és közéleti szövegtípusok (kérvény, önéletrajz, motivációs levél, fellebbezés), valamint számítógépes prezentációs programok, technikák használatára. Iskoláztatása végén megírja érettségi dolgozatát tiszteletben tartva a szakdolgozat létrehozásának tematikus, stilisztikai és szerkezeti követelményeit.

Középszint

A tanuló a nyelvi rendszer sajátságainak alaposabb ismeretéről tesz tanúbizonyságot. Tisztában van a nyelvrokonság fogalmával, a nyelvek közötti rokonság viszonyrendszerével. Ismeri és megnyilatkozásaiban alkalmazza a helyes kiejtés szabályait és a művelt beszéd eszköztárát. Irodalmi szövegek felolvasásakor és elmondásakor, a mindennapi kommunikációban a szövegfonetikai eszközök ismeretének birtokában hozza létre produkcióját. Ismeri és alkalmazza az alapvető helyesírási szabályokat.
A tanulóban kialakul a nyelvi rendszer egységének fogalma. Alaposabb ismeretei vannak a szófajok rendszeréről és a mondat szerkezetéről. Elemzési készségeinek birtokában biztonsággal kezeli az anyanyelv morfológiai rendszerét, felismeri a mondat részeit, és megfelelő modatmodellek révén elemzi őket.
Felismeri a különféle szövegtípusok, szövegműfajok stílusjegyeit, a nyelvi stíluseszközöket. A tömegkommunikáció témakörében magabiztosan eligazodik, megismerkedik a médiaműfajokkal.
Kifejezően olvas, gyarapítja szókincsét, a különféle beszédszituációkban a kommunikációs körülményeknek megfelelően szólal meg, és a szókészlet megfelelő elemeit alkalmazza szóbeli és írásbeli megnyilatkozásai során.
Tájékozódik a nyomtatott és elektronikus ismeretterjesztő források révén. Képes összetettebb szövegtípusok létrehozására, szabatosan és világosan fogalmaz. Önállóan készít különféle tematikájú beszámolókat.

Haladó szint

A tanulónak széleskörű ismeretei vannak a nyelv általános jellemzőiről, funkcióiról és a magyar nyelv rendszeréről (a különböző nyelvi szintekről: hangtan, szótan, mondattan, szövegtan). Szövegtani ismereteinek birtokában alá tudja rendelni a szövegvilág tényezőit a szövegszerkesztés szempontjainak. Ismeri az új netes kommunikációs műfajok, szövegtípusok tartalmi-formai jellemzőit, és önálló véleményt fogalmaz meg róluk.
Tisztában van a szöveg pragmatikai jellemzőivel. Betekintést nyer a modern nyelvészet irányzataiba, és ismereteit felhasználja projektmunkáinak elkészítésekor. Átlátja a nyelvészet és más tudományterületek közötti kapcsolatok természetét.
Retorikai ismereteit felhasználva képes meggyőző érvelő szöveg létrehozására és előadására a beszéd megszólaltatásának nyelvi és nem nyelvi eszközeinek a tudatos felhasználásával, a hallgatóság elvárásainak a figyelembevételével. A különböző szakszövegeket, publicisztikai műfajú írásokat és irodalmi szövegeket a szövegalkotás fokozatainak figyelembevételével, a beszédhelyzetnek, a műfajnak megfelelő stílusban, a megfelelő kapcsolóelemek alkalmazásával alkotja meg és adja elő.
Képes könyvtári kutatómunkán, önálló gyűjtésen, rendszerezésen alapuló, egyéni látásmódot tükröző dolgozatok, értekezések, esszék elkészítésére.

SPECIÁLIS TANTÁRGYI KOMPETENCIÁK: Irodalom

Alapszint

Érthetően és folyékonyan olvas. Alkalmassá válik irodalmi és nem irodalmi szövegek értő olvasására, megért és parafrazeál rövidebb, egyszerűbb irodalmi szövegeket. Képes röviden megfogalmazni az irodalmi mű témáját, és felismeri a keresett információkat a nem szépirodalmi szövegben. Ismeri a tantervben előirányzott irodalmi műveket, alkotóik munkásságát és az irodalmi korszakok legfontosabb tartalmi-formai jellemzőit. Különbséget tesz szóbeli és írásbeli irodalom között. Ismeri a népköltészet és műköltészet jellemzőit, valamint ezek kapcsolatrendszerét. Felismeri az irodalmi alkotások formai, stilisztikai és műfaji jegyeit, meg tudja fogalmazni a szövegvilláguk témáját és jellemzőit. Értelmezi a rövidebb, egyszerűbb irodalmi szövegekhez kötődő kérdéseket. Megérti, miért fontos az olvasás személyiségének formálása, szókincsének gyarapítása szempontjából. Benyomásainak és következtetéseinek kifejtésekor irodalmi és nem irodalmi szövegek példáira hivatkozik. Képes megkülönböztetni a szó szerinti és átvitt értelmű, metaforikus tartalmakat. El tudja helyezni az irodalmat a művészetek rendszerében (zene, film, képzőművészet, színművészet stb.). Interdiszciplináris ismereteket szerez.

Középszint

Ismeri az alapvető olvasási stratégiákat, és alkalmazni tudja őket az adott olvasási helyzetekben. Sokrétűen értelmez és kritikusan átgondol hosszabb terjedelmű, egyszerűbb irodalmi és nem irodalmi szövegeket. A tanterv szerint szerzett ismereteit és más kutatási forrásokat felhasználva értelmezi és megkülönbözteti az irodalmi mű kompozíciójának, jelentésrétegének legfontosabb elemeit, stilisztikai, nyelvi és formai jellemzőit. Ismeri az alapvető irodalmi, irodalomelméleti fogalmakat, kifejezéseket, és a célnak megfelelően alkalmazza őket az irodalmi művek értelmezésekor. Önállóan elemzi az irodalmi alkotásokhoz fűződő kérdéseket, és érvekkel támasztja alá véleményét. Képes feltárni a különböző irodalmi művek, korszakok, stílusirányzatok közötti összefüggéseket. Felfedezi az irodalmi művek közötti intertextuális és interdiszciplináris kapcsolatokat. Érti és értékeli az irodalom és más művészetek közötti összefüggéseket. Egyértelműen állást foglal az olvasott szöveggel kapcsolatban. Önállóan választ olvasmányt a korosztályának megfelelő irodalom köréből. Olvasói érdeklődést mutat. Érti, milyen jelentősége van az olvasásnak a maga műveltsége és tudása fejlesztésében. Kutatói szemlélettel, alkotó módon tesz szert olyan olvasói jártasságra, amit használni tud a különböző irodalmi művek és műfajok tanulmányozása során, és amellyel fejleszti irodalmi, nyelvi, kulturális és nemzeti identitását.

Haladó szint

Élvezettel, kutatói érdeklődéssel és kritikai szemlélettel olvas, értelmez és értékel összetett, a tanterv által előírt irodalmi és nem irodalmi szövegeket, de ajánlott és önállóan választott műveket is szívesen forgat és értelmez. Önállóan ismeri fel és értelmezi az irodalmi alkotásokban felvetődő kérdéseket. Több szempontot érvényesít az irodalmi művek értelmezésekor, és képes őket intermediális és interdiszciplináris kontextusba helyezni:

összekötni más művészeti ágakkal és tudományterületekkel. Jártasságot szerez az irodalmi művek kiemelt tematikai, formai-stilisztikai jellemzőinek összehasonlításában. Fejlett érvelő technikával ismerteti véleményét a szövegről, és fogalmazza meg következtetéseit. A tantervben előirányzott irodalmi művek értelmezésekor behatóan tanulmányozza a nyomtatott és elektronikus szakirodalmat. Az olvasási feladattal összhangban álló olvasási stratégiákat alkalmaz. Fejlett olvasási kultúrája van, az irodalmi mű olvasása élményt jelent számára. Az olvasás révén gyarapítja tudását, szókincsét, fejleszti érvelési készségét, ki tudja fejteni véleményét, meg tudja védeni álláspontját. Tud irodalmi műveket ajánlani másoknak, és megindokolja a választását. Tiszteletet mutat a nemzeti irodalom és kultúra értékei és más népek kultúrája iránt. A fordításirodalom megismerése révén és más népekkel való kapcsolata során gyarapítja interkulturális ismereteit. Kritikai szemléletet tanúsít az irodalmi alkotásokhoz kötődő szakirodalom internetes forrásaiból való választáskor, előnyben részesíti az értékteremtő folyóiratokat.

ÁLTALÁNOS GIMNÁZIUM;
TÁRSADALMI-NYELVI IRÁNYZAT

Osztály	Második
Évi óraszám	148 óra (4 óra hetente)

Tudásszabványok7	KIMENET A második osztály elvégzését követően a diák képes lesz a következőkre:	TEMATIKUS EGYSÉGEK és kulcsfogalmak
2MNY.1.1.2. Ismeri az írásmű és beszédmű létrehozásának fázisait: anyaggyűjtés, elrendezés, megszerkesztés. Megismerkedik a retorika néhány alapfogalmával: érvtípusok, retorikai eszközök. Tud vázlatot készíteni. 2MNY.1.1.9. Ismeri a szöveg meghatározó jegyeit, a szöveg felépítését. Meg tudja határozni a rövid terjedelmű szövegek alkotóelemeit (téma, cím, tagolás, bekezdések). Felismeri a szövegösszetartó erőt, a kapcsolóelemeket. Megismerkedik az írott és beszélt szövegtípusokkal. Felismeri az elbeszélő, leíró, érvelő szövegtípusokat (kommunikációs funkció szerinti felosztásban). Megismeri a hivatalos nyelvhasználat szövegtípusait: kérvény, levél, önéletrajz, motivációs levél. 2MNY.2.1.1. Különbséget tesz a beszéd és írás jellemzői között. Ismeri az írás kialakulásának történetét. Ismeri a közlésfolyamat funkcióit (tájékoztató, ábrázoló, ismertető, felhívó, poétikai, értelmező, kapcsolattartó, metanyelvi). Tud a kommunikációs zavarok forrásairól, a közlés nehézségeiről. Ismeri a kommunikáció megvalósulási formáit (én-kommunikáció, személyközi, csoportos és tömegkommunikáció). Megismeri a tömegkommunikáció jellemzőit, szocializáló és véleményformáló hatását. 2MNY.2.1.2. Megismerkedik a tömegkommunikáció új eszközeivel, az írott és elektronikus sajtó műfajaival: hír, tudósítás, interjú, riport, karcolat, recenzió stb. Ismeri a szóbeli kommunikációs folyamat szakaszait, és alkalmazza a megfelelő hozzájuk kötődő nyelvi formákat: kapcsolatfelvétel (köszönés, bemutatkozás, bemutatás, megszólítás), a kapcsolat tartása, lezárása. Felismeri, megnevezi és megalkotja az alapvető szövegtípusokat (elbeszélő, leíró, érvelő). Megismerkedik a szónoki beszéd fölépítésével. 2MNY.2.1.3. Ismeri, megfogalmazza, alkalmazza a norma, a köznyelv alapvető szabályait. Tisztában van a regionális köznyelv jellemzőivel, használati tereivel. Tud a szókészlet változásáról: felismeri az új szavakat a mai nyelvhasználatban. Felismeri a különböző nyelvváltozatok nyelvi jellemzőit. Tisztában van a szaknyelvek és csoportnyelvek, az új (internetes) nyelvi létmódok jellemzőivel. Ismeri a magyar nyelv eredetét. Fel tudja vázolni a finnugor nyelvcsaládot. Fel tudja vázolni a magyar írásbeliség kialakulásának rövid történetét. 2MNY.2.1.6. Ismeri a paronimákat, homonimákat. Tisztában van a paronimákhoz kötődő nyelvhelyességi tudnivalókkal. Irodalmi alkotások elemzésekor alkalmazza a szó hangulati értékéről szerzett ismereteit. 2MNY.2.1.8. Képes érvelő szóbeli és írásbeli szövegtípusok létrehozására: hozzászólás, esszé, kisértekezés. Felismeri a szöveg szerkezeti elemeit, a cím, a téma és a tételmondat kapcsolatát. Felismeri és megnevezi a szöveg kapcsolóelemeit (grammatikai és jelentéstani elemek). Ismeretei vannak az írásképről és helyesírásról mint stíluseszközről. 2MNY.1.1.5. Alapismeretei vannak a szókészlet felosztásáról. Tisztában van a szó és lexéma fogalmával. Felismeri és megnevezi az alapszófajokat és átmeneti szófajokat. Ismeri a legalapvetőbb szóalkotási módokat. Ismeri és megnevezi a legfontosabb igefajtákat, az igékhez járuló idő- és módjeleket és személyragokat (az alanyi és tárgyas ragozás jellemzőit). Ismeri, megnevezi a névszókhoz járuló toldalékokat. Ismeri a szóképzés szabályait, a toldalékmorfémák fajtáit, alakját, jelentését, sorrendjét. 2MNY.2.1.5. Képes a magyar nyelv szófaji rendszerének felvázolására. Tudja a szófajok alapvető tulajdonságait, ismeri az alapszófajok alcsoportjait. Ismeri a viszonyszókat és mondatszókat. Ismeri a többszófajúság, az alkalmi szófajváltás fogalmát. Ismeri a ritkább szóalkotási módokat (szórövidülés, szóelvonás, szóhasadás, szóvegyülés, mozaikszó-alkotás, népetimológia).	- tudatossá válnak a különféle kommunikációs helyzetekben alkalmazandó magatartásformák, a nyelvi megnyilatkozás követelményei, a más kultúrákkal való kapcsolattartás fontossága és sajátságai; - a szövegalkotás fázisainak az ismeretében különféle szövegfajtákat alkot; - kialakulnak a beszédhelyzetnek megfelelő nyelvváltozat követelményeihez igazodó megnyilatkozásformák; - megismeri a hatékony kommunikáció követelményeit; - biztosan alkalmazza az érvelés technikáját; - megismeri a verbális és nonverbális kommunikáció eszköztárát; - a tananyaggal, a mindennapi élet kérdéseivel kapcsolatos vitákban világos, ok-okozati viszonyra, példákra, ellentételezésre, analógiára stb. épülően érvel; - az érvelés technikájának biztonságos alkalmazásával különféle beszédhelyzetekben alkalmazandó szövegeket hoz létre; - alkalmazza a verbális és nonverbális kommunikáció eszköztárát; - képes a problémamegoldó gondolkodásra, a gondolatok önálló megfogalmazására, önálló ítélethozatalra; - ismeri a nyelvi rendszer szintjeit, sajátosságait; - egységben szemléli a nyelvi szintekkel kapcsolatos ismereteket; - tudatosítja a magyar nyelv agglutináló jellegéből eredő kifejezési lehetőségeket; - folyamatosan gazdagítja a szókincsét; - korrelációt állít fel az anyanyelv és az idegen nyelvek között; - elemzési készségek birtokában az anyanyelv morfológiai rendszerét biztonsággal kezeli. - felismeri a hivatalos és publicisztikai szövegek stílusjegyeit, és ismeretei birokában képes megfelelő stílusú közéleti jellegű és publicisztikai szövegtípusokat létrehozni.	NYELVI ISMERETEK ● Szövegtani ismeretek (Szövegtípusok) ● Retorika és kommunikáció (Alapvető retorikai ismeretek; Kommunikáció) ● A nyelvi szintek grammatikája (Szó- és jelentéstan) ● Stilisztika
Megnevezi a képzőfajtákat, ismeri szerepüket. Ismereteket szerez a nyelvújítás sajátos szóalkotási módjairól (szóképzés, szóösszetétel, szóösszerántás, szórövidítés, elavult szavak felújítása, tájszavak beemelése a köznyelvbe, idegen szavak lefordítása). Ismeri a mozaikszók, a fontosabb rövidítések, a számok helyes írásmódját. Ismeri a legfontosabb idegen szavak magyarban szokásos alakját,	- megismeri a 17., a 18. és 19. századi európai ember világértését, kulturális törekvéseit, szellemi mozgalmait, a korszakra jellemző gondolkodás irodalmi változatait; - megismeri és érti a felvilágosodás	IRODALMI ISMERETEK ● A felvilágosodás irodalma és hatása ● A romantika és intertextuális kapcsolatai ● A realizmus felé

használatának szabályait, jelentését. Megismeri és alkalmazza a hagyományos írású magyar személynevek és az idegen nevek helyesírásához kötődő szabályokat. 2MNY.3.1.5. Különbséget tesz szabályos és szabálytalan szóalkotás között. Tudatában van a magyar nyelv agglutináló jellegének, jelentéstömörítő vonásainak, a magyar szóalakokat összeveti idegen nyelvi példákkal. Felismeri az átmeneti és összetett mondatrészeket (határozói értékű tárgy, összetett határozók). Ismeri a szabad bővítmények és a vonzat fogalmát. Felismeri a valódi és álszintagmákat, a szintagmák kapcsolódását a mondat szinteződésében. Ismeri a metafora nyelvtani megnyilvánulási módjait (predikatív, jelzői és az értelmezői szerkezet). 2MNY.3.1.3. Ismeri a dialektus, szociolektus, digilektus fogalmát. Ismeri a tájszavak felosztását. Képes a magyar nyelv eredetének átfogó bemutatására. Ismeri és be tudja mutatni a nyelvrokonság bizonyítékait. Képes bemutatni első nyelvemlékeink tartalmi-nyelvi jellemzőit. Ismeretekkel rendelkezik a legjelesebb őshazakutatókkal, finnugristákkal, nyelvújítókkal, nyelvészekkel, nyelvi folyóiratokkal kapcsolatban. 2MNY.1.2.4. Ismeri és megnevezi a tantervben előirányzott irodalmi műveket és alkotóik munkásságának jellemzőit, továbbá az irodalmi korszakok legfontosabb tartalmi-formai jellemzőit. Képes röviden megfogalmazni az irodalmi mű szövegvilágának témáját, jellemzőit és fő motívumait, megnevezi a mű főszereplőit. Intermediális (pl. képzőművészeti, zenei, színházi, filmművészeti), illetve interdiszciplináris jellemzőket ismer fel és nevez meg a tantervben előirányzott irodalmi szövegben. 2MNY.1.2.5. A tantervben előirányzott irodalmi szöveg nyomán egyszerű következtetést fogalmaz meg szépirodalmi és nem szépirodalmi példákra hivatkozva, szóhasználatába beépíti az olvasott szöveg fogalomrendszerét. Megismerkedik a magyar nemzeti kultúra kialakulásának folyamatával és intézményeivel. Tiszteletet mutat a nemzeti irodalom és kultúra értékei és más népek kultúrája iránt. Felismeri és megnevezi a magyar nemzeti és kulturális elemeket a művekben. 2MNY.1.2.6. Különbséget tesz az ugyanazt vagy hasonló témát, karaktereket és eseményeket feldolgozó szépirodalmi és nem szépirodalmi szöveg között. Megérti a rövidebb, egyszerűbb irodalmi és nem irodalmi szövegeket és parafrázisukat. Felismeri a keresett információkat a nem szépirodalmi szövegben. 2MNY.2.2.2. A tantervben előirányzott irodalmi műben vagy annak részletében felismeri és felsorolja a lírai, epikai és drámai műnem sajátosságait, és megkülönbözteti az alapvető irodalmi műfajokat, amelyekhez ezek a művek tartoznak. Felismeri az alábbi műfajokat: életrajz, önéletrajz, napló, útleírás, emlékirat és a tudományos-ismeretterjesztő szövegek. Megnevezi a következő műfajok jellemzőit: ekloga, episztola, planctus, zsoltár; paraniesis, pikareszk-, eszme-, fejlődés-, tudat-, lélekábrázoló, utópikus, fantasztikus, társadalmi, dokumentumregény; antik, reneszánsz, klasszicista, epikus, abszurd dráma. Felismeri az átmeneti műfajokat (mesedráma, drámai költemény, filozófiai dráma, prózavers, tragikomédia). 2MNY.2.2.5. Önállóan elemzi az irodalmi alkotásokhoz fűződő társadalmi kérdéseket, és érvekkel támasztja alá véleményét. Felismeri a különböző irodalmi művek, korszakok, stílusirányzatok közötti összefüggéseket. Felfedezi és megnevezi az irodalmi művek közötti intertextuális és interdiszciplináris kapcsolatokat. Érti és értékeli az irodalom és más művészetek közötti összefüggéseket. 2MNY.2.2.6. Önállóan választ olvasmányt a korosztályának megfelelő irodalom köréből. Olvasói kíváncsiságot mutat, érti, milyen jelentősége van az olvasásnak a maga műveltsége és tudása fejlesztésében. Hosszabb terjedelmű egyszerűbb nyelvű és szerkezetű irodalmi és nem irodalmi szövegrészletet sokrétűen értelmez. Megnevezi és ismereteire hivatkozva elemzi a különböző irodalmi műveket: műfaji, nyelvi és kulturális szempontok, valamint a nemzeti jellemzők (népi kultúra, művelődéstörténet, néphagyomány stb.) szerint. 2MNY.2.2.7. Különbséget tesz a mű parafrazeálása és elemzése között. Meg tudja különböztetni az irodalmi alkotásokról szóló népszerűsítő szöveget az értékteremtést előnyben részesítő szakszövegtől. Kiemeli és felsorolja a művek alapadatait, megfogalmazza annak fabuláját, olvasmányairól olvasónaplót, vlogot, beszámolót készít. MNY.2.3.3. Megérti a hosszabb, egyszerűbb szépirodalmi és nem szépirodalmi szövegeket: bemutatja a szépirodalmi művekben megjelenő helyzetek, jellemek, érzelmek és gondolatok összefüggéseit, felismeri a lírai formanyelv (ritmus, rím, hangzás, képiség) stíluseszközeit. Képes a szövegek közötti kapcsolatok felismerésére és értelmezésére (pl. téma, szereplők, motívumok, utalások). 2MNY.3.2.1. Fejlett olvasási kultúrája van, az irodalmi mű olvasása élményt jelent számára. Az olvasás révén gyarapítja tudását, szókincsét, fejleszti érvelési készségét, ki tudja fejteni véleményét, meg tudja védeni álláspontját. Tudatosan alkalmazza az irodalomelméleti fogalmakat. Képes irodalmi és nem irodalmi fogalmak meghatározására. Ismeri a már korábbiakon túl a drámai, epikai, lírai, az alteritás, ambivalens, anticipáció, epigon, filológia, kánon, profán fogalmak jelentését stb. 2MNY.3.2.2. Képes a különböző közepes összetettségű irodalmi művek	korélményét és szellemi mozgalmait (racionalizmus, klasszicista ízlés, érzékenység); - megismeri a kor kiemelkedő művelődéstörténeti, művészettörténeti és irodalmi jelenségeit, opusait; - megismeri a 19. századi magyar irodalom európai összefüggéseit, társdalomtörténeti vonatkozásait; - megismeri a 19. század irodalmának alakulástörténeti összefüggéseit, megérti a művészeti irányzatok és műfajok létformáját; - megismeri és olvassa a 19. század európai és magyar irodalmi jelenségeit, opusait, műalkotásait; - érti az irodalmi beszédmódokat, felismeri a poétikai sajátosságokat; - jártas az irodalmi szövegek értelmezésében és elemzésében; - felismeri az interdiszciplináris és - textuális kapcsolatokat;	• A koramodernség beszédmódja

műfaji, tematikai, motivikus, nyelvi-stilisztikai összevetésére. Megkülönbözteti és részletek alapján értelmezi az átmeneti irodalmi műfajokat. Fejlett érvelő technikával fogalmazza meg megállapításait a szövegről.		
	- elsajátítja a helyes kiejtés szabályait, a kulturált nyelvi megnyilatkozás eszköztárát. írásbeli és szóbeli megnyilvánulását igényesség, választékosság jellemzi; - pozitív viszonyt alakít ki a helyesíráshoz és nyelvműveléshez; - tudatosítja a fontosabb helyesírási szabályokat, a megismert helyesírási szabályokat alkalmazza, használja a helyesírási kézikönyveket; - elsajátítja a szóbeli és írásbeli beszámoló, a kisértekezés, a felszólalás, a kiselőadás és a prezentációk szerkesztését, kifejezőeszközeit, stiláris követelményeit; - különféle típusú szövegeket alkot és ért; - képes önálló értelmezések kialakítására; - elsajátítja az elbeszélés, a leírás, a párbeszéd, a jellemzés, a képi/metaforikus beszéd formáit; - tud vázlatot készíteni, jegyzetelni, helyesen megjelölni a forrást és idézni; - ismeri a meghívó, a levél, az önéletrajz, a kérvény normatív formáit; - kialakul nála a kritikai attitűd; - felismeri a többnyelvűség hagyományát és lehetőségeit, képes az interkulturális kommunikációra; - képes az eredeti magyar szöveg és idegen nyelvű fordításának összevetésére; - képes az önálló információszerzésre és -feldolgozásra beleértve az új digitális információforrások felhasználását is;	KOMMUNIKÁCIÓS KULTÚRA ● Helyesírás és gyakorlati nyelvhelyesség (Helyes ejtés és -írás) ● Szövegértés - szövegalkotás - szövegmondás ● Könyv-, könyvtár- és internetismeret
2MNY.3.2.4. Az irodalmi műveket intermediális és interdiszciplináris kontextusba helyezve értelmezi: megnevezi és véleményt alkot az irodalmi mű más művészeti ágakkal és tudományterületekkel fennálló kapcsolatáról. 2MNY.3.2.5. Olvasmányai, illetve fordítások révén és más népekkel való kapcsolata során gyarapítja interkulturális ismereteit. Párhuzamot von a klasszikus és a kortárs irodalmi alkotások tematikai, stilisztikai, motivikus, formai sajátosságai között, önállóan fedez fel közöttük intertextuális összefüggéseket. 2MNY.3.2.8. Ajánlást fogalmaz meg irodalmi művekhez, és megindokolja a választását. 2MNY.1.1.4. Ismeri helyesírásunk alapelveit. Ismeri a beszédhangok keletkezésének módját. Ismeri a mássalhangzók és magánhangzók rendszerét. Megkülönbözteti a magánhangzókat időtartam (rövid és hosszú) és a nyelv vízszintes mozgása szerint (mély és magas magánhangzók). Ismeri, megnevezi és alkalmazza a hangrend és a magánhangzó-illeszkedés törvényét. Ismeri a mássalhangzók időtartam és zöngésség szerinti fölosztását. Ismeri, megnevezi, elemzi a mássalhangzók hangtani változásainak egyszerűbb eseteit. Pontosan jelöli a magánhangzók és mássalhangzók időtartamát a közismert szavakban. A hangkapcsolatokat helyesen jelöli a mássalhangzó-változások esetében. 2MNY.1.3.2. Rövid, összefüggő, logikus felépítésű beszélt vagy írott nyelvi szöveget alkot különböző szövegtípusokban és műfajokban. Tartja magát az alaptémához. Alkalmazza az elbeszélő, leíró és érvelő közlésmódokat. Összefoglal egyszerűbb szépirodalmi és nem szépirodalmi szöveget kiemelve a lényeges vagy érdekes részleteket. Röviden megfogalmazza olvasmányélményét vagy más művészi alkotás keltette érzelmeit, gondolatait. 2MNY.1.3.3. Irodalmi, nyelvi, művelődési témákkal, illetve a mindennapi élet kérdéseivel kapcsolatos véleménycserében, vitában mások véleményét meghallgatja, és figyelembe veszi azt saját egyszerűbb érvelő szövegének megalkotásakor. A szóban vagy írásban felvázolt álláspontját érvekkel támasztja alá.		

2MNY.1.3.4. Szóbeli és írásbeli megnyilatkozásaiban alkalmazza a nyelvi, nyelvhelyességi szabályokat, és tiszteletben tartja a nyelvváltozatok közötti kódváltás szükségességét. Szövegalkotáskor különválasztja a szöveg részeit, címet és alcímeket ad, tud idézni. Az érettségi dolgozatot a szakdolgozatok alkotásának szabályai szerint írja (lábjegyzeteket használ, tartalomjegyzéket és bibliográfiát készít). Magánjellegű és hivatalos levelet ír, gyakrabban használt mindennapi hivatalos szövegfajtákat (önéletrajzot, kérvényt, fellebbezést, igénylést, hirdetést) fogalmaz. Ki tudja tölteni a különböző űrlapokat és formanyomtatványokat. Rendezett, olvasható írásképe van. 2MNY.2.3.1. Hosszabb, egyszerű beszélt vagy írott nyelvi szöveg megalkotásakor saját véleményének, álláspontjának pontos, árnyalt tolmácsolására törekszik. Helytáll a kommunikáció különböző közéleti színterein, közönség előtt beszél nyelvi, irodalmi és művelődési témákról. Álláspontját hitelesen képviseli, ugyanakkor tiszteli a sajátjától eltérő véleményeket; szóbeli közlései során alkalmazkodik a kommunikációs folyamat tényezőihez, céljához, és figyelembe veszi a különböző szövegműfajok, stílusrétegek sajátosságait. Kifejezően olvas szépirodalmi szövegeket, illetve a mindennapi kommunikációban a mondat- és szövegfonetikai eszközök (hangerő, hangmagasság, hangszín, tempó, szünet, hangsúly, hanglejtés) ismeretének birtokában hozza létre produkcióját. Képes hosszabb szövegrészletek, memoriterek szöveghű, értelmesen tagolt és kifejező előadására. Törekszik a megfelelő artikulációra, a kiejtés egyéni sajátosságainak fejlesztésére és tudatos használatára. Hosszabb nyelvi, irodalmi és művelődési témákról szóló előadásokon aktív, értő közönség, kérdéseket tesz fel. MNY.2.3.2. Hosszabb, egyszerű beszélt és írott szöveget alkot az elbeszélő, leíró és érvelő közlésmódot alkalmazva. Véleménycserében, vitában pontosságra, érzékletességre és a lényeg kiemelésére törekszik, megfelelő kitérőket tesz, érdekes részleteket és megfelelő példákat választ. Felismeri a humort az irodalmi művekben, és megfelelő módon alkalmazza azt saját szövegeiben. Pontosan megfogalmazza az irodalmi mű vagy más művészi alkotás keltette hangulatot, élményt, véleményt, álláspontot. Röviden összefoglal hosszabb, egyszerű szépirodalmi és nem szépirodalmi szövegeket.		

---

7 A tudásszabványok az általános középiskolai oktatás befejezéséig valósulnak meg. Ugyanazon tudásszabvány (vagy valamelyik része) több alkalommal is aktiválódik a tanév során, illetőleg a középfokú oktatás befejezéséig, azonban különböző kimenetek kapcsán. Ez az eljárás biztosítja az egyéni tanulói teljesítmény mind magasabb szintű megvalósulását, a tanulók ismeretei, készségei és képességei viszont ily módon folyamatosan új szemszögből szemlélhetőkké, megszilárdíthatókká, bővíthetőkké és rendszerezhetőkké válnak.

A Magyar nyelv és irodalom tantárgy és az általa felölelt területek bonyolultsága folytán fontos, hogy a középfokú oktatás mind a négy éve folyamán fokozatosan valamennyi tudásszabvány megvalósítása sorra kerüljön, azzal, hogy egyes tudásszabványok valamely kimenethez konkrétabban is kötődnek.

ÚTMUTATÓ A PROGRAM DIDAKTIKAI-METODIKAI MEGVALÓSÍTÁSÁHOZ

I. A TANÍTÁS ÉS A TANULÁS TERVEZÉSE

A Magyar nyelv és irodalom tanításának és tanulásának hozzá kell járulnia az alkotói és kutatói szellem kialakulásához, amely lehetővé teszi a tanulók tudásának gyarapítását, funkcionális készségeik fejlesztését, mindezt pedig alkalmazni képesek továbbtanulásuk során, választott hivatásukban és a mindennapi életben. A tantárgy lehetővé teszi, hogy kialakítsák értékrendjüket, amely a nemzeti és a nemzetközi kulturális örökség megőrzéséhez szükséges, hogy felkészüljenek a multikulturális társadalomban való életre, hogy általános és tantárgyközi kompetenciákra tegyenek szert, amelyek relevánsak a közösség életében való aktív részvétel és az élethosszig tartó tanulás szempontjából.

A tanulók tudásának, képességeinek, jártasságának és álláspontjainak minősége és tartóssága sokban függ a tanítási-tanulási folyamatban alkalmazott elvektől, formáktól, módszerektől és eszközöktől. Ezért a magyar nyelv és irodalom korszerű oktatása feltételezi, hogy a kimeneteket a tanulók fokozott gondolati tevékenységgel érik el, miközben tisztelik és méltányolják a didaktikai elveket (különösen: a tanulók tudatos tevékenységét, a tudományosságot, megfelelést, fokozatosságot, rendszerességet és nyilvánvalóságot), valamint azoknak az oktatási formáknak, módszereknek, eljárásoknak és eszközöknek az adekvát alkalmazását, amelyeknek az értékét megállapította és megerősítette a magyar nyelv és irodalom tanításának és tanulásának korszerű gyakorlata és módszertana (elsősorban: a munka szervezésének különböző módjai és a feldolgozandó tartalmaknak és a tanulók képességeinek megfelelő kommunikatív, logikai és szakmai (speciális) módszerek alkalmazása). A meghatározott oktatási formák, módszerek, eljárások és eszközök kiválasztása elsősorban attól függ, mely kimeneteket kell megvalósítani, és azoktól a tartalmaktól is, amelyek segítenek az előirányzott kimenetek megvalósításában.

Oktatási módszerek: előadás, magyarázat, elbeszélés, a tanulók kiselőadásai, megbeszélés, vita, szemléltetés, munkáltató módszer, projektmódszer, tanulási szerződés, kooperatív oktatási módszer, szimuláció, szerepjáték, játék, tanulmányi kirándulás, házi feladat.

Munkaformák: frontális munka, (differenciált) egyéni munka, párban folyó tanulás: páros munka (hasonló szinten levő tanulók oldanak meg közösen valamely feladatot) és tanulópár vagy tutorrendszerű tanulás (különböző szinten levő tanulók közötti tanulmányi kapcsolat), csoportmunka.

A magyar nyelv és irodalom oktatása és tanulása a tantárgy számára speciálisan kialakított tantermekben és kabinetekben folyik, amelyeknek a felszerelése összhangban kell, hogy legyen a gimnáziumi normákkal. Részben más iskolatermekben is tartható óra (iskolai könyvtár-médiatár, olvasóterem, audiovizuális terem stb.), az interneten és iskolán kívül (könyvtár, színház, múzeum, mozi, képtár stb.)

A magyar nyelv és irodalom oktatásában jóváhagyott tankönyvek és kézikönyvek használatosak, továbbá könyvtári-információs és informatikai anyagok, amelyek a tanulók szisztematikus felkészítését szolgálják. Célunk, hogy tanulóink önállóan használják az ismeretszerzés különböző forrásait az oktatásban és azon túl.

A nyelvi ismeretek, irodalmi ismeretek és kommunikációs kultúra területe egységes tantárgyat képez, áthatja és kiegészíti egymást. Emiatt a javasolt óraszám csupán keretszám (a nyelvi ismeretek területéé 32, az irodalomé 80, a kommunikációs kultúráé pedig 36). A tanítás-tanulás körültekintő tervezésével, amellyel el kell jutni mindhárom terület előirányzott kimeneteinek megvalósításához, a tanár maga fogja meghatározni az óraszámot, miközben figyelemmel kíséri a tanulók eredményeit.

II. A TANÍTÁS ÉS A TANULÁS MEGVALÓSÍTÁSA

TERÜLET: NYELVI ISMERETEK

A gimnázium második osztályos tanterve négy nyelvészeti témakört tartalmaz, és összhangban áll az előírt kimenetekkel és tudásszabványokkal. A tanterv az átalános iskolai tananyag bővítését irányozza elő, illetve új fogalmakat és korszerű nyelvészeti nézőpontokat von be a tanítási-tanulási folyamatba.

Szövegtani ismeretek

Szövegtípusok. A szövegtípusok osztályozásnak szempontjai. Az írott és beszélt, valamint az írott-beszélt szövegtípusok vázlatos bemutatása. Az elbeszélés, leírás, jellemzés szerkezeti-stilisztikai jellemzői. A hivatalos nyelvhasználat szövegtípusai: kérvény, levél, önéletrajz, motivációs levél, jegyzőkönyv stb. és ezek elektronikus változatai. Érvelő szóbeli és írásbeli szövegtípusok: vita, hozzászólás, esszé, kisértekezés.
(Javasolt óraszám: 8)

Retorika és kommunikáció

Alapvető retorikai ismeretek. Az érvelés technikája, fajtái. Az érv fölépítése. A vélemény megfogalmazásának hatásos nyelvi-stilisztikai eszközei. A szóbeli és írásbeli érvelés szövegtípusainak (alkalmi beszéd, előadás) témája és kommunikációs célja, fajtái, fölépítése. A szónoki beszéd megszólaltatásának kritériumai, etikai és kommunikációs kívánalmai, nyelvi és nem nyelvi eszközei. A nem verbális (nonverbális) kommunikáció. Érvelés, kommentelés a közösségi oldalakon.
Kommunikáció. A hatékony kommunikáció. Kommunikáció és jelenlét. Hallgatás és aktív hallgató. Női és férfi kommunikáció. Kultúraközi kommunikáció (a fordítás néhány problémája). Tömegkommunikáció (a téma kidolgozását ld. a Kommunikációs kultúra területnél).
Projektmunka vagy portfólió (javaslatok): Maszk-énkép-selfie; Facebook-történetek. Lajkohólia.
(Javasolt óraszám: 8)

A nyelvi szintek grammatikája

Szó- és jelentéstan

Jelentéstan: A jelről tanultak ismétlése. Jelentésfajták: lexika, szintaktikai, pragmatikai jelentés. Hangalak és jelentés kapcsolata: homonímia, poliszémia, szinonímia, antonímia, paronímia. A hangalak és a jelentés objektív és szubjektív viszonya (hangutánzó és hangulatfestő szavak). A szöveg és a szövegalkotó elemek jelentése és használati értéke. A névmások szövegtani szerepe. Szómező. Szemantikai alakzatok. Hétköznapi és irodalmi metaforák, nyelvi képek.
Szókészlettan: A szókészlet rétegei. Új regiszterek, szociolektus, digilektus. A szókészlet eredete. Az idegen szavak. Szólások, szállóigék.
Szóalaktan: A szó és a szóelem fogalma. A morfémák osztályai. Tő- és toldaléktípusok.
Szóalkotási módok: szóképzés, szóösszetétel, ritkább szóalkotási módok (szóelvonás, rövidítés és továbbképzés, szóvegyülés, szóhasadás, köznevesülés, népetimológia). (Hangsúlyt fektetünk a nyelvújítás sajátos szóalkotási módjainak a bemutatására). Szóösszetétel és szószerkezet (szintagma). Digitális neologizmusok, ortográfiai neologizmusok (pl. @, #, &, ←, * stb.).
Szófajtan: A szófajok áttekintése: alapszófajok, viszonyszók (toldalékértékű viszonyszók: segédigék, névutók és névutómelléknevek, igekötők; nem toldalékértékű viszonyszók: névelők, kötőszók, módosítószók, tagadószók), mondatszók (interakciós mondatszók, hangutánzó mondatszók, indulatszók, mondatértékű módosítószók). Névmások és igenevek: a főnévi (pl. én, ez, az, egymás), melléknévi (pl. ilyen, olyan, mekkora), számnévi (pl. valahány, ennyi, annyi), határozószói névmások (pl. itt, ott, ekkor, akkor, ahonnan, amerre, hol, hová, valahogy, bármikor, semeddig stb.). A névmások funkcionális felosztása. Átmeneti kategóriák. Alkalmi szófajváltás.
A Magyar grammatika (szerkesztette: Keszler Borbála) szerint a melléknév a számnév kategóriáját is felöleli (ennek a problematizálása).
Összevetés: Alaktani és jelentéstani összevető vizsgálat a magyar és az indoeurópai nyelvek között.
Projektmunka vagy portfólió (javaslatok): Egy ismert 20. századi nyelvész kutatásainak bemutatása.
(Javasolt óraszám: 10)

Stilisztika

A beszédhelyzetnek megfelelő megnyilatkozás, szövegalkotás. A különböző szövegműfajok, stílusrétegek sajátosságai, a különböző stílusrétegek beépülése a szépirodalmi alkotásokba. A hivatalos és publicisztikai stílus jellemzői.
(A tanuló alkalmazkodik a kommunikáció tényezőihez, céljához, fölismeri a különböző szövegműfajok, stílusrétegek sajátosságait, a különböző stílusrétegek beépülését a szépirodalmi alkotásokba. Ismeri a hivatalos és publicisztikai stílus jellemzőit, és a közéleti és publicisztikai műfajú szövegtípusok létrehozásakor a stilisztikai követelményeknek megfelelően alkot.)
(Javasolt óraszám: 6)
Összesen: 32 óra

A tanterv kísérletet tesz a nyelvtantanítás korszerűsítésére, a leíró nyelvtan dominanciájának megszüntetésére törekszik, és a kommunikációs kompetencia fejlesztését helyezi előtérbe. A szótani ismeretek tanítását összekapcsoljuk az irodalmi szövegek földolgozásával.
Projektmunka lehet: Gyűjtés a digilektusok területéről: Új ortográfiai jelek a netnemzedék nyelvében (a csetnyelvben, az SMS-ekben), az irodalmi alkotásokban.
A retorikai ismereteket fölhasználjuk a szónoki beszéd szerkezetét követő versek értelmezésekor, szerkezeti vizsgálatakor: például a a Himnusz vagy a Szózat feldolgozásakor.
A retorikai ismeretek tanításakor haszonnal forgathatók Aczél Petra könyvei: Aczél Petra (2017). Neked van igazad? Érvelés és meggyőzés a gyakorlatban. Budapest: Tinta Könyvkiadó., Aczél Petra (2012). Médiaretorika Budapest: Magyar Mercurius.
A kommunikációs kultúránál ajánlott, perekhez kötődő védő- és vádbeszédek kötődhetnek az irodalmi alkotásokhoz is (pl. az Ágnes asszony és a Tetemre hívás című balladákhoz). A beszédek megírása mellett drámapedagógiai foglakozás keretében a per is megjeleníthető.
A szóösszetételek tanításakor a metaforikus szóalkotás összeköthető a többi nyelvi szinttel (szószerkezet, egyszerű és összetett mondat) a kognitív metaforaelmélettel, a hétköznapi és irodalmi metaforával.
Gyűjtőmunka, nyelvi játék, improvizációs gyakorlat, értelmezési vita szervezhető a következő témákban: tulajdonnevekhez (pl. Jónás, Jézus, Mária, Júdás) kötődő szómetaforák, testrészekhez, növény- és állatnevekhez fűződő metaforikus szóalkotás (pl. farkasétvágy, majomszeretet, sasszem, dióbél, májvirág), irodalmi szómetaforák (bogáncs-lelkem, kockacsend, dió-szeme, eper-ajka).

TERÜLET: IRODALMI ISMERETEK

A gimnázium második osztályos tanterve négy irodalmi témakört tartalmaz, amely összhangban áll az előírt kimenetekkel és tudásszabványokkal, ugyanakkor befogadásközpontú és kompetenciafejlesztő irodalomtanítást irányoz elő.
A felvilágosodás irodalma és hatása
A felvilágosodás mint szellemi mozgalom: a korszak filozófiája (racionalizmus és empirizmus, a deizmus fogalma), tudományos felfedezései, művészeti és irodalmi jelenségei. A Kepler-jelenség tudománytörténeti és irodalmi tematizációi. A kor tudományos kutatásai (pl. a Naprendszerről alkotott tudományos elképzelések; a Göttingeni Egyetem: Gauss és Bolyai János), a camera obscura és a klasszicista festészet; magatartásmodellek a korban, mai olvasatok.
A francia felvilágosodás (Montesquieu, Voltaire, Rousseau, Diderot) és a német klasszika (Goethe, Schiller, Lessing)
Molière színpada és a XVIII. századi színjátszás jellegzetességei. Molière-előadások ma. A Tartuffe-vita.
Mária Terézia császári udvara a magyar irodalomban (a testőrírók)
Az angol felvilágosodás irodalmából (Jonathan Swift: Gulliver utazásai, Daniel Defoe: Robinson Crusoe és a robinzonád)
Projektmunka vagy portfólió (javaslatok): A sziget mint motívum és toposz - intertextuális kapcsolatok a későbbi korok irodalmával (William Golding: A legyek ura). A beavatódás problémája. A Faust-téma továbbélése. A Gullivertől az Orwell-regényekig, Don Juan és a színházi hagyomány. Iphigeneia az irodalomban. Weimar és a német klasszika. A Stuart Mária-feldolgozások. Tell Vilmos alakja. A pénz az irodalomban.
Johann Wolfgang Goethe: Az ifjú Werther szenvedései, részletek a Faustból, Goethe-balladák. A szentimentális és nevelődési regény jelensége, az „emberiségköltemény" és európai hagyománya. Márton László Faust-fordítása.
Friedrich Schiller: Az örömhöz és más versek.
A vidéki magyar nemesi világ a XVIII. századi magyar irodalomban (Bessenyei György: A filozófus, Csokonai Vitéz Mihály: A méla Tempefői, Kármán József: Fanni hagyományai). Csokonai-átírások. A Fanni hagyományai és a téma továbbélése (pl. Závada Pál: Jadviga párnája). Kapcsolattörténeti vonatkozások.
Projektmunka vagy portfólió (javaslatok): A Bessenyei-jelenség, a Bihari Remete alakja a magyar irodalomban. Tisza-versek a magyar irodalomban - Bessenyei György: A Tiszának reggeli gyönyörűsége stb.)
Csokonai Vitéz Mihály költészete: Az álom, Az estve, Dorottya…, A Magánossághoz, Szerelemdal a csikóbőrös kulacshoz, Miért ne innánk, Szegény Zsuzsi, a táborozáskor/Estve jött a parancsolat…), válogatás a Lilla-ciklusból.
Projektmunka vagy portfólió (javaslatok): Anakreón és Csokonai, fülszövegek írása, anakreóni versek, a népiesség kezdetei a magyar irodalomban (Szerelemdal a csikóbőrös kulacshoz, Miért ne innánk, Szegény Zsuzsi, a táborozáskor/Estve jött a parancsolat…).

Nyelvalkotás és nyelvújítás a XVIII. század végén és a XIX. század elején: Az irodalmi ízlésviták. A Mondolat és a Felelet a Mondolatra. Az Árkádia-per. Vuk Karadžić munkásságának kapcsolattörténeti vonatkozásai.
Projektmunka vagy portfólió (javaslatok): Népköltészeti gyűjtések.
Kazinczy Ferenc: Tövisek és virágok (válogatás). Péterfy Gergely: Kitömött barbár (részletek) - összehasonlító vizsgálatok.
Batsányi János: A franciaországi változásokra.
Óda, elégia és episztola Berzsenyi Dániel költészetében: A magyarokhoz I., A magyarokhoz II., A közelítő tél, Levéltöredék barátnémhoz. Berzsenyi és Horatius. A Berzsenyi-recepció. A Berzsenyi-téma a magyar költészetben, át- és újraírások: Babits Mihály, Orbán Ottó, Orbán János Dénes és Böndör Pál versei.
Színház és dráma a XIX. század elején: Friedrich Schiller, Katona József.
Projektmunka vagy portfólió (javaslatok): Zene és irodalom kapcsolatai a XIX. században. A Bánk bán (a „nemzeti dráma") befogadástörténetéről.
Kölcsey Ferenc: Hymnus.
Projektmunka vagy portfólió (javaslatok): A Hymnus himnusszá válása és megzenésítése. Orbán Ottó Kölcsey-verse. Zrínyi alakja Kölcsey opusában.
A romantika és intertextuális kapcsolatai
L. G. N. Byron és A. Sz. Puskin. A byronizmus jelensége. Hatásuk: Arany László: Délibábok hőse.
Az új romantikus hős: a költő és forradalmár zseni: William Wordsworth és Samuel Taylor Coleridge, Novalis, Friedrich Hölderlin. Percy Bysshe Shelley, Petőfi Sándor, Jovan Jovanović Zmaj, Laza Kostić stb. (szövegolvasás, a fordítások vizsgálata)
A magyar reformkor eseményei és irodalmi tematizációi. Jókai Mór: És mégis mozog a föld. Jókai és a média. A nemzeti múlt megidézése, jó és rossz dichotómiája Jókai regényeiben. Jókai és a természettudományok. Filmes kapcsolatok.
Projektmunka vagy portfólió (javaslatok): Széchenyi István hatása a magyar irodalomra és művészetekre. Utazó és vándorló magatartás: utazók, bujdosók, különcök és csepűrágók a magyar és európai irodalomban.
Vörösmarty Mihály irodalmi opusa: Csongor és Tünde, Guttenberg-albumba, Gondolatok a könyvtárban, Szózat, Előszó, A vén cigány.
Projektmunka vagy portfólió (javaslatok): Petőfi Sándor, Juhász Gyula, Petri György, Orbán Ottó Vörösmarty-versei. Mese és mesegyűjtés a romantika korában. A Grimm- testvérek tevékenysége, meséik, mai fordítások és értelmezések. E. T. A. Hoffmann meséi és művészetközi kapcsolatai. Egy mesemotívum továbbélése. Hans Christian Andersen és a magyar irodalom (pl. Szendrey Júlia fordítása, Csáth Géza: A vörös Eszti, Tolnai Ottó: Mi volt kérded a legszebb Dániában, Lászlóffy Aladár: Az ólomkatona hadifogsága).
Projektmunka vagy portfólió (javaslatok): A történelmi regény és új horizontjai. A történelmi regény újabb elméletei. Cooper és az indiánregény. Filmes kapcsolatok. Tárgy-szereplők az irodalomban (Andersen nyomán).
1848 magyar irodalma: Költők, írók, versek a forradalomban.
Petőfi Sándor költészete, kultusza, „szerepdilemmái". Versértelmezések (válogatás Petőfi költészetéből és Az apostol). Részletek olvasása a Petőfi-monográfiákból.
Projektmunka vagy portfólió (javaslatok): A Petőfi-recepció. Átírások és újraalkotások sorozata: Arany János, Vajda János, Juhász Gyula, Babits Mihály, Illyés Gyula, Orbán Ottó, Esterházy Péter, Kovács András Ferenc, Petri György, Varró Dániel Petőfiről. Az ál-Petőfi jelensége a magyar irodalomban. A Barguzin-legenda. Parti Nagy Lajos: Grafitnesz. Petőfi-ábrázolások a képzőművészetben. Váteszszerep a költészetben. A digitális kor Petőfi képe. Petőfi-kultusz a Vajdaságban. Gyulai Pál és a kritika.
Arany János balladaírása: V. László. Vörös Rébék. Tetemre hívás. Az Arany-epika: a Toldi-trilógia. A lírikus Arany: válogatás költészetéből. A szimbolizmus forrásvidéke Arany költészetében. Arany János költészete mint a modernség előképe. A kapcsos könyv mint „a megkomponált verseskötet kísérlete". A Bolond Istók-hagyomány: Petőfi Sándor, Arany János, Weöres Sándor.
Projektmunka vagy portfólió (javaslatok): A madármotívum a magyar romantikában.
Madách Imre: Az ember tragédiája. A Tragédia utóélete, színrevitele.
A színházi kultúra kezdetei és fejlődése a magyar területeken (különös tekintettel a mai Vajdaság területére).
Edgar Allan Poe és a detektívtörténet.
Projektmunka vagy portfólió (javaslatok): Frankenstein és a borzongató históriák. Horror és thriller a mai filmművészetben. Intermediális kapcsolatok, szerkezeti sémák.
Victor Hugo és Charles Dickens. Hatásuk a magyar irodalomra. Hugo és Dickens regényei, valamint filmes kapcsolataik.
A realizmus felé
Az európai realizmus és naturalizmus, valamint magyar irodalmi vonatkozások: magyar vonatkozásai: Honoré Balzac. Nyikolaj Vasziljevics Gogol. A századvég magyar novellisztikája (szövegek alapján). A novella sajátosságai.
A koramodernség beszédmódja
A koramodernség kultúraszemlélete és irodalma (az európai és a magyar irodalom). Vajda János, Reviczky Gyula lírája.
Összesen: 80 óra
Ajánlott olvasmányok:
Moliére egy drámája
Johann Wolfgang Goethe: Az ifjú Werther szenvedései
Kármán József: Fanni hagyományai
Katona József: Bánk bán
Vörösmarty Mihály: Csongor és Tünde
Petőfi Sándor: A helység kalapácsa v. Az apostol
A. Puskin: Jevgenyij Anyegin
Hoffmann, E. T. A. meséi
Madách Imre: Az ember tragédiája
Arany János: Toldi szerelme, Toldi estéje és balladák
Stendhal: Vörös és fekete
Jókai Mór egy regénye
William Golding: A legyek ura
Háy János egy történelmi regénye (pl. Dzsigerdilen)
Egy kortárs meseregény
Péterfy Gergely: Kitömött barbár
E. A. Poe néhány novellája
Az ajánlott olvasmányok közül a tanár kiválaszt 5-6 olvasmányt.
A tanterv kísérletet tesz az irodalomtörténiség dominancijának megszüntetésére, az egyenes vonalú, irodalomtörténetre alapozott szerkezetből kitörési, kapcsolódási pontokat (linkeket) kínál más korok szerzői, művei, témái stb. felé.
A közös olvasmányok olvasására és a javasolt projektmunkák kidolgozására több időt kapnak a tanulók. Ezt a tanmenet készítésekor is figyelembe kell vennie a magyartanárnak, mert csak ily módon válhat hatékonnyá az olvasás, így nevelünk tudatos olvasókat.
Bővül a tanulók általános iskolában elsajátított irodalomelméleti fogalomtára, és új fogalmakat vezetnek be. Az új poétikai szótár hozzájárul a középiskolások elmélyültebb szövegértéséhez.
A tantervi javaslat szerint az általános gimnázium társadalmi-nyelvi irányzatán az előirányzott 148 órából a tanárok 80 órát az irodalmi tartalmak feldolgozására, megerősítésére és rendszerezésére fordítanak. Némely irodalmi mű feldolgozása egy órát kíván, némely kettőt vagy hármat, ezért a tanár irányozza elő és tervezi meg a munka dinamikáját, beleértve a megértés különböző szintjeit, valamint az irodalmi tartalmak összekapcsolását a nyelvi tartalmakkal. Javasoljuk a különböző történelmi, kulturális és műfaji keretekből származó szövegek összehasonlító módon való interpretációját. A pedagógusnak külön figyelmet kellene szentelnie arra, hogy rámutasson a sokszínűségre, amely a nemzeti és a világirodalom kanonikus műveinek összefüggéseit és szövegközi kapcsolatait jellemzi (kortárs regény, drámai szöveg; film, rajzfilm, képregény, színházi előadás, történelmi-művelődési tartalmak a televízióban és a világhálón stb.)

Fontos, hogy a tanár ismertesse a tanulókkal a tantárgy tervét, a tanítási egységeket és a munkamódszert. Felhívja a diákok figyelmét annak fontosságára, hogy tervszerűen és idejekorán felkészüljenek az irodalmi művek feldolgozására (az irodalmi mű olvasása és értelmezése, tankönyvek, elsődleges és másodlagos források használata az irodalmi művek interpretációjához).
Az irodalmi művek értelmezése során az élményközpontú irodalomtanítás megvalósatása a tanár célja, a motiváltságot kreatív előkészítő feladatokkal éri el. A pedagógus a javasolt projekttevékenységek során önálló kutatómunkára serkenti tanulóit.
A feldolgozás szintjei. Egy irodalmi mű értelmezése differenciáltan, különböző szinteken való feldolgozás révén valósítható meg (ráhangolódás, jelentésteremtés, reflektálás).
Tevékenységek a tanórán. Az irodalmi jelenségeket és fogalmakat a tervezett irodalmi művek kapcsán dolgozzuk fel. A közvetlen munkában a megfelelő felvilágosító, logikai és egyéb sajátos módszereket alkalmazzuk. A módszer kiválasztása, valamint az elméleti és gyakorlati eljárások egységének érvényesítése kulcsfontosságú az irodalomtanítás sikeressége szempontjából; az irodalomelméleti vonatkozásokat konkrét művészi alkotások segítségével közelítjük meg.
Az olvasói/olvasási kompetenciák fejlesztése. A tanulókat felkészítik az olvasás minden formájának és módjának aktív alkalmazására (élményszerző, felfedező, kifejező és interpretatív, felolvasás, jegyzetelés, néma olvasás), de elsősorban a figyelmes, élvezetes és értő olvasásra, a kritikus szemléletmódra.
Az irodalmi mű értelmezéséhez kapcsolódó alkotótevékenység. Az olvasás mint elsőrangú alkotótevékenység érvényesül a tanítási-tanulási folyamatban, ám a tanárnak az olvasáshoz kapcsolódó egyéb alkotótevékenységre is fókuszálnia kell. Általa bővül a tanulók érdeklődése az irodalom, az irodalmi művek és szerzők iránt, elmélyül és kiegészül az olvasói érdeklődés, és tovább tökéletesednek az olvasói kompetenciák. Az alkotótevékenység lehet szóbeli produkció (beszédgyakorlatok, viták, beszélgetések, monológok, versmondás és szónoklat), írásbeli produkció (esszé, fogalmazás, házi feladat írása, kreatív feladatlapok) és kombinált produkció (referátum, prezentáció, gondolattérképek).
A kötelezően feldolgozandó anyagot választható anyagként projekttémák (portfólió) egészítik ki. Ezek közül a tanár és a tanulók érdeklődésüknek megfelelően választanak ki négy (félévenként 2-2 téma kidolgozása). A projekktémák összekapcsolják az irodalmi törzsanyagot a kortárs irodalommal, más művészeti ágakkal, tudományterületekkel - interdiszciplináris és intermediális távlatokat nyitnak.
Értékelés - a tanulók előmenetelének értékelése folyamatos és rendszeres. Értékelni kell a tanuló tevékenységét az előkészítő szakaszban és az órán végzett munka során, részvételét a műértelmezésben, azt, hogy milyen gyakran jelentkezik, a felelet minőségét, álláspontjának eredetiségét és érvelését. Elismerést érdemelnek a másként gondolkodó és eltérő nézőpontokat képviselő tanulók. Értékelni kell a munkához való hozzáállást, a diákok egyéni képességét, valamint hogy elméleti ismereteiket a konkrét munkakörülmények között hogyan alkalmazzák. Az értékelés felöleli az írásbeli kifejezésmódot is (házi feladatok konkrét irodalmi művek kapcsán; évente legfeljebb hat házi feladat, projektek és portfolió). Értékelés céljából tervezhetünk tudásfelmérőket és témazáró elenőrzéseket is.
A tanulók négy írásbeli dolgozatot írnak a tanév folyamán.

TERÜLET: KOMMUNIKÁCIÓS KULTÚRA

Helyesírás és gyakorlati nyelvhelyesség

Helyes ejtés és -írás. A szóelemző írásmód ismétlése. Az egybeírás és különírás eseteinek rendszerezése. Elválasztás. A tulajdonnevek írásmódja, toldalékolása. A toldalékok helyes alkalmazása. Az idegen szavak alakja, jelentése és írásmódja. A helyes kiejtés. A számok és a keltezés helyesírása. A névelők, a vonatkozó névmások, az igekötő-használat nyelvhelyességi vonatkozásai.

Szövegértés - szövegalkotás - szövegmondás

A szöveg megalkotásának fázisai: témaválasztás, tervezés, anyaggyűjtés, források használata, vázlatkészítés, jegyzetelés, kidolgozás, a stíluselemek megválasztása, lábjegyzet készítése, szakirodalom összeállítása, prezentációkészítés és egyéb elektronikus vázlatok, gondolattérképek kidolgozása.
A tömegkommunikáció és hatása (manipulációk).
Újságszerkesztés. Napilap és folyóirat, online médiafelület megtervezése: rovatok meghatározása, a publicisztikai műfajok (hír, tudósítás, tárca, riport, glossza, interjú, jegyzet, vezércikk) megalkotása a megfelelő stilisztikai, nyelvhelyességi szempontok figyelembevételével. Apróhirdetések és online apróhirdetések, globális online piacterek.
Blog és vlog készítése.
Kultikus helyekhez kötődő úti beszámoló megnézése, vázlatolása, tömörítése, elmondása.
Projektmunka vagy portfólió (javaslatok): Valós vagy képzelt úti beszámoló megírása vagy útiterv és idegenforgalmi bemutató Európában ismert és a magyar irodalomban is emblematikus helyekről (pl. Kufstein, Sződemeter, Segesvár, Barguzin stb.). Vajdasági irodalmi helyek. Virtuális séták, térképek.
Képzelt és valóságos interjúk készítése. Állásinterjú. Pályázat.
Beszélgetés a pályaválasztásról irodalmi szöveg, film alapján.
Egy szöveg (pl. az aktuális irodalmi anyag vagy kortárs irodalmi alkotás, illetve szakszöveg) részekre bontása, címadás a részekhez, a tételmondatok kulcsszavak felismerése, tömörítés SMS-be, rövid ismertetőbe, a megírt szöveg elmondása.
A diákélethez, a fiatalok problémáihoz (pl. cyberbullying, trollkodás), az emberi jogokhoz fűződő felszólalások, tanácsadó beszédek megalkotása.
Különböző beszédfajták megírása: ünnepi beszéd: iskolaavató, iskolanépszerűsítő beszéd, búcsúztató. Neves történelmi személyekhez, írókhoz, tudósokhoz, mai hírességekhez fűződő valós vagy kitalált perek védő- és vádbeszédeinek megalkotása, bevezetés- és befejezéstechnikák váltogatása.
Kritika írása az írásbeli és képi/filmes megjelenítés különbségéről filmről folytatott vita alapján. Téma lehet a terrorizmus, a szingli mentalitás, a szappanoperák, a fantasy, a filmes disztópiák, a „látványcivilizáció" kihívásai, a szubkultúrák jellemzői, a giccs mai megnyilvánulási formái stb.
Szöveg (mondat) tömörítése (igenevekkel), kifejtése (igenevek átalakításával). Nominális stílusú szöveg átalakítása igeivé és fordítva. A szöveg stílusának módosítása az igemódok, igefajták megváltoztatásával.
Szakszövegek és ismeretterjesztő szövegek olvasása, alkotása és elmondása (különböző stílusárnyalatok, stílusrétegek váltogatása).
Szituációs gyakorlatok: köszönés, ügyintézés baráti körben, hivatalban, iskolában, egyházi intézményben, interneten, telefonon stb.
Szerepjátékok a beszélgetőfelek, témák váltogatásával (agresszív, határozatlan, békítgető, bíráskodó, mellébeszélő szerep kiosztásával).
A nonverbális kommunikációhoz: szituáció bemutatása állóképpel, eljátszása testbeszéddel, pl. tanult irodalmi mű részletéhez kötődően (Moliére valamelyik drámája, William Golding: A legyek ura), a tanár által választott kortárs mű részlete, illetve a jövendő hivatáshoz, pályaválasztáshoz kötődő szituáció. A szituáció bemutatását testbeszéd szavakba öntése követi a játszók vagy a nézők részéről.
Tájleírás és képelemzés.

Könyv-, könyvtár- és internetismeret

Információk összegyűjtése, rendszerezése: beszámoló, portfólió készítése könyvtári és az internetes búvárkodás alapján. Forrásjegyzék.
Digitális könyvtárak, digitális információkeresés (adatbázisok).
Összesen: 36 óra

A gimnáziumi anyanyelvi oktatásban egyaránt fontos az írott szövegek alkotásához és befogadásához szükséges készségek és a szóbeli anyanyelvi kommunikációs kompetenciák fejlesztése. A kommunikációs kultúra fejlesztése különféle módszerekkel és technikákkal (javasolt pl. az esszé bevezetése) folyamatosan jelen vagy a magyarórán.
A gimnázium második osztálya számára készült program az Kommunikációs kultúra területén úgy szerveződik, hogy négy jártasság megszerzését feltételezi. Produktív jártasságok: az írás és beszéd, a befogadói jártasságok: a meghallgatás és az olvasás. Az írásbeli dolgozat írásának előkészületei: az írásbeli dolgozat írása és javítása összesen 16 órát igényel, négyet-négyet minden írásbelire.
Az írásbeli dolgozatok előkészületei folyamatos tevékenységet jelentenek és nem korlátozódnak csupán egy órára (az írásbeli fogalmazás előtt).
Az értő olvasás jártasságához tartozik az irodalmi és más típusú szövegek olvasása, miközben a tanuló felismeri az explicite és implicite adott információkat ezekben a szövegekben és felfedezi az ok-okozati összefüggéseket a tartalmi elemek között.
Az eredményközpontú fogalmazástanítást ötvözzük a folyamatközpontú megközelítéssel, amelyben a hangsúly a fogalmazás végső produktumáról az írás folyamatára helyeződik át (a tanulók megtervezhetik, javíthatják, újraírhatják írásukat). A fogalmazáscím megadása helyett/mellett közöljük a tanulókkal a szöveg célját, a címzettet és a kommunikációs helyzetet is! Alkalmazzuk a kreatív írást mint a különféle műfajokban való alkotás szabályait bemutató, az irodalmi alkotást előkészítő folyamatot! A kreatív írás erősíti az önbizalmat, fejleszti a problémamegoldó készséget, lehetőséget ad a szövegalkotás játékos keretek közé helyezésére, retorikai, stilisztikai problémák megvitatására, új kommunikációs felületetek (blog, honlap, internetes médiumok) kipróbálására.

A szöveg- vagy szövegrészalkotás gyakorlására kiválasztott anyagot a szövegműfajok sokszínűsége jellemezze, az anyanyelvi órákon elbeszélő, magyarázó (tudományos okfejtések, érvelések, definíciók, kommentárok) és dokumentum típusú (grafikonok, menetrendek, táblázatok, térképek, ábrák, használati utasítások, kérdőívek, nyomtatványok, szabályzatok stb.) szövegeken végezzenek a tanulók különféle műveleteket (elemzés, átalakítás, kiegészítés)! Kapjanak helyet az anyanyelvi órán a fiatalok szubkultúráját erősen meghatározó populáris narratívák, a populáris kultúra elemei is!
A kulcskompetenciákat, a tanulói aktivitást jelentős mértékben elősegítő módszerekkel fejleszthetjük. A mindennapi életben használható kommunikációs kompetenciák megszerzését, a produktív anyanyelvi tudást a tanulók életközeli szituációkba helyezése, gyakorlatközeli feladatok megoldása segíti. Az önálló tanulás képességét könyvtárhasználati ismeretekkel, nyomtatott és virtuális szótárak, kézikönyvek használatának megtanításával fejleszthetjük. A tanulók szerteágazó, sokirányú fejlesztésében a múzeumpedagógiai foglalkozások is segíthetnek. A múzeumlátogatás során (az iskolán kívül) valós szituációkba kerülnek a diákok, a tanár kiegészítheti, színesebbé teheti a tananyagot, lehetőség adódik egy téma sokoldalú, komplex feldolgozására, konkrét nevelési, oktatási és képzési célok megvalósítására.
A nyelv és a kommunikációs kultúra tanítása-tanulása az irodalomtanítással való tantárgyi egységben történik.
A nyelvi tartalmak feldolgozásakor javasolt:
- felismerni a nyelvi jelenségeket a megfelelő példákban, a tanulók nyelvérzékére való támaszkodás mellett;
- a helyesírási szabályok alkalmazása;
- gyakorlás;
- táblázatok használata;
- rajzok, sémák, grafikonok kidolgozása és olvasása;
- a tanulók szoktatása és biztatása, hogy használják a nyelvi kézikönyveket, szótárakat, lexikonokat és kifejezések szótárait.

III. A TANÍTÁS ÉS TANULÁS FIGYELEMMEL KÍSÉRÉSE ÉS ÉRTÉKELÉSE

A standard, szummatív (összegző-lezáró) értékelés (általában a tanulási folyamatok vagy annak egy-egy szakaszának lezárásakor kerül alkalmazásra, standardizált mérőeszközökkel - írásbeli és szóbeli tudásfelmérő, esszé, tesztek - végzik, és kampányszerű és osztályzatorientált tanulást eredményez a tanulóknál) mellett, amely még mindig dominál oktatási rendszerünkben, az oktatáshoz való korszerű hozzáállás megköveteli más értékelési módok, például a formatív (alakító-segítő) értékelés bevezetését is - a tanulási folyamatra vonatkozóan ad átfogó minősítést a tanulók teljesítményéről, kompetenciái fejlődéséről. Az ilyen jellegű értkelés információt nyújt a tanárnak és a tanulónak is egyaránt arról, milyen kompetenciákat fejlesztett ki, melyeket kevésbé, és a tanítás során használt módszerek hatékonyságáról is visszajelzéseket kap a tanár. A formatív értékelés folyamán a tanár különféle technikák alkalmazásával (portfóliók, feljegyzések, tanulói naplók, visszajelzések, megbeszélések, kérdések, rávezetés, tanulói önértékelés, társak értékelése, csoportmegbeszélés, követelmény minták, példatárak alkalmazása, diagnosztikus teszt stb.) adatokat gyűjt a tanuló teljesítményéről. A formatív értékelés eredményét a tanítási ciklus végén szummatív módon - osztályzattal is ki kell mutatni. Az ilyen osztályzatnak akkor van értelme, ha magában foglalja a tanuló minden teljesítményét, ha a tanuló rendszeres figyelemmel kísérésen alapul, kialakítása objektív és professzionális.
A tervezés, megvalósítás, figyelemmel kísérés és értékelés a tanári hivatás részét képezi. Fontos, hogy a tanuló teljesítményének figyelemmel kísérése mellett a tanár folyamatosan kövesse és értékelje a tanítási-tanulási folyamatot, saját magát és a munkáját. Az önértékelés a köznevelési rendszer minőségének javítását szolgálja: mindazt, ami hatékonynak és megfelelőnek bizonyult, a pedagógus használni fogja a tanítási gyakorlatban, ami kevésbé hatékony vagy nem vezetett eredményhez, azt fejlesztenie kell.

TERMÉSZETTUDOMÁNYI-MATEMATIKAI IRÁNYZAT

Osztály	Második
Évi óraszám	111 óra (3 óra hetente)

Tudásszabványok8	KIMENET A második osztály elvégzését követően a diák képes lesz a következőkre:	TEMATIKUS EGYSÉGEK és kulcsfogalmak
2MNY.1.1.2. Ismeri az írásmű és beszédmű létrehozásának fázisait: anyaggyűjtés, elrendezés, megszerkesztés. Megismerkedik a retorika néhány alapfogalmával: érvtípusok, retorikai eszközök. Tud vázlatot készíteni. 2MNY.1.1.9. Ismeri a szöveg meghatározó jegyeit, a szöveg felépítését. Meg tudja határozni a rövid terjedelmű szövegek alkotóelemeit (téma, cím, tagolás, bekezdések). Felismeri a szövegösszetartó erőt, a kapcsolóelemeket. Megismerkedik az írott és beszélt szövegtípusokkal. Felismeri az elbeszélő, leíró, érvelő szövegtípusokat (kommunikációs funkció szerinti felosztásban). Megismeri a hivatalos nyelvhasználat szövegtípusait: kérvény, levél, önéletrajz, motivációs levél. 2MNY.2.1.1. Különbséget tesz a beszéd és írás jellemzői között. Ismeri az írás kialakulásának történetét. Ismeri a közlésfolyamat funkcióit (tájékoztató, ábrázoló, ismertető, felhívó, poétikai, értelmező, kapcsolattartó, metanyelvi). Tud a kommunikációs zavarok forrásairól, a közlés nehézségeiről. Ismeri a kommunikáció megvalósulási formáit (én-kommunikáció, személyközi, csoportos és tömegkommunikáció). Megismeri a tömegkommunikáció jellemzőit, szocializáló és véleményformáló hatását. 2MNY.2.1.2. Megismerkedik a tömegkommunikáció új eszközeivel, az írott és elektronikus sajtó műfajaival: hír, tudósítás, interjú, riport, karcolat, recenzió stb. Ismeri a szóbeli kommunikációs folyamat szakaszait, és alkalmazza a megfelelő hozzájuk kötődő nyelvi formákat: kapcsolatfelvétel (köszönés, bemutatkozás, bemutatás, megszólítás), a kapcsolat tartása, lezárása. Felismeri, megnevezi és megalkotja az alapvető szövegtípusokat (elbeszélő, leíró, érvelő). Megismerkedik a szónoki beszéd fölépítésével. 2MNY.2.1.3. Ismeri, megfogalmazza, alkalmazza a norma, a köznyelv alapvető szabályait. Tisztában van a regionális köznyelv jellemzőivel, használati tereivel. Tud a szókészlet változásáról: felismeri az új szavakat a mai nyelvhasználatban. Felismeri a különböző nyelvváltozatok nyelvi jellemzőit. Tisztában van a szaknyelvek és csoportnyelvek, az új (internetes) nyelvi létmódok jellemzőivel. Ismeri a magyar nyelv eredetét. Fel tudja vázolni a finnugor nyelvcsaládot. Fel tudja vázolni a magyar írásbeliség kialakulásának rövid	- tudatossá válnak a különféle kommunikációs helyzetekben alkalmazandó magatartásformák, a nyelvi megnyilatkozás követelményei, a más kultúrákkal való kapcsolattartás fontossága és sajátságai; - a szövegalkotás fázisainak az ismeretében különféle szövegfajtákat alkot; - kialakulnak a beszédhelyzetnek megfelelő nyelvváltozat követelményeihez igazodó megnyilatkozásformák; - megismeri a hatékony kommunikáció követelményeit; - biztosan alkalmazza az érvelés technikáját; - megismeri a verbális és nonverbális kommunikáció eszköztárát; - a tananyaggal, a mindennapi élet kérdéseivel kapcsolatos vitákban világos, ok-okozati viszonyra, példákra, ellentételezésre, analógiára stb. épülően érvel; - az érvelés technikájának biztonságos alkalmazásával különféle beszédhelyzetekben alkalmazandó szövegeket hoz létre; - alkalmazza a verbális és nonverbális kommunikáció eszköztárát; - képes a problémamegoldó gondolkodásra, a gondolatok önálló megfogalmazására, önálló ítélethozatalra; - ismeri a nyelvi rendszer szintjeit, sajátosságait; - egységben szemléli a nyelvi szintekkel kapcsolatos ismereteket; - tudatosítja a magyar nyelv agglutináló jellegéből eredő kifejezési lehetőségeket;	NYELVI ISMERETEK ● Szövegtani ismeretek (Szövegtípusok) ● Retorika és kommunikáció (Alapvető retorikai ismeretek; Kommunikáció) ● A nyelvi szintek grammatikája (Szó- és jelentéstan) ● Stilisztika

történetét. 2MNY.2.1.6. Ismeri a paronimákat, homonimákat. Tisztában van a paronimákhoz kötődő nyelvhelyességi tudnivalókkal. Irodalmi alkotások elemzésekor alkalmazza a szó hangulati értékéről szerzett ismereteit. 2MNY.2.1.8. Képes érvelő szóbeli és írásbeli szövegtípusok létrehozására: hozzászólás, esszé, kisértekezés. Felismeri a szöveg szerkezeti elemeit, a cím, a téma és a tételmondat kapcsolatát. Felismeri és megnevezi a szöveg kapcsolóelemeit (grammatikai és jelentéstani elemek). Ismeretei vannak az írásképről és helyesírásról mint stíluseszközről. 2MNY.1.1.5. Alapismeretei vannak a szókészlet felosztásáról. Tisztában van a szó és lexéma fogalmával. Felismeri és megnevezi az alapszófajokat és átmeneti szófajokat. Ismeri a legalapvetőbb szóalkotási módokat. Ismeri és megnevezi a legfontosabb igefajtákat, az igékhez járuló idő- és módjeleket és személyragokat (az alanyi és tárgyas ragozás jellemzőit). Ismeri, megnevezi a névszókhoz járuló toldalékokat. Ismeri a szóképzés szabályait, a toldalékmorfémák fajtáit, alakját, jelentését, sorrendjét. 2MNY.2.1.5. Képes a magyar nyelv szófaji rendszerének felvázolására. Tudja a szófajok alapvető tulajdonságait, ismeri az alapszófajok alcsoportjait. Ismeri a viszonyszókat és mondatszókat. Ismeri a többszófajúság, az alkalmi szófajváltás fogalmát. Ismeri a ritkább szóalkotási módokat (szórövidülés, szóelvonás, szóhasadás, szóvegyülés, mozaikszó-alkotás, népetimológia). Megnevezi a képzőfajtákat, ismeri szerepüket. Ismereteket szerez a nyelvújítás sajátos szóalkotási módjairól (szóképzés, szóösszetétel, szóösszerántás, szórövidítés, elavult szavak felújítása, tájszavak beemelése a köznyelvbe, idegen szavak lefordítása). Ismeri a mozaikszók, a fontosabb rövidítések, a számok helyes írásmódját. Ismeri a legfontosabb idegen szavak magyarban szokásos alakját, használatának szabályait, jelentését. Megismeri és alkalmazza a hagyományos írású magyar személynevek és az idegen nevek helyesírásához kötődő szabályokat. 2MNY.3.1.5. Különbséget tesz szabályos és szabálytalan szóalkotás között. Tudatában van a magyar nyelv agglutináló jellegének, jelentéstömörítő vonásainak, a magyar szóalakokat összeveti idegen nyelvi példákkal. Felismeri az átmeneti és összetett mondatrészeket (határozói értékű tárgy, összetett	- folyamatosan gazdagítja a szókincsét; - korrelációt állít fel az anyanyelv és az idegen nyelvek között; - elemzési készségek birtokában az anyanyelv morfológiai rendszerét biztonsággal kezeli. - felismeri a hivatalos és publicisztikai szövegek stílusjegyeit, és ismeretei birokában képes megfelelő stílusú közéleti jellegű és publicisztikai szövegtípusokat létrehozni.	
határozók). Ismeri a szabad bővítmények és a vonzat fogalmát. Felismeri a valódi és álszintagmákat, a szintagmák kapcsolódását a mondat szinteződésében. Ismeri a metafora nyelvtani megnyilvánulási módjait (predikatív, jelzői és az értelmezői szerkezet). 2MNY.3.1.3. Ismeri a dialektus, szociolektus, digilektus fogalmát. Ismeri a tájszavak felosztását. Képes a magyar nyelv eredetének átfogó bemutatására. Ismeri és be tudja mutatni a nyelvrokonság bizonyítékait. Képes bemutatni első nyelvemlékeink tartalmi-nyelvi jellemzőit. Ismeretekkel rendelkezik a legjelesebb őshazakutatókkal, finnugristákkal, nyelvújítókkal, nyelvészekkel, nyelvi folyóiratokkal kapcsolatban. 2MNY.1.2.4. Ismeri és megnevezi a tantervben előirányzott irodalmi műveket és alkotóik munkásságának jellemzőit, továbbá az irodalmi korszakok legfontosabb tartalmi-formai jellemzőit. Képes röviden megfogalmazni az irodalmi mű szövegvilágának témáját, jellemzőit és fő motívumait, megnevezi a mű főszereplőit. Intermediális (pl. képzőművészeti, zenei, színházi, filmművészeti), illetve interdiszciplináris jellemzőket ismer fel és nevez meg a tantervben előirányzott irodalmi szövegben. 2MNY.1.2.5. A tantervben előirányzott irodalmi szöveg nyomán egyszerű következtetést fogalmaz meg szépirodalmi és nem szépirodalmi példákra hivatkozva, szóhasználatába beépíti az olvasott szöveg fogalomrendszerét. Megismerkedik a magyar nemzeti kultúra kialakulásának folyamatával és intézményeivel. Tiszteletet mutat a nemzeti irodalom és kultúra értékei és más népek kultúrája iránt. Felismeri és megnevezi a magyar nemzeti és kulturális elemeket a művekben. 2MNY.1.2.6. Különbséget tesz az ugyanazt vagy hasonló témát, karaktereket és eseményeket feldolgozó szépirodalmi és nem szépirodalmi szöveg között. Megérti a rövidebb, egyszerűbb irodalmi és nem irodalmi szövegeket és parafrázisukat. Felismeri a keresett információkat a nem szépirodalmi szövegben. 2MNY.2.2.2. A tantervben előirányzott irodalmi műben vagy annak részletében felismeri és felsorolja a lírai, epikai és drámai műnem sajátosságait, és megkülönbözteti az alapvető irodalmi műfajokat, amelyekhez ezek a művek tartoznak. Felismeri az alábbi műfajokat: életrajz, önéletrajz, napló, útleírás, emlékirat és a tudományos-ismeretterjesztő szövegek. Megnevezi a	- megismeri a 17., a 18. és 19. századi európai ember világértését, kulturális törekvéseit, szellemi mozgalmait, a korszakra jellemző gondolkodás irodalmi változatait; - megismeri és érti a felvilágosodás korélményét és szellemi mozgalmait (racionalizmus, klasszicista ízlés, érzékenység); - megismeri a kor kiemelkedő művelődéstörténeti, művészettörténeti és irodalmi jelenségeit, opusait; - megismeri a 19. századi magyar irodalom európai összefüggéseit, társdalomtörténeti vonatkozásait; - megismeri a 19. század irodalmának alakulástörténeti összefüggéseit, megérti a művészeti irányzatok és műfajok létformáját; - megismeri és olvassa a 19. század európai és magyar irodalmi jelenségeit, opusait, műalkotásait; - érti az irodalmi beszédmódokat, felismeri a poétikai sajátosságokat; - jártas az irodalmi szövegek értelmezésében és elemzésében; - felismeri az interdiszciplináris és -textuális kapcsolatokat;	IRODALMI ISMERETEK ● A felvilágosodás irodalma és hatása ● A romantika és intertextuális kapcsolatai ● A realizmus felé ● A koramodernség beszédmódja

következő műfajok jellemzőit: ekloga, episztola, planctus, zsoltár; paraniesis, pikareszk-, eszme-, fejlődés-, tudat-, lélekábrázoló, utópikus, fantasztikus, társadalmi, dokumentumregény; antik, reneszánsz, klasszicista, epikus, abszurd dráma. Felismeri az átmeneti műfajokat (mesedráma, drámai költemény, filozófiai dráma, prózavers, tragikomédia). 2MNY.2.2.5. Önállóan elemzi az irodalmi alkotásokhoz fűződő társadalmi kérdéseket, és érvekkel támasztja alá véleményét. Felismeri a különböző irodalmi művek, korszakok, stílusirányzatok közötti összefüggéseket. Felfedezi és megnevezi az irodalmi művek közötti intertextuális és interdiszciplináris kapcsolatokat. Érti és értékeli az irodalom és más művészetek közötti összefüggéseket. 2MNY.2.2.6. Önállóan választ olvasmányt a korosztályának megfelelő irodalom köréből. Olvasói kíváncsiságot mutat, érti, milyen jelentősége van az olvasásnak a maga műveltsége és tudása fejlesztésében. Hosszabb terjedelmű egyszerűbb nyelvű és szerkezetű irodalmi és nem irodalmi szövegrészletet sokrétűen értelmez. Megnevezi és ismereteire hivatkozva elemzi a különböző irodalmi műveket: műfaji, nyelvi és kulturális szempontok, valamint a nemzeti jellemzők (népi kultúra, művelődéstörténet, néphagyomány stb.) szerint. 2MNY.2.2.7. Különbséget tesz a mű parafrazeálása és elemzése között. Meg tudja különböztetni az irodalmi alkotásokról szóló népszerűsítő szöveget az értékteremtést előnyben részesítő szakszövegtől. Kiemeli és felsorolja a művek alapadatait, megfogalmazza annak fabuláját, olvasmányairól olvasónaplót, vlogot, beszámolót készít. MNY.2.3.3. Megérti a hosszabb, egyszerűbb szépirodalmi és nem szépirodalmi szövegeket: bemutatja a szépirodalmi művekben megjelenő helyzetek, jellemek, érzelmek és gondolatok összefüggéseit, felismeri a lírai formanyelv (ritmus, rím, hangzás, képiség) stíluseszközeit. Képes a szövegek közötti kapcsolatok felismerésére és értelmezésére (pl. téma, szereplők, motívumok, utalások). 2MNY.3.2.1. Fejlett olvasási kultúrája van, az irodalmi mű olvasása élményt jelent számára. Az olvasás révén gyarapítja tudását, szókincsét, fejleszti érvelési készségét, ki tudja fejteni véleményét, meg tudja védeni álláspontját. Tudatosan alkalmazza az irodalomelméleti fogalmakat. Képes irodalmi és nem irodalmi fogalmak meghatározására. Ismeri a már korábbiakon túl a drámai, epikai, lírai, az alteritás, ambivalens, anticipáció, epigon, filológia, kánon, profán fogalmak jelentését stb. 2MNY.3.2.2. Képes a különböző közepes összetettségű irodalmi művek műfaji, tematikai, motivikus, nyelvi-stilisztikai összevetésére. Megkülönbözteti és részletek alapján értelmezi az átmeneti irodalmi műfajokat. Fejlett érvelő technikával fogalmazza meg megállapításait a szövegről. 2MNY.3.2.4. Az irodalmi műveket intermediális és interdiszciplináris kontextusba helyezve értelmezi: megnevezi és véleményt alkot az irodalmi mű más művészeti ágakkal és tudományterületekkel fennálló kapcsolatáról. 2MNY.3.2.5. Olvasmányai, illetve fordítások révén és más népekkel való kapcsolata során gyarapítja interkulturális ismereteit. Párhuzamot von a klasszikus és a kortárs irodalmi alkotások tematikai, stilisztikai, motivikus, formai sajátosságai között, önállóan fedez fel közöttük intertextuális összefüggéseket. 2MNY.3.2.8. Ajánlást fogalmaz meg irodalmi művekhez, és megindokolja a választását. 2MNY.1.1.4. Ismeri helyesírásunk alapelveit. Ismeri a beszédhangok keletkezésének módját. Ismeri a mássalhangzók és magánhangzók rendszerét. Megkülönbözteti a magánhangzókat időtartam (rövid és hosszú) és a nyelv		
	- elsajátítja a helyes kiejtés szabályait, a kulturált nyelvi megnyilatkozás eszköztárát. írásbeli és szóbeli megnyilvánulását igényesség, választékosság jellemzi; - pozitív viszonyt alakít ki a helyesíráshoz és nyelvműveléshez; - tudatosítja a fontosabb helyesírási szabályokat, a megismert helyesírási szabályokat alkalmazza, használja a helyesírási kézikönyveket; - elsajátítja a szóbeli és írásbeli beszámoló, a kisértekezés, a felszólalás, a kiselőadás és a prezentációk szerkesztését, kifejezőeszközeit, stiláris követelményeit; - különféle típusú szövegeket alkot és ért;	KOMMUNIKÁCIÓS KULTÚRA ● Helyesírás és gyakorlati nyelvhelyesség (Helyes ejtés és -írás) ● Szövegértés - szövegalkotás - szövegmondás ● Könyv-, könyvtár- és internetismeret

	- képes önálló értelmezések kialakítására; - elsajátítja az elbeszélés, a leírás, a párbeszéd, a jellemzés, a képi/metaforikus beszéd formáit; - tud vázlatot készíteni, jegyzetelni, helyesen megjelölni a forrást és idézni; - ismeri a meghívó, a levél, az önéletrajz, a kérvény normatív formáit; - kialakul nála a kritikai attitűd; - felismeri a többnyelvűség hagyományát és lehetőségeit, képes az interkulturális kommunikációra; - képes az eredeti magyar szöveg és idegen nyelvű fordításának összevetésére; - képes az önálló információszerzésre és - feldolgozásra beleértve az új digitális információforrások felhasználását is;	
vízszintes mozgása szerint (mély és magas magánhangzók). Ismeri, megnevezi és alkalmazza a hangrend és a magánhangzó-illeszkedés törvényét. Ismeri a mássalhangzók időtartam és zöngésség szerinti fölosztását. Ismeri, megnevezi, elemzi a mássalhangzók hangtani változásainak egyszerűbb eseteit. Pontosan jelöli a magánhangzók és mássalhangzók időtartamát a közismert szavakban. A hangkapcsolatokat helyesen jelöli a mássalhangzó-változások esetében. 2MNY.1.3.2. Rövid, összefüggő, logikus felépítésű beszélt vagy írott nyelvi szöveget alkot különböző szövegtípusokban és műfajokban. Tartja magát az alaptémához. Alkalmazza az elbeszélő, leíró és érvelő közlésmódokat. Összefoglal egyszerűbb szépirodalmi és nem szépirodalmi szöveget kiemelve a lényeges vagy érdekes részleteket. Röviden megfogalmazza olvasmányélményét vagy más művészi alkotás keltette érzelmeit, gondolatait. 2MNY.1.3.3. Irodalmi, nyelvi, művelődési témákkal, illetve a mindennapi élet kérdéseivel kapcsolatos véleménycserében, vitában mások véleményét meghallgatja, és figyelembe veszi azt saját egyszerűbb érvelő szövegének megalkotásakor. A szóban vagy írásban felvázolt álláspontját érvekkel támasztja alá. 2MNY.1.3.4. Szóbeli és írásbeli megnyilatkozásaiban alkalmazza a nyelvi, nyelvhelyességi szabályokat, és tiszteletben tartja a nyelvváltozatok közötti kódváltás szükségességét. Szövegalkotáskor különválasztja a szöveg részeit, címet és alcímeket ad, tud idézni. Az érettségi dolgozatot a szakdolgozatok alkotásának szabályai szerint írja (lábjegyzeteket használ, tartalomjegyzéket és bibliográfiát készít). Magánjellegű és hivatalos levelet ír, gyakrabban használt mindennapi hivatalos szövegfajtákat (önéletrajzot, kérvényt, fellebbezést, igénylést, hirdetést) fogalmaz. Ki tudja tölteni a különböző űrlapokat és formanyomtatványokat. Rendezett, olvasható írásképe van. 2MNY.2.3.1. Hosszabb, egyszerű beszélt vagy írott nyelvi szöveg megalkotásakor saját véleményének, álláspontjának pontos, árnyalt tolmácsolására törekszik. Helytáll a kommunikáció különböző közéleti színterein, közönség előtt beszél nyelvi, irodalmi és művelődési témákról. Álláspontját hitelesen képviseli, ugyanakkor tiszteli a sajátjától eltérő véleményeket; szóbeli közlései során alkalmazkodik a kommunikációs folyamat tényezőihez, céljához, és figyelembe veszi a különböző szövegműfajok, stílusrétegek sajátosságait. Kifejezően olvas szépirodalmi szövegeket, illetve a mindennapi kommunikációban a mondat- és szövegfonetikai eszközök (hangerő, hangmagasság, hangszín, tempó, szünet, hangsúly, hanglejtés) ismeretének birtokában hozza létre produkcióját. Képes hosszabb szövegrészletek, memoriterek szöveghű, értelmesen tagolt és kifejező előadására. Törekszik a megfelelő artikulációra, a kiejtés egyéni sajátosságainak fejlesztésére és tudatos használatára. Hosszabb nyelvi, irodalmi és művelődési témákról szóló előadásokon aktív, értő közönség, kérdéseket tesz fel. MNY.2.3.2. Hosszabb, egyszerű beszélt és írott szöveget alkot az elbeszélő, leíró és érvelő közlésmódot alkalmazva. Véleménycserében, vitában pontosságra, érzékletességre és a lényeg kiemelésére törekszik, megfelelő kitérőket tesz, érdekes részleteket és megfelelő példákat választ. Felismeri a humort az irodalmi művekben, és megfelelő módon alkalmazza azt saját szövegeiben. Pontosan megfogalmazza az irodalmi mű vagy más művészi alkotás keltette hangulatot, élményt, véleményt, álláspontot. Röviden összefoglal hosszabb, egyszerű szépirodalmi és nem szépirodalmi szövegeket.		

---

8 A tudásszabványok az általános középiskolai oktatás befejezéséig valósulnak meg. Ugyanazon tudásszabvány (vagy valamelyik része) több alkalommal is aktiválódik a tanév során, illetőleg a középfokú oktatás befejezéséig, azonban különböző kimenetek kapcsán. Ez az eljárás biztosítja az egyéni tanulói teljesítmény mind magasabb szintű megvalósulását, a tanulók ismeretei, készségei és képességei viszont ily módon folyamatosan új szemszögből szemlélhetőkké, megszilárdíthatókká, bővíthetőkké és rendszerezhetőkké válnak.

A Magyar nyelv és irodalom tantárgy és az általa felölelt területek bonyolultsága folytán fontos, hogy a középfokú oktatás mind a négy éve folyamán fokozatosan valamennyi tudásszabvány megvalósítása sorra kerüljön, azzal, hogy egyes tudásszabványok valamely kimenethez konkrétabban is kötődnek.

ÚTMUTATÓ A PROGRAM DIDAKTIKAI-METODIKAI MEGVALÓSÍTÁSÁHOZ

I. A TANÍTÁS ÉS A TANULÁS TERVEZÉSE

A Magyar nyelv és irodalom tanításának és tanulásának hozzá kell járulnia az alkotói és kutatói szellem kialakulásához, amely lehetővé teszi a tanulók tudásának gyarapítását, funkcionális készségeik fejlesztését, mindezt pedig alkalmazni képesek továbbtanulásuk során, választott hivatásukban és a mindennapi életben. A tantárgy lehetővé teszi, hogy kialakítsák értékrendjüket, amely a nemzeti és a nemzetközi kulturális örökség megőrzéséhez szükséges, hogy felkészüljenek a multikulturális társadalomban való életre, hogy általános és tantárgyközi kompetenciákra tegyenek szert, amelyek relevánsak a közösség életében való aktív részvétel és az élethosszig tartó tanulás szempontjából.

A tanulók tudásának, képességeinek, jártasságának és álláspontjainak minősége és tartóssága sokban függ a tanítási-tanulási folyamatban alkalmazott elvektől, formáktól, módszerektől és eszközöktől. Ezért a magyar nyelv és irodalom korszerű oktatása feltételezi, hogy a kimeneteket a tanulók fokozott gondolati tevékenységgel érik el, miközben tisztelik és méltányolják a didaktikai elveket (különösen: a tanulók tudatos tevékenységét, a tudományosságot, megfelelést, fokozatosságot, rendszerességet és nyilvánvalóságot), valamint azoknak az oktatási formáknak, módszereknek, eljárásoknak és eszközöknek az adekvát alkalmazását, amelyeknek az értékét megállapította és megerősítette a magyar nyelv és irodalom tanításának és tanulásának korszerű gyakorlata és módszertana (elsősorban: a munka szervezésének különböző módjai és a feldolgozandó tartalmaknak és a tanulók képességeinek megfelelő kommunikatív, logikai és szakmai (speciális) módszerek alkalmazása). A meghatározott oktatási formák, módszerek, eljárások és eszközök kiválasztása elsősorban attól függ, mely kimeneteket kell megvalósítani, és azoktól a tartalmaktól is, amelyek segítenek az előirányzott kimenetek megvalósításában.

Oktatási módszerek: előadás, magyarázat, elbeszélés, a tanulók kiselőadásai, megbeszélés, vita, szemléltetés, munkáltató módszer, projektmódszer, tanulási szerződés, kooperatív oktatási módszer, szimuláció, szerepjáték, játék, tanulmányi kirándulás, házi feladat.

Munkaformák: frontális munka, (differenciált) egyéni munka, párban folyó tanulás: páros munka (hasonló szinten levő tanulók oldanak meg közösen valamely feladatot) és tanulópár vagy tutorrendszerű tanulás (különböző szinten levő tanulók közötti tanulmányi kapcsolat), csoportmunka.

A magyar nyelv és irodalom oktatása és tanulása a tantárgy számára speciálisan kialakított tantermekben és kabinetekben folyik, amelyeknek a felszerelése összhangban kell, hogy legyen a gimnáziumi normákkal. Részben más iskolatermekben is tartható óra (iskolai könyvtár-médiatár, olvasóterem, audiovizuális terem stb.), az interneten és iskolán kívül (könyvtár, színház, múzeum, mozi, képtár stb.)

A magyar nyelv és irodalom oktatásában jóváhagyott tankönyvek és kézikönyvek használatosak, továbbá könyvtári-információs és informatikai anyagok, amelyek a tanulók szisztematikus felkészítését szolgálják. Célunk, hogy tanulóink önállóan használják az ismeretszerzés különböző forrásait az oktatásban és azon túl.

A nyelvi ismeretek, irodalmi ismeretek és kommunikációs kultúra területe egységes tantárgyat képez, áthatja és kiegészíti egymást. Emiatt a javasolt óraszám csupán keretszám (a nyelvi ismeretek területéé 30, az irodalomé 60, a kommunikációs kultúráé pedig 21). A tanítás-tanulás körültekintő tervezésével, amellyel el kell jutni mindhárom terület előirányzott kimeneteinek megvalósításához, a tanár maga fogja meghatározni az óraszámot, miközben figyelemmel kíséri a tanulók eredményeit.

II. A TANÍTÁS ÉS A TANULÁS MEGVALÓSÍTÁSA

TERÜLET: NYELVI ISMERETEK

A gimnázium második osztályos tanterve négy nyelvészeti témakört tartalmaz, és összhangban áll az előírt kimenetekkel és tudásszabványokkal. A tanterv az átalános iskolai tananyag bővítését irányozza elő, illetve új fogalmakat és korszerű nyelvészeti nézőpontokat von be a tanítási-tanulási folyamatba.

Szövegtani ismeretek

Szövegtípusok. A szövegtípusok osztályozásnak szempontjai. Az írott és beszélt, valamint az írott-beszélt szövegtípusok vázlatos bemutatása. Az elbeszélés, leírás, jellemzés szerkezeti-stilisztikai jellemzői. A hivatalos nyelvhasználat szövegtípusai: kérvény, levél, önéletrajz, motivációs levél, jegyzőkönyv stb. és ezek elektronikus változatai. Érvelő szóbeli és írásbeli szövegtípusok: vita, hozzászólás, esszé, kisértekezés.

(Javasolt óraszám: 8)

Retorika és kommunikáció

Alapvető retorikai ismeretek. Az érvelés technikája, fajtái. Az érv fölépítése. A vélemény megfogalmazásának hatásos nyelvi-stilisztikai eszközei. A szóbeli és írásbeli érvelés szövegtípusainak (alkalmi beszéd, előadás) témája és kommunikációs célja, fajtái, fölépítése. A szónoki beszéd megszólaltatásának kritériumai, etikai és kommunikációs kívánalmai, nyelvi és nem nyelvi eszközei. A nem verbális (nonverbális) kommunikáció. Érvelés, kommentelés a közösségi oldalakon.

Kommunikáció. A hatékony kommunikáció. Kommunikáció és jelenlét. Hallgatás és aktív hallgató. Női és férfi kommunikáció. Kultúraközi kommunikáció (a fordítás néhány problémája). Tömegkommunikáció (a téma kidolgozását ld. a Kommunikációs kultúra területnél).

Projektmunka vagy portfólió (javaslatok): Maszk-énkép-selfie; Facebook-történetek. Lajkohólia.

(Javasolt óraszám: 8)

A nyelvi szintek grammatikája

Szó- és jelentéstan

Jelentéstan: A jelről tanultak ismétlése. Jelentésfajták: lexika, szintaktikai, pragmatikai jelentés. Hangalak és jelentés kapcsolata: homonímia, poliszémia, szinonímia, antonímia, paronímia. A hangalak és a jelentés objektív és szubjektív viszonya (hangutánzó és hangulatfestő szavak). A szöveg és a szövegalkotó elemek jelentése és használati értéke. A névmások szövegtani szerepe. Szómező. Szemantikai alakzatok. Hétköznapi és irodalmi metaforák, nyelvi képek.

Szókészlettan: A szókészlet rétegei. Új regiszterek, szociolektus, digilektus. A szókészlet eredete. Az idegen szavak. Szólások, szállóigék.

Szóalaktan: A szó és a szóelem fogalma. A morfémák osztályai. Tő- és toldaléktípusok.

Szóalkotási módok: szóképzés, szóösszetétel, ritkább szóalkotási módok (szóelvonás, rövidítés és továbbképzés, szóvegyülés, szóhasadás, köznevesülés, népetimológia). (Hangsúlyt fektetünk a nyelvújítás sajátos szóalkotási módjainak a bemutatására). Szóösszetétel és szószerkezet (szintagma). Digitális neologizmusok, ortográfiai neologizmusok (pl. @, #, &, ←, * stb.).

Szófajtan: A szófajok áttekintése: alapszófajok, viszonyszók (toldalékértékű viszonyszók: segédigék, névutók és névutómelléknevek, igekötők; nem toldalékértékű viszonyszók: névelők, kötőszók, módosítószók, tagadószók), mondatszók (interakciós mondatszók, hangutánzó mondatszók, indulatszók, mondatértékű módosítószók). Névmások és igenevek: a főnévi (pl. én, ez, az, egymás), melléknévi (pl. ilyen, olyan, mekkora), számnévi (pl. valahány, ennyi, annyi), határozószói névmások (pl. itt, ott, ekkor, akkor, ahonnan, amerre, hol, hová, valahogy, bármikor, semeddig stb.). A névmások funkcionális felosztása. Átmeneti kategóriák. Alkalmi szófajváltás.

A Magyar grammatika (szerkesztette: Keszler Borbála) szerint a melléknév a számnév kategóriáját is felöleli (ennek a problematizálása).

Összevetés: Alaktani és jelentéstani összevető vizsgálat a magyar és az indoeurópai nyelvek között.

Projektmunka vagy portfólió (javaslatok): Egy ismert 20. századi nyelvész kutatásainak bemutatása.

(Javasolt óraszám: 10)

Stilisztika

A beszédhelyzetnek megfelelő megnyilatkozás, szövegalkotás. A különböző szövegműfajok, stílusrétegek sajátosságai, a különböző stílusrétegek beépülése a szépirodalmi alkotásokba. A hivatalos és publicisztikai stílus jellemzői.

(A tanuló alkalmazkodik a kommunikáció tényezőihez, céljához, fölismeri a különböző szövegműfajok, stílusrétegek sajátosságait, a különböző stílusrétegek beépülését a szépirodalmi alkotásokba. Ismeri a hivatalos és publicisztikai stílus jellemzőit, és a közéleti és publicisztikai műfajú szövegtípusok létrehozásakor a stilisztikai követelményeknek megfelelően alkot.)
(Javasolt óraszám: 4)
Összesen: 30 óra
A tanterv kísérletet tesz a nyelvtantanítás korszerűsítésére, a leíró nyelvtan dominanciájának megszüntetésére törekszik, és a kommunikációs kompetencia fejlesztését helyezi előtérbe. A szótani ismeretek tanítását összekapcsoljuk az irodalmi szövegek földolgozásával.
Projektmunka lehet: Gyűjtés a digilektusok területéről: Új ortográfiai jelek a netnemzedék nyelvében (a csetnyelvben, az SMS-ekben), az irodalmi alkotásokban.
A retorikai ismereteket fölhasználjuk a szónoki beszéd szerkezetét követő versek értelmezésekor, szerkezeti vizsgálatakor: például a a Himnusz vagy a Szózat feldolgozásakor.
A retorikai ismeretek tanításakor haszonnal forgathatók Aczél Petra könyvei: Aczél Petra (2017). Neked van igazad? Érvelés és meggyőzés a gyakorlatban. Budapest: Tinta Könyvkiadó., Aczél Petra (2012). Médiaretorika Budapest: Magyar Mercurius.
A kommunikációs kultúránál ajánlott, perekhez kötődő védő- és vádbeszédek kötődhetnek az irodalmi alkotásokhoz is (pl. az Ágnes asszony és a Tetemre hívás című balladákhoz). A beszédek megírása mellett drámapedagógiai foglakozás keretében a per is megjeleníthető.
A szóösszetételek tanításakor a metaforikus szóalkotás összeköthető a többi nyelvi szinttel (szószerkezet, egyszerű és összetett mondat) a kognitív metaforaelmélettel, a hétköznapi és irodalmi metaforával.
Gyűjtőmunka, nyelvi játék, improvizációs gyakorlat, értelmezési vita szervezhető a következő témákban: tulajdonnevekhez (pl. Jónás, Jézus, Mária, Júdás) kötődő szómetaforák, testrészekhez, növény- és állatnevekhez fűződő metaforikus szóalkotás (pl. farkasétvágy, majomszeretet, sasszem, dióbél, májvirág), irodalmi szómetaforák (bogáncs-lelkem, kockacsend, dió-szeme, eper-ajka).

TERÜLET: IRODALMI ISMERETEK

A gimnázium második osztályos tanterve négy irodalmi témakört tartalmaz, amely összhangban áll az előírt kimenetekkel és tudásszabványokkal, ugyanakkor befogadásközpontú és kompetenciafejlesztő irodalomtanítást irányoz elő.

A felvilágosodás irodalma és hatása

A felvilágosodás mint szellemi mozgalom: a korszak filozófiája (racionalizmus és empirizmus, a deizmus fogalma), tudományos felfedezései, művészeti és irodalmi jelenségei. A Kepler-jelenség tudománytörténeti és irodalmi tematizációi. A kor tudományos kutatásai (pl. a Naprendszerről alkotott tudományos elképzelések; a Göttingeni Egyetem: Gauss és Bolyai János), a camera obscura és a klasszicista festészet; magatartásmodellek a korban, mai olvasatok.
A francia felvilágosodás (Montesquieu, Voltaire, Rousseau, Diderot) és a német klasszika (Goethe, Schiller, Lessing)
Molière színpada és a XVIII. századi színjátszás jellegzetességei. Molière-előadások ma. A Tartuffe-vita.
Mária Terézia császári udvara a magyar irodalomban (a testőrírók)
Az angol felvilágosodás irodalmából (Jonathan Swift: Gulliver utazásai, Daniel Defoe: Robinson Crusoe és a robinzonád)
Projektmunka vagy portfólió (javaslatok): A sziget mint motívum és toposz - intertextuális kapcsolatok a későbbi korok irodalmával (William Golding: A legyek ura). A beavatódás problémája. A Faust-téma továbbélése. A Gullivertől az Orwell-regényekig, Don Juan és a színházi hagyomány. Iphigeneia az irodalomban. Weimar és a német klasszika. A Stuart Mária-feldolgozások. Tell Vilmos alakja. A pénz az irodalomban.
Johann Wolfgang Goethe: Az ifjú Werther szenvedései, részletek a Faustból, Goethe-balladák. A szentimentális és nevelődési regény jelensége, az „emberiségköltemény” és európai hagyománya. Márton László Faust-fordítása.
Friedrich Schiller: Az örömhöz és más versek.
A vidéki magyar nemesi világ a XVIII. századi magyar irodalomban (Bessenyei György: A filozófus, Kármán József: Fanni hagyományai). Csokonai-átírások. A Fanni hagyományai és a téma továbbélése (pl. Závada Pál: Jadviga párnája). Kapcsolattörténeti vonatkozások.
Projektmunka vagy portfólió (javaslatok): Tisza-versek a magyar irodalomban.
Csokonai Vitéz Mihály költészete: Az álom, Az estve, Dorottya…, A Magánossághoz, válogatás a Lilla-ciklusból.
Projektmunka vagy portfólió (javaslatok): fülszövegek írása, a népiesség kezdetei a magyar irodalomban (Szerelemdal a csikóbőrös kulacshoz, Miért ne innánk, Szegény Zsuzsi, a táborozáskor/Estve jött a parancsolat…).
Nyelvalkotás és nyelvújítás a XVIII. század végén és a XIX. század elején: Az irodalmi ízlésviták. A Mondolat és a Felelet a Mondolatra. Az Árkádia-per. Vuk Karadžić munkásságának kapcsolattörténeti vonatkozásai.
Projektmunka vagy portfólió (javaslatok): Népköltészeti gyűjtések.
Kazinczy Ferenc: Tövisek és virágok (válogatás). Péterfy Gergely: Kitömött barbár (részletek) - összehasonlító vizsgálatok.
Batsányi János: A franciaországi változásokra.
Óda, elégia és episztola Berzsenyi Dániel költészetében: A magyarokhoz I., A magyarokhoz II., A közelítő tél, Levéltöredék barátnémhoz. Berzsenyi és Horatius. A Berzsenyi-recepció. A Berzsenyi-téma a magyar költészetben, át- és újraírások: Babits Mihály, Orbán Ottó, Orbán János Dénes és Böndör Pál versei.
Színház és dráma a XIX. század elején: Friedrich Schiller, Katona József.
Projektmunka vagy portfólió (javaslatok): Zene és irodalom kapcsolatai a XIX. században. A Bánk bán (a „nemzeti dráma”) befogadástörténetéről.
Kölcsey Ferenc: Hymnus.
Projektmunka vagy portfólió (javaslatok): A Hymnus himnusszá válása és megzenésítése. Orbán Ottó Kölcsey-verse. Zrínyi alakja Kölcsey opusában.

A romantika és intertextuális kapcsolatai

L. G. N. Byron és A. Sz. Puskin. A byronizmus jelensége. Hatásuk: Arany László: Délibábok hőse.
Az új romantikus hős: a költő és forradalmár zseni: William Wordsworth és Samuel Taylor Coleridge, Novalis, Friedrich Hölderlin. Percy Bysshe Shelley, Petőfi Sándor, Jovan Jovanović Zmaj, Laza Kostić stb. (szövegolvasás, a fordítások vizsgálata)
A magyar reformkor eseményei és irodalmi tematizációi. Jókai Mór: És mégis mozog a föld. Jókai és a média. A nemzeti múlt megidézése, jó és rossz dichotómiája Jókai regényeiben. Jókai és a természettudományok. Filmes kapcsolatok.
Projektmunka vagy portfólió (javaslatok): Széchenyi István hatása a magyar irodalomra és művészetekre. Utazó és vándorló magatartás: utazók, bujdosók, különcök és csepűrágók a magyar és európai irodalomban.
Vörösmarty Mihály irodalmi opusa: Csongor és Tünde, Guttenberg-albumba, Gondolatok a könyvtárban, Szózat, Előszó, A vén cigány.
Projektmunka vagy portfólió (javaslatok): Petőfi Sándor, Juhász Gyula, Petri György, Orbán Ottó Vörösmarty-versei. Mese és mesegyűjtés a romantika korában. A Grimm- testvérek tevékenysége, meséik, mai fordítások és értelmezések. E. T. A. Hoffmann meséi és művészetközi kapcsolatai. Egy mesemotívum továbbélése. Hans Christian Andersen és a magyar irodalom (pl. Szendrey Júlia fordítása, Csáth Géza: A vörös Eszti, Tolnai Ottó: Mi volt kérded a legszebb Dániában, Lászlóffy Aladár: Az ólomkatona hadifogsága).
Projektmunka vagy portfólió (javaslatok): A történelmi regény és új horizontjai. A történelmi regény újabb elméletei. Cooper és az indiánregény. Filmes kapcsolatok. Tárgy-szereplők az irodalomban (Andersen nyomán).
1848 magyar irodalma: Költők, írók, versek a forradalomban.
Petőfi Sándor költészete, kultusza, „szerepdilemmái”. Versértelmezések (válogatás Petőfi költészetéből és Az apostol). Részletek olvasása a Petőfi-monográfiákból.
Projektmunka vagy portfólió (javaslatok): A Petőfi-recepció. Átírások és újraalkotások sorozata: Arany János, Vajda János, Juhász Gyula, Babits Mihály, Illyés Gyula, Orbán Ottó, Esterházy Péter, Kovács András Ferenc, Petri György, Varró Dániel Petőfiről. Az ál-Petőfi jelensége a magyar irodalomban. A Barguzin-legenda. Parti Nagy Lajos: Grafitnesz. Petőfi-ábrázolások a képzőművészetben. Váteszszerep a költészetben. A digitális kor Petőfi képe. Petőfi-kultusz a Vajdaságban. Gyulai Pál és a kritika.
Arany János balladaírása: V. László. Vörös Rébék. Tetemre hívás. Az Arany-epika: a Toldi-trilógia. A lírikus Arany: válogatás költészetéből. A szimbolizmus forrásvidéke Arany költészetében. Arany János költészete mint a modernség előképe. A kapcsos könyv mint „a megkomponált verseskötet kísérlete”. A Bolond Istók-hagyomány: Petőfi Sándor, Arany János, Weöres Sándor.
Projektmunka vagy portfólió (javaslatok): A madármotívum a magyar romantikában.
Madách Imre: Az ember tragédiája. A Tragédia utóélete, színrevitele.

A színházi kultúra kezdetei és fejlődése a magyar területeken (különös tekintettel a mai Vajdaság területére).
Edgar Allan Poe és a detektívtörténet.
Projektmunka vagy portfólió (javaslatok): Frankenstein és a borzongató históriák. Horror és thriller a mai filmművészetben. Intermediális kapcsolatok, szerkezeti sémák.
Victor Hugo és Charles Dickens. Hatásuk a magyar irodalomra. Hugo és Dickens regényei, valamint filmes kapcsolataik.

A realizmus felé

Az európai realizmus és naturalizmus, valamint magyar irodalmi vonatkozások: magyar vonatkozásai: Honoré Balzac. Nyikolaj Vasziljevics Gogol. A századvég magyar novellisztikája (szövegek alapján). A novella sajátosságai.

A koramodernség beszédmódja

A koramodernség kultúraszemlélete és irodalma (az európai és a magyar irodalom). Vajda János, Reviczky Gyula lírája.
Összesen: 60 óra
Ajánlott olvasmányok:
Moliére egy drámája
Johann Wolfgang Goethe: Az ifjú Werther szenvedései
Kármán József: Fanni hagyományai
Katona József: Bánk bán
Vörösmarty Mihály: Csongor és Tünde
Petőfi Sándor: A helység kalapácsa v. Az apostol
A. Puskin: Jevgenyij Anyegin
Hoffmann, E. T. A. meséi
Madách Imre: Az ember tragédiája
Arany János: Toldi szerelme, Toldi estéje és balladák
Stendhal: Vörös és fekete
Jókai Mór egy regénye
William Golding: A legyek ura
Háy János egy történelmi regénye (pl. Dzsigerdilen)
Egy kortárs meseregény
Péterfy Gergely: Kitömött barbár
E. A. Poe néhány novellája
Az ajánlott olvasmányok közül a tanár kiválaszt 4-5 olvasmányt.
A tanterv kísérletet tesz az irodalomtörténiség dominancijának megszüntetésére, az egyenes vonalú, irodalomtörténetre alapozott szerkezetből kitörési, kapcsolódási pontokat (linkeket) kínál más korok szerzői, művei, témái stb. felé.
A közös olvasmányok olvasására és a javasolt projektmunkák kidolgozására több időt kapnak a tanulók. Ezt a tanmenet készítésekor is figyelembe kell vennie a magyartanárnak, mert csak ily módon válhat hatékonnyá az olvasás, így nevelünk tudatos olvasókat.
Bővül a tanulók általános iskolában elsajátított irodalomelméleti fogalomtára, és új fogalmakat vezetnek be. Az új poétikai szótár hozzájárul a középiskolások elmélyültebb szövegértéséhez.
A tantervi javaslat szerint az általános gimnázium társadalmi-nyelvi irányzatán az előirányzott 111 órából a tanárok 60 órát az irodalmi tartalmak feldolgozására, megerősítésére és rendszerezésére fordítanak. Némely irodalmi mű feldolgozása egy órát kíván, némely kettőt vagy hármat, ezért a tanár irányozza elő és tervezi meg a munka dinamikáját, beleértve a megértés különböző szintjeit, valamint az irodalmi tartalmak összekapcsolását a nyelvi tartalmakkal. Javasoljuk a különböző történelmi, kulturális és műfaji keretekből származó szövegek összehasonlító módon való interpretációját.
A pedagógusnak külön figyelmet kellene szentelnie arra, hogy rámutasson a sokszínűségre, amely a nemzeti és a világirodalom kanonikus műveinek összefüggéseit és szövegközi kapcsolatait jellemzi (kortárs regény, drámai szöveg; film, rajzfilm, képregény, színházi előadás, történelmi-művelődési tartalmak a televízióban és a világhálón stb.)
Fontos, hogy a tanár ismertesse a tanulókkal a tantárgy tervét, a tanítási egységeket és a munkamódszert. Felhívja a diákok figyelmét annak fontosságára, hogy tervszerűen és idejekorán felkészüljenek az irodalmi művek feldolgozására (az irodalmi mű olvasása és értelmezése, tankönyvek, elsődleges és másodlagos források használata az irodalmi művek interpretációjához).
Az irodalmi művek értelmezése során az élményközpontú irodalomtanítás megvalósatása a tanár célja, a motiváltságot kreatív előkészítő feladatokkal éri el. A pedagógus a javasolt projekttevékenységek során önálló kutatómunkára serkenti tanulóit.
A feldolgozás szintjei. Egy irodalmi mű értelmezése differenciáltan, különböző szinteken való feldolgozás révén valósítható meg (ráhangolódás, jelentésteremtés, reflektálás).
Tevékenységek a tanórán. Az irodalmi jelenségeket és fogalmakat a tervezett irodalmi művek kapcsán dolgozzuk fel. A közvetlen munkában a megfelelő felvilágosító, logikai és egyéb sajátos módszereket alkalmazzuk. A módszer kiválasztása, valamint az elméleti és gyakorlati eljárások egységének érvényesítése kulcsfontosságú az irodalomtanítás sikeressége szempontjából; az irodalomelméleti vonatkozásokat konkrét művészi alkotások segítségével közelítjük meg.
Az olvasói/olvasási kompetenciák fejlesztése. A tanulókat felkészítik az olvasás minden formájának és módjának aktív alkalmazására (élményszerző, felfedező, kifejező és interpretatív, felolvasás, jegyzetelés, néma olvasás), de elsősorban a figyelmes, élvezetes és értő olvasásra, a kritikus szemléletmódra.
Az irodalmi mű értelmezéséhez kapcsolódó alkotótevékenység. Az olvasás mint elsőrangú alkotótevékenység érvényesül a tanítási-tanulási folyamatban, ám a tanárnak az olvasáshoz kapcsolódó egyéb alkotótevékenységre is fókuszálnia kell. Általa bővül a tanulók érdeklődése az irodalom, az irodalmi művek és szerzők iránt, elmélyül és kiegészül az olvasói érdeklődés, és tovább tökéletesednek az olvasói kompetenciák. Az alkotótevékenység lehet szóbeli produkció (beszédgyakorlatok, viták, beszélgetések, monológok, versmondás és szónoklat), írásbeli produkció (esszé, fogalmazás, házi feladat írása, kreatív feladatlapok) és kombinált produkció (referátum, prezentáció, gondolattérképek).
A kötelezően feldolgozandó anyagot választható anyagként projekttémák (portfólió) egészítik ki. Ezek közül a tanár és a tanulók érdeklődésüknek megfelelően választanak ki négy (félévenként 2-2 téma kidolgozása). A projekktémák összekapcsolják az irodalmi törzsanyagot a kortárs irodalommal, más művészeti ágakkal, tudományterületekkel - interdiszciplináris és intermediális távlatokat nyitnak.
Értékelés - a tanulók előmenetelének értékelése folyamatos és rendszeres. Értékelni kell a tanuló tevékenységét az előkészítő szakaszban és az órán végzett munka során, részvételét a műértelmezésben, azt, hogy milyen gyakran jelentkezik, a felelet minőségét, álláspontjának eredetiségét és érvelését. Elismerést érdemelnek a másként gondolkodó és eltérő nézőpontokat képviselő tanulók. Értékelni kell a munkához való hozzáállást, a diákok egyéni képességét, valamint hogy elméleti ismereteiket a konkrét munkakörülmények között hogyan alkalmazzák. Az értékelés felöleli az írásbeli kifejezésmódot is (házi feladatok konkrét irodalmi művek kapcsán; évente legfeljebb hat házi feladat, projektek és portfolió). Értékelés céljából tervezhetünk tudásfelmérőket és témazáró elenőrzéseket is.
A tanulók négy írásbeli dolgozatot írnak a tanév folyamán.

TERÜLET: KOMMUNIKÁCIÓS KULTÚRA

Helyesírás és gyakorlati nyelvhelyesség

Helyes ejtés és -írás. A szóelemző írásmód ismétlése. Az egybeírás és különírás eseteinek rendszerezése. Elválasztás. A tulajdonnevek írásmódja, toldalékolása. A toldalékok helyes alkalmazása. Az idegen szavak alakja, jelentése és írásmódja. A helyes kiejtés. A számok és a keltezés helyesírása. A névelők, a vonatkozó névmások, az igekötő-használat nyelvhelyességi vonatkozásai.

Szövegértés - szövegalkotás - szövegmondás

A szöveg megalkotásának fázisai: témaválasztás, tervezés, anyaggyűjtés, források használata, vázlatkészítés, jegyzetelés, kidolgozás, a stíluselemek megválasztása, lábjegyzet készítése, szakirodalom összeállítása, prezentációkészítés és egyéb elektronikus vázlatok, gondolattérképek kidolgozása.
A tömegkommunikáció és hatása (manipulációk).

Újságszerkesztés. Napilap és folyóirat, online médiafelület megtervezése: rovatok meghatározása, a publicisztikai műfajok (hír, tudósítás, tárca, riport, glossza, interjú, jegyzet, vezércikk) megalkotása a megfelelő stilisztikai, nyelvhelyességi szempontok figyelembevételével. Apróhirdetések és online apróhirdetések, globális online piacterek.
Blog és vlog készítése.
Kultikus helyekhez kötődő úti beszámoló megnézése, vázlatolása, tömörítése, elmondása.
Projektmunka vagy portfólió (javaslatok): Valós vagy képzelt úti beszámoló megírása vagy útiterv és idegenforgalmi bemutató Európában ismert és a magyar irodalomban is emblematikus helyekről (pl. Kufstein, Sződemeter, Segesvár, Barguzin stb.). Vajdasági irodalmi helyek. Virtuális séták, térképek.
Képzelt és valóságos interjúk készítése. Állásinterjú. Pályázat.
Beszélgetés a pályaválasztásról irodalmi szöveg, film alapján.
Egy szöveg (pl. az aktuális irodalmi anyag vagy kortárs irodalmi alkotás, illetve szakszöveg) részekre bontása, címadás a részekhez, a tételmondatok kulcsszavak felismerése, tömörítés SMS-be, rövid ismertetőbe, a megírt szöveg elmondása.
A diákélethez, a fiatalok problémáihoz (pl. cyberbullying, trollkodás), az emberi jogokhoz fűződő felszólalások, tanácsadó beszédek megalkotása.
Különböző beszédfajták megírása: ünnepi beszéd: iskolaavató, iskolanépszerűsítő beszéd, búcsúztató. Neves történelmi személyekhez, írókhoz, tudósokhoz, mai hírességekhez fűződő valós vagy kitalált perek védő- és vádbeszédeinek megalkotása, bevezetés- és befejezéstechnikák váltogatása.
Kiselőadások: A két Bolyai. Bolyai János és Gauss vitája. Hitelesség és plágium. A biológia tudományának hatása az irodalomra. Az utópisták és a Falanszter. Túlélési stratégiák (Robinson). Földrajztudomány és irodalom kapcsolata.
Kritika írása az írásbeli és képi/filmes megjelenítés különbségéről filmről folytatott vita alapján. Téma lehet a terrorizmus, a szingli mentalitás, a szappanoperák, a fantasy, a filmes disztópiák, a „látványcivilizáció" kihívásai, a szubkultúrák jellemzői, a giccs mai megnyilvánulási formái stb.
Szöveg (mondat) tömörítése (igenevekkel), kifejtése (igenevek átalakításával). Nominális stílusú szöveg átalakítása igeivé és fordítva. A szöveg stílusának módosítása az igemódok, igefajták megváltoztatásával.
Szakszövegek és ismeretterjesztő szövegek olvasása, alkotása és elmondása (különböző stílusárnyalatok, stílusrétegek váltogatása).
Szituációs gyakorlatok: köszönés, ügyintézés baráti körben, hivatalban, iskolában, egyházi intézményben, interneten, telefonon stb.
Szerepjátékok a beszélgetőfelek, témák váltogatásával (agresszív, határozatlan, békítgető, bíráskodó, mellébeszélő szerep kiosztásával).
A nonverbális kommunikációhoz: szituáció bemutatása állóképpel, eljátszása testbeszéddel, pl. tanult irodalmi mű részletéhez kötődően (Moliére valamelyik drámája, William Golding: A legyek ura), a tanár által választott kortárs mű részlete, illetve a jövendő hivatáshoz, pályaválasztáshoz kötődő szituáció. A szituáció bemutatását testbeszéd szavakba öntése követi a játszók vagy a nézők részéről.

Tájleírás és képelemzés.

Könyv-, könyvtár- és internetismeret

Információk összegyűjtése, rendszerezése: beszámoló, portfólió készítése könyvtári és az internetes búvárkodás alapján. Forrásjegyzék.
Digitális könyvtárak, digitális információkeresés (adatbázisok).
Összesen: 21 óra

A gimnáziumi anyanyelvi oktatásban egyaránt fontos az írott szövegek alkotásához és befogadásához szükséges készségek és a szóbeli anyanyelvi kommunikációs kompetenciák fejlesztése. A kommunikációs kultúra fejlesztése különféle módszerekkel és technikákkal (javasolt pl. az esszé bevezetése) folyamatosan jelen vagy a magyarórán.
A gimnázium második osztálya számára készült program az Kommunikációs kultúra területén úgy szerveződik, hogy négy jártasság megszerzését feltételezi. Produktív jártasságok: az írás és beszéd, a befogadói jártasságok: a meghallgatás és az olvasás. Az írásbeli dolgozat írásának előkészületei: az írásbeli dolgozat írása és javítása összesen 16 órát igényel, négyet-négyet minden írásbelire.
Az írásbeli dolgozatok előkészületei folyamatos tevékenységet jelentenek és nem korlátozódnak csupán egy órára (az írásbeli fogalmazás előtt).
Az értő olvasás jártasságához tartozik az irodalmi és más típusú szövegek olvasása, miközben a tanuló felismeri az explicite és implicite adott információkat ezekben a szövegekben és felfedezi az ok-okozati összefüggéseket a tartalmi elemek között.
Az eredményközpontú fogalmazástanítást ötvözzük a folyamatközpontú megközelítéssel, amelyben a hangsúly a fogalmazás végső produktumáról az írás folyamatára helyeződik át (a tanulók megtervezhetik, javíthatják, újraírhatják írásukat). A fogalmazáscím megadása helyett/mellett közöljük a tanulókkal a szöveg célját, a címzettet és a kommunikációs helyzetet is! Alkalmazzuk a kreatív írást mint a különféle műfajokban való alkotás szabályait bemutató, az irodalmi alkotást előkészítő folyamatot! A kreatív írás erősíti az önbizalmat, fejleszti a problémamegoldó készséget, lehetőséget ad a szövegalkotás játékos keretek közé helyezésére, retorikai, stilisztikai problémák megvitatására, új kommunikációs felületetek (blog, honlap, internetes médiumok) kipróbálására.
A szöveg- vagy szövegrészalkotás gyakorlására kiválasztott anyagot a szövegműfajok sokszínűsége jellemezze, az anyanyelvi órákon elbeszélő, magyarázó (tudományos okfejtések, érvelések, definíciók, kommentárok) és dokumentum típusú (grafikonok, menetrendek, táblázatok, térképek, ábrák, használati utasítások, kérdőívek, nyomtatványok, szabályzatok stb.) szövegeken végezzenek a tanulók különféle műveleteket (elemzés, átalakítás, kiegészítés)! Kapjanak helyet az anyanyelvi órán a fiatalok szubkultúráját erősen meghatározó populáris narratívák, a populáris kultúra elemei is!
A kulcskompetenciákat, a tanulói aktivitást jelentős mértékben elősegítő módszerekkel fejleszthetjük. A mindennapi életben használható kommunikációs kompetenciák megszerzését, a produktív anyanyelvi tudást a tanulók életközeli szituációkba helyezése, gyakorlatközeli feladatok megoldása segíti. Az önálló tanulás képességét könyvtárhasználati ismeretekkel, nyomtatott és virtuális szótárak, kézikönyvek használatának megtanításával fejleszthetjük. A tanulók szerteágazó, sokirányú fejlesztésében a múzeumpedagógiai foglalkozások is segíthetnek. A múzeumlátogatás során (az iskolán kívül) valós szituációkba kerülnek a diákok, a tanár kiegészítheti, színesebbé teheti a tananyagot, lehetőség adódik egy téma sokoldalú, komplex feldolgozására, konkrét nevelési, oktatási és képzési célok megvalósítására.
A nyelv és a kommunikációs kultúra tanítása-tanulása az irodalomtanítással való tantárgyi egységben történik.
A nyelvi tartalmak feldolgozásakor javasolt:
- felismerni a nyelvi jelenségeket a megfelelő példákban, a tanulók nyelvérzékére való támaszkodás mellett;
- a helyesírási szabályok alkalmazása;
- gyakorlás;
- táblázatok használata;
- rajzok, sémák, grafikonok kidolgozása és olvasása;
- a tanulók szoktatása és biztatása, hogy használják a nyelvi kézikönyveket, szótárakat, lexikonokat és kifejezések szótárait.

III. A TANÍTÁS ÉS TANULÁS FIGYELEMMEL KÍSÉRÉSE ÉS ÉRTÉKELÉSE

A standard, szummatív (összegző-lezáró) értékelés (általában a tanulási folyamatok vagy annak egy-egy szakaszának lezárásakor kerül alkalmazásra, standardizált mérőeszközökkel - írásbeli és szóbeli tudásfelmérő, esszé, tesztek - végzik, és kampányszerű és osztályzatorientált tanulást eredményez a tanulóknál) mellett, amely még mindig dominál oktatási rendszerünkben, az oktatáshoz való korszerű hozzáállás megköveteli más értékelési módok, például a formatív (alakító-segítő) értékelés bevezetését is - a tanulási folyamatra vonatkozóan ad átfogó minősítést a tanulók teljesítményéről, kompetenciái fejlődéséről. Az ilyen jellegű értkelés információt nyújt a tanárnak és a tanulónak is egyaránt arról, milyen kompetenciákat fejlesztett ki, melyeket kevésbé, és a tanítás során használt módszerek hatékonyságáról is visszajelzéseket kap a tanár. A formatív értékelés folyamán a tanár különféle technikák alkalmazásával (portfóliók, feljegyzések, tanulói naplók, visszajelzések, megbeszélések, kérdések, rávezetés, tanulói önértékelés, társak értékelése, csoportmegbeszélés, követelmény minták, példatárak alkalmazása, diagnosztikus teszt stb.) adatokat gyűjt a tanuló teljesítményéről. A formatív értékelés eredményét a tanítási ciklus végén szummatív módon - osztályzattal is ki kell mutatni. Az ilyen osztályzatnak akkor van értelme, ha magában foglalja a tanuló minden teljesítményét, ha a tanuló rendszeres figyelemmel kísérésen alapul, kialakítása objektív és professzionális.
A tervezés, megvalósítás, figyelemmel kísérés és értékelés a tanári hivatás részét képezi. Fontos, hogy a tanuló teljesítményének figyelemmel kísérése mellett a tanár folyamatosan kövesse és értékelje a tanítási-tanulási folyamatot, saját magát és a munkáját. Az önértékelés a köznevelési rendszer minőségének javítását szolgálja: mindazt, ami hatékonynak és megfelelőnek bizonyult, a pedagógus használni fogja a tanítási gyakorlatban, ami kevésbé hatékony vagy nem vezetett eredményhez, azt fejlesztenie kell.

LIMBA ȘI LITERATURA ROMÂNĂ

Scopulînvățăriilimbiișiliteraturiiromâneesteîmbunătățireacunoștințelorfuncționale de limbășiliteraturăromână; dobândireașicultivareaculturiilingvisticeșiliterare; dezvoltareacunoștințelorpentru interpretarea și evaluarea operelor literare; afirmarea și acceptarea valorii instructive şi educaţionale umaniste ale elevilor;dezvoltarea identităţii personale, naţionale şi culturale, a dragostei faţă de limba maternă, a tradiţiei şi a culturii poporului român şi a altor popoare şi comunităţi etnice.

COMPETENȚELE GENERALE ALE DISCIPLINEI ŞCOLARE

Elevul are cunoștințe din limba și literatura română și universală. Are aptitudini de comunicare orală șiscrisă: vorbește și scrie respectând norma limbii literare, alcătuiește corect din aspect logic și stilistic, un text prezentat oral sau în scris, înțelege și ia atitudine de evaluare a textului citit, arevocabular dezvoltat, citește, apreciază și interpretează o opera literară; practică cititul pentru ca săînțeleagă mai bine propria persoană, pe alții și lumea din jurul lor; elevul citește cele mai importanteopere literare din patrimoniul culturalo-național și mondial. Are obișnuinţa și necesitatea de adezvolta o cultură a vorbirii și citirii, atât pentru propria dezvoltare cât și pentru păstrarea șiîmbogățirea culturii naționale.

Nivelul de bază

Vorbeşte clar și fluent, respectând normele limbii literare; ştie să asculte cu respect expunerea altora;alcătuieşte un text mai simplu pe care îl expune oral sau în scris şi care este redactatcorect din aspect logic, structural și stilistic; are cunoştinţe de bază cu privire la scrierea îndiferite stiluri, necesare pentru instruire și participarea la viața socială. Citește în diferite scopuri texte literare și neartistice de dificultate medie, înțelege complexitatea unui text literarsau nonliterar degreutate medie: ştie să facă o prezentare critică a unui text literar sau neartisticmai simplu.Are cunoștințe de bază despre limbă în general, face diferenţa dintre vorbirea în varianta literarăşi dialectală a limbii române şi înţelege importanţa însuşirii, păstrării şi cultivării limbii româneliterare. Are cunoștințe de bază despre sunetele, cuvintele și propozițiile din limba română și ştiesă aplice anumite reguli gramaticale în vorbire și scris. Are dezvoltat vocabularul, potrivitnivelului de instruire, iar cuvintele le foloseşte în concordanţă cu împrejurările comunicative.Cunoaşte autorii şi operele din Programa școlară obligatorie și le încadrează în contextul creaţieiliterare a autorilor lor şi în contextul literar-istoric. Numeşte caracteristicile literare şi poetice alerealizărilor literare și culturale dintr-o epocă, mişcare şi curent literar din literatura română şiuniversală şi face legătura cu operele şi scriitorii din Programa şcolară obligatorie. Observă şiargumentează prin exemple caracteristicile poetice, lingvistice, estetice și structurale de bază aleoperelor literare din Programa şcolară. Elevul își formează deprinderi de citire și însuşire a materiei,recunoscând importanța cititului pentru propria dezvoltare spirituală.

Nivel mediu

Vorbește în fața publicului pe teme din domeniul limbii, literaturii și culturii; alcătuieşte un textmai complex, pe care îl expune oral sau în scris, formulând clar ideile; citește texte literare șinonliterare mai dificile, în diferite scopuri și are format gustul cititului, propriu unui om educat;înțelege și percepe critic un text literar și neartistic mai complex.Are cunoștinţe mai largi de limbă în general și cunoştinţe de bază despre limbile din lume. Ştiecaracteristicile de bază ale subdialectelor limbii române și plasează dezvoltarea limbii literareromâne în contextul social, istoric și cultural. Are cunoștinţe mai vaste despre sunetele, cuvinteleşi propozițiile din limba română și ştie să le aplice în vorbire și scriere. Are un vocabular bogatși înţelege că limba oferă numeroase posibilităţi de exprimare precisă.Interpretează elementele esenţiale din structura textului literar și caracteristicile sale tematice,conceptuale, poetice, stilistice, lingvistice, precum şi ale compoziției și genului din care faceparte. Cunoaşte termenii literari și îi aplică în mod corespunzător în interpretarea operelorliterare prevăzute în Programa şcolară. Identifică și analizează independent momente din operaliterară și ştie să-şi argumenteze atitudinea prinexemple din textul iniţial. Foloseşte literatura despecialitate recomandată şi auxiliară în interpretarea operelor literare prevăzute în Programă.

Nivelul avansat

Discută pe teme mai complexe din limbă, literatură și cultură, prevăzute în Programa şcolară, aredezvoltate abilități oratorice; scrie texte de specialitate pe teme din limbă şi literatură,aprofundează percerea critică a unui text literar și neartistic complex, inclusiv a procedeelorstilistice folosite de autor, formează conştiinţa despre sine ca cititor.Are cunoștinţe mai detaliate de limbă, în general, precum și din gramatica limbii române. Arecunoștințe de bază despredicţionare şi particularităţilor lingvistice.Apreciază, interpretează şi evaluează opere literare mai complexe din Programa şcolarăobligatorie și din cea suplimentară (opţională). Utilizează mai multe metode şi aspecte și oabordare comparativă în interpretarea textului literar. Expune argumentat părerea sa cu privire lao operă literară, cu referire la textul operei, dar și la alte texte, analizează și comparăcaracteristicile lor poetice, estetice, structurale și lingvistice, inclusiv procedeele stilistice maicomplexe. Îşi lărgeşte sfera de cunoştinţe prin citire și aplică strategii de citire, în conformitatecu genul operei literare și obiectivele de citire (trăire estetică, cercetare, creativitate).

COMPETENȚE SPECIFICE ALE DISCIPLINEI ŞCOLARE: LIMBA

Nivelul de bază

Are cunoștințe de bază despre limbă, în general, și despre funcțiile care le îndeplineşte; respectăatât propria limbă cât și limba altora. Are informaţii elementare despre dialectele şi subdialectelelimbii române și baza dialectală a limbii literare; are cunoștințe de bază despre evoluţia limbiiromâne literare. Are cunoștințe de bază despre sunetele limbii române, foloseşte corectortografiaromână; cunoaşte părţile de vorbire flexibile şi neflexibile şi categoriile gramaticaleale lor, aplică normele gramaticale referitoare la formele flexionare ale părţilor de vorbire;formează propoziţii în conformitate cu regulile sintactice ale limbii şi ştie să le analizeze înexemple mai simple. Are cunoştinţe de bază despre semnificaţia cuvintelor, cunoaşte cele maiimportante lucrări lexicografice ale limbii române şi ştie să le folosească. Ştie să-şi expună ideilevorbind clar și fluent, respectând normele limbii literare și regulile de politețe; ascultă politicosexpunerea altui vorbitor. A însuşit scrierea corectă a formelor simple de scriere după model(scrisoarea, biografia, cererea, contestaţia, forma electronică de prezentare în PPT, etc.),aplicând normele limbii române literare. La sfârşitul şcolarizării elaborează lucrarea debacalaureat, respectând regulile de elaborare a lucrării ştiinţifice.

Nivelul mediu

Are cunoştinţe mai largi despre limbă în general și cunoştinţe de bază despre limbile din lume,tipurile și înrudirea dintre ele. Ştie caracteristicile de bază ale subdialectelor limbii române șiregulile ortografice, ortoepice şi gramaticale ale limbii literare. Are cunoştinţe mai vaste dindomeniul foneticii limbii române; are cunoaştiinţe mai detaliate privind părţile de vorbire şi felullor, formele flexionare şi scrierea corectă a acestora; cunoaşte felurile de propoziţii şi face corectanaliza lor după modele date. Are vocabular bogat şi ştie să folosească corect cuvintele înconformitate cu situaţia de comunicare, îşi îmbogăţeşte vocabularul cu cuvinte şi expresii noi.Citește expresiv și cultivă propria vorbire. Alcătuieşte texte scrise mai complexe pe diferiteteme, respectând normele limbii literare. Utilizează literatura de specialitate şi scrie corectrapoarte şi referate.

Nivelul avansat

Are cunoaştinţe detaliate despre limbă în general şi cunoştinţe vaste din gramatica limbii române (structura fonetică şi fonologică, părţile de vorbire, flexiunea nominală şi verbală, raporturilesintactice dintre părţile de propoziţie şi dintre propoziţiile din frază); cunoaşte detaliat structuralexicală a limbii române şi particularităţilor lexicale. Discută pe diferite teme utilizând unvocabular diversificat şi bogat; ascultă cu atenție și evaluează reacția verbală și non-verbală ainterlocutorului, adaptându-şi discursul situaţiei. Scrie corect eseuri, texte de specialitate,articole de ziar, aplicând consecvent norma limbii literare.

COMPETENŢA DISCIPLINARĂ SPECIFICĂ: LITERATURA

Nivelul de bază

Citeşte cu regularitate opere literare din cadrul Programei şcolare obligatorii, ştie care suntscriitorii şi operele reprezentative din literatura română şi universală.Descrie pe scurt propriile sentimente și percepţia estetică a unei opere literare sau artistice.Observă și prezintă caracteristici poetice, estetice și structurale de bază ale textului literar șineartistic potrivite pentru abordarea materiei la limba și literatura română. Ştie să le numească şisă le descrie. Înţelege un text literar și neartistic: recunoaşte menirea lor, extrage ideileprincipale din text; urmăreşte dezvoltarea unei anumite idei din text; citează exemple din textşi evidenţiază fragmente menite analizei sau argumentării; rezumă și parafrazează părți aletextului și textul în ansamblu.Analizează anumite momente din opera literară din diverse aspecte. Face legătura funcţionalădintre termenii literari de bază cu exemple din texte literare.Înţelege de ce este cititul important pentru formarea și promovarea personalității proprii şi pentruîmbogățirea lexicului. Dezvoltă abilități de citire. Sesizează importanţa literaturii pentruformareaidentității lingvistice, literare, culturale și naționale. Cunoaşte importanța păstrăriipatrimoniului literar și cultural.

Nivelul mediu

Interpretează opere literare din Programa școlară obligatorie și are cunoștințe de bază desprecontextul istoric, literar și poetic care definesc aceste opere. Identifică și analizează independentaspectele semantice și stilistice ale operelor literare și ştie să le argumenteze pe baza textuluicitit.Înțelege și descrie funcția limbajului în procesul de creație. În interpretarea operelor literare aplică metode și puncte de vedere adecvate, în conformitate cu metodologia ştiinţei despreliteratură.Cunoaşte factorii literar-ştiinţifici, estetici și lingvistici și le respectă în abordarea anumitoropere literare, epoci și

curente literare în dezvoltarea literaturii română și mondiale. În modexplorativ șicreativ acumulează cunoștințe și abilități de citire, care sunt în funcția studiuluidiferitelor opere și stiluri literare și dezvoltării identității literare, lingvistice, culturale șinaționale. Are formate deprinderi de citire și gustul estetic propriu unui om elevat și instruit.Aplică strategii complexe de citire. Schimbă abordările analitice, pe care le considerănesemnificative. Valorifică în ce măsură anumite caracteristici structurale, lingvistice, stilisticeși semantice contribuie la înțelegerea textului.

Nivelul avansat

Analizează caracteristicile poetice, estetice și structurale ale textelor literare. Încadreazăargumentat opera literară în contextul literar-istoric şi al teoriei literare. Aplică proceduriadecvate de interpretare a operei literare, folosind terminologia corespunzătoare. Utilizeazănumeroase metode de analiză, inclusiv analiza comparativă pentru a-şi completa perceperea șiaprecierea critică a operei literare. Observă şi interpretează independent momente din operaliterară şi ştie să-şi argumenteze opiniile cu exemple din textul citit şi din contextul literar-filologic. Ia atitudine critică faţă de textul citit, făcând legătura cu alte texte la alegere. Alegeliber opere literare pentru citire după anumite criterii, propune opere literare pentru citire şiargumentează propunerea făcută.Cunoaşte şi aplică metode / strategii de citire conformate cu tipul de text (literar și neartistic) șicu specia operei literare.Sesizează rolul cititului pentru dezvoltarea propriei personalităţi, dar şi pentru dezvoltareasocietăţii. Are conştiinţă critică dezvoltată cu privire la abilităţile proprii de citire.

TIP GENERAL EDUCAȚIONAL
Liceu

Clasa	II-a
Fond de ore anual	148 (4 ore săptămânal)

Standarde de realizareeducațională	Finalități La sfârșitul clasei a II-a elevul va putea să:	Subiecte și termeni cheie ai conținutului programei
Elevul deosebește scrierea românească cu alfabet chirilic de cea cu alfabet latin; definește aspectul spontan, neelaborat al limbii populare și varianta standard, de limbă literară cu sens denotativ; înțelege importanța dialectelor, subdialectelor, graiurilor și regionalismelor la îmbogățirea limbii literare prin aporturi lexicale și construcții originale și evocatoare. Elevul se cunoaște cu primele documente scrise în limba română parcurgând etapa de consituire a limbii literare din a doua jumătate a secolului al XVI-lea (tipăriturile coresiene) până în secolul XIX-lea când limba română literară ca limbă de cultură este aptă să exprimă cele mai subtile nuanțe ale gândirii și simțiri umane, exprimând cele mai înalte idei ale științei și artei, devenind principalul instrument de comunicare al unei comunități moderne. Elevul studiază limba din punct de vedere al evoluției ei (istoria limbii, istoria dialectelor) și din punctul de vedere al stadiului ei actual (descrierea dialectelor, subdialectelor, graiurilor, regionalismelor, localismelor până la descrierea limbii literare). Elevul înțelege limba ca un ansamblu de semne: foneme, morfeme, unități lexicale, forme (clase și categorii morfologice), funcții, sintagme și enunțuri, înțelege solidaritatea părților ei, componente și poate să le definească prin relațiile care se stabilesc între ele, prin formele și sensurile care le reunesc, prin diferențele care le opun. Astfel, elevul înțelege că studiul limbii literare înseamnă studiul structurii fiecăruia din sistemele ei. Elevul înțelege că sistemele limbii sunt studiate de fonetică și fonologie (sistemul fonetic și sistemul fonologic), de lexicologie și semantică (sistemul lexical-sematic), de gramatică (sistemul claselor și al categoriilor morfologice, sistemul funcțiilor sintactice, și al relațiilor dintre ele). Elevul utilizează limba în acte concrete de comunicare (orală și scrisă) vorbind (actualizând limba litetrară) folosind și operând cu mijloacele selective expresive în funcție de particularitățile lui individuale și de intenție, folosind în acest mod stilul individual. Elevul poate să-și nuanțeze comunicarea (oral și în scris) după situațiile existente în mod obiectiv. Selectând mijloacele lingvistice, elevul deosebește circumstanțele în care se realizează comunicarea, știe să respecte și să utilizeze unele reguli cărora li se conformează deosebind stilurile funcționale ale limbii: oficial (administrativ), tehnico-științific, publicistic, colocvial (al vorbirii uzuale și artistic). Elevul poate să se exprime cursiv, explicit, precis, clar, concis și natural. Elevul folosește selectiv literatură de specialitate, dicționare și manuale de lingvistică și gramatică. Elevul recunoaște ramura gramaticală morfologică deosebind părțile de vorbire și decoperă etimologia acestora, recunoaște formele de bază a îmbogățirii vocabularului și aplică regulile normative ale acestuia, deosebindpărțile flexibile de cele neflexibile folosind cuvintele cu formă variabilă cunoscând termenul de morfem și formând la rândul său morfeme. Elevul	- lămurească condițiile istorico-sociale în care s-a dezvoltat limba literară - deosebească etapele și influențele suferite - recunoască importanța diferitelor dialecte, graiuri și subdialecte - citească și scrie corect folosind toate stilurile funcționale - explice importanța și necesitatea exprimării literare oral și în scris - înțeleagă diferența dintre ortografia etimologicăși cea fonologică - opereze cu mijloacele de expresie literară - formeze familii de cuvinte - recunoască apartenența cuvintelor la diferite categorii morfologice	Limbășicomunicare ● Istorialimbiiromâneliterare ● Stilurilefuncționale ● Morfologia-generalitați
recunoaște deosebirea dintre cuvintele flexibile și neflexibile, are capacitatea de a le denumi, analiza și utiliza în text și în vorbirea curentă. Elevul cunoaște formele de îmbogățire ale vocabularului și le folosește adecvat construind și folosind familiile de cuvinte cu ajutorul derivării (sufixe și prefixe). Elevul obsearvă și prin exemple argumentează și ilusttrează tresăturile poetice, lingvistice, estetice și structurale ale unei opere literare din exemplele de lecturi obligatorii. Elevul deosebește principalele societăți, curente și reviste literare românești clasându-le într-o perioadă istorico-socială, le	- precizeze și să explice circumstanțele sociale și istorice în care se va dezvolta literatura și cultura română; - sesizeze importanța școlilor din țările vecine, a traducerilor și a influenței culturii și literaturii universale asupra marilor clasici români; - determine ideeile iluministe și	- Literatura - Marii clasici ai literaturii române - Influența clasicismului și iluminismului universal în literatura română - Romantismul în literatura universală și în literatura română - Realismul românesc și european

încadrează în literatura universală observând influența acesteia asupra dezvoltării limbii și literaturii române moderne folosind lectura școlară obligatorie. În baza acestor lecturi univrale și române, elevul își dezvoltă simțul național, își formează o atitudine critică și analitică individuală, înțelege importanța lecturii îmbogățindu-și vocabularul prin interpretarea unei opere literare. Elevul cunoaște terminologia literară, poate înțelege rolul unei opere literare și însemnătatea ei încadrând-o într-o perioadă istorică, observând schimbările socio-culturale legate de identitatea națională; lămurește elementele de bază ale literaturii ca discurs în raport cu alte discursuri sociale (prezența-absența naratorului, oralitate, stare de ficțiune, elemente istorice). Elevul poate singur să indentifice și să analizeze problemele într-o operă literară și să-și argumenteze atitudinile și părările în baza textului primar, consultă și folosește activ literatura oferită (obligatorie și suplimentară-obțională), fie că este de critică literară, de teorie literară, istorico-literară. În baza textelor literare române și universale, elevul își dezvolta gustul pentru lectură, abilitățile și cunoștințele importante în interpretarea și evoluarea analizelor, dezvoltându-și identitatea lingvistică, literară, culturală și națională, el tratează și interpretează independent opere literare din programa școlară obligatorie precum și texte literare suplimentare. În timpul interpretării utilizează în mod credibil cunoștințele dobândite despre actul creativ al autorului și despre contextul literaro-istoric al textului. Elevul folosește terminologia și cunoștințele teoretice și literare în mod adecvat în interpretarea operelor literare, preconizate de programa școlară și în afara acestuia, recunoaște și clasifică modalitățile stilistice în diferite opere literare, definește și interpretează tresăturile poetice, lingvistice, estetice și structurale ale textelor în cadrul cursurilor școlare și în afara curriculumului școlar, evaluează și compară procedeele stilistice. Elevul înțelege și folosește elementele de bază a literaturii exprimate prin discurs, obsearvă prezența sau absența naratorului, deosebește discursurile dintre ele, subliniind partea narativă, recunoscând substratul social și istoric al operei literare. Elevul aplică corect regurile de ortografie bazându-se pe folosirea dicționarelor de fonetică, lexicografie, ortoepie și stilistică, selectează fragmente din text, aduce titluri și subtitluri noi, poate să citeze și parafrazeze, compune lucrării de bacalaureat respșctând anumite reguli și folosind aparatul științific (note de subsol, fusnotă, conținut, bibliografie), formulează scrisori personale și oficiale, redactează CV-iul, plângeri, cereri, reclame, știe să completeze diferite modele de documente și formulare. Vorbind și scriind pe o anumită temă (din limbă, literatură sau temă liberă) elevul își structurează cu claritate expunerea, coerent, păstrând ideea de bază, redactează un text mai simplu,oral sau în scris folosind în expunerea sa descrierea și narațiunea, își exprimă pe scurt sentimentele și trăirile după abordarea lui, îl povestește pe scurt punând accentul pe importanța și interesul pe care îl stârnesc anumite fragmente ale acestuia; rezumă texte literare și non-literare mai simple. În discuțiile sau schimburile de opinii legate de o anumită temă din literatură, limbă sau cultură, elevul poate să prezinte și explice pe scurt ideea sau atitudinea pe care o susține, vorbește literar și-și argumentează părările, respectă atitudinea colegilor și părările lor le ia în considerare aburdându-le oral și în scris. Elevul vorbește în public, în fața unui auditoriu mai larg și în situații pe diferite teme din literatură, limbă și cultură folosind un limbaj literar și o terminologie corăspunzătoare; participă la interviuri publice, estimează ascultătorul sau auditoriul și își modelează discursul în funcție de nevoile și posibilitățile sale; simte nevoia și obiceiul de a-și dezvlta propria cultură în vorbire, este abstă să asculte și înțeleagă o expunere mai amplă, o prelegere cu un subiect din limbă, literatură și cultură națională; ascultă critic, evaluând argumentarea și obiectivitatea vorbitorului. Elevul își structurează în mod clar narațiunea conectându-și ideeile într-un mod adecvat oral și în scris despre un anumit subiect din limbă, literatură sau la libera alegere, deosebește esențialul, păstrându-și subiectul de bază, compilează un text mai simplu utilizând descrierea, narațiunea și expunerea pentru a descrie pe scurt sentimentele și experiența sa din domeniul literaturii sau al altor activități artistice și literare, rezumă texte mai simple și extrage părțile sale importante sau interesante deosebind textul literar de cel non-literar. Elevul este capabil să compune un text mai complex din limbă,	clasiciste a francezilor și să înțeleagă semnificația lor asupra culturii române; - explice influența romantismului asupra formării uneu identități naționale comune; - compună o diagramă cu cei mai importanți reprezentanți ai romantismului, să precizeze operele și caracteristicile acestora; - compare caracteristicile stilistice ale romantismului european (cu accent) pe cel sârbesc și român; - determine diferențele și asămănările romantismului și realismului comparându-le și ilustrând tresăturile literare ale operelor care aparțin realismului : - interpreteze și evalueze caracteristicile personajelor principale, a eroilor în operele realiste cu accentul pe soarta geniului, al identității și a identificării sociale; - analizeze și să comparespecificul operelor literare apartenente a diferitelor curente literare;	

literatură sau pe o temă liberă folosind descrierea, narațiunea și expunerea utilizându-l și oral într-o discuție prezetându-și cu exacitate ideeile și explicându-și atitudinea sa personală; încearcă să scrie și să citească concis, să atragă atenția, să-și prezinte atitudinea sa personală pe care o lămurește prin detalii interesante și exemple adecvate; își rezumă precis și clar impresiile asupra unei opere literare sau a alte lucrări artistice; elevul povestește precis un text literar sau non-literar mai complex, scrie un referat și un raport folosind corect normele de ortografie prevăzute de programă.		
	- aplice o ortografie corectă în special referitoare la scrierea abrăvierilor; - găsească soluții tipografice și ortografice de bază legate de un text diferit (spațiul, litere majuscule, liniuța de unire, despărțirea în silabe); - prezinte în mod clar și precis o carte și să o plaseze într-o bibliotecă; - participe la convorbiri publice pe teme din limbă și literatură; - știe să-și conceapă și formeze propriul discurs într-o anumită situație aplicând limbajul literar; - redacteze un text mai complex folosind descrierea și narațiunea.	CULTURA EXPRIMĂRII - Ortografie - Exprimareînscrisși oral

INSTRUCŢII PENTRU REALIZAREA DIDACTICO-METODICĂ A PROGRAMEI ŞCOLARE

I. PLANIFICAREA PREDĂRII ŞI ÎNVĂŢĂRII

Predarea şi învăţarea limbii şi literaturii române trebuie să contribuie la dezvoltarea spiritului creativ şi de cercetare, la dezvoltarea cunoştinţelor, valorilor şi abilităţilor funcţionale ale elevilor pentru a le putea folosi în educaţia lor ulterioară, în activitatea profesională şi în viaţa de zi cu zi; la formarea conştiinţei de păstrare a patrimoniului cultural naţional şi mondial; să fie capabili pentru o viaţă într-o societate multiculturală; să însuşească competenţele generale şi interdisciplinare relevante pentru participarea activă în comunitate şi învăţare pe tot parcursul vieţii.

Calitatea şi durabilitatea cunoştinţelor, abilităţilor şi atitudinilor elevilor depind în mare măsură de principiile, formele, metodele şi instrumentele utilizate în procesul de învăţare. De aceea predarea modernă a limbii şi literaturii române presupune realizarea scopurilor propuse prin mărirea activităţilor cognitive ale elevilor, respectul şi aprecierea principiilor didactice (în special: principiul însuşirii conştienteşi active; principiul întemeierii ştiinţifice a cunoştinţelor; principiul exemplificării, sistematizării, structurării şi continuităţii), precum şi aplicarea adecvată a formelor, metodelor, procedeelor şi mijloacelor de predare stabilite şi confirmate de practica şi metodica modernă de predare şi învăţare a limbii şi literaturii române (în special: diferite forme de organizare a învăţării, precum şi utilizarea metodelor de comunicare logică şi de specialitate, în dependenţă de capacităţile elevilor de a le însuşi şi folosi).

Alegerea anumitor forme, metode, procedee şi mijloace de predare este condiţionată, în primul rând, de finalităţile pe care trebuie realizate şi apoi de conţinuturile care vor ajuta la realizarea finalităţilor prevăzute.

Predarea şi învăţarea limbii şi literaturii române se realizează în săli de clasă şi cabinete specializate pentru această disciplină, care trebuie să fie echipate în conformitate cu normativele legislative prevăzute pentru liceu. Parţial, predarea şi învăţarea se pot organiza şi în alte spaţii şcolare (bibliotecă-mediatecă, săli de lectură, cameră audiovizuală etc.).

În predarea limbii şi literaturii române, se folosesc manualele (aprobate de instituţiile acreditate pentru aprobarea lor), resursele scrise (biblioteca) şi resursele electronice, importante pentru pregătirea elevilor de a utiliza independent diferite surse de dobândire a cunoştinţelor în şcoală şi în afara ei.

Domeniile Limbii, Literaturii şi Culturii exprimării trebuie să reprezinte un întreg disciplinar, să se întrepătrundă şi să se completeze. Prin urmare, numărul recomandat de ore este doar sugerat (pentru Limbă 32 de ore, pentru Literatură 80 de ore şi pentru Cultura exprimării 36 de ore). Prin planificarea atentă a predării şi învăţării care trebuie să ducă la realizarea finalităţilor prevăzute pentru toate cele trei domenii, profesorul îşi va organiza singur numărul de ore, urmărind continuu rezultatele elevilor.

II. REALIZAREA PREDĂRII ŞI ÎNVĂŢĂRII

DOMENIUL: LIMBA

ProgramapentruclasaaII-a de liceuîndomeniulLimba, esterepartizatăîntreipărțișicuprindetreidomenii/ teme,fiindconfirmatădefinalităţileînvăţăriișieducației(înraportcu atingereacerinţelorstandardelor de învăţământpentruelevi).

Programa prevede extinderea cunoştinţelor din domeniile învăţate în învăţământul elementar, dar şi introducerea unor noţiuni noi.

Istoria limbii literare române. În cadrul acesteiteme, elevii vor fi capabili să dobândească cunoștințe de bază despre primele texte scrise în limba română cu alfabet chirilic și latin, despre dezvoltarea limbii române dina doua jumătate a secoluluial XVII-lea și până în a doua jumătate a secolului al XVIII-lea, despre problemele și evoluția limbii române în perioada anilor 1780-1840,despre influențele literaturii universale asupra dezvoltării limbii literare moderne române și despre complexitatea problemelor socio-culturale ale secolului al XX-lea. În cadrul acestei teme, elevii trebuie săcunoscă principiile de bază ale standardelor literare, precum și ale culturii exprimării. (DOOOM, Academia Română, Institutul de Lingvistică „Iorgu Iordan - Al. Rosetti, ediția a doua). Dicționar de limba română conteporana de Aurelia Ulici, Aramis, 2017.Dicționar explicaativ al limbii române, 2016. Institutul de Lingvistică ”Iorgu Iordan - Al. Roseti).

(Numărrecomandat de ore: 9)

Stilurile funcționale ale limbii româneliterare. În cadrul acestei teme, se studiază caracteristicile de bază ale stilului individual, administrativ și publicist. În acest caz, predarea limbii ar trebuiesă fie legată funcțional de predarea literaturii și de cultura exprimării.

(Numărrecomandat de ore: 3)

Morfologiaînsensrestrâns. Încadrulacesteiteme, eleviitrebuiesă-șiextindăcunoștințeledinmorfologiedobânditeînșcoalagenerală.Trebuie să se explice diferența dintre morfologia propriu-zisă și elementele de formare a cuvintelor. Prin exemple simple, trebuie să se explice noțiunea de morfem și relația dintre morfemă și cuvânt. Clasificarea părților de vorbire flexibile și neflexibile, în cadrul celor flexibile să se explice radăcina gramaticală la părțile nominaleși la verbe. Fiecare parte de vorbire trebuie realizată aparte: substantivul (clasificarea gramaticală după fel, număr și gen, divizarea după categoriile gramaticale în singularia și pluralia tantum); adjectivul (clasificarea adjectivelor după fel și gradul de comparație); pronumele (formele personale și nepersonale, aparte explicat pronumele care pot deveni adjective pronominale); numeralul (clasificarea numeralului); verbul (clasificarea verbului după fel, categorii gramatiale: conjugarea, diateza, persoană și număr, mod); articolul, adverbul,prepoziția, conjuncția și interjecția

(Număr recomandat de ore: 20)

DOMENIUL: LITERATURA

Programa pentru clasa a II-a liceeală din domeniul Literaturaeste repartizatăpe patru domenii / temeîn conformitate cu finalitățile pentru această clasă (conform descrierilor standardelor de realizare a elevilor).

Iluminismul și clasicismul în literature română

Înacestătemă, elevilortrebuiesă se atragăatenţiaasupradiscrepanţei de timp aIluminismuluiîn literature șiculturaeuropeanășiînRomâniasăse menționăcă, pe lângăideile commune care aumarcatsecolulîn Europa, înculturași literature românăare o puternicăinfluențăînprocesul de afirmare

aidentităţiinaţionale, dezvoltarealimbiinaţionaleşialfabetizareaaceastuia. Eleviitrebuieîncunoştinţaţi cu rolulpe care aavutŞcoalaArdeleanăînculturanoastră textile prin care se pot documentaacestefaptesuntElementa linquaedaco-Romanaevalachicaede SamuilMicu-KlainşiGheorgeŞincaiprecumşiDizertaţiepentruînceputullimbiiRomâne, PetruMaior; citireaunorfragmente din celebraepopeeŢiganiada de Ion BudaiDeleanu.Prin operaAvarulelevii trebuie să se familiarizeze cu cei mai importanţi scriitori sârbi ai clasicismului şi unul dintre cel mai mare dramaturg Jovan Sterija Popović.

Bibliografiepentruanaliză

Motivul avar, poat fi vizualizat simultan cu lucrarea lui Moliere, dar accentul în interpretarea care urmează să fie pus pe separarea specificului mentalităţii noastre şi a spiritului noastru.Să seevidenţieze modul în care acesta se corelează cu motivul internaţional. Este de dorit ca prin această comedie să se obţină unele concluzii cu privire la modul de viaţă civică la sârbi în perioada de tranziţie începând cusecoluu al XVIII-lea şipână în secolul al XIX-lea.

Clasiciiliteraturiiromâne

În cadrul acestei teme se studiază patru scriitori mari ai literaturii române: Mihai Eminescu, Ion Creangă, I.L. Caragiale şi Ion Slavic. Elevii trebuie prin analiza operelor acestor marii clasici să evidenţieze caracteristicile, particularităţile şi circumstanţele care au avut o influenţă marcabilă asupra operelor marilor clasici. De asemenea, ar trebui să evidenţieze valoarea asociaţiei înregistrate „Junimea”, situaţile politice şi sociale caracteristice pentru perioadă aceea. Ideile care au avut un accent puternic asupra spiritului naţional, dezvoltarea limbii naţionale şi alfabetizarea acestuia.

Bibliografiepentruanaliză

MihaiEminescu: prozăşipoezii (Singurătatea, Mai am un singur dor, Pe aceeaşi ulicioră, Glossa, Împărat şi proletar, Scrisoarea a II-a, Luceafărul, Geniul pustiu); IonCreangă, Amintiridin copilărie, PopaDuhu, Moş Ion RoatăşiUnirea, Ion Luca Caragiale, Bubico, Cănuţă om sucit , O făclie de Paşti, 1. Aprilie, Ion Slavici, Moara cu noroc.

Texte la alegere

Eminescu: FloareaAlbastră, Scrisoarea III, PovestealuiCalinfile dinpovești; Caragiale:Lanțulslăbiciunilor; Creangă:MoșNichiforCoțcariu,Ion SlaviciPuișoriișiMara

Romantismul în Europa și în literature română

A) Bibliografie pentru analiză

Cu principalele caracteristici ale romantismului ca o direcție literară, elevii vor fi introduși în citirea unor opere literare a scriitorilor europeni și români.Analiza literaturii romanticecu tema durerii mondiale („Weltschmerz”) elevii vor înțelege citind poeziile lui George Gordon Byron și romanul în versuri Eugene Oneghin de Alexander Sergheevici Pușkin.

Texte la alegere

În cazul în care există interespentru aprofundarea acestei teme,eleviiîn accord cu profesorul pot citi poemul lui Pușkin Țiganii care, de asemenea, se ocupă cu tema libertății, vieții nestingherite și căutarea distanțelor.

B) Bibliografie pentru analiză

AspectulRomantismul care se referă la tema abisului întunecat al sufletului uman, înfricoșătore, superstiții și fantasticul, elevii vor învăța citind poemul Corbul de Edgar Allan Poe.

Texte la alegere

În cazul în care există o nevoie sau un interes pentru aprofundarea acesteiteme, profesorii pot oferi elevilor posibilitatea de a citi și Umbra lui Mircea. La CoziadeGrigore Alexandrescu,Despot-Vodă de Vasile Alexandri, Demoniide Mihai Eminescu, Ruinele Trgoviștei de Vasile Cârlova. Faut deJohann Vofgangag Goethe (care desemnează întâlnirea cu moartea propune figura antropomorfă a morții). Acestă temă în proză se poate realiza prin poveștileMasca Morții Roșii sau Frankenstein, romanul lui Mary Shelley.

C) Bibliografie pentru analiză

Tema romantică a dragostei față de moartea iubitei și relație elegică față de viață și moarte va fi tratată prin poezia lui Laza Kostic, Santa Maria della Salute

Texte la alegere

Elevii interesați ar trebui să aibă posibilitatea de a vedea acest subiect din perspectiva literaturii europene, în poemulLorelai al lui Heinrich Heine.

D) Bibliografie pentru analiză

Specificul romantismului în literatura română și sârbă, adică orientarea spre trezirea națională și începeputul creației în limba națională, vor fi abordate în contextul reformei limbajului prin lucrările lui Titu Maiorescu Beția cuvintelor, Ocercetare critică asupra poeziei românești, ziarele Convorbiri literare și Cotidianul.

Realismul în literature europeană și română

Bibliografie pentru analiză

Caracteristicile și valorile literaturii realisте, tendințe și reprezentanțirealismului european seva realizaprin trei cei mai recunoscuți reprezentanți: Honore de Balzac, Moș Goriot - discrepanțele sociale din cadrul societății franceze și stratificarea în cadrul familiei; Nikolai Gogol, Șinelul - o criticăsatiric a socetății, umorul și grotescul; Lev Tolstoi, Anna Karenina - rigiditatea societății aristocratice ruse, consecințele tragice care apar în conflictul emoțional și modelul social acceptabil de viață, care depășesc convențiile în egalitatea drepturilor între femei și bărbați în domeniile sociale, devierea stereotipurilor de gen de către personajele masculine (Levin) ... Specificul realismului în literatura sârbăse va realiza prin analiza operei de Branislav Nušić,Familia îndoliată - critica socială, între secolele 19 și 20. Realismul în literatura română elevii vor cunoaște prin operele lui Duliu Zamfirescu, Viațala țară; Barbu Stefanescu Delavrancea, Hagii Tudose și Constace Dobrogeanu Gerea, Reacții antijunimiste, Ion Luca caragiale, O scrisoare pierdută - critica socială și Satira duhului meu de Vasile Alexandrescu - umor. Comicul este prezent în operele lui Caragiale iar satira în operele lui Alexandrescu.

Texte la alegere

Elevii interesați pot fi invitați să citească opere din literatura contemporană în care să pot recunoaște elementele realismului: Flober Gistav, Dna Bovari, Charles Dickens Adventurile lui Tom Sojer, Fjodor Mihajlović Dostojevsky, Crimă și pedeapsă, Duliu Zamfirescu, Tanase Scatiu, Barbu Ştefănescu Delancea, Apus de soare.

Dintre cele 18 de operele literare propuse din texte la alegere, profesorul este obligat să aleagă 8.

Tot ceea ce se citeşte şi analizează la orele de literatură, se consideră lecturăşcolară. Operele literare pentru care este nevoie de mai mult timp să fie citite, seconsideră lectură pentru acasă. Pentru citirea ei este nevoie să se ofere elevilor mai multtimp pentru lectură ca să poată să fie incluşi ulterior în interpretarea operelor citite laorele de limbă şi literatură română. Acest lucru trebuie avut în vedere atunci când seplanifică ordinea şi metodele de predare, deoarece lectura pentru acasă este însoţită deproiecte de cercetare mai vaste şi mai detaliate. Cu ajutorul exerciţiilor pentru lectura decercetare şi pentru proiecte de lectură pe termen lung, elevii se vor pregăti mai binepentru munca în clasă, ceea ce va contribui în mod benefic la realizarea principiului deeconomisire a timpului de predare a lecţiei.

Se extind cunoştinţele despre noţiunile de teorie a literaturii însuşite în clasele precedente şi se introduc unele noţiuni noi. Noţiunile abordate dobândesc un nou context, iar noţiunile noi sunt introduse pentru a spori capacitatea receptivă.

Din cele 148 de ore de predare în cursul anului, se propune ca 80 de ore să fiededicate literaturii, unde se analizează, consolidează şi sistematizează conţinuturile dinliteratură. Deoarece numărul total de opere literare pentru analiză este de 34, dar pe lângăacestea, profesorii şi elevii mai pot alege încă opt conţinuturi propuse (în dependenţă deinteresele şi abilităţile elevilor), numărul total de 42 de opere literare face posibilăstabilirea dinamicii analizei pentru fiecare conţinut literar la două sau trei ore şcolare.Unele opere literare se vor putea realiza într-o oră, iar altele în două sau trei ore, astfel căprofesorul este cel care propune şi planifică dinamica muncii la orele de învăţare,consolidare şi sistematizare a materiei incluzând aici şi diferite niveluri de analiză(interpretarea, analiza sau recenzie-părere), precum şi legarea conţinuturile didactice dinliteratură cu cele de limbă. O altă recomandare pentru profesori se referă la interpretarea comparativă atextelor provenite din diferite epoci istorice, culturale şi de gen. Profesorul trebuie să acorde o atenţie deosebită diversităţiirelaţiilor stabilite între lucrările canonice ale literaturii naţionale şi mondiale şi formeledominante moderne de exprimare artistică (romanul modern, opera dramatică, filmul,desenele animate, benzile desenate, teatrul, conţinuturile istorico-educative la televiziuneşi Internetul etc.).Elevii fac cunoştinţă cu planul de învăţământ, conţinutul disciplinei şi metodelede lucru. Elevilor li se explică importanţa pregătirii planificate şi din timp util pentruorele de analiză a lecturii şcolare (citirea şi interpretarea operelor literare, utilizareamanualelor, utilizarea

surselor primare şi secundare pentru interpretarea operelorliterare).Opera literară este introdusă în predare prin lectură conştientă şi afectivă, prinexerciţii pregătitoare, prin muncă de cercetare şi prin proiecte de lucru.
Niveluri de abordare. Interpretarea lucrării literare poate fi realizată şiplanificată pentru analiză în diferite niveluri (referire, prezentare, interpretare).
Munca în timpul orelor. Fenomenele şi noţiunile literare sunt abordate pe bazaoperelor literare planificate de dinainte. În activitatea propriu-zisă, ţinând seama deprincipiile metodologice de bază şi de lucru, se utilizează metode adecvate de cunoaştere,logice şi speciale (profesionale). Metodele adecvate şi unitatea procedeelor teoretice şipractice sunt esenţiale pentru predarea reuşită a literaturii; cunoştinţele teoretice şi literaresunt interpretate ca fenomene specifice în anumite opere artistice, iar cunoştinţele despreele se dezvoltă şi perfecţionează continuu.
Dezvoltarea competenţelor de citire. Elevii sunt instruiţi pentru utilizarea activăa tuturor tipurilor de citire (afectivă, explorativă, expresivă şi interpretativă, citire cu vocetare, citire cu notiţe, citirea în sine) şi, mai ales, citirea atentă, citirea cu transpunere şiînţelegere în evaluarea operei literare.
Activităţi creative privind interpretarea operei literare. Pe lângă lecturapropriu-zisă a textului, drept activitate creativă de prim rang, în predare se organizează şiactivităţi creative adecvate legate de analiza unei opere literare. Cu ajutorul acestoractivităţi se măreşte interesul elevilor pentru literatură, pentru opere literare şi autori, seaprofundează şi completează interesul cititorilor şi se îmbunătăţesc competenţele decitire. Activităţile creative se realizează pe cale orală (exerciţii de conversaţie, discuţii,conversaţii, monologuri, recitare şi vorbire), în scris (scrierea eseurilor, compunerilor, temelor de casă) şi producţie combinată (referate şi rezentaţii).
Conţinuturile la alegere completează partea obligatorie a programei şcolare.Profesorul este obligat ca în acord cu elevii, pe lângă analiză literară din programaobligatorie să analizeze încă opt opere din programa opţională.
Evaluarea progresului elevilor este continuă şi sistematică. Se evaluezăactivitatea elevilor în timpul fazei de pregătire a muncii, precum şi activitatea lor la oră, activitatea în timpul abordării operelor literare, frecvenţa anunţării, calitatearăspunsurilor, originalitatea şi argumentarea atitudinilor, respectarea punctelor de vederea altor elevi şi a opiniilor diferite, atitudinea faţă de muncă, abilitatea de a aplicacunoştinţele teoretice în împrejurări concrete. Evaluarea include, de asemenea,exprimarea în scris a elevului (temele pentru acasă legate de anumite opere literare; pânăla şase teme pentru acasă pe an). Evaluarea poate fi efectuată şi cu ajutorul testelor, pentru a obţine informaţii directe despre cunoştinţele actuale ale elevilor.

DOMENIUL: CULTURA EXPRIMĂRII

Dezvoltarea și îmbogățirea exprimării și scrierii aparține valorilor de bază a însușirii limbii și literaturii române. Dezvoltarea acestor competenții importante este încorporată în toate domeniile și dă profesorului posibilitatea să folosind diferite metode și tehnici, să exerseze comunicarea orală și scrierea. Se recomandă introducerea eseului și încunoștiințarea elevilor cu caracteristicele de bază.
Programa pentru clasa a doua a liceului în domeniul Cultura exprimării esteorganizată să cuprindă şi subînţeleagă patru abilităţi: scrierea şi comunicarea orală (dreptabilităţi productive) şi ascultarea şi citirea (abilităţi receptive). Pregătirea pentru scriereatezei, scrierea şi corectarea tezei implică în total 16 ore, patru pentru fiecare teză.Pregătirea pentru teză este o activitate continuă şi nu se limitează la o singură oră(înainte de scrierea tezei). Abilităţile de citire prin înţelegere implică citirea de texte literare şi alte tipuri detexte prin recunoaşterea explicită şi implicită a informaţiilor date în aceste texte şi prinidentificarea relaţiei cauză-efect între elementele conţinutului.Predarea şi învăţarea limbii şi a culturii exprimării se realizează împreună cupredarea şi învăţarea literaturii.În timpul realizării conţinuturilor de limbă se propune:
- observarea fenomenelor lingvistice în anumite exemple corespunzătoare,bazându-se pe simţul de limbă al elevului;
- aplicarea regulilor gramaticale;
- exersarea;
- utilizarea tabelelor;
- întocmirea de desene, de scheme, de grafice;
- obişnuirea şi încurajarea elevilor să folosească o bibliografie de calitatecorespunzătoare, manuale, ghiduri, dicţionare, lexicoane, glosare.

III. MONITORIZAREA ȘI EVALUAREA ÎNVĂȚĂMÂNTULUI ȘI ÎNVĂȚĂRII

Pe lângă standardul sumativ de evaluare, care este încă dominant în sistemul nostru de învățământ (evaluează cunoștiințele elevilor la sfârșitul unuiciclu și se aplică cu ajutorul instrumentelor standardizate - verificări scrise și orale a cunoștințelor, eseuri, teste, având ca rezultat învățarea campanică orientată spre notă). Abordările de predare contemporane presupun evaluarea formală - evaluarea cunoștințelor în timpul stăpânirii programului și dobândirea competenței adecvate. Rezultatul acestei evaluări oferă feedback elevilor și profesorilor care competențe sunt bine stapaniteşi care nu, precum și eficiența metodelor adecvate pe care profesorul aaplicat pentru atingerea scopului. Măsurarea formativă implică colectarea datelor cu privire la rezultatele elevilor, dartehnicile cele mai des folosite sunt: realizarea sarcinilor practice, observarea și înregistrarea activității elevilor în timpul orelor, comunicarea directă între elevi și profesori, registru pentru fiecare elev (hartaprogresiei) etc. Rezultatele evaluării formative la sfârșitul ciclului de predare trebuie să fie stabilite și sumativ - numeric. Această evaluare are sens în cazul în care conține toate realizările elevilor, monitorizate în mod regulat și înregistrate în mod obiectiv și profesional.
Activitatea fiecărui profesor constă în planificare, realizare, monitorizare și evaluare. Este important ca profesorul să monitorizeze și să evalueze continuu, pe lângă realizările elevilor, procesul de predare și învățare, precum și munca proprie. Tot ceea ce se dovedește a fi bun și util profesorulva continua să folosească în practica pedagogică și tot ceea ce pare ineficient și eficient ar trebui îmbunătățit.

ПРОГРАМА РУСКОГО ЯЗИКА И КНЇЖОВНОСЦИ

Назва предмету	РУСКИ ЯЗИК И КНЇЖОВНОСЦ
Циль	Циль ученя Руского язика и кнїжовносци то унапредзованє язичней ифункционалней писменосци; здобуванє и пестованє язичней и кнїжовней культури; оспособйованє за толкованє и вреднованє кнїжовних дїлох; афирмованє и прилапйованє вредносцохгуманистичного образованя и воспитаня школярох; розвиванє особного национального и культурного идентитету, любови ґу мацеринскому язику, традициї и култури Руснацох и другихнародох и етнїчних заєднїцох.

Обща предметна компетенция

Школяр позна обласци руски язик и кнїжовносц, и шветову кнїжовносц. Добре влада з усну и писану комуникацию, односно бешедує и пише по правилох стандардного руского язика. Зна формовац лоґични и стилски складни бешедовани и писани текст. Розуми и критично спатра пречитане и ма розвити власни словнїк. Ма звичай читац кнїжовни дїла при чим доживює пречитане и ма знаня з помоцу хторих толмачи кнїжовне дїло, односно чита же би упознал и лєпше розумел себе и швет коло себе. Пречитал найважнєйши кнїжовни дїла рускей, сербскей и шветовей кнїжовносци. Розвил звичай и потребу же би преглїбйовал бешедну и читательну культуру пре власне усовершованє и охраньованє и збогацованє националней култури.

Основни уровень

Ясно и чечно бешедує у складзе зоз стандардним язиком; ма культуру слуханя цудзого викладаня. Формує єдноставни бешедовани або писани, лоґични, стилски складни текст хтори добре структуровани; правилно хаснує руску кирилку и розликує ю од сербскей кирилки, зна написац тексти основних писаних жанрох хтори потребни за школованє и участвованє у дружтвеним живоце. За рижни потреби чита кнїжовни и нєуметнїцки тексти стреднєй чежкосци и критицки роздумує о єдноставних кнїжовних и нєуметнїцких текстох.
Зна основни правила о язику; розликує кнїжовни руски язик од бешедного и ма потребу учиц, чувац и пестовац кнїжовни язик. Позна специфичне место руского язика у фамелиї славянских язикох и його блїзкосц зоз карпатскима диялектама. Ма основни знаня о руских гласох, словох и виреченьох руского язика и зна применїц одредзени ґраматични правила у бешеди и писаню. Хаснує розвити словнїк, у складзе зоз уровньом образованя, а слова примерани нагоди.
Зна авторох дїлох зоз обовязней школскей програми и змесцує их до контексту творчого опусу и кнїжовноисторийного контексту. Зна навесц основни кнїжовноисторийни и поетицки характеристики стилских епохох, напрямох и формацийох у розвою рускей, сербскей и шветовей кнїжовносци и зна их повязац зоз дїлами и писателями зоз обовязней лектири школскей програми. Обачує и з прикладами арґументує основни поетични, язични, естетски и структурни характеристики кнїжовних дїлох зоз обовязней школскей лектири. Формує читательни звикнуца и знаня похопююци значенє читаня за власни духовни розвой.

Стреднї уровень

Ясно бешедує пред аудиториюмом о темох зоз обласци язика, кнїжовносци и култури; зна составиц зложени бешедни або писани текст и прецизно представиц идеї; пре розлични потреби чита релативно чежки кнїжовни и нєуметнїцки тексти и ма витворени читательни смак характеристични за образованого чловека; розуми зложени кнїжовни и нєуметнїцки тексти и критично роздумує о нїх.
Ма широки знаня о язику вообще и основни знаня о язикох у швеце. Позна специфични розвой руского язика и його блїзкосц зоз карпатскима диялектами. Розуми розвой кнїжовного руского язика Руснацох у дружтвеним, историйним и културним контексту. Ма широкии знаня о гласох, словох и виреченьох у руским язику и тото знанє зна применїц у бешеди и писаню. Розликує гласи и знаки руского язика од гласох и знакох сербского язика. Ма богати словнїк и свидоми є рижнородносци язика хтора му оможлївює прецизно ше виражиц.
Толмачи ключни фактори структури кнїжовного тексту и його тематски, идейни, поетични, стилски, язични, композицийни и жанровски прикмети. Позна кнїжовни термини и адекватно их применює при толмаченю кнїжовних дїлох хтори предвидзени зоз програму. Самостойно обачує и анализує проблеми у кнїжовним дїлу и зна арґументовац свойо думаня на основи примарного тексту. Хаснує препоручену и ширшу, секундарну литературу при толмаченю кнїжовних дїлох хтори предвидзени зоз програму.

Напредни уровень

Дискутує о зложених темох зоз язика, кнїжовносци и култури хтори предвидзени зоз наставну програму; ма розвити бешеднїцки схопносци; пише фахови текст на теми зоз язика и кнїжовносци; критицки роздумує о зложених кнїжовних и нєуметнїцких текстох на висшим уровню, уключуюци и авторово стилски поступки; формує свидомосц о себе як читательови.
Ма подробнєйши знаня о язику вообще, як и о ґраматики руского язика. Ма основни знаня о словнїкох и структури словнїцкей статї.
Критицки чита зложени кнїжовни дїла зоз обовязней школскей програми, як и додатней (виборней) и зна их критицки толмачиц и вредновац. У толмаченю кнїжовного текста хаснує вецей методи, попатрунки и компаративни приступ. Арґументовано виноши свой суд о кнїжовним дїлу нєпреривно маюци на розуме примарни текст, як и други тексти, анализуюци и поровнуюци їх поетични, естетични, структурни и лингвистични прикмети, вєдно зоз зложеншима стилскима поступками. Розширює читательни знаня и применює стратеґиї читаня хтори усоглашени зоз типом кнїжовного дїла и зоз читательнима цилями (дожице, виглєдованє, творчосц).

Специфична предметна компетенция: ЯЗИК

Основни уровень

Ма основни знаня о тим цо то язик вообще, и хтори його функциї; почитує свой язик и други язики. Позна специфични розвой руского язика и його блїзкосц зоз карпатскима диялектами; позна розлики у коцурскей и керестурскей бешеди; ма основни знаня о розвою кнїжовного язика, писма и правопису при Руснацох у Сербиї. Розуми розвой кнїжовного руского язика у дружтвеним, историйским и културним контексту. Ма основни знаня о гласох и знакох руского язика и розликує их од сербских; позна файти словох, и подфайти; хаснує коректну язичну норму при хасноваю формох словох и при їх твореню; правилно склада виреченє и зна анализовац виреченє хторе збудоване по основних моделох.
Ма основни знаня о значеню словох; позна словнїки руского язика и зна их хасновац. Може ясно и чечно представиц свойо становиско, почитуюци кнїжовноязичну норму и правила учтивосци; ма културу слуханя цудзого викладаня. Звладал складне писанє єдноставних формох и основних жанрох (писмо, биоґрафия, молба, жалба, вимога, ПП презентация и под.) у чиїм виробку компетентно хаснує руску кирилку и основни правила язичней норми. Свидоми є же хасноване руского язика на интернету подрозумює хасноване стандардного руского язика, односно рускей кирили. На концу школованя составя матурску роботу почитуюци правила виробку фаховей роботи.

Стреднї уровень

Ма ширши знаня о язику вообще и основни знаня о язикох у швеце, о їх медзисобней зродносци и типох. Позна специфични розвой руского язика, його место у ґрупи славянских язикох и блїзкосц зоз карпатскима словацкима и украінскима диялектами. Позна розлики у коцурскей и керестурскей бешеди и причини їх наставаня.
Ма ширши знаня о гласох руского язика и розликує их од сербских; розликує руски од сербских знакох кирилки; зна правила о наглашованю словох и розликує руски од сербского акценту; ма ширши знаня о файтох словох и їх подфайтох, їх формох и способох твореня, уплївох сербского язика и других язикох; препознава файти виреченьох и анализує виреченя хтори творени по розлични моделох. Ма богати словнїк и зна похасновац одвитуюце слово у зависносци од нагоди; унапрямени є ґу збогацованю власного словнїка. Виразно чита и пестує власну бешеду. Составя зложенши писани тексти о розлични темох почитуюци язичну норму. Хаснує фахову литературу и зна складно написац звит и реферат.

Напредни уровень

Ма детальнєйши знаня о язику вообще и детальнєйши знаня о ґраматики руского язика (акцентованє, состав словох, значенє припадкох и дїєсловних формох, структури виреченя, уплїви других язикох на руски язик); позна словнїки руского язика и структуру словнїковей статї. Приповеда о вибраних темох як схопни бешеднїк; уважно слуха и преценює вербалну и невербалну реакцию свойого собешеднїка и тому прилагодзує свою бешеду. Есей, фахови текст и новинску статю пише складно, дошлїдно применюючи кнїжовноязичну норму.

Специфична предметна компетенция: КНЇЖОВНОСЦ

Основни уровень

Порядне чита кнїжовни дїла зоз обовязней школскей програми, препознава значних представительох и їх дїла зоз рускей, сербскей и шветовей кнїжовносци. Накратко описує свойо чувства и дожице кнїжовного або другого уметнїцкого дїла. Обачує и наводзи основни поетични, естетични и структурни прикмети кнїжовного и нєуметнїцкого тексту вигодного за обробок наставней градзи зоз язика и кнїжовносци; зна их меновац и илустровац. Розуми кнїжовни и нєуметнїцки текст: препознава их намену, видвоює главни идеї текста; провадзи розвой одредзеней идеї у тексту; наводзи приклади зоз тексту и цитує часц або часци же би анализовал текст або змоцнєл особну арґументацию; резимує и парафразує часци текста и текст у цалосци. Видвоєни проблеми анализує на уровню основних пасмох значеня. Основни кнїжовни термини функционално повязує зоз прикладами зоз кнїжовного текста. Розуми прецо читанє значне за формованє и унапредзованє своєй особносци, збогацованє лексичного фонда. Розвива свойо читательни способносци. Розуми значносц кнїжовносци за формованє язичного, литературного, културного и националного идентитета. Розуми значносц очуваня кнїжовного нашлїдства и кнїжовней култури.

Стреднї уровень

Толкує кнїжовни дїла зоз обовязней школскей програми и ма основни знаня о кнїжовноисторийним и поетичним контексту хтори одредзує тоти дїла. Самостойнє обачує и анализує значеньово и стилски аспекти кнїжовного дїла и зна арґументовац свойо становиска на основи примарного текста. Розуми и описує функцию язика у творчим процесу. При толкованю кнїжовного дїла применює адекватни методи и становиска хтори ускладзени зоз методолоґию науки о кнїжовносци. Позна кнїжовнонаукови, естетични и лингвистични факти и бере их до огляду при обробку поєдинєчних дїлох, стилских епохох и напрямох у розвою рускей, сербскей и шветовей кнїжовносци. През виглєдовацки и творчи способ здобува знаня и читательни схопносци, хтори у функциї преучованя розличних кнїжовних дїлох и жанрох и розвиваня литературного, язичного, културного и националного идентитета. Ма розвити читательни звикнуца и читательни смак характеристични за културного и образованого чловека. Применює зложени стратеґиї читаня. Меня аналитични приступи хтори оценї же су нєприкладни. Преценює як одредзени структурни, язични, стилски и значеньово прикмети текста уплївую на його розуменє.

Напредни уровень

Зна одредзиц поетични, естетични и структурни прикмети кнїжовного тексту. Зоз сиґурносцу кладзе кнїжовни текст до кнїжовнотеорийного и кнїжовноисторийного контексту. У анализованю и интерпретованю хаснує одвитуюци поступки толкованя и терминолоґию хтора адекватна кнїжовному дїлу. Хаснує вецей методи, точки патреня и компаративни приступ же би дополнєл свойо розуменє и критицки суд о кнїжовним дїлу. Самостойно обачує и толкує проблеми у кнїжовним дїлу и зна арґументовац свойо становиска на основи примарного текста и литературно-филолоґийного контексту. Критицки повязує примарни текст зоз самостойно вибрану секундарну литературу. Самостойно вибера дїла за читанє по одредзеним критериюму, дава предкладаня за читанє и пояшнює их. Позна и применює способи/стратеґиї читаня усоглашени зоз типом текста (кнїжовним и нєуметнїцким) и зоз жанром кнїжовного дїла. Розуми улогу читаня у особним розвою, алє и у розвою дружтва. Ма розвиту, критицку свидомосц о своїх читательних способносцох.

Класа	Друга
Рочни фонд годзинох	148 годзини (4 годзини до тижня)

Стандарди обеазовних посцигнуцох9	ВИХОДИ	ТЕМИ

	По закончене класи школяр:	и ключни поняца змиста програми
2РЯК.1.1.2. Розликує кнїжовни (стандардни) язик од диялекту; зна основни податки о карпатских диялектох; ма правилне становиско ґу своєй бешеди и ґу другим вариянтом рускей бешеди (керестурска и коцурска); почитує свой язик и ма потребу чувац свой язик; єднак почитує обидва вариянти рускей бешеди - керестурску и коцурску; ма потребу учиц, чувац и пестовац кнїжовни язик; позна найважнєйши ґраматични и нормативни приручнїки и зна их хасновац; зна основни податки о месце руского язика медзи другима индоевропскима и славянскима язиками; ма основни знаня о розвою кнїжовного язика, писма и правопису при Руснацох. 2РЯК.2.1.1. Ма ширши знаня о язику вообще (хтори то важни свойства язика); препознава єдинки и зявеня хтори припадаю розличним язичним уровньом / подсистемом; ма основни знаня о писму вообще; ма основни знаня о правопису вообще (етимолоґийно- фонолоґийни правопис; ґраматично - лоґична интерпункция; ґрафема - слово); ма основни знаня о язикох у швеце (язична зродносц, язични типи, язични универзалиї). Розуми основни принципи водзеня диялоґу; розуми поняце бешедней дїї. Позна прикмети вариєтетох руского язика хтори настали на основи медиюму и тих хтори социялно и функционално условени. 2РЯК.1.1.4. Позна файти и подфайти словох; применює норму при форми словох у фреквентних случайох (уключуюци и гласово пременки при форми словох); видвоює часци словох при формох словох (ґраматична основа и наставок за форму) при єдноставнєйших случайох; видвоює часци словох при твореню словох (префикс, основа, суфикс) при єдноставних словох; препознава основни способи твореня словох; применює норму при твореню словох (уключуюци и гласово пременки при твореню словох); применює постояци модели при твореню нових словох. 2РЯК.2.1.4. Ма ширши знаня о файти словох; зна одредзиц форму пременлївого слова и похасновац слово у датей форми; позна поняце морфеми; дзелї слово на морфеми за творенє при єдноставнєйших случайох и менує тоти морфеми; позна основни способи твореня словох; применює норму у вязи зоз форму словох у менєй фреквентних случайох. 2РЯК.3.1.3. Ма детальнєйши знаня о морфолоґиї у узшим смислу и твореня словох у руским язику (дзелї слово на морфеми за творенє при зложених случайох и менує тоти морфеми). 2РЯК.1.2.4. Обачує и зоз прикладами арґументує основни поетични, язични, естетични и структурни прикмети кнїжовних дїлох зоз обовязней школскей лектири. 2РЯК.1.2.6. Наводзи основни кнїжовноисторийни и поетични прикмети стилских епохох, напрямох и формацийох у розвою рускей, сербскей и шветовей кнїжовносци и повязує их зоз дїлами и писателями зоз обовязней лектири у школскей програми. 2РЯК.1.2.9. На основи дїлох рускей, сербскей и шветовей кнїжовносци формує читательни звикнуца и знаня; похопює улогу читаня при толкованю кнїжовного дїла и у витворйованю язичного, литературного, културного и националного идентитета.	- обяшнї розвойни характеристики руского кнїжовного язика од приселєня Руснацох на тоти простори по нєшка;-потолкує розлику медзи фонетским и морфолоґийним правописом; - напише текст, применююци форми и прикмети шицких функционалних стилох; - потолкує поняце морфеми и розликує ґраматичну од творбеней анализи словох (творбену основу и наставок и ґраматичну основу и наставок); - применї систематски знаня о файтох словох и їх ґраматичних катеґорийох; - наведзе и потолкує дружтвено-историйни околносци хтори вплївовали на зявенє барока у европскей култури; - поровна стилски средства барока зоз уметнїцкима средствами предходних епохох (рухох); - одредзи дружтвени и културолиґийну значносц просвитительних идейох у европскей култури; - потолкує вплїв романтизма на формованє националного идентитета; - состави таблїчку зоз найзначнєйшима представителями романтизма, їх дїлами и прикметами; - поровна стилски характеристики европского и сербского романтизма; - утвердзи розлики у приступу стварносци романтизма и реализма: - поровна и на прикладох илуструє кнїжовни прикмети дїлох хтори припадаю реализму; - потолкує и вреднує окремносци кнїжовних подобох (проблем роду, идентитету, класней розпасмованосци); - анализує и поровнує видвоєни проблеми у кнїжовних дїлох хторив припадаю розличним епохом; - применї правописни ришеня при писаню скрацених словох; - применї основни типоґрафийно-правописни ришеня при дурканих текстох (розмак и друкарски типи складох); - ясно и зжато представи историю кнїжки и библиотеки;	ЯЗИК ● История руского кнїжовного язика ● Функционални стили руского кнїжовного язика ● Морфолоґия у узшим смислу КНЇЖОВНОСЦ ● Барок у европскейкнїжовносци ● Класицизем у европскей кнїжовносци ● Поняце просвитительства; ● Романтизем у европскей, сербскей и українскей кнїжовносци; ● Реализем у европскей кнїжовносци; ● Диялоґ кнїжовних епохох; ЯЗИЧНА КУЛТУРА ● Правопис ● Усне и писане виражованє
2РЯК.2.2.2. Позна кнїжовнотеорийну терминолоґию и адекватно применює кнїжовнотеорийни знаня при толмаченю кнїжовних дїлох предвидзених зоз програму. 2РЯК.2.2.5. Пояшнює основни елементи кнїжовносци як дискурса у одношеню на други дружтвени дискурси (напр. присуство/одсуство приповедача, приповедни фокус, статус историйного и фиктивного итд). 2РЯК.2.2.7. Самостойнє обачує и анализує проблеми у кнїжовним дїлу и зна арґументовац свойо становиско на основи примарного текста. 2РЯК.2.2.8. Активно хаснує препоручену и ширшу, секундарну литературу (кнїжовноисторийну, критицку, автопоетичну, теорийну) при толмаченю кнїжовноуметнїцких и кнїжовнонаукових дїлох предвидзених у програми. 2РЯК.2.2.9. На основи дїлох рускей, сербскей и шветовей кнїжовносци розвива читательни схопносци, способносци и знаня значни за толмаченє и вредноване розличних кнїжовноуметнїцких и кнїжовнонаукових дїлох и за розвиванє язичного, литературного, културного и националного идентитета; ма вибудовани читательни смак яки характеристични за културного и образованого	- участвує у явних розправох зоз вецей учашнїками (на теми зоз обласци язика и кнїжовносци); - оформює свою бешеду спрам ситуациї и хаснує кнїжовноязичну норму; - состави зложенши текст, хаснуюци опис и приповеданє..	

чловека. 2РЯК.3.2.1. Чита, доживює и самостойнє толмачи кнїжовноуметнїцки и кнїжовнонауково дїла зоз обовязней школскей програми, як и додатни (виборни) и факултативни кнїжовноуметнїцки и кнїжовнонаукови тексти; при интерпретациї зоз сиґурносцу хаснує здобути знаня о творчим опусу автора и кнїжовноисторийним контексту. 2РЯК.3.2.2. Добре зна кнїжовнотеорийну терминолоґию и теорийни знаня адекватно применює при толмаченю кнїжовноуметнїцких и кнїжовнонаукових дїлох хтори предвидзени у школскей програми и других дїлох тей файти розличних жанрох, звонка школскей програми. 2РЯК.3.2.4. Обачує и толмачи поетични, язични, естетични и структурни прикмети кнїжовноуметнїцких и кнїжовнонаукових текстох у рамикох школскей лектири и звонка школскей програми; преценює и поровнує стилски поступки у наведзених файтох текстох. 2РЯК.3.2.5. Розуми основни елементи кнїжовносци як дискурса (поровнує напр. присуство/одсуство приповедача, приповедни фокус, статус историйного и фиктивного итд.) у одношеню на други дружтвени дискурси и тоти спознаня хаснує при толмачену кнїжовних дїлох. 2РЯК.3.2.8. Кед толмачи кнїжовне дїло критицки хаснує препоручену и самостойнє вибрану секундарну литературу (кнїжовноисторийну, критицку, автопоетичну, теорийну). 2РЯК.1.3.2. Бешедуюци о одредзеней теми (зоз язика, кнїжовносци або на шлєбодну тему), ясно структурує бешеду и повязує єй часци на одвитуюци способ; розликує важне од нєважного и трима ше основней теми; составя єдноставни бешедовани и писани текст хаснуюци ше зоз описом, приповеданьом и викладаньом (експозицию); зна вокраци описац свойо чувства и дожице кнїжовного або другого уметнїцкого дїла; зжато преприповед'ює єдноставнєйши кнїжовноуметнїцки текст и видвоює його важни або интересантни часци; резимирує єдноставнєйши кнїжовни и нєуметнїцки текст. 2РЯК.1.3.3. У розправи або черанки думаня на теми зоз кнїжовносци, язика и култури зна у кратких рисох винєсц и обгрунтовац идею або становиско за хторе ше заклада, бешедує одмерано, опера ше на арґументи, почитує цудзе думанє и бере го до огляду под час своєй арґументациї; пише єдноставни арґументативни текст на теми зоз кнїжовносци, язика и култури. 2СЈК.1.3.4. Хаснує руску кирилку и зна же ше вона хаснує и на интернету. Применює основни правописни правила у фреквентних прикладох и зна хасновац школске виданє Правопису; у писаню видвоює часци текста, дава наслови и поднаслови, зна цитирац и парафразирац; составя матурску роботу почитуюци правила виробку фаховей роботи (хаснує фусноти и составя змист и библиоґрафию); составя писмо - приватне и службове, биоґрафию (CV), молбу, жалбу, вимогу, оглашку; зна пополнїц розлични формулари и обрасци. 2РЯК.2.3.1. Бешедує у званїчних ситуацийох, явно и пред векшим аудиториюмом о темох зоз обласци язика, кнїжовносци и култури, хаснуюци кнїжовни язик и одвитуюцу терминолоґию; участвує у явних розгваркох зоз вецей учашнїками; преценює слухателя односно аудиториюм и формує свою бешеду ґу його потребом и можлївосцом; ма потребу и звичай розвивац власну бешедну культуру; з увагу и розуменьом слуха зложене викладанє (напр. преподаванє) з тему зоз язика, кнїжовносци и култури; слуха критицки, преценююци бешеднїкову арґументацию и обєктивносц. 2РЯК.2.3.2. Составя зложени бешедни и писани текст (зоз язика, кнїжовносци або на шлєбодну тему) хаснуюци опис, приповеданє и викладанє (експозицию); у бешедней або писаней розправи прецизно виноши свойо идеї и обгрунтовює свойо становиско; намага ше бешедовац и писац интересантно, зоз диґресиями и хаснуюци цикави деталї и одвитуюци приклади; обачує поенту и виклада ю на одвитуюци способ; прецизно виноши свойо дожице и упечатки з нагоди кнїжовного тексту и резимирує зложенши кнїжовни и нєуметнїцки текст на теми нєпостредно вязани за наставну материю; пише звит и реферат; применююци правописну норму у случайох предвидзених зоз програму.		

---

9 Стандарди образовних посцигнуцохпосцигую ше на концу общого стредньошколского образованя. Исти стандард (або його часц) будзе ше активовац даскельо раз у цеку школского року, односно до конца стреднього образованя, або з помоцу розличних виходох. Таки поступок

осиґурує досциговане вше висшого и висшого уровня поєдинєчних школярских посцигнуцох, а школярски знаня, схопносци и способносци ше нєпериво спатраю зоз нових углох, утвердзую, преширюю и систематизую.
З оглядом на зложеносц предмета Руски язик и кніжовносц и обласцох знука предмета, нєобходно поступно витворйовац шицки стандарди през шицки штири роки штредньошколского образованя, алє подаєдни стандарди мож видзиц и як конкретнєйше повязани зоз одредзеним виходом.

УПУТСТВО ЗА ДИДАКТИЧНО-МЕТОДИЧНЕВИТВОРЙОВАНЄ ПРОГРАМИ

I. ПЛАНОВАНЄ НАСТАВИ И УЧЕНЯ

Настава и ученє руского язика и кніжовносци треба же би допринєсли розвою творчого и веглєдовацкого духу котри оможліви школяром же би розвивали знаня, вредносци и функционални схопносци котри годни похасновац у дальшим образованю, у професионалней роботи и у каждодньовим живоце; формовали вредносни становиска зоз котрима очуваю националне и шветове нашлїдство; буду оспособени за живот у мултикултуралним дружтве; овладаю зоз общима и медзипредметнима компетенциями, релевантнима за активне участвованє у заєднїци и цаложивотне ученє.
Квалитет и тирвацосц знаньох, схопносцох и становискох школярох у велькей мири завиша од принципох, формох, методох и средствох хтори ше хасную у процесу ученя. Прето сучасна настава руского язика и кніжовносци дава першенство витворйованю виходох зоз змоцнєну думкову активносцу школярох, почитованьом дидактичних принципох (окреме: свидомей активносци школярох, науковосци, присподобеносци, поступносци, систематичносци и очиглядносци), як и адекватне применьованє тих наставних формох, методох, поступкох и средствох чию вредносц утвердзели и потвердзели сучасна пракса и методика настави и ученя руского язика и кніжовносци (скорей шицкого: рижни форми орґанизациї роботи и хасноване комуникативних, лоґичних и фахових (специялних) методох присподобених змистом обробку и можлївосцами школярох). Вибор окремних наставних формох, методох, поступкох и средствох условени, скорей шицкого, з виходами хтори треба витвориц, а потим и змистами хтори помогню же би ше преписани виходи витворели.
Порядна настава и ученє Руского язика и кніжовносци виводзи ше у специялизованих учальньох и кабинетох за тот предмет, хтори треба же би були опремени по нормативох за ґимназиї. Часточно, вона ше орґанизує и у других школских просторийох (библиотеки-медиятеки, читальнї, аудиовизуалней сали и под.).
У настави Руского язика и кніжовносци хасную ше учебнїки и приручнїки (за котри допущенє дал Национални просвитни совит Републики Сербиї).
Обласци Язик, Кніжовносц и Язична култура треба же би творели предметну цалосц, же би ше преплєтали и дополньовали. Прето препоручене число годзинох лєм приблїжне (за обласц Язик 32, за Кніжовносц 80, а за Язичну культуру 36). З уважним планованьом настави и ученя котри потребни же би ше з нїма витворели предвидзени виходи за шицки три обласци, наставнїк сам, зоз провадзеньом резултатох школярох, розпоредзи число годзинох.

II. ВИТВОРЕНЄ НАСТАВИ И УЧЕНЯ

ОБЛАСЦ: ЯЗИК

Програма за другу класу ґимназиї у часци Язик орґанизована у трох обласцох/темох и ускладзена є зоз виходами за тоту класу (и зоз стандардами школярских посцигнуцих). Зоз програму ше предвидзує преширйованє знаньох зоз обласцох хтори обробени у основней школи, алє и уводзенє нових поняцох.
История руского кніжовного язика. У рамику тей теми школяре треба же би здобули основни знаня о стандардизациї руского кніжовного язика и правописа. Часописи и статї пошвецени питаньом кніжовного язика. (Препоручене число годзинох: 9)
Функционални стили руского кніжовного язика. У рамикох тей теми обробиц шицки функционални стили. (Препоручене число годзинох: 3)
Морфологија у узшим смислу. У рамику тей теми школяре треба же би преширели знаня зоз морфолоґиї хтори здобули у основней школи.
Потребно потолковац розлику мзедзи морфолоґию у узшим смислу и творенє словох. На єдноставних прикладох треба обяшнїц поняце морфеми, дац подзелєнє морфемох. Йотованє и палатализация (общи поняца). Подзелїц слова на пременлїви и нєпременлїви. Ґраматики руского язика.
Кажду файту словох обробиц окреме.
Меновнїки: дефиниция; файти (конкретни и абстрактни; власни, заєднїцки, збирни, материялни);катеґориї роду и числа; основне о деклинациї меновнїкох.
Прикметнїки: дефиниция; файти (описни, присвойни, материялни); други катеґориї: род, число, припадок, вид, ступнї поровнованя; основни характеристики деклинациї и компарациї прикметнїкох.
Заменовнїки: особни, меновнїцки, прикметнїцки и други. Файти и основни характеристики деклинациї заменовнїкох.
Числовнїки: подзелєнє (файти); значенє, пременка, хасноване (писанє з числом и зоз словами).
Дїєслова: дефиниция; файти дїєсловох (преходни, нєпреходни, вид, финитна и инфинитна форма; морфолоґийни катеґориї: час, способ, особа, род, число, актив, пасив, з неґацию и без; основни характеристики пременки.
Нєпременлїви слова:дефиниция, файти, хасноване. (Препоручене число годзинох: 20)

ОБЛАСЦ: КНЇЖЕВНОСЦ

Програма за другу класу ґимназиї у часци Кніжовносц орґанизована у пейцох обласцох/темох и ускладзена є зоз виходами за тоту класу (и зоз стандардами школярских посцигнуцих).

Барок у европскей кніжовносци

У рамикох тей теми школяре ше упознаю зоз бароком, як стилом у европскей кніжовносци. Наставни змист з помоцу хторого ше звлада барок як кніжовна епоха и стил: Иван Ґудулич Осман.

Класицизем у европскей кніжовносци

У рамикох тей теми школяре ше упознаю зоз класицизмом, як стилом у европскей кніжовносци. Наставни змист з помоцу хторого ше звлада класицизем як кніжовна епоха и стил: Жан Батист Молиєр Скупенда.

Поняце просвитительства

У рамикох тей теми школяром потребно указац на часове нєскладанє просвитительства у европскейкніжовносци и култури, сербскей и рускей и визначиц же и попри заєднїцких идейох котри означели тот вик у Европи, у сербскей и рускей култури и кніжовносци вони моцно унапрямени на образованє, розвиванє националного язика и писменосци.
У тим смислу треба их упознац зоз улогу котру мал Доситей Обрадович у сербскей култури през дїло Писмо любезному Гаралампийови. При Руснацох визначиц значносц снованя РНПД як и дзвиганє свидомосци о националному идентитету. Пречитац Бешеду М.Мудрия котру читал на сновательней скупштини. Зоз украінскей литератури пречитац писнї Григория Сковороди Заграда божествених писньох.

Романтизем у европскей, сербскей и украінскей кніжовносци

Упознац ше зоз главнима прикметами романтизма.
А) Романтичарску тему шветового болю (,,велтшмерц”) школяре похопя през читанє виривкох Путованє Чайлда Гаролда Джорджа Ґордона Байрона и романа у стиху Евґений Онеґин Александра Серґеєвича Пушкина.
Б) Романтичарска тема любови ґу мертвей милей и елеґичне одношенє ґу животу и умераню оброби ше през поезию Бранка Радичевича Школярска розлука; Йована Йовановича Змая Спрети ружички (вибор); Лаза Костич Santa Maria della Salute;
В) Унапряменосц на националне будзенє и початок створяня на народним язику оброби ше зоз Вуком Стефановичом Караджичом и його Писмо князови Милошови Обреновичови, драмски шпив П.П.Нєґоша Горски венєц, Петефия Шандора Шлєбода швета, Тараса Шевченка Зачарована, Гайдамаки, Сон, Розрита могила и Франце Прешерн Сонетни венєц.

Реализем у европскей кніжовносци

Характеристики и вредносци кніжовносци реализма обачую ше и розумя на програмских текстох:Оноре де Балзак Предслово Людскей комедиї (виривок), Светозар Маркович Шпиванє и думанє - идеолоґийни предзнак реализма як напряму;
Европски реализем ше спатри през тоти дїла: Оноре де Балзак Бачи Ґорио; Николай Василєвич Ґоґоль Ревизор, Лєв Николаєвич Толстой Ана Каренїна; Фйодор Михайлович Достоєвски Злодїйство и кара.Вибор зоз украінскей кніжовносци: Василь СтефаникКамени криж, Иван ФранкоУкрадзене щесце, Каменяре, Сонети, як и Закарпатски приповедки (вибор).

Од 148 годзинох на хторих ше под час рока реализує настава у общей ґимназиї , предклада ше же би ше на 80 годзинох обробели, утвердзели и систематизовали змисти зоз кнїжовносци.
Уровнї обробку. Толкованє дїла може ше реализовац и плановац обробиц на розличних уровньох (огляднуце, приказ, интерпретация).
Робота на годзини. Кнїжовни зявеня, термини и поняца обрабяю ше з постредованьом планованих кнїжовних дїлох.
Розвиванє читательних компетенцийох. Школяре ше уча же би активно применьовалишицки файти читаня.
Творчи активносци при толкованю кнїжовного дїла. Попри читаня у настави ше орґанизую и одвитиюци активносци при обробку кнїжовного дїла. Творчи активносци реализуюше як усна продукция (бешедни вежби, дискусиї, розгварки, монолоґ, рецитация и приповеданє), писменей продукциї (писанє есейох, роботох, домашнїх задаткох) и комбинована продукция (реферати и презентациї).
Вредноване напредованя школярох континуиране и систематичне. Вреднує ше школярова активносц у пририхтуюцей фази роботи и под час роботи на годзини, участвованє у роботи при толкованю дїла, частосц явяня, квалитет одвиту, ориґиналносц и арґументованє становискох, уважує попатрунки других школярох и иншаки видзеня, одношенє ґу роботи. Вредноване облапя и писмене виражованє (домашнї задатки на конкретни кнїжовни дїла;рочнє до шейсц домашнї задатки). Вредноване може буц и тест же би ше здобуло нєпоштредни увид до чечуцих знаньох школярох.

ОБЛАСЦ: ЯЗИЧНА КУЛТУРА

Правопис. У рамику тей теми школяре треба же би преширели знаня зоз правописа здобути у основней школи. Окреме обробиц: писанє словохвєдно и окреме; правописни знаки;скрацени назви и правиписни ришеня у дурканим тексту (била часц/пражнїна, друкарски типи складох (италик, болд). Препоручую ше вежби писаня розличних файтох словох под час обробкох и утвердзованя морфолоґиї у узшим смислу.
Усне и писане виражованє. Препоручує ше уводзенє есейох и упознаванє школярох зоз основнима прикметами.
Пририхтованє за виробок писмених задаткох, виробок и виправок писменого задатку подрозумюю 16 годзини, по штири за кажди писмени.

III. ПРОВАДЗЕНЄ И ВРЕДНОВАНЄ НАСТАВИ И УЧЕНЯ

Попри стандардного, сумативного вредноваря хторе ище доминує у нашим образованю, сучасни приступ предвидзує и формативне вредноване - преценьованє знаня под час звладованя програми и здобуваня одредзених компетенцийох. Формативне меранє подрозумює зберанє податкох о школярових посцигнуцох, а найчастейши технїки то: реализация практичних задаткох, обачованє и призначованє школярских активносцох под час настави, нєпостредна комуникация медзи школяром и наставнїком, реґистер за каждого школяра (мапа напредованя) итд. Резултати формативного вредноваря на концу наставного циклуса треба же би були виражени и сумативни- зоз оцену.

SLOVENSKÝ JAZYK A LITERATÚRA

Cieľom učenia Slovenského jazyka a literatúry je zdokonaľovanie jazykovej a funkčnej gramotnosti; získavanie a pestovanie jazykovej a literárnej kultúry; uschopnenie na interpretáciu a hodnotenie literárnych diel; potvrdenie a akceptovanie hodnoty humánneho vzdelávania a vzdelávania žiakov; rozvoj osobnej, národnej a kultúrnej identity, lásky k materinskému jazyku, tradícii a kultúre slovenského ľudu a iných národov a etnických spoločenstiev.

VŠEOBECNÁ KOMPETENCIA PREDMETU

Žiak má vedomosti z oblasti slovenského jazyka a slovenskej a svetovej literatúry. Ovláda ústnu a písomnú komunikáciu: hovorí a píše v súlade s pravidlami slovenského jazyka, tvorí logický a štylisticky zosúladený hovorený prejav a písaný text, rozumie a kriticky premýšľa o tom, čo prečíta, má vyvinutú slovnú zásobu.
Číta, prežíva a analyzuje literárne dielo; využíva čítanie, aby lepšie pochopil seba, iných a svet vôkol seba; prečítal najdôležitejšie literárne diela zo svojho národného a svetového kultúrneho dedičstva. Má zvyk a potrebu rozvíjať hovorenú a čitateľskú kultúru kvôli vlastnému zdokonaľovaniu, ale aj kvôli zachovaniu a obohacovaniu národnej kultúry.

Základná úroveň

Hovorí jasne a plynule, uplatňuje pritom pravidlá spisovného jazyka; má vypestovanú kultúru pozorne počúvať cudzí výklad. Tvorí jednoduchší hovorený prejav alebo písaný text, ktorý je logický, dobre štruktúrovaný a štylisticky zosúladený; ovláda základné písané žánre dôležité pre školenie a zapojenie sa do spoločenského života. Na rôzne účely číta jednoduchšie literárne a neumelecké texty, rozumie jednoduchšie literárne a neumelecké texty a kriticky uvažuje nad jednoduchým literárnym a neumeleckým textom.
Má základné vedomosti o jazyku vôbec; rozlišuje spisovný slovenský jazyk od nárečia a má potrebu učiť sa, chrániť a pestovať spisovný jazyk. Má základné vedomosti o hláskach, slovách a vetách slovenského jazyka a vie používať určité gramatické pravidlá v reči a v písme. Má rozvinutú slovnú zásobu v súlade so strednou úrovňou vzdelávania a slová používa v súlade so situáciou.
Pozná autorov diel z povinného školského programu a lokalizuje ich do kontextu tvorby a do literárnohistorického kontextu. Pozná autorov diel z povinného školského programu a lokalizuje ich do kontextu tvorby a do literárnohistorického kontextu. Uvádza základné literárnohistorické charakteristiky jednotlivých literárnych období, smerov a skupín v rozvoji slovenskej a svetovej literatúry a dáva ich do súvisu s dielami a spisovateľmi z povinného čítania zo školského programu. Všíma si a príkladmi argumentuje základné poetické, jazykové, estetické a štruktúrne charakteristiky literárnych diel z povinnej školskej lektúry. Formuje si čitateľské zvyky a vedomosti a uvedomuje si význam čítania pre vlastný duchovný vývoj. Má pozitívny vzťah ku podujatiam, ktoré prezentujú jazykové a kultúrne hodnoty svojho národa.

Stredná úroveň

Hovorí pred auditóriom o témach z oblasti jazyka, literatúry a kultúry; zostavuje zložitejší hovorený prejav alebo písaný text, presne vyjadruje svoje idey; na rozličné účely číta zložitejšie literárne a neumelecké texty a má formovaný čitateľský vkus prislúchajúci vzdelanému človekovi; rozumie a kriticky uvažuje nad zložitejším literárnym a neumeleckým textom.
Má široké spektrum vedomostí o jazyku vôbec a základné vedomosti o jazykoch sveta. Pozná základné charakteristiky nárečí slovenského jazyka a zaraďuje vývoj spisovného jazyka Slovákov do spoločenského, historického a kultúrneho kontextu. Má široké spektrum vedomostí o hláskach, slovách a vetách slovenského jazyka a vie tie vedomosti uplatniť pri vyjadrovaní a písaní. Má bohatú slovnú zásobu a jazyk chápe ako veľký počet možností, ktoré mu slúžia na to, aby sa správne a presne vyjadroval. Analyzuje kľúčové prvky štruktúry literárneho textu ako i jeho tematické, ideové, poetické, štylistické, jazykové, kompozičné a žánrové vlastnosti. Pozná literárne termíny a adekvátne ich uplatňuje pri analýze literárnych diel, ktoré sú určené programom. Samostatne si všíma a analyzuje problémy v literárnom diele a vie argumentovať faktami svoju mienku na základe primárneho textu. Používa odporúčanú sekundárnu literatúru pri analýze literárnych diel určených programom.
Má pozitívny vzťah ku podujatiam, ktoré prezentujú jazykové a kultúrne hodnoty svojho národa a iných národov.

Pokročilá úroveň

Diskutuje o zložitých témach z jazyka, literatúry a kultúry, ktoré sú určené učivom; má vyvinuté hovorové schopnosti; píše odborný text na témy z jazyka a literatúry; kriticky sa hlbšie zamýšľa nad zložitejším literárnym a neumeleckým textom, zapája aj autorove štylistické postupy; buduje vedomie o sebe ako čitateľovi.
Má podrobnejšie vedomosti o jazyku vôbec, ako i o gramatike slovenského jazyka. Má základné vedomosti o slovníkoch a vie používať rôzne druhy slovníkov.
Kriticky číta, analyzuje a hodnotí zložitejšie literárne diela z povinného a voliteľného školského programu. Používa viacero metód, aspektov a komparatívnych prístupov v analýze literárneho textu. Svoj posudok o literárnom diele odôvodňuje argumentmi, pričom má stále na zreteli primárny text, ako i iné texty, analyzuje a porovnáva ich poetické, estetické, štruktúrne a lingvistické vlastnosti, vrátane i zložitejšie štylistické postupy. Rozširuje si čitateľské vedomosti a uplatňuje stratégie čítania, ktoré sú v súlade s typom literárneho diela a s čitateľskými cieľmi (zážitok, výskum, tvorba).
Má pozitívny vzťah ku podujatiam, ktoré prezentujú jazykové a kultúrne hodnoty svojho národa a iných národov a aktívne berie účasť v nich.

ŠPECIFICKÁ PREDMETOVÁ KOMPETENCIA: Jazyk

Základná úroveň

Má základné vedomosti o tom, čo je jazyk všeobecne a ktoré má funkcie; uctieva si svoj jazyk a uctieva si aj jazyky iných národov. Pozná základné charakteristiky nárečí slovenského jazyka a má vedomosti o nárečovom podklade spisovného jazyka; má základné vedomosti o rozvoji spisovného jazyka, písma a pravopisu Slovákov. Má základné vedomosti o hláskach slovenského jazyka; pozná slovné druhy, uplatňuje normu spisovného jazyka pri jednotlivých tvaroch slov a pri tvorení slov; správne tvorí vetu a vie analyzovať vety utvorené podľa základných typov. Má základné vedomosti o význame slov; pozná najdôležitejšie slovníky slovenského jazyka a vie ich používať. Vie prezentovať vlastné názory, vyjadruje sa jasne a plynule, uplatňuje pravidlá spisovného jazyka a pravidlá zdvorilosti; má vypestovanú kultúru pozorne počúvať cudzí výklad. Ovláda písanie jednoduchých

foriem a základných žánrov (list, biografia, prosba, sťažnosť, žiadosť, prezentácia a pod.), uplatňuje základné pravidlá spisovného jazyka. Na konci stredoškolského vzdelávania vie napísať maturitnú prácu a uplatniť pravidlá pri písaní odbornej práce. Vie preložiť kratší odborný text zo slovenčiny do srbčiny alebo opačne a pritom uplatňuje normu slovenského spisovného jazyka.

Stredná úroveň

Má široké spektrum vedomostí o jazyku vôbec a základné vedomosti o jazykoch sveta, ich vzájomnom vzťahu a typoch. Pozná základné charakteristiky nárečí slovenského jazyka a základné pravidlá výslovnosti. Má široké spektrum vedomostí o hláskach slovenského jazyka; pozná pravidlá spisovnej výslovnosti, pravidlo o rytmickom krátení; má široké spektrum vedomostí o slovných druhoch, ich tvaroch a spôsoboch tvorenia; pozná typy viet a analyzuje vety utvorené podľa rozličných typov. Má bohatú slovnú zásobu a vie používať vhodné slová v súlade s príležitosťou; je zameraný na obohacovanie vlastnej slovnej zásoby. Zreteľne číta a stará sa o svoj vlastný prejav. Zostavuje zložitejšie písané texty na rôzne témy a uplatňuje normu spisovného jazyka. Používa odbornú literatúru a vie napísať správu a referát. Vie preložiť odborný text zo slovenčiny do srbčiny alebo opačne a pritom uplatňuje normu slovenského spisovného jazyka.

Pokročilá úroveň

Má rozsiahlejšie vedomosti o jazyku všeobecne a rozsiahlejšie vedomosti z gramatiky slovenského jazyka (zložení slov, význame pádov a slovesných tvarov, štruktúry vety); vie používať rôzne druhy slovníkov. Hovorí na zvolené témy ako skúsený rečník; pozorne počúva a hodnotí verbálne a neverbálne reakcie svojho spolubesedníka a jemu prispôsobuje svoj prejav. Vie napísať esej, odborný text a novinový článok a dôsledne uplatňuje normu spisovného jazyka. Vie preložiť jednoduchý literárny a neumelecký text zo slovenčiny do srbčiny alebo opačne a pritom uplatňuje normu slovenského spisovného jazyka.

ŠPECIFICKÁ PREDMETOVÁ KOMPETENCIA: Literatúra

Základná úroveň

Sústavne číta literárne diela z povinného školského programu, pozná významných predstaviteľov a diela svetovej a slovenskej literatúry. Stručne podáva vlastnú mienku a hovorí o svojich pocitoch z prečítaného literárneho diela alebo z iného umeleckého diela. Všíma si a uvádza základné poetické, estetické a štrukturálne vlastnosti literárneho a neumeleckého textu vhodného na preberanie učiva z jazyka a literatúry; dokáže ich vymenovať a ilustrovať. Porozumie umeleckému a neumeleckému textu: pozná ich ciele, vyčleňuje hlavné idey v texte; sleduje rozvoj určitej idey v texte; uvádza príklady z textu a cituje časť/časti, aby rozanalyzoval text, alebo podporil vlastnú argumentáciu; rezumuje a parafrázuje časti textu a text vcelku. Vyčlenené problémy analyzuje v základných významových konotáciách. Základné literárne termíny funkčne spája s príkladmi z literárneho textu. Rozumie, prečo je čítanie dôležité pre formovanie a zveľaďovanie vlastnej osobnosti, obohacovanie slovnej zásoby. Rozvíja vlastné čitateľské kompetencie. Chápe význam literatúry pre formovanie jazykovej, literárnej, kultúrnej a národnej identity. Chápe význam zachovávania svojho literárneho dedičstva a literárnej kultúry.

Stredná úroveň

Analyzuje literárne diela z povinného školského programu a má základné poznatky o literárnohistorickom a poetickom kontexte, ktorý dané diela určuje. Samostatne si všíma a analyzuje významové a štýlové aspekty literárneho diela a vie argumentovať vlastné stanoviská na základe primárneho textu. Chápe a opisuje funkciu jazyka v procese tvorby. Pri analýze literárneho diela používa adekvátne metódy a stanoviská zosúladené s metodológiou literárnej vedy. Pozná literárnovedné, estetické a jazykovedné skutočnosti a prihliada na ne pri spracovaní jednotlivých diel, literárnych období a smerov v rozvoji slovenskej a svetovej literatúry. Bádateľským a kreatívnym spôsobom nadobúda vedomosti a čitateľské zručnosti, ktoré sú vo funkcii výskumu rozličných literárnych diel a žánrov a rozvoja literárnej, jazykovej, kultúrnej a národnej identity. Má vybudované čitateľské návyky a čitateľský vkus primeraný kultúrnemu a vzdelanému človekovi. Uplatňuje zložité čitateľské stratégie. Mení tie analytické prístupy, ktoré hodnotí ako neúčelové. Skúma, akým spôsobom určité štrukturálne, jazykové, štýlové a významové vlastnosti textu vplývajú na jeho porozumenie.

Pokročilá úroveň

Analyzuje poetické, estetické a štrukturálne charakteristiky literárneho textu. Spoľahlivo zaraďuje literárny text do literárnoteoretického a literárnohistorického kontextu. Uplatňuje zodpovedajúce postupy a terminológiu pri analýze, ktoré prináležia literárnemu dielu. Používa viacero metód a hľadísk a komparatívny prístup s cieľom prehĺbiť vlastné porozumenie a kritický názor o literárnom diele. Samostatne si všíma a analyzuje problémy v literárnom diele a svoje stanoviská vie argumentovať na základe primárneho textu a literárno-filologického kontextu. Kriticky spája primárny text so samostatne zvolenou sekundárnou literatúrou. Samostatne si volí diela na čítanie na základe určeného kritéria, dáva návrhy na čítanie a vysvetľuje ich. Pozná a uplatňuje spôsoby/stratégie čítania, ktoré prináležia typom textu (umeleckým a neumeleckým) a žánrom literárneho diela. Porozumie významu čítania vo vlastnom rozvoji, ako i v rozvoji spoločnosti. Má vyvinuté kritické povedomie o vlastných čitateľských schopnostiach.

Poznámka: Určitý počet ukazovateľov tohto štandardu, ktorý sa týka postojov k jazyku - neoveruje sa testom, ale dotazníkom alebo rozhovorom.

VŠEOBECNÝ ODBOR

Ročník	Druhý
Ročný fond hodín	148 hodín (4 hodiny týždenne)

Štandardy výsledkov vzdelávania10	VÝKONY Po skončení druhého ročníka žiak bude schopný:	TÉMY a kľúčové pojmy obsahu programu
2SJK.1.1.2. Rozlišuje spisovný jazyk od nárečia; pozná základné charakteristiky nárečí slovenského jazyka; má správny postoj k svojmu nárečiu a iným nárečiam slovenského jazyka (uctieva si svoje nárečie a iné nárečia slovenského jazyka) a zachováva si svoje nárečie; snaží sa naučiť, chrániť a pestovať spisovný jazyk; pozná najdôležitejšie gramatiky a normatívne príručky a vie ich používať; pozná základné údaje o mieste slovenského jazyka v rámci iných indoeurópskych a slovanských jazykov; má základné poznatky o vývine slovenského spisovného jazyka, písma a pravopisu Slovákov. 2SJK.2.1.1. Má široké spektrum vedomostí o jazyku všeobecne (ktoré sú dôležité vlastnosti jazyka); pozná jednotky a javy, ktoré patria do rôznych jazykových úrovní/subsystémov; má základné vedomosti o písme všeobecne; má základné vedomosti z pravopisu všeobecne (etymologicko-fonologický pravopis, gramaticko-logická interpunkcia; graféma - hláska); má základné vedomosti o jazykoch sveta (jazyková príbuznosť, typológia jazykov, jazykové univerzálie). Pozná základné princípy dialógu; pozná termín rečový akt; pozná pojem deixie. Pozná vlastnosti variantov slovenského jazyka, ktoré sú výsledok a tých, ktoré sú podmienené sociálne a funkčne. 2SJK.1.1.4. Pozná ohybné a neohybné slovné druhy; uplatňuje spisovnú normu pri jednotlivých tvaroch slov vo frekventovaných príkladoch (vrátane aj hláskoslovné zmeny v súvislosti s tvarmi slov); vyčleňuje časti slova v súvislosti s tvarmi slov (slovotvorný základ a slovotvorná prípona) na jednoduchých príkladoch; vyčleňuje časti slova v súvislosti s tvorením slov (prefix, koreň, sufix) na jednoduchých príkladoch; pozná základné spôsoby tvorenia slov; uplatňuje spisovnú normu pri tvorení slov (vrátane aj hláskoslovné zmeny, ktoré nastávajú pri tvorení slov); uplatňuje existujúce modely	- vysvetliť vývojové charakteristiky prvého slovenského spisovného jazyka a kodifikáciu Ľudovíta Štúra až po súčasnosť; - vysvetliť rozdiel medzi etymologickým a fonologickým pravopisom; - napísať text uplatňujúc formu a charakteristiky publicistického a administratívneho štýlu; - vysvetliť pojem morfémy a odlíšiť gramatickú od slovotvornej analýzy slova (slovotvorný základ, predpony, prípony a koreň a koncovky); - uplatniť systémové poznatky o slovných druhoch a ich gramatických kategóriách;	JAZYK ● Dejiny slovenského spisovného jazyka ● Funkčné štýly slovenského spisovného jazyka ● Morfológia

pri tvorení nových slov 2SJK.2.1.4. Má široké spektrum vedomostí o slovných druhoch; vie určiť tvar ohybného slova a použiť slovo v požadovanom tvare; pozná pojem morfémy; určuje morfémy v jednoduchých slovách a pomenúva morfémy; pozná základné spôsoby tvorenia slov; uplatňuje normu v súvislosti s tvarmi slov v menej frekventovaných prípadoch. 2SJK.3.1.3. Má široké spektrum vedomostí z morfológie a z tvorenia slov v slovenskom jazyku (člení slová na morfémy a v zložitejších príkladoch vie pomenovať morfémy). 2SJK.1.2.4. Všíma si a príkladmi argumentuje základné poetické, jazykové, estetické a štrukturálne charakteristiky literárnych diel z povinnej školskej lektúry. 2SJK.1.2.6. Uvádza základné literárnohistorické a poetické vlastnosti štýlových epoch, smerov a formácií v rozvoji slovenskej a svetovej literatúry a prepája ich s dielami a spisovateľmi z povinnej lektúry školského programu. 2SJK.1.2.9. Na základe diel slovenskej a svetovej literatúry formuje čitateľské zvyky a poznatky; chápe význam čítania pri analyzovaní literárneho diela a pri formovaní jazykovej, literárnej, kultúrnej a národnostnej identity. 2SJK.2.2.2. Pozná literárnoteoretickú terminológiu a literárnoteoretické poznatky adekvátne uplatňuje pri analýze literárnych diel určených programom. 2SJK.2.2.5. Vysvetľuje základné prvky literatúry ako diskurzu vo vzťahu k ďalším spoločenským diskurzom (napr. prítomnosť/neprítomnosť rozprávača, naratívny fókus, status dejinného a fiktívneho atď.). 2SJK.2.2.7. Samostatne si všíma a analyzuje problémy v literárnom diele a vie argumentovať svoje stanoviská základným textom. 2SJK.2.2.8. Aktívne používa odporúčanú a širšiu, sekundárnu literatúru (literárnohistorickú, kritickú, autopoetickú, teoretickú) pri analýze literárnoumeleckých a literárnovedných diel určených programom. 2SJK.2.2.9. Na základe diel slovenskej a svetovej literatúry rozvíja čitateľské zručnosti, schopnosti a poznatky významné pre analýzu a hodnotenie rozličných literárnoumeleckých a literárnovedných diel a pre formovanie jazykovej, literárnej, kultúrnej a národnostnej identity; má vybudovaný čitateľský vkus kultúrneho a vzdelaného človeka. 2SJK.3.2.1. Číta, prežíva a samostatne vysvetľuje literárno-umelecké a literárnovedné diela z povinného školského programu, ako i dodatkové (voliteľné) a fakultatívne literárno-umelecké a literárnovedné texty; počas interpretácie spoľahlivo používa získané vedomosti o literárnom opuse autora a literárnohistorickom kontexte. 2SJK.3.2.2. Ovláda literárnoteoretickú terminológiu a teoretické poznatky adekvátne uplatňuje pri vysvetľovaní literárno-umeleckých a literárnovedných diel stanovených školským programom ako i ďalších diel rovnakého druhu žánrovo rozličných, mimo školského programu. 2SJK.3.2.4. Všíma si a vysvetľuje poetické, jazykové, estetické a štrukturálne charakteristiky literárno-umeleckých a literárnovedných textov v rámci školskej lektúry a mimo školského programu; hodnotí a prirovnáva štýlotvorné postupy v uvedených druhoch textov. 2SJK.3.2.5. Chápe základné prvky literatúry ako diskurzu (porovnáva napr. prítomnosť/neprítomnosť rozprávača, naratívny fókus, status dejinného a fiktívneho a pod.) vo vzťahu k ďalším spoločenským diskurzom a tie poznatky používa pri analýze literárnych diel. 2SJK.3.2.8. Pri analýze literárneho diela kriticky používa odporúčanú a samostatne zvolenú sekundárnu literatúru (literárnohistorickú, kritickú, teoretickú). 2SJK.1.3.4. Uplatňuje základné pravopisné pravidlá vo frekventovaných		
	● uviesť a vysvetliť spoločensko-historické okolnosti, ktoré vplývali na vznik baroku v slovenskej kultúre; ● porovnať štylistické prostriedky barokovej literatúry s umeleckými prostriedkami predchádzajúcich období (smerov); ● určiť spoločenský a kulturologický význam ideí osvietenstva, najmä v slovenskej kultúre; ● vysvetliť vplyv romantizmu na formovanie národnej identity; ● zostaviť tabuľku s najvýznamnejšími predstaviteľmi romantizmu, ich dielami a charakteristikami; ● porovnať štylistické	LITERATÚRA - Barok v európskej literatúre a barokové tendencie v slovenskej literatúre; - Osvietenstvo a klasicizmus v slovenskej literatúre; - Romantizmus v európskej a slovenskej literatúre; - Realizmus v európskej a slovenskej literatúre; - Komparácia literárnych období

	charakteristiky európskeho a slovenského romantizmu; ● určiť rozdiely v pristupovaní ku skutočnosti v romantizme a realizme: ● porovnať a príkladmi podložiť charakteristiky literárnych diel, ktoré patria do literatúry realizmu; ● interpretovať a hodnotiť špecifiká literárnych hrdinov a hrdiniek v literatúre realizmu (problém pohlavia, identity, príslušnosti k spoločenskej vrstve); ● analyzovať a porovnať zvýraznené problémy v literárnych dielach patriacich do rôznych období;	
	- uplatňovať pravopisné pravidlá pri písaní skratiek; - uplatňovať základné typografické a pravopisné pravidlá tlačeného textu (medzera a štýl tlače); - jasne a stručne predstaviť históriu knihy a knižnice; - podieľať sa vo verejnej komunikácii s viacerými účastníkmi (o témach v oblasti jazyka a literatúry); - prispôsobiť svoj prejav konkrétnej situácii a uplatniť normu spisovného jazyka; - zostaviť zložitejší text vo forme opisu a rozprávania.	JAZYKOVÁ KULTÚRA ● Pravopis ● Ústne a písomné vyjadrovanie
príkladoch a vie používať Pravidlá slovenského pravopisu; pri písaní vyčleňuje časti textu, uvádza názvy a podnázvy, vie citovať a parafrázovať; zostavuje maturitnú prácu a pritom dodržiava pravidlá vypracovania odbornej práce (používa fusnoty a zostavuje obsah a bibliografiu); zostavuje list - osobný a oficiálny, životopis (CV), prosbu, sťažnosť, žiadosť, oznam; vie vyplniť rozličné tlačivá a formuláre. 2SJK.1.3.2. Keď hovorí a píše o nejakej téme (z jazyka, literatúry alebo voľná téma), jasne štrukturalizuje výrok a dáva do súvisu jeho časti na zodpovedajúci spôsob; rozlišuje dôležité od nedôležitého a neodbočuje od základnej témy; zostavuje jednoduchší hovorený prejav alebo písaný text pričom používa opis, rozprávanie alebo výklad (expozíciu); vie skrátka opísať svoje pocity a precítenie literárneho alebo iného umeleckého diela; koncízne reprodukuje jednoduchší literárno-umelecký text a vyčleňuje jeho dôležité alebo zaujímavé časti; rezumuje jednoduchší literárny a neumelecký text. 2SJK.1.3.3. V debate alebo výmene názorov na témy z literatúry, jazyka a kultúry vie v krátkych črtách prezentovať a vysvetliť ideu alebo postoj, ktorý zastáva, hovorí odmerane, opiera sa o argumenty, vie vypočuť cudziu mienku a zohľadňuje názor iného počas svojho argumentovania; píše jednoduchší argumentovaný text na témy z literatúry, jazyka a kultúry. 2SJK.2.3.1. Hovorí vo verejných situáciách, verejne a pred väčším auditóriom o témach z oblasti jazyka, literatúry a kultúry, pritom používa spisovný jazyk a zodpovedajúcu terminológiu; zúčastňuje sa verejných rozhovorov s viacerými účastníkmi; hodnotí poslucháča čiže auditórium a prispôsobuje svoj prejav podľa jeho potrieb a možností; má potrebu a zvyk rozvíjať vlastnú kultúru vyjadrovania; pozorne a s porozumením počúva náročnejšie výklady (napr. prednášku) na tému z jazyka, literatúry a kultúry; počúva kriticky, pritom zvažuje hovoriaceho argumentáciu a objektivitu. 2SJK.1.3.2. Keď hovorí a píše o nejakej téme (z jazyka, literatúry alebo voľná téma), jasne štrukturalizuje výrok a dáva do súvisu jeho časti na zodpovedajúci spôsob; rozlišuje dôležité od nedôležitého a neodbočuje od základnej témy; zostavuje jednoduchší hovorený prejav alebo písaný text pričom používa opis, rozprávanie alebo výklad (expozíciu); vie skrátka opísať svoje pocity a precítenie literárneho alebo iného umeleckého diela; koncízne reprodukuje jednoduchší literárno-umelecký text a vyčleňuje jeho dôležité alebo zaujímavé časti; rezumuje jednoduchší literárny a neumelecký text. 2SJK.2.3.2. Zostavuje zložitejší hovorený prejav alebo písaný text (z jazyka, literatúry alebo voľná téma) používa opis, rozprávanie alebo výklad (expozíciu); v hovorenej alebo písanej debate presne vyjadruje svoje idey a vysvetľuje svoj postoj; snaží sa hovoriť a písať zaujímavo, robí priliehavé digresie a vyberá zaujímavé detaily a zodpovedajúce príklady; všíma si pointu a vyjadruje ju na priliehavý		

spôsob; precízne vyjadruje svoje skúsenosti a dojmy v súvislosti s literárnym dielom alebo iným umeleckým dielom; koncízne reprodukuje zložitejší literárny text a rezumuje zložitejší literárny a neumelecký text na témy, ktoré priamo súvisia s učivom; píše správu a referát; uplatňuje pravopisnú normu v prípadoch určených programom.		

---

10 Vzdelávacie štandardy sa dosahujú na konci všeobecného stredného vzdelávania. Ten istý štandard (alebo jeho časť) sa aktivuje niekoľkokrát počas školského roka totiž do konca stredného vzdelávania, ale s pomocou rôznych výkonov. Týmto postupom sa zabezpečuje dosiahnutie čoraz vyššej a vyššej úrovne individuálnych žiackych výsledkov a vedomostí, zručností a schopností žiakov sú neustále hodnotia z nových zorných uhlov, potvrdzujú, rozširujú a systematizujú. Vzhľadom na zložitosť predmetu Slovenský jazyk a literatúra a oblastí v rámci predmetu je potrebné postupne dosiahnuť všetky štandardy počas štyroch rokov stredného vzdelávania, ale niektoré štandardy možno považovať za špecifickejšie súvisiace s určitým výkonom.

POKYNY NA DIDAKTICKO-METODICKÚ REALIZÁCIU PROGRAMU

I. PLÁNOVANIE A VYUČOVANIA A UČENIA

Vyučovanie a učenie slovenského jazyka a literatúry má rozvíjať bádateľský a tvorivý duch, ktorým sa umožňuje žiakom rozvoj vedomostí, hodnôt a funkčných zručností, ktoré potom budú môcť využiť v ďalšom vzdelávacom procese, v profesijnom pôsobení a v každodennom živote; formovať hodnoty, ktorými sa chráni národné a svetové kultúrne dedičstvo; uschopnenie žiakov pre život v multikulturálnej spoločnosti; ovládať všeobecnými a medzipredmetovými kompetenciami, relevantnými pre aktívnu účasť v spoločnosti a celoživotné vzdelávanie.

Kvalita a trvanlivosť získaných vedomostí, zručností a postojov v mnohom súvisia s princípmi, tvarmi a metódami učenia a vyučovacími pomôckami, ktoré sa používajú v procese učenia. Preto súčasné vyučovanie slovenského jazyka a literatúry predpokladá dosiahnutie výkonov, pri čom sa zvyšujú mysliace aktivity žiakov, uctievanie si a rešpektovanie didaktických princípov (zvlášť: vedomé aktivity žiakov, vedecký základ, primeranosť, postupnosť, systematickosť a názornosť), ako aj adekvátne uplatňovanie týchto vyučovacích foriem, metód, postupov a prostriedkov, ktoré sú určené a potvrdené súčasnou praxou a metodikou vyučovania a učenia slovenského jazyka a literatúry (predovšetkým: rôzne formy organizácie práce a používanie komunikačných, logických a odborných (osobitných) metód, v súlade s obsahmi a možnosťami žiakov). Voľba určitých vyučovacích metód, foriem práce a postupov, ako aj učebné pomôcky sú podmienené predovšetkým výkonmi, ktoré sa majú uskutočniť, a potom aj obsahmi, prostredníctvom ktorých sa majú určité výkony dosiahnuť.

Riadne vyučovanie a učenie slovenského jazyka a literatúry sa koná v špecializovaných učebniach a kabinetoch, ktoré sú určené na vyučovanie tohto predmetu, ktoré by mali byť vybavené podľa normatívu pre gymnáziá. Čiastočne sa vyučovanie koná aj v iných školských miestnostiach (knižnica, čítareň, audiovizuálna sieň a pod.).

Vo vyučovaní slovenského jazyka a literatúry sa používajú učebnice a príručky a knižné, informatívne zdroje a zdroje informačných komunikácií, významných pre systematické uschopnenie žiakov používať rôzne pramene poznatkov vo vyučovaní a mimo neho.

Oblasti Jazyk, Literatúra a Jazyková kultúra majú tvoriť celok predmetu, prelínať sa a navzájom doplňovať. Preto je počet odporúčaných hodín len naznačený (pre oblasť Jazyk okolo 32 hodín, pre Literatúru okolo 80 hodín a pre Jazykovú kultúru okolo 36 hodín). Pozorným plánovaním vyučovania a učenia, ktorými sa má priviesť k realizácii vzdelávacích výkonov zo všetkých troch oblastí, učiteľ si sám sledujúc výsledky, ktoré žiaci dosahujú, rozvrhne počet hodín.

II. REALIZÁCIA VYUČOVANIA A UČENIA

OBLASŤ: JAZYK

Program pre druhý ročník gymnázia v oblasti Jazyk organizovaný je do troch oblastí/tém v súlade so vzdelávacími výkonmi a vzdelávacími štandardmi žiackych výsledkov. Program zahŕňa rozšírenie vedomostí z oblastí spracovaných v základnej škole, ale aj uvádzanie nových pojmov.

Dejiny slovenského spisovného jazyka. V rámci tejto témy by žiaci mali získať základné vedomosti o vývine slovenského spisovného jazyka a pravopisu na konci 18. a v prvej polovici 19. storočia. V rámci tejto témy žiaci by mali získať základné poznatky o začiatkoch kodifikácie slovenského spisovného jazyka v prvej polovici 19. storočia. To znamená, že žiakov treba oboznámiť najprv s bernolákovou slovenčinou, potom so štúrovskou slovenčinou, reformou pravopisu Martina Hattalu až po súčasnosť. Zdôrazniť, že potrebu a naliehavosť slovenského spisovného jazyka Bernolák odôvodnil v spise písanom po latinsky Rozprava filologicko-kritická o písmenách Slovákov (1787), ku ktorej pripojil aj Pravopis slovenského jazyka, ktorý ustaľuje na fonetickom základe. Tieto poznatky z jazyka treba prepojiť s dielami z literatúry: prvý román v slovenskej literatúre Príhody a skúsenosti mladíka Reného Jozefa Ignáca Bajzu, Slovenskí včelár Juraja Fándlyho, tiež s ukážkami z diela Jána Hollého. Žiakov treba oboznámiť o tom, že sa bernolákovčina nestala spisovným jazykom všetkých Slovákov, lebo sa slovenskí evanjelici aj naďalej pridŕžali bibličtiny. Celonárodný slovenský spisovný jazyk uviedla do života až mladá štúrovská generácia. Celoslovenský spisovný jazyk bol založený na stredoslovenskom nárečí. Toto prepojiť s dielami: Nárečja slovenskuo alebo potreba písaňja v tomto nárečí a Náuka reči slovenskej Ľudovíta Štúra. Vysvetliť žiakom základné princípy štúrovho fonetického pravopisu a prepojiť s literárnymi dielami Andreja Sládkoviča, Janka Kráľa, Sama Chalupku, Jána Bottu a iných. Zdôrazniť, že Martin Hattala svojou Krátkou mluvnicou slovenskou (1852) zaviedol do slovenčiny etymologický pravopis. Pripomenúť žiakom, že sa štúdium slovenského jazyka a jeho kultúry sústreďuje v Jazykovednom ústave Ľudovíta Štúra Slovenskej akadémie vied v Bratislave a že pracovníci ústavu v roku 1953 zostavili Pravidlá slovenského pravopisu, ktoré však po súčasnosť tiež utrpeli niekoľko zmien. Odporúča sa učiteľom, aby žiakom zdôraznili fakt, že sa dnes jazyk považuje za samostatný podľa lingvistického kritéria.

V rámci tejto témy treba žiakov oboznámiť o základných princípoch spisovnej slovenčiny a jazykovej kultúre, ako aj so základnými slovníkmi a príručkami pre pestovanie jazykovej kultúry. (šesťzväzkový výkladový Slovník slovenského jazyka SAV, Pravidlá slovenského pravopisu SAV, Slovník súčasného slovenského jazyka SAV, Synonymický slovník slovenčiny M. Pisárčikovej a kol., Malý frazeologický slovník E. Smieškovej, Pravidlá slovenskej výslovnosti A. Kráľa a iné). Odporúča sa, aby sa vyučovacia jednotka realizovala prostredníctvom výskumu, projektovej výučby, prezentácií skupinových prác žiakov, ktoré sú založené na témach a obsahoch uvedených príručiek.

Odporúča sa korelácia s výkonom z oblasti Jazyková kultúra - všade vo verejnosti (škola, divadlo, médiá, verejná komunikácia a i.) používať spisovný jazyk.

Na konci tejto témy v najzákladnejších črtách treba predstaviť jazykovú situáciu v Srbsku (úradné použitie jazyka a písma, jazyky národnostných menšín). (Odporúčaný počet hodín: 9)

Funkčné štýly slovenského spisovného jazyka. V rámci tejto témy sa skúmajú základné charakteristiky administratívneho a publicistického štýlu. V tomto prípade by jazykové vyučovanie malo byť funkčne prepojené s vyučovaním literatúry a jazykovej kultúry. (Odporúčaný počet hodín: 3)

Morfológia. V rámci tejto témy žiaci by si mali rozšíriť svoje vedomosti z morfológie osvojených v základnej škole.

Treba poukázať na rozdiel medzi gramatickým a slovotvorným základom, pádových koncoviek a prípon a predpôn. Rozdeliť slovné druhy na ohybné a neohybné a v rámci ohybných slovných druhov poukázať na skloňovanie a časovanie. Vysvetliť, čo sú to gramatické kategórie.

Každý slovný druh treba spracovať zvlášť: podstatné mená (rozdelenie; singulária a plurália tantum; gramatické kategórie; skloňovanie); prídavné mená (rozdelenie; gramatické kategórie; skloňovanie; stupňovanie); zámená (rozdelenie; gramatické kategórie; skloňovanie); číslovky (rozdelenie; gramatické kategórie; skloňovanie); slovesá (gramatické kategórie; časovanie); príslovky, predložky, spojky, častice a citoslovcia. (Odporúčaný počet hodín: 20).

OBLASŤ: LITERATÚRA

Program pre druhý ročník gymnázia v oblasti Literatúra organizovaný je do štyroch oblastí/tém a prepojený s výkonmi učenia pre tento ročník (a podľa opisov štandardov výsledkov žiakov).

Barok v európskej literatúre a barokové tendencie v slovenskej literatúre

Povinné obsahy

V rámci tejto témy žiaci sa zoznámia s barokom ako štýlom v európskej a slovenskej literatúre. Vysvetliť kultúrno-umelecký kontext, v ktorom barok vzniká a rozvíja sa v európskej a slovenskej literatúre, ako aj ktoré sú jeho hlavné charakteristiky, keď ide o štýl, formu a pohľad na svet. Vyučovacie obsahy, pomocou ktorých treba zvládnuť barokové literárne obdobie, sú: Veľká didaktika J. A. Komenského, Valaská škola - mravúv stodola H. Gavloviča a iné.

Voliteľné obsahy

Obsahy možno rozšíriť aj niektorými literárnymi dielami z barokového obdobia: dielo Slovenské verše P. Benického, ktoré predstavuje voľné zoskupenie všeobecných právd a múdrostí o výchove, manželstve, dobrej a zlej spoločnosti, umení, pracovitosti, slobode, o pánoch a podaných... ; epicko-reflexívna básnická skladba Sors Pilarikiana - Los pilárika Štěpána Š. Pilárika, v ktorej autor opisuje svoje zážitky od chvíle, keď padol do turecko-tatárskeho zajatia až po zázračné vyslobodenie z tohto otroctva a návrat domov; memoárovú prózu Z Kamčatky na Madagaskar M. A. Beňovského, ktorá bola predchodcom románu osvietenského spisovateľa J. I. Bajzu Príhody a skúsenosti mladíka Reného; Predhovor ku gramatike Pavla Doležala Gramatika slovensko-česká M. Belu, kde autor vyzdvihuje základné charakteristiky slovanského (slovenského) jazyka a prirovnáva k vyspelým európskym jazykom.

Osvietenstvo a klasicizmus v slovenskej literatúre

Povinné obsahy

V rámci tejto témy treba žiakom predstaviť časový nesúlad medzi osvietenstvom v európskej literatúre a kultúre a v slovenskej a poukázať na to, že okrem spoločných myšlienok, ktoré poznačili toto storočie v Európe, v slovenskej kultúre a literatúre majú silné usmernenie na vzdelávanie ľudu, rozvíjanie národného jazyka a gramotnosti. V tom zmysle ich treba zoznámiť s úlohou, ktorú zohral Anton Bernolák na pozdvihovaní vzdelanostnej úrovne ľudu a podporovaní formovania novodobého slovenského národa, na to poukázať prostredníctvom ukážky z jeho diela Jazykovedno-kritická rozprava o slovanských písmenách.

Prostredníctvom diela Kocúrkovo, anebo Jen abychom v hanbě nezůstali, v ktorom na humoristicko-satirický spôsob odsudzuje malomeštiactvo, namyslenosť, sebeckosť a prehnané vlastenectvo, žiaci by sa mali zoznámiť s významným slovenským klasicistickým spisovateľom Jánom Chalupkom.

Voliteľné obsahy

Motív sebectva možno zohľadniť aj paralelne s Moliérovým dielom Lakomec, ale dôraz v analýze diela treba dať na vyčlenenie špecifickostí slovenskej mentality a temperamentu a všimnúť si, ako sa to prepája s týmto medzinárodným motívom. Bolo by žiaduce prostredníctvom tejto komédie všimnúť si charakteristiky meštianskej spoločnosti v slovenskom prostredí na prechode 18. a 19. storočia.

Romantizmus v európskej a slovenskej literatúre

A)

Povinné obsahy

S hlavnými charakteristikami romantizmu ako literárneho smeru žiaci sa zoznámia čítaním básne Súmrak Heinricha Heinea, najvýznamnejšieho nemeckého lyrika 19. storočia, v ktorej autor podáva konfrontáciu daného stavu a zašlých krás, z ktorej vyplýva dominujúci, ale akoby utajený, ľahký nostalgický smútok.

Literárne formovanie tém romantizmu ľudského bôľu (weltschmerz) žiaci pochopia prostredníctvom čítania úryvku z Childe Haroldovej púte Georgea Gordona Byrona a veršovaného románu Eugen Onegin Alexandra Sergejeviča Puškina.

Voliteľné obsahy

Nakoľko sa vzbudí záujem o prehlbovanie tejto témy, žiaci v dohode s učiteľom si môžu zvoliť na čítanie aj báseň Óda na mladosť Adama Mickiewicza, v ktorej sa tiež spracúva téma slobodného rozletu života a ducha, zlatých nádejí a divokého zápalu a kontrastuje s mŕtvotou sveta, hmlistými priestormi a spiatočnými náhľadmi jednotlivca alebo báseň Orol Janka Kráľa, v ktorej sa tiež spracúva téma zariekania sa pokoja v zátiší rodného kraja a vedomé sa hnanie v ,,búrky divé v ústrety".

B)

Povinné obsahy

Aspekt romantizmu, ktorý sa vzťahuje na tematizovanie tmavých hlbín ľudskej duše, strašného, hrôzostrašného a fantastického žiaci zvládnu čítaním poémy Havran Edgara Allana Poea.

Voliteľné obsahy

Nakoľko existuje potreba alebo záujem o prehlbovanie tejto témy, učitelia môžu žiakom ponúknuť na čítanie baladu Margita a Besná Jána Bottu, ktorá atmosférou, rytmom a čiastočne i tematicky nadväzuje na Poeovu poému. V tomto zmysle vhodné na čítanie sú i balady Išli hudci horou a Rabovali Turci až do Bielej Hory alebo spoločenská povesť Reštavrácia Jána Kalinčiaka, v ktorej dej sa točí okolo starodávnych zemianskych stoličných volieb v Uhorsku a kde možno nájsť i realistické prvky.

C)

Povinné obsahy

Téma nešťastnej lásky a elegický vzťah voči životu a umieraniu spracuje sa prostredníctvom poézie Andreja Sládkoviča, Marína; Jána Bottu, Smrť Jánošíkova (úryvky).

Voliteľné obsahy

Žiakom, ktorí prejavia záujem, treba ponúknuť, aby túto tému vzhliadli aj z perspektívy európskej literatúry, napr. prostredníctvom básne Lorelaj Heinricha Heinea a Koncom septembra Sándora Petőfiho.

D)

Povinné obsahy

Špecifiká romantizmu v slovenskej literatúre, vlastne zameranie sa na národné buditeľstvo a tvorbu v slovenskom spisovnom jazyku sa spracujú v kontexte štúrovskej kodifikácie slovenského spisovného jazyka - čítaním úryvku z jeho diela O národných povestiach a piesňach plemien slovanských, tiež i v úryvkoch z diel Sama Chalupku Mor ho!, Andreja Sládkoviča Detvan a Janka Kráľa Duma bratislavská.

Realizmus v európskej a slovenskej literatúre

A)

Povinné obsahy

Charakteristiky a hodnoty literárneho realizmu sú viditeľné a možno ich pochopiť na programovom texte Honoré de Balzaca: Predslov k ,,Ľudskej komédii" (úryvok) - poetické a tematické špecifiká realizmu; tiež u Svetozára Hurbana Vajanského - priekopníka realistickej metódy v slovenskej literatúre (úvodná báseň rovnomennej zbierky Tatry a more).

Európsky realizmus bude možné zvážiť prostredníctvom diel troch najväčších predstaviteľov: Honoré de Balzac: Otec Goriot - sociálne rozkoly vnútri francúzskej spoločnosti a rozvrstvenie vnútri rodiny; Nikolaj Vasiľjevič Gogoľ: Revízor - satirická kritika spoločnosti, humor a groteska; Lev Nikolajevič Tolstoj: Anna Kareninová - bezcitnosť ruskej aristokratickej spoločnosti, tragické následky, ktoré vznikajú v konflikte emocionálneho a spoločensky prijateľného modelu života, prekročenie konvencií o rodovej úlohe ženy v spoločenskej a súkromnej sfére, odklon od rodových stereotypov mužských postáv (Levin)...

Špecifiká realizmu v slovenskej literatúre treba analyzovať prostredníctvom dvoch dominantných vĺn spisovateľov, opisnej a kritickej, a niektorých diel ich najvýznamnejších predstaviteľov. Zaradiť sem najväčšieho a najplodnejšieho realistického básnika Pavola Országha Hviezdoslava a úryvok z jeho básnickej skladby Hájnikova žena, ktorej dej je vyzdobený krásnymi zábermi z horskej prírody; majstra slovenskej realistickej povahokresby Martina Kukučína a úryvok z jeho poviedky Neprebudený, ktorá hovorí o dedinskom husiarovi Ondrášovi Machuľovi, pri ktorom sa človek akoby jedným okom smial, a druhým plakal; najväčšiu umelkyňu zo slovenského realistického ženského štvorlístka Boženu Slančíkovú-Timravu a úryvok z jej poviedky Skon Paľa Ročku, v ktorej spisovateľka líči nielen ako sa ľudia správajú navonok, ale aj čo nimi hýbe a lomcuje vo vnútri, v ich duši; spisovateľa Jozefa Gregora Tajovského a úryvok z jeho poviedky Do konca, v ktorej autor podáva povahokresbu starého otca; slovenského vojvodinského spisovateľa Jána Čajaka a jeho humoristickú poviedku Cholera; slovenského vojvodinského dramatika Vladimíra Hurbana Vladimírova a jeho drámu Záveje, v ktorej snaha honobiť majetok spojená s túžbou zabezpečiť si potomstvo rozprúdi v hre hrubé postupy a zasiahne do osudov viacerých postáv tohto diela.

Voliteľné obsahy

Žiakom, ktorých to zaujíma, možno ponúknuť na čítanie diela zo slovenskej vojvodinskej literatúry, v ktorých možno nájsť odzrkadlenie čiže prvky realizmu a stanovenie čajakovského modelu rozprávania a jeho charakteristík. Ide o výber z didaktických poviedok Jána Čajaka, napr. poviedka Suchoty, tiež pokračovanie v intenciách tohto modelu rozprávania u spisovateľov Jána Čajaka ml. v románe Zuzka Turanová a v známej dráme Zem Vladimíra Hurbana Vladimírova. Zo slovenskej literatúry možno im ponúknuť na čítanie poviedky Jozefa Gregora Tajovského Mamka Pôstková, Horký chlieb a Na chlieb a román Dom v stráni Martina Kukučína, ktorý patrí do jeho dalmatínskej tvorby, tiež novelu Ťapákovci Boženy Slančíkovej-Timravy, jedno z najkritickejších diel v slovenskej literatúre.

B)

Povinné obsahy
Charakteristiky realistickej kritickej vlny možno spracovať v najširšie koncipovanej dedinskej realistickej dráme Statky-zmätky Jozefa Gregora Tajovského, v ktorej sa autor predovšetkým zameral na hrubú honbu za majetkom, zaostrenie vzťahov, stupňovanie a prehlbovanie mravných konfliktov medzi všetkými postavami drámy, tiež analýza rodových stereotypov.
Z 21 literárnych diel z voliteľných obsahov, učiteľ je povinný zvoliť 8.
Všetko, čo sa číta a spracúva vo vyučovaní literatúry, považujeme za lektúru. Diela, na čítanie ktorých je potrebné viacej času, sa považujú za domáce čítanie. Na čítanie týchto diel je potrebné viacej času, aby sa potom žiaci mohli zapojiť do aktívnej interpretácie diela na hodinách slovenského jazyka a literatúry. Toto treba brať do úvahy pri plánovaní poradia a rozsahu vyučovacích hodín, lebo si domáce čítanie vyžaduje podrobný projektový výskum. Za pomoci úloh o čítaní s prieskumom, ktoré sa plánujú dlhodobo, sa žiaci postupne pripravujú na prácu na hodine, čo zvýhodňuje aj vyučovací princíp ekonomickosti.
Prehlbujú sa vedomosti o literárnoteoretických pojmoch, ktoré sa už spracovali v predošlých ročníkoch a postupne sa uvádzajú nové pojmy. Spracované pojmy sa uvádzajú v historickom kontexte za účelom navýšenia receptívnej schopnosti. Zo 148 hodín, na ktorých sa realizuje vyučovanie na ročnej úrovni v gymnáziách všeobecného a spoločensko - jazykového odboru, sa navrhuje na orientačne 80 hodín spracovať, upevňovať a systematizovať učivo z literatúry. Keďže sa úhrnne uvádza 30 literárnych diel, okrem ktorých si žiaci a učitelia volia ďalších 8 odporúčaných obsahov (majúc na zreteli záujmy a schopnosti žiakov), úhrnný počet 38 literárnych diel umožňuje dynamickosť spracovania každého obsahu osobitne na jednej, eventuálne dvoch (ba dokonca aj troch) školských hodinách. Niektoré literárne diela si budú vyžadovať jednu hodinu, iné dve, možno aj tri hodiny, preto je učiteľ ten, ktorý predpokladá a plánuje dynamiku práce na hodinách spracovania, upevňovania a systematizácie učiva, prepojenie vyučovacích obsahov z literatúry s obsahmi z jazyka. Ďalšie odporúčanie pre učiteľov sa týka komparatívneho prepojenia a interpretácie textov z rôznych historických, kultúrnych a žánrových rámcov.
Osobitnú pozornosť by mal učiteľ venovať poukazovaniu na rozdiely medzi kanonickými dielami národnej a svetovej literatúry a dominantnými súčasnými formami umeleckého vyjadrenia a prezentovania (súčasný román, dramatizovaný text; film, animovaný film, komiks, divadelné predstavenia, historicko-vzdelávacie obsahy v televízii a na internete, atď.).
Žiaci sa oboznamujú s plánom, obsahmi predmetu a spôsobom práce. Žiakom sa poukazuje na dôležitosť plánovania a pripravovania sa na každú hodinu spracovania literárnych diel (čítanie a interpretácia literárnych diel, používanie učebníc, primárnych a sekundárnych prameňov na interpretáciu a výklad literárneho diela).
Literárne dielo sa do vyučovania uvádza zážitkovým a bádateľským čítaním, pripravenými úlohami a výskumnou a projektovou prácou.
Úrovne spracovania: Analýza literárneho diela sa môže plánovať a realizovať na rôznych úrovniach (recenzia, zobrazenie, interpretácia).
Práca na hodine. Literárne javy, termíny a pojmy sa spracujú na vopred plánovaných literárnych dielach. V priamej práci, uplatňujúc popredné didaktické princípy a pracovné zásady sa používajú informačné, logické a špeciálne (odborné) metódy. Metodická vhodnosť a jednotnosť teoretických a praktických postupov sú podstatné pre úspešné vyučovanie literatúry; literárnoteoretické poznatky sa interpretujú ako javy v konkrétnych umeleckých dielach a poznatky o nich sa rozvíjajú a zdokonaľujú.
Rozvoj čitateľských kompetencií. Žiaci sa uschopňujú na aktívne použitie každého druhu a spôsobu čítania (zážitkové, výskumnícke, výrazné a interpretačné, čítanie nahlas, čítanie s robením si poznámok, čítanie v sebe), predovšetkým pre sústredené čítanie s pôžitkom a porozumením a hodnotením prečítaného literárneho diela.
Kreatívne aktivity pri analýze literárneho diela. Okrem čítania, ako závažnej kreatívnej aktivity, vo vyučovacom procese sa organizujú aj početné kreatívne aktivity vzťahujúce sa na literárne dielo. Prostredníctvom tých aktivít sa rozširuje záujem žiakov o literatúru, literárne diela a autorov, prehlbujú sa a dopĺňajú čitateľské záujmy a zdokonaľujú čitateľské kompetencie. Kreatívne aktivity sa realizujú v ústnej podobe (hovorové cvičenia, diskusie, rozhovory, monológy, prednes a rozprávanie), v písomnej podobe (písaním esejí, prác, domácich úloh) a kombinovanou tvorbou (referovanie a prezentovanie).
Výberové obsahy dopĺňajú povinný program. Učiteľ je povinný spolu so žiakmi pri spracovaní literárnych diel z povinného programu spracovať 8 ďalších výberových diel.
Hodnotenie pokroku žiakov je kontinuálne a sústavné. Hodnotí sa aktivita žiakov počas prípravnej fázy práce a počas realizácie samotnej práce na hodine, účasť v práci pri interpretácie literárneho diela, ako často sa žiak hlási, kvalita odpovede, originalita a argumentovanosť postojov, rešpekt iných názorov a postojov, vzťah k práci, schopnosť uplatnenia teoretických vedomostí v konkrétnom pracovnom ovzduší. Hodnotenie zahŕňa aj písomné vyjadrovanie (domáce úlohy prepojené s konkrétnymi literárnymi dielami; na ročnej úrovni do 6 domácich úloh). Za účelom hodnotenia sa môže plánovať aj testovanie žiakov, aby sa získal priamy prehľad získaných vedomostí žiakov.

OBLASŤ: JAZYKOVÁ KULTÚRA

Pravopis. V rámci tejto témy si žiaci majú prehĺbiť vedomosti z pravopisu získané na základnej škole. Osobitne treba spracovať: spojené a oddelené písanie slov (zložené slová, syntagmy); pravopisné značky; skratky a pravopisné riešenia v písanom na počítači texte (medzery, tlačené typy písma). Odporúča sa nacvičovať písanie rozdielnych slovných druhov počas spracovania a upevňovania morfológie v užšom zmysle. Osobitne treba venovať pozornosť písaniu viacciferných čísel - základných a radových, podstatných a prídavných mien, ktoré sa vyvodia z čísloviek (napr.: sedemdesiatpäťročnica/75-ročnica), dátumu, písanie predložiek v, do s príslovkami (napr. vľavo, doprava,...) a po s číslovkami (napr. po dvaja, po traja).

Ústne a písomné vyjadrovanie

Pokrok a zveľadenie kultúry vyjadrovania a písania patrí k základným hodnotám vyučovania Slovenského jazyka a literatúry. Rozvoj tejto kľúčovej kompetencie sa prelína v každej oblasti a preto dáva možnosť učiteľovi, aby použijúc rôzne metódy a techniky vyučovania, nacvičil ústny a písomný prejav. Odporúča sa uvádzanie eseje a spoznávanie žiakov s jej základnými charakteristikami.
Program pre druhý ročník gymnázií z oblasti Jazyková kultúra sa má organizovať tak, aby zahŕňal štyri zručnosti: písomný a ústny prejav (ako produktívny) a počúvanie a čítanie (ako receptívny). Príprava na vypracovanie písomnej práce, písanie a oprava písomnej práce zahŕňa 16 hodín, po 4 hodiny na každú písomnú prácu.
Príprava na písomnú prácu je kontinuálna aktivita a neobmedzuje sa len na jednu hodinu (pred písomnou prácou).
Čítanie a porozumenie prečítaného textu zahŕňa nielen literárne, ale aj iné druhy textov so spoznávaním explicitných a implicitne zadaných informácií v tých textoch a odhaľovaním súvislostí medzi elementárnymi obsahmi.
Vyučovanie a učenie jazyka a jazykovej kultúry sa realizuje v predmetnej celistvosti s vyučovaním literatúry. Žiakom sa odporúča ponúkať preklady textov rôznych štýlov.
Pri spracovaní obsahov z jazyka sa odporúča:
všímať si určité jazykové javy na určitých príkladoch opierajúc sa aj o jazykové cítenie žiakov;
uplatnenie pravopisných noriem; cvičenie;používanie tabuľkových prehľadov; vypracovanie, schém a grafikonov;budovanie zvyku u žiakov používať hodnotnú literatúru, jazykové príručky, slovníky, lexikóny.

SLEDOVANIE A HODNOTENIE VYUČOVANIA A UČENIA

Okrem štandardného číselného hodnotenia, ktoré je ešte stále dominantné v našom vzdelávacom systéme (hodnotenie vedomostí žiaka po každom programovom celku štandardizovanými hodnotiacimi inštrumentami - písomnými a ústnymi previerkami vedomostí, esejami, testami dáva výsledok nesystematického učenia, ktoré je orientované len na známku), súčasný prístup k hodnoteniu predpokladá formatívne hodnotenie - prehodnocovanie vedomostí počas osvojovania si programu a získavanie určitých kompetencií. Výsledkom takéhoto hodnotenia je spätná informácia aj pre žiaka aj pre učiteľa o tom, ktoré kompetencie sú dobre zvládnuté a ktoré nie sú, ako aj o efektívnosti jednotlivých metód, ktoré učiteľ uplatnil, aby dospel so žiakmi k cieľu. Formatívne hodnotenie zahŕňa zoskupenie údajov o žiackych dosahoch a najčastejšie používané techniky sú: realizácia praktických úloh, pozorovanie a evidovanie žiackych aktivít počas vyučovania, bezprostredná komunikácia so žiakmi počas vyučovania, register pre každého žiaka (mapa pokroku) atď. Výsledky formatívneho hodnotenia na konci vyučovacieho cyklu sa majú vyjadriť aj sumatívne. Takáto známka má zmysel, ak obsahuje každý pokrok žiaka, riadne sledovaný a objektívne a profesionálne zaznamenávaný.
Práca každého učiteľa obsahuje plánovanie, realizáciu a hodnotenie. Dôležité je, aby učiteľ kontinuovane sledoval a hodnotil, okrem pokroku žiakov, aj proces vyučovania a učenia, seba a svoju prácu. Všetko, čo sa ukáže ako dobré a užitočné, učiteľ bude aj ďalej používať vo svojej praxi a všetko, čo sa ukáže, ako nedostatočne účinné a efektívne, by sa malo zveľadiť.

СРПСКИ КАО НЕМАТЕРЊИ ЈЕЗИК

ПРОГРАМ А
ЗА УЧЕНИКЕ ЧИЈИ МАТЕРЊИ ЈЕЗИК ПРИПАДА НЕСЛОВЕНСКИМ ЈЕЗИЦИМА И КОЈИ ЖИВЕ У ХОМОГЕНИМ СРЕДИНАМА

Циљ учења Српског као нематерњег језика јесте оспособљавање ученика да се служи српским језиком у усменој и писаној комуникацији ради каснијег успешног укључивања у живот заједнице и остваривања грађанских права и дужности, као и уважавање српске културе и развијање интеркултуралности као темељне вредности демократског друштва.

Разред	Други
Недељни фонд часова	2 часа
Годишњи фонд часова	72 часа

ИСХОДИ По завршеној теми/области ученик ће бити у стању да:	ОБЛАСТ/ТЕМА	САДРЖАЈИ
- разуме и користи предвиђени лексички фонд; - разуме и користи граматичку материју усвајану у претходним разредима; - разуме разлику између једнократне и поновљене радње; - у реченици правилно употребљава збирне именице и именице плуралија тантум; - саставља синтагме с неконгруентним атрибутима; - користи различите синтакстичке конструкције за исказивање просторних и узрочних односа;	ЈЕЗИК	Око 100 нових пунозначних и помоћних речи, укључујући и основне појмове из школских предмета; Граматички садржаји из претходног разреда (понављање и увежбавање на познатој и новој лексици); Глаголски вид - разликовање једнократне од понављане радње, творба имперфективних глагола; Именице плуралија тантум (фреквентни примери); Неконгруентни атрибут (падежи с квалификативним значењем: генитив, инструментал, акузатив, локатив); Исказивање места предлошко-падежним конструкцијама и зависном месном реченицом; Исказивање узрока предлошко-падежним конструкцијама и зависном узрочном реченицом; Творба збирних именица изведених суфиксима -је и -ад;
- савладане (већ усвојене) садржаје из књижевности повезује са новим књижевноуметничким текстовима; - изрази сопствени доживљај књижевног дела уз кратко образложење; - преприча дело/текст; - примени знања о тумачењу текста/дела стечена на часовима матерњег језика; - препоручи другу књигу која му се допада;	КЊИЖЕВНОСТ	Оригинални текстови: Народна бајка: „Баш-Челик” (адаптирани одломак) Народне пословице, загонетке и питалице Ј. Ј. Змај: „Песмо моја” (из „Ђулића”) Бранко Радичевић: „Мини Караџић (у споменицу)” Милован Глишић: „Прва бразда” (адаптирани одломак о Огњановој првој бразди) Десанка Максимовић: „Стрепња” Коста Трифковић: „Љубавно писмо” (одломак) Исидора Секулић: „Писма из Норвешке” (одломак) Иво Андрић: „Мостови” (одломак) Стеван Раичковић: „Селидба” (одломак) Конструисани текстови о: Јефимији Вуку Караџићу Јовану Цвијићу Надежди Петровић Михајлу Пупину Народној библиотеци Србије Одломак из стрипа Ђорђа Лобачева: „Баш-Челик” У гимназијама наставници додатно треба да изаберу један књижевни текст на матерњем језику ученика за који постоји превод на српски. Наставник бира 7 оригиналних и 3 конструисана текста.
- разуме основни садржај информативних емисија; - у стању је да иницира и одржава разговор са вршњацима и особама из окружења; - укратко опише своја и туђа осећања, расположења и психофизичка стања; - разуме суштину краћих стручних текстова; - попуњава различите типове образаца;	ЈЕЗИЧКА КУЛТУРА	I. Лично представљање: основне информације о себи - физички изглед; лична интресовања II. Породица и људи у окружењу: обавезе и навике чланова породице III. Живот у кући: послови и обавезе у кући; млади и слободно време IV. Храна и пиће: припремање хране V. Одећа и обућа: омиљена гардероба и обућа VI. Здравље: здравствено стање, лична искуства VII. Образовање: основна стручна терминологија наставних предмета примарних за струку ученика VII. Природа: карактеристике и занимљивости појединих регија VIII. Спорт и игре:

		спортске манифестације и понашање на спортским манифестацијама IX. Куповина: свакодневна и повремена куповина X. Насеља, саобраћај и јавни објекти: врсте и начини путовања; места за забаву XI. Култура, уметност, медији: уметничка дела и споменици културе; праћење медија; интернет и друштвене мреже - предности и мане XII. Комуникативни модели: изражавање допадања/недопадања; подстицање; упозорење; захвалност; изражавање личног става (жеља, потреба, намера); исказивање физичких тегоба
Обавезан је један писмени задатак у току школске године (у другом полугодишту).		

Кључни појмови садржаја: српски као нематерњи језик, слушање, разумевање, говор, читање, писање.

ПРОГРАМ Б
ЗА УЧЕНИКЕ ЧИЈИ МАТЕРЊИ ЈЕЗИК ПРИПАДА СЛОВЕНСКИМ ЈЕЗИЦИМА И КОЈИ ЖИВЕ У ВИШЕНАЦИОНАЛНИМ СРЕДИНАМА

Циљ учења Српског као нематерњег језика јесте оспособљавање ученика да се служи српским језиком у усменој и писаној комуникацији ради каснијег успешног укључивања у живот заједнице и остваривања грађанских права и дужности, као и уважавање српске културе и развијање интеркултуралности као темељне вредности демократског друштва.

Разред	Други
Недељни фонд часова	2 часа
Годишњи фонд часова	72 часа

ИСХОДИ По завршеној теми/области ученик ће бити у стању да:	ОБЛАСТ/ТЕМА	САДРЖАЈИ
- разуме и користи предвиђени лексички фонд; - разуме и користи граматичку материју усвајану у претходним разредима; - користи сложеније синтаксичке конструкције за исказивање просторних и узрочних односа; - разуме и употребљава различите начине за исказивање посесивних односа;	ЈЕЗИК	Око 100-150 нових пунозначних и помоћних речи укључујући и основне појмове из школских предмета; Граматички садржаји из претходног разреда (понављање и увежбавање на познатој и новој лексици); Посесивни генитив и посесивни датив; Исказивање места предлошко- -падежним конструкцијама и зависном месном реченицом; Исказивање узрока предлошко- -падежним конструкцијама и зависном узрочном реченицом; Конструкције с најфреквентнијим семикопулативним глаголима
- савладане (већ усвојене) садржаје из књижевности повезује са новим књижевноуметничким текстовима и користи их у њиховом тумачењу; - упореди сопствени доживљај књижевног дела са доживљајем свог друга; - примени књижевнотеоријска знања стечена на часовима матерњег језика у тумачењу текста/дела; - изнесе аргумент због чега би књижевно дело препоручио другу	КЊИЖЕВНОСТ	Оригинални текстови: Народна бајка: „Баш-Челик” (одломак) Народне пословице, загонетке и питалице Ј. Ј. Змај: „Песмо моја” (из „Ђулића”) Бранко Радичевић: „Мини Караџић (у споменицу) ” Милован Глишић: „Прва бразда” (одломак) Десанка Максимовић: „Стрепња” Коста Трифковић: „Љубавно писмо” (одломак) Исидора Секулић: „Писма из Норвешке” (одломак) Иво Андрић: „Мостови” (одломак) Стеван Раичковић: „Селидба” (одломак) Воја Царић: „Ај ти” Конструисани текстови о: Јефимији Вуку Караџићу Јовану Цвијићу (Одломак из текста „Охридско језеро”) Надежди Петровић Михајлу Пупину (Одломак из књиге „Од пашњака до научењака”) Народној библиотеци Србије Народној епској песми „Бановић Страхиња” Одломак из стрипа Ђорђа Лобачева: „Баш Челик” У гимназијама наставници додатно треба да изаберу један књижевни текст на матерњем језику ученика за који постоји превод на српски. Наставник бира 7 оригиналних и 3 конструисана текста.
- разуме основни садржај информативних, образовних и културних емисија; - у разговору исказује и образлаже своје мишљење; - чита и разуме суштину информативних текстова; - пише кратке континуиране текстове на задату тему.	ЈЕЗИЧКА КУЛТУРА	I. Лично представљање: основне информације о себи - адреса, телефонски број II. Породица и људи у окружењу: обавезе и навике чланова породице III. Живот у кући: послови и обавезе у кући; млади и слободно време IV. Храна и пиће: припремање хране

		V. Одећа и обућа: омиљена гардероба и обућа VI. Здравље: здравствено стање, лична искуства VII. Образовање: основна стручна терминологија наставних предмета примарних за струку ученика VIII. Природа: карактеристике и занимљивости појединих регија IX. Спорт и игре: спортске манифестације и понашање на спортским манифестацијама X. Насеља, саобраћај и јавни објекти: врсте и начини путовања; места за забаву XI. Култура, уметност, медији: уметничка дела и споменици културе; праћење медија; друштвене мреже - предности и мане XII. Комуникативни модели: изражавање допадања/недопадања; подстицање; упозорење; захвалност; изражавање личног става (жеља, потреба, намера); исказивање физичких тегоба
Обавезан је један писмени задатак у току школске године (у другом полугодишту).		

Кључни појмови садржаја: српски као нематерњи језик, слушање, разумевање, говор, читање, писање.

УПУТСТВО ЗА ДИДАКТИЧКО-МЕТОДИЧКО ОСТВАРИВАЊЕ ПРОГРАМА

Предмет српски као нематерњи језик похађају ученици који наставу слушају на неком од језика националних мањина. Међу тим ученицима постоје изразите разлике у степену овладаности српским језиком приликом поласка у средњу школу и у темпу и обиму којим могу напредовати током школовања. Ова разлика условљена је различитим матерњим језицима од којих су једни блиски српском језику (разлике међу њима су такве да не морају ометати комуникацију, или се комуникација може остваривати уз нешто напора и труда) док су други структурно толико различити да, без елементарног познавања једног од њих, комуникација међу говорницима није остварива. Осим тога, на ниво којим ученици реално могу овладати српским језиком утиче и средина у којој живе (претежно хомогена или хетерогена средина).

Имајући ово у виду, за предмет српски као нематерњи језик сачињена су два програма. Према постављеном циљу, очекиваним исходима и датим садржајима, први програм (А) примерен је ученицима чији се матерњи језици изразито разликују од српског, живе у претежно хомогеним срединама, имају мало контаката са српским језиком и у школу полазе готово без икаквог предзнања српског језика. Други програм (Б) предвиђен је да се остварује у мешовитим срединама и намењен је ученицима који могу брже и у већем обиму да савладавају српски језик, односно да, у складу с узрастом, достигну виши ниво владања српским језиком.

Састав одељења према језичком предзнању у средњим школама често је веома различит, будући да ученици, након завршетка основне школе, долазе из различитих средина. Стога су диференцијација и индивидуализација наставе од изузетног значаја за напредак сваког појединог ученика у складу с његовим могућностима. Стандарди формулисани на три нивоа у настави овог предмета треба да добију свој пуни смисао. Наиме, разликовање основног, средњег и напредног нивоа стандарда, наставнику омогућава такву организацију часа која ученицима различитих језичких компетенција обезбеђује индивидуални напредак.

Оба програма за предмет српски као нематерњи језик садрже три области: Језик, Књижевност и Језичку културу. Оне су функционално повезане, прожимају се и међусобно допуњују. Стога их треба разумети као делове комплексне целине који, сваки са својим специфичностима, доприносе остваривању исхода овог предмета.

Наставник је обавезан да се упозна са исходима и програмским садржајима претходних циклуса образовања.

I. ПЛАНИРАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Програм оријентисан на исходе наставнику даје већу слободу у креирању и осмишљавању наставе и учења. Улога наставника је да контекстуализује овај дати програм потребама конкретног одељења имајући у виду: састав одељења и карактеристике ученика; уџбенике и друге наставне материјале које ће користити; техничке услове, наставна средства и медије којима школа располаже; ресурсе, могућности, као и потребе локалне средине у којој се школа налази. Полазећи од датих исхода и садржаја наставник најпре креира свој годишњи-глобални план рада из кога ће касније развијати своје оперативне планове. Исходи дефинисани по областима олакшавају наставнику даљу операционализацију исхода на ниво конкретне наставне јединице. Сада наставник за сваку област има дефинисане исходе. Од њега се очекује да за сваку наставну јединицу, у фази планирања и писања припреме за час, дефинише пирамиду исхода на три нивоа: оне које би сви ученици требало да достигну, оне које би већина ученика требало да достигне и оне које би требало само неки ученици да достигну.

На овај начин постиже се индиректна веза са стандардима на три нивоа постигнућа ученика. При планирању треба, такође, имати у виду да се исходи разликују, да се неки лакше и брже могу остварити, али је за већину исхода (посебно за предметну област књижевност) потребно више времена, више различитих активности и рад на различитим текстовима. У фази планирања наставе и учења веома је важно имати у виду да је уџбеник наставно средство и да он не одређује садржаје предмета. Зато је потребно садржајима датим у уџбенику приступити селективно и у односу на предвиђене исходе које треба достићи. Поред уџбеника, као једног од извора знања, на наставнику је да ученицима омогући увид и искуство коришћења и других извора сазнавања.

II. ОСТВАРИВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

ЈЕЗИК

Област Језик обухвата лексику и граматичке моделе српског језика. У садржајима и исходима ове области налазе се оквирни број речи и граматички елементи којима ученик треба да овлада у сваком разреду. У овој области програма тежиште је на постепеном усвајању система српског језика почев од 1. разреда основне школе. Језик почиње да се усваја помоћу минималног броја речи употребљених у основним реченичним моделима с јасним комуникативним контекстом. Односно, речи и њихови облици не усвајају се изоловано, већ у реченичном - комуникативном контексту. За продуктивну употребу језика нефункционално је ванконтекстуално учење парадигми (учење самих облика речи).

Усвајање граматике српског језика у почетним фазама на млађем узрасту претежно је несвесно - у разноврсним активностима ученици слушају исказе на српском језику, понављају их и комбинују у одговарајућим познатим и блиским контекстима. У наредним фазама наставник помаже ученицима да уоче језичка правила и почну да их примењују.

Да би ученик овладао одређеним фондом речи и граматичким елементима, неопходно је да их разуме и дуготрајно увежбава. На тај начин стварају се предуслови да их примени у одговарајућој комуникативној ситуацији. Формално познавање граматичких правила не подразумева и способност њихове примене, те је такво знање корисно само уколико помаже бољем разумевању неких правилности система. Односно, савладавање граматичких правила није само себи циљ. Објашњење граматичких правила, уколико наставник процени да је корисно, треба да буде усклађено с узрастом ученика, његовим когнитивним способностима, предзнањима у матерњем језику и сведено на кључне информације неопходне за примену. Учениково познавање граматичких правила процењује се и оцењује на основу употребе у контексту, без инсистирања на њиховом експлицитном опису.

На нижем нивоу владања језиком (средине у којима се реализује А програм) важно је да се код ученика развије способност разумевања и конструисања исказа који садрже елементе одређене програмом. Притом је у продукцији (састављању и казивању исказа) на овом нивоу битно да значење поруке буде разумљиво, док се граматичка исправност постиже постепено, на том нивоу очекују се типичне грешке изазване интерференцијом и недовољном савладаношћу материје. Грешке нису само знак непознавања градива, већ су управо показатељ да је ученик

спреман да се упусти у комуникацију, што наставник треба да подстиче. То не значи да грешке уопште не треба исправљати. Наставник одлучује о томе када ће, на који начин и које грешке исправљати. Ученике треба што више мотивисати да комуникацирају, чиме би се грешке спонтано и постепено редуковале.

Управо су часови из области Језик погодни за усмерено, циљано усвајање појединих сегмената, граматичких елемената српског језика. Током ових часова препоручује се динамичко смењивање различитих активности: различити типови вежби слушања, провера разумевања слушаног, понављање, граматичко и лексичко варирање модела, допуњавање, трансформисање афирмативних у упитне и негиране форме и сл.

Реализација наставе српског као нематерњег језика према Б програму подразумева одређено владање српским језиком од почетка школовања, односно могућност бржег напредовања у току школовања. У таквим околностима очекује се мања заступљеност грешака и њихово брже исправљање. Примена Б програма подразумева овладаност садржајима А програма и подизање језичке компетенције на виши ниво, те је настава језика у функцији оспособљавања ученика за правилно комуницирање савременим стандардним српским језиком у складу с језичким и ванјезичким контекстом.

Будући да ученици који похађају наставу српског као нематерњег језика, похађају и наставу матерњег језика, сврсисходно је у одговарајућим приликама користити трансфер знања стечених на матерњем језику и о матерњем језику. Настава српског као нематерњег језика треба да буде у корелацији с наставом матерњег језика.

Језичка грађа се из разреда у разред постепено проширује и усложњава, она је кумулативна и надовезује се на претходну. Увођење новог елемента подразумева овладаност претходним, што значи да се нова грађа ослања на претходну која се континуирано увежбава. Следећи примери краћих текстова илуструју примену језичке материје поштујући поступност и увођење нових језичких садржаја у сваком разреду у А програму.

Садржаји програма за средњу школу који су дати у области Језик надовезују се на оне који се налазе у програму за основну школу. Они подразумевају обнављање и проширивање лексичког фонда и граматичких елемената српског језика, које је започето у основној школи. Зато је током средње школе од изузетног значаја континуирано понављање и увежбавање оних јединица које су усвајане у претходном периоду, а нови елементи се поступно додају већ познатима. Подразумева се да је наставник добро упознат с програмом за основну школу и уме час да организује тако да се претходно обрађена материја систематски обнавља уз додавање нових елемената.

Следећи примери краћих текстова илуструју примену језичке материје поштујући поступност и увођење нових језичких садржаја у сваком разреду у А програму:11

1. разред (презент, перфекат, футур I, императив - систематизација глаголских облика; презент за означавање прошле и будуће радње; глаголски вид - разликовање свршених и несвршених глагола (разликовање именоване од обављене радње), творба перфективних глагола (најфреквентнији префикси); именице које имају неправилну множину (брат, дете; проширење основе, гласовне промене у номинативу множине); именице женског рода на сугласник; датив у функцији логичког субјекта; вокатив; изрична реченица у функцији објекта, индиректни и директни говор): Ове године јесен је топла и сунчана. Само су ноћи хладне. Прошле суботе сам с браћом ишао на пецање. Пецали смо три сата, али ништа нисмо упецали. Понели смо сендвиче. Јели смо их цео дан и на крају све појели. Пецање ми се свиђа јер смо у природи и дружимо се. Предложићу да и ове суботе идемо. „Иване, хоћеш ли да идемо на пецање у суботу?”

2. разред (глаголски вид - разликовање једнократне од понављане радње, творба имперфективних глагола; именице плуралија тантум (фреквентни примери); неконгруентни атрибут (падежи с квалификативним значењем: генитив, инструментал, акузатив, локатив); исказивање места предлошко-падежним конструкцијама и зависном месном реченицом; исказивање узрока предлошко-падежним конструкцијама и зависном узрочном реченицом; творба збирних именица на -је и -ад): Ноћас сам јако лоше спавала. Будила сам се неколико пута. Када сам се пробудила у шест сати, одлучила сам да устанем. Сетила сам се да сам сањала необичан сан. У сну ми је пришла једна млада жена у широкој летњој хаљини. То је била жена дуге смеђе косе, с великим жутим шеширом на глави. Имала је наочаре с црвеним оквиром у облику срца. Биле смо у шуми, око нас је било дрвеће и жбуње. Она је носила мердевине и питала ме је где може да набере трешње. Размишљала сам о овом сну јер сам покушавала да откријем какву поруку носи.

3. разред (неличне именичке заменице (значење и промена); заменица који у упитној и односној функцији; потенцијал; намерна реченица (с предикатом у презенту и потенцијалу); условне реченице (с везницима ако и да на нивоу разумевања); исказивање временског односа предлошко-падежним конструкцијама и зависним реченицама с везницима кад, док, чим, пре него што): Неко

---

11 У загради су наведени садржаји области Језик за сваки разред

ме је ових дана питао шта бих волела да радим у животу, који факултет планирам да упишем. Размишљала сам о томе. Волим животиње и могла бих да радим као ветеринар. Ако средњу школу завршим с добрим просеком, покушаћу да упишем ветеринарски факултет. Добро ћу размислити пре него што одлучим. До краја средње школе вредно ћу учити да бих имала добре оцене.

4. разред (употреба наглашених и ненаглашених облика личних заменица; типичан распоред енклитика у простој реченици; повратни глаголи (прави, узајамно-повратни, неправи повратни); допусна реченица): Овог лета упознали смо се с друштвом из Суботице. Били смо на Палићу и они су нам пришли да питају да ли хоћемо с њима да играмо одбојку. Нама је било драго што су нас позвали. Иако дуго нисам играо одбојку, пристао сам. Лепо смо се дружили. После су нам послали слике преко Фејсбука. И ми смо њима одговорили. Наставили смо да се дописујемо.

КЊИЖЕВНОСТ

Програм наставе и учења А предмета српски као нематерњи језик намењен је хомогеној средини, ученицима који веома ретко имају контаката с говорницима чији је матерњи језик српски. Познавање језика је на основном нивоу, комуникација на српском језику се теже остварује, граматички модели су неувежбани пошто немају често прилике да користе српски језик, њихов речник не садржи велики број речи, речи веома лако из активног фонда прелазе у пасивни и буду заборављене, лексика се усваја спорије него код ученика хетерогене средине, грешке се често појављују у толиком обиму да ометају разумевање реченице; из ових разлога би акценат требало да буде на лексици и језичким моделима који ће им обезбедити темељ за једноставну комуникацију на српском језику, уз проширивање садржаја, примерено захтевима средњошколских програма. Настава се, притом, усклађује са исходима учења, одређеним за сваки разред и везаним за стандарде ученичких постигнућа за крај трећег образовног циклуса српског као нематерњег језика.

У првом разреду понуђено је једанаест оригиналних и осам конструисаних текстова (што представља новину). Наставник бира седам оригиналних текстова за А ниво и три конструисана текста јер програм предвиђа да се обради укупно десет текстова. Наставник одлучује који текстови највише одговарају ученицима. Основни критеријум за избор текстова је ниво познавања језика ученика. Поред (у просеку) десет текстова, наставник по слободном избору уводи још један текст, водећи рачуна о нивоу познавања језика и интересовањима ученика. У гимназијама наставници додатно треба да изаберу један књижевни текст на матерњем језику ученика за који постоји превод на српски. У средњим стручним школама наставници треба додатно да изаберу један текст на српском језику са стручном терминологијом.

У другом разреду понуђено је десет оригиналних и седам конструисаних текстова на нивоу А. Наставник бира седам оригиналних текстова за А ниво и три конструисана текста јер програм предвиђа да се обради укупно десет текстова. Наставник одлучује који текстови највише одговарају ученицима. Основни критеријум за избор текстова је ниво познавања језика ученика. Поред (у просеку) десет текстова, наставник по слободном избору уводи још један текст, водећи рачуна о нивоу познавања језика и интересовањима ученика. У гимназијама наставници додатно треба да изаберу један књижевни текст на матерњем језику ученика за који постоји превод на српски. У средњим стручним школама наставници треба додатно да изаберу један текст на српском језику са стручном терминологијом.

У трећем разреду понуђено је једанаест оригиналних и девет конструисаних текстова на нивоу А. Наставник бира седам оригиналних текстова за А ниво и три конструисана текста јер програм предвиђа да се обради (у просеку) десет текстова. Наставник одлучује који текстови највише одговарају ученицима. Основни критеријум за избор текстова је ниво познавања језика ученика. Поред (у просеку) десет текстова, наставник по слободном избору уводи још један текст, водећи рачуна о нивоу познавања језика и интересовањима ученика. У гимназијама наставници додатно треба да изаберу један књижевни текст на матерњем језику ученика за који постоји превод на српски. У средњим стручним школама наставници треба додатно да изаберу један текст на српском језику са стручном терминологијом.

У четвртом разреду понуђено је десет оригиналних и девет конструисаних текстова на нивоу А. Наставник бира пет оригиналних текстова и три конструисана текста јер програм предвиђа да се обради укупно од осам до десет текстова. Наставник одлучује који текстови највише одговарају ученицима. Основни критеријум за избор текстова је ниво познавања језика ученика. Поред предвиђених, наставник по слободном избору уводи још један текст, водећи рачуна о нивоу познавања језика и интересовањима ученика. У гимназијама наставници додатно треба

да изаберу један књижевни текст на матерњем језику ученика за који постоји превод на српски. У средњим стручним школама наставници треба додатно да изаберу један текст на српском језику са стручном терминологијом.
Област наставног програма Књижевност доприноси постизању комуникативне функције језика. Основна функција књижевноуметничких, конструисаних и адаптираних текстова, поред оспособљавања ученика за комуникативну употребу језика, јесте и упознавање ученика са културом, историјом и традицијом српског народа, као и с књижевним делима значајним за српску књижевност.
Функције текстова у А програму су разноврсне:
● усвајање лексике одређеног тематског круга потребне за свакодневну комуникацију;
● читање, односно слушање текста у функцији увежбавања разумевања говорног и писаног језика, увежбава се читање у себи и читање с разумевањем;
● задаци у вези с текстом развијају умење разумевања текста, увежбава се вештина састављања реченица које садрже познату лексику, уз увежбавање језичких модела; приликом говорних и писаних вежби толеришу се грешке које не ометају разумевање;
● одговори на питања (усмено и писмено) помажу ученику да развије механизме састављања реченица на српском језику, односно излагање на српском језику уз видно присуство грешака - упутно је да наставник врши корекције указујући на правилне облике;
● репродукција и тумачење текста развија способност употребе језика - ученик треба да се изрази користећи више реченица, да формира и развија говорне способности.
Књижевноуметнички, адаптирани и конструисани текстови погодни су за тумачење, при чему се узимају у обзир узраст и предзнања ученика и састав одељења. Текстови су уједно и полазна основа за увежбавање нових речи и израза, језичких модела, читања, писања, говора; стога три часа намењена једном тексту представљају истовремено и обраду и увежбавање градива.
Рад на тексту обухвата:
1. Семантизацију непознатих речи: семантизација може да се изведе помоћу ученицима познатих синонима, визуелним приказивањем речи, постављањем речи у контрастне парове (мали-велики), описивањем речи једноставним реченицама (наставник мора да води рачуна да реченица којом описује непознату реч садржи ученицима познате речи). Превод је оправдан само у случају када не постоје друга средства за објашњење значења речи. Препоручује се употреба речника на часу, као и у фази припреме за час.
2. Слушање или читање текста: саветује се да наставник први пут прочита текст - на овај начин ученици чују правилан изговор речи. Препоручује се употреба аудио-визуелних средстава.
3. Контекстуализација нове лексике: неопходно је да ученици нове речи поставе у реченични контекст како би се лексика увежбавала паралелно с конструисањем реченица. Реченице треба да буду једноставне да би се избегао велики број грешака које неминовно настају у сложенијим конструкцијама. Уколико реченица садржи превише грешака, постаје неразумљива слушаоцу. Контекстуализација нових речи је битан елеменат функционалне употребе језика пошто наводи ученика да саставља реченице и активира речнички фонд и језичке моделе.
4. Питања у вези с текстом: процес разумевања текста има више етапа, тек када се нова лексика усвоји и примени у реченицама може да се пређе на ниво разумевања текста. Ниво на којем је ученик разумео текст може да се утврди постављањем питања у вези с текстом. Питања треба да се заснивају на лексици коју су раније усвојили уз употребу нових речи обрађених у тексту. Значајно је да се примарно увежбава говор, а затим и писање.
5. Питања поводом текста (усмено и у писаној форми): ученици увежбавају и остварују комуникацију на српском језику засновану на познатој лексици. Питања треба да буду у складу с лексичким фондом којим ученици располажу. Ово је следећи ниво у процесу усвајања језичких вештина чији је циљ навођење ученика да остваре комуникацију на српском језику. Овај циљ је често веома тешко постићи код ученика хомогене средине, али је неопходно навести ученика да у говору, а затим и у писменој форми употреби одређене речи или изразе на српском језику.
6. Разговор о тексту: у овом делу се могу остварити елементи књижевности у предмету Српски као нематерњи језик у А програму. У складу са лексиком којом ученици располажу разговор се заснива на препознавању главних ликова, активностима које се везују уз њих, истицању особина ликова из текста, аргументовању свог мишљења о делу. Као део процеса увођења ученика у употребу језика упутно је да се изведе драматизација текста чији је циљ навођење ученика да састављају реченице потребне у говорним ситуацијама, као и заузимање ставова и изражавање осећања према ликовима који се јављају у књижевноуметничком делу. Наставник поступа тако што организује наставу према исходима које треба остварити.
7. Компаративни приступ: наставник планира укључивање текстова матерњег језика који се пореде са предложеним делима српске књижевности (уколико је то могуће) и с примерима везаним за филм, позоришну представу, различите аудио-визуелне записе; у обраду књижевног дела укључује и садржаје из ликовне и музичке културе, стрип и различите врсте игара (осмосмерке, ребуси, укрштене речи, асоцијације...).
Приликом уочавања битних поетских елемената у структури књижевноуметничког текста, наставник се труди да код ученика (у складу са њиховим могућностима) актуелизује трансфер знања из матерњег језика: основне облике приповедања (нарација, дескрипција, дијалог); сиже и фабулу, функцију песничке слике; улогу језичкостилских средстава и друге основне поетичке одлике текста.
8. Обликовање кратког текста и његово тумачење, усмено или у писаној форми, на основу обрађеног текста: покушај самосталног састављања текста представља виши ниво у остваривању комуникативне функције језика. Ученици развијају механизам употребе језичке грађе и језичких модела, умеће састављања кохерентног текста. Процес се односи и на говорни и на писани текст.
Б програм
У програму Б, читајући и тумачећи књижевноуметничка дела и изабране одломке најзначајнијих српских писаца, ученици ће имати прилику да се упознају са српском културном баштином и тако боље разумеју сличности и разлике које постоје између културе народа којем припадају и културе народа чији језик уче. Књижевноуметнички текстови у настави српског као нематерњег језика имају вишеструку функцију. Они истовремено представљају извор нове лексике и полазну основу за даљи рад - разговоре, читање, интерпретацију, различите врсте говорних и писмених вежби и друге активности.
У области наставног програма Књижевност наведени су текстови усклађени са узрасним карактеристикама и језичким могућностима ученика. Дати предлог дела наставник ће прилагођавати потребама својих ученика. Настава се, притом, усклађује са исходима учења одређеним за сваки разред и везаним за стандарде ученичких постигнућа за крај трећег образовног циклуса српског као нематерњег језика.
У првом разреду понуђено је једанаест оригиналних и осам конструисаних текстова (што представља новину). Наставник бира девет оригиналних текстова за Б ниво и три конструисана текста јер програм предвиђа да се обради укупно десет текстова, те одлучује који текстови највише одговарају ученицима. Основни критеријум за избор текстова је ниво познавања језика ученика. Поред (у просеку) десет текстова, наставник по слободном избору уводи још један текст, водећи рачуна о нивоу познавања језика и интересовањима ученика. У гимназијама наставници додатно треба да изаберу један књижевни текст на матерњем језику ученика за који постоји превод на српски. У средњим стручним школама наставници треба додатно да изаберу један текст на српском језику са стручном терминологијом.
У другом разреду понуђено је једанаест оригиналних и осам конструисаних текстова на нивоу Б. Наставник бира седам до девет оригиналних текстова за Б ниво и три конструисана текста јер програм предвиђа да се обради укупно десет до дванаест текстова, те одлучује који текстови највише одговарају ученицима. Основни критеријум за избор текстова је ниво познавања језика ученика. Поред (у просеку) десет текстова, наставник по слободном избору уводи још један текст, водећи рачуна о нивоу познавања језика и интересовањима ученика. У гимназијама наставници додатно треба да изаберу један књижевни текст на матерњем језику ученика за који постоји превод на српски. У средњим стручним школама наставници треба додатно да изаберу један текст на српском језику са стручном терминологијом.
У трећем разреду понуђено дванаест оригиналних и десет конструисаних текстова на нивоу Б. Наставник бира девет оригиналних текстова за Б ниво и три конструисана текста јер програм предвиђа да се обради (у просеку) десет текстова, до дванаест, кад је то могуће. Наставник одлучује који текстови највише одговарају ученицима. Основни критеријум за избор текстова је ниво познавања језика ученика. Поред (у просеку) десет текстова, наставник по слободном избору уводи још један текст, водећи рачуна о нивоу познавања језика и интересовањима ученика. У гимназијама наставници додатно треба да изаберу један књижевни текст на матерњем језику ученика за који постоји превод на српски. У средњим стручним школама наставници треба додатно да изаберу један текст на српском језику са стручном терминологијом.
У четвртом разреду понуђено је дванаест оригиналних и девет конструисаних текстова на нивоу Б. Наставник бира седам оригиналних текстова за Б ниво и три конструисана текста јер програм предвиђа да се обради укупно од осам до десет текстова. Наставник одлучује који текстови

највише одговарају ученицима. Основни критеријум за избор текстова је ниво познавања језика ученика. Поред предвиђених, наставник по слободном избору уводи још један текст, водећи рачуна о нивоу познавања језика и интересовањима ученика. У гимназијама наставници додатно треба да изаберу један књижевни текст на матерњем језику ученика за који постоји превод на српски. У средњим стручним школама наставници треба додатно да изаберу један текст на српском језику са стручном терминологијом.

За ученике који српски као нематерњи језик буду савлађивали по програму који је намењен онима који уче и живе у хетерогеним језичким срединама или им је матерњи језик један од словенских језика, предложени су аутентични књижевноуметнички текстови или одломци из њих. Ипак, постоје значајне разлике између ученика који живе у хетерогеној средини, а чији је матерњи језик несловенски, и ученика чији је матерњи језик словенски. Ове разлике је неопходно узети у обзир приликом избора текстова за обраду и израде уџбеника. Стога се препоручује ауторима уџбеника и наставницима да нека од предложених дела адаптирају, скрате и прилагоде језичком знању и могућностима ученика чији је матерњи језик несловенски, а у томе ће им помоћи и знатан број предложених конструисаних текстова. Наставници, који раде с ученицима чији матерњи језик припада групи словенских језика, могу се опредељивати за аутентична дела.

Бављење књижевноуметничким текстом подразумева различите методичке поступке који ће бити усмерени на његово што боље разумевање и тумачење. Рад на тексту састоји се из неколико етапа: уводног разговора са семантизацијом мање познатих речи и израза (ова етапа је посебно важна за ученике чији језик није словенски); просторне и временске локализације текста; изражајног читања; кратке провере уметничког доживљаја и разумевања текста; разговора о тексту и његовог тумачења (различитих аналитичко-синтетичких поступака којима ће се откривати естетске вредности дела, важне појединости у њему и места са посебном експресивношћу); повезивања дела са личним доживљајима и искуствима ученика. Свака од наведених етапа зависи од природе текста као и од предзнања и могућности ученика.

Уводни разговор и семантизација мање познатих речи и израза биће за неке ученике од изузетне важности за разумевање дела и стога им је потребно посветити посебну пажњу. О избору речи за семантизацију одлучује наставник уважавајући предзнања својих ученика. Лексику је најбоље семантизовати током уводног разговора и пре првог читања текста како би се обезбедило разумевање садржаја текста након првог читања. Речи се могу семантизовати на различите начине - визуелним наставним средствима, демонстрацијом, посредством синонима и антонима, различитим описним дефиницијама и, уколико је то неопходно, реч се може и превести на матерњи језик ученика. Није потребно да све речи које се семантизују уђу у активан лексички фонд ученика, поједине могу остати у пасивном фонду. Лексика за коју се процени да треба да уђе у активан лексички фонд ученика, треба да буде заступљена током разговора о тексту и његове интерпретације, а корисно је осмислити и различите лексичке вежбе које ће допринети остваривању овог циља. Ученике овог узраста треба уводити и у коришћење речника јер је оно саставни део читања. Важно је да се служе и двојезичним и једнојезичним речницима и да овладају техником проналажења речи и значења које реч остварује у датом контексту. Речници представљају велику помоћ за читање и разумевање текстова различитих жанрова, нарочито су корисни приликом самосталног читања.

Многи текстови, посебно одломци из обимнијих књижевних дела, захтеваће и локализацију како би били правилно схваћени и доживљени. Локализација ће у неким случајевима подразумевати препричавање садржаја који претходе одломку који се обрађује или, на пример, давање података о аутору. Некад ће бити неопходно дело сместити у просторне и временске оквире и протумачити друштвене, историјске и друге околности у којима се радња одвија.

Читање текста је од велике важности за његово разумевање и доживљавање. У настави књижевности јављају се различити облици читања. Разумевање, доживљавање и тумачење текста условљено је квалитетом читања. Важно је да прво интерпретативно читање текста обави наставник или да ученици послушају квалитетан звучни запис. Овако ће се обезбедити правилно разумевање и бољи уметнички доживљај текста. Многа дела захтеваће једно или више поновљених читања наглас или у себи усмерених ка одређеном циљу. Потребно је да ученици овладају техникама гласног читања и читања у себи. Читање у себи може бити у функцији бољег разумевања текста и оно увек треба да буде усмерено од стране наставника и истраживачко. Ученици ће, читајући у себи, проналазити у тексту различите информације којима ће поткрепљивати и своје мишљење и ставове, увежбаваће брзо читање и оспособљаваће се за самостално учење. Циљ читања наглас јесте овладање техником читања и савлађивање важних чинилаца гласног читања (изговора и интонације речи и реченице, јачине гласа, пауза). Овим путем ученици се постепено уводе у изражајно читање. Оно се увежбава на пажљиво одабраним епским, лирским и драмским текстовима. Изражајно читање увежбава се на претходно обрађеним текстовима, плански и уз добру припрему. Наставник треба да оспособи ученике да ускладе јачину гласа, интонацију, ритам, темпо, паузе са природом и садржином текста како би изражајно читање било што успешније.

Један од важних облика рада јесте учење напамет и изражајно казивање кратких одломака из одабраних књижевноуметничких текстова у стиху и прози (лирских песама, одломака из прозних и драмских текстова). Ученике треба постепено водити од гласног читања ка изражајном читању и казивању напамет научених одломака.

Тумачење текста умногоме ће зависити од средине у којој се настава реализује, предзнања ученика и њиховог матерњег језика. Са ученицима који савлађују програм за средњи ниво, тумачење текста имаће више обележја разговора о важним појединостима у њему - догађајима, ликовима, месту и времену одвијања радње. Разговори о тексту треба да обезбеде правилно разумевање догађаја, уочевање веза између догађаја и ликова, тумачење поступака главних јунака и њихових особина. Без обзира на то што за ове разговоре није нужно да ученици знају стручну терминологију (основни мотив, епитет, описна лирска песма), они се не смеју свести на пуко препричавање садржаја текста. Разговор о тексту наставник треба да води тако да омогући ученицима да у њему испоље што већу креативност, да им поставља проблемске задатке, наводи их да размишљају о узрочно-последичним везама у делу, подстиче их да слободно маштају и износе своје утиске о уметничким сликама у делу.

Са напреднијим ученицима наставник може остварити комплекснију анализу и интерпретацију дела током које ће ученици изводити сложеније закључке о догађајима и ликовима, откривати експресивна места у делу и износити своје утиске о њима служећи се основном терминологијом теорије књижевности. Предлаже се аналитичко-синтетички и компаративни приступ, увођење драматизације, игре и стрипа у наставу. У настави српског као нематерњег језика наставник треба да се ослања на књижевнотеоријска знања које су ученици стекли на свом матерњем језику и да их активира кад год је то могуће. Тако, на пример, приликом обраде књижевних дела и одломака, треба рачунати на то да су ученици у матерњем језику усвојили основне књижевнотеоријске појмове: тема, мотив, главни лик и др. У складу са Општим стандардима постигнућа за српски као нематерњи језик, познавање терминологије из теорије књижевности очекује се само од ученика напредног нивоа. Они ће, на примерима изабраних дела и одломака из српске књижевности, проширивати сазнања која су стекли на свом матерњем језику и богатити их новом примерима.

Након разговора о садржају дела и његове интерпретације, потребно је са ученицима разговарати и о личним доживљајима који су изазвани делом - подстицати их да доводе у везу дело са својим личним искуствима, допустити им да постављају питања, створити у учионици услове у којима ће се развијати дијалог и дискусија.

Веома је важно да ученици активно учествују у свим етапама рада, да износе своја осећања, запажања, мишљења, закључке и да их образлажу. Ученичке активности не смеју бити ограничене само на рад на часу. У обраду текста ученике треба уводити задавањем различитих припремних задатка, које ће они решавати код куће. Након обраде текста важно је да ученици стечена знања функционално примењују у даљем раду - приликом израде домаћих задатака, самосталног читања и усвајања знања из других наставних предмета. Наставнику и ученицима ће стечена знања и вештине бити драгоцена за интерпретацију нових књижевних дела.

Кад год је то могуће, наставу књижевности потребно је повезивати са наставом језика, успостављати унутарпредметну и међупредметну корелацију. Она ће допринети свестранијем сагледавању садржаја, а ученици ће стећи квалитетнија и трајнија знања.

ЈЕЗИЧКА КУЛТУРА

Реализација наставних садржаја српског као нематерњег језика подразумева континуитет у богаћењу ученичке језичке културе. То је једна од примарних методичких обавеза наставника. Наставник треба да процени способности сваког ученика за одговарајући ниво комуникативне компетенције и у складу са тим прилагоди језички материјал. Ово треба да доведе до функционалне употребе језика у настави, али и у свим осталим животним околностима, у школи и ван ње, где је ваљано језичко комуницирање услов за потпуно споразумевање. Језичка комуникација подразумева владање рецептивним и продуктивним језичким вештинама, а то су: слушање, читање, писање и говорење. Основно обележје савременог методичког приступа настави језика и језичке културе јесте развијање ученичких способности у све четири активности упоредо и њихово прилагођавање когнитивним способностима и језичком окружењу ученика. Исходи у области Језичка култура конципирани су тако да, с једне стране, обезбеде остваривање минимума језичких компетенција, али и да, с друге стране, не ограниче ученике који су у могућности да остваре већи напредак. Због спецификности ове наставе, предвиђене исходе (пре свега када су у питању хомогене

језичке средине) потребно је остваривати кроз језичке активности (компетенције) које су, с методичког аспекта, сличније настави страног него матерњег језика.
Слушање је прва језичка активност с којом се ученици сусрећу у настави српског као нематерњег језика. Она омогућава ученику да упозна мелодију језика, а затим и његов гласовни систем, интонацију речи и реченице. Коначни циљ слушања треба да буде разумевање, као предуслов за вербалну продукцију, односно - комуникацију.
Говорење је најсложенија језичка вештина, која подразумева владање свим елементима језика (фонетско-фонолошким, морфолошким, синтаксичким и лексичким). Говорење се најчешће реализује у дијалошкој форми, те према томе подразумева разумевање (саговорника). Поред тога, говорење је вештина која захтева одређену брзину и правовремену реакцију. Као продуктивна вештина, заједно са писањем, омогућава ученику да се изрази на српском језику, постави питање, интерпретира неки садржај и учествује у комуникацији са другима.
Читање је језичка активност која подразумева познавање графијског система језика (слова), њихове гласовне реализације, повезивање гласова у речи и спајање речи у реченицу, уз поштовање одговарајућих ритмичких и прозодијских правила. Циљ читања мора да буде разумевање прочитаног јер само тако оно представља језичку компетенцију, а не пуку вербализацију словних карактера.
Писање је продуктивна језичка вештина која подразумева исказивање језичког садржаја писаним путем, употребом одговарајућих словних карактера и поштовањем правописних правила. Посебну пажњу потребно је посветити графемама за које не постоје еквиваленти у матерњим језицима ученика. Такође је важно обратити пажњу на правила фонетског правописа (писање личних имена страног порекла итд.). Поред тога, српски језик има два писма - ћирилицу и латиницу, а ученик, још у првом циклусу образовања, треба да усвоји оба. Циљ писања је језичко изражавање писаним путем, те, према томе, подразумева разумевање.
Ове четири вештине су кроз исходе вертикално повезане тако да јасно описују градацију постигнућа ученика од 1. до 4. разреда средње школе у области Језичка култура.
Тематски садржаји су истоветни у оба програма јер се ради о темама које су важне за свакодневну и професионалну комуникацију ученика. Међутим, исходи у овој области разликују се у зависности од језичке компетенције и варијанте програма по којем су ученици усвајали српски као нематерњи језик. Очекује се да ће ученици који су на Б нивоу бити у стању да у оквиру одређене тематске јединице остваре знатно богатији и сложенији исказ него ученици на А нивоу.
Садржаји по темама представљају лексичко-семантички оквир унутар кога се функционално реализују језички садржаји. Тематске јединице презентују реалне, свакодневне околности у којима се остварује комуникација. Подразумева се понављање садржаја неких тематских јединица (породица и људи у окружењу, образовање, храна и пиће, одећа и обућа итд.). Тематске јединице се надовезују на оне које су наведене у програмима за основну школу. За сваку тематску јединицу предложене су тематске групе које треба да се попуне одговарајућом новом лексиком, у оквиру препорученог броја нових речи уз понављање претходно усвојене.
Нпр. у првој тематској јединици, Лично представљање, у садржају оба програма предвиђено је да ученици у првом разреду могу да дају основне информације о себи (име и презиме, датум и место рођења, адресу становања и телефонски број, омиљене личне активности, национална или етничка припадност, назив и врста школе коју похађа и да срочи кратку биографију). У сваком следећем разреду ова тематска јединица се проширује новом лексиком и новим комуникативним ситуацијама. У следећим разредима очекује се да ученици умеју да опишу свој физички изглед, наведу лична интересовања, своје карактерне и емотивне особине и да на крају средње школе умеју да саставе биографију у форми CV-ја (за потребе запослења и даљег школовања).
Оваква хоризонтална врста градације примењена је у свим тематским јединицама.
Избор лексике је делимично условљен садржајем из области Језик и Књижевност, али зависи и од процене наставника о потребности одговарајућих лексема и њихове фреквентности, ради постизања информативности и природности у комуникацији. Многе речи нису везане само за једну тематску јединицу већ се преклапају и повезују у нове семантичке низове, што наставник треба да подстиче добро осмишљеним говорним и писменим вежбама. Веома је важно да се већ усвојена лексика задржи у активном лексичком фонду ученика, а да пасивна лексика постепено прелази у активну, што се постиже континуираном употребом кроз све четири језичке вештине.
Поред селективног приступа лексици, треба водити рачуна и о броју лексема које се усвајају у једној наставној јединици. На једном часу не би требало уводити више од пет нових речи, чије значење ће се објаснити и провежбати у типичним реализацијама унутар реченице (контекстуализација лексике). Најефикасније би било да за нову реч сваки ученик осмисли (минимални) контекст, односно реченицу. На овај начин наставник има увид у учениково разумевање значења речи, поред нових садржаја подстиче употребу и раније стечених знања из лексике и граматике, а ученици стичу самопоуздање јер могу да изговоре или напишу реченице на српском језику.
Поред датих тематских јединица, у прва четири разреда наводи се и нетематизована лексика која је потребна за комуникацију, независно од теме. У свакодневној комуникацији велики значај имају устаљене комуникативне форме којима ученици постепено и континуирано треба да овладавају од првог разреда средње школе. Оне су издвојене у посебну област језичке културе и усклађене су потребама и узрастом ученика. Тако у првом разреду ученици усвајају моделе за поздрављање и представљање, затим се даље усвајају модели за честитање, захваљивање, исказивање жеље, молбе итд. до најсложенијих модела као што су давање савета, изражавање саосећања; убеђивање саговорника; слагање/неслагање с мишљењем саговорника; вредновање и образлагање.
Функционално и економично повезивање подобласти предмета српски као нематерњи језик (Језик, Књижевност и Језичка култура) омогућава савладавање њихових садржаја и остваривање предвиђених исхода на природан и спонтан начин, чинећи да једни садржаји произлазе из других, допуњују се и преклапају. На одабраним деловима књижевноуметничких, неуметничких и конструисаних текстова могу се развијати различите комуникативне вештине; говорним вежбама се дефинишу смернице за израду писмених састава; креативне активности у настави доприносе развоју усменог и писменог изражавања, читање с разумевањем утиче на богаћење лексике и флуентност говора, итд. Усклађеност исхода с језичким компетенцијама омогућава наставнику не само кумулативно праћење напретка сваког ученика него и уочавање проблема у развијању појединих компетенција, што умногоме олакшава процес наставе и учења језика.

III. ПРАЋЕЊЕ И ВРЕДНОВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

На почетку процеса учења, односно на почетку школске године, неопходно је спровести дијагностичко вредновање језичких компетенција ученика. Ово је изузетно важан задатак наставника, будући да постоје велике разлике у владању српским језиком ученика једног одељења. Дијагностичко оцењивање се може реализовати помоћу иницијалног тестирања које служи да се установе вештине, способности, интересовања, искуства, нивои постигнућа или потешкоће појединачног ученика или читавог одељења. Иницијално тестирање осмишљава наставник на основу исхода и садржаја програма из претходних разреда. На основу тога могуће је ефикасно планирати и организовати процес учења и индивидуализовати приступ учењу.
Поред стандардног, сумативног вредновања које још увек доминира у нашем систему образовања (процењује знање ученика на крају једне програмске целине и спроводи се стандардизованим мерним инструментима - писменим и усменим проверама знања, есејима, тестовима, што за последицу има кампањско учење оријентисано на оцену), савремени приступ настави претпоставља формативно вредновање - процену знања током савладавања наставног програма и стицања одговарајуће компетенције. Резултат оваквог вредновања даје повратну информацију и ученику и наставнику о томе које компетенције су добро савладане, а које не (нпр. ученик задовољавајуће разуме прочитани текст, али слабо разуме говорени текст: задовољавајуће пише у складу са правилима, али у говору не поштује правила конгруенције итд.), као и о ефикасности одговарајућих метода које је наставник применио за остваривање циља. Формативно мерење подразумева прикупљање података о ученичким постигнућима, а најчешће технике су: реализација практичних задатака, посматрање и бележење ученикових активности током наставе, непосредна комуникација између ученика и наставника, регистар за сваког ученика (мапа напредовања) итд. Резултати формативног вредновања на крају наставног циклуса треба да буду исказана и сумативно - бројчаном оценом. Оваква оцена има смисла ако су у њој садржана сва постигнућа ученика, редовно праћена и објективно и професионално бележена.
Рад сваког наставника састоји се од планирања, остваривања и праћења и вредновања. Важно је да наставник континуирано прати и вреднује, осим постигнућа ученика, и процес наставе и учења, као и себе и сопствени рад. Све што се покаже добрим и корисним наставник ће користити и даље у својој наставној пракси, а све што се покаже као недовољно ефикасним и ефективним требало би унапредити.
Вредновање треба да буде засновано на индивидуалном напредовању ученика узимајући у обзир могућности и способности ученика. При оцењивању пажња треба да буде усмерена на ниво развоја репродуктивних способности ученика, обим проширивања лексичког фонда, ниво смањивања интерференцијских грешака у писаној и усменој форми.

Треба имати у виду ниво познавања језика: ученици хомогене средине спорадично остварују директан контакт са говорницима којима је српски матерњи језик, са српским језиком се срећу само на часовима српског као нематерњег језика. Резултат је да ученици српски језик користе на елементарном нивоу. Језичке моделе усвајају спорије, граматичке категорије користе уз много грешака, имају проблема при слушању, односно разумевању српског језика чак и у случајевима када су им све речи говорног текста познате.

Назив предмета Циљ	ПРВИ СТРАНИ ЈЕЗИК Циљ учења Страног језика је да ученик усвајањем функционалних знања о језичком систему и култури и унапређивањем стратегија учења страног језика развије комуникативну компетенцију, оспособи се за писмену и усмену комуникацију, интеркултурално разумевање и професионални развој.

Општа предметна компетенција

Ученик влада језичким вештинама и знањима која му омогућавају да на страном језику разуме текстове које слуша или чита у приватном, јавном, образовном или професионалном контексту; комуницира писмено или усмено у формалним и неформалним ситуацијама.

Посредујући у усменој или писаној комуникацији, ученик преноси поруке са страног на матерњи (први) језик и обрнуто. Владање страним језиком ученику омогућава стицање знања из различитих области која примењује у свакодневном животу, образовању и раду. Учењем страног језика ученик развија креативност, критичко мишљење, вештине комуникације, самосталност и сарадњу, уважавање различитости култура и културу дијалога.

Основни ниво

Ученик користи страни језик у мери која му помаже да разуме садржај усмене поруке и кратке једноставне информације у вези са личним интересовањем и познатим областима и активностима. Учествује у уобичајеном, свакодневном разговору, чита и проналази жељену информацију у текстовима са темом од непосредног личног интереса. Пише о различитим аспектима из непосредног окружења и ради сопствених потреба.

Средњи ниво

Ученик користи страни језик да разуме суштину текста или да учествује у разговору или дискусији (нпр. школа, забава, спорт); сналази се у не/предвидивим ситуацијама када му је неопходно да користи страни језик и/или да у кратком усменом излагању оствари свој интерес. Пише о властитом искуству, описује своје утиске, планове и очекивања.

Напредни ниво

Ученик користи страни језик да активно учествује у усменој комуникацији; да прати дужа и сложенија излагања или дискусије о конкретним или апстрактним темама из познатих општих или стручних тематских области, као и да објашњава своје ставове и/или образлаже различите предлоге. Чита и пише текстове о широком спектру тема у складу са општим и властитим интересовањима.

Специфична предметна компетенција: РЕЦЕПЦИЈА (слушање и читање)

Основни ниво

Ученик разуме уобичајене изразе и схвата општи смисао свакодневне комуникације изговорене споро и разговетно. Користећи основно лингвистичко знање, чита краће текстове написане стандардним језиком, разноврсног садржаја из свакодневног живота и/или блиских области или струке, у којима преовлађују фреквентне речи и изрази.

Средњи ниво

Ученик разуме основне елементе разговетног говора у свакодневним ситуацијама и једноставна излагања и презентације из блиских области изговорене стандардним језиком и релативно споро. У тексту, из домена личног интересовања и делатности, у коме преовлађују сложене језичке структуре, ученик разуме општи смисао и допунске информације, користећи различите технике/врсте читања.

Напредни ниво

Ученик разуме суштину и детаље опширнијих излагања или разговора у којима се користи стандардни језик, мења ритам, стил и тон разговора, а у вези са садржајима из ширег интересовања ученика. Ученик разуме дуже текстове различитог садржаја (нпр. адаптирана или оригинална прозна књижевна дела, актуелни новински чланци и извештаји); брзину и технику читања подешава према тексту који чита.

Специфична предметна компетенција: ПРОДУКЦИЈА (говор и писање)

Основни ниво

Ученик у свакодневним ситуацијама пише или даје усмена упутства, писмено или усмено размењује информације о уобичајеним општим и блиским темама.

Користећи једноставне изразе, фразе и језичке структуре, пише кратке забелешке, поруке и писма, и/или према моделу пише једноставне текстове нпр. описе особа и догађаја из познатих области.

Средњи ниво

Ученик без припреме започиње и води разговор, износи усмено или писмено мишљење о темама из домена личног интересовања, образовања, културе и сл.

Користећи разноврсне језичке структуре, шири фонд речи и израза, ученик усмено или писмено извештава, излаже и/или према упутству пише компактни текст поштујући правописну норму и основна правила организације текста.

Напредни ниво

Ученик са сигурношћу, течно и спонтано, учествује у усменој или писменој комуникацији, говори, извештава, преводи и/или самостално пише текстове о темама и садржајима из ширег круга интересовања; користећи информације и аргументе из различитих извора, износи ставове и преноси мишљење, размењује, проверава и потврђује информације. Ученик према потреби води формалну или неформалну преписку, доследно примењујући правописну норму, језичка правила и правила организације текста.

ПРИРОДНО-МАТЕМАТИЧКИ СМЕР

Разред	Други
Недељни фонд часова	1+0,5

Годишњи фонд часова	теорија 37 + вежбе 18,5 у групи до 15 ученика	
Стандарди образовних постигнућа	Исходи за наставни предмет По завршетку другог разреда ученик ће бити у стању да:	Теме и кључни појмови садржаја програма
Основни ниво Област језичке вештине - СЛУШАЊЕ 2.СТ.1.1.1. Разуме краће поруке, обавештења и упутства која се саопштавају разговетно и полако. 2.СТ.1.1.2. Схвата смисао краће спонтане интеракције између двоје или више са/говорникау личном, образовном и јавном контексту. 2.СТ.1.1.3. Схвата општи смисао информације или краћих монолошких излагања уобразовном и јавном контексту. 2.СТ.1.1.4. Схвата смисао прилагођеног аудио и видео записа у вези с темама из	- разуме и извршава упутства и налоге за различите активности у образовном контексту и у свакодневним (приватним и јавним) комуникативним ситуацијама; - разуме општи садржај и најважније појединости краћих монолошких и дијалошких излагања о познатим и узрасно примереним темама, у којима се користи стандардни језик и разговетан изговор уз одговарајући број понављања или успоренији темпо говора ; - разуме општи смисао информативних прилога (на интернету, радију, телевизији) о познатим или блиским темама, у којима се користи стандардни говор и разговетан изговор уз	РАЗУМЕВАЊЕ ГОВОРА - разумевањеговора; - комуникативна ситуација; - монолошко и дијалошко излагање; - стандардни језик; - изговор; - информативниприлози; - размена информација; - култура и уметност; - ИКТ;

свакодневног живота (стандардни говор, разговетни изговор и спор ритам излагања). 2. Област језичке вештине - ЧИТАЊЕ 2.СТ.1.2.1. Разуме општи смисао једноставних краћих текстова у вези с блиским темама, у којима преовлађују фреквентне речи и интернационализми.	одговарајући број понављања;	
2.СТ.1.2.2. Проналази потребне информације у једноставним текстовима (нпр. огласи,брошуре, обавештења, кратке новинске вести). 2.СТ.1.2.3. Разуме једноставне личне поруке и писма. 2.СТ.1.2.4. Уочава потребне детаље у текстовима из свакодневног живота (натписи најавним местима, упутства о руковању, етикете на производима, јеловник и сл.). 2.СТ.1.2.5. Разуме кратке адаптиране одломке књижевних дела, и друге поједностављене текстове који се односе на цивилизацијске тековине, културу и обичаје свог и другихнарода. 3. Област језичке вештине - ГОВОР 2.СТ.1.3.1. Уме да оствари друштвени контакт (нпр. поздрављање, представљање, захваљивање). 2.СТ.1.3.2. Изражава слагање/неслагање, предлаже, прихвата или упућује понуду или позив. 2.СТ.1.3.3. Тражи и даје једноставне информације, у приватном, јавном и образовном контексту. 2.СТ.1.3.4. Описује блиско окружење (особе, предмете, места, активности, догађаје). 2.СТ.1.3.5. Излаже већ припремљену кратку презентацију о блиским темама. 2.СТ.1.3.6. Преноси или интерпретира кратке поруке, изјаве, упутства или питања. 2.СТ.1.3.7. Излаже једноставне, блиске садржаје у вези са културом и традицијом свог идругих народа. 4. Област језичке вештине - ПИСАЊЕ 2.СТ.1.4.1. Пише кратке белешке и једноставне поруке (нпр. изражава захвалност,извињење, упозорење). 2.СТ.1.4.2. Пише приватно писмо о аспектима из свакодневног живота (нпр. описује људе, догађаје, места, осећања). 2.СТ.1.4.3. Попуњава образац/упитник, наводећи личне податке, образовање, интересовања и сл. 2.СТ.1.4.4. Пише једноставне текстове према моделу, уз помоћ илустрација, табела, слика, графикона, детаљних упутстава. 2.СТ.1.4.5. Преводи или интерпретира информације из једноставних порука, бележака или образаца. 5. Област ЗНАЊЕ О ЈЕЗИКУ 2.СТ.1.5.1. Користи задовољавајући број фреквентних речи и израза које му омогућавају изражавање основних комуникативних функција у свакодневним ситуацијама. 2.СТ.1.5.2. Саставља кратке, разумљиве реченице користећи једноставне језичке структуре. 2.СТ.1.5.3. Има углавном јасан и разумљив изговор. 2.СТ.1.5.4. Пише с одговарајућом ортографском тачношћу уобичајене речи које користи у говору. 2.СТ.1.5.5. Примењује основну правописну норму. 2.СТ.1.5.6. Користи неутралан језички регистар. Средњи ниво 1. Област језичке вештине - СЛУШАЊЕ 2.СТ.2.1.1. Разуме суштину и битне	- разуме основне елементе садржаја (актере и њихове међусобне односе, околности радње, заплет и епилог...) у краћим медијски подржаним аудио и аудио-визуелним формама (исечци аудио-књига дијалошког карактера, радио-драма и других радијских снимака, краћих филмова и серија; видео спотови, прилози са јутјуба итд), у којима се обрађују блиске, познате и узрасно примерене теме; - разуме суштину размене информација саговорника који разговарају о блиским и познатим темама, уз евентуална понављања и појашњавања; - разуме основне (суштинске) аргументе, жеље, потребе и мишљењâ саговорника, уколико су изнета једноставним језичким средствима, умереним темпом говора и уз евентуалну невербалну, паравербалну или визуелну подршку; - разуме најопштији садржај излагања у којима се на узрасно примерен начин тематизују опште друштвена питања; - разуме општи смисао и одређене препознатљиве појединости текстова савремене музике различитих жанрова.	

појединости порука, упутстава и обавештења о темама из свакодневног живота и делатности. 2.СТ.2.1.2. Разуме суштину и битне појединости разговора или расправе између двоје или више са/говорника у приватном, образовном и јавном контексту. 2.СТ.2.1.3. Разуме суштину и битне појединости монолошког излагања у образовном и јавном контексту уколико је излагање јасно и добро структурирано. 2.СТ.2.1.4. Разуме суштину аутентичног тонског записа (аудио и видео запис) о познатим темама, представљених јасно и стандардним језиком. 2. Област језичке вештине - ЧИТАЊЕ 2.СТ.2.2.1. Разуме општи смисао и релевантне информације у текстовима о блиским темама из образовног и јавног контекста. 2.СТ.2.2.2. Открива значење непознатих речи на основу контекста који му је близак. 2.СТ.2.2.3. Разуме описе догађаја, осећања и жеља у личној преписци. 2.СТ.2.2.4. Проналази потребне информације у уобичајеним писаним документима (нпр. пословна преписка, проспекти, формулари). 2.СТ.2.2.5. Проналази специфичне појединости у дужем тексту са претежно сложенимструктурама, у коме се износе мишљења, аргументи и критике (нпр. новински чланци и стручни текстови). 2.СТ.2.2.6. Разуме адаптиране књижевне текстове и прилагођене текстове који се односе на цивилизацијске тековине, културу и обичаје свог и других народа. 3. Област језичке вештине - ГОВОР 2.СТ.2.3.1. Започиње, води и завршава једноставан разговор и укључује се у дискусију на теме како од личног интереса, тако и оне о свакодневном животу. 2.СТ.2.3.2. Износи лични став, уверења, очекивања, искуства, планове као и коментаре омишљењима других учесника у разговору. 2.СТ.2.3.3. Размењује, проверава, потврђује информације о познатим темама у формалним ситуацијама (нпр. у установама и на јавним местима). 2.СТ.2.3.4. Описује или препричава стварне или измишљене догађаје, осећања, искуства. 2.СТ.2.3.5. Излаже већ припремљену презентацију о темама из свог окружења или струке. 2.СТ.2.3.6. Извештава о догађају, разговору или садржају нпр. књиге, филма и сл.		
	- разуме краће текстове о конкретним, блиским темама из свакодневног живота, као и о темама културног, наставног и образовног контекста; - разуме општи садржај и допунске информације из обавештења или упозорења на јавним местима; - разуме једноставније описе догађаја, намера, осећања и интересовања из преписке коју добија (имејлови, поруке, писма); - проналази и издваја релевантне информације из обавештења или проспеката и рекламних материјала; - разуме основну нит аргументације, чак и уколико не разуме све детаље текста; - разуме краће текстове на блиске, познате и обрађиване друштвене теме, препознаје најважније ауторове ставове и закључке; - разуме једноставне књижевне текстове различитих жанрова (поезија, проза, драма), у којима се појављују учесталије метафоре; - открива значење непознатих речи у писаном тексту на основу познатог контекста и језичког предзнања;	РАЗУМЕВАЊЕ ПРОЧИТАНОГ ТЕКСТА - разумевање прочитаног текста; - врсте текстова; - издвајање поруке и суштинских информација; - препознавање основне аргументације; - непознате речи; - ИКТ;
	- користи релативно спонтано и самостално	УСМЕНО ИЗРАЖАВАЊЕ

	циљни језик као језик комуникације у учионици са наставником и са осталим ученицима и ученицама; - описује особе, радњу, место, доживљај или актуелна дешавања у садашњости, прошлости и будућности, користећи познате језичке и ванјезичке елементе; - саопштава и интерпретира најважније информације садржаја писаних, илустрованих и усмених текстова на теме предвиђене наставним програмом, користећи познате језичке елементе; - саопштава и интерпретира најважније информације садржаја кратких емисија, видео записа на теме предвиђене наставним програмом, користећи познате језичке елементе ; - износи своје мишљење, изражава и образлаже ставове и реагује на мишљење и ставове других (допадање/недопадање итд.), користећи познате и једноставне језичке елементе; - започиње и учествује у дијалогу и размењује мишљења и информације у вези са својим окружењем и свакодневним ситуацијама; - представља укратко резултате самосталног истраживања на одређену тему; - интерпретира тематски прилагођене песме, рецитације и скечеве; - користи интонацију, ритам и висину гласа у складу са сопственом комуникативном намером и са степеном формалности говорне ситуације;	- усмено изражавање; - неформални разговор; - формална дискусија; - функционална сарадња; - интервјуисање; - интонација; - дијалог;
2.СТ.2.3.7. Излаже садржаје и износи своје мишљење у вези са културом, традицијом и обичајима свог и других народа. 4. Област језичке вештине - ПИСАЊЕ 2.СТ.2.4.1. Пише белешке или одговара на поруке, истичући битне детаље. 2.СТ.2.4.2. У приватној преписци, тражи или преноси информације, износи лични став и аргументе. 2.СТ.2.4.3. Пише, према упутству, дескриптивне и наративне текстове о разноврснимтемама из области личних интересовања и искустава. 2.СТ.2.4.4. Пише кратке, једноставне есеје о различитим темама из личног искуства, приватног, образовног и јавног контекста. 2.СТ.2.4.5. Пише извештај или прослеђује вести (преводи, интерпретира, резимира, сажима) у вези са кратким и/или једноставним текстом из познатих области који чита или слуша. 5. Област ЗНАЊЕ О ЈЕЗИКУ 2.СТ.2.5.1. Користи речи и изразе који му омогућавају успешну комуникацију у предвидивим/свакодневним ситуацијама, актуелним догађајима и сл. 2.СТ.2.5.2. Правилно разуме и користи већи број сложенијих језичких структура. 2.СТ.2.5.3. Има сасвим разумљив изговор. 2.СТ.2.5.4. Пише прегледан и разумљив текст у коме су правопис, интерпункција и организација углавном добри. 2.СТ.2.5.5. Препознаје формални и неформални регистар; познаје правила понашања иразлике у култури, обичајима и веровањима своје земље и земље чији језик учи. Напредни ниво 1. Област језичке вештине - СЛУШАЊЕ 2.СТ.3.1.1. Разуме појединости значајне за разговор или расправу са сложеном аргументацијом у којој се износе лични ставови једног или више са/говорника, уприватном, образовном, јавном и професионалном контексту. 2.СТ.3.1.2. Разуме презентацију или предавање са сложеном аргументацијом уз помоћ пропратног материјала. 2.СТ.3.1.3. Разуме аутентични аудио и видео запис у коме се износе ставови на теме из друштвеног или професионалног живота. 2. Област језичке вештине - ЧИТАЊЕ 2.СТ.3.2.1. Препознаје тему и схвата	- попуњава формуларе, упитнике и различите обрасце у личном и образовном домену; - пише белешке , поруке (имејлове, СМС поруке и сл.) да би тражио или пренео релевантне информације користећи стандардне формуле писаног изражавања; - пише текстове према моделу, уз помоћ илустрација, табела, слика, графикона, детаљних упутстава; - резимира прочитани/преслушани текст о блиским, познатим и обрађиваним друштвеним темама користећи једноставна језичка средства; - пише о блиским темама из свог окружења и подручја интересовања; - описује особе и догађаје поштујући правила кохерентности користећи фреквентне речи и изразе; - пише о властитом искуству описујући своје утиске и осећања, износећи мишљења, планове и очекивања, једноставним језичким средствима;	ПИСМЕНО ИЗРАЖАВАЊЕ - писмено изражавање; - врсте текста; - описивање; - стандардне формуле писаног изражавања; - лексика и комуникативне функције; - ИКТ;

садржај разноврсних текстова, примењујућиодговарајуће технике/врсте читања. 2.СТ.3.2.2. Из различитих писаних извора, уз одговарајућу технику читања, долази до потребних информација из области личног интересовања. 2.СТ.3.2.3. Разуме формалну кореспонденцију у вези са струком или личниминтересовањима. 2.СТ.3.2.4. Разуме општи смисао и појединости у стручним текстовима на основусопственог предзнања (нпр. специјализовани чланци, приручници, сложена упутства). 2.СТ.3.2.5. Разуме садржај извештаја и/или чланка о конкретним или апстрактним темамау коме аутор износи нарочите ставове и гледишта. 2.СТ.3.2.6. Разуме одломке оригиналних књижевних дела и текстове који се односе нацивилизацијске тековине, културу и обичаје свог и других народа. 3. Област језичке вештине - ГОВОР 2.СТ.3.3.1. Активно учествује у формалним и неформалним разговорима/дискусијама о општим и стручним темама, с једним или више саговорника. 2.СТ.3.3.2. Размењује ставове и мишљења уз изношење детаљних објашњења, аргумената и коментара. 2.СТ.3.3.3. Методично и јасно излаже о разноврсним темама; објашњава своје становиштеизносећи предности и недостатке различитих тачака гледишта и одговара на питањаслушалаца. 2.СТ.3.3.4. Извештава о информацијама из нпр. новинског чланка, документарног програма, дискусија, излагања и вести (препричава, резимира, преводи). 2.СТ.3.3.5. Упоређује ставове и монолошки изражава мишљење у вези са културом,традицијом и обичајима свог и других народа. 4. Област језичке вештине - ПИСАЊЕ 2.СТ.3.4.1. Пише неформална писма у којима изражава властиту емотивну реакцију, наглашавајући детаље неког догађаја или искуства и коментаришући туђе ставове. 2.СТ.3.4.2. Пише пословна и друга формална писма различитог садржаја за личне потребеи потребе струке. 2.СТ.3.4.3. Пише дескриптивни или наративни текст о стварним или измишљеним догађајима. 2.СТ.3.4.4. Пише есеје, користећи информације из различитих извора и нуди аргументована решења у вези с одређеним питањима; јасно и детаљно исказује став,осећање, мишљење или реакцију. 2.СТ.3.4.5. Пише извештај/преводи садржаје и информације из дужих и сложенијихтекстова из различитих области које чита или слуша (нпр. препричава, описује, систематизује и сл.). 5. Област ЗНАЊЕ О ЈЕЗИКУ 2.СТ.3.5.1. Разуме и користи разноврстан репертоар речи, израза и идиома, који му омогућавају да се изражава јасно, течно, прецизно и детаљно. 2.СТ.3.5.2. Разуме целокупни репертоар граматичких структура и активно користи све уобичајене граматичке структуре. 2.СТ.3.5.3. Има јасан и природан изговор и интонацију.		
	- препознаје и наводи најзначајније личности и догађаје културе земље/ земаља чији језик учи и разуме њихову улогу у светским оквирима; - познаје правила понашања, свакодневне навике, сличности и разлике у култури своје земље и земље/ земаља чији језик учи; - препознаје најчешће стереотипе у вези са	СОЦИОКУЛТУРНА КОМПЕТЕНЦИЈА - интеркултурност; - правила понашања; - стереотипи; - стилови у комуникацији на страном језику; - ИКТ;

	културом своје земље и земаља чији језик учи; - разликује основне облике примереног и непримереног понашања у контексту културе земље/ земаља чији језик учи (у односу на категорије времена, простора и покрета у комуникацији, као нпр. тачност, лични простор, мимика и сл); - препознаје и користи најфреквентније регистре и стилове у комуникацији на страном језику у складу са степеном формалности комуникативне ситуације; - истражује различите аспекте култура земље/ земаља чији језик учи у оквиру својих интересовања; - користи савремене видове комуникације у откривању културе земље/земаља чији језик учи; - користи знање страног језика у различитим видовима реалне комуникације (електронске поруке, СМС поруке, дискусије на блогу или форуму, друштвене мреже).	
	- преноси суштину и најважније појединости поруке са матерњег на страни језик/са страног на матерњи, додајући, по потреби, једноставнија објашњења и обавештења, писмено и усмено; - у писаном облику резимира на структурисан начин садржај краћег текста, аудио или визуелног записа и краће интеракције; - у усменом облику преноси садржај писаног или усменог текста, прилагођавајући га исказаним или претпостављеним потребама саговорника; - користи одговарајуће компензационе стратегије ради превазилажења тешкоћа које се јављају, на пример: преноси садржај уз употребу описа, парафраза и сл.;	МЕДИЈАЦИЈА - стратегије преношења поруке са матерњег на страни језик/са страног на матерњи;
2.СТ.3.5.4. Пише јасне, прегледне и разумљиве текстове, доследно примењујући језичка правила, правила организације текста и правописну норму. 2.СТ.3.5.5. Познаје и адекватно користи формални и неформални језички регистар.		

ЈЕЗИЧКИ САДРЖАЈИ

ЕНГЛЕСКИ ЈЕЗИК
Именице
Именице у функцији придева
Саксонски генитив
Члан
Употреба одређеног и неодређеног члана.
Изостављање члана.
Заменице и детерминатори
Присвојне
Повратне.
Придеви и прилози
Прилози учесталости
Компаративи и суперлативи
Предлози
Предлози после именица (нпр. difference between)
Предлози после глагола (нпр.talkto, lookat).
Везници
Повезивање елемената исте важности: for, and, nor, but, or, yet, so.
Творба речи
Суфикси за именице које означавају занимања -er/or, -ist, -ician
Фразални глаголи са on, off, up, down... (нпр. go on, take off,cut down).
Глаголи
Обнављање обрађених глаголских времена са посебним акцентом на употреби прошлих времена:
Past Simple, Past Continuous, Present Perfect, Past Perfect
Usedto/wouldза уобичајене радње у прошлости
Will/going to за предвиђање
Модални глаголи (may/might; must/have to; must /mustn't / needn't;)
Пасивни глаголски облици и конструкције
Реченица
Питања (WH-questions, Tag questions)
Погодбене реченице (потенцијалне, иреалне).
Неуправни говор (са и без слагања времена).
ИТАЛИЈАНСКИ ЈЕЗИК
Именице
Обнављање и проширивање из претходних разреда
Властите и заједничке именице, одговарајући род и број са детерминативом
Системски приказ морфолошких карактеристика
Слагање именица и придева
Члан
Обнављање и проширивање из претходних разреда

Систематизација употребе одређеног и неодређеног члана
Партитивни члан (articolo partitivo)
Заменице
Обнављање и проширивање из претходних разреда
Личне заменице (pronomi personali)
Наглашене личне заменице
Наглашене личне заменице у служби директног објекта (complemento oggetto) и индиректног објекта (complemento di termine)
Присвојне заменице (pronomi possessivi)
Показне заменице (pronomi dimostrativi: questo, quello)
Повратне заменице (pronomi riflessivi)
Упитне заменице (pronomi interrogativi: chi? che?/che cosa? quanto/a/i/e? quale/i?)
Релативне заменице (pronimi relativi: che, cui)
Ненаглашене личне заменице у служби директног објекта у сложеним временима (pronomi diretti nei tempi composti)
Неодређене заменице (pronomi indefiniti: niente/nulla, nessuno, qualcosa, qualcuno, alcuni)
Придеви
Обнављање и проширивање из претходних разреда
Описни придеви, слагање придева и именице у роду и броју
Компарација придева (grado comparativo: Anna è più alta di Luca e superlativo dell'aggettivo: Anna è la più alta della classe)
Апсолутни суперлатив (superlativo assoluto: Maria è bellisima)
Присвојни придеви (aggettivi possessivi)
Употреба члана уз присвојне придеве (la mia bici, tuo fratello)
Показни придеви (aggettivi dimostrativi: questo, quello)
Неодређени придеви (aggettivi indefiniti: alcuni, nessuno, qualche, ogni)
Назив боја (bianco, rosso, verde, giallo, nero, azzurro...), морфолошке особености придева (viola, rosa, blu, arancione)
Бројеви
Главни бројеви (numeri cardinali)
Редни бројеви (numeri ordinali)
Предлози
Обнављање и проширивање из претходних разреда
Прости предлози di, a, da, in, con, su, per, tra, fra и њихова употреба
Предлози dentro, fuori, sotto, sopra, davanti, dietro
Предлози спојени са чланом (preposizioni articolate)
Глаголи
Обнављање и проширивање из претходних разреда
Садашње време (presente indicativo)
Presente progressivo(stare + gerundio)
Императив(imperativo). Заповедни начин за сва лица: Fa' presto! Non tornare tardi! Non andate via senza di me! Prego Signora, entri! Mi dia un etto di prosciutto, per favore!
Повратни глаголи (verbi riflessivi)
Употреба глагола piacere
Перфекат (passato prossimo) правилних и неправилних глагола: Sono andata alla stazione; Non ho fatto il compito di casa
Перфект модалних глагола volere, dovere, potere, sapere: Sono dovuto andare dal dentista; Ho potuto leggere i titoli in italiano.
Кондиционал садашњи правилних и неправилних глагола (condizionale presente: Vorrei un chilo di mele, per favore! Potresti prestarmi il tuo libro di italiano?)
Футур правилних и неправилних глагола (futuro semplice: Noi torneremo a casa alle cinque)
Имперфекат (imperfetto: C'era una volta un re e viveva in un castello)
Плусквамперфекат (trapassato prossimo: Sono arrivato alla stazione quando il treno era già partito)
Прилози
Обнављање и проширивање из претходних разреда
Основни прилози (bene, male, molto, poco, troppo, meno, più), прилошки изрази за одређивање времена (prima, durante, dopo) и простора (a destra, a sinistra, dritto, davanti, dietro, sotto, sopra, su, giù)
Упитни прилози quando? come? perché? dove?
Грађење прилога од придева помоћу суфикса mente
Речце
Обнављање и проширивање из претходних разреда
Ci, ne
Везници
Обнављање и проширивање из претходних разреда
e, anche, o, ma, perché, se, quando, come, siccome, appena
Реченица
Обнављање и проширивање из претходних разреда
Проста и проширена реченица у потврдном и у одричном облику
Упитна реченица
Ред речи у реченици
Сложена реченица: употреба везника који уводе зависну реченицу (временску, узрочну, релативну, хипотетички период)
Хипотетички период: Реална погодбена реченица: Se piove, prendi l'ombrello;
Se farà bel tempo, andremo in gita.

НЕМАЧКИ ЈЕЗИК

Именице
Властите и заједничке именице у облицима једнине и множине: Bild - Bilder, Kopf - Köpfe, Frau - Frauen.
именице изведене суфиксацијом (уз усвајање одговарајућег рода): Freiheit, Bildung.
Изведене префиксацијом/префиксацијом и суфиксациојом: Verstand, Ausbildung
Сложенице: Sommerferien, Jugendliebe, Tomatensuppe.
Singulariatantum, Pluraliatantum: Hunger, Durst, Ferien, Geschwister.
Придеви
Изведени суфиксацијом од глагола, именица и прилога: gestrig, heutig, ärztlich, launisch, liebevoll, sprachlos
Сложени: bildschön, blitzschnell
Јака, слаба и мешовита придевска промена у номинативу, дативу и акузативу једнине и множине - рецептивно и продуктивно
Позитив, компаратив и суперлатив у атрибутској и прилошкој функцији: der höchste Berg, das teuerste Auto, am langweiligsten.
Члан
Одређени (der, die, das), неодређени (ein, eine), присвојни (mein, dein), показни (dieser, jeder), негациони (kein, keine).
Употреба члана у номинативу (субјекат), акузативу и дативу (директни и индиректни објекат), партитивном генитиву (die Hälfte des Lebens), посесивном генитиву (die Schwester meiner Mutter, das Haus meiner Eltern).

Употреба одређеног члана уз географске појмове: називе земаља мушког и женског рода и у множини, река, језера и планина (Sie waren am Schwarzen Meer. Er lebt in der Türkei.)
Употреба одређеног члана уз имена годишњих доба, месеци и дана у недељи, уз претходно дефинисане или јединствене појмове (Der Montag ist der erste Tag in der Woche. Der Sommer ist die heißeste Jahreszeit.)
Употреба нултог члана уз одређене топониме (називе земаља, континената и насељених места), уз предикативно употребљене називе занимања, градивне именице, узвике и фразеолошке конструкције (Serbien ist ein schönes Land. Berlin ist die Hauptstadt der BRD. Peter ist Lehrer. Ich soll Milch, Brot und Butter kaufen. Hilfe! Wir konnten kaum zu Wort kommen.)
Употреба неодређеног члана за исказивање категорије, уз непознате или први пут споменуте појмове (Das ist ein Tisch. Serbien ist ein schönes Land. Da liegt ein Buch.)
Бројеви
Основни и редни бројеви (der siebte Achte, am siebten Ersten)
Предлози
Са акузативом (Ich kaufe ein Geschenk für dich.), са дативом (Sie arbeitet bei einem Zahnarzt), предлози са дативом и акузативом (Er ist in der Schule. Sie kommt in die Schule.)
Негација nirgends, nirgendwo, nirgendwohin, nie(mals), gar nicht, keineswegs, keinesfalls
(Das war keinesfalls die richtige Antwort. Sie wird morgen gar nicht kommen.)
Глаголи
Глаголска времена: презент са специфичним облицима (klingeln, wechseln, halten, raten), претерит, перфекат и футур слабих и јаких глагола, помоћних и модалних глагола, глагола са наглашеним и ненаглашеним префиксима. Глагол lassen. Глаголи са предлозима (warten auf, denken an). Конјунктив помоћних и модалних глагола и „würde" + инфинитив у функцији изражавања жеље, савета, препоруке и реалног и иреалног услова у садашњости (Ich hätte gern... Du solltest ... Wenn ich Zeit hätte, würde ich ins Kino gehen.). Императив. Инфинитив са „zu" уз модалитетне глаголе, одређене именице и придеве, као и устаљене изразе (Hast du noch viel zu lernen? Sie hatte keine Zeit/Lust/Möglichkeit, mit ihm darüber zu sprechen. Es ist gesund, viel Obst zu essen. Du brauchst dir keine Sorgen zu machen. Wann hat er aufgehört, Fleisch zu essen?)
Везници и везнички изрази
Конјунктори и субјунктори und, oder, aber, doch, sondern, dass, sodass, weil, denn, wenn, als, während, bis, seit, bevor.
Заменице
Личне заменице у номинативу, генитиву, дативу и акузативу, повратна заменица у дативу и акузативу, упитне заменице welch- и was für ein-, релативне заменице у номинативу и акузативу
Прилози
За време (gestern), место (hier, dort), начин (allein), количину (viel, wenig), узрок (deshalb, darum), заменички прилози (woran, dafür).
Реченице
Изјавне реченице, упитне реченице, независне и зависне реченице.
Ред речи у реченици
Лексикографија
Структура једнојезичних речника и служење њима. Упознавање са електронским лексикографским изворима. Коришћење апликација - лексикографских помагала.

РУСКИ ЈЕЗИК

Фонетика са прозодијом
Систематизација правила руског књижевног изговора (акање/икање, изговор гласа [j], изговор сугласничких група, опозиција звучни/безвучни сугласник, алтернације/једначења сугласника пред сугласницима, обезвучавање звучних сугласника на крају речи, основне интонационе конструкције).
Именице
Предлошко-падешке конструкције са акцентом на разликама у односу на српски језик: игра в футбол, игра в шахматы; обучение русскому языку; контрольная по русскому; учёба в университете; подготовка к экзамену и сл.
Именице на -ия, -ие, -мя, -анин(янин)
Скраћенице (ВУЗ, АН, МГУ, РФ и сл.) - рецептивно.
Заменице
Неодређене заменице типа кто-то, кто-нибудь - рецептивно
Придеви
Дужи и краћи облици придева. Обавезна употреба краћег облика, у предикату са допуном (Эти задания для нас просты. Эти задания простые.)
Бројеви
Промена и употреба основних (1-4, 5-20 и 30, 40, 90, тысяча, миллион, миллиард) и редних бројева при исказивању времена по часовнику, датума, количине са предлозима без, около, с...до,с...по, от...до, к.
Глаголи
Систематизација правила и начина исказивања заповести.
Најчешћи префикси код грађења глагола и њихова улога у промени глаголског вида (сделать, заговорить, написать, переписать).
Видски парови: брать/взять, говорить/сказать, класть/положить, ложиться/лечь, садиться/сесть.
Прошло време глагола с инфинитивном основом на сугласник (идти, везти, нести, запереть).
Глаголски прилози несвршеног и свршеног вида (молча, поверив, вернувшись).
Прилози
Најфреквентнији суфикси за грађење прилога: придевска основа + -о (тихо, скромно и сл.); придевска основа + -и (по-русски, практически и сл.).
Реченични модели
Реченичне моделе предвиђене програмом за први разред и даље употребљавати у различитим реченичним контекстима. У II разреду посебну пажњу посветити, пре свега, у виду вежби, моделима у потврдном, одричном и упитном облику за исказивање следећиходноса:
Субјекатско-предикатски односи
Реченице с кратким придевским обликом у предикату.
Я был болен гриппом. Он способен к математике.
Објекатски односи
Реченице с објектом у инфинитиву.
Врач советовал мне отдохнуть. Я уговорил товарища молчать.
Сложена реченица
Врач советовал мне, чтобы я отдохнул. Я уговорил товарища, чтобы он молчал.
Зависни односи:
(изражени зависним падежом; глаголским прилогом; сложеном реченицом)
- просторни
Я тебя буду ждать у (около, возле) памятника.Она живёт у своих родителей.
Мы пошли туда, куда вела узкая тропника.
- временски
Это случилось по окончании войны.Возвращаясь домой, я встретил товарища. Кончив работу, он поехал домой.
- начински
Мне нужно с тобой поговорить с глазу на глаз. Друзья возвращались домой весело разговаривая. Он поздоровался кивнув головой.
- узрочни

Не находя нужного слова, он замолчал. Почувствовав голод, брат решил пообедать без меня. Так как брат почуствовал голод, он решил пообедать без меня.
- циљни
Реченице са одредбом у инфинитиву:
Мать отпустила дочку гулять. Мы пришли проститься. Мы пришли, чтобы проститься. Чтобы правильно говорить, нужно хорошо усвоить грамматику.

ФРАНЦУСКИ ЈЕЗИК

Именичка група
1) Систематизација употребе детерминаната: партитивних чланова и партитивног de; присвојних и показних придева; основних, редних бројева.
2) Систематизација рода и броја именица и придева, поређења придева и именица.
3) Систематизација заменица: личних ненаглашених (укључујући и заменицу on) и наглашених; заменица за директни и индиректни објекат; показних и присвојних; упитних.
Глаголска група
1) Систематизација глаголских времена индикатива (презент, сложени перфект, имперфект, плусквамперфект, футур први), као и перифрастичних конструкција: блиског футура, блиске прошлости.
2) Систематизација фреквентних униперсоналних глагола.
3) Систематизација презента кондиционала.
4) Презент субјунктива најфреквентнијих глагола (после il faut que, il vaut mieux que, il est nécessaire que, il est possible que и глагола заповести, жеље и осећања).
Предлози
1) Систематизација употребе предлога и фреквентних предложних израза (par rapport à, à côté de, au lieu de, à l'occasion de, à l'aide de, malgré).
2) Систематизација предлога за време и временских одредница (depuis, ça fait … que, en, dans, pour, il y a).
Прилози
1) Систематизација прилога за место, време, начин, количину (интензитет).
2) Поређење прилога.
Модалитети и форме реченице
1) Директни и индиректни говор.
2) Систематизација интерогативног и императивног модалитета.
3) Систематизација негације.
Сложене реченице
1) Систематизација координирања реченице са везницима et, ou, mais, car и прилозима/прилошким изразима c'est pourquoi, donc, puis, pourtant, par contre, par conséquent, au contraire.
2) Систематизација зависних реченица са најфеквентнијим везницима: релативних са заменицама qui, que, où; временских са везницима quand, chaque fois que, pendant que, depuis que; узрочних са везницима parce que и comme (рецептивно) ; финалних са везником pour que/pour+инфинитив; хипотетичних са везником si.

ШПАНСКИ ЈЕЗИК

Фонетика и правопис
Употреба и писање графичког акцента у свим позицијама унутар слога
Систематизација правила за писање графичког акцента
Лексикологија
Синоними и антоними
Морфологија
Именице
Систематизација рода и броја; слагање именица уз детерминатив и придев
Члан
Проширење употребе одређеног и неодређеног члана
Заменице
Присвојне заменице
Редослед и промена заменица у служби индиректног и директног објекта:
me lo/la, te lo/la, se lo/la, nos lo/la, os lo/la, se lo/la
Понављање ненаглашеног облика заменице после именице у служби директног објекта:
El pan lo compro en el supermercado.
Упитне заменице
qué, cuál/cuáles
Бројеви
Редни бројеви до десет
Глаголи
Систематизација употребе глаголских времена у индикативу:
1. Презент (Presente):
Siempre trabaja el turno por la mañana.
Презент за будућност:
Mañana voy de viaje.
Наративни презент за догађаје у прошлости:
En aquella época la gente vive más pobre que hoy.
2. Прости перфекат (Pretérito indefinido):
Систематизација основне употребе уз временске одредбе
3. Сложени перфекат (Pretérito perfecto compuesto)
Систематизација основне употребе уз временске одредбе
4. Имперфекат (Pretérito imperfecto)
Систематизација основне употребе имперфекта
5. Изражавање будуће радње помоћу перифрастичног футура (IR+a+infinitivo)
6. Глаголске перифразе са инфинитивом:
deber, empezar, acabar de, tener que, poder, soler
7. Глаголске перифразе са герундом:
estar, seguir, llevar
Синтакса
Реченица:
Зависно-сложена реченица у индикативу и уз инфинитив
Временска (Temporal)
Mientras iba por la calle, vi a Ángela.
Cuando estoy de vacaciones, siempre visito a mis abuelos.

Узрочна (Causal)
Estudio español porque me gusta.
Намерна (Final)
Estudio español para viajar por España.
Условна (Condicional)
Si viene, dile que estoy aquí.
Si quieres, iremos de paseo.
Директни и индиректни говор у индикативу (без правила о слагању времена):
Juan dice: "Vengo mañana."
Juan dice que viene el otro día.

ОПШТИ ТИП

Разред	Други
Недељни фонд часова	1+0,5

Годишњи фонд часова	теорија 37 + вежбе 18,5 у групи до 15 ученика	
Стандарди образовних постигнућа	Исходи за наставни предмет По завршетку другог разреда ученик ће бити у стању да:	Теме и кључни појмови садржаја програма
Основни ниво Област језичке вештине - СЛУШАЊЕ 2.СТ.1.1.1. Разуме краће поруке, обавештења и упутства која се саопштавају разговетно и полако. 2.СТ.1.1.2. Схвата смисао краће спонтане интеракције између двоје или више са/говорникау личном, образовном и јавном контексту. 2.СТ.1.1.3. Схвата општи смисао информације или краћих монолошких излагања уобразовном и јавном контексту. 2.СТ.1.1.4. Схвата смисао прилагођеног аудио и видео записа у вези с темама из свакодневног живота (стандардни говор, разговетни изговор и спор ритам излагања). 2. Област језичке вештине - ЧИТАЊЕ 2.СТ.1.2.1. Разуме општи смисао једноставних краћих текстова у вези с блиским темама, у којима преовлађују фреквентне речи и интернационализми. 2.СТ.1.2.2. Проналази потребне информације у једноставним текстовима (нпр. огласи,брошуре, обавештења, кратке новинске вести). 2.СТ.1.2.3. Разуме једноставне личне поруке и писма. 2.СТ.1.2.4. Уочава потребне детаље у текстовима из свакодневног живота (натписи најавним местима, упутства о руковању, етикете на производима, јеловник и сл.). 2.СТ.1.2.5. Разуме кратке адаптиране одломке књижевних дела, и друге поједностављене текстове који се односе на цивилизацијске тековине, културу и обичаје свог и другихнарода.	- разуме и извршава упутства и налоге за различите активности у образовном контексту и у свакодневним (приватним и јавним) комуникативним ситуацијама; - разуме општи садржај и најважније појединости краћих монолошких и дијалошких излагања о познатим и узрасно примереним темама, у којима се користи стандардни језик и разговетан изговор уз одговарајући број понављања или успоренији темпо говора; - разуме општи смисао информативних прилога (на интернету, радију, телевизији) о познатим или блиским темама, у којима се користи стандардни говор и разговетан изговор уз одговарајући број понављања; - разуме основне елементе садржаја (актере и њихове међусобне односе, околности радње, заплет и епилог...) у краћим медијски подржаним аудио и аудио-визуелним формама (исечци аудио-књига дијалошког карактера, радио-драма и других радијских снимака, краћих филмова и серија; видео спотови, прилози са јутјуба итд),	РАЗУМЕВАЊЕ ГОВОРА - разумевањеговора; - комуникативна ситуација; - монолошко и дијалошко излагање; - стандардни језик; - изговор; - информативни прилози; - размена информација; - култура и уметност; - ИКТ;
3. Област језичке вештине - ГОВОР 2.СТ.1.3.1. Уме да оствари друштвени контакт (нпр. поздрављање, представљање, захваљивање). 2.СТ.1.3.2. Изражава слагање/неслагање, предлаже, прихвата или упућује понуду или позив. 2.СТ.1.3.3. Тражи и даје једноставне информације, у приватном, јавном и образовном контексту. 2.СТ.1.3.4. Описује блиско окружење (особе, предмете, места, активности, догађаје). 2.СТ.1.3.5. Излаже већ припремљену кратку презентацију о блиским темама. 2.СТ.1.3.6. Преноси или интерпретира кратке поруке, изјаве, упутства или питања. 2.СТ.1.3.7. Излаже једноставне, блиске садржаје у вези са културом и традицијом свог идругих народа. 4. Област језичке вештине - ПИСАЊЕ 2.СТ.1.4.1. Пише кратке белешке и једноставне поруке (нпр. изражава захвалност,извињење, упозорење). 2.СТ.1.4.2. Пише приватно писмо о аспектима из свакодневног живота (нпр. описује људе, догађаје, места, осећања). 2.СТ.1.4.3. Попуњава образац/упитник, наводећи личне податке, образовање, интересовања и сл. 2.СТ.1.4.4. Пише једноставне текстове према моделу, уз помоћ илустрација, табела, слика, графикона, детаљних упутстава. 2.СТ.1.4.5. Преводи или интерпретира информације из једноставних порука, бележака или образаца. 5. Област ЗНАЊЕ О ЈЕЗИКУ 2.СТ.1.5.1. Користи задовољавајући број фреквентних речи и израза које му омогућавају изражавање основних комуникативних функција у свакодневним	у којима се обрађују блиске, познате и узрасно примерене теме; - разуме суштину размене информација саговорника који разговарају о блиским и познатим темама, уз евентуална понављања и појашњавања; - разуме основне (суштинске) аргументе, жеље, потребе и мишљења саговорника, уколико су изнета једноставним језичким средствима, умереним темпом говора и уз евентуалну невербалну, паравербалну или визуелну подршку; - разуме најопштији садржај излагања у којима се на узрасно примерен начин тематизују опште друштвена питања; - разуме општи смисао и одређене препознатљиве појединости текстова савремене музике различитих жанрова;	

ситуацијама. 2.СТ.1.5.2. Саставља кратке, разумљиве реченице користећи једноставне језичке структуре. 2.СТ.1.5.3. Има углавном јасан и разумљив изговор. 2.СТ.1.5.4. Пише с одговарајућом ортографском тачношћу уобичајене речи које користи у говору. 2.СТ.1.5.5. Примењује основну правописну норму. 2.СТ.1.5.6. Користи неутралан језички регистар. Средњи ниво 1. Област језичке вештине - СЛУШАЊЕ 2.СТ.2.1.1. Разуме суштину и битне појединости порука, упутстава и обавештења о темама из свакодневног живота и делатности. 2.СТ.2.1.2. Разуме суштину и битне појединости разговора или расправе између двоје или више са/говорника у приватном, образовном и јавном контексту. 2.СТ.2.1.3. Разуме суштину и битне појединости монолошког излагања у образовном и јавном контексту уколико је излагање јасно и добро структурирано. 2.СТ.2.1.4. Разуме суштину аутентичног тонског записа (аудио и видео запис) о познатим темама, представљених јасно и стандардним језиком. 2. Област језичке вештине - ЧИТАЊЕ 2.СТ.2.2.1. Разуме општи смисао и релевантне информације у текстовима о блиским темама из образовног и јавног контекста. 2.СТ.2.2.2. Открива значење непознатих речи на основу контекста који му је близак. 2.СТ.2.2.3. Разуме описе догађаја, осећања и жеља у личној преписци. 2.СТ.2.2.4. Проналази потребне информације у уобичајеним писаним документима (нпр. пословна преписка, проспекти, формулари). 2.СТ.2.2.5. Проналази специфичне појединости у дужем тексту са претежно сложенимструктурама, у коме се износе мишљења, аргументи и критике (нпр. новински чланци и стручни текстови). 2.СТ.2.2.6. Разуме адаптиране књижевне текстове и прилагођене текстове који се односе на цивилизацијске тековине, културу и обичаје свог и других народа. 3. Област језичке вештине - ГОВОР 2.СТ.2.3.1. Започиње, води и завршава једноставан разговор и укључује се у дискусију на теме како од личног интереса, тако и оне о свакодневном животу. 2.СТ.2.3.2. Износи лични став, уверења, очекивања, искуства, планове као и коментаре омишљењима других учесника у разговору. 2.СТ.2.3.3. Размењује, проверава, потврђује информације о познатим темама у формалним ситуацијама (нпр. у установама и на јавним местима). 2.СТ.2.3.4. Описује или препричава стварне или измишљене догађаје, осећања, искуства. 2.СТ.2.3.5. Излаже већ припремљену презентацију о темама из свог окружења или струке. 2.СТ.2.3.6. Извештава о догађају, разговору или садржају нпр. књиге, филма и сл. 2.СТ.2.3.7. Излаже садржаје и износи своје мишљење у вези са културом, традицијом и обичајима свог и других народа. 4. Област језичке вештине - ПИСАЊЕ 2.СТ.2.4.1. Пише белешке или одговара на поруке, истичући битне детаље. 2.СТ.2.4.2. У приватној преписци, тражи или преноси информације, износи лични став и аргументе. 2.СТ.2.4.3. Пише, према упутству, дескриптивне и наративне текстове о разноврснимтемама из области личних интересовања и искустава.		
	- разуме краће текстове о конкретним, блиским темама из свакодневног живота, као и о темама културног, наставног и образовног контекста; - разуме општи садржај и допунске информације из обавештења или упозорења на јавним местима; - разуме једноставније описе догађаја, намера, осећања и интересовања из преписке коју добија (имејлови, поруке, писма); - проналази и издваја релевантне информације из обавештења или проспеката и рекламних материјала; - разуме основну нит аргументације, чак и	РАЗУМЕВАЊЕ ПРОЧИТАНОГ ТЕКСТА - разумевање прочитаног текста; - врсте текстова; - издвајање поруке и суштинских информација; - препознавање основне аргументације; - непознате речи; - ИКТ;

	уколико не разуме све детаље текста; - разуме краће текстове на блиске, познате и обрађиване друштвене теме, препознаје најважније ауторове ставове и закључке; - разуме једноставне књижевне текстове различитих жанрова (поезија, проза, драма) у којима се појављују учесталије метафоре; - открива значење непознатих речи у писаном тексту на основу познатог контекста и језичког предзнања;	
	- користи релативно спонтано и самостално циљни језик као језик комуникације у учионици са наставником и са осталим ученицима и ученицама; - описује особе, радњу, место, доживљај или актуелна дешавања у садашњости, прошлости и будућности, користећи познате језичке и ванјезичке елементе; - саопштава и интерпретира најважније информације садржаја писаних, илустрованих и усмених текстова на теме предвиђене наставним програмом, користећи познате језичке елементе; - саопштава и интерпретира најважније информације садржаја кратких емисија, видео записа на теме предвиђене наставним програмом, користећи познате језичке елементе; - износи своје мишљење, изражава и образлаже ставове и реагује на мишљење и ставове других (допадање/недопадање итд.) користећи познате и једноставне језичке елементе; - започиње и учествује у дијалогу и размењује мишљења и информације у вези са својим окружењем и свакодневним ситуацијама; - представља укратко резултате самосталног истраживања на одређену тему; - интерпретира тематски прилагођене песме, рецитације и скечеве; - користи интонацију, ритам и висину гласа у складу са сопственом комуникативном намером и са степеном формалности говорне ситуације;	УСМЕНО ИЗРАЖАВАЊЕ - усмено изражавање; - неформалниразговор; - формалнадискусија; - функционалнасарадња; - интервјуисање; - интонација; - дијалог;
2.СТ.2.4.4. Пише кратке, једноставне есеје о различитим темама из личног искуства, приватног, образовног и јавног контекста. 2.СТ.2.4.5. Пише извештај или прослеђује вести (преводи, интерпретира, резимира, сажима) у вези са кратким и/или једноставним текстом из познатих области који чита или слуша. 5. Област ЗНАЊЕ О ЈЕЗИКУ 2.СТ.2.5.1. Користи речи и изразе који му омогућавају успешну комуникацију у предвидивим/свакодневним ситуацијама, актуелним догађајима и сл. 2.СТ.2.5.2. Правилно разуме и користи већи број сложенијих језичких структура. 2.СТ.2.5.3. Има сасвим разумљив изговор. 2.СТ.2.5.4. Пише прегледан и разумљив текст у коме су правопис, интерпункција и организација углавном добри. 2.СТ.2.5.5. Препознаје формални и неформални регистар; познаје правила понашања иразлике у култури, обичајима и веровањима своје земље и земље чији језик учи. Напредни ниво 1. Област језичке вештине - СЛУШАЊЕ 2.СТ.3.1.1. Разуме појединости значајне за разговор или расправу са сложеном аргументацијом у којој се износе лични ставови једног или више са/говорника, уприватном, образовном, јавном и професионалном контексту. 2.СТ.3.1.2. Разуме презентацију или предавање са сложеном аргументацијом уз помоћ пропратног материјала. 2.СТ.3.1.3. Разуме аутентични аудио и видео запис у коме се износе ставови на теме из друштвеног или професионалног живота. 2. Област језичке вештине - ЧИТАЊЕ 2.СТ.3.2.1. Препознаје тему и схвата садржај	- попуњава формуларе, упитнике и различите обрасце у личном и образовном домену; - пише белешке , поруке (имејлове, СМС поруке и сл.) да би тражио или пренео релевантне информације користећи стандардне формуле писаног изражавања; - пише текстове према моделу, уз помоћ илустрација, табела, слика, графикона, детаљних упутстава; - резимира прочитани/преслушани текст о блиским, познатим и обрађиваним друштвеним темама користећи једноставна језичка средства; - пише о блиским темама из свог окружења и подручја интересовања; - описује особе и догађаје поштујући правила кохерентности користећи фреквентне речи и изразе; - пише о властитом искуству описујући своје утиске и осећања, износећи мишљења, планове и очекивања, једноставним језичким средствима;	ПИСМЕНО ИЗРАЖАВАЊЕ - писмено изражавање - врсте текста; - описивање; - стандардне формуле писаног изражавања - лексика и комуникативне функције; - ИКТ;

разноврсних текстова, примењујућиодговарајуће технике/врсте читања. 2.СТ.3.2.2. Из различитих писаних извора, уз одговарајућу технику читања, долази до потребних информација из области личног интересовања. 2.СТ.3.2.3. Разуме формалну кореспонденцију у вези са струком или личниминтересовањима. 2.СТ.3.2.4. Разуме општи смисао и појединости у стручним текстовима на основусопственог предзнања (нпр. специјализовани чланци, приручници, сложена упутства). 2.СТ.3.2.5. Разуме садржај извештаја и/или чланка о конкретним или апстрактним темамау коме аутор износи нарочите ставове и гледишта. 2.СТ.3.2.6. Разуме одломке оригиналних књижевних дела и текстове који се односе нацивилизацијске тековине, културу и обичаје свог и других народа. 3. Област језичке вештине - ГОВОР 2.СТ.3.3.1. Активно учествује у формалним и неформалним разговорима/дискусијама о општим и стручним темама, с једним или више саговорника. 2.СТ.3.3.2. Размењује ставове и мишљења уз изношење детаљних објашњења, аргумената и коментара. 2.СТ.3.3.3. Методично и јасно излаже о разноврсним темама; објашњава своје становиштеизносећи предности и недостатке различитих тачака гледишта и одговара на питањаслушалаца. 2.СТ.3.3.4. Извештава о информацијама из нпр. новинског чланка, документарног програма, дискусија, излагања и вести (препричава, резимира, преводи). 2.СТ.3.3.5. Упоређује ставове и монолошки изражава мишљење у вези са културом,традицијом и обичајима свог и других народа. 4. Област језичке вештине - ПИСАЊЕ 2.СТ.3.4.1. Пише неформална писма у којима изражава властиту емотивну реакцију, наглашавајући детаље неког догађаја или искуства и коментаришући туђе ставове. 2.СТ.3.4.2. Пише пословна и друга формална писма различитог садржаја за личне потребеи потребе струке. 2.СТ.3.4.3. Пише дескриптивни или наративни текст о стварним или измишљеним догађајима. 2.СТ.3.4.4. Пише есеје, користећи информације из различитих извора и нуди аргументована решења у вези с одређеним питањима; јасно и детаљно исказује став,осећање, мишљење или реакцију. 2.СТ.3.4.5. Пише извештај/преводи садржаје и информације из дужих и сложенијихтекстова из различитих области које чита или слуша (нпр. препричава, описује, систематизује и сл.). 5. Област ЗНАЊЕ О ЈЕЗИКУ 2.СТ.3.5.1. Разуме и користи разноврстан репертоар речи, израза и идиома, који му омогућавају да се изражава јасно, течно, прецизно и детаљно. 2.СТ.3.5.2. Разуме целокупни репертоар граматичких структура и активно користи све уобичајене граматичке структуре. 2.СТ.3.5.3. Има јасан и природан изговор и интонацију. 2.СТ.3.5.4. Пише јасне, прегледне и разумљиве текстове, доследно примењујући језичка правила, правила организације текста и правописну норму. 2.СТ.3.5.5. Познаје и адекватно користи формални и неформални језички регистар.		
	- препознаје и наводи најзначајније личности и догађаје културе земље/ земаља чији језик учи и разуме њихову улогу у светским оквирима; - познаје правила понашања, свакодневне навике, сличности и разлике у култури своје земље и земље/ земаља чији језик учи; - препознаје најчешће стереотипе у вези са културом своје земље и земаља чији језик учи; - разликује основне облике примереног и непримереног понашања у контексту културе земље/ земаља чији језик учи (у односу на категорије времена, простора и покрета у комуникацији, као нпр. тачност, лични простор, мимика и сл); - препознаје и користи најфреквентније регистре и стилове у комуникацији на страном језику у складу са степеном	СОЦИОКУЛТУРНА КОМПЕТЕНЦИЈА - интеркултурност - правила понашања; - стереотипи; - стилови у комуникацији на страном језику; - ИКТ;

	формалности комуникативне ситуације; - истражује различите аспекте култура земље/ земаља чији језик учи у оквиру својих интересовања; - користи савремене видове комуникације у откривању културе земље/земаља чији језик учи; - користи знање страног језика у различитим видовима реалне комуникације (електронске поруке, СМС поруке, дискусије на блогу или форуму, друштвене мреже).	
	- преноси суштину и најважније појединости поруке са матерњег на страни језик/са страног на матерњи, додајући, по потреби, једноставнија објашњења и обавештења, писмено и усмено; - у писаном облику резимира на структурисан начин садржај краћег текста, аудио или визуелног записа и краће интеракције; - у усменом облику преноси садржај писаног или усменог текста, прилагођавајући га исказаним или претпостављеним потребама саговорника; - користи одговарајуће компензационе стратегије ради превазилажења тешкоћа које се јављају, на пример: преноси садржај уз употребу описа, парафраза и сл.;	МЕДИЈАЦИЈА - стратегије преношења поруке са матерњег на страни језик/са страног на матерњи;

ЈЕЗИЧКИ САДРЖАЈИ

ЕНГЛЕСКИ ЈЕЗИК
Именице
Именице у функцији придева
Члан
Употреба одређеног и неодређеногч лана.
Изостављање члана.
Заменице и детерминатори
Присвојне
Повратне.
Придеви и прилози
Прилози учесталости
Компаративи и суперлативи
Предлози
Предлози после именица (нпр. difference between)
Предлози после глагола (нпр.talkto, lookat).
Везници
Повезивање елемената исте важности: for, and, nor, but, or, yet, so.
Творба речи
Суфикси за именице које означавају занимања -er/or, -ist, -ician
Фразални глаголи са on, off, up, down... (нпр. go on, take off,cut down).
Глаголи
Обнављање обрађених глаголских времена са посебним акцентом на употреби прошлих времена:
Past Simple, Past Continuous, Present Perfect, Past Perfect
Usedto/wouldза уобичајене радње у прошлости
Will/going to за предвиђање
Модални глаголи (may/might; must/have to; must /mustn't / needn't;)
Пасивни глаголски облици и конструкције
Реченица
Питања (WH-questions, Tag questions)
Погодбене реченице (потенцијалне, иреалне).
Неуправни говор (са и без слагања времена).

ИТАЛИЈАНСКИ ЈЕЗИК
Именице
Обнављање и проширивање из претходних разреда
Властите и заједничке именице, одговарајући род и број са детерминативом
Системски приказ морфолошких карактеристика
Слагање именица и придева
Члан
Обнављање и проширивање из претходних разреда
Систематизација употребе одређеног и неодређеног члана
Партитивни члан (articolo partitivo)
Заменице
Обнављање и проширивање из претходних разреда
Личне заменице (pronomi personali)
Наглашене личне заменице
Наглашене личне заменице у служби директног објекта (complemento oggetto) и индиректног објекта (complemento di termine)
Присвојне заменице (pronomi possessivi)
Показне заменице (pronomi dimostrativi: questo, quello)
Повратне заменице (pronomi riflessivi)
Упитне заменице (pronomi interrogativi: chi? che?/che cosa? quanto/a/i/e? quale/i?)

Релативне заменице (pronimi relativi: che, cui)
Ненаглашене личне заменице у служби директног објекта у сложеним временима (pronomi diretti nei tempi composti)
Неодређене заменице (pronomi indefiniti: niente/nulla, nessuno, qualcosa, qualcuno, alcuni)
Придеви
Обнављање и проширивање из претходних разреда
Описни придеви, слагање придева и именице у роду и броју
Компарација придева (grado comparativo: Anna è più alta di Luca e superlativo dell'aggettivo: Anna è la più alta della classe)
Апсолутни суперлатив (superlativo assoluto: Maria è bellisima)
Присвојни придеви (aggettivi possessivi)
Употреба члана уз присвојне придеве (la mia bici, tuo fratello)
Показни придеви (aggettivi dimostrativi: questo, quello)
Неодређени придеви (aggettivi indefiniti: alcuni, nessuno, qualche, ogni)
Назив боја (bianco, rosso, verde, giallo, nero, azzurro...), морфолошке особености придева (viola, rosa, blu, arancione)
Бројеви
Главни бројеви (numeri cardinali)
Редни бројеви (numeri ordinali)
Предлози
Обнављање и проширивање из претходних разреда
Прости предлози di, a, da, in, con, su, per, tra, fra и њихова употреба
Предлози dentro, fuori, sotto, sopra, davanti, dietro
Предлози спојени са чланом (preposizioni articolate)
Глаголи
Обнављање и проширивање из претходних разреда
Садашње време (presente indicativo)
Presente progressivo (stare + gerundio)
Императив (imperativo). Заповедни начин за сва лица: Fa' presto! Non tornare tardi! Non andate via senza di me! Prego Signora, entri! Mi dia un etto di prosciutto, per favore!
Повратни глаголи (verbi riflessivi)
Употреба глагола piacere
Перфекат (passato prossimo) правилних и неправилних глагола: Sono andata alla stazione; Non ho fatto il compito di casa
Перфект модалних глагола volere, dovere, potere, sapere: Sono dovuto andare dal dentista; Ho potuto leggere i titoli in italiano
Кондиционал садашњи правилних и неправилних глагола (condizionale presente: Vorrei un chilo di mele, per favore! Potresti prestarmi il tuo libro di italiano?)
Футур правилних и неправилних глагола (futuro semplice: Noi torneremo a casa alle cinque)
Имперфекат (imperfetto: C'era una volta un re e viveva in un castello)
Плусквамперфекат (trapassato prossimo: Sono arrivato alla stazione quando il treno era già partito)
Прилози
Обнављање и проширивање из претходних разреда
Основни прилози (bene, male, molto, poco, troppo, meno, più), прилошки изрази за одређивање времена(prima, durante, dopo) и простора (a destra, a sinistra, dritto, davanti, dietro, sotto, sopra, su, giù)
Упитни прилози quando? come? perché? dove?
Грађење прилога од придева помоћу суфикса mente
Речце
Обнављање и проширивање из претходних разреда
Ci, ne
Везници
Обнављање и проширивање из претходних разреда
e, anche, o, ma, perché, se, quando, come, siccome, appena
Реченица
Обнављање и проширивање из претходних разреда
Проста и проширена реченица у потврдном и у одричном облику
Упитна реченица
Ред речи у реченици
Сложена реченица: употреба везника који уводе зависну реченицу (временску, узрочну, релативну, хипотетички период)
Хипотетички период: Реална погодбена реченица: Se piove, prendi l'ombrello;
Se farà bel tempo, andremo in gita

НЕМАЧКИ ЈЕЗИК

Именице
Властите и заједничке именице у облицима једнине и множине: Bild - Bilder, Kopf - Köpfe, Frau - Frauen.
именице изведене суфиксацијом (уз усвајање одговарајућег рода): Freiheit, Bildung.
Изведене префиксацијом/префиксацијом и суфиксациојом: Verstand, Ausbildung
Сложенице: Sommerferien, Jugendliebe, Tomatensuppe.
Singulariatantum, Pluraliatantum: Hunger, Durst, Ferien, Geschwister.
Придеви
Изведени суфиксацијом од глагола, именица и прилога: gestrig, heutig, ärztlich, launisch, liebevoll, sprachlos
Сложени: bildschön, blitzschnell
Јака, слаба и мешовита придевска промена у номинативу, дативу и акузативу једнине и множине - рецептивно и продуктивно
Позитив, компаратив и суперлатив у атрибутској и прилошкој функцији: der höchste Berg, das teuerste Auto, am langweiligsten.
Члан
Одређени (der, die, das), неодређени (ein, eine), присвојни (mein, dein), показни (dieser, jeder), негациони (kein, keine).
Употреба члана у номинативу (субјекат), акузативу и дативу (директни и индиректни објекат), партитивном генитиву (die Hälfte des Lebens), посесивном генитиву (die Schwester meiner Mutter, das Haus meiner Eltern).
Употреба одређеног члана уз географске појмове: називе земаља мушког и женског рода и у множини, река, језера и планина (Sie waren am Schwarzen Meer. Er lebt in der Türkei.)
Употреба одређеног члана уз имена годишњих доба, месеци и дана у недељи, уз претходно дефинисане или јединствене појмове (Der Montag ist der erste Tag in der Woche. Der Sommer ist die heißeste Jahreszeit.)
Употреба нултог члана уз одређене топониме (називе земаља, континената и насељених места), уз предикативно употребљене називе занимања, градивне именице, узвике и фразеолошке конструкције (Serbien ist ein schönes Land. Berlin ist die Hauptstadt der BRD. Peter ist Lehrer. Ich soll Milch, Brot und Butter kaufen. Hilfe! Wir konnten kaum zu Wort kommen.)
Употреба неодређеног члана за исказивање категорије, уз непознате или први пут споменуте појмове (Das ist ein Tisch. Serbien ist ein schönes Land. Da liegt ein Buch.)
Бројеви
Основни и редни бројеви (der siebte Achte, am siebten Ersten)

Предлози
Са акузативом (Ich kaufe ein Geschenk für dich.), са дативом (Sie arbeitet bei einem Zahnarzt), предлози са дативом и акузативом (Er ist in der Schule. Sie kommt in die Schule.)
Глаголи
Глаголска времена: презент са специфичним облицима (klingeln, wechseln, halten, raten), претерит, перфекат и футур слабих и јаких глагола, помоћних и модалних глагола, глагола са наглашеним и ненаглашеним префиксима. Глагол lassen. Глаголи са предлозима (warten auf, denken an). Конјунктив помоћних и модалних глагола и „würde" + инфинитив у функцији изражавања жеље, савета, препоруке и реалног и иреалног услова у садашњости (Ich hätte gern... Du solltest ... Wenn ich Zeit hätte, würde ich ins Kino gehen.). Императив. Инфинитив са „zu" уз модалитетне глаголе одређене именице и придеве, као и устаљене изразе (Hast du noch viel zu lernen? Sie hatte keine Zeit/Lust/Möglichkeit, mit ihm darüber zu sprechen. Es ist gesund, viel Obst zu essen. Du brauchst dir keine Sorgen zu machen. Wann hat er aufgehört, Fleisch zu essen?)
Везници и везнички изрази
Конјунктори и субјунктори und, oder, aber, doch, sondern, dass, sodass, weil, denn, wenn, als, während, bis, seit, bevor.
Заменице
Личне заменице у номинативу, генитиву, дативу и акузативу, повратна заменица у дативу и акузативу, упитне заменице welch- и was für ein-, релативне заменице у номинативу и акузативу.
Прилози
За време (gestern), место (hier, dort), начин (allein), количину (viel, wenig), узрок (deshalb, darum), заменички прилози (woran, dafür).
Реченице
Изјавне реченице, упитне реченице, независне и зависне реченице.
Ред речи у реченици
Лексикографија
Структура једнојезичних речника и служење њима. Упознавање са електронским лексикографским изворима. Коришћење апликација - лексикографских помагала.

РУСКИ ЈЕЗИК

Фонетика са прозодијом
Систематизација правила руског књижевног изговора (акање/икање, изговор гласа [j], изговор сугласничких група, опозиција звучни/безвучни сугласник, алтернације/једначења сугласника пред сугласницима, обезвучавање звучних сугласника на крају речи, основне интонационе конструкције).
Именице
Предлошко-падешке конструкције са акцентом на разликама у односу на српски језик: игра в футбол, игра в шахматы; обучение русскому языку; контрольная по русскому; учёба в университете; подготовка к экзамену и сл.
Именице на -ия, -ие, -мя, -анин(янин)
Скраћенице (ВУЗ, АН, МГУ, РФ и сл.) - рецептивно.
Заменице
Неодређене заменице типа кто-то, кто-нибудь - рецептивно
Придеви
Дужи и краћи облици придева. Обавезна употреба краћег облика, у предикату са допуном (Эти задания для нас просты. Эти задания простые.)
Бројеви
Промена и употреба основних (1-4, 5-20, 30, 40, 90, 1000, милион, милиард) и редних бројева при исказивању времена по часовнику, датума, количине са предлозима без, около, с...до,с...по, от...до, к.
Глаголи
Систематизација правила и начина исказивања заповести.
Најчешћи префикси код грађења глагола и њихова улога у промени глаголског вида (сделать, заговорить, написать, переписать).
Видски парови: брать/взять, говорить/сказать, класть/положить, ложиться/лечь, садиться/сесть.
Прошло време глагола са инфинитивном основом на сугласник (идти, везти, нести, запереть).
Глаголски прилози несвршеног и свршеног вида (молча, поверив, вернувшись).
Прилози
Најфреквентнији суфикси за грађење прилога: придевска основа + -о (тихо, скромно и сл.); придевска основа + -и (по-русски, практически и сл.).
Реченични модели
Реченичне моделе предвиђене програмом за први разред и даље употребљавати у различитим контекстима. У II разреду посебну пажњу посветити, пре свега (у виду вежби), моделима у потврдном, одричном и упитном облику за исказивање следећиходноса:
Субјекатско-предикатски односи
Реченице са кратким придевским обликом у предикату. Я был болен гриппом.
Он способен к математике.
Објекатски односи
Реченице са објектом у инфинитиву.
Врач советовал мне отдохнуть. Я уговорил товарища молчать.
Сложена реченица -
Врач советовал мне, чтобы я отдохнул. Я уговорил товарища, чтобы он молчал.
Зависни односи:
(изражени зависним падежом; глаголским прилогом; сложеном реченицом)
- просторни
Я тебя буду ждать у (около, возле) памятника. Она живёт у своих родителей. Мы пошли туда, куда вела узкая тропника.
- временски
Это случилось по окончании войны. Возвращаясь домой, я встретил товарища. Кончив работу, он поехал домой.
- начински
Мне нужно с тобой поговорить с глазу на глаз. Друзья возвращались домой весело разговаривая. Он поздоровался кивнув головой.
- узрочни
Не находя нужного слова, он замолчал. Почувствовав голод, брат решил пообедать без меня. Так как брат почуствовал голод, он решил пообедать без меня.
- циљни
Реченице са одредбом у инфинитиву:
Мать отпустила дочку гулять. Мы пришли проститься. Мы пришли, чтобы проститься. Чтобы правильно говорить, нужно хорошо усвоить грамматику.

ФРАНЦУСКИ ЈЕЗИК

Именичка група
1. Систематизација употребе детерминаната: партитивних чланова и партитивног de; присвојних и показних придева; основних, редних бројева.
2. Систематизација рода и броја именица и придева,поређења придева и именица.
3. Систематизација заменица: личних ненаглашених (укључујући и заменицу on) и наглашених; заменица за директни и индиректни објекат; показних и присвојних; упитних.
Глаголска група

1) Систематизација глаголских времена индикатива (презент, сложени перфект, имперфект, плусквамперфект, футур први), као и перифрастичних конструкција: блиског футура, блиске прошлости.
2) Систематизација фреквентних униперсоналних глагола.
3) Систематизација презента кондиционала.
4) Презент субјунктива најфреквентнијих глагола (после il faut que, il vaut mieux que, il est nécessaire que, il est possible que и глагола заповести, жеље и осећања).
Предлози
1) Систематизација употребе предлога и фреквентних предложних израза (par rapport à, à côté de, au lieu de, à l'occasion de, à l'aide de, malgré).
2) Систематизација предлога за време и временских одредница (depuis, ça fait … que, en, dans, pour, il y a).
Прилози
1) Систематизација прилога за место, време, начин, количину (интензитет).
2) Поређење прилога.
Модалитети и форме реченице
1) Директни и индиректни говор.
2) Систематизација интерогативног и императивног модалитета.
3) Систематизација негације.
Сложене реченице
1) Систематизација координирања реченице са везницима et, ou, mais, car и прилозима/прилошким изразима c'est pourquoi, donc, puis, pourtant, par contre, par conséquent, au contraire.
2) Систематизација зависних реченица са најфеквентнијим везницима: релативних са заменицама qui, que, où; временских са везницима quand, chaque fois que, pendant que, depuis que; узрочних са везницима parce que и comme (рецептивно) ; финалних са везником pour que/pour+инфинитив; хипотетичних са везником si.

ШПАНСКИ ЈЕЗИК

Фонетика и правопис
Употреба и писање графичког акцента у свим позицијама унутар слога
Систематизација правила за писање графичког акцента
Лексикологија
Синоними и антоними
Морфологија
Именице:
- Систематизација рода и броја; слагање именица уз детерминатив и придев
Члан:
- Проширење употребе одређеног и неодређеног члана
Заменице:
- Присвојне заменице
- Редослед и промена заменица у служби индиректног и директног објекта:
me lo/la, te lo/la, se lo/la, nos lo/la, os lo/la, se lo/la
- Понављање ненаглашеног облика заменице после именице у служби директног објекта:
El pan lo compro en el supermercado.
- Упитне заменице
qué, cuál/cuáles
Бројеви:
Редни бројеви до десет
Глаголи:
- Систематизација употребе глаголских времена у индикативу:
1. Презент (Presente):
Siempre trabaja el turno por la mañana.
Презент за будућност:
Mañana voy de viaje.
Наративни презент за догађаје у прошлости:
En aquella época la gente vive más pobre que hoy.
2. Прости перфекат (Pretérito indefinido):
Систематизација основне употребе уз временске одредбе
3. Сложени перфекат (Pretérito perfecto compuesto)
Систематизација основне употребе уз временске одредбе
4. Имперфекат (Pretérito imperfecto)
Систематизација основне употребе имперфекта
5. Изражавање будуће радње помоћу перифрастичног футура (IR+a+infinitivo)
6. Глаголске перифразе са инфинитивом:
deber, empezar, acabar de, tener que, poder, soler
7. Глаголске перифразе са герундом:
estar, seguir, llevar
Синтакса
Реченица:
Зависно-сложена реченица у индикативу и уз инфинитив
Временска (Temporal)
Mientras iba por la calle, vi a Ángela.
Cuando estoy de vacaciones, siempre visito a mis abuelos.
Узрочна (Causal)
Estudio español porque me gusta.
Намерна (Final)
Estudio español para viajar por España.
Условна (Condicional):
Si viene, dile que estoy aquí.
Si quieres, iremos de paseo.
Директни и индиректни говор у индикативу (без правила о слагању времена):
Juan dice: "Vengo mañana."
Juan dice que viene el otro día.

ДРУШТВЕНО-ЈЕЗИЧКИ СМЕР

Разред	Други	

Недељни фонд часова	2+0,5	
Годишњи фонд часова	теорија 74 + вежбе 18,5 у групи до 15 ученика	
Стандарди образовних постигнућа	Исходи за наставни предмет По завршетку другог разреда ученик ће бити у стању да:	Теме и кључни појмови садржаја програма
Основни ниво Област језичке вештине - СЛУШАЊЕ 2.СТ.1.1.1. Разуме краће поруке, обавештења и упутства која се саопштавају разговетно и полако. 2.СТ.1.1.2. Схвата смисао краће спонтане интеракције између двоје или више са/говорникау личном, образовном и јавном контексту. 2.СТ.1.1.3. Схвата општи смисао информације или краћих монолошких излагања уобразовном и јавном контексту. 2.СТ.1.1.4. Схвата смисао прилагођеног аудио и видео записа у вези с темама из свакодневног живота (стандардни говор, разговетни изговор и спор ритам излагања). 2. Област језичке вештине - ЧИТАЊЕ 2.СТ.1.2.1. Разуме општи смисао једноставних краћих текстова у вези с блиским темама, у којима преовлађују фреквентне речи и интернационализми. 2.СТ.1.2.2. Проналази потребне информације у једноставним текстовима (нпр. огласи,брошуре, обавештења, кратке новинске вести). 2.СТ.1.2.3. Разуме једноставне личне поруке и писма. 2.СТ.1.2.4. Уочава потребне детаље у текстовима из свакодневног живота (натписи најавним местима, упутства о руковању, етикете на производима, јеловник и сл.). 2.СТ.1.2.5. Разуме кратке адаптиране одломке књижевних дела, и друге поједностављене текстове који се односе на цивилизацијске тековине, културу и обичаје свог и другихнарода. 3. Област језичке вештине - ГОВОР 2.СТ.1.3.1. Уме да оствари друштвени контакт (нпр. поздрављање, представљање, захваљивање). 2.СТ.1.3.2. Изражава слагање/неслагање, предлаже, прихвата или упућује понуду или позив. 2.СТ.1.3.3. Тражи и даје једноставне информације, у приватном, јавном и образовном контексту. 2.СТ.1.3.4. Описује блиско окружење (особе, предмете, места, активности, догађаје).	- разуме и извршава упутства и налоге за различите активности у образовном контексту и у свакодневним (приватним и јавним) комуникативним ситуацијама; - разуме општи садржај и најважније појединости краћих монолошких и дијалошких излагања о познатим и узрасно примереним темама, у којима се користи стандардни језик и разговетан изговор; - разуме општи смисао информативних прилога (на интернету, радију, телевизији) о познатим или блиским темама, у којима се користи стандардни говор и разговетан изговор; - разуме основне елементе садржаја (актере и њихове међусобне односе, околности радње, заплет и епилог...) у краћим медијски подржаним аудио и аудио-визуелним формама (исечци аудио-књига дијалошког карактера, радио-драма и других радијских снимака, краћих филмова и серија; видео спотови, прилози са јутјуба итд), у којима се обрађују блиске, познате и узрасно примерене теме; - разуме суштину размене информација саговорника који разговарају о блиским и познатим темама; - разуме аргументе, осећања, жеље, потребе и образложења ставова и мишљења саговорника, уколико су изнета једноставним језичким средствима, умереним темпом говора и уз евентуалну невербалну, паравербалну или визуелну подршку;	РАЗУМЕВАЊЕ ГОВОРА - разумевањеговора; - комуникативна ситуација; - монолошко и дијалошко излагање; - стандардни језик; - изговор; - информативниприлози; - размена информација; - култура и уметност; - ИКТ;
2.СТ.1.3.5. Излаже већ припремљену кратку презентацију о блиским темама. 2.СТ.1.3.6. Преноси или интерпретира кратке поруке, изјаве, упутства или питања. 2.СТ.1.3.7. Излаже једноставне, блиске садржаје у вези са културом и традицијом свог идругих народа. 4. Област језичке вештине - ПИСАЊЕ 2.СТ.1.4.1. Пише кратке белешке и једноставне поруке (нпр. изражава захвалност, извињење, упозорење). 2.СТ.1.4.2. Пише приватно писмо о аспектима из свакодневног живота (нпр. описује људе, догађаје, места, осећања). 2.СТ.1.4.3. Попуњава образац/упитник, наводећи личне податке, образовање, интересовања и сл. 2.СТ.1.4.4. Пише једноставне текстове према моделу, уз помоћ илустрација, табела, слика, графикона, детаљних упутстава. 2.СТ.1.4.5. Преводи или интерпретира информације из једноставних порука, бележака или образаца. 5. Област ЗНАЊЕ О ЈЕЗИКУ 2.СТ.1.5.1. Користи задовољавајући број фреквентних речи и израза које му омогућавају изражавање основних комуникативних функција у свакодневним ситуацијама. 2.СТ.1.5.2. Саставља кратке, разумљиве реченице користећи једноставне језичке структуре. 2.СТ.1.5.3. Има углавном јасан и разумљив изговор. 2.СТ.1.5.4. Пише с одговарајућом ортографском тачношћу уобичајене речи које користи у говору. 2.СТ.1.5.5. Примењује основну правописну норму. 2.СТ.1.5.6. Користи неутралан језички регистар. Средњи ниво 1. Област језичке вештине - СЛУШАЊЕ 2.СТ.2.1.1. Разуме суштину и битне појединости порука, упутстава и обавештења о темама из свакодневног живота и делатности. 2.СТ.2.1.2. Разуме суштину и битне појединости	- разуме најопштији садржај излагања у којима се на узрасно примерен начин тематизују опште друштвена питања; - разуме општи смисао и одређене препознатљиве појединости текстова савремене музике различитих жанрова; - разуме, на основу контекста и језичког предзнања, непознате елементе поруке контекстуализујући њене битне елементе;	

разговора или расправе између двоје или више са/говорника у приватном, образовном и јавном контексту. 2.СТ.2.1.3. Разуме суштину и битне појединости монолошког излагања у образовном и јавном контексту уколико је излагање јасно и добро структурирано. 2.СТ.2.1.4. Разуме суштину аутентичног тонског записа (аудио и видео запис) о познатим темама, представљених јасно и стандардним језиком. 2. Област језичке вештине - ЧИТАЊЕ 2.СТ.2.2.1. Разуме општи смисао и релевантне информације у текстовима о блиским темама из образовног и јавног контекста. 2.СТ.2.2.2. Открива значење непознатих речи на основу контекста који му је близак. 2.СТ.2.2.3. Разуме описе догађаја, осећања и жеља у личној преписци. 2.СТ.2.2.4. Проналази потребне информације у уобичајеним писаним документима (нпр. пословна преписка, проспекти, формулари). 2.СТ.2.2.5. Проналази специфичне појединости у дужем тексту са претежно сложенимструктурама, у коме се износе мишљења, аргументи и критике (нпр. новински чланци и стручни текстови). 2.СТ.2.2.6. Разуме адаптиране књижевне текстове и прилагођене текстове који се односе на цивилизацијске тековине, културу и обичаје свог и других народа. 3. Област језичке вештине - ГОВОР 2.СТ.2.3.1. Започиње, води и завршава једноставан разговор и укључује се у дискусију на теме како од личног интереса, тако и оне о свакодневном животу. 2.СТ.2.3.2. Износи лични став, уверења, очекивања, искуства, планове као и коментаре омишљењима других учесника у разговору. 2.СТ.2.3.3. Размењује, проверава, потврђује информације о познатим темама у формалним ситуацијама (нпр. у установама и на јавним местима). 2.СТ.2.3.4. Описује или препричава стварне или измишљене догађаје, осећања, искуства. 2.СТ.2.3.5. Излаже већ припремљену презентацију о темама из свог окружења или струке. 2.СТ.2.3.6. Извештава о догађају, разговору или садржају нпр. књиге, филма и сл. 2.СТ.2.3.7. Излаже садржаје и износи своје мишљење у вези са културом, традицијом и обичајима свог и других народа. 4. Област језичке вештине - ПИСАЊЕ 2.СТ.2.4.1. Пише белешке или одговара на поруке, истичући битне детаље. 2.СТ.2.4.2. У приватној преписци, тражи или преноси информације, износи лични став и аргументе. 2.СТ.2.4.3. Пише, према упутству, дескриптивне и наративне текстове о разноврснимтемама из области личних интересовања и искустава. 2.СТ.2.4.4. Пише кратке, једноставне есеје о различитим темама из личног искуства, приватног, образовног и јавног контекста. 2.СТ.2.4.5. Пише извештај или прослеђује вести (преводи, интерпретира, резимира, сажима) у вези са кратким и/или једноставним текстом из познатих области који чита или слуша. 5. Област ЗНАЊЕ О ЈЕЗИКУ 2.СТ.2.5.1. Користи речи и изразе који му омогућавају успешну комуникацију у предвидивим/свакодневним ситуацијама, актуелним догађајима и сл.		
	- разуме краће текстове о блиским темама из свакодневног живота, као и о темама културног, наставног и образовног контекста; - разуме општи садржај и допунске информације из обавештења или упозорења на јавним местима; - разуме описе догађаја, намера, осећања и интересовања из преписке коју добија (имејлови, поруке, писма); - проналази и издваја релевантне информације из обавештења или проспеката и рекламних материјала; - разуме основну нит аргументације, чак и уколико не разуме све детаље текста;	РАЗУМЕВАЊЕ ПРОЧИТАНОГ ТЕКСТА - разумевање прочитаног текста; - врсте текстова - издвајање поруке и суштинских информација; - препознавање основне аргументације; - непознате речи; - ИКТ;

	- разуме краће текстове на блиске, познате и обрађиване друштвене теме, препознаје најважније ауторове ставове и закључке; - разуме једноставније књижевне текстове различитих жанрова (поезија, проза, драма), у којима се појављују учесталије метафоре, пренесена или скривена значења; - открива значење непознатих речи у писаном тексту на основу познатог контекста и језичког предзнања;	
	- користи релативно спонтано и самостално циљни језик као језик комуникације у учионици са наставником и са осталим ученицима и ученицама; - описује особе, радњу, место, доживљај или актуелна дешавања у садашњости, прошлости и будућности, користећи познате језичке и ванјезичке елементе; - саопштава и интерпретира најважније информације садржаја писаних, илустрованих и усмених текстова на теме предвиђене наставним програмом, користећи познате језичке елементе; - саопштава и интерпретира најважније информације садржаја кратких емисија, видео записа на теме предвиђене наставним програмом, користећи познате језичке елементе; - износи своје мишљење, изражава и образлаже ставове и реагује на мишљење и ставове других (допадање/недопадање итд.), користећи познате и једноставне језичке елементе; - започиње и учествује у дијалогу и размењује мишљења и информације у вези са својим окружењем и свакодневним ситуацијама; - представља укратко резултате самосталног истраживања на одређену тему; - интерпретира тематски прилагођене песме, рецитације и скечеве; - користи интонацију, ритам и висину гласа у складу са сопственом комуникативном намером и са степеном формалности говорне ситуације;	УСМЕНО ИЗРАЖАВАЊЕ - усмено изражавање; - неформалниразговор; - формалнадискусија; - функционалнасарадња; - интервјуисање; - интонација; - дијалог;
2.СТ.2.5.2. Правилно разуме и користи већи број сложенијих језичких структура. 2.СТ.2.5.3. Има сасвим разумљив изговор. 2.СТ.2.5.4. Пише прегледан и разумљив текст у коме су правопис, интерпункција и организација углавном добри. 2.СТ.2.5.5. Препознаје формални и неформални регистар; познаје правила понашања иразлике у култури, обичајима и веровањима своје земље и земље чији језик учи. Напредни ниво 1. Област језичке вештине - СЛУШАЊЕ 2.СТ.3.1.1. Разуме појединости значајне за разговор или расправу са сложеном аргументацијом у којој се износе лични ставови једног или више са/говорника, уприватном, образовном, јавном и професионалном контексту. 2.СТ.3.1.2. Разуме презентацију или предавање са сложеном аргументацијом уз помоћ пропратног материјала. 2.СТ.3.1.3. Разуме аутентични аудио и видео запис у коме се износе ставови на теме из друштвеног или професионалног живота. 2. Област језичке вештине - ЧИТАЊЕ 2.СТ.3.2.1. Препознаје тему и схвата садржај разноврсних текстова, примењујућиодговарајуће технике/врсте читања. 2.СТ.3.2.2. Из различитих писаних извора, уз одговарајућу технику читања, долази до потребних информација из области личног интересовања. 2.СТ.3.2.3. Разуме формалну кореспонденцију у вези са струком или личниминтересовањима. 2.СТ.3.2.4. Разуме општи смисао и појединости у стручним текстовима на основусопственог предзнања (нпр. специјализовани чланци, приручници, сложена упутства). 2.СТ.3.2.5. Разуме садржај извештаја и/или чланка о конкретним или апстрактним темамау коме аутор	- попуњава формуларе, упитнике и различите обрасце у личном и образовном домену; - пише белешке , поруке (имејлове, СМС поруке и сл.) да би тражио или пренео релевантне информације користећи стандардне формуле писаног изражавања; - пише текстове према моделу, уз помоћ илустрација, табела, слика, графикона, детаљних упутстава; - резимира прочитани/преслушани текст о блиским, познатим и обрађиваним друштвеним темама користећи једноставна језичка средства; - пише о блиским темама из свог окружења и подручја интересовања; - описује особе и догађаје поштујући правила кохерентности користећи фреквентне речи и изразе; - пише о властитом искуству описујући своје утиске и осећања, износећи мишљења, планове и очекивања, једноставним језичким средствима;	ПИСМЕНО ИЗРАЖАВАЊЕ - писмено изражавање - врсте текста; - описивање; - стандардне формуле писаног изражавања - лексика и комуникативне функције - ИКТ;

износи нарочите ставове и гледишта. 2.СТ.3.2.6. Разуме одломке оригиналних књижевних дела и текстове који се односе нацивилизацијске тековине, културу и обичаје свог и других народа. 3. Област језичке вештине - ГОВОР 2.СТ.3.3.1. Активно учествује у формалним и неформалним разговорима/дискусијама о општим и стручним темама, с једним или више саговорника. 2.СТ.3.3.2. Размењује ставове и мишљења уз изношење детаљних објашњења, аргумената и коментара. 2.СТ.3.3.3. Методично и јасно излаже о разноврсним темама; објашњава своје становиштеизносећи предности и недостатке различитих тачака гледишта и одговара на питањаслушалаца. 2.СТ.3.3.4. Извештава о информацијама из нпр. новинског чланка, документарног програма, дискусија, излагања и вести (препричава, резимира, преводи). 2.СТ.3.3.5. Упоређује ставове и монолошки изражава мишљење у вези са културом,традицијом и обичајима свог и других народа. 4. Област језичке вештине - ПИСАЊЕ 2.СТ.3.4.1. Пише неформална писма у којима изражава властиту емотивну реакцију, наглашавајући детаље неког догађаја или искуства и коментаришући туђе ставове. 2.СТ.3.4.2. Пише пословна и друга формална писма различитог садржаја за личне потребеи потребе струке. 2.СТ.3.4.3. Пише дескриптивни или наративни текст о стварним или измишљеним догађајима. 2.СТ.3.4.4. Пише есеје, користећи информације из различитих извора и нуди аргументована решења у вези с одређеним питањима; јасно и детаљно исказује став,осећање, мишљење или реакцију. 2.СТ.3.4.5. Пише извештај/преводи садржаје и информације из дужих и сложенијихтекстова из различитих области које чита или слуша (нпр. препричава, описује, систематизује и сл.). 5. Област ЗНАЊЕ О ЈЕЗИКУ 2.СТ.3.5.1. Разуме и користи разноврстан репертоар речи, израза и идиома, који му омогућавају да се изражава јасно, течно, прецизно и детаљно. 2.СТ.3.5.2. Разуме целокупни репертоар граматичких структура и активно користи све уобичајене граматичке структуре. 2.СТ.3.5.3. Има јасан и природан изговор и интонацију. 2.СТ.3.5.4. Пише јасне, прегледне и разумљиве текстове, доследно примењујући језичка правила, правила организације текста и правописну норму. 2.СТ.3.5.5. Познаје и адекватно користи формални и неформални језички регистар.		
	- препознаје и наводи најзначајније личности и догађаје културе земље/ земаља чији језик учи и разуме њихову улогу у светским оквирима; - познаје правила понашања, свакодневне навике, сличности и разлике у култури своје земље и земље/ земаља чији језик учи; - препознаје најчешће стереотипе у вези са културом своје земље и земаља чији језик учи; - разликује основне облике примереног и непримереног понашања у контексту културе земље/ земаља чији језик учи (у односу на категорије времена, простора и покрета у комуникацији, као нпр. тачност, лични простор, мимика и сл); - препознаје и користи најфреквентније регистре и стилове у комуникацији на страном језику у складу са степеном формалности комуникативне ситуације; - истражује различите аспекте култура земље/ земаља чији језик учи у оквиру својих интересовања; - користи савремене видове комуникације у откривању културе земље/земаља чији језик учи; - користи знање страног језика у различитим видовима реалне комуникације (електронске поруке, СМС поруке, дискусије на блогу или	СОЦИОКУЛТУРНА КОМПЕТЕНЦИЈА - интеркултурност; - правила понашања; - стереотипи; - стилови у комуникацији на страном језику; - ИКТ;

	форуму, друштвене мреже).	
	- преноси суштину и важније појединости поруке са матерњег на страни језик/са страног на матерњи, додајући, по потреби, једноставнија објашњења и обавештења, писмено и усмено; - у писаном облику резимира на структурисан начин садржај краћег текста, аудио или визуелног записа и краће интеракције; - у усменом облику преноси садржај писаног или усменог текста, прилагођавајући га исказаним или претпостављеним потребама саговорника; - користи одговарајуће компензационе стратегије ради превазилажења тешкоћа које се јављају, на пример: преноси садржај уз употребу описа, парафраза и сл.;	МЕДИЈАЦИЈА - стратегије преношења поруке са матерњег на страни језик/са страног на матерњи;

ЈЕЗИЧКИ САДРЖАЈИ

ЕНГЛЕСКИ ЈЕЗИК
Именице
Именице у функцији придева
Саксонски генитив
Члан
Употреба одређеног и неодређеног члана.
Изостављањ ечлана.
Заменице и детерминатори
Присвојне
Повратне.
Придеви и прилози
Прилози учесталости
Компаративи и суперлативи
Предлози
Предлози после именица (нпр. difference between)
Предлози после глагола (нпр. talk to, look at).
Предлози са превозним средствима (by, on, get in/into/on/onto/off/out of)
Везници
Повезивање елемената исте важности: for, and, nor, but, or, yet, so.
Творба речи
Суфикси за именице које означавају занимања -er/or, -ist, -ician
Префикси и суфикси за творбу глагола (dis-, mis-, re-; -ize, -fy)
Фразални глаголи са on, off, up, down... (нпр. go on, take off,cut down).
Глаголи
Обнављање обрађених глаголских времена са посебним акцентом на употреби прошлих времена:
Past Simple, Past Continuous, Present Perfect, Past Perfect, Present Perfect Continuous
Usedto/wouldза уобичајене радње у прошлости
Will/going to за предвиђање
Модални глаголи (may/might; must/have to; must /mustn't / needn't;)
Пасивни глаголски облици и конструкције
Реченица
Питања:
WH-questions (who/whom/whose/which/what као субјекат и објекат у питањима; WHAT/HOW са мерама, нпр. What size/weight/length ...? How big/heavy/long... ?)
Tag questions (у потврдним, одричним и реченицама са Let's ...)
Погодбене реченице (потенцијалне, иреалне).
Неуправни говор (са и без слагања времена).

ИТАЛИЈАНСКИ ЈЕЗИК
Именице
Обнављање и проширивање из претходних разреда
Властите и заједничке именице, одговарајући род и број са детерминативом
Системски приказ морфолошких карактеристика
Слагање именица и придева
Члан
Обнављање и проширивање из претходних разреда
Систематизација употребе одређеног и неодређеног члана
Партитивни члан (articolo partitivo)
Заменице
Обнављање и проширивање из претходних разреда
Личне заменице (pronomi personali)
Наглашене личне заменице
Наглашене личне заменице у служби директног објекта (complemento oggetto) и индиректног објекта (complemento di termine)
Присвојне заменице (pronomi possessivi)
Показне заменице (pronomi dimostrativi: questo, quello)
Повратне заменице (pronomi riflessivi)
Упитне заменице (pronomi interrogativi: chi? che?/che cosa? quanto/a/i/e? quale/i?)
Релативне заменице (pronimi relativi: che, cui)
Ненаглашене личне заменице са императивом (imperativo con i pronomi)
Ненаглашене личне заменице у служби директног објекта у сложеним временима (pronomi diretti nei tempi composti)
Неодређене заменице (pronomi indefiniti: niente/nulla, nessuno, qualcosa, qualcuno, alcuni)
Придеви
Обнављање и проширивање из претходних разреда

Описни придеви, слагање придева и именице у роду и броју
Компарација придева (grado comparativo: Anna è più alta di Luca e superlativo dell'aggettivo: Anna è la più alta della classe)
Органска компарација придева (forme irregolari)
Апсолутни суперлатив (superlativo assoluto: Maria è bellisima)
Присвојни придеви (aggettivipossessivi)
Употреба члана уз присвојне придеве (la mia bici, tuo fratello)
Показни придеви (aggettivi dimostrativi: questo, quello)
Неодређени придеви (aggettivi indefiniti: alcuni, nessuno, qualche, ogni)
Назив боја (bianco, rosso, verde, giallo, nero, azzurro...), морфолошке особености придева (viola, rosa, blu, arancione)
Бројеви
Главни бројеви (numeri cardinali)
Редни бројеви (numeri ordinali)
Предлози
Обнављање и проширивање из претходних разреда
Прости предлози di, a, da, in, con, su, per, tra, fra и њихова употреба
Предлози dentro, fuori, sotto, sopra, davanti, dietro
Предлози спојени са чланом (preposizioni articolate)
Глаголи
Обнављање и проширивање из претходних разреда
Садашње време (presente indicativo)
Presente progressivo (stare + gerundio)
Императив (imperativo). Заповедниначинзасвалица: Fa' presto! Non tornare tardi! Non andate via senza di me! Prego Signora, entri! Mi dia un etto di prosciutto, per favore!
Повратни глаголи (verbi riflessivi)
Употреба глагола piacere
Перфекат (passato prossimo) правилних и неправилних глагола: Sono andata alla stazione; Non ho fatto il compito di casa
Перфект модалних глагола volere, dovere, potere, sapere: Sono dovuto andare dal dentista; Ho potuto leggere i titoli in italiano
Кондиционал садашњи правилних и неправилних глагола (condizionale presente: Vorrei un chilo di mele, per favore! Potresti prestarmi il tuo libro di italiano?)
Футур правилних и неправилних глагола (futuro semplice: Noi torneremo a casa alle cinque)
Имперфекат (imperfetto: C'era una volta un re e viveva in un castello)
Плусквамперфекат (trapassato prossimo: Sono arrivato alla stazione quando il treno era già partito)
Идиоматска употреба volerci и metterci
Прилози
Обнављање и проширивање из претходних разреда
Основни прилози (bene, male, molto, poco, troppo, meno, più), прилошки изрази за одређивање времена (prima, durante, dopo) и простора (a destra, a sinistra, dritto, davanti, dietro, sotto, sopra, su, giù)
Упитни прилози quando? come? perché? dove?
Грађење прилога од придева помоћу суфикса mente
Речце
Обнављање и проширивање из претходних разреда
Ci, ne
Везници
Обнављање и проширивање из претходних разреда
e, anche, o, ma, perché, se, quando, come, siccome, appena
Реченица
Обнављање и проширивање из претходних разреда
Проста и проширена реченица у потврдном и у одричном облику
Упитна реченица
Ред речи у реченици
Сложена реченица: употреба везника који уводе зависну реченицу (временску, узрочну, релативну, хипотетички период)
Хипотетички период: Реална погодбена реченица: Se piove, prendi l'ombrello;
Se farà bel tempo, andremo in gita
Ireална погодбена реченица, са имперфектом у протази и аподози: Se arrivavi un attimo prima, incontravi Laura

НЕМАЧКИ ЈЕЗИК

Именице
Властите и заједничке именице у облицима једнине и множине Bild - Bilder, Kopf - Köpfe, Frau - Frauen,
Именице изведене суфиксацијом (уз усвајање одговарајућег рода): Freiheit, Tischler
Изведене префиксацијом/префиксацијом и суфиксацијом: Verstand, Ausbildung
Сложенице: Sommerferien, Tomatensuppe, Schnellzug
Singulariatantum, Pluraliatantum: Hunger, Durst, Ferien, Geschwister
Придеви
Изведени суфиксацијом од глагола, именица и прилога: gestrig, heutig, ärztlich, launisch, liebevoll, sprachlos
Сложени: bildschön, blitzschnell
Јака, слаба и мешовита придевска промена - рецептивно и продуктивно
Позитив, компаратив и суперлатив у атрибутској и прилошкој функцији (der höchste Berg, das teuerste Auto, am langweiligsten)
Придеви са предлозима (zufrieden mit, ärgerlich über)
Члан
Одређени (der, die, das), неодређени (ein, eine), присвојни (mein, dein), показни (dieser, jeder), негациони (kein, keine), неодређени (manche, einige).
Употреба члана у номинативу (субјекат), акузативу и дативу (директни и индиректни објекат), партитивном генитиву (die Hälfte des Lebens), посесивном генитиву (die Mutter meiner Mutter, das Haus meiner Eltern).
Употреба одређеног члана уз географске појмове: називе земаља мушког и женског рода и у множини, река, језера и планина (Sie waren am Schwarzen Meer. Er lebt in der Türkei.)
Употреба одређеног члана уз имена годишњих доба, месеци и дана у недељи (Der Montag ist der erste Tag in der Woche. Der Sommer ist die heißeste Jahreszeit.)
Употреба нултог члана уз одређене топониме (називе земаља, континената и насељених места), уз предикативно употребљене називе занимања, градивне именице, узвици и фразеолошке конструкције (Serbien ist ein schönes Land. Berlin ist die Hauptstadt der BRD. Peter ist Lehrer. Ich soll Milch, Brot und Butter kaufen. Hilfe! Wir konnten kaum zu Wort kommen)
Употреба неодређеног члана за исказивање категорије, уз непознате или први пут споменуте појмове (Das ist ein Tisch. Serbien ist ein schönes Land. Da liegt ein Buch.)
Бројеви

Основни и редни бројеви, децимални бројеви, проценти, рачунске радње, основне мере, монете (am siebten Ersten, ein Viertel, eine Hälfte. fünfundzwanzig Prozent der Befragten, ein Liter, 3,25 Euro. Sechs mal acht macht achtundvierzig., knapp/mehr als/weniger als ein Drittel)
Предлози
Предлози са акузативом (Ich kaufe ein Geschenk für dich.), са дативом (Sie arbeitet bei einem Zahnarzt.), предлози са дативом и акузативом (Er ist in der Schule. Sie kommt in die Schule.), предлози са генитивом (Während der Pause gehen wir essen.)
Партикуле
Употреба основних партикула (рецептивно и продуктивно): Was machst du denn da? Das kann ich aber nicht. Sag mal! Wenn ich ihn doch gefragt hätte. Ich kann es kaum erwarten.
Негација nirgends, nirgendwo, nirgendwohin, nie(mals), gar nicht, keineswegs, keinesfalls
(Das war keinesfalls die richtige Antwort. Sie wird morgen gar nicht kommen.)
Глаголи
Глаголска времена: презент са специфичним облицима (klingeln, wechseln, halten, raten), претерит, перфекат и футур слабих и јаких глагола, помоћних и модалних глагола, глагола са наглашеним и ненаглашеним префиксима. Глагол lassen. Глаголи са предлозима (Worauf wartest du? An wen denkt ihr oft?). Конјунктив помоћних и модалних глагола и „würde" + инфинитив у функцији изражавања жеље, савета, препоруке, сумње и нестварности, као и реланог и иреалног услова у садашњости (Ich hätte gern... Du solltest ... Du wärest beinahe zu spät gekommen.Wenn ich Zeit hätte, würde ich ins Kino gehen.). Императив. Пасив радње - презент, претерит, перфекат (Dieses Buch wird viel gelesen. Darüber wurde viel gesprochen.) Инфинитив пасива са модалним глаголом (Milch soll getrunken werden.) Инфинитив са „zu" уз модалитетне глаголе, одређене именице и придеве, као и устаљене изразе (Hast du noch viel zu lernen? Sie hatte keine Zeit/Lust/Möglichkeit, mit ihm darüber zu sprechen. Es ist gesund, viel Obst zu essen. Du brauchst dir keine Sorgen zu machen. Wann hat er aufgehört, Fleisch zu essen?). констукције um ... zu (Er spart, um ein neues Auto zu kaufen.) и ohne ... zu, statt ... zu (Sie verließ das Zimmer, ohne uns zu begrüßen. Statt Obst und Gemüse zu essen, isst er nur Schnellimbiss.)
Везници и везнички изрази
Конјунктори и субјунктори und, aber, oder, denn, deshalb, trotzdem, weil, wenn, als, während, bis, obwohl, damit, dass, sodass, indem, ohne dass, statt dass, als, als ob
Двојни везници: weder … noch, sowohl ... als auch, zwar ... aber, nicht nur .... sondern auch.
Личне заменице
Личне заменице у номинативу, генитиву, дативу и акузативу, неодређене заменице (einer, einige), повратна заменица у дативу и акузативу, упитне заменице welch- и was für ein, релативне заменице у номинативу, дативу и акузативу
Прилози за време (gestern), место (hier, dort), начин (allein), количину (viel, wenig).
Реченице
Изјавне реченице, упитне реченице; независне и зависно-сложене реченице.
Лексикографија
Структура једнојезичних речника и служење њима. Упознавање са електронским лексикографским изворима. Коришћење апликација - лексикографских помагала.

РУСКИ ЈЕЗИК

Фонетика са прозодијом
Систематизација правила руског књижевног изговора (акање/икање, изговор гласа [j], изговор сугласничких група, опозиција звучни/безвучни сугласник, алтернације/једначења сугласника пред сугласницима, обезвучавање звучних сугласника на крају речи, основне интонационе конструкције).
Именице
Предлошко-падешке конструкције са акцентом на разликама у односу на српски језик: игра в футбол, игра в шахматы; обучение русскому языку; контрольная по русскому; учёба в университете; подготовка к экзамену и сл.
Именице на -ия, -ие, -мя, -анин(янин)
Скраћенице (ВУЗ, АН, МГУ, РФ и сл.) - рецептивно.
Заменице
Неодређене заменице типа кто-то, кто-нибудь - рецептивно
Придеви
Дужи и краћи облици придева. Обавезна употреба краћег облика, у предикату са допуном (Эти задания для нас просты. Эти задания простые.)
Уочавање рекцијских разлика руских придева у односу на еквиалентне придеве у матерњем језику (интересный чем, больной чем и сл).
Бројеви
Промена и употреба основних (1-4, 5-20, 30, 40, 90, 1000, миллион, миллиард) и редних бројева при исказивању времена по часовнику, датума, количине са предлозима без, около, с...до,с...по, от...до, к.
Глаголи
Систематизација правила и начина исказивања заповести.
Најчешћи префикси код грађења глагола и њихова улога у промени глаголског вида (сделать, заговорить, написать, переписать).
Видски парови: брать/взять, говорить/сказать, класть/положить, ложиться/лечь, садиться/сесть.
Непрефиксални глаголи кретања. Најчешћи префиксални глаголи кретања (в-, вы-, по-, при-, пере-, у-, под-, с-, за- + идти/ходить, ехать/ездить и др.)
Прошло време глагола са инфинитивном основом на сугласник (идти, везти, нести, запереть).
Глаголски прилози несвршеног и свршеног вида (молча, поверив, вернувшись).
Прилози
Најфреквентнији суфикси за грађење прилога: придевска основа + -о (тихо, скромно и сл.); придевска основа + -и (по-русски, практически и сл.).
Реченични модели
Реченичне моделе предвиђене програмом за први разред и даље употребљавати у различитим контекстима. У II разреду посебну пажњу посветити, пре свега (у виду вежби), моделима у потврдном, одричном и упитном облику за исказивање следећиходноса:
Субјекатско-предикатски односи
Реченице са кратким придевским обликом у предикату. Я был болен гриппом.
Он способен к математике.
Објекатски односи
Реченице са објектом у инфинитиву.
Врач советовал мне отдохнуть. Я уговорил товарища молчать.
Сложена реченица -
Врач советовал мне, чтобы я отдохнул. Я уговорил товарища, чтобы он молчал.
Зависни односи:
(изражени зависним падежом; глаголским прилогом; сложеном реченицом)
- просторни
Я тебя буду ждать у (около, возле) памятника. Она живёт у своих родителей. Мы пошли туда, куда вела узкая тропника.
- временски
Это случилось по окончании войны. Возвращаясь домой, я встретил товарища. Кончив работу, он поехал домой.
- начински
Мне нужно с тобой поговорить с глазу на глаз. Друзья возвращались домой весело разговаривая. Он поздоровался кивнув головой.
- узрочни

Не находя нужного слова, он замолчал. Почувствовав голод, брат решил пообедать без меня. Так как брат почуствовал голод, он решил пообедать без меня.
- циљни
Реченице са одредбом у инфинитиву:
Мать отпустила дочку гулять. Мы пришли проститься. Мы пришли, чтобы проститься. Чтобы правильно говорить, нужно хорошо усвоить грамматику.
- условни
а) потенцијалне (Если ты ко мне придешь, я тебе все объясню.)
б) реалне (Если бы ты хотел, ты мог бы остаться.)
в) иреалне (Если бы вы пришли вчера, вы застали бы здесь и моего брата.)
Лексикологија
Најчешћи деминутиви именица и придева.
Лексички синоними, антоними, хомоними. Међујезички хомоними и пароними.

ФРАНЦУСКИ ЈЕЗИК

Именичка група
1) Систематизација употребе детерминаната: одређених, неодређених и партитивних чланова; присвојних и показних придева; основних, редних бројева.
2) Систематизација рода и броја именица и придева, поређења придева и именица.
3) Систематизација заменица: личних ненаглашених (укључујући и заменицу on) и наглашених; заменица за директни и индиректни објекат; показних; упитних и фреквентних неодређених.
Глаголска група
1) Систематизација глаголских времена индикатива (презент, сложени перфект, имперфект, плусквамперфект, футур први), као и перифрастичних конструкција: блиског футура, блиске прошлости, радње у току.
2) Систематизација фреквентних униперсоналних глагола.
3) Антериорни футур.
4) Презент субјунктива најфреквентнијих глагола (после il faut que, il vaut mieux que, il est nécessaire que, il est possible que и глагола заповести, жеље и осећања).
5) Презент и перфект кондиционала најфреквентнијих глагола.
6) Систематизација партиципа презента и герундива.
Предлози
1) Систематизација употребе предлога и фреквентних предложних израза (par rapport à, à côté de, au lieu de, à l'occasion de, à l'aide de, malgré).
2) Систематизација предлога за време и временских одредница (depuis, ça fait … que, en, dans, pour, il y a).
3) Предлози и сложене релативне заменице (avec lequel, pour laquelle; auquel; duquel…).
Прилози
1) Систематизација прилога за место, време, начин, количину (интензитет).
2) Поређење прилога.
Модалитети и форме реченице
1) Директни и индиректни говор.
2) Систематизација декларативног, интерогативног, ексклaмативног и императивног модалитета.
3) Систематизација негације.
Сложене реченице
1) Систематизација координирања реченице са везницима et, ou, mais, car, ni и прилозима/прилошким изразима c'est pourquoi, donc, puis, pourtant, par contre, par conséquent, au contraire.
2) Систематизација зависних реченица са најфеквентнијим везницима: релативних са заменицама qui, que, où и dont; компаративних са везницима/везничким изразима comme, autant ... que, plus ... que, moins ... que; временских са везницима/везничким изразима quand, avant que/avant de+инфинитив, chaque fois que, pendant que, après que, depuis que; узрочних са везницима parce que и comme (рецептивно) ; финалних са везницима pour que/pour+инфинитив и afin que/afin de+инфинитив; хипотетичних са везником si

ШПАНСКИ ЈЕЗИК

Фонетика и правопис:
Употреба и писање графичког акцента у свим позицијама унутар слога
Систематизација правила за писање графичког акцента
Лексикологија:
Синоними и антоними
Морфологија:
Именице:
- Систематизација рода и броја; слагање именица уз детерминатив и придев
Творба речи:
Трансформације речи глагол-именица
estudiar-el estudio
cantar-la canción
Члан:
- Проширење употребе одређеног и неодређеног члана
Заменице:
- Присвојне заменице
mío/a, tuyo/a, suyo/a, nuestro/a, vuestro/a, suyo/a
- Редослед и промена заменица у служби индиректног и директног објекта:
me lo/la, te lo/la, se lo/la, nos lo/la, os lo/la, se lo/la
- Понављање ненаглашеног облика заменице после именице у служби директног објекта:
El pan lo compro en el supermercado.
Упитне заменице
qué, cuál/cuáles
Бројеви:
Редни бројеви до десет
Глаголи:
Систематизација употребе глаголских времена у индикативу:
1. Презент (Presente)
Siempre trabaja el turno por la mañana.
Презент за будућност:
Mañana voy de viaje.
Наративни презент за догађаје у прошлости:
En aquella época la gente vive más pobre que hoy.
2. Прости перфекат (Pretérito indefinido):

Систематизација основне употребе уз временске одредбе:
A los 18 años comenzó a vivir solo.
Durante 1 año trabajé en aquella empresa.
3. Сложени перфекат (Pretérito perfecto compuesto)
Систематизација основне употребе уз временске одредбе:
Este mes he ido de vacaciones a la montaña.
4. Имперфекат (Pretérito imperfecto)
Систематизација основне употребе имперфекта за описивање:
De niño era muy travieso.
Iba todos los días a pie al colegio.
5. Императив (Imperativo)
Систематизација морфолошких особености
Императив уз заменице у служби објекта
Dámelo
Díselo
6. Футур (Futuro)
Грађење и основна употреба (и рецептивно и продуктивно)
7. Глаголске перифразе са инфинитивом:
deber, empezar, acabar de, tener que, poder, soler
8. Глаголске перифразе са герундом:
estar, seguir, llevar
Реченица:
Зависно-сложена реченица у индикативу и уз инфинитив
а) Временска (Temporal)
Mientras iba por la calle, vi a Ángela.
Cuando estoy de vacaciones, siempre visito a mis abuelos.
б) Узрочна (Causal)
Estudio español porque me gusta.
в) Намерна (Final)
Estudio español para viajar por España.
г) Условна (Condicional):
Si viene, dile que estoy aquí.
Si quieres, iremos de paseo.
Директни и индиректни говор у индикативу (без правила о слагању времена):
Juan dice: "Vengo mañana.
Juan dice que viene el otro día.

ТЕМАТСКЕ ОБЛАСТИ У НАСТАВИ СТРАНИХ ЈЕЗИКА

Тематске области за све језике се прожимају и исте су у сва четири разреда гимназије - у сваком наредном разреду обанавља се, а затим проширује фонд лингвистичких знања, навика и умења и екстралингвистичких представа везаних за конкретну тему. Наставници обрађују теме у складу са интересовањима ученика, њиховим потребама и савременим токовима у настави страних језика, тако да свака тема представља одређени ситуацијски комплекс.

Тематске области:
Свакодневни живот (организација времена, послова, слободно време)
Свет рада (перспективе и образовни системи)
Интересантне животне приче и догађаји
Живи свет и заштита човекове околине
Научна достигнућа, модерне технологије и свет компјутера (распрострањеност, примена, корист и негативне стране)
Медији и комуникација
Храна и здравље (навике у исхрани, карактеристична јела и пића у земљама света)
Потрошачко друштво
Спортови и спортске манифестације
Србија - моја домовина
Познати градови и њихове знаменитости, региони и земље у којима се говори циљни језик
Европа и заједнички живот народа

КОМУНИКАТИВНЕ ФУНКЦИЈЕ

Представљање себе и других
Поздрављање (састајање, растанак; формално, неформално, регионално специфично)
Идентификација и именовање особа, објеката, боја, бројева итд.
Давање једноставних упутстава и команди
Изражавање молби и захвалности
Изражавање извињења
Изражавање потврде и негирање
Изражавање допадања и недопадања
Изражавање физичких сензација и потреба
Исказивање просторних и временских односа
Давање и тражење информација и обавештења
Описивање и упоређивање лица и предмета
Изрицање забране и реаговање на забрану
Изражавање припадања и поседовања
Скретање пажње
Тражење мишљења и изражавање слагања и неслагања
Тражење и давање дозволе
Исказивање честитки
Исказивање препоруке
Изражавање хитности и обавезности
Исказивање сумње и несигурности

УПУТСТВО ЗА ДИДАКТИЧКО-МЕТОДИЧКО ОСТВАРИВАЊЕ ПРОГРАМА

I. Планирање наставе и учења

Општи комуникативни циљ наставе страних језика се постиже помоћу различитих поступака, метода наставе и наставних средстава. Комуникативни приступ у настави страних језика се остварује кроз примену различитих облика рада (рад у групама и паровима, индивидуални рад, пројекти), употребу додатних средстава у настави (АВ материјали, ИТ, игре, аутентични материјали, итд.), као и уз примену принципа

наставе засноване на сложеним задацима који не морају бити искључиво језичке природе (task-based language teaching; enseñanza por tareas, handlungsorientierter FSU).
Савремена настава страних језика претпоставља остваривање исхода уз појачану мисаону активност ученика, поштовања и уважавања дидактичких принципа и треба да допринесе развоју стваралачког и истраживачког духа који ће омогућити ученицима да развијају знања, вредности и функционалне вештине које ће моћи да користе у даљем образовању, у професионалном раду и у свакодневном животу; формирају вредносне ставове; буду оспособљени за живот у мултикултуралном друштву; овладају општим и међупредметним компетенцијама, релевантним за активно учешће у заједници и целоживотно учење.
Приликом планирања неопходно је руководити се очекиваним резултатима учења, јер су они дефинисани тако да је природна веза са стандардима, општим и међупредметним компетенцијама јасна и лако уочљива. Планирању се може приступити аналитички и синтетички. Аналитичка метода подразумева рашчлањавање програма до нивоа наставних јединица које се затим распоређују у плану за одређени временски период. Синтетичка метода препоручује обрађивање наставне грађе по ширим целинама. Да би планирање (глобално, оперативно, лекцијско) било функционално и квалитетно, треба водити рачуна о предвиђеном годишњем фонду часова (теорија + вежбе), контексту у коме се реализује настава и образовним захтевима гимназијског смера.

II. Остваривање наставе и учења

ПРЕПОРУКЕ ЗА РЕАЛИЗАЦИЈУ НАСТАВЕ

- Слушање и реаговање на налоге и/или задатке у вези са текстом намењеним развоју и провери разумевања говора;
- Рад у паровима, малим и већим групама (мини-дијалози, игра по улогама, симулације итд.);
- Активности (израда паноа, презентација, зидних новина, постера за учионицу, организација тематских вечери и сл.);
- Дебате и дискусије примерене узрасту (дебате представљају унапред припремљене аргументоване монологе са ограниченим трајањем, док су дискусије спонтаније и неприпремљене интеракције на одређену тему);
- Обимнији пројекти који се раде у учионици и ван ње у трајању од неколико недеља до читавог полугодишта уз конкретно видљиве и мерљиве производе и резултате;
- Граматичка грађа добија свој смисао тек када се доведе у везу са одговарајућим комуникативним функцијама и темама, и то у склопу језичких активности разумевања (усменог) говора и писаног текста, усменог и писменог изражавања и медијације;
- Полазиште за посматрање и увежбавање језичких законитости јесу усмени и писани текстови различитих врста, дужине и степена тежине; користе се, такође, изоловани искази, под условом да су контекстуализовани и да имају комуникативну вредност;
- Планира се израда два писмена задатка за сваки разред.

КАКО СЕ РАЗВИЈАЈУ ЈЕЗИЧКЕ КОМПЕТЕНЦИЈЕ

Развој предметних компетенција се тешко може одвојити од општих и међупредметних компетенција. Колико год биле специфичне, предметне компетенције треба да доприносе да ученици успешније живе и уче. Сваки час је прилика да се развијају и предметне и међупредметне компетенције кроз добро осмишљене активности ученика које погодују трансферу знања, развијању спознајних способности ученика, побољшању њихове радне културе и примени стеченог знања у реалним животним контекстима.

Разумевање говора

Разумевање говора је језичка активност декодирања дословног и имплицитног значења усменог текста; поред способности да разазнаје и поима фонолошке и лексичке јединице и смисаоне целине на језику који учи, да би успешно остварио разумевање, ученик треба да поседује и следеће компетенције: дискурзивну (о врстама и карактеристикама текстова и канала преношења порука), референцијалну (о темама о којима је реч) и социокултурну (у вези са комуникативним ситуацијама, различитим начинима формулисања одређених говорних функција и др.).
Тежина задатака у вези са разумевањем говора зависи од више чинилаца: од личних особина и способности онога ко слуша, укључујући и његов капацитет когнитивне обраде, од његове мотивације и разлога због којих слуша дати усмени текст, од особина онога ко говори, од намера с којима говори, од контекста и околности - повољних и неповољних - у којима се слушање и разумевање остварују, од карактеристика и врсте текста који се слуша итд.
Прогресија (од лакшег ка тежем, од простијег ка сложенијем) за ову језичку активност у оквиру програма предвиђена је, стога, на више равни. Посебно су релевантне следеће:
- присуство/одсуство визуелних елемената (на пример, лакшим за разумевање сматрају се они усмени текстови који су праћени визуелним елементима, због обиља контекстуалних информација које се аутоматски процесиурају, остављајући ученику могућност да пажњу усредсреди на друге појединости);
- дужина усменог текста (напори да се разумеју текстови дужи од три минута оптерећују и засићују радну меморију);
- брзина говора;
- јасност изговора и евентуална одступања од стандардног говора;
- познавање теме;
- могућност/немогућност поновног слушања и друго.

Уопште говорећи, без обзира на врсту текста који се слуша на страном језику, текст се лакше разуме ако поседује следеће карактеристике: ограничен број личности и предмета; личности и предмете који се јасно разликују; једноставне просторне релације (нпр. једна улица, један град) уместо неодређених формулација („мало даље” и слично); хронолошки след; логичке везе између различитих исказа (нпр. узрок/последица); могућност да се нова информација лако повеже са претходно усвојеним знањима.
У вези са тим, корисне су следеће терминолошке напомене:
- категорије насловљене Аудио и видео материјали подразумевају све врсте снимака (ДВД, ЦД, материјали са интернета) разних усмених дискурзивних форми, укључујући и песме, текстове писане да би се читали или изговарали и сл., који се могу преслушавати више пута;
- категорије насловљене Монолошка излагања, Медији (информативне и забавне емисије, документарни програми, интервјуи, дискусије), Спонтана интеракција, Упутства, подразумевају снимке неформалних, полуформалних и формалних комуникативних ситуација у којима слушалац декодира речено у реалном времену, то јест без могућности преслушавања/поновног прегледа аудио и видео материјала, као и реалне ситуације којима присуствује уживо у својству посматрача, гледаоца или слушаоца (предавања, филмови, позоришне представе и сл).
Стално развијање способности разумевања говора на страном језику услов је за развој аутономије у употреби страног језика ван учионице и аутономије у учењу тог језика. Стога се у настави и учењу страног језика непрекидно ради на стицању стратешке компетенције, коју чине когинитивне и метакогнитивне стратегије, на пример (когнитивне од бр. 1 до 4, метакогнитивне под бројем 5 и 6):
1. коришћење раније усвојених знања;
2. дедуктивно/индуктивно закључивање;
3. употреба контекста;
4. предвиђање;
5. анализа и критичко расуђивање;
6. самостална контрола активности.

Како би ученици са већим успехом разумели говор на страном језику, потребно је да приликом слушања примене стратегије чија је делотворност доказана у разним ситуацијама, то јест да обрате пажњу на а) општу тему разговора или поруке, б) улоге саговорника, в) њихово расположење, г) место где се разговор одвија и д) време када се разговор одвија. Битно је, такође, да буду свесни свега што је допринело да дођу до тих информација како би се навикли да предвиде развој разговора на основу онога што су чули и на основу својих чињеничних знања; да износе претпоставке на основу контекста и тона разговора; да слушају „између речи” (као што се чита „између редова”) да би разумели шта стварно мисле саговорници, јер људи не кажу увек оно што мисле; да разликују чињенице од мишљења како би постали критички слушаоци.

Пример листе критеријума за проверу која се може дати ученицима

Пре слушања
Проверио/ла сам да ли сам добро разумео/ла налог.
Пажљиво сам погледао/ла слике и наслов како бих проверио/ла да ли ми то може помоћи у предвиђању садржаја текста који ћу слушати.

Покушао/ла сам да се присетим што је могуће већег броја речи у вези са темом о којој ће бити говора.
Покушао/ла сам да размислим о томе шта би се могло рећи у таквој ситуацији.
За време слушања
Препознао/ла сам врсту текста (разговор, рекламна порука, вести итд.).
Обратио/ла сам пажњу на тон и на звуке који се чују у позадини.
Ослонио/ла сам се на још неке показатеље (нпр. на кључне речи) како бих разумео/ла општи смисао текста.
Ослонио/ла сам се на своја ранија искуства како бих из њих извео/ла могуће претпоставке.
Обратио/ла сам пажњу на речи које постоје и у мом матерњем језику.
Нисам се успаничио/ла када нешто нисам разумео/ла и наставио/ла сам да слушам.
Покушао/ла сам да издвојим имена лица и места.
Покушао/ла сам да запамтим тешке гласове и да их поновим.
Покушао/ла сам да издвојим из говорног ланца речи које сам онда записао/ла да бих видео/ла да ли одговарају онима које су ми познате.
Нисам се предао/ла пред тешкоћом задатка и нисам покушао/ла да погађам наслепо.
Покушао/ла сам да уочим граматичке елементе од посебног значаја (времена, заменице итд.).
После слушања
Вратио/ла сам се на почетак како бих проверио/ла да ли су моје почетне претпоставке биле тачне, односно да ли треба да их преиспитам.
Како бих поправио/ла своја постигнућа, убудуће ћу водити рачуна о следећем: .....

Разумевање прочитаног текста

Читање или разумевање писаног текста спада у тзв. визуелне рецептивне језичке вештине. Том приликом читалац прима и обрађује тј. декодира писани текст једног или више аутора и проналази његово значење. Током читања неопходно је узети у обзир одређене факторе који утичу на процес читања, а то су карактеристике читалаца, њихови интереси и мотивација, као и намере, карактеристике текста који се чита, стратегије које читаоци користе, као и захтеви ситуације у којој се чита.

На основу намере читаоца разликујемо следеће врсте визуелне рецепције:

- читање ради усмеравања;
- читање ради информисаности;
- читање ради праћења упутстава;
- читање ради задовољства.

Током читања разликујемо и ниво степена разумевања, тако да читамо да бисмо разумели:

- глобалну информацију;
- посебну информацију,
- потпуну информацију;
- скривено значење одређене поруке.

На основу ових показатеља програм садржи делове који, из разреда у разред, указују на прогресију у домену дужине текста, количине информација и нивоа препознатљивости и разумљивости и примени различитих стратегија читања. У складу са тим, градирани су по нивоима следећи делови програма:

- разликовање текстуалних врста;
- препознавање и разумевање тематике - ниво глобалног разумевања;
- глобално разумевање у оквиру специфичних текстова;
- препознавање и разумевање појединачних информација - ниво селективног разумевања;
- разумевање стручних текстова;
- разумевање књижевних текстова.

Писмено изражавање

Писана продукција подразумева способност ученика да у писаном облику опише догађаје, мишљења и осећања, пише електронске и СМС поруке, учествује у дискусијама на блогу, резимира садржај различитих порука о познатим темама (из медија, књижевних и уметничких текстова и др.), као и да сачини краће презентације и слично.

Задатак писања на овом нивоу остварује се путем тзв. вођеног састава. Тежина задатака у вези са писаном продукцијом зависи од следећих чинилаца: познавања лексике и нивоа комуникативне компетенције, капацитета когнитивне обраде, мотивације, способности преношења поруке у кохерентне и повезане целине текста.

Прогресија означава процес који подразумева усвајање стратегија и језичких структура од лакшег ка тежем и од простијег ка сложенијем. Сваки виши језички ниво подразумева циклично понављање претходно усвојених елемената, уз надоградњу која садржи сложеније језичке структуре, лексику и комуникативне способности. За ову језичку активност у оквиру програма наставе и учења предвиђена је прогресија на више равни. Посебно су релевантне следеће ставке:

- теме (ученикова свакодневница и окружење, лично интересовање, актуелни догађаји и разни аспекти из друштвено-културног контекста, као и теме у вези са различитим наставним предметима);
- текстуалне врсте и дужина текста (формални и неформални текстови, наративни текстови и др.);
- лексика и комуникативне функције (способност ученика да оствари различите функционалне аспекте као што су описивање људи и догађаја у различитим временским контекстима, да изрази захвалност, да се извини, да нешто честита и слично у доменима као што су приватни, јавни и образовни).

Усмено изражавање

Усмено изражавање као продуктивна вештина посматра се са два аспекта, и то у зависности од тога да ли је у функцији монолошког излагања текста, при чему говорник саопштава, обавештава, презентује или држи предавање једној или више особа, или је у функцији интеракције, када се размењују информације између два или више саговорника са одређеним циљем, поштујући принцип сарадње током дијалога.

Активности монолошке говорне продукције су:

- јавно обраћање путем разгласа (сапоштења, давање упутстава и информација);
- излагање пред публиком (јавни говори, предавања, презентације разних производа, репортаже, извештавање и коментари о неким култруним догађајима и сл.).

Ове активности се могу реализовати на различите начине и то:

- читањем писаног текста пред публиком;
- спонтаним излагањем или излагањем уз помоћ визуелне подршке у виду табела, дијаграма, цртежа и др.
- реализацијом увежбане улоге или певањем.

Зато је у програму и описан, из разреда у разред, развој способности општег монолошког излагања које се огледа кроз описивање, аргументовање и излагање пред публиком.

Интеракција подразумева сталну примену и смењивање рецептивних и продуктивних стратегија, као и когнитивних и дискурзивних стратегија (узимање и давање речи, договарање, усаглашавање, предлагање решења, резимирање, ублажавање или заобилажење неспоразума или посредовање у неспоразуму) које су у функцији што успешнијег остаривања интеракције. Интеракција се може реализовати кроз низ активности, на пример: размену информација, спонтану конверзацију, неформалну или формалну дискусију, дебату, интервју или преговарање, заједничко планирање и сарадњу.

Стога се и у програму, из разреда у разред, прати развој вештине говора у интеракцији кроз следеће активности:

- разумевање изворног говорника;
- неформални разговор;
- формална дискусија;
- функционална сарадња;
- интервјуисање;
- усклађивање интонације, ритма и висине гласа (са комуникативном намером и са степеном формалности говорне ситуације).

Социокултурна компетенција

Социокултурна компетенција представља скуп знања о свету уопште, као и о сличностима и разликама између властите заједнице ученика и заједница чији језик учи. Та знања се односе на све аспекте живота једне заједнице, од свакодневне културе (навике, начин исхране, радно време, разонода), услова живота (животни стандард, здравље, сигурност) и умећа живљења (тачност, конвенције и табуи у разговору и понашању), преко међуљудских односа, вредности, веровања и понашања, до паравербалних средстава (гест, мимика, просторни односи међу саговорницима итд). Ова знања су услов за успешну комуникацију, те чине неодвојиви део наставе страног језика. Социокултурна компетенција се развија кроз активно укључивање у аутентичну усмену и писану комуникацију (слушање песама, гледање емисија, читање аутентичних текстова, разговор, електронске поруке, СМС, друштвене мреже, дискусије на форуму или блогу итд.), као и истраживање тема које су релевантне за ученика у погледу његовог узраста, интересовања и потреба.

У тесној вези са социокултурном компетенцијом је и интеркултурна компетенција, која подразумева развој свести о другом и другачијем, познавање и разумевање сличности и разлика између говорних заједница у којима се ученик креће (како у матерњем језику/језицима, тако и у страним језицима које учи). Интеркултурна компетенција такође подразумева и развијање радозналости, толеранције и позитивног става према индивидуалним и колективним карактеристикама говорника других језика, припадника других култура које се у мањој или већој мери разликују од његове сопствене, то јест, развој интеркултурне личности.

Медијација

Медијација представља активност у оквиру које ученик не изражава сопствено мишљење већ преузима улогу посредника између особа које нису у стању или могућности да се непосредно споразумевају. На овом нивоу образовања, медијација може бити усмена, писана или комбинована, неформална или полуформална, и укључује, на Л1 или на Л2, сажимање текста, његово експликативно проширивање и превођење. Превођење се у овом програму третира као посебна језичка активност која никако не треба да се користи као техника за усвајање било ког аспекта циљног језика предвиђеног комуникативном наставом нити као елемент за вредновање језичких постигнућа - оцењивање (нпр. за проверу разумевања говора или писаног текста). Превођење подразумева развој знања и вештина коришћења помоћних средстава (речника, приручника, информационих технологија итд.) и способност изналажења језичких и културних еквивалената између језика са којег се преводи и језика на који се преводи. Поред поменутог, у склопу те језичке активности користе се одговарајуће компензационе стратегије ради превазилажења тешкоћа које се јављају у оквиру језичке активности медијације (на пример перифраза, парафраза и друго), о којима је такође потребно водити рачуна у настави и учењу.

УПУТСТВО ЗА ТУМАЧЕЊЕ ГРАМАТИЧКИХ САДРЖАЈА

Настава граматике, с наставом и усвајањем лексике и других аспеката страног језика, представља један од предуслова овладавања страним језиком. Усвајање граматике подразумева формирање граматичких појмова и граматичке структуре говора код ученика, изучавање граматичких појава, формирање навика и умења у области граматичке анализе и примене граматичких знања, као прилог изграђивању и унапређивању културе говора.

Граматичке појаве треба посматрати са функционалног аспекта тј. од значења према средствима за његово изражавање (функционални приступ). У процесу наставе страног језика у што већој мери треба укључивати оне граматичке категорије које су типичне и неопходне за свакодневни говор и комуникацију, и то кроз разноврсне моделе, применом основних правила и њиховим комбиновањем. Треба тежити томе да се граматика усваја и рецептивно и продуктивно, кроз све видове говорних активности (слушање, читање, говорење и писање, као и превођење), на свим нивоима учења страног језика, у овом случају у свим типовима гимназије, према јасно утврђеним циљевима и задацима, стандардима и исходима наставе страних језика.

Граматичке категорије су разврстане у складу са Европским референтним оквиром за живе језике за сваки језички ниво (од нивоа А2.2 до нивоа Б2.1) који подразумева прогресију језичких структура према комуникативним циљевима: од простијег ка сложенијем и од рецептивног ка продуктивном. Сваки виши језички ниво подразумева граматичке садржаје претходних језичких нивоа. Цикличним понављањем претходно усвојених елемената, надограђују се сложеније граматичке структуре. Наставник има слободу да издвоји граматичке структуре које ће циклично понављати у складу са постигнућима ученика, као и потребама наставног контекста.

Главни циљ наставе страног језика јесте развијање комуникативне компетенције на одређеном језичком нивоу, у складу са статусом језику и годином учења. С тим у вези, уз одређене граматичке категорије стоји напомена да се усвајају рецептивно, док се друге усвајају продуктивно.

III. Праћење и вредновање наставе и учења

Процес праћења и вредновања може започети иницијалним (или: дијагностичким) оцењивањем. Овим се установљује колико ученик влада пређашњим градивом неопходним за даље учење страног језика. На основу иницијалног теста наставник ће лакше планирати и организовати процес учења, па и индивидуализовати приступ ученицима.

Током целе школске године, при вредновању треба да се смењују две врсте оцењивања: формативно и сумативно.

Формативно оцењивање, којим се вреднују ученикова постигнућа, у начелу треба да подржава и ученика и учење. Оно треба да се спроводи чешће, и да буде интерактивно, то јест да и ученици учествују у оцењивању: њихово самопроцењивање и узајамно процењивање треба да буде део укупног процеса оцењивања. Циљ тога је да се код ученика подстакне самосталност и одговорност. Наставник притом добија увид у то како ученик учи, прикупља информације о постигнућима, и на том основу модификује наставу и остале активности. Формативно оцењивање олакшава наставнику и да утврди критеријуме за вредновање постигнућа. Наставник ученику током праћења његовог рада и активности мора пружати повратне информације како би му помогао да постигне предвиђени исход. Формативно оцењивање даће и самом наставнику назнаке о квалитету његовог рада и ефикасности примењених метода.

Сумативним оцењивањем вреднује се резултат учења. Овакво оцењивање спроводи се периодично, на крају појединих делова програма и по завршетку читавог програма. Оријентисано на прошлост, оно сумира постигнућа до тренутка оцењивања. Сумативним оцењивањем наставник ће утврдити да ли је ученик постигао предвиђене резултате, то јест исходе учења.

Наставник треба нарочито да подржи саморефлексију код ученика: потребно је да ученик у одређеној мери објективно процењује шта зна, уме и може. Такође треба подстицати вршњачко учење, тј. сарадњу међу ученицима при утврђивању градива, усвајању новог, раду на пројектним задацима итд. Модалитети и квалитет те сарадње даваће наставнику шири увид у сопствени рад и у напредак ученика.

Најзад, у процесу наставе вреднује се и рад наставника, како путем самопроцењивања тако и путем анкетирања ученика.

Ниједан начин вредновања није потпуно објективан; зато их треба комбиновати, да би се стекла што веродостојнија слика о раду, постигнутим исходима и стеченим компетенцијама ученика, као и о раду и дидактичким методама наставника.

КАКО СЕ ПРАТИ И ВРЕДНУЈЕ РАЗВОЈ ЈЕЗИЧКИХ КОМПЕТЕНЦИЈА

Нека правила и поступци у процесу праћења и процењивања компетенција код ученика:

● Развој компетенција наставници прате заједно са својим ученицима.
● Наставници сарађују и заједнички процењују развој компетенција код својих ученика.
● Процес праћења је по карактеру пре формативан него сумативан.
● У проценама се узимају у обзир разноврсни примери који илуструју развијеност компетенције.
● У процењивању се узимају у обзир и самопроцене ученика и вршњачке процене, а не само процене наставника.
● Велики значај се придаје квалитативним, уместо претежноквантитативним подацима и показатељима.
● Процена садржи опис јаких и слабијих страна развијености компетенције и предлоге за њено даље унапређивање, а не само суд о нивоу развијености.

ЛАТИНСКИ ЈЕЗИК

Циљ учења Латинског језика јесте да допринесе укупном интелектуалном развоју личности ученика. Настава латинског језика треба да води ка употреби наученог у конкретним ситуацијама, развијању односа појединца према заједници, развијању критичке свести о историјском развитку и (дис)континуитету, подстицању радозналости и усвајању позитивних вредности.

ОПШТА ПРЕДМЕТНА КОМПЕТЕНЦИЈА

Ученик влада језичким вештинама и знањима која му омогућавају да на страном језику разуме текстове које слуша или чита у приватном, јавном, образовном или професионалном контексту; комуницира писмено или усмено у формалним и неформалним ситуацијама.

Посредујући у усменој или писаној комуникацији, ученик преноси поруке са страног на матерњи (први) језик и обрнуто. Владање страним језиком ученику омогућава стицање знања из различитих области која примењује у свакодневном животу, образовању и раду. Учењем страног језика ученик развија креативност, критичко мишљење, вештине комуникације, самосталност и сарадњу, уважавање различитости култура и културу дијалога.

Основни ниво

Ученик користи страни језик у мери која му помаже да разуме садржај усмене поруке и кратке једноставне информације у вези са личним интересовањем и познатим областима и активностима. Учествује у уобичајеном, свакодневном разговору, чита и проналази жељену информацију у текстовима са темом од непосредног личног интереса. Пише о различитим аспектима из непосредног окружења и ради сопствених потреба.

Средњи ниво

Ученик користи страни језик да разуме суштину текста или да учествује у разговору или дискусији (нпр. школа, забава, спорт); сналази се у не/предвидивим ситуацијама када му је неопходно да користи страни језик и/или да у кратком усменом излагању оствари свој интерес. Пише о властитом искуству, описује своје утиске, планове и очекивања.

Напредни ниво

Ученик користи страни језик да активно учествује у усменој комуникацији; да прати дужа и сложенија излагања или дискусије о конкретним или апстрактним темама из познатих општих или стручних тематских области, као и да објашњава своје ставове и/или образлаже различите предлоге. Чита и пише текстове о широком спектру тема у складу са општим и властитим интересовањима.

Специфична предметна компетенција: РЕЦЕПЦИЈА (слушање и читање)

Основни ниво

Ученик разуме уобичајене изразе и схвата општи смисао свакодневне комуникације изговорене споро и разговетно. Користећи основно лингвистичко знање, чита краће текстове написане стандардним језиком, разноврсног садржаја из свакодневног живота и/или блиских области или струке, у којима преовлађују фреквентне речи и изрази.

Средњи ниво

Ученик разуме основне елементе разговетног говора у свакодневним ситуацијама и једноставна излагања и презентације из блиских области изговорене стандардним језиком и релативно споро. У тексту, из домена личног интересовања и делатности, у коме преовлађују сложене језичке структуре, ученик разуме општи смисао и допунске информације, користећи различите технике/врсте читања.

Напредни ниво

Ученик разуме суштину и детаље опширнијих излагања или разговора у којима се користи стандардни језик, мења ритам, стил и тон разговора, а у вези са садржајима из ширег интересовања ученика. Ученик разуме дуже текстове различитог садржаја (нпр. адаптирана или оригинална прозна књижевна дела, актуелни новински чланци и извештаји); брзину и технику читања подешава према тексту који чита.

Специфична предметна компетенција: ПРОДУКЦИЈА

(говор и писање)

Основни ниво

Ученик у свакодневним ситуацијама пише или даје усмена упутства, писмено или усмено размењује информације о уобичајеним општим и блиским темама.

Користећи једноставне изразе, фразе и језичке структуре, пише кратке забелешке, поруке и писма, и/или према моделу пише једноставне текстове нпр. описе особа и догађаја из познатих области.

Средњи ниво

Ученик без припреме започиње и води разговор, износи усмено или писмено мишљење о темама из домена личног интересовања, образовања, културе и сл.

Користећи разноврсне језичке структуре, шири фонд речи и израза, ученик усмено или писмено извештава, излаже и/или према упутству пише компактни текст поштујући правописну норму и основна правила организације текста.

Напредни ниво

Ученик са сигурношћу, течно и спонтано, учествује у усменој или писменој комуникацији, говори, извештава, преводи и/или самостално пише текстове о темама и садржајима из ширег круга интересовања; користећи информације и аргументе из различитих извора, износи ставове и преноси мишљење, размењује, проверава и потврђује информације. Ученик према потреби води формалну или неформалну преписку, доследно примењујући правописну норму, језичка правила и правила организације текста.

ОПШТИ ТИП; ДРУШТВЕНО-ЈЕЗИЧКИ СМЕР

Разред	Други
Недељни фонд часова	2 часа
Годишњи фонд часова	74 часа

СТАНДАРДИ	ИСХОДИ По завршетку разреда ученик ће бити у стању да:	ТЕМА и кључни појмови садржаја програма
2. СТ.1.1.1. Разуме краће поруке, обавештења и упутства која се саопштавају разговетно и полако. 2. СТ.1.1.3. Схвата општи смисао информације или краћих монолошких излагања у образовном и јавном контексту. 2.СТ.1.2.1. Разуме општи смисао једноставних краћих текстова у вези с блиским темама, у којима преовлађују фреквентне речи и интернационализми. 2.СТ.1.2.2. Проналази потребне информације у једноставним текстовима. 2.СТ.1.2.5. Разуме кратке адаптиране одломке књижевних дела, и друге поједностављене текстове који се односе на цивилизацијске тековине, културу и обичаје. 2.СТ.1.3.3. Тражи и даје једноставне информације, у приватном, јавном и образовном контексту. 2.СТ.1.4.4. Пише једноставне текстове према моделу, уз помоћ илустрација, табела, слика, графикона, детаљних упутстава. 2.СТ.1.5.2. Саставља кратке, разумљиве реченице	- разуме једноставан изворни или адаптирани текст на латинском језику; - уочи поруку и протумачи садржај прочитаног текста; - идентификује различите односе у тексту, међу реченицама и унутар реченица; - преведе прочитано с ослонцем на коментар и/или двојезични речник; - примени правила латинске глаголске и именске промене, као и морфологије непромењивих речи; - изложи правила латинске глаголске и именске промене, као и морфологије непромењивих речи; - идентификује функцију речи, састав и функцију различитих реченичних конституената као и делова сложене реченице; - употреби, пасивно и активно, основни латински вокабулар;	ЈЕЗИК Морфологија Именске речи - Неправилности и мање фреквентни обрасци именске промене. Глаголи - Морфологија глаголских начина, укљ. конјунктив и нефинитни облици глагола. - Неправилности и мање фреквентни обрасци глаголске промене. Синтакса Синтакса падежа - Употпуњавање и систематизација. Синтакса просте реченице - Главни типови; главне функције конституената.

користећи једноставне језичке структуре. 2.СТ.1.5.3. Има углавном јасан и разумљив изговор. 2.СТ.1.5.4. Пише с одговарајућом ортографском тачношћу уобичајене речи које користи у говору. 2.СТ.2.1.1. Разуме суштину и битне појединости порука, упутстава и обавештења о темама из свакодневног живота и делатности. 2.СТ.2.1.3. Разуме суштину и битне појединости монолошког излагања у образовном и јавном контексту уколико је излагање јасно и добро структурирано. 2.СТ.2.2.1. Разуме општи смисао и релевантне информације у текстовима о блиским темама из образовног и јавног контекста.	- користи двојезични речник на сврсисходан начин, уз познавање речничког облика латинских речи и осталих речничких конвенција;	- Глаголски начини у простој реченици. - Главни типови именичке синтагме. Синтакса сложене реченице - Главни типови зависних клауза и нефинитних конструкција.
		КЛАСИЧНА ЦИВИЛИЗАЦИЈА - Класични књижевни жанрови и културни обрасци као прецедент модерне цивилизације. - Латински после Римљана. - Елементи и путеви класичног наслеђа до данас.
2.СТ.2.2.2. Открива значење непознатих речи на основу контекста који му је близак. 2.СТ.2.2.6. Разуме адаптиране књижевне текстове и прилагођене текстове који се односе на цивилизацијске тековине, културу и обичаје свог и других народа. 2.СТ.2.3.5. Излаже већ припремљену презентацију о темама из свог окружења или струке. 2.СТ.2.4.3. Пише, према упутству, дескриптивне и наративне текстове о разноврсним темама из области личних интересовања и искустава. 2.СТ.2.5.2. Правилно разуме и користи већи број сложенијих језичких структура. 2.СТ.2.5.3. Има сасвим разумљив изговор. 2.СТ.2.5.5. Препознаје формални и неформални регистар; познаје правила понашања и разлике у култури, обичајима и веровањима своје земље и земље чији језик учи. 2.СТ.3.1.2. Разуме презентацију или предавање са сложеном аргументацијом уз помоћ пропратног материјала. 2.СТ.3.2.1. Препознаје тему и схвата садржај разноврсних текстова, примењујући одговарајуће технике/врсте читања. 2.СТ.3.2.6. Разуме одломке оригиналних књижевних дела и текстове који се односе на цивилизацијске тековине, културу и обичаје свог и других народа. 2.СТ.3.3.1. Активно учествује у формалним и неформалним разговорима/дискусијама о општим и стручним темама, с једним или више саговорника. 2.СТ.3.4.5. Пише извештај/преводи садржаје и информације из дужих и сложенијих текстова из различитих области које чита или слуша (нпр. препричава, описује, систематизује и сл.). 2.СТ.3.5.2. Разуме целокупни репертоар граматичких структура и активно користи све уобичајене граматичке структуре. 2.СТ.3.5.3. Има јасан и природан изговор и интонацију. 2.СТ.3.5.5. Познаје и адекватно користи формални и неформални језички регистар.	- повеже елементе латинског вокабулара са сродним речима у матерњем и страним модерним језицима, оплемењујући своју културу говора и изражавања; - примени, у различитим ситуацијама, своје познавање класичне културе (нарочито у њеном књижевном аспекту) и класичне цивилизације, политичке и културне историје класичних народа, њихове свакодневице, веровања, митова и легенди; - разуме смисао и вредност духовног наслеђа класичне цивилизације, као и њених материјалних остатака на нашем тлу и другде.	

УПУТСТВО ЗА ДИДАКТИЧКО-МЕТОДИЧКО ОСТВАРИВАЊЕ ПРОГРАМА

Настава латинског језика у гимназији ослања се на знања и компетенције стечене учењем матерњег и страних језика. За латински, који спада у групацију страних језика поред специфичности што он није никоме матерњи нити представља уобичајено средство модерне комуникације, важе стандарди и правила Заједничког европског референтног оквира, уз уважавање образовних захтева и природе предмета. У складу са савременим потребама ученика и напретком науке о језику, програм наставе и учења латинског језика треба посматрати као интегративни фактор.

I. ПЛАНИРАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Сврха учења латинског језика је разумевање текста као амалгама језичких законитости и цивилизацијских садржаја.

Ради тога ученик треба да развије способност разумевања и превођења текста (те кроз то и способност анализе и синтезе) и да овлада латинском језичком структуром, идентификујући њене категорије и повезујући их с матерњим и страним модерним језицима, да усвоји вокабулар и овладава лексичким компетенцијама, уз разумевање даље судбине речи латинског порекла и њихове употребе у другим језицима; да уочава корелацију између књижевности, цивилизације и културе, као и међузависност друштвеног окружења и културне продукције.

Кроз упознавање вредности класичног наслеђа на националном, регионалном и глобалном нивоу, ученик треба да стекне способност вредновања античке баштине, критичког сагледавања културолошких феномена, и стварања културно-цивилизацијског идентитета.

Кроз читање и тумачење текстова различите старине, порекла и намене ученик треба да научи да уочава сличности и разлике у људском деловању кроз време и релативну трајност људских установа и искустава.

II. ОСТВАРИВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Начела

(1) Стожерни аспект латинске наставе је рад на штиву: све наставне активности треба да буду уперене, непосредно или посредно, ка читању, разумевању и тумачењу латинских текстова. Усвајање елемената граматике и лексике, као и свих других садржаја, језичких или ванјезичких,

треба увек да буде мотивисано захтевима текста, а вредност сваке поуке ваља мерити њеним доприносом оспособљавању за читање на латинском.
(2) При избору и одређивању редоследа граматичких партија приоритет следује оним елементима језичког система без чијег познавања није могуће читати ништа или скоро ништа на латинском. Слично важи о обиму и саставу вокабулара, где треба да буду најпреће оне лексичке јединице које се најчешће јављају у латинским текстовима. Нижи приоритет имаће поука о ономе што се у текстовима ређе јавља, као и о свему што се при читању прима спонтано и разумева без већих објашњења.
(3) За разлику од приручничког приказа граматике, који почива на серијском излагању заокружених целина, граматичка поука у савременој настави одвија се тако што у сваком тренутку постоји по неколико отворених тема из разних области граматике у разним стадијумима обраде: настава се редом фокусира на сваку од њих у више наврата, од зачетка теме, преко постепене надоградње, све до свршетка старе и наступа нове теме. Тај начин дидактичког излагања граматике назива се спиралном прогресијом.
(4) Потребно је да латинска настава буде концептуално, терминолошки, па донекле и методски усклађена с наставом матерњег и страних језика. У ванјезичким садржајима такође треба настојати на дискретној али учесталој интеракцији с различитим предметима школског курикулума. Крајња сврха хоризонталног повезивања јесте афирмација и унапређивање осведоченог учинка латинске наставе као интегратора и амплификатора знања стечених на разним странама.

Наставно штиво

Наставно штиво треба да буде тематски везано за класичну цивилизацију, а формално подесно за језичку поуку, тј. да, врло претежно, има облик везаних прозних текстова од три типа:
(1) вежбовно штиво, реално и језички засновано на изворном материјалу, али написано у сврху наставе и стога као текст неаутентично;
(2) прилагођено штиво, засновано на конкретним изворним текстовима, али модификовано према потребама наставе;
(3) изворно штиво, тј. аутентични пасажи из старих писаца.
Рад на штиву захтева брижљиву припрему и план, пре свега зато да би се оно обрадило адекватним темпом, који ће омогућити усвајање тексту инхерентних и текстом мотивисаних језичких поука, а на другој страни неће убити већ напротив побудити интерес за садржину и општи смисао текста.
Типична сесија рада на штиву отпочиње наставниковим гласним, разговетним и умерено сугестивним читањем целог текста узетог у обраду. Потом се текст тумачи кроз превођење и разјашњавање, уз начелну претпоставку да разумевање претходи превођењу а не обратно. Рад се одвија у што живљем разговору између наставника и ученикâ, у четири модуса:
(1) ученик самостално преводи/разјашњава дати комад текста;
(2) ученик преводи/разјашњава уз припомоћ наставника, који антиципира тешкоће на појединим местима, те даје одговарајуће наговештаје или решења;
(3) наставник преводи/разјашњава комад текста изазивајући ученике да припомогну где умеју;
(4) наставник пред ученицима сâм преводи/разјашњава комад текста.
Метода потпомогнутог читања подразумева учестало, наизглед спонтано смењивање свих тих начина рада на путу кроз текст. Наставник пак треба што тачније да предвиди како ће разговор тећи на појединим местима, који ће се сегмент текста савладавати у којем модусу, која ће појединост завредети какву краћу примедбу, а шта ће требати да се издвоји као повод засебној поуци која ће уследити после рада на штиву.

Граматичка поука

Једна од особених црта наставе латинског језика јесте релативно велик удео и значај који у њој има граматичка поука. Ова се, међутим, не сме постављати нити у пракси претворити у циљ по себи, већ се мора, и као целина и у појединостима, мотивисати потребама које се јављају на путу ка разумевању латинских текстова.
При раду на тексту треба успоставити навику гласног и јасног читања уз инсистирање на правилном изговору и акцентовању.
При постепеном усвајању латинских облика неопходно је да предност имају продуктивне и учестале парадигме, што значи - већински типови правилне промене и најфреквентнији изузеци. Уз учење обликâ треба увек концизно објаснити њихову намену и показати их у типичној употреби. Преводне еквиваленте ваља користити уз објашњења, не уместо њих. Наставник нек има на уму да је, упркос систематској сличности латинске и српске морфологије, еквиваленција облика непотпуна и варљива: зато латинске облике треба примарно представљати у терминима „чему служи", а не „како се преводи".
Код глаголских облика на презентској основи, треба стриктно разликовати конјугације (па ради тога пазити и на акценат). Код перфекатске основе не треба инсистирати на њеним типовима већ, напротив, на њеној непредвидљивости (и отуд неопходности памћења трећег основног облика глаголâ), а с друге стране на једнообразности и правилности промене.
Код заменица треба нарочито инсистирати, уз облике, на њиховој функцији, уз потребне дистинкције: именичка/придевска употреба, права/неправа показност итд. За обраду мање фреквентних заменица из класе неодређених добро је сачекати крупније поводе у штиву, и не жалити ако их не буде.
На меморисању и усменој ревизији парадигми - конјугирањем и деклинирањем подесних примера, не рецитовањем голих завршетака - треба инсистирати као на незаобилазној практичној потреби. Међутим, умеће конјугирања и деклинирања не треба уздизати међу циљеве наставе нити га вредновати као заслугу по себи.
Познавање непромењивих речи истовремено је ствар граматике и лексике. Сем описних прилога, који се природно везују за придеве, непромењиве речи махом стоје у спрези са синтаксом, која расветљава њихове функције и систематизује их. Посебну пажњу заслужују латинске „партикуле": запостављене, оне ће представљати сталну, иритантну сметњу при раду на текстовима; адекватно разјашњене у својим улогама, оне ће значајно унапредити разумевање свакога штива.
На својој страни, велики делови латинске синтаксе и прагматике умесно ће се презентовати што кроз усвајање непромењивих речи као лексичких јединица, што уз поуку о облицима и њиховим функцијама. Зато синтаксу не треба конципирати као засебан конструкт који долази на ред позно, иза морфологије: као одговор на практичне потребе рада на тексту, синтактичка поука не сме да касни. Што треба да буде својствено напреднијој фази наставе, то није тек присуство синтаксе већ њено употпуњавање и систематизација.

Вежбања

Вежбања уперена ка појединостима из латинске граматике и/или лексике могу, под условом добре одмерености и фокусираности, узимати различите облике уобичајене у савременој глотодидактици. Ово укључује и невелик али важан удео вежбања срачунатих на целовито или делимично формулисање једноставнијих исказа на латинском, као и манипулисање граматичких склопова кроз трансформације и сл.: скромно активно знање које се изискује и постиже кроз таква вежбања потребан је корак ка стицању вештине читања као темељном циљу латинске наставе.

Усвајање лексике

Дифузија лексичког материјала у латинској настави треба да буде контролисана: то јест, нове речи морају пристизати равномерно и у савладивој количини, а њихов избор треба да се заснива на саставу базичног латинског вокабулара, уз елементарну покривеност главних појмовних сфера. У пракси није могуће сервирати, ни кроз штиво ни другим путем, само речи вредне меморисања. У крајњој линији наставник мора да одређује шта се од виђеног има упамтити а шта не. У ту сврху препоручљиво је имати у виду базични вокабулар у обиму 600 најфреквентнијих речи.
Добро је да се током друге године учења ђаци постепено упуте у коришћење двојезичног латинског речника. С тиме, међутим, треба бити опрезан, јер се код већине почетника лако развија навика преурањеног посезања за речником, са врло рђавим последицама. Навике које ученик мора да стекне ради правилног рада с речником, то су, прво, да у свакој прилици дође кроз анализу контекста до што одређенијих претпоставки о ономе што ће као непознато потражити у речнику, и друго, да схватајући форму и структуру речничке одреднице, као и сврху разних елемената од којих је она састављена, чита речник онако како је он написан - не као аутомат за лиферовање превода већ као комплексан опис семантичког и формалног функционисања речи.

Ванјезички садржаји

Поуке о класичној цивилизацији чине мањи али не мање битан део латинске наставе. Њих не треба третирати као скуп ванјезичких тема приложен уз језички течај (па ни посвећивати им засебне методске јединице): напротив, упознавање с елементима класичне цивилизације треба да проистиче из самог читања и тумачења штива као стожерне наставне активности.

Циљ при томе није систематско знање, већ буђење радозналости и жеље да се у старим текстовима разазнају видљиви и мање видљиви знаци времена: не само историјске чињенице, установе, реалија и остала тврда факта, него и типични односи међу људима у заједници, њихови мотиви и њихова убеђења. До овога се долази кроз сензитивизацију ученика на значајне појединости и кроз сталне подстицаје на „запитаност". Успех ће највише зависити од наставниковог умећа да добро пласираним опаскама изазива даљу знатижељу, уз спремност да, одмах или касније, одговори на свако питање.

III. ПРАЋЕЊЕ И ВРЕДНОВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

О врстама и начинима оцењивања

Процес праћења и вредновања може започети иницијалним (или: дијагностичким) оцењивањем. Овим се установљује колико ученик влада пређашњим градивом неопходним за даље учење латинског. На основу иницијалног теста наставник ће лакше планирати и организовати процес учења, па и индивидуализовати приступ ученицима.

Током целе школске године, при вредновању треба да се смењују две врсте оцењивања: формативно и сумативно.

Формативно оцењивање, којим се вреднују ученикова постигнућа, у начелу треба да подржава и ученика и учење. Оно треба да се спроводи чешће, и да буде интерактивно, то јест да и ученици учествују у оцењивању: њихово самопроцењивање и узајамно процењивање треба да буде део укупног процеса оцењивања. Циљ тога је да се код ученика подстакне самосталност и одговорност. Наставник притом добија увид у то како ученик учи, прикупља информације о постигнућима, и на том основу модификује наставу и остале активности. Формативно оцењивање олакшава наставнику и да утврди критеријуме за вредновање постигнућа. Наставник ученику током праћења његовог рада и активности мора пружати повратне информације како би му помогао да постигне предвиђени исход. Формативно оцењивање даће и самом наставнику назнаке о квалитету његовог рада и ефикасности примењених метода.

Сумативним оцењивањем вреднује се резултат учења. Овакво оцењивање спроводи се периодично, на крају појединих делова програма и по завршетку читавог програма. Оријентисано на прошлост, оно сумира постигнућа до тренутка оцењивања. Сумативним оцењивањем наставник ће утврдити да ли је ученик постигао предвиђене резултате, то јест исходе учења.

Наставник треба нарочито да подржи саморефлексију код ученика: потребно је да ученик у одређеној мери објективно процењује шта зна, уме и може. Такође треба подстицати вршњачко учење, тј. сарадњу међу ученицима при утврђивању градива, усвајању новог, раду на пројектним задацима итд. Модалитети и квалитет те сарадње даваће наставнику шири увид у сопствени рад и у напредак ученика.

Најзад, у процесу наставе вреднује се и рад наставника, како путем самопроцењивања тако и путем анкетирања ученика.

Ниједан начин вредновања није потпуно објективан; зато их треба комбиновати, да би се стекла што веродостојнија слика о раду, постигнутим исходима и стеченим компетенцијама ученика, као и о раду и дидактичким методама наставника.

Препоручени критеријуми оцењивања

За усмени одговор

При вредновању разумевања текста, од ученика се очекује да анализира текст, уочи односе у њему, и преведе га. За оцену довољан (2), ученик препознаје функције у реченици и именује односе у реченици, али преводе само уз наставникову помоћ. За оцену добар (3), ученик уочава функције у реченице, разуме односе у њој, и самостално преводи једноставније реченице. За оцену врло добар (4), ученик разликује функције у реченици, разуме односе у њој, и самостално преводи сложеније реченице. За оцену одличан (5), ученик самостално разликује функције у реченици, схвата и повезује односе у реченици, и успешно преводи текстове.

При вредновању усвојености граматичких садржаја, од ученика се очекује да познаје и самостално примењује елементе латинске граматике. За оцену довољан (2), ученик уме да распознаје латинске облике и изричито наводи правила, али за њихову примену потребна му је помоћ наставника. За оцену добар (3), ученик разликује и тачно описује облике, деклинира и конјугира, али није самосталан у манипулисању облицима и конструкцијама. За оцену врло добар (4), ученик самостално примењује правила и манипулише облицима и конструкцијама, и влада склопом и смислом једоставнијих реченица. За оцену одличан (5), ученик самостално примењује правила, манипулише облицима и конструкцијама, и самостално влада целим склопом и смислом реченице и текста.

При вредновању усвојености вокабулара, од сваког ученика се очекује да уме наводити речи у њиховим речничким облицима и приписивати им одговарајућа значења. Оцена ће зависити од постотка усвојености прописаног вокабулара. За оцену довољан (2), ученик је усвојио више од 50% вокабулара; за оцену добар (3), више од 60%; за оцену врло добар (4), више од 75%, за оцену одличан (5), више од 90%.

При вредновању усвојености елемената цивилизације, осим познавања програмом предвиђених садржаја треба нарочито узимати у обзир интересовање, радозналост и креативност које ученик испољава.

За писмене провере знања

У писмене провере знања убрајају се три писмена задатка (од ових један у првом полугодишту) и контролни задаци. За њих се препоручују квантитативни критеријуми у овим постоцима: 50-63% довољан (2), 64-77% добар (3), 78-90% врло добар (4), 91-100% одличан (5). Ови критеријуми могу се по потреби прилагодити општем успеху ученика у одељењу.

ПСИХОЛОГИЈА

Циљ учења Психологије је да ученик овлада знањима, развије вештине и формира ставове који ће му омогућити да боље разуме сложеност, разноврсност и развојне аспекте психичког функционисања људи у био-социо-културном контексту, да повећа капацитет суочавања са изазовима адолесцентског доба и преузме одговорност за очување менталног здравља, функционисање у заједници и наставак школовања.

ОПШТА ПРЕДМЕТНА КОМПЕТЕНЦИЈА

Бавећи се кључним појмовима опште психологије ученик ће: развијати способност критичког мишљења, вештину успешне комуникације и функционисања у групи; унапређивати стратегије успешног учења, памћења и доношења одлука; формирати преференцију научног над лаичким приступом; разликовати употребу од злоупотребе психологије; повезивати психологију са другим наукама, уметношћу и културом; уважавати различитост међу људима и поштовати људска права; изражавати позитиван став према заштити и унапређењу менталног здравља.

СПЕЦИФИЧНА ПРЕДМЕТНА КОМПЕТЕНЦИЈА

Ученик има знање о личности као јединству психичких процеса, особина и стања, о спрези психичког и телесног и теоријама које објашњавају природу личности; аргументовано дискутује о утицају наслеђа, средине и личне активности на развој личности; препознаје специфичности методологије и мерних инструмената који се користе у психолошким истраживањима; уочава могућности и ограничења примене психолошких сазнања у описивању, тумачењу и предвиђању, како сопственог тако и понашања других особа и друштвених појава; прихвата улогу испитаника у психолошким истраживањима искључиво на бази добровољности, информисаности о сврси и процедурама истраживања и гаранције да добијени подаци неће бити злоупотребљени.

Разред	Други
Недељни фонд часова	2 часа
Годишњи фонд часова	4 часа
ИСХОДИ По завршетку разреда ученик ће бити у стању да:	ТЕМА и кључни појмови садржаја програма
- Правилно користи основне појмове који се односе на сазнајне, емоционалне и мотивационе аспекте личности; - прави везу између психологије као науке и других наука, уметности и културе; - препозна различите области примене психолошких сазнања као и животне ситуације у којима се људи обраћају психологу за помоћ; - на датом примеру психолошког истраживања одреди које су методе и технике коришћене; - разликује научни од лаичког приступа психолошким питањима и критички се односи према текстовима и псеудотестовима у медијима; - психички живот особе посматра као целину међусобно повезаних процеса,	ПСИХОЛОГИЈА КАО НАУКА И ПРАКСА Предмет и дисциплине психологије. Психологија и друге науке, уметност и култура. Методе и технике психолошких истраживања. Употреба и злоупотреба психологије.

особина и стања чији се развој одвија током целог живота и као јединство психичког и телесног функционисања; - аргументовано дискутује о утицају наслеђа, средине и личне активности на развој личности; - користећи стечена психолошка сазнања, препознаје емоције и мотиве сопственог понашања, понашања других и ликова из књижевности и филмова; - у учењу користи стратегије и технике успешног учења и памћења; - препознаје узроке фрустрација и унутрашњих конфликата, у својим реакцијама показује преференцију да их конструктивно решава и на примерима препознаје механизме одбране; - опише најважније психолошке карактеристике адолесцентског доба, препозна и критички се односи према најчешћим проблемима и ризичним понашањима адолесцената; - аргументује значај очувања менталног здравља, превенције менталних поремећаја и показује позитивни став према здравим стиловима живљења; - разликује облике и врсте социјалног учења на примерима; - уважава различитост међу људима, родну равноправност, поштује људска права и изражава негативан став према било ком облику насиља; - разликује основне врсте менталних поремећаја и описује карактеристике најчешћих менталних поремећаја адолесцената; - у комуникацији узима у обзир могућност грешака при опажању других људи и тиме предупређује могуће конфликте; - наведе примере просоцијалног, асертивног понашања и алтруизма из свог искуства и понашања других људи; - опише контекст настанка најважнијих теорија личности, њихове основне карактеристике, представнике и утицај; - препозна и критички разматра примере предрасуда, стереотипа, дискриминације, конформизма, насилничког понашања и изражава спремност да реагује; - наведе примере и карактеристике различитих група, групних односа и типова руковођења, примењује правила сарадње у тимском раду поштујући различитост чланова; - препозна и критички разматра примере употребе и злоупотребе психологије у медијима, политици, маркетингу и на друштвеним мрежама; - у дискусији показује вештину активног слушања, износи свој став заснован на аргументима, комуницира на конструктиван начин; - прихвати улогу испитаника у психолошким истраживањима искључиво на бази добровољности, информисаности о сврси и процедурама истраживања и гаранције да добијени подаци неће бити злоупотребљени.	
	ЛИЧНОСТ КАО ЈЕДИНСТВО ПСИХОЛОШКИХ ПРОЦЕСА, ОСОБИНА И СТАЊА Личност Појам и структура, темперамент, идентитет. Теорије личности. Особине, процеси и стања Сазнајни аспект: пажња, опажање, учење, памћење и заборављање, мишљење, интелигенција. Емоционални аспект: осећања. Мотивациони аспект:потребе, вредности, ставови и интересовања. Измењена стања свести. Развој Органске основе психичког живота. Чиниоци развоја: наслеђе, лична активност и друштвени чиниоци. Развој сазнајног, емоционалног и мотивационог аспекта личности. Карактеристике адолесцентског периода у развоју личности. Ментално здравље Појам и значај. Фрустрације и конфликти. Одбрамбени механизми. Стрес и механизми превладавања. Ментални поремећаји - појам, узроци, врсте и облици помоћи. Психолошки проблеми адолесцената. Превенција.
	ОСОБА У СОЦИЈАЛНОЈ ИНТЕРАКЦИЈИ Социјализација Појам, функција и фактори. Облици и врсте социјалног учења. Социјалне вештине. Социјални живот адолесцента. Просоцијално и асоцијално понашање. Појам, врсте насиља и фактори који доприносе насилном понашању. Карактеристике насилног понашања и особа које трпе насиље. Реаговање на насиље. Комуникација Вербална и невербална комуникација. Услови успешне комуникације. Социјална перцепција и грешке у опажању особа. Интерперсонални конфликти и њихово решавање.

	Емпатија. Асертивност. Друштвене групе Појам и врсте. Динамика групе. Односи у групи. Конформизам. Одупирање групном притиску. Руковођење групом. Стереотипи, предрасуде, дискриминација. Људи у маси.

УПУТСТВО ЗА ДИДАКТИЧКО-МЕТОДИЧКО ОСТВАРИВАЊЕ ПРОГРАМА

Програм наставе и учења Психологије садржи циљ, општу и специфичну предметну компетенцију, кључне појмове садржаја, листу исхода и упутсво за његово остваривање. Како за Психологију нису развијени стандарди постигнућа, наведени елементи програма представљају путоказ наставнику како да планира, оствари и вреднује наставу и учење овог предмета. Оствареност циља и достизање исхода доприносе развоју кључних и међупредметних компетенција ученика, посебно способности да се ефективно управља сопственим учењем (планирање, управљање временом и информацијама, способност да се превазиђу препреке како би се успешно учило, коришћење претходних знања и вештина, примена знања и вештина у различитим ситуацијама, индивидуално и/или у групи) и способности да се ефикасно и конструктивно учествује у друштвеном и радном животу. Природа предмета је таква да уз адекватан методичко-дидактички приступ даје озбиљан допринос развоју међупредметних компетенција, посебно за целоживотно учење, комуникацију, рад с подацима и информацијама, решавање проблема, сарадњу и одговоран однос према здрављу.

Кључни појмови садржаја су дати у оквиру три теме, а листа исхода се односи на целину програма и крај разреда. Редослед наведених исхода не исказује њихову важност јер су сви од значаја за постизање циља предмета и развој компетенција. Између исхода постоји повезаност, односно остваривање једног исхода доприноси остваривању других. Исходи су дефинисани као функционално знање ученика тако да показују шта ће ученик бити у стању да учини, предузме, изведе, обави захваљујући знањима, ставовима и вештинама које је градио и развијао током једне године учења Психологије. Многи исходи су процесни и представљају резултат кумулативног дејства наставе и учења током целе школске године.

Како је главна карактеристика наставе усмерене на развој компетенција фокусираност на учење које резултира мерљивим и проверљивим резултатима у виду знања, вештина и ставова, то значи да ученик треба да учи:

- смислено: повезивањем оног што учи са оним што зна и са ситуацијама из живота; повезивањем оног што учи са оним што је учио из других предмета;
- проблемски: самосталним и сарадничким прикупљањем и анализирањем података и информација; постављањем релевантних питања себи и другима; развијањем плана решавања задатог проблема; предузимање акције да се проблем реши
- дивергентно: предлагањем нових решења; смишљањем нових примера; повезивањем садржаја у нове целине;
- критички: поређењем важности појединих чињеница и података; смишљањем аргумената;
- кооперативно: кроз сарадњу са наставником и другим ученицима; кроз дискусију и размену мишљења; уважавајући аргументе саговорника.

Учећи на овај начин, ученик ће развијати компетенције које ће му бити потребне за наставак школовања и у свакодневном животу. За пуно разумевање програма оријентисаних на исходе треба имати у виду да су знања нужан предуслов било ког вида компетентности, али је важно да се на том нивоу не остане. У табели која следи дат је приказ како се односити према знањима и који захтеви воде ка развоју вештина.

Вештине	Примери захтева које наставник може поставити ученицима у циљу развоја вештина
● Употреба знања	● Искористите у новој ситуацији ● Примените знања у ситуацији из свог живота ● Покажите на новом примеру ● Примените научено тако да предвидиш последице ● Објасните како неки процес/појава/приступ може да утиче на...
● Анализа знања	● Уредите по задатом критеријуму ● Утврдите предности и недостатке ● Упоредите два становишта ● Утврдите зашто је дошло до неке промене ● Објасните до којих последица би довела промена у некој варијабли.
● Вредновање знања (критичко мишљење)	● Идентификујте која критика се може упутити... ● Процените примереност закључака из приказаних података ● Процените логичку заснованост неког става ● Утврдите оправданост неке акције или одлуке ● Изразите свој став ● Наведите аргументе за свој став
● Синтеза знања (стваралачко мишљење)	● Планирајте решење ● Решите проблем ● Смислите нову примену ● Осмислите план истраживања неког психолошког проблема ● Спроведите самосталан пројекат ● Осмисли начин за...

I. ПЛАНИРАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Програм оријентисан на исходе наставнику даје већу слободу у креирању и осмишљавању наставе и учења. Исходи су главни оријентир наставнику да одреди обим и дубину обраде појединих садржаја, избор својих и ученичких активности, динамику рада, начине праћења и вредновања. Полазећи од датих исхода и кључних појмова садржаја наставник најпре креира свој годишњи план рада из кога ће касније развијати своје оперативне планове. Исходи из програма се не везују за теме и садржаје већ су кумулативни ефекат бројних активности током школске године. Они су тако формулисани да омогућавају наставнику даљу операционализацију исхода на ниво конкретне наставне јединице. На пример, исход психички живот особе посматра као целину међусобно повезаних процеса, особина и стања чији се развој одвија током целог живота и као јединство психичког и телесног функционисања наставник у својим оперативним плановима уситњава на већи број мањих исхода који су на нивоу часа или групе часова, као што би то био исход ученик је у стању да наведе сазнајне процесе или прави разлику између три компоненте става. Треба имати у виду да ће бити ситуација када активности на једном часу доприносе достизању више исхода, као и што ће бити да активности већег броја часова доприносе достизању једног исхода. То је последица чињенице да исходи из програма нису једнако сложени, као ни једнако лако достижни. За неке је потребно више времена и активности него за неке друге. Овако припремљени оперативни планови, са уситњеним исходима који такође морају бити тако формулисани да обезбеђују мерљивост или бар проверљивост, омогућавају наставнику бољи увид у напредовање ученика, као и у ефекте сопственог рада. Уколико постоје тешкоће да се неки исход из оперативног плана достигне то је знак наставнику да изврши неке промене у планирању.

За успешну наставу и учење важно је планирати и начине праћења и вредновања са којима ученике треба унапред упознати.

Препорука је да наставник планира и припрема наставу самостално али и у сарадњи са колегама због успостављања корелације међу предметима, тематског планирања и пројектне наставе.

Поред уџбеника, као једног од извора информација, наставник планира и како ће подстаћи ученике да користе и друге изворе сазнавања, како да сарађују у проналажењу релевантних података што ће, између осталог, допринети достизању исхода да ученик разликује научни од лаичког приступа психолошким питањима и критички се односи према текстовима и псеудотестовима у медијима.

Садржај програма, подељен у три теме, чине изабрани појмови психологије који су у функцији достизања исхода, развоја компетенција и остваривања циља предмета. Евентуалне измене и допуне садржаја по избору наставника требало би да буду функционално уклопиве у приступ настави базираној на исходима и компетенцијама пошто није акценат више на томе шта се учи, већ зашто се учи, чему то служи и шта ученик уме да уради са тим.

Прва тема има за циљ увођење ученика у психологију као науку и праксу. Међутим, иако је она на почетку програма неопходно је да се у току рада на садржајима који следе стално прави веза са питањима: које технике и методе истраживања се користе, у оквиру које дисциплине психологије се то изучава, каква је веза са сазнањима у другим наукама, како се то може употребити или злоупотребити. Из тог разлога, у оквиру прве теме, на пример, довољно је кратко упознати ученике са основним методама и техникама које психологија користи у својим истраживањима јер ће се о томе расправљати сваки пут кад се наведе неко истраживање у одређеној области.

Друга тема је комплексна и обухвата највећи део садржаја. Најважнији захтев који се ставља пред наставника јесте да планира свој рад тако да обезбеди ученицима да достигну исход психички живот особе посматра као целину међусобно повезаних процеса, особина и стања чији се развој одвија током целог живота и као јединство психичког и телесног функционисања, као и све исходе који се односе на примену знања о психолошким процесима, особинама и стањима у свакодневном животу. Изолована знања о личности које ученици не доводе у везу са сопственим искуством, примерима из окружења и применом неће допринети, у већој мери, достизању исхода овог програма. Зато је важно да наставник планира на који начин ће садржај приближити ученицима, да припреми што више одговарајућих материјала и подстакне ученике да их и сами пронађу у примерима из других предмета (Српски језик и књижевност, Историја, Грађанско васпитање, Појединац, група друштво, Језик, медији и култура...), различитих медија, са друштвених мрежа или у свакодневном животу.

У оквиру ове теме налази се и садржај који се односи на ментално здравље. Имајући у виду исходе, фокус наставе и учења нису психички поремећаји већ концепт менталног здравља (као стања у којем појединац остварује своје потенцијале, носи се са животним стресом, радно је продуктиван и доприноси заједници) и оријентација ка здравим стиловима живота, избегавању ризичног понашања и превенцији менталних поремећаја. У оквиру тог дела друге теме потребно је уградити садржаје који се односе на вештине, стратегије и технике које доприносе очувању менталног здравља као што су: социјалне вештине (повезати са садржајем који се односи на социјализацију); технике успешног учења, памћења, доношења одлука; управљање емоцијама и временом; превладавање стресом; конструктивно решавање конфликата... Овај сегмент програма треба остварити са посебном пажњом имајући у виду да је адолесцентски период процењен као кључни у развоју ставова (позитивних или негативних) према здрављу уопште, па и према менталном, као и за практиковање, односно непрактиковање, здравих стилова понашања.

Трећа тема је део социјалне психологије чији је садржај ученицима близак те се могу планирати различити облици и технике рада, посебно оне у којима ученици партиципирају у већој мери. Код неких садржаја треба предвидети довољно времена да се могу урадити вежбе чији је циљ развој неких вештина (нпр. у оквиру комуникације јачање асертивности) или критичка анализа, дискусија (нпр. реаговање на насилно понашање). Основне облике социјалног учења (условљавање, учење по моделу и учење увиђањем) и њихове врсте (класично, емоционално, инструментално, опсервационо условљавање; идентификација, имитација, учење улога) треба ученицима приближити преко различитих примера са захтевом да их у сопственом искуству препознају и то са становишта ефеката и носилаца утицаја (агенс социјализације). Очекује се да ће ученици са лакоћом препознати да се плаше зубара зато што се мама плаши, међутим треба инсистирати на финијим увидима тражећи да препознају нпр. идентификацију и имитацију као облик социјалног учења који је чест у адолесцентском периоду.

У оквиру ове теме и садржаја природно се надовезује рад на социјалним вештинама, просоцијалном и асоцијалном понашању. Социјалне вештине, за које се процењује да значајно унапређују квалитет живота, у овом програму имају доста простора. Оне се налазе у делу о менталном здрављу, у оквиру социјализације и комуникације. Наставник има слободу да те садржаје угради на различитим местима и на различите начине. Како би се циљ предмета у потпуности остварио, потребно је са ученицима радити и на питањима самопоуздања, ненасилног решавања сукоба, емпатије, активном слушању, сарадњи, толеранцији, асертивности... Пажњу треба да добију и асоцијална понашања, посебно насиље у различитим појавним формама (вербално, физичко, сексуално, вршњачко, родно засновано, виртуелно, екстремно...). Ни овај садржај програма не би требало обрадити тако што ће наставник одржати предавање већ је потребно испланирати активности у којима ће ученици бити активни у смислу рада на различитим материјалима (нпр. Уницефови приручници о насиљу или приручници ОЕБС-а о екстремном насиљу), припреми презентација, вођењу дискусије... Овај садржај лако се повезује са многим другим из програма, на пример, са предрасудама, стереотипима, дискриминацијом, али и са мотивацијом, емоцијама... Како је тема осетљива и увек постоји могућност да у одељењу буде ученик који је трпео или трпи неки вид насиља, важно је да активности не буду личне, односно да ученици износе своје лично искуство у мери која им одговара. Упознавање ученика са карактеристикама насилног понашања (агресивност, доминација, манипулација, импулсивност, нетолеранција, користољубље, контрола...) и особа које трпе насиље (слабо самопоштовање, уплашеност, опрез, осетљивост, повлачење...), има за циљ да их ојача у препознавању те појаве и изградњи става нулте толеранције на насиље.

Питања од значаја за психички живот адолесцената налазе се у другој и трећој теми и у вези су са неколико исхода, као и циљем предмета. Иако су ти садржаји могли бити у оквиру засебне теме, они су у овом програму дати раздвојено на три места, с тим да наставник има слободу да их оствари и обједињено. У првом се адолесцентски период посматра са становишта развоја, односно промена које се тада дешавају. У другом је акценат на проблемима адолесцената. То су проблеми који се могу окарактерисати као узрасно уобичајени (лоша слика о себи, појачана негативност, тешкоће у препознавању и изражавању емоција...), проблеми ризичног понашања (злоупотреба психоактивних супстанци, деликвенција, ризично сексуално понашање, зависност од видео игара...) и проблеми који представљају поремећај (анксиозност, депресивност, анорексија, булимија...). На трећем месту се налазе садржаји који се тичу социјалног живота младих, потребе да се припада групи, пријатељских и љубавних веза, сексуалног живота адолесцента. Наравно и сви други садржаји који се могу повезати са узрастом коме ученици припадају добра су прилика да се то и уради. На пример, када се обрађује појам конформизам природно је посматрати га и кроз визуру те појаве код младих или понашање људи у маси свакако треба повезати са адолесцентима када су на великим концертима, спортским догађајима, политичким протестима...

Приликом планирања наставе и учења треба имати у виду да постоје и нека питања која су од општег значаја и треба их континуирано прожимати кроз различите садржаје и активности како би се достигли неки исходи. Ту се пре свега мисли на питања: урођено - стечено, психа - тело, нормалност - патологија, истраживања - теорије. На пример, садржај који се односи на интелигенцију потребно је сагледати из угла колико је она наследна а колико се може развијати вољом појединца и под утицајем средине, затим где су органске основе интелигенције, како се повреде мозга одражавају на интелигенцију, какве су последице дуготрајне употребе алкохола и дроге на интелигенцију, како се интелигенција мери, како различите теорије објашњавају интелигенцију.

Како је програм богат садржајем за фонд часова који предмет има и исходе које треба достићи, неопходно је пажљиво планирање које ће обезбедити да се у оквиру рада на једном садржају што више тога постигне, повеже, примени из других тема и садржаја. На пример, питања динамике личности могу се смислено уградити у рад на многим садржајима (нпр. зашто нешто боље памтимо?) и пре него што дође час који је намењен баш мотивацији. На тај начин час може бити нека врста систематизације, контекстуализације онога о чему се већ разговарало и промишљало на претходним часовима. Наравно, овај захтев за што боље коришћење предвиђеног фонда часова директно је повезано и са питањем остваривања наставе и учења на часу.

II. ОСТВАРИВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Ученици се у другом разреду први пут сусрећу са предметом Психологија, међутим готово целокупан садржај предмета односи се на појаве које су ученицима познате из сопственог живота или живота других у њиховом окружењу. Стога је могуће и потребно у овом предмету користити, када то садржај дозвољава, елементе искуственог учења које се одвија по следећој шеми:

Овакав приступ обезбеђује бољу мотивисаност ученика да учествују у настави и ефикасније учење на часу. Поред класичних облика подучавања које подразумевају традиционалне методе као што су предавање, употреба текстуалне и демонстрационе методе, нагласак треба да буде и на следећем:
- помоћи ученицима да освесте начин на који уче и тумаче наставне садржаје;
- освестити стратегије за усмеравање пажње, памћење и активирање запамћених садржаја и помоћи им да их примене;
- код ученика развијати различите стратегије учења;
- узети у обзир различита предзнања ученика;
- ново градиво треба контекстуализовати (навођењем примера или трагањем са ученицима за њиховим примерима и ситуацијама из живота) чиме ће се олакшати његово учење и стварање система појмова као и развијати критичко мишљење;
- подстицати ситуацијско-искуствено учење кроз решавање проблема;
- градиво које се обрађује треба презентовати коришћењем различитих чулних моделитета;
- учење треба осмишљавати (ученици треба да схвате његову сврху);
- код ученика би требало подстицати самосталност у трагању за новим информацијама, као и самоусмерено учење где они лично преузимају иницијативу у одређивању потреба и извора учења и изван учионице (програмирана настава, проблемска настава, самостални истраживачки рад);
- неговати и вредновати добра, смислена питања које ученик поставља, чак и више од одговора који би се односили на просту репродукцију градива;
- неговати сарадничко, интерактивно учење уз употребу метода дискусије, вршњачког учења;
- препоручују се и следеће технике рада: симулације, радионице, играње улога, дискусија, дебате, пројекти/пројектна настава, есеји, реаговање на одређене теме, анализа медијских информација;
- препоручује се увођење ИКТ у учење и наставу употребом блога, форума, друштвених мрежа, коришћењем препоручених интернет ресурса за трагање за образовним информацијама, употребом различитих платформи за учење.

Предложене облике подучавања треба мењати и комбиновати да не би дошло до засићења.

III. ПРАЋЕЊЕ И ВРЕДНОВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

У настави оријентисаној на достизање исхода прате се и вреднују не само продукти учења већ и сам процес учења. Да би вредновање било објективно и у функцији учења, потребно је ускладити нивое циљева учења и начине оцењивања.

Ниво циља учења	Одговарајући начин оцењивања
Памтити (навести, препознати, идентификовати...)	Објективни тестови са допуњавањем кратких одговора, задаци са означавањем, задаци вишеструког избора, спаривање појмова.
Разумети (навести пример, упоредити, објаснити, препричати...)	Дискусија на часу, мапе појмова, проблемски задаци, есеји.
Применити (употребити, спровести, демонстрирати...)	Увежбавање, играње улога, проблемски задаци, симулације.
Анализирати (систематизовати, приписати, разликовати...)	Истраживачки радови, есеји, студије случаја, решавање проблема
Евалуирати (проценити, критиковати, проверити...)	Дебате, есеји, дневници рада, студије случаја, критички прикази, проблемски задаци.
Креирати (поставити хипотезу, конструисати, планирати...)	Експерименти, истраживачки пројекти, активности у одељењу или заједници које ће осмислити ученици

Такође, потребно је ускладити оцењивање са његовом сврхом.

Сврха оцењивања	Могућа средства оцењивања
Оцењивање наученог (сумативно)	Тестови, писмене вежбе, извештаји, усмено испитивање, есеји.
Оцењивање за учење (формативно)	Посматрање, давање конструктивне повратне информације, контролне вежбе, дневници рада, самоевалуација, практичне вежбе.

Како међу исходима има и оних који се односе на комуникацију, сарадњу, аргументовање, што доприноси развоју међупредметних компетенција, важно је да се и тај аспект ученичких активности прати и вреднује. Из тог разлога, сваки час и свака активност су прилика да се ученику да повратна информација, па и оцена. На пример, добро постављено питање или аргументовање заслужује поткрепљење оценом јер је свакако одраз ученичког знања, промишљања, радозналости. Ученике треба подстицати и оспособљавати да уз одговарајућу аргументацију сами процењују сопствени напредак у достизању исхода, као и напредак других ученика у одељењу. Тиме праћење и вредновање постају саставни део процеса учења.

ИСТОРИЈА

Циљ учења Историје је да ученик, изучавајући историјске догађаје, појаве, процесе и личности, стекне знања и компетенције неопходне за разумевање савременог света, развије вештине критичког мишљења и одговоран однос према себи, сопственом и националном идентитету, културно-историјском наслеђу, поштовању људских права и културних различитости, друштву и држави у којој живи.

ОПШТА ПРЕДМЕТНА КОМПЕТЕНЦИЈА

Учењем историје обогаћују се знања о прошлости, развијају аналитичке вештине неопходне за критичко сагледавање савременог света, његових историјских корена и актуелних цивилизацијских токова. Настава и учење историје припрема ученика за одговорно учешће у демократском друштву брзих друштвених, технолошких и економских промена, оспособљавага да кроз удруживање и сарадњу допринесе да се адекватно одговори на савремене изазове на локалном, регионалном, европском и глобалном нивоу. Ученику се кроз наставу историје омогућава развој групних идентитета (национални, државни, регионални, европски), чиме се обогаћује и лични идентитет. Посебан акценат је стављен на разумевање историјских и савремених промена, али и на изградњу демократских вредности које подразумевају поштовање људских права, развијање интеркултуралног дијалога и сарадњу, односа према разноврсној културно-историјској баштини, толерантног односа према другачијим ставовима и погледима на свет. Ученик кроз наставу историје треба да искаже и проактиван однос у разумевању постојећих унутрашњих и регионалних конфликата са историјском димензијом и допринесу њиховом превазилажењу.

Основни ниво

Ученик користи основна историјска знања (правилно употребљава историјске појмове, хронологију, оријентише се у историјском простору, познаје најважнију историјску фактографију) у разумевању појава и процеса из прошлости који су обликовали савремено друштво,као и одређене националне, регионалне, па и европски идентитет. Развијају се вештине неопходне за успостављање критичког односа према различитим историјским и друштвеним појавама. Ученик изграђује свест о сопственој одговорности у савременом друштву, развија ставове неопходне за живот у савременом демократском окружењу и учешћу у различитим друштвеним процесима(поштовање људских права, неговање културе сећања, толеранција и уважавање другачијег културног идентитета и наслеђа, и решавање неспоразума кроз изградњу консензуса).

Средњи ниво

Ученик развија посебна историјска знања и нарочито аналитичке вештине компарације различитих извора информација, процењујући њихову релевантност, објективност и комплексност. Веома важну димензију наставе историје представља разумевање функционисања савременог света, његових историјских корена и оних појава које својим дугим трајањем обликују садашњицу.

Напредни ниво

Ученик разуме, анализира и критички просуђује комплексније историјске, као и савремене догађаје, појаве и процесе са историјском димензијом, уз употребу различитих историјских извора. Ученик је у стању да уочи последице стереотипа и пропаганде на савремено друштво, људска права и политичко окружење, да аргументовано води дебату уз међусобно уважавање, неговање толеранције и унапређивање интеркултуралног дијалога, као и да писмено и графички приказује резултате свог истраживања уз коришћење одговарајућих компјутерских програма.

СПЕЦИФИЧНЕ ПРЕДМЕТНЕ КОМПЕТЕНЦИЈЕ

Специфична предметна компетенција: Разумевање историје и критички однос према прошлости и садашњости

Основни ниво

Именује најважније историјске догађаје, појаве, процесе и личности ученицк ствара основ за боље разумевање прошлости сопственог народа, државе, региона, Европе и човечанства. Познаје и користи хронологију неопходну за сналажење у свакодневним животним ситуацијама. Оријентише се у историјском и савременом простору. Разуме историјске феномене који су утицали на стварање цивилизација, друштва, држава и нација. Препознаје друштвене, економске, културолошке промене које су обликовале савремени свет.Има критички однос према тумачењу и реконструкцији прошлости и тумачењу савремених догађаја примењујући мултиперспективни приступ. Квалитетно бира разноврсне информације из различитих извора, критички их анализира, пореди и синтетише да би свеобухватније сагледали прошлост и садашњост.

Средњи ниво

Анализира специфичности одређених историјских појмова и користи их у одговарајућем контексту. Разуме различите државне, политичке и друштвене промене у историји, чиме се боље оријентише кроз историјско време, историјски и савремени геополитички простор. Процењује релевантност и квалитет различитих извора информација преко којих се формира слика о појединим историјским или савременим феноменима. Повезује поједине процесе, појаве и догађаје из националне, регионалне и опште историје. Развија и надграђује своје различите идентитете.

Напредни ниво

Анализира и критички просуђује поједине историјске догађаје, појаве и процесе из националне, регионалне и опште историје, као и историјске и савремене изворе информација.Унапређује функционалне вештине употребом различитих рачунарских програма неопходних за презентовање резултата елементарних историјских истраживања заснованих на коришћењу одабраних извора и историографске литературе. Продубљују разумевање прошлости анализирањем савремених, пре свега друштвених и културолошких појава и процеса у историјском контексту.

Специфична предметна компетенција: Разумевање историје и савремених идентитета као основа за активно учествовање у друштву

Основни ниво

Уочава различите културолошке, друштвене, политичке, религијске погледе на прошлост чиме гради и употпуњује сопствени идентитет. Развија вредносни систем демократског друштва утемељен на хуманистичким постулатима, поштовању другачијег становишта. Примењује основне елементе интеркултуралног дијалога ослањајући се на прошлост, идентитет и културу свог, али и других народа у Србији, региону, Европи и свету. Негује толерантан вид комуникације, поштовање људских права, разноврсних културних традиција. Препознаје узроке и последице историјских и савремених конфликата и развија ставове који воде њиховом превазилажењу. Уочава разноврсне последице преломних друштвених, политичких, економских и догађаја из културе и света науке, појава и процеса из прошлости, чиме се омогућава боље сагледавање савременог контекста у коме живе и стварање предуслова креативан однос према непосредном друштвеном окружењу.

Средњи ниво

Анализира предрасуде, стереотипе, различите видове пропаганде и њихове последице у историјским и савременим изворима информација. Вреднује објективност извора информација и гради одговоран однос према осетљивим појавама из прошлости и садашњости. Дефинише историјске појаве дугог трајања; уочава сличности и разлике у односу на савремени контекст, што доприноси разумевању историјску основу савремених појава. Препознаје регионалне везе на пољу заједничке политичке, друштвене, економске и културне прошлости. Гради толерантан однос према припадницима других нација или вероисповести у регионалном и унутардржавном контексту, неопходан у превенцији потенцијалних конфликата.Развија и надграђује своје различите идентитете и разуме различитост идентитета других људи.

Напредни ниво

Унапређује толерантни однос у комуникацији вођењем аргументоване дебате о важним темама из историје и савременог живота засноване на међусобном уважавању ставова, различитих националних, идејних, конфесионалних или културолошких позиција, чиме се гради конструктиван однос за квалитетан живот у мултикултуралном друштву.

ОПШТИ ТИП И ДРУШТВЕНО-ЈЕЗИЧКИ СМЕР

Разред	други
Недељни фонд часова	2 часа
Годишњи фонд часова	74 часа

СТАНДАРДИ	ИСХОДИ По завршетку разреда ученик ће бити у стању да:	ТЕМЕ и кључни појмови садржаја програма
2.ИС.1.1.1. Разуме значење основних историјских и појмова историјске науке. 2.ИС.1.1.2. Користи хронолошке термине у одговарајућем историјском и савременом контексту. 2.ИС.1.1.3. Препознаје историјски простор на историјској карти.	- користи хронолошке одреднице и прецизно смешта кључне догађаје, појаве, процесе и личности на временској ленти; - у усменом и писаном излагању користи основне научне и историјске	ОСНОВИ ИСТОРИЈСКОГ ИСТРАЖИВАЊА Хронологија и простор - средњи и рани нови век Историјски извори (порекло, анализа, уочавање специфичности различитих медија и њихове сазнајне вредности,

2.ИС.1.1.4. Именује најзначајније личности и наводи основне процесе, појаве и догађаје из опште и националне историје. 2.ИС.1.2.1. Самостално прикупља и разврстава различите изворе информација о прошлости и садашњости у функцији истраживања. 2.ИС.1.2.2.Уочава да постоје различита виђења исте историјске појаве на основу поређења више историјских извора. 2.ИС.1.2.3. Препознаје предрасуде, стереотипе, пропаганду и друге видове пристрасности у тумачењу историјских појава у историјским и савременим изворима информација. 2.ИС.1.2.4. Усмено интерпретира историјски наратив и саопштава резултате самосталног елементарног истраживања. 2.ИС.1.2.5. Писано саопштава резултате елементарног истраживања уз употребу текстуалне word датотеке (фајла). 2.ИС.1.3.1.Препознаје историјску димензију савремених друштвених појава и процеса. 2.ИС.1.3.2.Идентификује улогу историјских личности у обликовању савремене државе и друштва. 2.ИС.1.3.3.Разуме значај и показује одговоран однос према културно-историјском наслеђу сопственог и других народа. 2.ИС.1.3.4.Разуме смисао обележавања и неговања сећања на важне личности, догађаје и појаве из прошлости народа, држава, институција. 2.ИС.1.3.5.Уочава елементе интеркултуралних односа и препознаје вредности друштва заснованог на њиховом неговању.	појмове; - пореди изворе различите сазнајне вредности и процени њихову релевантност за истраживање; - уочи континуитет и промене код одређених историјских појава и процеса кратког и дугог трајања; - анализира узрочно-последичне везе и идентификује их на конкретним примерима; - примењује основну методологију у елементарном историјском истраживању и резултате презентује у усменом, писаном, или дигиталном облику; - објасни разлику између методолошки утемељеног и ненаучног приступа интерпретацији прошлости; - препозна на конкретним примерима злоупотребу историје и изведе закључак о могућим последицама на развој историјске свести у друштву; - наведе типове државних уређења у периоду средњег и раног новог века и издвоји њихове специфичности;	примена у истраживању) Континуитет и промена Реконструкција и интерпретација прошлости
		КЉУЧНЕ ПОЈАВЕ, ПРОЦЕСИ И ЛИЧНОСТИ ЕПОХЕ Сеобе народа и колонизација Покрштавање Развој писмености, науке и цивилизације Верски покрети, односи и ратови (крсташки ратови, Велики раскол, јереси, исламизација, реформација, противреформација) Српски народ, земље, државност, друштво и црквена организација Османлијска освајања Научно-техничка и географска открића Развој и утицај нових идеја (хуманизам, ренесанса) Истакнуте личности: Јустинијан I, Ираклије I, Мухамед, Карло Мартел, Карло Велики, кнез Властимир, цар Симеон, Јован Владимир, цар Самуило, Василије II, краљ Михаило, Ћирило и Методије, цар Отон I, цар Хенрих IV, папа Гргур VII, папа Урбан II, Фридрих I Барбароса, Ричард Лавље Срце, Саладин, цар Манојло I Комнин, папа
2.ИС.1.3.6.Пореди историјски и савремени контекст поштовања људских права и активно учествује у интеркултуралном дијалогу. 2.ИС.1.3.7.Препознаје узроке, елементе и последицеисторијских конфликата и криза са циљем развијања толеранције, културе дијалога и сензибилитета за спречавање потенцијалних конфликата. 2.ИС.2.1.1. Анализира специфичности одређених историјских појмова. 2.ИС.2.1.2. Показује историјске појаве на историјској карти и препознаје историјски простор на географској карти. 2.ИС.2.1.3. Објашњава и повезује улогу личности, процесе, појаве, догађаје из националне и опште историје. 2.ИС.2.2.1. Процењује релевантност и квалитет различитих извора информација о прошлости и садашњости и примењује их у истраживању. 2.ИС.2.2.2. Анализира предрасуде, стереотипе, пропаганду и друге видове пристрасности у тумачењу историјских појава у историјским и савременим изворима информација и уочава њихове последице. 2.ИС.2.3.1. Наводи и описујепојаве дугог трајања,	- анализира специфичности и утицај међународних односа на положај држава и народа; - идентификује најважније друштвене групе, њихове улоге и односе у епохи феудализма; - анализира развој и промене у друштвеној структури и односима у средњем и раном новом веку; - идентификује најважније одлике српске државности у средњем веку; - анализира структуру и особености српског друштва и уочава промене изазване политичким и економским процесима у периоду средњег и раног новог века; - уочава повезаност појава из политичке, друштвене, привредне и културне историје; - на основу датих примера изводи закључак о повезаности појава и процеса из националне историје са појавама и процесима у регионалним, европским и светским оквирима; - идентификује основне елементе	Иноћентије III, бан Кулин, Стефан Немања, Стефан Првовенчани, Сава Немањић, Милутин, Стефан Дечански, Стефан Душан, цар Карло IV Луксембуршки, кнез Лазар и кнегиња Милица, Твртко I Котроманић, Стефан Лазаревић, деспот Ђурађ Бранковић, султанија Мара, српски деспоти у јужној Угарској, Ђурађ Кастриот Скендербег, Мехмед II Освајач, Јанко Хуњади, краљ Матија Корвин, Јохан Гутенберг, Изабела Кастиљска, Марко Поло, Кристифор Колумбо, Фернандо Магелан, Ђото, Петрарка, Бокачо, Леонардо да Винчи, Микеланђело Буонароти, Николо Макијавели, Никола Коперник, Исак Њутн, Мартин Лутер, Карло V и Филип II Хабзбуршки, Сулејман Величанствени, Мехмед-паша Соколовић, Хенри VIII, Елизабета I, Сервантес, Вилијам Шекспир, Молијер, Луј XIV, Петар Велики, Арсеније III Црнојевић, Арсеније IV Јовановић, принц Еуген Савојски...

уочава сличности и прави разлику у односу на њихов савремени и историјски контекст. 2.ИС.3.1.1.Разуме и анализира променљивост историјског простора у различитим периодима, уз употребу историјске, географске и савремене политичке карте. 2.ИС.3.1.2. Критички просуђује важне процесе, појаве, догађаје и личности из опште и националне историје. 2.ИС.3.2.1. Закључује на основу истраживања различитих извора информација о прошлости и садашњости. 2.ИС.3.2.2. Издваја и објашњава специфичне разлике и сличности у тумачењима исте историјске појаве на основу различитих историјских извора. 2.ИС.3.2.3. Усмено објашњава резултате самосталног елементарног истраживања и аргументовано брани изнете ставове и закључке. 2.ИС.3.2.4. Писано и графички приказује резултате елементарног истраживања уз употребу компјутерских програма за презентацију (текстуалних, визуелних, филмских датотека и powerpoint програма). 2.ИС.3.3.1. Анализира савремене појаве и процесе уисторијском контексту и на основу добијених резултата изводи закључке.	привредног живота и њихов утицај на друштвене промене у средњем и раном новом веку; - анализира положај и начин живота деце, жена и мушкараца, припадника различитих друштвених слојева и мањинских група у средњем и раном новом веку; - изводи закључак о динамици одређених историјских појава и процеса из националне и опште историје, користећи историјску карту; - идентификује најзначајније последице настанка и ширења различитих верских учења у историјском и савременом контексту; - уочава присуство политичких, привредних, научних и културних тековина средњег и раног новог века у савременом друштву; - илуструје примерима значај прожимања различитих народа, култура и цивилизација; - препознаје утицај идеја и научно-техничких открића на промене и развој друштва, културе и образовања; - учествује у организовању и спровођењу заједничких активности у школи или у локалној заједници које подстичу друштвену одговорност и неговање културе сећања; - разликује споменике из различитих епоха са посебним освртом на оне у локалној средини; - препознаје улогу легенди и митова у реконструкцији прошлости и изградњи колективног и индивидуалног идентитета; - препознаје на конкретним примерима злоупотребе митова у историјском и савременом контексту.	
		ДРЖАВА И ИНСТИТУЦИЈЕ Типови државних уређења Монархија Република Градска комуна Структура, унутрашње уређење и институције Скупштине Законодавство, државна управа и војска Међудржавни односи Односи државе и цркве Секуларизација Истакнуте владарске породице Европе (Каролинзи, Отонска династија, Капети, династија Арпадоваца, Хоенштауфовци, Комнини, Плантагенети, Валоа, Асеновци, Палеолози, Анжујци у Јужној Италији и Угарској, Медичи, Хабзбурговци, Тјудор, Бурбони, Османлије, Романови) Истакнуте српске владарске породице (Немањићи, Котроманићи, Лазаревићи, Бранковићи, Мрњавчевићи, Балшићи, Косаче, Црнојевићи)
		ДРУШТВЕНИ И ПРИВРЕДНИ ОДНОСИ Типови друштвених уређења и односа Патријахално друштво Феудализам Вазални односи Сталежи/друштвени слојеви и групе Мануфактура Натурална привреда Робно-новчана привреда
		КУЛТУРА И СВАКОДНЕВНИ ЖИВОТ Религије и веровања Православље Католичанство Ислам Јудаизам Протестантизам

		Јереси Сујеверје Обичаји Наука Образовање Штампа Породични и родни односи Болести и лечење Задужбинарство и споменици
		ПОЈАВЕ ДУГОГ ТРАЈАЊА - МИТ, ЛЕГЕНДА, НАУКА Митови, легенде и предања - значење и значај некад и сад Злоупотреба историје и митова Псеудоисторија Савремени политички митови. Научна методологија Култура сећања

ПРИРОДНО-МАТЕМАТИЧКИ СМЕР

Разред	Други
Недељни фонд часова	2 часа
Годишњи фонд часова	74 часа

СТАНДАРДИ	ИСХОДИ По завршетку разреда ученик ће бити у стању да:	ТЕМЕ и кључни појмови садржаја програма
2.ИС.1.1.1. Разуме значење основних историјских и појмова историјске науке. 2.ИС.1.1.2.Користи хронолошке термине у одговарајућем историјском и савременом контексту. 2.ИС.1.1.3.Препознаје историјски простор на историјској карти. 2.ИС.1.1.4.Именује најзначајније личности и наводи основне процесе, појаве и догађаје из опште и националне историје. 2.ИС.1.2.1. Самостално прикупља и разврстава различите изворе информација о прошлости и садашњости у функцији истраживања. 2.ИС.1.2.2.Уочава да постоје различита виђења исте историјске појаве на основу поређења више историјских извора. 2.ИС.1.2.3. Препознаје предрасуде, стереотипе, пропаганду и друге видове пристрасности у тумачењу историјских појава у историјским и савременим изворима информација. 2.ИС.1.2.4. Усмено интерпретира историјски наратив и саопштава резултате самосталног елементарног истраживања. 2.ИС.1.2.5. Писано саопштава резултате елементарног истраживања уз употребу текстуалне wordдатотеке (фајла). 2.ИС.1.3.1.Препознаје историјску димензију савремених друштвених појава и процеса. 2.ИС.1.3.2.Идентификује улогу историјских личности у обликовању савремене државе и друштва. 2.ИС.1.3.3.Разуме значај и показује одговоран однос према културно-историјском наслеђу сопственог и других народа. 2.ИС.1.3.4.Разуме смисао обележавања и неговања сећања на важне личности, догађаје и појаве из прошлости народа, држава, институција. 2.ИС.1.3.5.Уочава елементе интеркултуралних односа и препознаје вредности друштва заснованог на њиховом неговању. 2.ИС.1.3.6.Пореди историјски и савремени контекст поштовања људских права и активно учествује у интеркултуралном дијалогу. 2.ИС.1.3.7. Препознаје узроке, елементе и последицеисторијских конфликата и криза са циљем развијања толеранције, културе дијалога и сензибилитета за спречавање потенцијалних конфликата. 2.ИС.2.1.1. Анализира специфичности одређених историјских појмова. 2.ИС.2.1.2. Показује историјске појаве на историјској карти и препознаје историјски простор на географској карти. 2.ИС.2.1.3. Објашњава и повезује улогу личности, процесе, појаве, догађаје из националне и опште	- користи хронолошке одреднице и прецизно смешта кључне догађаје, појаве, процесе и личности на временској ленти; - у усменом и писаном излагању користи основне научне и историјске појмове; - пореди изворе различите сазнајне вредности и процени њихову релевантност за истраживање; - уочи континуитет и промене код одређених историјских појава и процеса кратког и дугог трајања; - анализира узрочно-последичне везе и идентификује их на конкретним примерима; - примењује основну методологију у елементарном историјском истраживању и резултате презентује у усменом, писаном, или дигиталном облику; - објасни разлику између методолошки утемељеног и ненаучног приступа интерпретацији прошлости; - препозна на конкретним примерима злоупотребу историје и изведе закључак о могућим последицама на развој историјске свести у друштву; - наведе типове државних уређења у периоду средњег и новог века и издвоји њихове специфичности; - анализира специфичности и утицај међународних односа на положај држава и народа; - идентификује најважније друштвене групе, њихове улоге и односе у епохи феудализма; - анализира развој и промене у друштвеној структури и односима у средњем и новом веку; - идентификује најважније одлике српске државности у средњем веку; - упоређује сличности и разлике између средњовековне и модерне српске државности у првој половини 19. века; - анализира структуру и особености српског друштва и уочава промене изазване политичким и економским процесима у периоду средњег и новог века; - уочава повезаност појава из политичке, друштвене, привредне и културне историје; - на основу датих примера изводи закључак о повезаности појава и процеса из националне историје са појавама и процесима у регионалним, европским и светским оквирима; - идентификује основне елементе привредног живота и њихов утицај на друштвене промене у средњем и новом веку; - анализира положај и начин живота деце,	ОСНОВИ ИСТОРИЈСКОГ ИСТРАЖИВАЊА Хронологија и простор - средњи и нови век Историјски извори (порекло, анализа, уочавање специфичности различитих медија и њихове информативне вредности, примена у истраживању) Континуитет и промена Реконструкција и интерпретација прошлости

историје. 2.ИС.2.2.1. Процењује релевантност и квалитет различитих извора информација о прошлости и садашњости и примењује их у истраживању. 2.ИС.2.2.2. Анализира предрасуде, стереотипе, пропаганду и друге видове пристрасности у тумачењу историјских појава у историјским и савременим изворима информација и уочава њихове последице. 2.ИС.2.3.1. Наводи и описује појаве дугог трајања, уочава сличности и прави разлику у односу на њихов савремени и историјски контекст. 2.ИС.3.1.1. Разуме и анализира променљивост историјског простора у различитим периодима, уз употребу историјске, географске и савремене политичке карте. 2.ИС.3.1.2. Критички просуђује важне процесе, појаве, догађаје и личности из опште и националне историје. 2.ИС.3.2.1. Закључује на основу истраживања различитих извора информација о прошлости и садашњости. 2.ИС.3.2.2. Издваја и објашњава специфичне разлике и сличности у тумачењима исте историјске појаве на основу различитих историјских извора. 2.ИС.3.2.3. Усмено објашњава резултате самосталног елементарног истраживања и аргументовано брани изнете ставове и закључке. 2.ИС.3.2.4. Писано и графички приказује резултате елементарног истраживања уз употребу компјутерских програма за презентацију (текстуалних, визуелних, филмских датотека и power point програма). 2.ИС.3.3.1. Анализира савремене појаве и процесе у историјском контексту и на основу добијених резултата изводи закључке.	жена и мушкараца, припадника различитих друштвених слојева и мањинских група у средњем и новом веку; - изводи закључак о динамици одређених историјских појава и процеса из националне и опште историје, користећи историјску карту; - идентификује најзначајније последице настанка и ширења различитих верских учења у историјском и савременом контексту; - уочава присуство политичких, привредних, научних и културних тековина средњег и новог века у савременом друштву; - илуструје примерима значај прожимања различитих народа, култура и цивилизација;	
		КЉУЧНЕ ПОЈАВЕ, ПРОЦЕСИ И ЛИЧНОСТИ ЕПОХЕ Сеобе народа и колонизација Покрштавање Развој писмености, науке и цивилизације Верски покрети, односи и ратови (крсташки ратови, Велики раскол, јереси, исламизација, реформација, противреформација) Српски народ, земље, државност, друштво и црквена организација Османлијска освајања Научно-техничка и географска открића Развој и утицај нових идеја (хуманизам и ренесанса, просветитељство) Револуције Уставност Српска револуција Кнежевина Србија Истакнуте личности: Јустинијан I, Ираклије I, Мухамед, Карло Мартел, Карло Велики, кнез Властимир, цар Симеон, Јован Владимир, цар Самуило, Василије II, краљ Михаило, Ћирило и Методије, цар Отон I, цар Хенрих IV, папа Гргур VII, папа Урбан II, Фридрих I Барбароса, Ричард Лавље Срце, Саладин, цар Манојло I Комнин, папа Иноћентије III, бан Кулин, Стефан Немања, Стефан Првовенчани, Сава Немањић, Милутин, Стефан Дечански, Стефан Душан, цар Карло IV Луксембуршки, кнез Лазар и кнегиња Милица, Твртко I Котроманић, Стефан Лазаревић, деспот Ђурађ Бранковић, султанија Мара, српски деспоти у јужној Угарској, Ђурађ Кастриот Скендербег, Мехмед II Освајач, Јанко Хуњади, краљ Матија

		Корвин, Јохан Гутенберг, Изабела Кастиљска, Марко Поло, Кристифор Колумбо, Фернандо Магелан, Ђото, Петрарка, Бокачо, Леонардо да Винчи, Микеланђело Буонароти, Николо Макијавели, Никола Коперник, Исак Њутн, Мартин Лутер, Карло V и Филип II Хабзбуршки, Сулејман Величанствени, Мехмед-паша Соколовић, Хенри VIII, Елизабета I, Сервантес, Вилијам Шекспир, Молијер, Луј XIV, Петар Велики, Арсеније III Црнојевић, Арсеније IV Јовановић, принц Еуген Савојски, Монтескје, Волтер, Џејмс Ват, Хердер, Катарина II, Марија Терезија, Робеспјер, Наполеон Бонапарта, вожд Карађорђе, кнез Милош, кнегиња Љубица, Доситеј Обрадовић, Вук Караџић, браћа Грим, прота Матеја Ненадовић, Петар I и Петар II Петровић Његош, Сава Текелија, митрополит Стефан Стратимировић, патријарх Јосиф Рајачић, Лајош Кошут, Пушкин, Гогољ, Дикенс, Балзак, кнез Александар Карађорђевић, Тома Вучић Перишић, Илија Гарашанин, Стеван Книћанин...
	- препознаје утицај идеја и научно-техничких открића на промене и развој друштва, културе и образовања; - учествује у организовању и спровођењу заједничких активности у школи или у локалној заједници које подстичу друштвену одговорност и неговање културе сећања; - разликује споменике из различитих епоха са посебним освртом на оне у локалној средини; - препознаје улогу легенди и митова у реконструкцији прошлости и изградњи колективног и индивидуалног идентитета; - препознаје на конкретним примерима злоупотребе митова у историјском и савременом контексту.	ДРЖАВА И ИНСТИТУЦИЈЕ Типови државних уређења Монархија Република Градска комуна Међудржавни односи Структура, унутрашње уређење и институције Скупштине Законодавство, државна управа и војска Односи државе и цркве Секуларизација Истакнуте владарске породице Европе (Каролинзи, Отонска династија, Капети, династија Арпадоваца, Хоенштауфовци, Комнини, Плантагенети, Валоа, Асеновци, Палеолози, Анжујци у Јужној Италији и Угарској, Медичи, Хабзбурговци, Тјудор, Бурбони, Османлије, Романови) Истакнуте српске владарске породице (Немањићи, Котроманићи Лазаревићи, Бранковићи, Мрњавчевићи, Балшићи, Косаче, Црнојевићи)
		ДРУШТВЕНИ И ПРИВРЕДНИ ОДНОСИ Типови друштвених уређења и односа Патријахално друштво Феудализам Вазални односи Сталежи/друштвени слојеви и групе Мануфактура Натурална привреда Робно-новчана привреда Капитализам
		КУЛТУРА И СВАКОДНЕВНИ ЖИВОТ Религије и веровања Православље Католичанство Ислам Јудаизам Протестантизам Јереси Сујеверје Обичаји Наука Образовање Штампа

		Породични и родни односи Болести и лечење Задужбинарство и споменици
		ПОЈАВЕ ДУГОГ ТРАЈАЊА - МИТ, ЛЕГЕНДА, НАУКА Митови, легенде и предања - значење и значај некад и сад Злоупотреба историје и митова Псеудоисторија Савремени политички митови Научна методологија Култура сећања

ДОДАТНИ САДРЖАЈИ ЗА НАСТАВУ НА ЈЕЗИЦИМА НАЦИОНАЛНИХ МАЊИНА

За наставу на хрватском језику (општи тип)
ТЕМА: КЉУЧНЕ ПОЈАВЕ И ПРОЦЕСИ У ЕПОХИ
САДРЖАЈ: Сеобе народа и колонизација (Хрвати у раном средњем вијеку)
ТЕМА: КЉУЧНЕ ПОЈАВЕ И ПРОЦЕСИ У ЕПОХИ
САДРЖАЈ: Развој писмености, науке и цивилизације (Хрвати у развијеном средњем веку)
ТЕМА: КЉУЧНЕ ПОЈАВЕ И ПРОЦЕСИ У ЕПОХИ
САДРЖАЈ: Османлијска освајања (Хрвати у касном средњем веку)

За наставу на румунском језику (општи тип)
- Велика сеоба народа и рани средњи век: стварање румунског народа и румунског језика
- Ранофеудалне кнежевине на просторима Трансилваније и Баната
- Оснивање Влашке
- Почеци Молдавије
- Привредни развој
- Друштвено и државно уређење Влашке и Молдавије у средњем веку
- Централизација државне власти и реакција племства
- Културне прилике
- Румуни у Трансилванији у средњем веку
- Антиосманлијска политика подунавских кнежевина
- Стефан Велики
- Румуни на просторима западног Баната (Војводина) у средњем веку

За наставу на словачком језику
План и програм из националне историје Словака
Тема: Европа у раном средњем веку
- Словачка на почетку средњег века
а) Досељавање Словена на територију данашње Словачке
б) Самов племенски савез
в) Нитранска кнежевина - прва држава наших предака
г) Великоморавска кнежевина
д) Врхунац Великоморавске кнежевине
ђ) Распад Великоморавске кнежевине
е) Ширење хришћанства и великоморавска писменост
ф) Друштво и привреда Великоморавске кнежевине
Тема: Европа од 12. до 15. века
- Словаци у средњевековној Угарској
а) Учлањење Словачке у Угарску
б) Нитранско војводство
в) Последњи Арпадовићи на угарском престолу
г) Средњевековна привреда и друштво од 11. до 13. века
д) Култура и уметност од 11. до 13. века
- Словачка од 1301 до 1526
а) Владавина Анжуоваца
б) Владавина Жигмунда Луксенбуршког
в) Жигмунд и покрет хусита у Словачкој
г) Владавина Матије Корвина
д) Привредни и социални односи у Словачкој у 14. и 15. веку
ђ) Уметност и црквени живот у Словачкој

УПУТСТВО ЗА ДИДАКТИЧКО-МЕТОДИЧКО ОСТВАРИВАЊЕ ПРОГРАМА

Програм је конципиран тако да су уз стандарде постигнућа и исходе дефинисане за крај разреда дати и кључни појмови садржаја разврстани у шест међусобно повезаних тематских целина (Основи историјског истраживања; Кључне појаве, процеси и личности епохе; Држава и институције; Друштвени и привредни односи; Култура и свакодневни живот, Појаве дугог трајања - мит, легенда, наука).

Међу гимназијским смеровима постоји разлика у погледу горње хронолошке границе епохе која се изучава. У гимназији општег типа и друштвено-језичког смера изучава се период средњег и раног новог века (до Индустријске револуције), док је у гимназији природно-математичког смера за горњу хронолошку границу одређена средина XIX века (закључно са револуцијом 1848/1849. године).

Концепт наставе и учења засноване на исходима подразумева да ученици, посредством садржаја предмета, стекну не само основна знања, већ да их користе у развоју вештина историјског мишљења и изградњи ставова и вредности. Програм, у том смислу, нуди садржински оквир, а наставник има могућност да изабере и неке додатне садржаје уколико сматра да су примерени средини у којој ученици живе, или процени да одговарају њиховим интересовањима. Програм се, на пример, може допунити и садржајима из прошлости завичаја, чиме се код ученика постиже јаснија представа о историјској и културној баштини у њиховом крају - археолошка налазишта, музејске збирке. Сви садржаји су дефинисани тако да су у функцији остваривања исхода предвиђених програмом.

I. ПЛАНИРАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Већина предметних исхода постиже се кроз непосредну истраживачку активност ученика, а уз подстицај и подршку наставника. Најефикасније методе наставе и учења јесу оне које ученика стављају у адекватну активну позицију у процесу развијања знања и вештина. При остваривању циља предмета и достизању исхода мора се имати у виду да су садржаји, методе наставе и учења и активности ученика неодвојиви у наставном процесу. Да би сви ученици достигли предвиђене исходе и да би се остварио циљ наставе историје, потребно је да наставник упозна специфичности начина учења својих ученика и да према њима планира и прилагођава активности. Наставник има слободу да сам одреди распоред и динамику активности за сваку тему, уважавајући циљ предмета и дефинисане исходе. Редослед исхода не исказује њихову важност јер су сви од значаја за постизање циља предмета. Између исхода постоји повезаност и остваривање једног исхода доприноси остваривању других исхода.

Програм оријентисан на процес и исходе учења наставнику даје већу слободу у креирању и осмишљавању наставе и учења. Улога наставника је да контекстуализује дати програм потребама конкретног одељења имајући у виду: састав одељења и карактеристике ученика; уџбенике и друге наставне материјале које ће користити; техничке услове, наставна средства и медије којима школа располаже; ресурсе, могућности, као и потребе локалне средине у којој се школа налази. Полазећи од датих исхода и садржаја, наставник најпре креира свој годишњи план рада из кога ће касније развијати своје оперативне планове. Од њега се очекује и да, у фази планирања и писања припреме за час, дефинише исходе за сваку наставну јединицу. При планирању треба имати у виду да се исходи разликују, да се неки лакше и брже могу остварити, али је за већину исхода потребно више времена и више различитих активности. Наставник за сваки час планира и припрема средства и начине провере остварености пројектованих исхода. У планирању и припремању наставе и учења, наставник планира не само своје, већ и активности ученика на часу. Поред уџбеника, као једног од извора знања, на наставнику је да ученицима омогући увид и искуство коришћења и других извора сазнавања.

Ученици у другом разреду гимназије већ поседују извесна знања о најважнијим историјским појмовима, имају нека животна искуства и формиране ставове који су основ за изградњу нових знања, вештина, ставова и вредности. Битно је искористити велике могућности које Историја као наративни предмет пружа у подстицању ученичке радозналости, која је у основи сваког сазнања. Посебно место у настави историје имају питања, како она која поставља наставник ученицима, тако и она која долазе од ученика, подстакнута оним што су чули у учионици или што су сазнали ван ње користећи различите изворе информација. Добро осмишљена питања наставника имају подстицајну функцију за развој историјског мишљења и критичке свести, не само у фази утврђивања и систематизације градива, већ и у самој обради наставних садржаја. У зависности од циља који наставник жели да оствари, питања могу имати различите функције, као што су: фокусирање пажње на неки садржај или аспект, подстицање поређења, трагање за објашњењем. Одговарајућа питања могу да послуже и као подстицај за елементарна историјска истраживања, прилагођена узрасту и могућностима ученика, што доприноси достизању прописаних стандарда постигнућа.

Настава би требало да помогне ученицима у стварању што јасније представе не само о томе „како је уистину било", већ и зашто се нешто десило и какве су последице из тога проистекле. Да би схватио догађаје из прошлости, ученик треба да их „оживи у свом уму", у чему велику помоћ може пружити употреба одабраних историјских извора, литературе, карата и других извора података (документарни и играни видео и дигитални материјали, музејски експонати, илустрације), обилажење културно-историјских споменика и посете установама културе. Треба искористити и утицај наставе и учења историје на неговање језичке и говорне културе (вештине беседништва и дебате), као и на развијање културе сећања и свести о друштвеној одговорности и људским правима.

Неопходно је имати у виду и интегративну функцију историје, која у образовном систему, где су знања подељена по наставним предметима, помаже ученицима да постигну целовито схватање о повезаности и условљености географских, економских и културних услова живота човека. Пожељно је избегавати фрагментарно и изоловано учење историјских чињеница јер оно има најкраће трајање у памћењу и најслабији трансфер у стицању других знања и развоју вештина. У настави треба, кад год је то могуће, примењивати дидактички концепт мултиперспективности.

II. ОСТВАРИВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Основи историјског истраживања

У остваривању теме Основи историјског истраживања требало би пажњу посветити проширивању већ постојећих ученичких знања о историјској науци, хронологији и периодизацији, пореклу и сазнајној вредности историјских извора, историјском концепту континуитета и промене, као и о самом истраживачком процесу чијој успешности доприносе и одговарајуће помоћне историјске науке и сродне научне дисциплине.

Од кључне важности је да наставник одабере оне наставне методе, примере и задатке који ће омогућити ученицима да се упознају са различитим врстама извора историјског сазнања, да их вреднују, тумаче, критички процењују, интерпретирају, одреде им порекло, да на основу њих аргументовано износе своје закључке, да разумеју разлоге различитог тумачења исте историјске појаве, да препознају стереотипе, предрасуде, злоупотребе, манипулације. У одабиру примера треба узимати у обзир историјске изворе специфичне за дату временску епоху, затим оне који би приказали промену коју нека врста историјског извора доживљава кроз дату епоху, али и оне који превазилазе задате временске оквире, закључно са савременим изворима информација и проблематиком њихове релевантности. Конкретни примери, њихово тумачење и анализа требало би да буду средство за остваривање дела теме који се односи на интерпретацију и реконструкцију прошлости. На тим примерима ученици би требало да се оспособе да препознају научну методологију, значај коришћења извора и научне литературе, али и да идентификују ненаучни приступ, као и факторе који утичу на реконструкцију и интерпретацију прошлости. Овакав поступак би требало да обезбеди не само сагледавање околности у којима настаје представа о историјским појавама, процесима и догађајима, већ и развијање вештина за аналитичко и критичко промишљање о савременим појавама, процесима и догађајима и стварању наше представе о њима.

Реализација ове теме требало да обезбеди детаљније упознавање са хронолошким и просторним оквирима задатог историјског периода, а представљаће важну подлогу и подршку за рад и истраживање у оквиру теме Појаве дугог трајања - мит, легенда, наука. Током одабира материјала за рад и осмишљавања активности наставник увек треба да има у виду узраст ученика и ниво њиховог знања, као и што равномернију заступљеност примера из опште и националне историје.

Кључне појаве, процеси и личности епохе

Тема Кључне појаве, процеси и личности епохе разликује се од осталих тема у програму. Осмишљена је како би се ученици „увели" у епоху коју ће изучавати у другом разреду, али и као одређена врста „каталога" кључних појмова који су неопходни за реализацију осталих тема које следе. Кроз њено остваривање ученици ће, најпре, да на уводним часовима обнове знања о основним карактеристикама, појавама, процесима и истакнутим личностима дефинисаног периода, која су већ усвојили у основној школи. С друге стране, кључни појмови садржаја наведени у оквиру ове теме (нпр. Сеобе народа и колонизација; Покрштавање; Развој писмености, науке и цивилизације, Верски покрети, односи и ратови; истакнуте личности...), служе као оријентир током реализације свих осталих тема. Наставници би током обраде осталих тема (Држава и институције, Друштвени и привредни односи и др.), користили наведене кључне појмове и повезивали их са појавама наведеним у тим темама (нпр. за обраду теме Држава и институције неопходно је поред појмова из те теме - монархија, структура, унутрашње уређење и институције..., реферисати и на појмове из теме Кључне појаве, процеси и личности епохе - српски народ, земље, државност, друштво и црквена организација; Стефан Немања, Сава Немањић, Стефан Душан...). Ова тема међусобно повезује све остале, чиме се обезбеђује да се одређени садржаји по потреби понављају, надограђују и надовезују. На овај начин ће ученицима бити лакше да схвате комплексност и међусобну зависност појава и процеса у историји. Поредећи и анализирајући појаве из политичке, друштвене, привредне и културне историје, ученици треба да уоче њихове специфичности, али и међусобну повезаност.

Већина кључних појмова садржаја који су наведени у овој и осталим темама заједничка је за појаве из опште и националне историје. Појаве и процесе из националне историје би требало контекстуализовати са појавама и процесима у регионалним, европским и светским оквирима.

Приликом остваривања програма наставник треба да има у виду циљ, општу и специфичне компетенције предмета, стандарде постигнућа и исходе за разред и да у складу с тим води рачуна о селекцији и броју података неопходних за разумевање одређених кључних појмова.

Држава и институције

Тема Држава и институције ученицима треба да омогући да прошире своја знања о основним типовима државног уређења и издвоје њихове сличности и посебности. У обради садржаја о типовима државних уређења фокус треба да буде на структури држава, као и на сталном упоређивању институција у епохи која се изучава и њиховом повезивању са савременим добом. Посебну пажњу треба посветити разумевању концепта законодавне, административне и централне власти у функционисању државе. На примерима појединих држава треба показати како се развијају државне институције и како ратови и револуције утичу на промене у структури државе и друштва. Када је историја српског народа у питању, треба приказати преглед најзначајних политичких догађаја и процеса, развој државних, друштвених и верских институција у ширем, регионалном и европском контексту. Важно је да ученици уоче развојност неке појаве или процеса, како су се мењали током времена и који су чиниоци на то утицали. Поред тога, ученици треба да праве паралеле између држава, институција и процеса исте епохе, да уочавају сличности и разлике, као и међусобне утицаје.

Друштвени и привредни односи

Тематска целина Друштвени и привредни односи треба да омогући ученицима да прошире постојећа и усвоје нова знања о друштвеним и привредним приликама у датој епохи и пореде их са савременим окружењем. Током обраде ове теме ученици би требало да уоче законитости

одређених друштвених појава и њихових релација. Пре свега, шта је заједничко, а шта различито у друштвима у епохи која се изучава (нпр. процес распадања родовско-племенских заједница, диференцијација друштва и сталешке поделе, мобилности међу сталежима и др.). На примеру Француске или неке друге западноевропске државе ученици би требало да уоче и разумеју поделу друштва, друштвену хијерархију и однос друштва и државе. Надовезујући се на привредне карактеристике позне антике може се показати како су ратови и разарања у току Велике сеобе народа утицали на привреду западне Европе. На примерима треба показати како се привреда развијала од натуралне до новчане и који су чиниоци на то утицали, као и то како је привредно јачање грађанства утицало на друштвену и државну структуру појединих држава Европе. Друштвене и привредне односе код Срба треба приказати тако да ученици уоче шире, регионалне и европске утицаје. Одређени чланови Душановог законика могу послужити за анализирање друштвене хијерархије и како је сталешка припадност одређивала и правни положај појединца у друштву. Поредећи и анализирајући различите привредне системе током средњег и новог века, ученици треба да уоче основне чиниоце који утичу на привредне и друштвене токове и разумеју концепт континуитета и промене у историји.

Култура и свакодневни живот

Остваривање тематске целине Култура и свакодневни живот треба да омогући ученицима упознавање са културним приликама и достигнућима, улогом религије и веровања и свакодневним животом припадника различитих друштвених група у изучаваној епохи. На основу већ усвојених знања о политичким, друштвеним и привредним приликама датог периода ученици треба да уоче њихову повезаност и утицај на културни и верски живот. Када се посматрају верска учења у средњем и новом веку, фокус треба да буде на анализи последица њиховог настанка и ширења, које се могу пратити до нашег времена (православље, католичанство, ислам, протестантизам, јудаизам...). Важно је, такође, на примерима различитих религијских учења, веровања и обичаја, приказати начин поимања света у датој епохи и на тај начин „ући у ципеле" људи који су тада живели.

Ученике треба подстицати да уоче међусобне културне утицаје и прожимања различитих народа, култура и цивилизација и како су одређене идеје и научно-техничка открића утицала на развој друштва, културе, уметности, образовања и свакодневни живот људи. У том смислу, треба им указати на важност неговања различитих културних традиција и подстицати код њих одговоран однос према културно-историјском наслеђу сопственог и других народа.

Да би разумели историјски период који изучавају, ученици треба да се упознају и са књижевношћу и уметношћу тог времена. Зато је пожељно да се у корелацији са наставом српског језика и књижевности, ликовне и музичке културе осветле друштвене и политичке околности настанка неког дела које се проучава. Могу се, на пример, анализирати књижевне врсте које су карактеристичне за дату епоху (житија, похвале, сонети, драме...).

Појаве дугог трајања - мит, легенда, наука

Тема Појаве дугог трајања - мит, легенда, наука требало би да омогући да ученици разумеју континуитет и промене код одређених историјских феномена, који се могу пратити кроз све историјске периоде. Осим разумевања одабраних кључних појмова, ова тема треба да обезбеди да ученици на конкретним примерима и уз употребу одговарајућих наставних метода уоче значај и улогу историјске науке насупрот псеудоисторији и манипулацији историјом. Ученици би, такође, требало да развијају свест о сложености феномена колективног и индивидуалног идентитета и утицају митова и легенди на њихов развој.

Одабрани примери треба да укажу на употребу и злоупотребу како митова тако и историје, са посебним фокусом на последице ових појава у савременом добу. Посебну пажњу треба посветити историјским политичким митовима, околностима и разлозима њиховог настанка, као и последицама. Наставник би требало да одабере илустративне материјале и методе које омогућавају јасно заузимање критичког става према злоупотребама и манипулацијама историјом ради пропаганде, стварања негативних стереотипа и ширења нетолеранције, дискриминације и мржње у друштву.

Рад на овој теми никако не треба да буде хронолошки ограничен, већ би требало да, како би испунила свој циљ, обухвати појаве од старог века до савременог доба (хеленски митови, краљ Артур и витезови округлог стола, песма о Роланду, Јованка Орлеанка, Косовска легенда, Марко Краљевић...). Као и у осталим темама, и овде је пожељна равномерна заступљеност примера из опште и националне историје, као и поређење на просторном и хронолошком нивоу.

Потребно је обезбедити широко ангажовање ученика и подстицати код њих критичко мишљење и свест о значају неговања културе сећања. На тај начин могу бити подстакнути на сарадњу са широм (ваншколском) заједницом као њени активни и одговорни чланови. Тема је веома погодна за остваривање пројектног и саморегулисаног учења, при чему би ученици имали прилику да унапреде вештине елементарног историјског истраживања и анализе, ИКТ вештине, као и компетенције за сарадњу у оквиру групе и целоживотно учење. Она пружа и могућност интердисциплинарног приступа, односно корелацију са наставом српског језика и књижевности, страних језика, ликовне и музичке културе, верске наставе, грађанског васпитања, као и са изборним програмима Појединац, група, друштво и Језик, медији, култура.

III. ПРАЋЕЊЕ И ВРЕДНОВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Праћење напредовања ученика започиње иницијалном проценом нивоа на коме се он налази и у односу на шта ће се процењивати његово даље напредовање. Свака активност је добра прилика за процену напредовања и давање повратне информације, а ученике треба оспособљавати и охрабривати да процењују сопствени напредак у остваривању исхода предмета, као и напредак других ученика. Сваки наставни час и свака активност ученика су, у том смислу, прилика за регистровање напретка ученика и упућивање на даље активности. Наставник треба да подржи саморефлексију (промишљање ученика о томе шта зна, уме, може) и подстакне саморегулацију процеса учења кроз постављање личних циљева напредовања.

У настави оријентисаној на достизање исхода вреднују се процес и продукти учења. Да би вредновање било објективно и у функцији учења, потребно је ускладити нивое циљева учења и начине оцењивања. Потребно је, такође, ускладити оцењивање са његовом сврхом. У вредновању наученог, поред усменог испитивања, користе се и тестови знања. У формативном оцењивању се користе различити инструменти, а избор зависи од врсте активности која се вреднује. Вредновање активности, нарочито ако је тимски рад у питању, може се обавити са групом тако да се од сваког члана тражи мишљење о сопственом раду и о раду сваког члана понаособ (тзв. вршњачко оцењивање).

Како ниједан од познатих начина вредновања није савршен, потребно је комбиновати различите начине оцењивања. Једино тако наставник може да сагледа слабе и јаке стране сваког свог ученика. Приликом сваког вредновања постигнућа потребно је ученику дати повратну информацију која помаже да разуме грешке и побољша свој резултат и учење. Ако наставник са ученицима договори показатеље на основу којих сви могу да прате напредак у учењу, ученици се уче да размишљају о квалитету свог рада и о томе шта треба да предузму да би свој рад унапредили. Оцењивање тако постаје инструмент за напредовање у учењу. На основу резултата праћења и вредновања, заједно са ученицима треба планирати процес учења и бирати погодне стратегије учења.

Потребно је да наставник резултате вредновања постигнућа својих ученика континуирано анализира и користи тако да унапреди део своје наставне праксе.Рад сваког наставника састоји се од планирања, остваривања и праћења и вредновања. Важно је да наставник континуирано прати и вреднује, осим постигнућа ученика, и процес наставе и учења, као и себе и сопствени рад.

ГЕОГРАФИЈА

Циљ учења географије је да ученик развија систем географских знања и вештина, свест и осећање припадности држави Србији, разумевање суштине промена у свету, неговање и стицање моралних вредности, еколошке културе, одрживог развоја, етничке и верске толеранције које ће му помоћи у професионалном и личном развоју.

ОПШТА ПРЕДМЕТНА КОМПЕТЕНЦИЈА

Учењем наставног предмета географија ученик је оспособљен да користи практичне вештине (оријентација у простору, практично коришћење и познавање географске карте, географских модела, савремених технологија - ГПС и ГИС и инструменте-компас, термометар, кишомер, ветроказ, барометар) ради лакшег сналажења у простору и времену. Ученик је оспособљен да примењује географска знања о елементима географске средине (рељеф, клима, хидрографија, живи свет, природни ресурси, привреда, становништво, насеља, саобраћај), о њиховом развоју, међусобним односима, везама, очувању и рационалном коришћењу ради планирања и унапређивања личних и друштвених потреба, националних и европских вредности.

Основни ниво

Примењује и тумачи различите изворе са географским информацијама (географска карта, географски модели, ГПС, часописи, научнопопуларна литература, статистички подаци, интернет) ради планирања и организовања различитих активности. Користи основна знања о географским чињеницама да би разумео, заштитио и рационално користио природне и друштвене ресурсе у локалној средини, Републици Србији и земљама у окружењу.

Средњи ниво

Картографски приказује географске објекте, појаве и процесе; разуме могућности примене савремених технологија ради планирања и решавања различитих личних и друштвених потреба. Самостално објашњава природне и друштвене услове и ресурсе и разуме њихов утицај на наравномеран друштвеноекономски развој Републике Србије и региона и активно учествује у валоризацији географске средине. Разуме савремене проблеме у локалној средини и својој држави, предлаже начине и учествује у акцијама за њихово решавање.

Напредни ниво

Користи аналогне и дигиталне географске карте, географске и статистичке истраживачке методе; упоређује и критички разматра одговарајуће научне податке да би објаснио географске чињенице и њихов допринос за решавање друштвених потреба и проблема. Критички анализира и објашњава географске везе и односе између соларног система, геолошког развоја Земље, природних услова и ресурса и поштује принципе одрживог развоја. Анализира и аргументовано објашњава друштвеноекономске карактеристике регионалног развоја Републике Србије и регионалних целина у свету; предвиђа и учествује у регионалном развоју, заштити и унапређивању локалне средине.

СПЕЦИФИЧНА ПРЕДМЕТНА КОМПЕТЕНЦИЈА: Примена географских вештина за организовање активности у простору и времену

Основни ниво

Примењује и тумачи географске елементе који су приказани на картама различитог размера и садржаја, користи ГПС (систем за глобално позиционирање) и остале усмене и писане изворе са географским информацијама за сакупљање података на терену које повезује и користи за планирање и организовање својих активности у непосредном окружењу.

Средњи ниво

Представља географске елементе картографским изражајним средствима и разуме могућности примене савремених технологија (ГИС) за архивирање и приказивање картографских података ради планирања и обављања различитих активности које су значајне за развој друштва.

Напредни ниво

Анализира географске елементе приказане на аналогним и дигиталним картама; процењује квалитет и тачност; разуме потребу ажурирања података ради њиховог коришћења за научна, привредна, демографска и друга планирања.

СПЕЦИФИЧНА ПРЕДМЕТНА КОМПЕТЕНЦИЈА: Коришћење географских знања за активно и одговорно учешће у животу заједнице

Основни ниво

Користи знања о основним природним и друштвеним ресурсима у локалној средини и Републици Србији, разуме њихове вредности и рационално их користи у свакодневном животу.

Средњи ниво

Изучава и процењује природне и друштвене услове и ресурсе, њихов утицај на неравномеран друштвеноекономски развој Републике Србије и региона и у својој средини предлаже начине за њихово ублажавање.

Напредни ниво

Анализира, дискутује и тумачи регионални развој Републике Србије и регионалних целина у свету; поштује принципе одрживог развоја и учествује у унапређивању националних и европских вредности.

Разред	Други
Годишњи фонд часова	74 часа

СТАНДАРДИ	ИСХОДИ По завршетку разреда ученик ће бити у стању да:	ТЕМА Кључни појмови садржаја програма
2.ГЕ.1.1.1. Чита и тумачи географске карте различитог размера и садржаја, користи компас и систем за глобално позиционирање (ГПС) ради оријентације у простору и планирања активности. 2.ГЕ.1.1.3. Правилно дефинише географске појмове и користи различите изворе (статистичке податке, научно популарну литературу, географске часописе, информације из медија, интернет) за прикупљање и представљање географских података у локалној средини, Републици Србији и земљама у окружењу. 2.ГЕ.1.2.4. Разуме концепт одрживог развоја као услов за опстанак и напредак људског друштва и привредни развој. 2.ГЕ.1.3.1. Описује историјско-географске факторе и њихов утицај на неравномеран регионални развој Републике Србије и земаља у окружењу. 2.ГЕ.1.3.2. Наводи географске факторе који утичу на размештај становништва, насеља и привреде у Републици Србији и земљама у окружењу. 2.ГЕ.1.3.3. Описује демографски развој (природни и механички) и структуре становништва у Републици Србији и земљама у окружењу. 2.ГЕ.1.3.4. Разуме појмове: транзиција, интеграција, глобализација и њихов утицај на промене и проблеме у Републици Србији и земљама у окружењу. 2.ГЕ.2.1.1. Правилно користи картографска изражајна средства за скицирање географских карата различитог размера и садржаја. 2.ГЕ.2.2.2. Објашњава географске везе између природних услова, ресурса и људских делатности. 2.ГЕ.2.2.3. Објашњава географски размештај природних ресурса у Републици Србији, региону и Европи и објашњава њихов утицај на економски развој. 2.ГЕ.2.3.1.Објашњава утицај географских фактора на демографски развој, размештај становништва, насеља и привреде у свету. 2.ГЕ.2.3.2. Објашњава савремене проблеме човечанства (сукоби и насиље, незапосленост, глад, недостатак пијаће воде, дискриминација, болести зависности) и наводи мере за њихово превазилажење. 2.ГЕ.2.3.3. Дефинише појам глобалне економије и тржишта	- користи картографски метод у објашњавању процеса у географском простору; - анализира и израђује тематске карте; - реализује истраживачки пројекат на задату тему; - користи статистичке изворе и средства ИКТ-а у анализи демографских диспаритета у свету и одабраним регијама; - објашњава факторе популационе динамике и доводи их у везу са степеном друштвено-економског развоја; - критички вреднује ефекте популационе политике и предлаже мере демографског развоја у будућности; - разматра демографске пројекције на глобалном и регионалном нивоу; - користећи географску карту доводи у везу географски положај насеља са његовим развојем; - успоставља односе између процеса у развоју насеља и економског и популационог развоја користећи географску карту и ИКТ; - објашњава поларизацијске процесе у развоју насеља и даје примере на локалном и глобалном нивоу; - анализира утицај природних и друштвених фактора на развој привреде у целини и појединих привредних делатности; - доводи у везу ниво развијености привреде у целини и појединих привредних грана са стањем животне средине и социјалним односима у изабраним регијама;	Друштвена географија Предмет проучавања, подела, задаци и развој друштвене географије. Извори података и методе проучавања у друштвеној географији. Картографски метод.

и наводи факторе који утичу на њихов настанак и развој.		
		Становништво и демографски процеси Распоред становништва. Популациона динамика. Демографска транзиција. Просторна мобилност. Структуре становништва. Популациона политика.
		Рурални и урбани простор Фазе урбанизације. Деаграризација и дерурализација. Структура и ширење градских простора. Функционалне везе града и околног простора. Поларизација развоја насеља.
		Привреда и географски простор Економско-географска валоризација природних услова и ресурса. Привреда и животна средина. Глобални економски развој. Економско-географске регије. Мултинационалне компаније. Међународне економске организације и интеграције. Одрживи развој.
2.ГЕ.3.1.1. Анализира различите изворе података и истраживачке резултате (географске карте, сателитске снимке, статистичке податке, научну литературу, географске часописе, информације из медија, интернет); изводи закључке и предлаже мере за решавање друштвених проблема. 2.ГЕ.3.1.4. Анализира аналогне и дигиталне тематске карте (природних појава,система и природне средине, друштвених појава и створених добара) и објашњава узроке који су утицали на актуелно стање, постојеће појаве и објекте. 2.ГЕ.3.2.4. Анализира еколошке проблеме и њихове последице на глобалном нивоу и познаје савремене мере и поступке који се користе за њихово решавање. 2.ГЕ.3.3.1. Анализира утицај друштвених фактора на степен економске развијености различитих регија у свету. 2.ГЕ.3.3.2. Анализира глобалне друштвене промене (транзиција, интеграција, глобализација, депопулација, неравномеран размештај становништва, пренасељеност градова, деаграризација) и њихов утицај на друштвене и економске токове на глобалном нивоу. 2.ГЕ.3.3.3. Објашњава глобалну и националну економију, глобално и национално тржиште и анализира факторе који утичу на њихов развој. 2.ГЕ.3.4.2.Анализира географске факторе и њихов утицај на развој регионалних целина на глобалном нивоу. 2.ГЕ.3.4.3. Објашњава трансформације регија на глобалном нивоу и познаје правце њиховог даљег развоја.	- издваја економско-географске регије света користећи изворе економске статистике и тематске економске карте; - критички вреднује утицај мултинационалних компанија и међународних организација на развој и функционисање међународне трговине и неравномеран економски развој у свету; - разликује појам, политички статус и хијерархију организације територије; - уочава ефекте центрипеталних и центрифугалних друштвено-политичких процеса на територијални интегритет и суверенитет државе; - раздваја фазе у еволуцији политичко-географске карте света од средине XIX века до данас; - анализира везе између природних ресурса, демографских процеса и степена економског развоја на примерима регија уз помоћ географске карте и ИКТ; - доводи у везу регионалне проблеме са типовима економског развоја на примерима у свету; - објашњава утицај глобалних процеса на очување идентитета на примерима из регија у свету; - користи различите изворе географских информација.	Политичкогеографски процеси Територија. Политички статус територије. Административно-територијална организација простора. Држава. Сепаратизам, иредентизам, регионализам, аутономаштво. Политичка карта света.
		Регионално-географске теме и глобални процеси Туристичке регије Јужне Европе. Велике урбане регије Западне и Средње Европе. Природни ресурси и транзициони процеси у Источној Европи (Руска Федерација и Украјина). Савремена миграциона кретања у европским регијама. Културно-цивилизацијске тековине и трансформација географског простора Југозападне Азије. Специфичности географског развоја Јужне Азије. Демографски и урбано-географски процеси у Источној Азији. Проблеми природних непогода у Југоисточној Азији. Културно-цивилизацијска

		трансформација Афричког Средоземља. Географски проблеми Сахарске и Субсахарске Африке. Културни, економски и политички развој и утицај САД и Канаде на глобалне процесе у свету. Друштвено-географски процеси у Мексику, Карибима и Централној Америци. Регионално-географске специфичности Јужне Америке. Савремени друштвено-географски развој Аустралије. Еколошка угроженост Океаније. Последице климатских промена на Антарктику.

УПУТСТВО ЗА ДИДАКТИЧКО-МЕТОДИЧКО ОСТВАРИВАЊЕ ПРОГРАМА

I. ПЛАНИРАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Програм оријентисан на процес и исходе учења наставнику даје већу слободу у креирању и осмишљавању процеса наставе и учења. Полазећи од датих исхода и кључних појмова садржаја, образовних стандарда за крај општег средњег образовања, циљева и исхода образовања и васпитања, кључних компетенција за целоживотно учење, предметних и општих међупредметних компетенција, специфичних предметних компетенција, наставник најпре креира свој годишњи (глобални) план рада из кога ће касније развијати своје оперативне планове. Наставник има слободу да сам одреди број часова за дате теме у годишњем плану.

Предметни исходи су дефинисани на нивоу разреда у складу са ревидираном Блумовом таксономијом и највећи број њих је на нивоу примене. Редослед исхода не исказује њихову важност јер су сви од значаја за постизање циља предмета. Од наставника се очекује да операционализује дате исходе у својим оперативним плановима за конкретну тему, тако да тема буде једна заокружена целина која укључује могућа међупредметна повезивања. У фази планирања и писања припреме за час наставник дефинише циљ и исходе часа.

Основна карактеристика наставе и учења географије је истицање исхода учења, односно исказа о томе шта ученици знају, разумеју и могу да ураде на крају периода учења, уместо фокусирања на оно о чему наставник намерава да подучава. Предвиђени исходи представљају знања, вештине, ставове и вредности које сви ученици треба да развију на крају другог разреда. Наставник у процесу учења код ученика развија истраживачки приступ у проучавању простора, омогућава реализацију истраживања, примену географских метода за постизање исхода учења. Многи географски садржаји односе се на просторе који су знатно удаљени од простора локалне средине ученика, тако да применом ИКТ-а се омогућава визуалан доживљај свих делова света.

У оквиру тема дат је предлог географског истраживања, ученици се опредељују за једно у складу са својим интересовањима и предзнањем, које реализују у току школске године. Пројектни задаци се могу реализовати у мањим групама. Наставник на почетку школске године упознаје ученике са наставним темама које ће бити реализоване у другом разреду као и са начином рада, одабиром теме и критеријумима за вредновање пројектног задатка. Теме истраживања треба да буду у складу са планираним исходима у другом разреду. Неопходно је да ученик врши избор релевантних извора географских знања и информација, анализира их, повезује у сазнајне целине и користи у решавању постављеног проблемског задатка. Истраживачке активности ученика, наставник, усмерава на друштвеногеографске процесе, њихову анализу и синтезу. Приликом планирања и реализовања пројектног задатка неопходно је да наставник прати активности ученика помаже, усмерава, бележи ангажовање ученика и код њих развија критички однос према географском простору и процесима који се у њему одвијају. Као пример за реализацију пројектног задатка може послужити интернет платформа eTwinning. Ученици обрађују прикупљене информације појединачно или у групи, анализирају их, излажу резултате помоћу тематских карата, планова, графикона, дијаграма, схема, цртежа, фотографија, видео записа и презентација и изводе закључке о процесима и променама у географском простору.

II. ОСТВАРИВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Друштвена географија

У уводном часу ученике треба упознати са предметом проучавања, развојем и значајем друштвене географије у разумевању појава и процеса у географском простору. Улога наставника се огледа у правилном усмеравању ученика да применом одговарајућих техника спознају примену достигнућа друштвене географије у свакодневном животу. Препорука је да технике наставника буду усмерене на поучавање и учење путем открића дефинисању и анализи друштвено-географских појава и процеса. Ученике треба усмерити на релеватне географске изворе информација, научити их да класификују, интегришу и примене статистичке податке, а све у циљу долажења до конкретних закључака о географском простору.

За достизање исхода ученике треба упознати са практичном применом географских, тематских, топографских и других карата израђених у аналогном и дигиталном облику. Указати на значај картографског садржаја у анализи географских појава, објеката и процеса кроз конкретне примере.

Становништво и демографски процеси

У достизању исхода теме Становништво и демографски процеси ученике не треба оптерећивати великом количином фактографског материјала, већ користити методе и активности које ће подстицати ученике на развијање способности класификације и систематизације географских информација, појмова и статистичких података, као и на уочавање важних и суштинских података и чињеница. Веома је битно користити методе које ће бити усмерене не само на усвајање градива, већ и на обраду и примену демографских података.

За достизање исхода: ученик ће бити у стању да користи статистичке изворе и средства ИКТ-а у анализи демографских диспаритета у свету и одабраним регијама, ученицима треба помоћи приликом избора релевантних статистичких извора података. Упутити их на званичне интернет странице светских организација које се баве демографском статистиком. Након тога, акценат треба ставити на правилно тумачење и анализу свих показатеља који су довели до демографских разлика међу континентима и одређеним регијама.

Веома је важна употреба средстава ИКТ-а као и различитих писаних извора што помаже ученицима да формирају слику не само о статистичким демографским показатељима већ и о начину живота, традицији и навикама људи у различитим деловима света. То доприноси и развијању свести о мултикултуралности и толеранцији међу појединцима али и припадницима различитих верских, расних и етничких група.

С обзиром да су одређени демографски садржаји обрађени и у основној школи, ученици на почетку обраде ове наставне теме треба да се подсете појединих појмова, а након тога више се базирати на обради и анализи свих елемената популационе динамике и фактора који су довели до регионалних разлика услед различитих физичко-географских одлика и степена друштвено-економског развоја.

Акценат треба ставити и на разматрање и анализу различитих фаза демографске транзиције које су условљене степеном друштвено-економског развоја. У том смислу посебну пажњу треба посветити достизању исхода који се односи на популациону политику. Анализирати различите типове популационе политике који су у складу са актуелном демографском ситуацијом. Ученици треба да анализирају и вреднују постојеће мере популационе политике, али и да сами предлажу поједине мере које би могле да доведу до жељених и планираних резултата. За достизање исхода препорука је да технике наставника буду усмерене на самосталан рад ученика који подразумева истраживачки пројектни задатак. Представљање резултата може бити помоћу немих карата, картодијаграма или картограма, помоћу којих се може представити на пример миграциона кретања и промене у демографској структури становништва на одређеном простору.

Предлог пројектног задатка за ученике: израда мултимедијалне презентације, паноа или писање семинарског рада на тему демографских одлика појединих држава. Ученици бирају одређене државе и за њих континуирано прикупљају, систематизују и анализирају демографске чињенице коришћењем релевантних интернет извора. Након тога приступају изради мултимедијалне презентације, паноа или писању

семинарског рада. Резулатате својих истраживања могу представити приликом обраде ове наставне теме, али и приликом обраде регионално-географских тема и глобалних процеса.

Рурални и урбани простор

У достизању исхода ове теме ученици би најпре требало да се упознају са историјским развојем насеља и фазама урбанизације (прединдустријска, индустријска и постиндустријска). У објашњењу процеса урбаног развоја потребно је истаћи значај популационог и економског развоја. Функционална трансформација насеља представља једно од најважнијих обележја њиховог развоја.

У оквиру промена у руралном простору обрадити процесе деаграризације, дерурализације, депопулације, ревитализације села уз коришћење примера из света. Ови процеси су неодвојиви од процеса урбанизације и њихова динамика веома зависи од степена друштвено-економског развоја.

У оквиру наставне теме објаснити и процесе који се односе на урбани простор. Препорука је да се најпре обради просторна структура града (физиономске одлике и зонирање града) као и процеси кроз које се градски простор мења (функционалне промене, реурбанизација, сегрегација). Други аспект промена градског простора јесте ширење урбаних простора кроз процесе субурбанизације, псеудоурбанизације, али и стварања агломерација, конурбација и мегалополиса.

Процеси у урбаном простору односе се и на утицај града на околни простор као и њихову функционалну повезаност. Препоручује се да посебан сегмент у обради урбаних простора буде поларизација развоја насеља. Ученике је потребно упознати са појмом мрежа насеља, у оквиру кога се могу сагледати процеси равномерног и поларизованог развоја.

За остваривање исхода: ученик ће бити у стању да користећи географску карту доводи у везу географски положај насеља са његовим развојем, важно је да зна да одреди географски положај насеља у односу на физичко-географске и друштвено-географске факторе; разликује и објашњава фазе урбанизације у односу на друштвено-економски развој; разуме процесе дерурализације (деаграризације и депопулације села) и урбанизације и наводи примере.

Како би се остварио исход: ученик ће бити у стању да објашњава поларизацијске процесе у развоју насеља и даје примере на локалном и глобалном нивоу, потребно је да разуме повезаност популационог, економског и просторног развоја насеља. Ученик треба да доводи у везу узроке проблема у непланском расту градова и депопулацији и гашењу села.

Предлог пројектног задатка: препоручује се истраживање развоја одабраног градског насеља применом групног облика рада. Ученици истражују: постанак, назив, географски положај, физичко-географске и друштвено-економске одлике, морфолошку структуру и функције градског насеља.

Привреда и географски простор

За достизање исхода: ученик ће бити у стању да анализира утицај природних и друштвених фактора на развој привреде у целини и појединих привредних делатности, акценат треба ставити на проучавање природних услова и ресурса као и друштвених елемената географског простора који чине контекст у којима се развијају пољопривреда, индустрија, саобраћај, трговина и туризам, као и привреда у целини. Овим темама ученици су се бавили и у основној школи па сходно спиралној концепцији програма наставе и учења ова њихова већ стечена знања сада се продубљују кроз упознавање са концептима економско-географске валоризације привредних услова и ресурса. Кључно је да ученици разумеју критеријуме економско-географске валоризације који нису апстрактни већ су врло индивидуализовани, нпр. оцена вредности рељефа за потребе виноградарства је другачија од оцене вредности рељефа за потребе саобраћаја.

Овај исход се операционализује током наставе кроз проверу остварености следећих исхода код ученика: именује природне и друштвене факторе који утичу на развој привреде у целини и појединих привредних делатности; објашњава појединачне и заједничке утицаје природних и друштвених фактора на развој привреде у целини и појединих привредних делатности; врши избор критеријума и елемената економско-географске валоризације географског простора за потребе развоја појединих привредних делатности; илуструје на конкретним примерима у свету и у нашој земљи утицај природних и друштвених фактора развоја привреде у целини и појединих привредних делатности.

Реализација овог исхода има два циља: да ученици разумеју физичко-географски и друштвено-географски контекст развоја привреде и појединих њених делатности у свету и одабраним географским регијама и да ученици могу сами да вреднују (микро) простор као стециште услова и ресурса за развој појединих привредних делатности (грана).

Исход: ученик ће бити у стању да доводи у везу ниво развијености привреде у целини и појединих привредних делатности (пољопривреде, индустрије, саобраћаја, трговине и туризма) са стањем животне средине и социјалним односима у изабраним регијама, се може достићи паралелно са претходним исходом уколико се привреда посматра у следећем логичком контексту: географски простор као скуп услова и ресурса за развој привреде и привреда као фактор позитивних и негативних промена у географском простору. Суштина у реализацији овог исхода је да ученици продубе своја знања о специфичним утицајима пољопривреде, индустрије, саобраћаја и других привредних делатности на квалитет ваздуха, воде и земљишта како у нашој земљи, тако и у одабраним регијама (сиромашним, земљама у развоју и развијеним земљама). Ученици треба да увиде да је загађење ваздуха и воде често и генератор политичких и социјалних конфликата, али и да представља подстицај за настанак одрживих друштвених заједница. Пожељно је и да се концепт одрживог развоја обрађује не само као позитивно конотирана научна концепција, већ да се он и проблематизује у контексту политичких и економских односа у свету (извоз „зелених технологија" захваљујући чему богате земље постају још богатије, а сиромашне још сиромашније, утицај човека на климатске промене итд.).

Овај исход се операционализује током наставе кроз проверу усвојености следећих исхода код ученика: набраја позитивне и негативне ефекте појединачних привредних делатности на стање животне средине; наводи примере за позитивне и негативне ефекте по животну средину у функционисању привредних делатности у државама и регијама различитих степена економске развијености; истражује доступне изворе (статистичке, расположиву литературу, картографску грађу) у вези са функционисањем привредних делатности у одабраним државама и регијама (утицај на животну средину и социјалне односе).

За достизање исхода: ученик ће бити у стању да издваја економско-географске регије света користећи изворе економске статистике и тематске економске карте, кључно је да се ученик упозна са теоријским економско-географским концептима (технолошки развој и дифузија иновација, структура светског економског система, центар и периферија у глобалном економском простору) и на основу чега су издвојени, како функционишу и трансформишу се економско-географски региони света (високо развијени региони света: Европска унија, Англоамерика, Јапан; средње развијени региони света - економска полупериферија: Источна Европа и Русија, Кина; недовољно развијени региони - земље у развоју; најсиромашнији региони света). Овај исход се операционализује током наставе кроз проверу усвојености следећих исхода код ученика: издваја економско-географске регионе на основу различитих економских критеријума; објашњава економско-географску регионализацију света у светлу различитих теоријских концепата (нпр. модел центар - периферија); самостално израђује карте или тумачи специфичности економско-географских региона на основу расположивих статистичких података и тематских економских карата.

Исход: ученик ће бити у стању да критички вреднује утицај мултинационалних компанија и међународних организација на развој и функционисање међународне трговине и неравномеран економски развој у свету, је кључан за разумевање економско-географских и политичко-географских диспаритета у савременом свету. Овај исход се операционализује постепено након достизања следећих исхода код ученика: дефинише међународну трговину, мултинационалне компаније, економске интеграције; врши поређења различитих интеграција према степену економске и политичке интегрисаности, величини (броју држава и становника) и економском значају у свету; анализира мање студије случаја из области међународне трговине, функционисања мултинационалних компанија и економских интеграција.

Препоручује се, да се приликом реализације наставног садржаја из области, Привреда и географски простор, исходи реализују кроз подстицање следећих активности ученика: анализе студије случаја; прикупљање и критичка анализа различитих релевантних информација доступних на интернету; реализација микро-истраживања; тумачење постојећих и самостална израда тематских економских карата; посете научним институцијама и привредним субјектима у локалној средини; студијска путовања.

Предлог пројектног задатка: на е-Твининг платформи ученици се повезују са ученицима из других школа у Европи и израђују упоредну студију у области одрживог развоја (нпр. управљање отпадом). Ученици треба да уоче сличности и разлике у пракси (не)одрживог управљања отпадом и да одговоре на питања који су кључни предуслови и сметње за успостављање оваквог система на локалном нивоу.

Политичко-географски процеси

У достизању исхода ове теме ученици треба да се упознају са основним појмом и елементима (граница, облик, површина) територије као и са њеним политичким статусом (суверене државе, зависне територије). Важно је указати на појам територијалности који подразумева организован утицај, деловање и контролу појединца или групе над људима и природним и друштвеним процесима на одређеном простору.

Крајњи домет њиховог деловања означава појава граница, било да су оне државне или административне. Даља анализа би требала да иде у правцу утврђивања структуре територије, што би подразумевало сагледавање физичко-географских и друштвено-географских карактеристика унутар ње и из којих произилазе њени квалитети. У оквиру своје територије, а у циљу ефикасног спровођења политике, држава спроводи административно- територијалну организацију простора кроз хијерархијски постављене нивое. Ученицима треба указати да су површина и хијерархијски ниво у оквиру територијалне организације под утицајем друштвено-политичких процеса променљиви током времена.

Ученике упознати са узроцима и последицама територијалних спорова и конфликата (сепаратизам, иредентизам, регионализам, аутономаштво). Приликом одвијања ових процеса треба указати на могућу појаву одређених модела етничке политике као што су асимилација, етничко померање, етничко пресељење и етничко чишћење. Како би се остварио принцип очигледности и знања која се стичу учинила трајним, ученици треба да користе зидне географске карте, географске атласе и геопортале. Приликом анализирања садржаја савремене политичко-географске карте света неопходно је да их ученици доводе у везу са глобалним друштвено-историјским процесима. Те ефекте у погледу трансформације простора препознајемо кроз стварање и нестајање суверених територија (држава). Промене држава на политичкој карти света треба посматрати у временском оквиру од Берлинског конгреса. Достизање исхода ове наставне теме могуће је и кроз реализацију пројектне наставе.

Регионално-географске теме и глобални процеси

У достизању исхода теме Регионално-географске теме и глобални процеси ученици треба да се упознају са специфичним друштвено-географским процесима који утичу на трансформацију појединих географских регија у свету. Кроз тему важно је нагласити да се географске регије временом развијају и мењају своје функције. Важно је искористити могућности које ова тема пружа у подстицању ученичке радозналости, јер регионално-географске теме оплемењују фонд знања ученика. Избегавати понављање географских садржаја у конкретним регијама, које су већ обрађене у оквиру претходних тема.

Европске регије упознати кроз садржаје: туристичке регије Јужне Европе, велике урбане регије Западне и Средње Европе, природни ресурси и транзициони процеси у Источној Европи и савремена миграциона кретања у европским регијама.

Туристичке регије Јужне Европе приказати кроз везу природних потенцијала (средоземна клима, топло море), културно-цивилизацијског развоја (споменици и грађевине из различитих епоха људске историје) и туризма, на примерима Италије, Грчке, Шпаније и Португалије. Пожељно је избегавати фрагментарно учење историјских чињеница, већ их треба повезати са утицајем на туризам.

Велике урбане регије Западне и Средње Европе објаснити кроз утицај друштвено-економског развоја (индустријске револуције, миграције село-град, урбана експлозија, пораст БДП) на трансформацију урбане средине (на пример, Лондонски басен, Париски басен, Рурски басен, Сарски басен, Ранштад, Шлески басен). Ученици не треба да памте економске податке везане за демографски раст градова и вредности БДП по становнику, већ они треба да разумеју односе величина.

Природне ресурсе (земљиште, руде, енергенти) и транзиционе процесе у Источној Европи довести у везу са политичким положајем и савременим друштвено-географским развојем, на примеру Руске Федерације и Украјине.

Савремена миграциона кретања у европским регијама обрадити кроз утицај различитих типова миграција (унутрашње, спољашње, интраконтиненталне, интерконтиненталне, присилне, стихијске) на друштвено-географске процесе, укључујући популациону динамику (настајање и издвајање густо и слабо насељених простора), као и односе и везе са привредним развојем (миграције према најразвијенијим регијама) и етнолингвистичким обележјима (на пример, Арапи у Француској, Турци у Немачкој, Индијци и Пакистанци у Уједињеном Краљевству). У циљу подстицања толеранције код ученика, указати на постајање различитих социјалних, етничких и културних група у Европи.

Азијске регије анализирати кроз следеће наставне садржаје: културно-цивилизацијске тековине и трансформација географског простора Југозападне Азије, специфичности географског развоја Јужне Азије, демографски и урбано-географски процеси у Источној Азији и проблеми природних непогода у Југоисточној Азији.

У оквиру културно-цивилизацијских тековина и трансформације географског простора Југозападне Азије објаснити како се регија хронолошки трансформисала од првих цивилизација (Сумер, Персија, Османско царство), преко настанка великих монотеистичких религија (јудаизам, хришћанство, ислам) до савременог друштвено-економског развоја заснованог на експлоатацији енергената. Указати како различите историјске околности (на пример, цена нафте и природног гаса на светском тржишту) и економска развијеност утичу на динамичне промене у географском простору (изградња савремених урбаних целина у УАЕ, Катару, Кувајту на једној страни и политички сукоби у Ираку и Сирији око енергената на другој).

У оквиру специфичности географског развоја Јужне Азије објаснити регионалне контрасте кроз утицаје природних услова (утицај зимског и летњег монсуна), цивилизацијског развоја (стара краљевства), колонијалног и неоколонијалног периода (енглески, португалски, француски и други поседи) на савремене друштвено-географске процесе (колевка хиндуизма, будизма, џаинизма, демографска експлозија, зависност традиционалне пољопривреде од монсуна, развој великих урбаних регија и псеудоурбанизација). Посебну пажњу треба посветити адекватној употреби дигиталних аудио-визуелних материјала у оквиру приказа културолошких особености и демографских садржаја везаних за Јужну Азију (употреба интернета у анализи демографске статистике).

Демографске и урбано-географске процесе у Источној Азији објаснити на примерима Кине и Јапана, и довести је у везу са наглим економским развојем (водеће светске економије, пораст БДП становништва) и урбанизацијом (стварање Токаида и великих агломерација у Кини). Ученике је неопходно упутити на различите географске и мултимедијалне изворе везане за Источну Азију (на пример, https://unstats.un.org, https://www.nationalgeographic.com), који им могу помоћи у разумевању пораста броја градског становништва, трансформације градова у Источној Азији.

Југоисточну Азију анализирати на примеру природних непогода као фактора трансформације простора (Малајски архипелаг). Податке о просторној и временској дистрибуцији непогода прикупити са специјализованих геопортала.

Афричке регије упознати кроз наставне садржаје везане за културно-цивилизацијску трансформацију Афричког Средоземља и географске проблеме Сахарске и Субсахарске Африке.

У оквиру културно-цивилизацијске трансформације Афричког Средоземља анализирати како се регија трансформисала од првих цивилизација (Стари Египат, Римски период владавине Северном Африком, долазак Арапа и др.) до савременог друштвено-економског развоја (на пример, туризам у Тунису, Мароку и Египту) заснованог на културним туристичким вредностима (споменици културе из различитих епоха), природним потенцијалима (топло море, средоземна клима), експлоатацији руда и енергената.

Географске проблеме Сахарске и Субсахарске Африке објаснити кроз технолошку неразвијеност, презадуженост, неухрањеност и болести становништва, деградацију животне средине, десертификацију, дефорестацију, прекомерно трошење природних ресурса, неразвијену и неадекватну инфраструктуру, незапосленост и недостатак институционалних капацитета. У обради садржаја објаснити и стихијске процесе урбанизације Субсахарске Африке и последични велики јаз који постоји између развоја милионских градова са једне стране и бројних сеоских насеља са друге.

Северну Америку упознати кроз наставне садржаје: културни, економски и политички развој и утицај САД и Канаде на глобалне процесе у свету и друштвено-географске процесе у Мексику, Карибима и Централној Америци.

Културни, економски и политички развој и утицај САД и Канаде на глобалне процесе у свету објаснити кроз динамичан друштвено-географски развој који се одвијао паралелно са ширењем њиховог културног, политичког и економског утицаја на друге делове света (технолошке иновације, вестернизација). Уколико постоје техничке могућности, ученици могу припремити презентације, чиме се оспособљавају да кроз визуелизацију садржаја самостално анализирају и доносе закључке о улози САД и Канаде у глобалним процесима.

У оквиру друштвено-географских процеса у Мексику, Карибима и Централној Америци анализирати узроке и последице честих политичких нестабилности (смене демократских и војних режима), сиромаштва, миграција становништва и утицаја туризма на географске промене. Оспособити ученике да израђују тематске карте о Мексику, Карибима и Централној Америци користећи неме карте.

Приликом обраде Јужне Америке анализирати регионално-географске специфичности. Објаснити несклад између природних ресурса и степена економског развоја (на пример, Венецуела, Аргентина и Бразил). Указати на узроке и последице дефорестације на примеру Амазоније (неконтролисана сеча амазонских селваса) и довести у везу демографске процесе са псеудоурбанизацијом (фавеле у Бразилу), сиромаштвом и повећаним степеном криминала. Објаснити да се привреда већине држава Јужне Америке заснива на експлоатацији сировина (руда и енергената), плантажној пољопривреди и прехрамбеној индустрији. Указати на велике етничке и расне разноликости коју чине староседелачко

индијанско становништво, потомци европских досељеника, потомци афричких робова и њихове расне мешавине. У школама које су технички опремљене, ученици треба на часовима да користе релевантне статистичке изворе о економским параметрима везаним за државе Јужне Америке, да их тумаче и сами или уз помоћ наставника представљају графиконима и тематским картама.
Наставни садржаји који се односе на Аустралију и Океанију су савремени друштвено-географски развој Аустралије и еколошка угроженост Океаније.
У оквиру савременог друштвено-географског развоја Аустралије повезати географски положај, велико природно богатство у рудама и енергентима и колонијални период са савременим друштвено-географским развојем (висок БДП, развој градова). Указати и на факторе географске изолованости аустралијског континента у односу на остале континенте као и последице које се огледају у специфичним биогеографским и друштвеним одликама. У оквиру становништва објаснити разлике у начину живота између домицилног становништва (Аборицини, Маори) и придошлог европског и азијског становништва. Извршити периодизацију етнодемографског развоја на претколонијални, колонијални и постколонијални период.
Еколошку угроженост Океаније објаснити кроз утицаје климатских промена на еколошке процесе (урагани, издизања нивоа Светског мора и нестајање појединих атола у Тихом океану), као и неодговорно понашање човека у географској средини (острво пластике). Употреба средстава ИКТ у настави (програми за израду квизова за утврђивање градива) додатно ће допринети учвршћивању трајности ученичких знања везаних за еколошку угроженост океанских острва.
У оквиру наставног садржаја о Антарктику указати на последице климатских промена узрокованих људском активношћу. Достизање исхода је могуће кроз практичне активности, у оквиру самосталних или групних задатака, тако да ученици сами проуче и представе на часовима утицаје људских активности на климатске промене. То ће код ученика да развије свест о улози човека у простору.
Предлог пројектног задатка за ученике: Упоредна анализа демографских процеса одабраних регија (на пример, Јужна Европа и Јужна Азија). Ученици упоређују наведене процесе, тематски их приказују и указују на трансформацију географског простора. Ученици заједно са наставником пролазе кроз све фазе рада на пројектном задатку. Као резултат пројектног задатка ученици раде упоредно пројекцију демографског развоја Јужне Европе и Јужне Азије. Резултате истраживања могу представити коришћењем различитих ИКТ алата.

III. ПРАЋЕЊЕ И ВРЕДНОВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Оцењивање је саставни део процеса наставе и учења којим се обезбеђује стално праћење и процењивање резултата постигнућа ученика, а у складу са Правилником о оцењивању ученика у средњем образовању и васпитању. Праћење и вредновање ученика започиње иницијалном проценом нивоа знања на коме се ученик налази. Свака активност на часу служи за континуирану процену напредовања ученика. Неопходно је ученике стално оспособљавати за процену сопственог напретка у остваривању исхода предмета.
Како ниједан од познатих начина вредновања није савршен, потребно је комбиновати различите начине оцењивања. Приликом сваког вредновања постигнућа потребно је ученику дати повратну информацију која помаже да разуме грешке и побољша свој резултат и учење. Ако наставник са ученицима договори показатеље на основу којих сви могу да прате напредак у учењу, ученици се уче да размишљају о квалитету свог рада и о томе шта треба да предузму да би свој рад унапредили. Оцењивање на тај начин постаје мотивациони фактор за ученике. На основу резултата праћења и вредновања, заједно са ученицима треба планирати процес учења и бирати погодне стратегије учења.
Неопходно је да на почетку школске године наставници географије поштујући временску динамику процењују постигнућа ученика кроз адекватну заступљеност сумативног и формативног оцењивања. Будући да се у новим програмима наставе и учења инсистира на функционалним знањима, развоју међупредметних компетенција и пројектној настави, важно је да наставници добро осмисле и са ученицима договоре како ће се обављати формативно оцењивање. У том смислу препоручује се наставницима да на нивоу стручних већа договоре критеријуме и елементе формативног оцењивања (активност на часу, допринос групном раду, израда домаћих задатака, кратки тестови, познавање географске карте...).
Рад сваког наставника састоји се од планирања, остваривања, праћења и вредновања. Важно је да наставник континуирано спроводи евалуацију и самоевалуацију процеса наставе и учења.

БИОЛОГИЈА

Циљ учења Биологије је да ученик развије биолошку, општу научну и језичку писменост, способности, вештине и ставове корисне у свакодневном животу, да развије мотивацију за учење и интересовања за биологију као науку, уз примену концепта одрживог развоја, етичности и права будућих генерација на очувану животну средину.

ОПШТА ПРЕДМЕТНА КОМПЕТЕНЦИЈА

Учећи биологију у општем средњем образовању, ученик ће овладати знањима и вештинама које ће му омогућити да разуме структуру, филогенију и еволуцију живог света, човеково место и његову улогу у природи, као и огромну човекову одговорност за очување животне средине и биолошке разноврсности на Земљи. Овако стечена знања из биологије и биолошких вештина примењиваће у свакодневном животу за побољшање сопственог здравља и одабир животног стила и учествовање у друштвеним дебатама ради доношења важних одлука, као што су одрживи развој и заштита животне средине, заштита природе и биодиверзита и употреба биотехнологија. Бавећи се биологијом развијаће способност критичког мишљења, формираће научни поглед на свет, разумеће сличности и разлике између биолошког и других научних приступа, и развиће трајно интересовање за биолошке феномене.

Основни ниво

Разуме основне принципе структуре и функције живих организама, њихове филогенетске међуодносе и еволутивни развој живота на Земљи на основу Дарвиновог учења; разуме и примерено користи биолошке термине који су у широј употреби; разуме и примерено користи стечена знања и вештине за практичну примену у свакодневном животу, као што су лична хигијена, исхрана и животне навике и заштита животне средине.

Средњи ниво

Разуме и адекватном терминологијом исказује чињенице о типичним механизмима и процесима у биолошким системима, везама између структуре и функције у њима, и разуме основне узрочно-последичне везе које у тим системима владају; стечена знања активно користи у личном животу у очувању здравља и животне средине; учествује у друштвеним акцијама и дебатама са темом очувања животне средине и биолошке разноврсности; свестан је потребе одрживог развоја друштва и уме да процени које одлуке га омогућују, а које угрожавају.

Напредни ниво

Уме да анализира, интегрише и уопштава биолошке феномене и процесе, чак и на атипичним примерима; примењује стечена знања у решавању широког спектра животних ситуација; критички анализира информације и ризике одређених понашања, и јасно аргументује ставове и животне навике који служе позитивном развоју; разуме и користи језик биолошке струке, и може да прати усмену и писану биолошку комуникацију у медијима, иницира и учествује у друштвеним акцијама и дебатама са темом очувања животне средине и одрживог развоја, природе и биолошке разноврсности, и на основу биолошких знања и критичког погледа на свет користи и разуме савремене биотехнологије (вакцине, матичне ћелије, генетски модификована храна, генетске основе наследних болести).

СПЕЦИФИЧНА ПРЕДМЕТНА КОМПЕТЕНЦИЈА: Грађа, функција, филогенија и еволуција живог света

Ова компетенција омогућава ученику да овлада знањима и вештинама које ће му омогућити да разуме структуру, филогенију и еволуцију живог света, човеково место и његову улогу у природи.

Основни ниво

Зна основе еволуционе биологије и основне чињенице о пореклу, јединству и биолошкој разноврсности живота на Земљи.

Средњи ниво

Примењује знања из еволуционе биологије у објашњењу филогенетских промена које су довеле до настанка постојеће биолошке разноврсности на Земљи.

Напредни ниво

Дискутује и аргументује предности еволуционе теорије у односу на друга мишљења о пореклу и развоју живота на Земљи.

СПЕЦИФИЧНА ПРЕДМЕТНА КОМПЕТЕНЦИЈА: Молекуларна биологија, физиологија и здравље

Ова компетенција омогућава ученику да стечена знања примењује у свакодневном животу за побољшање сопственог здравља и одабир животног стила, као и доношење информисане одлуке о примени савремених биотехнологија.

Основни ниво
Зна основе молекуларне биологије, а посебно организацију генетичког материјала и основна правила генетике и наслеђивања, као и генетичку основу наследних болести; зна основне механизме одржавања хомеостазе, нарочито у односу на променљивост спољашње средине, и основне последице нарушавања хомеостазе организама на примеру човека.
Средњи ниво
Разуме значај молекуларне биологије и генетике у процесу настанка наследних болести; зна грађу и физиологију човека у и активно примењује та знања у свакодневном животу за очување сопственог здравља.
Напредни ниво
Уме да дискутује и аргументује физиолошке и неуроендокрине основе адаптивног понашања, а посебно са аспекта функционалне интеграције организама.
СПЕЦИФИЧНА ПРЕДМЕТНА КОМПЕТЕНЦИЈА: Екологија, заштита животне средине и биодиверзитета, одрживи развој
Ова компетенција омогућава ученику да учествује у друштвеним дебатама ради доношења важних одлука, као што су одрживи развој и заштита животне средине, заштита природе и биодиверзита.
Основни ниво
Разуме основне принципе заштите животне средине и природе.
Средњи ниво
Зна основне механизме дејства загађујућих материја и мере за отклањање последица загађења животне средине, као и основне факторе угрожавања природе и биодиверзитета и мере за заштиту природе.
Напредни ниво
Разуме сложене функционалне и хијерархијске везе између живих бића и њихове неживе околине у еко-системима и биосфери, а посебно улогу и место човека у природи и његову одговорност за последице сопственог развоја.

ОПШТИ ТИП; ДРУШТВЕНО-ЈЕЗИЧКИ СМЕР

Разред	Други
Недељни фонд часова	2 часа
Годишњи фонд часова	74 часа

СТАНДАРДИ	ИСХОДИ По завршетку разреда ученик ће бити у стању да:	ТЕМА и кључни појмови садржаја
2.БИ.1.3.3. Уме да објасни организацију генетичког материјала у ћелији (уклј. појмове ген, алел, хромозом, геном, генотип, фенотип); примењује основна правила наслеђивања у решавању једноствних задатака и зна да наведе неколико наследних болести. 2.БИ.2.3.3. Зна како настаје варијабилност генетичког материјала и основне принципе популационе генетике (еволуционе генетике) и примењује та знања у решавању конкретних задатака. 2.БИ.1.3.4. Зна основне чињенице о теорији органске еволуције и уме да на једноставним примерима препозна деловање природне селекције. 2.БИ.2.3.4. Зна основне еволуционе механизме, основне типове селекције разуме како природна селекција наследне варијабилности доводи до настанка нових врста. 2.БИ.1.1.2. Зна основне чињенице о пореклу и развоју живота на планети и схвата значај живота на Земљи у контексту његовог дуготрајног развоја. 2.БИ.2.1.2. Разуме поступност у развоју живих бића и разуме појам предачких форми. 2.БИ.3.1.2. Разуме основне принципе филогеније и разлику између сличности и сродности живих бића. БИ.3.1.3. Познаје принципе филогенетске класификације12 и разуме њен значај у другим областима биологије. 2.БИ.1.1.4. Зна основне чињенице о начину живота и распрострањењу карактеристичних представника најважнијих група живих бића. 2.БИ.2.1.4. Зна основне чиниоце који опредељују начин живота и распрострањење важних представника главних група живих бића. 2.БИ.3.1.4. Разуме везу између начина живота и распрострањења живих бића и основних карактеристика њихове животне форме. 2.БИ.1.2.2. Зна основне карактеристике спољашње и унутрашње грађе методски одабраних представника живих бића (а посебно спољашњу и унутрашњу грађу човека).13 2.БИ.2.3.2. Уме да опише	- повеже Менделове законе наслеђивања са карактеристикама мејотичке поделе хромозома, посебно на примерима генетике човека; - разликује генетичку и фенотипску варијабилност; - графички прикаже и анализира одабране примере фенотипске варијабилности; - прикупи, прикаже и тумачи податке добијене истраживањем; - изнесе и вреднује аргументе на основу доказа; - идентификује начин на који основни еволуциони механизми утичу на генетичку структуру популације; - идентификује след догађаја током процеса адаптација на одабраним примерима; - повеже деловање природне селекције са настанком нових врста; - конструише дрво живота у оквиру царства биљака на основу кључних филогенетских разлика у грађи, функцији и животним циклусима; - конструише дрво живота у оквиру царства животиња на основу кључних филогенетских разлика у грађи, функцији и развићу; - доведе у везу кључне филогенетске промене (промене грађе и функције) живих бића са еколошким факторима(утицај на преживљавање, размножавање и распорострањење); - идентификује улогу организама у процесу преноса енергије и супстанце у екосистему;	ОСНОВИ ГЕНЕТИКЕ Теорија мешаног наслеђивања. Особина и варијанта особине. Наследни фактор и ген. Теорија партикуларног наслеђивања. Алел. Генотип. Фенотип - генетички узроци варијабилности особина. Сродински узроци варијабилности особина. Квалитативне и квантитативне особине. Комплексне особине и фенотипска пластичност. Хромозомска теорија наслеђивања и хромозомске мутације. УВОД У ЕВОЛУЦИОНУ БИОЛОГИЈУ Променљивост врста. Ламаркова теорија еволуције Дарвинова теорија еволуције. Харди - Вајнбергова равнотежа. Популација. Генски фонд. Генетичка структура популације. Еволуциони механизами (фактори еволуције). Неслучајно укрштање и учесталост генотипова. Адаптација. Специјација. Биолошки концепт врсте. Вештачка селекција. ГРАЂА, ФУНКЦИЈА И РАЗНОВРСНОСТ ОРГАНИЗАМА Еколошки фактори као селекциони агенси адаптација и настанка разноврсности организама. Еволуциона новина. Царство биљака. Порекло биљака од зелених алги. Трендови у еволуцији животних циклуса биљака. Царство животиња. Порекло животиња од колонијалних протиста. Трендови у еволуцији животиња. Коеволуција цветница са инсектима, птицама и сисарима.

морфофизиолошке промене биљака, животиња током развића (од формирања полних ћелија преко оплодње, (ембриогенезе и органогенезе)14 до сазревања и старења). 2.БИ.2.4.1. Разуме на који начин поједини фактори неживе и живе природе утичу на организме (механизми дејства абиотичких и биотичких фактора).		
2.БИ.1.4.2. Познаје основне законитости и принципе у екологији и ослањајући се на те принципе уме да објасни основне процесе у еко-систему. 2.БИ.1.4.3. Схвата значај биодиверзитета и своју личну одговорност за заштиту природе и биодиверзитета.	- повеже сопствене обрасце понашања са одрживим коришћењуем природних ресурса и могућом улогом у нарушавању биодиверзитета; - сарађује у тиму, поштујући разлике у мишљењу и интересима, дајући лични допринос постизању договора и афирмишући толеранцију и равноправност у дијалогу; - критички процени сопствени рад и рад сарадника у групи.	Појава адаптација које су омогућиле адаптивну радијацију у копненој средини. Царство гљива. Хетеротрофија код гљива - сапротрофија, паразитизам, мутуализам. Кружење материје у екосистемима.

---

12 Исходима је обухваћен само овај део стандарда.
13 Исходима није обухваћен овај део стандарда.
14 Исходима није обухваћена ембриогенеза и органогенеза човека.

УПУТСТВО ЗА ДИДАКТИЧКО-МЕТОДИЧКО ОСТВАРИВАЊЕ ПРОГРАМА

Програм Биологије у другом разреду гимназије, на свим смеровима, логично се надовезује на програм првог разреда. Изучавању живих бића приступа се са филогенетског аспекта. Програм је оријентисан на достизање образовних исхода и води развоју предметних, кључних и општих међупредметних компетенција. Исходи су груписани у три наставне теме: Основи генетике, Увод у еволуциону биологију и Грађа, функција и разноврсност организама.

I. ПЛАНИРАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Полазећи од исхода и кључних појмова садржаја, наставник најпре креира свој годишњи-глобални план рада из кога ће касније развијати своје оперативне планове. Потребно је да наставник за сваку наставну јединицу, у фази планирања и писања припреме за час, у односу на одабрани исход, дефинише исходе специфичне за наставну јединицу. При планирању треба, такође, имати у виду да се исходи разликују, да се неки лакше и брже могу остварити, али је за већину исхода потребно више времена и више различитих активности. У фази планирања наставе и учења веома је важно имати у виду да је уџбеник наставно средство и да он не одређује садржаје предмета. Зато је потребно садржајима у уџбенику приступити селективно, водећи се предвиђеним исходима које треба достићи. Поред уџбеника, као једног од извора знања, на наставнику је да ученицима омогући увид и искуство коришћења и других извора сазнавања. Препорука је да наставник планира и припрема наставу самостално и у сарадњи са колегама због остваривања предметних и међупредметних компетенција код ученика.

II. ОСТВАРИВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

У остваривању наставе потребно је подстицати радозналост, аргументовање, креативност, рефлексивност, истрајност, одговорност, аутономно мишљење, сарадњу, једнакост међу половима. Препоручује се максимално коришћење ИКТ решења јер се могу превазићи материјална, просторна и друга ограничења (платформе за групни рад нпр. Pbworks, платформа Moodle, сарадња у „облаку" као Гугл, Офис 365...; за јавне презентације могу се користити веб решења нпр. креирање сајтова, блогова - Weebly, Wordpress...; рачунарске симулације као нпр. https://phet.colorado.edu/sr/ и апликације за андроид уређаје; домаћи и међународни сајтови и портали, нпр. www.cpn.rs, www.scientix.eu, www.go-lab-project.eu, www.scienceinschool.org, www.science-on-stage.eu и други).

Основи генетике

Као увод у тему и активности за достизање исхода: ученик ће бити у стању да повеже Менделове законе наслеђивања са карактеристикама мејотичке поделе хромозома, посебно на примерима генетике човека, потребно је почети са историјом идеје о наслеђивању особина са осврту на теорију мешаног наслеђивања, са акцентом на Менделова истраживања и законитости која су означила почетак класичне генетике. Свакако треба споменути и каснија значајна открића везана за ову област као откриће хромозома и секундарне струкутуре ДНК.

У обради треба повезати знања о ћелијским деобама и Менделова правила у погледу поделе хромозома у мејози и њиховим комбиновањем. Потребно је обновити појмове: хомологи хромозоми, биолошки важни макромолекули и мутације. Поред генских, треба обрадити и о хромозомске мутације на нивоу феномена (на примерима објаснити промене у структури и броју аутозома и броју полних хромозома, без улажења у детаље). Потребно је увести нове појмове као: алел, генотип, фенотип генски локус, хомозигот, хетерозигот, кариотип, кариограм, геном, структурни и регулаторни гени у геному еукариота (споменути их само информативно због схватања ћелијске диференцијације), генетичко инжењерство, клонирање. У обради интеракције алела, поред доминантно рецесивне треба говорити и о непотпуној доминанси и кодоминанси на примерима.

На часовима вежби се могу радити задаци примене Менделових правила у наслеђивању особина пре свега код људи, израдом генетичких дијаграма или родослова:

- одређивање могућих генотипова особа у оквиру стабла, ако су познати фенотипови неких чланова,
- предвиђање пропорције генотипова/ фенотипова или могућност њихове појаве у потомству, а игром са куглицама различитих боја које извлаче из две посуде, може се потврдити пропорција добијених генотипова у потомству, предвиђену употребом генетичког дијаграма,
- анализа присуства доминантних и рецесивних особина (фенотипова) код сваког ученика у одељењу кроз индивидуалан рад, одређивање могућих генотипова и анализа на нивоу одељења (Који преовлађују? Зашто?). У овој активности је важно анализирати учесталост и образац наслеђивања облика скалпа обзиром да је рецесивна варијанта (раван скалп) чешћа. Тако ће се појаснити да су доминантност и рецесивност појмови везани за интеракције између алела у генотипу, а не за учесталост варијанте особине у популацији,
- организовање дебате о етичким дилемама генетичког инжењерства и клонирања, за коју се ученици унапред припремају,
- истраживање најчешћих наследних болести човека, са механизмима њиховог наслеђивања, путем интернета.

У активностима на достизању исхода ученик ће бити у стању да разликује генетичку и фенотипску варијабилност, треба ставити акценат на изворе генетичке варијабилности, мутације и рекомбинације. Важно је истаћи значај постојања генетичке варијабилности у контексту еволуције.

Путем интернета могу се истражити најчешћи синдроми код човека који су последица промене у броју или структури хромозома (клиничка слика, учесталост, пренатална дијагностика).

Што се тиче фенотипске варијабилности, треба истаћи утицај средине на развиће особина. Треба увести појам фенотипске пластичности, као опште својство фенотипа, као могућност да један генотип може у различитим условима средине да оствари више фенотипова, са примерима (хетерофилија, телесна висина...).

У активности на достизању исхода ученик ће бити у стању да графички прикаже и анализира одабране примере фенотипске варијабилности треба увести појмове квалитативих и квантитативних особина, као начине дистрибуције особина у популацији. Треба их илустровати примерима:

- израда и спровођење анкете у вези са присуством неке квалитативне особине код свих ученика у одељењу (кружно/уздужно савијање језика, укрштање шака, облик скалпа...),

- мерење дужине нпр. средњег прста или телесне висине свих ученика, формирање неколико категорија дужине и евидентирање броја ученика у оквиру сваке категорије; израчунавање средње вредности и графичко приказивање расподеле вредности у одељењу; омогућавање ученицима да уоче да квалитативне особине имају дискретну, а квантитативне континуирану дистрибуцију,
- графичко приказавање оба истраживања са закључцима у вези варирања ових особина.

Све наведене активности ученика доприносе и достизању исхода: Ученик ће бити у стању да прикупи, прикаже и тумачи податке добијене истраживањем; изнесе и вреднује аргументе на основу доказа; сарађује у тиму, поштујући разлике у мишљењу и интересима, дајући лични допринос постизању договора и афирмишући толеранцију и равноправност у дијалогу и критички процени сопствени рад и рад сарадника у групи.

(Препоручени број часова за реализацију теме је 15)

Увод у еволуциону биологију

Као увод у тему предлаже се увођење ученика у еволуциону теорију на начин који прати историјски развој сазнања, јер омогућава ученицима да увиде да различите научне теорије (на пример, Ламаркова и Дарвинова) објашњавају исте појаве на различите начине. Такође, овакав приступ омогућава да ученици схвате да је Дарвинова теорија еволуције прихваћена у научној заједници уз много отпора. Прихваћена је после подробног преиспитивања и после много времена, тек после синтезе са Менделовом теоријом, доприноса Хардија и Вајнберга и, коначно, савремених генетичких и других открића. Прихваћена је због тога што је савремена наука најбоље објаснила чињенице и податке до којих је дошао Дарвин и то после 100 и више година од њиховог објављивања у „Постанку врста".

Активности у достизању исхода: ученик ће бити у стању да изнесе и вреднује аргументе на основу доказа су повезане са кључним појмовима: Променљивост врста, Ламаркова теорија еволуције, Дарвинова теорија еволуције. Препорука је да обрада градива започне кратким упознавањем ученика са историјом идеја о непроменљивости, односно, променљивости врста, закључно са објашњењем хипотеза изнетим у Ламарковој и Дарвиновој теорији као комплетним теоријама еволуције насталим у доба савремене науке. Дарвинову теорију је важно предочити као 5 независних хипотеза изложених у „Постанку врста" (1859): Хипотеза о еволуцији, Хипотеза о заједничком пореклу (претку) свих врста, Хипотеза о природној селекцији као главном механизму еволуције, Хипотеза о популационој специјацији и Хипотеза о постепености промена (градуализму).

На часу са половином одељења (вежбе) ученици, на припремљеном обрасцу (табели), могу да наведу Ламаркове и Дарвинове хипотезе о: променљивости врста, иницијатору промена особина, механизму промена особина, начину настанка врста, изумирању врста и међусобној повезаности врста. Затим, кроз дискусију/дебату, на основу онога што већ знају о врстама, ученици треба самостално да вреднују Ламаркове и Дарвинове одговоре на питања: Да ли су врсте изумирале у историји света? Да ли су врсте међусобно повезане? Да ли се свака врста неминовно усложњава и расте? итд.

Активности у достизању исхода: ученик ће бити у стању да идентификује начин на који основни еволуциони механизми утичу на генетичку структуру популације повезане су са кључним појмовима: Харди - Вајнбергова равнотежа, Популација, Генски фонд, Генетичка структура популације и Неслучајно укрштање и учесталост генотипова. Важно је да наставник ученицима предочи савремену теорију еволуције као синтезу Дарвинове теорије еволуције путем природне селекције са Менделовом теоријом партикуларног наслеђивања, у којој су велику улогу одиграли Харди и Вајнберг. Односно, да се Харди - Вајнбергов принцип објасни као одговор на тврдњу Дарвинових савременика да је еволуција путем природне селекције немогућа због предвиђања (тада прихваћене) теорије мешаног наслеђивања, по којој се наследна варијабилност особина (предуслов за дејство природне селекције на еволуцију) брзо губи у популацијама у којима је присутна. Харди-Вајнбергов принцип смештен у историјски контекст треба да омогући ученицима да разумеју зашто савремена теорија еволуције третира популације као генске фондове и еволуцију као промену генетичке структуре популације, услед дејства различитих еволуционих механизама.

Међу еволуционим механизмима важно је поменути неслучајно укрштање, иако оно не мења учесталости алела, због дејства које има на учесталост генотипова. Тако би ученицима било касније јасно зашто код већине врста (биљака и животиња) чешће запажамо странооплодњу, односно, дејство селекције против самооплодње и укрштања у сродству.

На вежбама наставник треба да омогући ученицима да разумеју како различити начини нарушавања предуслова за остваривање Харди-Вајнбергове равнотеже генеришу различите еволуционе механизме (факторе еволуције), као и да различити фактори еволуције мењају генетичку структуру популације на различите начине. Прикладна табела (образац, игра) треба да има за циљ да ученици сваки еволуциони механизам (природна селекција, сексуална селекција, генетички дрифт, проток гена, мутације, неслучајно укрштање) повежу са начином на који нарушава предуслове Харди-Вајнбергове равнотеже и начином на који мења генетичку структуру популације (на пример, генетички дрифт - узрок: родитељски гамети нису репрезентативни узорак генетичке структуре популације у датом тренутку - последица: учесталости алела се кроз генерације мењају насумично).

Активности у достизању исхода: ученик ће бити у стању да идентификује след догађаја током процеса адаптација на одабраним примерима су повезане са кључним појмом Адаптација. Наставник треба да осмисли активности које ученицима олакшавају разумевање процеса адаптације као еволуцију под дејством природне селекције у датим срединским околностима. Ученици треба да уоче уоче да је след догађаја у адаптивној еволуцији следећи: промена средине иницира промену учесталости постојећих варијанти особина, што, ако се варијанте наслеђују, доводи до еволуције (мењања популације). Такође, важно је појаснити да је термин адаптација резервисан само за оне особине врста које обликује природна селекција тако што повећава њихову учесталост због позитивног ефекта који имају на преживљавање/репродукцију у датим околностима. Односно, да еволуцију многих, селективно неутралних особина, воде други еволуциони механизми (на пример, облик скалпа еволуира путем генетичког дрифта).

Један од најпознатијих добро документованих примера еволуције путем природне селекције је „индустријски меланизам", промена боје лептира Biston betularia у Енглеској од краја 19. века до данас, из светле у тамну па опет у светлу. Ова појава се може симулирати игром. Ученици треба да припреме два велика хамера, један шарени један бели, и педесетак или више шарених и белих кругова (или лептира) на картонској подлози. Игра би на часу започињала разбацивањем једнаког броја белих и шарених кругова по једном од хамера. Задатак сваког играча (предатора) би био да за 5 секунди ухвати што више кругова. После сваког изловљавања, на хамер треба додати неки број кругова у боји која је боље „преживљавала" (симулација „круга" репродукције) и, на крају, дискутовати промену која се уочава. Исто треба да се понови и са другим хамером (са другом групом ученика); треба да се укључи што више играча на сваком од хамера, док се скоро потпуно не „истребе" шарени кругови на белом и бели кругови на шареном хамеру. Оваква, или слична, игра би помогла ученицима да разумеју и да су адаптације условљене контекстом, односно, да иста варијанта особине може да буде адаптација у једној и штетна особина (маладаптација) у другој средини.

Активности у достизању исхода: ученик ће бити у стању да повеже деловање природне селекције са настанком нових врста повезано је са кључним појмовима: Специјација, Биолошки концепт врсте и Вештачка селекција. Специјацију треба представити ученицима као трајну поделу делова истог генског фонда (популације) услед процеса адаптације на различите еколошке нише (станишта) и као кључни догађај у настанку биодиверзитета. При томе је важно објаснити улоге селекције наследне варијабилности у различитим еколошким нишама и прекида или смањења протока гена у еволуцији пре и постзиготних механизама изолације. Овакав приступ може да омогући ученицима да разумеју зашто биолошки концепт дефинише врсту као изолован генски фонд.

У сарадњи са колегама других стручних већа (наставницима географије, ликовне уметности) треба осмислити начин да се повежу догађаји у историји живота са догађајима у историји Планете, путем нпр. израде паноа, постера или табеле. Самосталан рад ученика коришћењем ИКТ на прикупљању фотографија фосила, организовању паноа и презентацији урађеног на часовима са половином одељења, допринео би развоју и многих међупредметних компетенција (целоживотно учење, дигитална компетенција, сарадња, рад са подацима и информацијама, комуникација). Осим фосилних налаза, који документују нестанак врста и прелазне облике у настанку постојећих, важно је да наставник нађе начин да, у контекст доказа еволуције, смести и еволуцију отпорности бактерија на антибиотике, инсеката и биљака на пестициде и вештачку селекцију (паса, говеда, кокошака...).

Све наведене активности ученика доприносе и достизању исхода: Ученик ће бити у стању да прикупи, прикаже и тумачи податке добијене истраживањем; сарађује у тиму, поштујући разлике у мишљењу и интересима, дајући лични допринос постизању договора и афирмишући толеранцију и равноправност у дијалогу и критички процени сопствени рад и рад сарадника у групи.

(Препоручени број часова за реализацију теме је 17)

Грађа, функција и разноврсност организама

Као увод у тему предлаже се упућивање ученика на основне морфо-физиолошке карактеристике којима се дефинише положај главних група организама на дрвету живота. Потребно је ослонити се на предзнање о разноврсности живих бића, значају успостављања критеријума класификације, хијерархијској категоризацији живог света и употреби бинарне номенклатуре.
Треба користити одлике које најочигледније демонстрирају главна обележја на основу којих одређена група показује сличности са другим групама (што указује на сродничке односе), односно одлике које је издвајају у односу на друге групе на дрвету живота. На вежбама ученици треба да примене принципе класификације на методски одабраним представницима, на основу задатих филогенетских критеријума. На неколико одабраних примера треба показати критеријуме на основу којих нека група организама заузима одређено место на дрвету живота, а затим задати ученицима да одреде положај одређеног таксона на дрвету живота, на новим (непознатим) примерима. Нагласак треба да буде на уочавању хијерархијске организације и принципа класификације, а не на фактографском набрајању одређених таксона и систематских категорија (не треба нужно инсистирати на употреби свих систематских категорија). Могу бити коришћена и латинска имена, уз навођење домаћих имена таксона (уколико постоје валидни називи на српском језику).
Активности за достизање исхода: ученик ће бити у стању да конструише дрво живота у оквиру царства биљака на основу кључних филогенетских разлика у грађи, функцији и развићу би требало започети анализом особености грађе, главних физиолошких процеса и животних циклуса основних група биљака (уз коришћење слика, постера, филмова, свежих препарата, хербарских збирки, посета ботаничкој башти, тематским изложбама и др.). Потребно је ослонити се на предзнање ученика о основним карактеристикама биљака и њиховим прилагођеностима на копнени начин живота (појаву апикалних меристема, проводног и механичког ткива, кутикуле, стома...) и нагласити порекло биљака од зелених алги (заједничке карактеристике које на то указују и период када су се појавиле).
У обради животних циклуса и размножавања биљака, треба се ослонити на знања о мејози, оплођењу, смени хаплоидне и диплоидне фазе и прилагођеностима биљака на размножавање на копну. Потребно је детаљније обрадити смену генерација помоћу шема и постера које ученици сами могу да израђују. Нагласити редукцију гаметофита и доминацију спорофита као тренд у еволуцији биљака.
У активностима за достизање исхода ученик ће бити у стању да конструише дрво живота у оквиру царства животиња на основу кључних филогенетских разлика у грађи, функцији и развићу потребно је нагласити порекло животиња од еукариотских колонијалних хетеротрофних облика са бичевима. Потребно је нагласити да се ћелије са бичевима срећу и код данашњих животиња (нпр. неке ћелије сунђера, жарњака, сперматозоиди већине животиња...). При обради основних карактеристика животиња требало би се ослонити на предзнање ученика о вишећеличности, симетрији, цефализацији и сегментацији. Ову тематику треба проширити увођењем појмова поларитет и постојање различитих оса и равни симетрије и дискутовати њихов функционални значај и повезаност са начином живота, нпр: формирање осе глава-реп и појава цефализације; појава равни симетрије које деле тело на две исте половине и одређеног типа симетрије; утицај цефализације и билатералне симетрије на активно-покретљиви начин живота, итд.. Потребно је указати на периодичне обрасце понављања морфолошко-анатомских јединица дуж главне осе тела (предности хомономне и хетерономне сегментације и регионализације тела) животиња и њихов значај као критеријума за одређивање положаја на дрвету живота. Различите морфолошке целине имају одређени положај и функцију на телу животиња, што се одражава на разноликост у спољашњој и унутрашњој грађи, као и у појави телесних наставака који су специјализовани за одређене функције (екстремитети, пипци, антене, крила...).
Треба обрадити појаву/типове телесних дупљи, као важног карактера за позиционирање одређених група животиња на дрвету живота. Без детаљнијег улажења у фазе ембрионалног развића (ове фазе ће бити изучаване у старијим разредима, на примеру човека), уз приказивање одговарајућих илустрација или анимација (наставникова презентација, постери, панои, интернет и др.), нагласити да у ембрионалном развићу животиња као резултат митотичких деоба оплођеног јајета, настају ћелије од којих ће настати сва ткива новог организма, а да се у раном ступњу унутар ембриона појављује шупљина, која се код неких група може задржати и у телу одраслих организама (тзв. примарна телесна дупља). У ембриону се може развити и секундарна шупљина (целом) као потпуно нова дупља, која је за разлику од примарне, омеђена својим омотачем (епителом мезодермалног порекла). Треба истаћи функционални значај течности у дупљи, нарочито код животиња без чврстог скелета. При обради овог садржаја нагласити да шупљину за варење (гастроваскуларна дупља, црево) која такође настаје у току ембрионалног развића, не треба поистовећивати са телесним дупљама.
Кроз дрво живота треба обрадити различите нивое сложености телесне организације животиња, са нагласком да се тело већине животиња састоји од ткива и органа са различитим функцијама, а да само мали број најједноставнијих животиња нема ни ткива ни органе, већ се састоји од групација ћелија са комуникацијом на базичном нивоу (као што су сунђери). Ослањањем на предзнање ученика о особинама животиња, градиво треба обрадити кроз специфичности грађе и начин усложњавања главних група животиња, појаву нових карактеристика и начина обављања основних физиолошких процеса. Другим речима, пажњу треба усмерити на главне трендове у еволуцији животиња, кроз разумевање повезаности појаве нових карактеристика - еволуционих новина: појава/тип телесних дупљи, нових органа, усложњавање (понекад упрошћавање) грађе тела, појава унутрашњег оплођења, тренд увећавања површина за обављање животних функција - шкржни листићи, цревне ресице, алвеоле, појава сталне температуре тела, су само неки од примера. У складу са тим, треба се осврнути и на промене основних физиолошких процеса и понашања животиња. За сваку од кључних промена у току филогеније, треба означити место на дрвету живота где се ова промена појављује. Посебно обратити пажњу на појаве које су омогућиле адаптивну радијацију животиња у копненој средини (појава различитих видова чврстог скелета, еволутивне новине за спречавање исушивања - губитка воде из тела, коришћење атмосферског кисеоника за дисање, еволуција амнионског јајета, задебљале коже и кожних продуката и бубрега Амниота и сл.), као и адаптације на паразитски начин живота и повезати са изазивачима и векторима заразних болести биљака и животиња.
Образложити главне морфо-физиолошке промене у току животног циклуса (онтогеније) животиња. Животне циклусе треба обрадити тако да нагласак буде на основним принципима одређеног животног циклуса и основним морфо-физиолошким променама у току животног циклуса, без улажења у детаљне описе и инсистирање на пуком памћењу и репродуковању појединих назива и појмова. Ученике упућивати да уоче и критички процењују предности и недостатке одређеног животног циклуса, као и важност појаве просторног и временског смењивања различитих фаза (или различитих начина размножавања) током одређеног животног циклуса, у складу са окружењем и начином живота јединки. Упоређивањем животних циклуса и довођењем у везу са (променама) услова животне средине, ученици могу одређене групе организама ставити у еволутивни контекст и разумети њихово данашње распрострањење и диверзитет.
Препоручује се коришћење збирки, сувих и мокрих препарата животиња, уколико постоје у школској збирци, посету природњачком музеју, научном парку или зоолошком врту, приказивање и анализа кратких филмова с научним садржајем (одабрани делови из различитих серијала Дејвида Атенбороа у продикцији BBC-а и SKY- service) и др. За таксоне који имају већи број разноликих група и обилују новим појмовима (нпр. зглавкари, хордати), уз илустровање положаја главних група на дрвету живота могу се користити и мапе (шеме) појмова.
Активности за достизање исхода: ученик ће бити у стању да доведе у везу кључне филогенетске промене (промене грађе и функције) живих бића са еколошким факторима (утицај на преживљавање, размножавање и распрострањење) стоје у непосредној вези са активностима за достизање претходна два исхода. Препорука је да се еволутивни развој (усложњавање) организама сагледава у зависности од промена еколошких услова (кроз примере еколошких фактора као селекционих агенаса адаптација и настанка разноврсности). Пожељно је довести у везу морфолошке карактеристике са променама услова животне средине, на примерима прилагођености у величини тела, прилагођености у грађи тела, биолошких прилагођености на живот у мраку, под земљом, на великим дубинама, прилагођености на начин опрашивања и начин распростирања семена (коеволуција биљака и животиња).
Грађу и основне функције биљних ткива и органа треба обрадити превасходно у контексту адаптација које су омогућиле живот у копненој средини. Увести тропизме само као појам и нагласити њихов адаптивни значај, с обзиром да биљке не могу да се активно крећу.
У делу теме који се односи на царство гљива, треба се ослонити на знања о филогенетској сродности гљива и животиња, као и кључним разликама у начину исхране и грађи тела (апсорпциона наспрам холозојске и, сходно томе, повећање спољашње површине, насупрот повећању унутрашњих површина). Треба истаћи адаптивни значај мицелијарне грађе и хифа (апсорпциона исхрана), хитинског зида (изложеност осмотском стресу), као и непотпуних/непостојећих преграда између ћелија (могућност струјања и брзе редистрибуције цитоплазме) за начин живота гљива. Стварање спорангија, плодоносних тела и спора довести у везу са наступањем неповољних услова средине. Указати на везу између стварања огромног броја врло ситних, лаганих и добро заштићених спора, са космополитским распрострањењем већине врста гљива. На вежбама се може радити микроскопирање хифа и спора гљива (укључујући и процену броја спора, на основу отиска). Може се од произвођача набавити и засејани супстрат, па пратити прорастање и стварање плодоносних тела. При коришћењу овог материјала водити рачуна о безбедности, односно проверити да ли у групи има ученика осетљивих на споре гљива и сл.

Прилагођености биљака, гљива и животиња, као и различите обрасце понашања животиња, повезати са принципом ефикасности и економичности који постоје у природи, што се може демонстрирати на различитим примерима: значај појаве ткива и органа, значај (предност) редукције гаметофита код сувоземних биљака, прилагођености биљака на размножавање на копну итд. Демонстрирање значаја различитих организационих решења може се вршити прерачунавањем односа (пропорција) одређених делова тела (златни пресек), упоређивањем површине и запремине тела различитих димензија и слично, у оквиру фонда часова предвиђеног за вежбе. Вежбе се могу извести и кроз модел пројектне наставе: поређење грађе појединих делова тела/особина одабране таксономске групе са функцијом коју обављају и везом ове особине са начином живота и понашањем животиња. Потребно је упоредити животне циклусе биљака, гљива и животиња.

Примери из области функцијске морфологије, еволуционе морфологије и морфолошких адаптација на различитим бескичмењацима и кичмењацима (и другим организмима) могу се обрадити путем писања есеја, прављења скица, цртежа, постера, звучних записа, фотографија, снимањем кратких тематских филмова коришћењем мобилног телефона и сл. На овај начин се успоставља функционална повезаност са предметима: српски језик, страни језик, информатика, техничко васпитање, уметност.

У активностима за достизање исхода: ученик ће бити у стању да идентификује улогу организама у процесу преноса енергије и супстанце у екосистему треба се ослонити на знање о значају фотосинтезе у процесу преноса енергије и супстанце у екосистему (шеме ланаца исхране, пирамиде исхране...). Обрадити еколошке факторе који утичу на фотосинтезу и примарну продукцију. Обратити посебну пажњу на „борбу између глади и жеђи" код већине биљака, рад стома ради размене гасова и везу са неизбежним губитком воде транспирацијом. На примерима треба објаснити адаптације (еволутивне новине) којима су биљке стекле способност да фотосинтетишу и расту, упркос овом проблему. Треба обратити пажњу да примарна продукција у екосистему зависи од стварне евапотранспирације, која је мера тога колико дуго биљке могу да држе отворене стоме по дану и реално врше фотосинтезу. Могу се користити контрастни примери - биљке које расту у различитим климатским условима (различите комбинације температура и количине и распореда падавина). Поновити и улогу биљака у кружењу хемијских елемената који улазе у састав живих бића.

У делу теме посвећене гљивама, треба јасно истаћи њихов немерљив значај као кључних разлагача биљног материјала (пример: безидиомицете су једине способне да разлажу лигнин), па тиме и кључне карике у детритусним ланцима исхране. Посебну пажњу посветити микоризи као заједници која је омогућила излазак биљака на копно и данас омогућује ефикасну апсорпцију воде и минерала.

У делу теме посвећене животињама, потребно је посебну пажњу посветити месту појединих група животиња у трофичкој структури екосистема. Ученици треба да повежу адаптације животиња, нарочито оне везане за исхрану, размену гасова и излучивање са њиховим улогама и значајем у преносу енергије и супстанце у екосистему. Адаптације се могу ставити и у временски тј. сезонски контекст (однос доступности хране и потреба за њом спрам сезонских циклуса неке врсте) или објаснити на примерима животињских врста чији ларвени ступњеви имају значајно другачију еколошку нишу од одраслих.

У активностима за достизање исхода ученик ће бити у стању да повеже сопствене обрасце понашања са одрживим коришћењуем природних ресурса и могућом улогом у нарушавању биодиверзитета, на часовима предвиђеним за вежбе може се расправљати о биолошкој и етичкој оправданости неконтролисаног изловљавања животиња и брања биљака за прављење збирки, гајењу врста ради крзна, перја и сл., уношењу (интродуковању) алохтоних врста и сл. Такође, треба обратити пажњу на најважније угрожене и заштићене врсте биљака, животиња и гљива код нас. Кроз примере, уз слике и филмове, на вежбама, треба обрадити најчешће факторе нарушавања биодиверзитета. Треба радити на развоју одговорности ученика и улози сваког појединца у очувању биодиверзитета, кроз различите активности као што су дискусије, пројектна настава, израда ученичких реферата, постера, ПП презентација, друштвене акције и слично.

Све наведене активности ученика доприносе и достизању исхода: Ученик ће бити у стању да прикупи, прикаже и тумачи податке добијене истраживањем; изнесе и вреднује аргументе на основу доказа; сарађује у тиму, поштујући разлике у мишљењу и интересима, дајући лични допринос постизању договора и афирмишући толеранцију и равноправност у дијалогу и критички процени сопствени рад и рад сарадника у групи.

(Препоручени број часова за реализацију теме је 42)

III. ПРАЋЕЊЕ И ВРЕДНОВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

У настави оријентисаној ка достизању исхода прате се и вреднују процес наставе и учења, постигнућа ученика (продукти учења) и сопствени рад. Наставник треба континуирано да прати напредак ученика, који се огледа у начину на који ученици партиципирају, како прикупљају податке, како аргументују, евалуирају, документују итд.

Да би вредновање било објективно и у функцији учења, потребно је ускладити нивое исхода и начине оцењивања,

Ниво исхода	Одговарајући начин оцењивања
Памћење (навести, препознати, идентификовати...)	Објективни тестови са допуњавањем кратких одговора, задаци са означавањем, задаци вишеструког избора, спаривање појмова
Разумевање (навести пример, упоредити, објаснити, препричати...)	Дискусија на часу, мапе појмова, проблемски задаци, есеји
Примена (употребити, спровести, демонстрирати...)	Проблемски задаци, симулације
Анализирање (систематизовати, приписати, разликовати...	Дебате, истраживачки радови, есеји, студије случаја, решавање проблема
Евалуирање (проценити, критиковати, проверити...)	Дневници рада ученика, студије случаја, критички прикази, проблемски задаци
Креирање (поставити хипотезу, конструисати, планирати...)	Експерименти, истраживачки пројекти

као и оцењивање са његовом сврхом:

Сврха оцењивања	Могућа средства оцењивања
Оцењивање наученог (сумативно)	Тестови, писмене вежбе, извештаји, усмено испитивање, есеји
Оцењивање за учење (формативно)	Посматрање, контролне вежбе, дијагностички тестови, дневници рада ученика, самоевалуација, вршњачко оцењивање

За сумативно оцењивање разумевања и вештина научног истраживања ученици би требало да решавају задатке који садрже неке аспекте истраживачког рада, да садрже новине тако да ученици могу да примене стечена знања и вештине, а не само да се присете информација и процедура које су запамтили, да садрже захтеве за предвиђањем, планирањем, реализацијом неког истраживања и интерпретацијом задатих података. У вредновању наученог, поред усменог испитивања, најчешће се користе тестови знања. На интернету, коришћењем кључних речи outcome assessment (testing, forms, descriptiv/numerical), могу се наћи различити инструменти за оцењивање и праћење.

У формативном вредновању наставник би требало да промовише групни дијалог, користи питања да би генерисао податке из ђачких идеја, али и да помогне развој ђачких идеја, даје ученицима повратне информације, а повратне информације добијене од ученика користи да прилагоди подучавање, охрабрује ученике да оцењују квалитет свог рада. Избор инструмента за формативно вредновање зависи од врсте активности која се вреднује. Када је у питању нпр. практичан рад (тимски рад, пројектна настава, теренска настава и слично) може се применити чек листа у којој су приказани нивои постигнућа ученика са показатељима испуњености, а наставник треба да означи показатељ који одговара понашању ученика.

У процесу оцењивања добро је користити портфолио (збирка докумената и евиденција о процесу и продуктима рада ученика, уз коментаре и препоруке) као извор података и показатеља о напредовању ученика. Предности коришћења потрфолија су вишеструке: омогућава континуирано и систематско праћење напредовања, подстиче развој ученика, представља увид у праћење различитих аспеката учења и развоја, представља подршку у оспособљавању ученика за самопроцену, пружа прецизнији и поузданији увид у различите области постигнућа (јаке и слабе стране) ученика.

Приликом сваког вредновања постигнућа потребно је ученику дати повратну информацију која помаже да разуме грешке и побољша свој резултат и учење. Ако наставник са ученицима договори показатеље на основу којих сви могу да прате напредак у учењу, а који су у складу са

Правилником о оцењивању ученика у средњем образовању и васпитању, ученици се уче да размишљају о квалитету свог рада и о томе шта треба да предузму да би свој рад унапредили. Оцењивање тако постаје инструмент за напредовање у учењу. На основу резултата праћења и вредновања, заједно са ученицима треба планирати процес учења и бирати погодне стратегије учења.
Важно је да наставник континуирано прати и вреднује, осим постигнућа ученика, процес наставе и учења, себе и сопствени рад. Све што се покаже добрим и ефикасним треба и даље користити у наставној пракси, а све што се покаже као недовољно ефикасно требало би унапредити.

ПРИРОДНО-МАТЕМАТИЧКИ СМЕР

Разред	Други
Недељни фонд часова	1 час теорије + 1 час вежби
Годишњи фонд часова	37 часова теорије + 37 часова вежби у групи до 15 ученика

СТАНДАРДИ	ИСХОДИ По завршетку разреда ученик ће бити у стању да:	ТЕМА и кључни појмови садржаја
2.БИ.1.3.3. Уме да објасни организацију генетичког материјала у ћелији (укљ. појмове ген, алел, хромозом, геном, генотип, фенотип); примењује основна правила наслеђивања у решавању једноставних задатака и зна да наведе неколико наследних болести. 2.БИ.2.3.3. Зна како настаје варијабилност генетичког материјала и основне принципе популационе генетике (еволуционе генетике) и примењује та знања у решавању конкретних задатака. 2.БИ.1.3.4. Зна основне чињенице о теорији органске еволуције и уме да на једноставним примерима препозна деловање природне селекције. 2.БИ.2.3.4. Зна основне еволуционе механизме, основне типове селекције разуме како природна селекција наследне варијабилности доводи до настанка нових врста. 2.БИ.1.1.2. Зна основне чињенице о пореклу и развоју живота на планети и схвата значај живота на Земљи у контексту његовог дуготрајног развоја.	- повеже Менделове законе наслеђивања са карактеристикама мејотичке поделе хромозома, посебно на примерима генетике човека; - разликује генетичку и фенотипску варијабилност; - графички прикаже и анализира одабране примере фенотипске варијабилности; - прикупи, прикаже и тумачи податке добијене истраживањем; - изнесе и вреднује аргументе на основу доказа; - идентификује начин на који основни еволуциони механизми утичу на генетичку структуру популације;	ОСНОВИ ГЕНЕТИКЕ Теорија мешаног наслеђивања. Особина и варијанта особине. Наследни фактор и ген. Теорија партикуларног наслеђивања. Алел. Генотип. Фенотип - генетички узроци варијабилности особина. Сродински узроци варијабилности особина. Квалитативне и квантитативне особине. Комплексне особине и фенотипска пластичност. Хромозомска теорија наслеђивања и хромозомске мутације.
2.БИ.2.1.2. Разуме поступност у развоју живих бића и разуме појам предачких форми. 2.БИ.3.1.2. Разуме основне принципе филогеније и разлику између сличности и сродности живих бића. БИ.3.1.3. Познаје принципе филогенетске класификације15 и разуме њен значај у другим областима биологије. 2.БИ.1.1.4. Зна основне чињенице о начину живота и распрострањењу карактеристичних представника најважнијих група живих бића. 2.БИ.2.1.4. Зна основне чиниоце који опредељују начин живота и распрострањење важних представника главних група живих бића. 2.БИ.3.1.4. Разуме везу између начина живота и распрострањења живих бића и основних карактеристика њихове животне форме. 2.БИ.1.2.2. Зна основне карактеристике спољашње и унутрашње грађе методски одабраних представника живих бића (а посебно спољашњу и унутрашњу грађу човека).16 2.БИ.2.3.2. Уме да опише морфофизиолошке промене биљака, животиња током развића (од формирања полних ћелија преко оплодње, (ембриогенезе и органогенезе)17 до сазревања и старења). 2.БИ.2.4.1. Разуме на који начин поједини фактори неживе и живе природе утичу на организме (механизми дејства абиотичких и биотичких фактора). 2.БИ.1.4.2. Познаје основне законитости и принципе у екологији и ослањајући се на те принципе уме да објасни основне процесе у еко-систему. 2.БИ.1.4.3. Схвата значај биодиверзитета и своју личну одговорност за заштиту природе и биодиверзитета.	- идентификује след догађаја током процеса адаптација на одабраним примерима; - повеже деловање природне селекције са настанком нових врста; - конструише дрво живота у оквиру царства биљака на основу кључних филогенетских разлика у грађи, функцији и животним циклусима; - конструише дрво живота у оквиру царства животиња на основу кључних филогенетских разлика у грађи, функцији и развићу; - доведе у везу кључне филогенетске промене (промене грађе и функције) живих бића са еколошким факторима(утицај на преживљавање, размножавање и распорострањење); - идентификује улогу организама у процесу преноса енергије и супстанце у екосистему; - повеже сопствене обрасце понашања са одрживим коришћењуем природних ресурса и могућом улогом у нарушавању биодиверзитета; - сарађује у тиму, поштујући разлике у мишљењу и интересима, дајући лични допринос постизању договора и афирмишући толеранцију и равноправност у дијалогу; - критички процени сопствени рад и рад сарадника у групи.	УВОД У ЕВОЛУЦИОНУ БИОЛОГИЈУ Променљивост врста. Ламаркова теорија еволуције Дарвинова теорија еволуције. Харди - Вајнбергова равнотежа. Популација. Генски фонд. Генетичка структура популације. Еволуциони механизами (фактори еволуције). Неслучајно укрштање и учесталост генотипова. Адаптација. Специјација. Биолошки концепт врсте. Вештачка селекција. ГРАЂА, ФУНКЦИЈА И РАЗНОВРСНОСТ ОРГАНИЗАМА Еколошки фактори као селекциони агенси адаптација и настанка разноврсности организама. Еволуциона новина. Царство биљака. Порекло биљака од зелених алги. Трендови у еволуцији животних циклуса биљака. Царство животиња. Порекло животиња од колонијалних протиста. Трендови у еволуцији животиња. Коеволуција цветница са инсектима, птицама и сисарима. Појава адаптација које су омогућиле адаптивну радијацију у копненој средини. Царство гљива. Хетеротрофија код гљива - сапротрофија, паразитизам, мутуализам. Кружење материје у екосистемима.

---
15 Исходима је обухваћен само овај део стандарда.
16 Исходима није обухваћен овај део стандарда.
17 Исходима није обухваћена ембриогенеза и органогенеза човека.

УПУТСТВО ЗА ДИДАКТИЧКО-МЕТОДИЧКО ОСТВАРИВАЊЕ ПРОГРАМА

Програм Биологије у другом разреду гимназије, на свим смеровима, логично се надовезује на програм првог разреда. Изучавању живих бића приступа се са филогенетског аспекта. Програм је оријентисан на достизање образовних исхода и води развоју предметних, кључних и општих међупредметних компетенција. Исходи су груписани у три наставне теме: Основи генетике, Увод у еволуциону биологију и Грађа, функција и разноврсност организама.

I. ПЛАНИРАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Полазећи од исхода и кључних појмова садржаја, наставник најпре креира свој годишњи-глобални план рада из кога ће касније развијати своје оперативне планове. Потребно је да наставник за сваку наставну јединицу, у фази планирања и писања припреме за час, у односу на одабрани исход, дефинише исходе специфичне за наставну јединицу. При планирању треба, такође, имати у виду да се исходи разликују, да се неки лакше и брже могу остварити, али је за већину исхода потребно више времена и више различитих активности. У фази планирања наставе и учења веома је важно имати у виду да је уџбеник наставно средство и да он не одређује садржаје предмета. Зато је потребно садржајима у уџбенику приступити селективно, водећи се предвиђеним исходима које треба достићи. Поред уџбеника, као једног од извора знања, на наставнику је да ученицима омогући увид и искуство коришћења и других извора сазнавања. Препорука је да наставник планира и припрема наставу самостално и у сарадњи са колегама због остваривања предметних и међупредметних компетенција код ученика.

II. ОСТВАРИВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

У остваривању наставе потребно је подстицати радозналост, аргументовање, креативност, рефлексивност, истрајност, одговорност, аутономно мишљење, сарадњу, једнакост међу половима. Препоручује се максимално коришћење ИКТ решења јер се могу превазићи материјална, просторна и друга ограничења (платформе за групни рад нпр. Pbworks, платформа Moodle, сарадња у „облаку" као Гугл, Офис 365...; за јавне презентације могу се користити веб решења нпр. креирање сајтова, блогова - Weebly, Wordpress...; рачунарске симулације као нпр. https://phet.colorado.edu/sr/ и апликације за андроид уређаје; домаћи и међународни сајтови и портали, нпр. www.cpn.rs, www.scientix.eu, www.go-lab-project.eu, www.scienceinschool.org, www.science-on-stage.eu и други).

Основи генетике

Као увод у тему и активности за достизање исхода: ученик ће бити у стању да повеже Менделове законе наслеђивања са карактеристикама мејотичке поделе хромозома, посебно на примерима генетике човека, потребно је почети са историјом идеје о наслеђивању особина са освртом на теорију мешаног наслеђивања, са акцентом на Менделова истраживања и законитости која су означила почетак класичне генетике. Свакако треба споменути и каснија значајна открића везана за ову област као откриће хромозома и секундарне струкутуре ДНК.

У обради треба повезати знања о ћелијским деобама и Менделова правила у погледу поделе хромозома у мејози и њиховим комбиновањем. Потребно је обновити појмове: хомологи хромозоми, биолошки важни макромолекули и мутације. Поред генских, треба обрадити и о хромозомске мутације на нивоу феномена (на примерима објаснити промене у структури и броју аутозома и броју полних хромозома, без улажења у детаље). Потребно је увести нове појмове као: алел, генотип, фенотип генски локус, хомозигот, хетерозигот, кариотип, кариограм, геном, структурни и регулаторни гени у геному еукариота (споменути их само информативно због схватања ћелијске диференцијације), генетичко инжењерство, клонирање. У обради интеракције алела, поред доминантно рецесивне треба говорити и о непотпуној доминанси и кодоминанси на примерима.

На часовима вежби се могу радити задаци примене Менделових правила у наслеђивању особина пре свега код људи, израдом генетичких дијаграма или родослова:

- одређивање могућих генотипова особа у оквиру стабла, ако су познати фенотипови неких чланова,
- предвиђање пропорције генотипова/ фенотипова или могућност њихове појаве у потомству, а игром са куглицама различитих боја које извлаче из две посуде, може се потврдити пропорција добијених генотипова у потомству, предвиђену употребом генетичког дијаграма,
- анализа присуства доминантних и рецесивних особина (фенотипова) код сваког ученика у одељењу кроз индивидуалан рад, одређивање могућих генотипова и анализа на нивоу одељења (Који преовлађују? Зашто?). У овој активности је важно анализирати учесталост и образац наслеђивања облика скалпа обзиром да је рецесивна варијанта (раван скалп) чешћа. Тако ће се појаснити да су доминантност и рецесивност појмови везани за интеракције између алела у генотипу, а не за учесталост варијанте особине у популацији,
- организовање дебате о етичким дилемама генетичког инжењерства и клонирања, за коју се ученици унапред припремају,
- истраживање најчешћих наследних болести човека, са механизмима њиховог наслеђивања, путем интернета.

У активностима на достизању исхода ученик ће бити у стању да разликује генетичку и фенотипску варијабилност, треба ставити акценат на изворе генетичке варијабилности, мутације и рекомбинације. Важно је истаћи значај постојања генетичке варијабилности у контексту еволуције.

На часовима вежби се путем интернета могу истражити најчешћи синдроми код човека који су последица промене у броју или структури хромозома (клиничка слика, учесталост, пренатална дијагностика).

Што се тиче фенотипске варијабилности, треба истаћи утицај средине на развиће особина. Треба увести појам фенотипске пластичности, као опште својство фенотипа, као могућност да један генотип може у различитим условима средине да оствари више фенотипова, са примерима (хетерофилија, телесна висина...).

У активности на достизању исхода ученик ће бити у стању да графички прикаже и анализира одабране примере фенотипске варијабилности треба увести појмове квалитативих и квантитативних особина, као начине дистрибуције особина у популацији. Треба их илустровати примерима кроз задатке на часовима вежби, као на пример:

- израда и спровођење анкете у вези са присуством неке квалитативне особине код свих ученика у одељењу (кружно/уздужно савијање језика, укрштање шака, облик скалпа...),
- мерење дужине нпр. средњег прста или телесне висине свих ученика, формирање неколико категорија дужине и евидентирање броја ученика у оквиру сваке категорије; израчунавање средње вредности и графичко приказивање расподеле вредности у одељењу; омогућавање ученицима да уоче да квалитативне особине имају дискретну, а квантитативне континуирану дистрибуцију,
- графичко приказавање оба истраживања са закључцима у вези варирања ових особина.

Све наведене активности ученика доприносе и достизању исхода: Ученик ће бити у стању да прикупи, прикаже и тумачи податке добијене истраживањем; изнесе и вреднује аргументе на основу доказа; сарађује у тиму, поштујући разлике у мишљењу и интересима, дајући лични допринос постизању договора и афирмишући толеранцију и равноправност у дијалогу и критички процени сопствени рад и рад сарадника у групи.

(Препоручени број часова за реализацију теме је 8 + 7)

Увод у еволуциону биологију

Као увод у тему предлаже се увођење ученика у еволуциону теорију на начин који прати историјски развој сазнања, јер омогућава ученицима да увиде да различите научне теорије (на пример, Ламаркова и Дарвинова) објашњавају исте појаве на различите начине. Такође, овакав приступ омогућава да ученици схвате да је Дарвинова теорија еволуције прихваћена у научној заједници уз много отпора. Прихваћена је после подробног преиспитивања и после много времена, тек после синтезе са Менделовом теоријом, доприноса Хардија и Вајнберга и, коначно, савремених генетичких и других открића. Прихваћена је због тога што је савремена наука најбоље објаснила чињенице и податке до којих је дошао Дарвин и то после 100 и више година од њиховог објављивања у „Постанку врста".

Активности у достизању исхода: ученик ће бити у стању да изнесе и вреднује аргументе на основу доказа су повезане са кључним појмовима: Променљивост врста, Ламаркова теорија еволуције, Дарвинова теорија еволуције. Препорука је да обрада градива започне кратким упознавањем ученика са историјом идеја о непроменљивости, односно, променљивости врста, закључно са објашњењем хипотеза изнетим у Ламарковој и Дарвиновој теорији као комплетним теоријама еволуције насталим у доба савремене науке. Дарвинову теорију је важно предочити као 5 независних хипотеза изложених у „Постанку врста" (1859): Хипотеза о еволуцији, Хипотеза о заједничком пореклу (претку)

свих врста, Хипотеза о природној селекцији као главном механизму еволуције, Хипотеза о популационој специјацији и Хипотеза о постепености промена (градуализму).
На часу са половином одељења (вежбе) ученици, на припремљеном обрасцу (табели), могу да наведу Ламаркове и Дарвинове хипотезе о: променљивости врста, иницијатору промена особина, механизму промена особина, начину настанка врста, изумирању врста и међусобној повезаности врста. Затим, кроз дискусију/дебату, на основу онога што већ знају о врстама, ученици треба самостално да вреднују Ламаркове и Дарвинове одговоре на питања: Да ли су врсте изумирале у историји света? Да ли су врсте међусобно повезане? Да ли се свака врста неминовно усложњава и расте? итд.
Активности у достизању исхода: ученик ће бити у стању да идентификује начин на који основни еволуциони механизми утичу на генетичку структуру популације повезане су са кључним појмовима: Харди - Вајнбергова равнотежа, Популација, Генски фонд, Генетичка структура популације и Неслучајно укрштање и учесталост генотипова. Важно је да наставник ученицима предочи савремену теорију еволуције као синтезу Дарвинове теорије еволуције путем природне селекције са Менделовом теоријом партикуларног наслеђивања, у којој су велику улогу одиграли Харди и Вајнберг. Односно, да се Харди - Вајнбергов принцип објасни као одговор на тврдњу Дарвинових савременика да је еволуција путем природне селекције немогућа због предвиђања (тада прихваћене) теорије мешаног наслеђивања, по којој се наследна варијабилност особина (предуслов за дејство природне селекције на еволуцију) брзо губи у популацијама у којима је присутна. Харди-Вајнбергов принцип смештен у историјски контекст треба да омогући ученицима да разумеју зашто савремена теорија еволуције третира популације као генске фондове и еволуцију као промену генетичке структуре популације, услед дејства различитих еволуционих механизама.
Међу еволуционим механизмима важно је поменути неслучајно укрштање, иако оно не мења учесталости алела, због дејства које има на учесталост генотипова. Тако би ученицима било касније јасно зашто код већине врста (биљака и животиња) чешће запажамо страноплодњу, односно, дејство селекције против самооплодње и укрштања у сродству.
На вежбама наставник треба да омогући ученицима да разумеју како различити начини нарушавања предуслова за остваривање Харди-Вајнбергове равнотеже генеришу различите еволуционе механизме (факторе еволуције), као и да различити фактори еволуције мењају генетичку структуру популације на различите начине. Прикладна табела (образац, игра) треба да има за циљ да ученици сваки еволуциони механизам (природна селекција, сексуална селекција, генетички дрифт, проток гена, мутације, неслучајно укрштање) повежу са начином на који нарушава предуслове Харди-Вајнбергове равнотеже и начином на који мења генетичку структуру популације (на пример, генетички дрифт - узрок: родитељски гамети нису репрезентативни узорак генетичке структуре популације у датом тренутку - последица: учесталости алела се кроз генерације мењају насумично).
Активности у достизању исхода: ученик ће бити у стању да идентификује след догађаја током процеса адаптација на одабраним примерима су повезане са кључним појмом Адаптација. Наставник треба да осмисли активности које ученицима олакшавају разумевање процеса адаптације као еволуцију под дејством природне селекције у датим срединским околностима. Ученици треба да уоче уоче да је след догађаја у адаптивној еволуцији следећи: промена средине иницира промену учесталости постојећих варијанти особина, што, ако се варијанте наслеђују, доводи до еволуције (мењања популације). Такође, важно је појаснити да је термин адаптација резервисан само за оне особине врста које обликује природна селекција тако што повећава њихову учесталост због позитивног ефекта који имају на преживљавање/репродукцију у датим околностима. Односно, да еволуцију многих, селективно неутралних особина, воде други еволуциони механизми (на пример, облик скалпа еволуира путем генетичког дрифта).
Један од најпознатијих добро документованих примера еволуције путем природне селекције је „индустријски меланизам", промена боје лептира Biston betularia у Енглеској од краја 19. века до данас, из светле у тамну па опет у светлу. Ова појава се може симулирати игром. Ученици треба да припреме два велика хамера, један шарени један бели, и педесетак или више шарених и белих кругова (или лептира) на картонској подлози. Игра би на часу започињала разбацивањем једнаког броја белих и шарених кругова по једном од хамера. Задатак сваког играча (предатора) би био да за 5 секунди ухвати што више кругова. После сваког изловљавања, на хамер треба додати неки број кругова у боји која је боље „преживљавала" (симулација „круга" репродукције) и, на крају, дискутовати промену која се уочава. Исто треба да се понови и са другим хамером (са другом групом ученика); треба да се укључи што више играча на сваком од хамера, док се скоро потпуно не „истребе" шарени кругови на белом и бели кругови на шареном хамеру. Оваква, или слична, игра би помогла ученицима да разумеју и да су адаптације условљене контекстом, односно, да иста варијанта особине може да буде адаптација у једној и штетна особина (маладаптација) у другој средини.
Активности у достизању исхода: ученик ће бити у стању да повеже деловање природне селекције са настанком нових врста повезано је са кључним појмовима: Специјација, Биолошки концепт врсте и Вештачка селекција. Специјацију треба представити ученицима као трајну поделу делова истог генског фонда (популације) услед процеса адаптације на различите еколошке нише (станишта) и као кључни догађај у настанку биодиверзитета. При томе је важно објаснити улоге селекције наследне варијабилности у различитим еколошким нишама и прекида или смањења протока гена у еволуцији пре и постзиготних механизама изолације. Овакав приступ може да омогући ученицима да разумеју зашто биолошки концепт дефинише врсту као изолован генски фонд.
У сарадњи са колегама других стручних већа (наставницима географије, ликовне уметности) треба осмислити начин да се повежу догађаји у историји живота са догађајима у историји Планете, путем нпр. израде паноа, постера или табеле. Самосталан рад ученика коришћењем ИКТ на прикупљању фотографија фосила, организовању паноа и презентацији урађеног на часовима са половином одељења, допринео би развоју и многих међупредметних компетенција (целоживотно учење, дигитална компетенција, сарадња, рад са подацима и информацијама, комуникација). Осим фосилних налаза, који документују нестанак врста и прелазне облике у настанку постојећих, важно је да наставник нађе начин да, у контекст доказа еволуције, смести и еволуцију отпорности бактерија на антибиотике, инсеката и биљака на пестициде и вештачку селекцију (паса, говеда, кокошака...).
Све наведене активности ученика доприносе и достизању исхода: Ученик ће бити у стању да прикупи, прикаже и тумачи податке добијене истраживањем; сарађује у тиму, поштујући разлике у мишљењу и интересима, дајући лични допринос постизању договора и афирмишући толеранцију и равноправност у дијалогу и критички процени сопствени рад и рад сарадника у групи.
(Препоручени број часова за реализацију теме је 8 + 9)

Грађа, функција и разноврсност организама

Као увод у тему предлаже се упућивање ученика на основне морфо-физиолошке карактеристике којима се дефинише положај главних група организама на дрвету живота. Потребно је ослонити се на предзнање о разноврсности живих бића, значају успостављања критеријума класификације, хијерархијској категоризацији живог света и употреби бинарне номенклатуре.
Треба користити одлике које најочигледније демонстрирају главна обележја на основу којих одређена група показује сличности са другим групама (што указује на сродничке односе), односно одлике које је издвајају у односу на друге групе на дрвету живота. На вежбама ученици треба да примене принципе класификације на методски одабраним представницима, на основу задатих филогенетских критеријума. На неколико одабраних примера треба показати критеријуме на основу којих нека група организама заузима одређено место на дрвету живота, а затим задати ученицима да одреде положај одређеног таксона на дрвету живота, на новим (непознатим) примерима. Нагласак треба да буде на уочавању хијерархијске организације и принципа класификације, а не на фактографском набрајању одређених таксона и систематских категорија (не треба нужно инсистирати на употреби свих систематских категорија). Могу бити коришћена и латинска имена, уз навођење домаћих имена таксона (уколико постоје валидни називи на српском језику).
Активности за достизање исхода: ученик ће бити у стању да конструише дрво живота у оквиру царства биљака на основу кључних филогенетских разлика у грађи, функцији и развићу би требало започети анализом особености грађе, главних физиолошких процеса и животних циклуса основних група биљака (уз коришћење слика, постера, филмова, свежих препарата, хербарских збирки, посета ботаничкој башти, тематским изложбама и др.). Потребно је ослонити се на предзнање ученика о основним карактеристикама биљака и њиховим прилагођеностима на копнени начин живота (појаву апикалних меристема, проводног и механичког ткива, кутикуле, стома...) и нагласити порекло биљака од зелених алги (заједничке карактеристике које на то указују и период када су се појавиле).
У обради животних циклуса и размножавања биљака, треба се ослонити на знања о мејози, оплођењу, смени хаплоидне и диплоидне фазе и прилагођеностима биљака на размножавање на копну. Потребно је детаљније обрадити смену генерација помоћу шема и постера које ученици сами могу да израђују. Нагласити редукцију гаметофита и доминацију спорофита као тренд у еволуцији биљака.

У активностима за достизање исхода ученик ће бити у стању да конструише дрво живота у оквиру царства животиња на основу кључних филогенетских разлика у грађи, функцији и развићу потребно је нагласити порекло животиња од еукариотских колонијалних хетеротрофних облика са бичевима. Потребно је нагласити да се ћелије са бичевима срећу и код данашњих животиња (нпр. неке ћелије сунђера, жарњака, сперматозоиди већине животиња...). При обради основних карактеристика животиња требало би се ослонити на предзнање ученика о вишећеличности, симетрији, цефализацији и сегментацији. Ову тематику треба проширити увођењем појмова поларитет и постојање различитих оса и равни симетрије и дискутовати њихов функционални значај и повезаност са начином живота, нпр: формирање осе глава-реп и појава цефализације; појава равни симетрије које деле тело на две исте половине и одређеног типа симетрије; утицај цефализације и билатералне симетрије на активно-покретљиви начин живота, итд.. Потребно је указати на периодичне обрасце понављања морфолошко-анатомских јединица дуж главне осе тела (предности хомономне и хетерономне сегментације и регионализације тела) животиња и њихов значај као критеријума за одређивање положаја на дрвету живота. Различите морфолошке целине имају одређени положај и функцију на телу животиња, што се одражава на разноликост у спољашњој и унутрашњој грађи, као и у појави телесних наставака који су специјализовани за одређене функције (екстремитети, пипци, антене, крила...).

Треба обрадити појаву/типове телесних дупљи, као важног карактера за позиционирање одређених група животиња на дрвету живота. Без детаљнијег улажења у фазе ембрионалног развића (ове фазе ће бити изучаване у старијим разредима, на примеру човека), уз приказивање одговарајућих илустрација или анимација (наставникова презентација, постери, панои, интернет и др.), нагласити да у ембрионалном развићу животиња као резултат митотичких деоба оплођеног јајета, настају ћелије од којих ће настати сва ткива новог организма, а да се у раном ступњу унутар ембриона појављује шупљина, која се код неких група може задржати и у телу одраслих организама (тзв. примарна телесна дупља). У ембриону се може развити и секундарна шупљина (целом) као потпуно нова дупља, која је за разлику од примарне, омеђена својим омотачем (епителом мезодермалног порекла). Треба истаћи функционални значај течности у дупљи, нарочито код животиња без чврстог скелета. При обради овог садржаја нагласити да шупљину за варење (гастроваскуларна дупља, црево) која такође настаје у току ембрионалног развића, не треба поистовећивати са телесним дупљама.

Кроз дрво живота треба обрадити различите нивое сложености телесне организације животиња, са нагласком да се тело већине животиња састоји од ткива и органа са различитим функцијама, а да само мали број најједноставнијих животиња нема ни ткива ни органе, већ се састоји од групација ћелија са комуникацијом на базичном нивоу (као што су сунђери). Ослањањем на предзнање ученика о особинама животиња, градиво треба обрадити кроз специфичности грађе и начин усложњавања главних група животиња, појаву нових карактеристика и начина обављања основних физиолошких процеса. Другим речима, пажњу треба усмерити на главне трендове у еволуцији животиња, кроз разумевање повезаности појаве нових карактеристика - еволуционих новина: појава/тип телесних дупљи, нових органа, усложњавање (понекад упрошћавање) грађе тела, појава унутрашњег оплођења, тренд увећавања површина за обављање животних функција - шкржни листићи, цревне ресице, алвеоле, појава сталне температуре тела, су само неки од примера. У складу са тим, треба се осврнути и на промене основних физиолошких процеса и понашања животиња. За сваку од кључних промена у току филогеније, треба означити место на дрвету живота где се ова промена појављује. Посебно обратити пажњу на појаве које су омогућиле адаптивну радијацију животиња у копненој средини (појава различитих видова чврстог скелета, еволутивне новине за спречавање исушивања - губитка воде из тела, коришћење атмосферског кисеоника за дисање, еволуција амнионског јајета, задебљале коже и кожних продуката и бубрега Амниота и сл.), као и адаптације на паразитски начин живота и повезати са изазивачима и векторима заразних болести биљака и животиња.

Образложити главне морфо-физиолошке промене у току животног циклуса (онтогеније) животиња. Животне циклусе треба обрадити тако да нагласак буде на основним принципима одређеног животног циклуса и основним морфо-физиолошким променама у току животног циклуса, без улажења у детаљне описе и инсистирање на пуком памћењу и репродуковању појединих назива и појмова. Ученике упућивати да уоче и критички процењују предности и недостатке одређеног животног циклуса, као и важност појаве просторног и временског смењивања различитих фаза (или различитих начина размножавања) током одређеног животног циклуса, у складу са окружењем и начином живота јединки. Упоређивањем животних циклуса и довођењем у везу са (променама) услова животне средине, ученици могу одређене групе организама ставити у еволутивни контекст и разумети њихово данашње распрострањење и диверзитет.

На вежбама се препоручује коришћење збирки, сувих и мокрих препарата животиња, уколико постоје у школској збирци, посету природњачком музеју, научном парку или зоолошком врту, приказивање и анализа кратких филмова с научним садржајем (одабрани делови из различитих серијала Дејвида Атенбороа у продикцији BBC-а и SKY- service) и др. За таксоне који имају већи број разноликих група и обилују новим појмовима (нпр. зглавкари, хордати), уз илустровање положаја главних група на дрвету живота могу се користити и мапе (шеме) појмова, које ученици конструишу у оквиру фонда предвиђеног за вежбе.

Активности за достизање исхода: ученик ће бити у стању да доведе у везу кључне филогенетске промене (промене грађе и функције) живих бића са еколошким факторима (утицај на преживљавање, размножавање и распорострањење) стоје у непосредној вези са активностима за достизање претходна два исхода. Препорука је да се еволутивни развој (усложњавање) организама сагледава у зависности од промена еколошких услова (кроз примере еколошких фактора као селекционих агенаса адаптација и настанка разноврсности). Пожељно је довести у везу морфолошке карактеристике са променама услова животне средине, на примерима прилагођености у величини тела, прилагођености у грађи тела, биолошких прилагођености на живот у мраку, под земљом, на великим дубинама, прилагођености на начин опрашивања и начин распростирања семена (коеволуција биљака и животиња).

Грађу и основне функције биљних ткива и органа треба обрадити превасходно у контексту адаптација које су омогућиле живот у копненој средини. Увести тропизме само као појам и нагласити њихов адаптивни значај, с обзиром да биљке не могу да се активно крећу. На вежбама се градиво може обрадити кроз:

- посматрање и документовање (цртеж, фотографија) метаморфозе биљних органа (свежи препарати, слике и постери) у контексту адаптација биљака на услове седине;
- лоцирање представника раздела маховина, папрати, голосеменица и скривеносеменица на стаблу живота (код голосеменица и скривеносеменица треба урадити и класе);
- анализирање прилагођености различитих врста плодова на различите начине расејавања (препарати или слике).

У делу теме који се односи на царство гљива, треба се ослонити на знања о филогенетској сродности гљива и животиња, као и кључним разликама у начину исхране и грађи тела (апсорпциона наспрам холозојске и, сходно томе, повећање спољашње површине, насупрот повећању унутрашњих површина). Треба истаћи адаптивни значај мицелијарне грађе и хифа (апсорпциона исхрана), хитинског зида (изложеност осмотском стресу), као и непотпуних/непостојећих преграда између ћелија (могућност струјања и брзе редистрибуције цитоплазме) за начин живота гљива. Стварање спорангија, плодоносних тела и спора довести у везу са наступањем неповољних услова средине. Указати на везу између стварања огромног броја врло ситних, лаганих и добро заштићених спора, са космополитским распрострањењем већине врста гљива. На вежбама се може радити микроскопирање хифа и спора гљива (укључујући и процену броја спора, на основу отиска). Може се од произвођача набавити и засејани супстрат, па пратити прорастање и стварање плодоносних тела. При коришћењу овог материјала водити рачуна о безбедности, односно проверити да ли у групи има ученика осетљивих на споре гљива и сл.

Прилагођености биљака, гљива и животиња, као и различите обрасце понашања животиња, повезати са принципом ефикасности и економичности који постоје у природи, што се може демонстрирати на различитим примерима: значај појаве ткива и органа, значај (предност) редукције гаметофита код сувоземних биљака, прилагођености биљака на размножавање на копну итд. Демонстрирање значаја различитих организационих решења може се вршити прерачунавањем односа (пропорција) одређених делова тела (златни пресек), упоређивањем површине и запремине тела различитих димензија и слично, у оквиру фонда часова предвиђеног за вежбе. Вежбе се могу извести и кроз модел пројектне наставе: поређење грађе појединих делова тела/особина одабране таксономске групе са функцијом коју обављају и везом ове особине са начином живота и понашањем животиња. Потребно је упоредити животне циклусе биљака, гљива и животиња.

Примери из области функцијске морфологије, еволуционе морфологије и морфолошких адаптација на различитим бескичмењацима и кичмењацима (и другим организмима) могу се обрадити путем писања есеја, прављења скица, цртежа, постера, звучних записа, фотографија, снимањем кратких тематских филмова коришћењем мобилног телефона и сл. На овај начин се успоставља функционална повезаност са предметима: српски језик, страни језик, информатика, техничко васпитање, уметност.

У активностима за достизање исхода: ученик ће бити у стању да идентификује улогу организама у процесу преноса енергије и супстанце у екосистему треба се ослонити на знање о значају фотосинтезе у процесу преноса енергије и супстанце у екосистему (шеме ланаца исхране,

пирамиде исхране...). Обрадити еколошке факторе који утичу на фотосинтезу и примарну продукцију. Обратити посебну пажњу на „борбу између глади и жеђи" код већине биљака, рад стома ради размене гасова и везу са неизбежним губитком воде транспирацијом. На примерима треба објаснити адаптације (еволутивне новине) којима су биљке стекле способност да фотосинтетишу и расту, упркос овом проблему. Треба обратити пажњу да примарна продукција у екосистему зависи од стварне евапотранспирације, која је мера тога колико дуго биљке могу да држе отворене стоме по дану и реално врше фотосинтезу. Могу се користити контрастни примери - биљке које расту у различитим климатским условима (различите комбинације температура и количине и распореда падавина). Поновити и улогу биљака у кружењу хемијских елемената који улазе у састав живих бића.

У делу теме посвећене гљивама, треба јасно истаћи њихов немерљив значај као кључних разлагача биљног материјала (пример: безидиомицете су једине способне да разлажу лигнин), па тиме и кључне карике у детритусним ланцима исхране. Посебну пажњу посветити микоризи као заједници која је омогућила излазак биљака на копно и данас омогућује ефикасну апсорпцију воде и минерала.

У делу теме посвећене животињама, потребно је посебну пажњу посветити месту појединих група животиња у трофичкој структури екосистема. Ученици треба да повежу адаптације животиња, нарочито оне везане за исхрану, размену гасова и излучивање са њиховим улогама и значајем у преносу енергије и супстанце у екосистему. Адаптације се могу ставити и у временски тј. сезонски контекст (однос доступности хране и потреба за њом спрам сезонских циклуса неке врсте) или објаснити на примерима животињских врста чији ларвени ступњеви имају значајно другачију еколошку нишу од одраслих.

У активностима за достизање исхода ученик ће бити у стању да повеже сопствене обрасце понашања са одрживим коришћењуем природних ресурса и могућом улогом у нарушавању биодиверзитета, на часовима предвиђеним за вежбе може се расправљати о биолошкој и етичкој оправданости неконтролисаног изловљавања животиња и брања биљака за прављење збирки, гајењу врста ради крзна, перја и сл., уношењу (интродуковању) алохтоних врста и сл. Такође, треба обратити пажњу на најважније угрожене и заштићене врсте биљака, животиња и гљива код нас. Кроз примере, уз слике и филмове, на вежбама, треба обрадити најчешће факторе нарушавања биодиверзитета. Треба радити на развоју одговорности ученика и улози сваког појединца у очувању биодиверзитета, кроз различите активности као што су дискусије, пројектна настава, израда ученичких реферата, постера, ПП презентација, друштвене акције и слично.

Све наведене активности ученика доприносе и достизању исхода: Ученик ће бити у стању да прикупи, прикаже и тумачи податке добијене истраживањем; изнесе и вреднује аргументе на основу доказа; сарађује у тиму, поштујући разлике у мишљењу и интересима, дајући лични допринос постизању договора и афирмишући толеранцију и равноправност у дијалогу и критички процени сопствени рад и рад сарадника у групи.

(Препоручени број часова за реализацију теме је 21 + 21)

III. ПРАЋЕЊЕ И ВРЕДНОВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

У настави оријентисаној ка достизању исхода прате се и вреднују процес наставе и учења, постигнућа ученика (продукти учења) и сопствени рад. Наставник треба континуирано да прати напредак ученика, који се огледа у начину на који ученици партиципирају, како прикупљају податке, како аргументују, евалуирају, документују итд.

Да би вредновање било објективно и у функцији учења, потребно је ускладити нивое исхода и начине оцењивања,

Ниво исхода	Одговарајући начин оцењивања
Памћење (навести, препознати, идентификовати...)	Објективни тестови са допуњавањем кратких одговора, задаци са означавањем, задаци вишеструког избора, спаривање појмова
Разумевање (навести пример, упоредити, објаснити, препричати...)	Дискусија на часу, мапе појмова, проблемски задаци, есеји
Примена (употребити, спровести, демонстрирати...)	Лабораторијске вежбе, проблемски задаци, симулације
Анализирање (систематизовати, приписати, разликовати...	Дебате, истраживачки радови, есеји, студије случаја, решавање проблема
Евалуирање (проценити, критиковати, проверити...)	Дневници рада ученика, студије случаја, критички прикази, проблемски задаци
Креирање (поставити хипотезу, конструисати, планирати...)	Експерименти, истраживачки пројекти

као и оцењивање са његовом сврхом:

Сврха оцењивања	Могућа средства оцењивања
Оцењивање наученог (сумативно)	Тестови, писмене вежбе, извештаји, усмено испитивање, есеји
Оцењивање за учење (формативно)	Посматрање, контролне вежбе, дијагностички тестови, дневници рада ученика, самоевалуација, вршњачко оцењивање, практичне вежбе

За сумативно оцењивање разумевања и вештина научног истраживања ученици би требало да решавају задатке који садрже неке аспекте истраживачког рада, да садрже новине тако да ученици могу да примене стечена знања и вештине, а не само да се присете информација и процедура које су запамтили, да садрже захтеве за предвиђањем, планирањем, реализацијом неког истраживања и интерпретацијом задатих података. У вредновању наученог, поред усменог испитивања, најчешће се користе тестови знања. На интернету, коришћењем кључних речи outcome assessment (testing, forms, descriptiv/numerical), могу се наћи различити инструменти за оцењивање и праћење.

У формативном вредновању наставник би требало да промовише групни дијалог, користи питања да би генерисао податке из ђачких идеја, али и да помогне развој ђачких идеја, даје ученицима повратне информације, а повратне информације добијене од ученика користи да прилагоди подучавање, охрабрује ученике да оцењују квалитет свог рада. Избор инструмента за формативно вредновање зависи од врсте активности која се вреднује. Када је у питању нпр. практичан рад (тимски рад, пројектна настава, теренска настава и слично) може се применити чек листа у којој су приказани нивои постигнућа ученика са показатељима испуњености, а наставник треба да означи показатељ који одговара понашању ученика.

У процесу оцењивања добро је користити портфолио (збирка докумената и евиденција о процесу и продуктима рада ученика, уз коментаре и препоруке) као извор података и показатеља о напредовању ученика. Предности коришћења потрфолија су вишеструке: омогућава континуирано и систематско праћење напредовања, подстиче развој ученика, представља увид у праћење различитих аспеката учења и развоја, представља подршку у оспособљавању ученика за самопроцену, пружа прецизнији и поузданији увид у различите области постигнућа (јаке и слабе стране) ученика.

Приликом сваког вредновања постигнућа потребно је ученику дати повратну информацију која помаже да разуме грешке и побољша свој резултат и учење. Ако наставник са ученицима договори показатеље на основу којих сви могу да прате напредак у учењу, а који су у складу са Правилником о оцењивању ученика у средњем образовању и васпитању, ученици се уче да размишљају о квалитету свог рада и о томе шта треба да предузму да би свој рад унапредили. Оцењивање тако постаје инструмент за напредовање у учењу. На основу резултата праћења и вредновања, заједно са ученицима треба планирати процес учења и бирати погодне стратегије учења.

Важно је да наставник континуирано прати и вреднује, осим постигнућа ученика, процес наставе и учења, себе и сопствени рад. Све што се покаже добрим и ефикасним треба и даље користити у наставној пракси, а све што се покаже као недовољно ефикасно требало би унапредити.

МАТЕМАТИКА

Циљ учења Математике је да ученик, усвајајући математичке концепте, знања, вештине и основе дедуктивног закључивања, развије апстрактно и критичко мишљење, способност комуникације математичким језиком и примени стечена знања и вештине у даљем школовању и решавању проблема из свакодневног живота, као и да формира основ за даљи развој математичких појмова.

ОПШТА ПРЕДМЕТНА КОМПЕТЕНЦИЈА

Учењем математике ученик је оспособљен да мисли математички, овладао је математичким знањима и концептима и критички анализира мисаоне процесе, унапређује их и разуме како они доводе до решења проблема. Развио је истраживачки дух, способност критичког, формалног и апстрактног мишљења, као и дедуктивно и индуктивно мишљење и размишљање по аналогији. Развио је способност математичке комуникације и позитивне ставове према математици и науци уопште. Ученик примењује математичка знања и вештине за решавање проблема из природних и друштвених наука и свакодневног живота , као и у професионалној сфери. Оспособљен је да стечена знања и вештине користи у даљем школовању.

Основни ниво

Ученик решава једноставне математичке проблеме и описује основне природне и друштвене појаве. На основу непосредних информација ученик уочава очигледне законитости, доноси закључке и директно примењује одговарајуће математичке методе за решавање проблема. Израчунава и процењује метричке карактеристике објеката у окружењу. Процењује могућности и ризике у једноставним свакодневним ситуацијама. Ученик користи основне математичке записе и симболе за саопштавање решења проблема и тумачи их у реалном контексту.

Средњи ниво

Ученик решава сложеније математичке проблеме и описује природне и друштвене појаве. Оспособљен је да формулише питања и претпоставке на основу доступних информација, решава проблеме и бира одговарајуће математичке методе. Користи информације из различитих извора, бира критеријуме за селекцију података и преводи их из једног облика у други. Анализира податке, дискутује и тумачи добијене резултате и користи их у процесу доношења одлука. Ученик просторно резонује (представља податке о просторном распореду објеката сликом или на менталном плану).

Напредни ниво

Ученик решава сложене математичке проблеме и описује комплексне природне и друштвене појаве. Разуме математички језик и користи га за јасно и прецизно аргументовање својих ставова. Комплексне проблеме из свакодневног живота преводи на математички језик и решава их. Користи индукцију, аналогију, дедукцију и правила математичке логике у решавању математичких проблема и извођењу закључака. Користи методе и технике решавања проблема, учења и откривања која су базирана на знању и искуству за постављање хипотеза и извођење закључака.

СПЕЦИФИЧНА ПРЕДМЕТНА КОМПЕТЕНЦИЈА

Специфична предметна компетенција разврстана је у три домена: Математичко знање и резоновање, Примена математичких знања и вештина на решавање проблема и Математичка комуникација.

Основни ниво

Домен 1. Математичко знање и резоновање

Уочава правилности у низу података и догађаја. Уочава и тумачи међусобне односе (повезаност, зависност, узрочност) података, појава и догађаја. Разуме основне статистичке појмове и препознаје их у свакодневном животу.

Домен 2. Примена математичких знања и вештина на решавање проблема

Примењује једноставне математичке процедуре када су сви подаци непосредно дати. Израчунава и процењује растојања, обиме, површине и запремине објеката у равни и простору. Израчунава вероватноћу одигравања догађаја у једноставним ситуацијама. Доноси финансијске одлуке на основу израчунавања прихода, расхода и добити.

Домен 3. Математичка комуникација

Комуницира математичким језиком који се састоји од појмова, ознака, фигура и графичких репрезентација и разуме захтеве једноставнијих математичких задатака. Саопштава решења проблема користећи математички језик на разне начине (у усменом, писаном или другом облику) и разуме изјаве изражене на исти начин. Тумачи изјаве саопштене математичким језиком у реалном контексту.

Средњи ниво

Домен 1. Математичко знање и резоновање

Формулише математичка питања и претпоставке на основу доступних информација. Бира критеријуме за селекцију и трансформацију података у односу на модел који се примењује. Бира математичке концепте за описивање природних и друштвених појава. Представља сликом геометријске објекте, упоређује карактеристике и уочава њихове међусобне односе.

Домен 2. Примена математичких знања и вештина на решавање проблема

Уме да примени математичка знања у анализи природних и друштвених појава. Бира оптималне опције у животним и професионалним ситуацијама користећи алгебарске, геометријске и аналитичке методе. Уме да примени математичка знања у финансијским проблемима. Анализира податке користећи статистичке методе.

Домен 3. Математичка комуникација

Разуме захтеве сложенијих математичких задатака. Бира информације из различитих извора и одговарајуће математичке појмове и симболе како би саопштио своје ставове. Дискутује о резултатима добијеним применом математичких модела. Преводи математичке формулације на свакодневни језик и обратно.

Напредни ниво

Домен 1. Математичко знање и резоновање

Користи индукцију, аналогију и дедукцију у доказивању математичких тврђења и у анализирању математичких проблема. Користи законе математичке логике и одговарајуће математичке теорије за доказивање и вредновање ставова и тврдњи формулисаних математичким језиком. На основу података добијених личним истраживањем или на други начин формулише питања и хипотезе.

Домен 2. Примена математичких знања и вештина на решавање проблема

Уме да примени математичка знања у анализи комплексних природних и друштвених појава. Бира и развија оптималне стратегије за решавање проблема

Домен 3. Математичка комуникација

Користи математички језик при изношењу и аргументацији својих ставова и разуме захтеве сложених математичких проблема. Може да дискутује о озбиљним математичким проблемима.

ДРУШТВЕНО-ЈЕЗИЧКИ СМЕР

Разред	Други
Недељни фонд часова	3 часа
Годишњи фонд часова	111 часова

СТАНДАРДИ	ИСХОДИ По завршетку разреда ученик ће бити у стању да:	ТЕМА и кључни појмови садржаја програма
2.МА.1.1.1. Користи природне, целе, рационалне и реалне бројеве, различите записе тих бројева и преводи их из једног записа у други. 2.МА.1.1.2. Израчунава вредност бројевног израза у коме се појављују сабирање, одузимање, множење, дељење, степеновање и кореновање и при томе по потреби користи калкулатор или одговарајући софтвер. 2.МА.1.1.4. Трансформише једноставне алгебарске изразе. 2.МА.1.1.5. Решава једноставне проблеме који се своде на линеарне и квадратне једначине.	- трансформише и израчуна вредност једноставних израза са степенима користећи својства операција и функција, по потреби користећи калкулатор; - скицира график степене функције; - комплексни број задат у алгебарском облику представи у равни, одреди његов модуо и примењује основне операције са комплексним бројевима; - реши једноставан проблем који се	СТЕПЕНОВАЊЕ И КОРЕНОВАЊЕ Степен чији је изложилац цео број. Функције y = x2 и y = x3. Степен чији је изложилац рационалан број. Комплексни бројеви.

2.МА.1.1.6. Решава једноставне проблеме који се своде на линеарне неједначине и једноставне квадратне неједначине. 2.МА.1.1.8. Зна и разуме основне логичке и скуповне операције и користи их . 2.МА.1.2.7. Примењује тригонометрију правоуглог троугла у једноставним реалним ситуацијама. 2.МА.1.3.2. Разуме појам, израчунава вредност, користи и скицира график линеарне, квадратне, степене, експоненцијалне, логаритамске и тригонометријских функција синуса и косинуса. 2.МА.1.3.3. Анализира графички представљене функције (одређује нуле, знак, интервале монотоности, екстремне вредности и тумачи их у реалном контексту). 2.МА.1.4.4. Графички представља податке у облику дијаграма и табела, анализира податке и њихову расподелу. 2.МА.2.1.2. Разуме појам комплексног броја, представља га у равни и зна основне операције са комплексним бројевима. 2.МА.2.1.3. Израчунава вредност израза у коме се појављују и елементарне функције и при томе по потреби користи калкулатор или одговарајући софтвер. 2.МА.2.1.5. Трансформише алгебарске изразе. 2.МА.2.1.6. Решава проблеме који се своде на једначине у којима се појављују елементарне функције . 2.МА.2.1.7. Решава квадратне и једноставне рационалне неједначине. 2.МА.2.1.9. Зна и користи логичке и скуповне операције, исказни рачун и појам релације (посебно поретка и еквиваленције). 2.МА.2.2.5. Примењује тригонометријске функције у једноставним реалним ситуацијама. 2.МА.2.3.3. Уме да скицира графике елементарних функција и да их трансформише користећи транслације и дилатације дуж координатних оса. 2.МА.2.3.4. Решава проблеме користећи основна својства функција (област дефинисаности, периодичност, парност, монотоност, ...).	своди на квадратне једначине и неједначине и системе од једне квадратне и једне линеарне једначине; - скицира и тумачи график квадратне функције; - израчуна вредност експоненцијалне и логаритамске функције, по потреби користећи калкулатор; - скицира график експоненцијалне и логаритамске функције; - реши једноставне експоненцијалне и логаритамске једначине и основне неједначине; - израчуна вредност тригонометријске функције, по потреби користећи калкулатор; - примени адиционе формуле; - скицира графике основних тригонометријских функција; - реши проблем који се своди на основне тригонометријске једначине; - реши основну тригонометријску неједначину; - примени синусну и косинусну теорему у једноставним ситуацијама; - анализира и образложи поступак решавања задатка и дискутује број решења; - користи математички језик за систематично и прецизно представљање идеја и решења.	
		КВАДРАТНА ЈЕДНАЧИНА И КВАДРАТНА ФУНКЦИЈА Квадратне једначине. Вијетове формуле. Одређивање корена квадратне јеначине. Квадратна функција. Квадратне неједначине. Систем од једне квадратне и једне линеарне једначине.
		ЕКСПОНЕНЦИЈАЛНА И ЛОГАРИТАМСКА ФУНКЦИЈА Експоненцијална функција. Једноставне експоненцијалне једначине и основне неједначине. Логаритам, његова својства и примене. Логаритамска функција. Једноставне логаритамске једначине и основне неједначине.
		ТРИГОНОМЕТРИЈСКЕ ФУНКЦИЈЕ Угао. Радијан. Тригонометријски круг. Основне тригонометријске функције. Адиционе формуле. Основне тригонометријске једначине и неједначине. Синусна и косинусна теорема.

ОПШТИ ТИП

Разред	Други
Недељни фонд часова	4 часа
Годишњи фонд часова	148 часова

СТАНДАРДИ	ИСХОДИ По завршетку разреда ученик ће бити у стању да:	ТЕМА и кључни појмови садржаја програма
2.МА.1.1.1. Користи природне, целе, рационалне и реалне бројеве, различите записе тих бројева и преводи их из једног записа у други. 2.МА.1.1.2. Израчунава вредност бројевног израза у коме	- трансформише и израчуна вредност израза са степенима користећи својства операција и функција, по потреби користећи калкулатор;	СТЕПЕНОВАЊЕ И КОРЕНОВАЊЕ Степен чији је изложилац цео број. Функција y = xn (n ∈ N).

се појављују сабирање, одузимање, множење, дељење, степеновање и кореновање и при томе по потреби користи калкулатор или одговарајући софтвер. 2.МА.1.1.4. Трансформише једноставне алгебарске изразе. 2.МА.1.1.5. Решава једноставне проблеме који се своде на линеарне и квадратне једначине. 2.МА.1.1.6. Решава једноставне проблеме који се своде на линеарне неједначине и једноставне квадратне неједначине. 2.МА.1.1.8. Зна и разуме основне логичке и скуповне операције и користи их . 2.МА.1.2.7. Примењује тригонометрију правоуглог троугла у једноставним реалним ситуацијама. 2.МА.1.3.2. Разуме појам, израчунава вредност, користи и скицира график линеарне, квадратне, степене, експоненцијалне, логаритамске и тригонометријских функција синуса и косинуса. 2.МА.1.3.3. Анализира графички представљене функције (одређује нуле, знак, интервале монотоности, екстремне вредности и тумачи их у реалном контексту). 2.МА.1.4.4. Графички представља податке у облику дијаграма и табела, анализира податке и њихову расподелу. 2.МА.2.1.2. Разуме појам комплексног броја, представља га у равни и зна основне операције са комплексним бројевима.	- скицира и тумачи график степене функције; - комплексни број задат у алгебарском облику представи у равни, одреди његов модуо и решава једноставне проблеме у којима примењује основне операције са комплексним бројевима; - реши проблем који се своди на квадратне једначине и неједначине, ирационалне једначине и системе квадратних једначина; - скицира и тумачи график квадратне функције и користи је у реалним ситуацијама; - израчуна вредност експоненцијалне и логаритамске функције, по потреби користећи калкулатор; - користи својства логаритама; - скицира и тумачи график експоненцијалне и логаритамске функције;	Степен чији је изложилац рационалан број. Комплексни бројеви.
		КВАДРАТНА ЈЕДНАЧИНА И КВАДРАТНА ФУНКЦИЈА Квадратне једначине. Вијетове формуле. Једначине које се своде на квадратне. Квадратна функција. Одређивање корена квадратне јеначине. Квадратне неједначине. Системи једначина са две непознате који садрже квадратну једначину. Ирационалне једначине.
2.МА.2.1.3. Израчунава вредност израза у коме се појављују и елементарне функције и при томе по потреби користи калкулатор или одговарајући софтвер. 2.МА.2.1.5. Трансформише алгебарске изразе. 2.МА.2.1.6. Решава проблеме који се своде на једначине у којима се појављују елементарне функције . 2.МА.2.1.7. Решава квадратне и једноставне рационалне неједначине. 2.МА.2.1.9. Зна и користи логичке и скуповне операције, исказни рачун и појам релације (посебно поретка и еквиваленције). 2.МА.2.2.5. Примењује тригонометријске функције у једноставним реалним ситуацијама. 2.МА.2.3.3. Уме да скицира графике елементарних функција и да их трансформише користећи транслације и дилатације дуж координатних оса. 2.МА.2.3.4. Решава проблеме користећи основна својства функција (област дефинисаности, периодичност, парност, монотоност, ...). 2.МА.3.1.2. Израчунава вредност израза користећи својства операција и функција. 2.МА.3.1.4. Решава једначине са параметрима. 2.МА.3.1.5. Решава неједначине користећи основна својства елементарних функција. 2.МА.3.1.6. Решава системе линеарних једначина са и без параметара и једноставне системе нелинеарних једначина. 2.МА.3.2.5. Примењује тригонометријске функције у проблемима. 2.МА.3.3.3. Користи елементарне функције за решавање проблема.	- реши проблем који се своди на експоненцијалне или логаритамске једначине и једноставне неједначине користећи својства одговарајућих функција; - израчуна вредност тригонометријске функције, по потреби користећи калкулатор; - трансформише тригонометријске изразе; - скицира и тумачи графике тригонометријских функција; - реши проблем који се своди на једноставне тригонометријске једначине и неједначине користећи својства одговарајућих функција; - примени синусну и косинусну теорему; - анализира и образложи поступак решавања задатка и дискутује број решења; - користи математички језик за систематично и прецизно представљање идеја и решења; - доказује једноставније математичке теореме и аргументује решења задатака.	ЕКСПОНЕНЦИЈАЛНА И ЛОГАРИТАМСКА ФУНКЦИЈА Експоненцијална функција. Експоненцијалне једначине и неједначине. Логаритам, његова својства и примене. Логаритамска функција. Логаритамске једначине и једноставне неједначине.
		ТРИГОНОМЕТРИЈСКЕ ФУНКЦИЈЕ Угао. Радијан. Тригонометријски круг. Тригонометријске функције. Тригонометријске трансформације. Једноставне тригонометријске једначине и неједначине. Синусна и косинусна теорема.

ПРИРОДНО-МАТЕМАТИЧКИ СМЕР

Разред	Други
Недељни фонд часова	5 часова
Годишњи фонд часова	185 часова

СТАНДАРДИ	ИСХОДИ По завршетку разреда ученик ће бити у стању да:	ТЕМА и кључни појмови садржаја програма
2.МА.1.1.1. Користи природне, целе, рационалне и реалне бројеве, различите записе тих бројева и преводи их из једног записа у други. 2.МА.1.1.2. Израчунава вредност бројевног израза у коме се појављују сабирање, одузимање, множење, дељење, степеновање и кореновање и при томе по потреби користи калкулатор или одговарајући софтвер. 2.МА.1.1.4. Трансформише једноставне алгебарске изразе. 2.МА.1.1.5. Решава једноставне проблеме који се своде на линеарне и квадратне једначине. 2.МА.1.1.6. Решава једноставне проблеме који се своде на линеарне неједначине и једноставне квадратне неједначине. 2.МА.1.1.8. Зна и разуме основне логичке и скуповне операције и користи их. 2.МА.1.2.7. Примењује тригонометрију правоуглог троугла у једноставним реалним ситуацијама. 2.МА.1.3.2. Разуме појам, израчунава вредност, користи и скицира график линеарне, квадратне, степене, експоненцијалне, логаритамске и тригонометријских функција синуса и косинуса. 2.МА.1.3.3. Анализира графички представљене функције (одређује нуле, знак, интервале монотоности, екстремне вредности и тумачи их у реалном контексту). 2.МА.1.4.4. Графички представља податке у облику дијаграма и табела, анализира податке и њихову расподелу. 2.МА.2.1.2. Разуме појам комплексног броја, представља га у равни и зна основне операције са комплексним бројевима. 2.МА.2.1.3. Израчунава вредност израза у коме се појављују и елементарне функције и при томе по потреби користи калкулатор или одговарајући софтвер. 2.МА.2.1.5. Трансформише алгебарске изразе. 2.МА.2.1.6. Решава проблеме који се своде на једначине у којима се појављују елементарне функције . 2.МА.2.1.7. Решава квадратне и једноставне рационалне неједначине. 2.МА.2.1.9. Зна и користи логичке и скуповне операције, исказни рачун и појам релације (посебно поретка и еквиваленције). 2.МА.2.2.5. Примењује тригонометријске функције у једноставним реалним ситуацијама. 2.МА.2.3.3. Уме да скицира графике елементарних функција и да их трансформише користећи транслације и дилатације дуж координатних оса. 2.МА.2.3.4. Решава проблеме користећи основна својства функција (област дефинисаности, периодичност, парност, монотоност, ...). 2.МА.3.1.2. Израчунава вредност израза користећи својства операција и функција. 2.МА.3.1.4. Решава једначине са параметрима. 2.МА.3.1.5. Решава неједначине користећи основна својства елементарних функција. 2.МА.3.1.6. Решава системе линеарних једначина са и без параметара и једноставне системе нелинеарних једначина. 2.МА.3.2.5. Примењује тригонометријске функције у проблемима. 2.МА.3.3.3. Користи елементарне функције за решавање проблема.	- трансформише и израчуна вредност израза са степенима користећи својства операција и функција, по потреби користећи калкулатор; - скицира, тумачи и трансформише график степене функције; - комплексни број задат у алгебарском облику представи у равни, одреди његов модуо и решава проблеме у којима примењује основне операције са комплексним бројевима; - реши проблем који се своди на квадратне и ирационалне једначине и неједначине и њихове системе; - скицира и тумачи график квадратне функције и користи је у реалним ситуацијама; - израчуна вредност експоненцијалне и логаритамске функције, по потреби користећи калкулатор; - користи својства логаритама; - скицира, тумачи и трансформише график експоненцијалне и логаритамске функције; - реши проблем који се своди на експоненцијалне или логаритамске једначине и неједначине или њихове системе користећи својства одговарајућих функција; - израчуна вредност тригонометријске функције, по потреби користећи калкулатор; - трансформише тригонометријске изразе; - скицира, тумачи и трансформише графике тригонометријских функција; - реши проблем који се своди на тригонометријске једначине и неједначине користећи својства одговарајућих функција; - примени синусну и косинусну теорему; - анализира и образложи поступак решавања задатка и дискутује број решења; - користи математички језик за систематично и прецизно представљање идеја и решења; - доказује једноставније математичке теореме и аргументује решења задатака; - проблеме из свакодневног живота преведе на математички језик и добијени математички модел реши водећи рачуна о реалном контексту.	СТЕПЕНОВАЊЕ И КОРЕНОВАЊЕ Степен чији је изложилац цео број. Функција $y = x^n$ ($n \in N$). Степен чији је изложилац рационалан број. Комплексни бројеви.
		КВАДРАТНА ЈЕДНАЧИНА И КВАДРАТНА ФУНКЦИЈА Квадратне једначине. Вијетове формуле. Одређивање корена квадратне јеначине, дискриминанта и природа корена. Једначине које се своде на квадратне.

		Квадратна функција. Квадратне неједначине. Системи једначина са две непознате који садрже квадратну једначину. Ирационалне једначине и неједначине.
		ЕКСПОНЕНЦИЈАЛНА И ЛОГАРИТАМСКА ФУНКЦИЈА Експоненцијална функција. Експоненцијалне једначине и неједначине. Логаритам, његова својства и примене. Логаритамска функција. Логаритамске једначине и неједначине.
		ТРИГОНОМЕТРИЈСКЕ ФУНКЦИЈЕ Угао. Радијан. Тригонометријски круг. Тригонометријске функције. Тригонометријске трансформације. Тригонометријске једначине и неједначине. Синусна и косинусна теорема.

УПУТСТВО ЗА ДИДАКТИЧКО-МЕТОДИЧКО ОСТВАРИВАЊЕ ПРОГРАМА

Основа за писање исхода и избор садржаја били су програми Математике за основну школу, стандарди постигнућа ученика за крај обавезног основног и општег средњег образовања, међупредметне компетенције, циљ учења Математике као и чињеница да се учењем математике ученици оспособљавају за: решавање разноврсних практичних и теоријских проблема, комуникацију математичких језиком, математичко резоновање и доношење закључака и одлука. Сам процес учења математике има своје посебности које се огледају у броју година изучавања и недељног броја часова предмета и неопходности континуираног стицања и повезивања знања.

Наставници у својој свакодневној наставној пракси, треба да се ослањају на исходе, јер они указују шта је оно за шта ученици треба да буду оспособљени током учења предмета у једној школској години. Исходи представљају очекиване и дефинисане резултате учења и наставе. Остваривањем исхода, ученици усвајају основне математичке концепте, овладавају основним математичким процесима и вештинама, оспособљавају се за примену математичких знања и вештина и комуникацију математичким језиком. Кроз исходе се омогућава остваривање и међупредметних компетенција као што су комуникација, рад са подацима и информацијама, дигитална компетенција, решавање проблема, сарадња и компетенција за целоживотно учење.

Предлог за реализацију програма

Утврђена су три модела програма наставе и учења за предмет Математика у гимназијама:

М1 - за општи тип гимназије;

М2 - за друштвено-језички смер гимназије;

М3 - за природно-математички смер гимназије.

Ради лакшег планирања наставе даје се оријентациони предлог броја часова по темама. Приликом израде оперативних планова наставник распоређује укупан број часова предвиђен за поједине теме по типовима часова (обрада новог градива, утврђивање и увежбавање, понављање, проверавање и систематизација знања), водећи рачуна о циљу предмета и исходима.

Степеновање и кореновање: програм М1 - 28 часова, програм М2 - 21 час и програм М3 - 37 часова.

Квадратна једначина и квадратна функција: програм М1 - 40 часова, програм М2 - 25 часова и програм М3 - 48 часова.

Експоненцијална и логаритамска функција: програм М1 - 26 часова, програм М2 - 20 часова и програм М3 - 32 часа.

Тригонометријске функције: програм М1 - 42 часа, програм М2 - 33 часа и програм М3 - 56 часова.

Напомена: За реализацију 4 писмена задатка (у трајању од по два часа), са исправкама, планирано је 12 часова.

I. ПЛАНИРАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Програм усмерава наставника да наставни процес конципира у складу са дефинисаним исходима, односно да планира како да ученици остваре исходе, и да изабере одговарајуће методе, активности и технике за рад са ученицима. Дефинисани исходи показују наставнику и која су то специфична знања и вештине која су ученику потребна за даље учење и свакодневни живот. Приликом планирања часа, исходе предвиђене програмом треба разложити на мање и на основу њих планирати активности за конкретан час. Треба имати у виду да се исходи у програму разликују, да се неки могу лакше и брже остварити, док је за одређене исходе потребно више времена, активности и рада на различитим садржајима. Исходе треба посматрати као циљеве којима се тежи током једне школске године. Наставу у том смислу треба усмерити на развијање компетенција, и не треба је усмерити само на остваривање појединачних исхода.

При обради нових садржаја треба се ослањати на постојеће искуство и знање ученика, и настојати, где год је то могуће, да ученици самостално откривају математичке правилности и изводе закључке. Основна улога наставника је да буде организатор наставног процеса, да подстиче и усмерава активност ученика. Ученике треба упућивати да користе уџбеник и друге изворе знања, како би усвојена знања била трајнија и шира, а ученици оспособљени за примену у решавању разноврсних задатака.

На часовима треба комбиновати различите методе и облике рада, што доприноси већој рационализацији наставног процеса, подстиче интелектуалну активност ученика и наставу чини интересантнијом и ефикаснијом. Препоручује се коришћење интерактивних метода, пројектне, проблемске и истраживачке методе, рад на референтном тексту, (истраживање по кључним речима, појмовима, питањима), дискусију, дебату и др. Заједничка особина свих наведених метода је да оне активно ангажују ученика током наставе, а процес учења смештају у различите и разнолике контексте. Избор метода и облика рада, као и планирање активности ученика зависи од наставних садржаја које треба реализовати на часу и предвиђених исхода, али и од специфичности одређеног одељења и индивидуалних карактеристика ученика.

II. ОСТВАРИВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Степеновање и кореновање

На почетним часовима требало би обновити појам степена са природним изложиоцем и квадратног корена које су ученици изучавали у основној школи. Проширити стечена знања о степенима увођењем рационалних изложилаца као и операција са степенима. Од посебног је значаја релација $\sqrt{a^2} = |a|$, а такође и децимални запис броја у тзв. стандардном облику a · 10n, где је 1 ≤ a < 10 и (n ∈ Z). Ученике треба оспособити да рационалишу имениоце облика $\sqrt{a}, \sqrt{a} \pm \sqrt{b}$, (сви програми) и $\sqrt[3]{a}, \sqrt[3]{a} \pm \sqrt[3]{b}$, (програми М1 и М3). Функцију y = xn (n ∈ N) скицирати у неколико случајева, са посебним освртом на особину парности функције (за М2 само функције y = x2 и y = x3). У теми комплексни бројеви обрадити основне појмове и чињенице које ће бити неопходне при изучавању садржаја о квадратној једначини - приказати комплексан број у равни, одредити његов модуо и кроз примере обрадити основне операције са комплексним бројевима. Сложеније проблеме обрађивати у програмима М1 и М3.

Квадратна једначина и квадратна функција

Обраду ове теме започети са основним знањима о квадратној једначини. Вредност квадратног тринома. Нуле. Дељење квадратног тринома са полиномом првог степена. Вијетове формуле. Налажење нула квадратне једначине. Дискриминанта и дискусија нула квадратне једначине.
Решавати и једначине са непознатом у имениоцу, које се своде на квадратне при чему треба истаћи важност услова дефинисаности. У програмима М1 и М3 обрадити биквадратне, симетричне и кососиметричне једначине, као и једноставније једначине са параметрима.
Пажњу посветити различитим начинима решавања квадратне једначине, као и разноврсним проблемима из свакодневног живота или из неке друге области.
Пре него што се формално уведе квадратна функција на часу приказати неколико једноставних примера из живота, нпр. коси хитац и увести појам параболе. Неопходно је да ученици добро науче да скицирају и „читају" график квадратне функције. При испитивању квадратне функције прво скицирати њен график, а потом тумачити њене особине. Квадратне неједначине треба решавати користећи знања о графику квадратне функције.
Решавати системе квадратних једначина и проблеме који се своде на њих, као и ирационалне једначине (програми М1 и М3) и ирационалне неједначине (програм М3). У неким од ових ситуација користити и графичку интерпретацију.
Задаци, који се раде са ученицима у програму М2, треба да буду једноставнији. У овом програму предвиђени су само системи од једне квадратне и једне линеарне једначине, а ирационалне једначине и неједначине нису предвиђене.

Експоненцијална и логаритамска функција

При увођењу појма експоненцијалне функције скренути пажњу ученицима да се на овом нивоу не може дати прецизна дефиниција, па самим тим се и не могу строго доказати њене особине, већ се о тим особинама закључује по аналогији са особинама степена са рационалним изложиоцем. Посебно, чињеница да је таква функција увек бијекција (између одговарајућих скупова) не може се строго доказати, али се илуструје на графику, што оправдава увођење појма логаритма. Ученике треба оспособити да одреде вредност експоненцијалне и логаритамске функције у датој тачки (при чему треба оспособити ученике да користе калкулатор када је то неопходно) и да скицирају и користе графике основних функција ових типова (сви програми), као и графике који се из основних добијају транслацијом (програми М1 и М3). Својства логаритама треба да упознају и примењују сви ученици, при чему је за програме М1 и М3 предвиђена примена у сложенијим ситуацијама. Експоненцијалне и логаритамске једначине и неједначине треба обрађивати у мери у којој је то наведено у исходима за одређени програм.

Тригонометријске функције

Тригонометрија је област математике која има велику примену. Имајући ово у виду ученици треба да решавају проблеме у реалном контексту коришћењем тригонометрије. На почетним часовима требало би обновити тригонометријске функције оштрог угла (тригонометрију правоуглог троугла) које су ученици упознали у првом разреду. Успоставити везу између уопштеног угла и основног угла и увести појам радијана.
На тригонометријском кругу најпре одређивати вредности тригонометријских функција у првом квадранту, а затим и за остале вредности углова. Осим помоћу тригонометријског круга потребно је да ученици у потпуности савладају одређивање вредности тригонометријских функција помоћу калкулатора, као и вредности њихових инверзних функција. Скицирати и тумачити графике основних тригонометријских функција, као и функција облика $y = \sin x + c$ и $y = \cos x + c$ (програм М2), односно $y = A \sin(ax + b) + c$ и $y = A \cos(ax + b) + c$ (програми М1 и М3). Ученици могу да користе апликативне софтвере за цртање графика функције и одређивања домена, кодомена, нула, знака, периодичности, монотоности и екстремних вредности функције. Приликом трансформација тригонометријских израза и у доказима тригонометријских идентитета користити основне идентитете и адиционе формуле (за програм М2 ограничити се на директну примену адиционих формула). Тригонометријске трансформације не заснивати само на алгебарским трансформацијама, већ при избору израза и идентитета са тригонометријским функцијама водити рачуна о сврсисходности израза и његове повезаности са предметом изучавања. Ученици решавају једноставније (програми М1 и М2) и сложеније (програм М3) проблеме у реалном контексту који се своде на тригонометријске једначине уз помоћ тригонометријског круга, користећи калкулатор или одговарајући софтвер (за програм М2 само једначине облика $\sin(ax) = b$ и $\cos(ax) = b$ на интервалу $[0, 2\pi]$). Ученици решавају тригонометријске неједначине уз помоћ тригонометријског круга или графика (за програм М1 само неједначине облика $\sin(ax) \leq b$, $\sin(ax) \geq b$, $\cos(ax) \leq b$, $\cos(ax) \geq b$, а за М2 неједначине облика $\sin(x) \leq a$, $\sin(x) \geq a$, $\cos(x) \leq a$, $\cos(x) \geq a$ на итервалу $[0, 2\pi]$). Синусну и косинусну теорему примењивати на решавање проблема из реалног контекста (за програм М2 једноставних проблема).

III. ПРАЋЕЊЕ И ВРЕДНОВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Саставни део процеса развоја математичких знања у свим фазама наставе је и праћење и процењивање степена остварености исхода, које треба да обезбеди што поузданије сагледавање развоја и напредовања ученика. Тај процес започети иницијалном проценом нивоа на коме се ученик налази. Прикупљање информација из различитих извора (свакодневна посматрања, активност на часу, учествовање у разговору и дискусији, самосталан рад, рад у групи, тестови) помаже наставнику да сагледа постигнућа (развој и напредовање) ученика и степен остварености исхода. Свака активност је добра прилика за процену напредовања и давање повратне информације, а важно је ученике оспособљавати и охрабривати да процењују сопствени напредак у учењу.
У процесу праћења и вредновања значајну улогу имају домаћи задаци. Редовно задавање домаћих задатака (уз обавезну повремену проверу од стране наставника), анализа задатака које ученици нису умели да реше, педагошка мотивација ученика који редовно раде домаће задатке... помаже наставнику да стекне бољи увид у степен остварености исхода.

ФИЗИКА

Циљ учења Физике јесте стицање функционалне научне писмености, оспособљавање ученика за уочавање и примену физичких закона у свакодневном животу, развој логичког и критичког мишљења у истраживањима физичких феномена.

Општа предметна компетенција

Кроз опште средњошколско учење физике очекује се да ученици повежу физичке законе и процесе са практичном применом и тако постигну научну писменост која ће им омогућити праћење и коришћење информација у области физике, исказаних језиком физике (физичким терминима, симболима, формулама и једначинама), дискусију и доношење одлука у вези с темама из области физике, значајним за појединца и друштво. На првом месту то се односи на безбедно руковање уређајима, алатима и комерцијалним производима и на бригу о животној средини. Поред тога, очекује се развијање истраживачког односа према окружењу кроз експериментални рад којим се упознаје научни метод, као и разумевање природе науке, научноистраживачког рада и подржавање доприноса науке квалитету живота појединца и развоју друштва.

Основни ниво

Ученик објашњава појаве и процесе на основу познавања физичких величина и законитости, решава једноставне проблеме и рачунске задатке уочавајући узрочно-последичне везе, користећи експлицитно дате податке и мерења; користи појмове и објашњења физичких појава за разматрање и решавање питања везаних за развој науке и технологије, коришћења природних ресурса и очување животне средине; показује спремност да се ангажује и конструктивно доприноси решавању проблема са којима се суочава заједница којој припада.

Средњи ниво

Ученик објашњава и решава сложеније физичке проблеме, рачунске и експерименталне задатке издвајајући битне податке који се односе на дати проблем, успостављајући везе међу њима и користећи одговарајуће законе и математичке релације. Знање из физике користи при решавању и тумачењу проблема у другим областима науке, технологије и друштва. Уз помоћ упутства, ученик може да припрема, изводи и описује огледе, експерименте и једноставна научна истраживања.

Напредни ниво

Ученик поседује научна знања из физике која му омогућавају решавање сложених физичких проблема и рачунских задатака, извођење експеримената и доношење закључака на основу познатих модела и теорија. Има развијене истраживачке способности и може да предвиђа ток и исход физичких процеса и експеримената повезујући знања и објашњења. Користи научну аргументацију и критички анализира добијене резултате. Зна да се до решења проблема може доћи на више начина и бира најбоље у односу на задате услове.

Специфичне предметне компетенције

Специфичне предметне компетенције обухватају: природнонаучну писменост, која је основ за праћење развоја физике као науке, разумевање повезаности физике и савремене технологије и развоја друштва; способност прикупљања података кроз испитивање физичких својстава и

процеса посматрањем и мерењем; планирање и описивање поступака; правилно и безбедно руковање уређајима и мерним прибором; представљање резултата мерења табеларно и графички и извођење закључака.

ПРИРОДНО-МАТЕМАТИЧКИ СМЕР

Разред	Други
Недељни фонд часова	2+1 час
Годишњи фонд часова	74 + 37 часова

СТАНДАРДИ	ИСХОДИ По завршетку разреда ученик ће бити у стању да:	ТЕМА Кључни појмови садржаја програма
2ФИ.1.2.1. Разликује параметре гаса и својства идеалних гасова; зна све мерне јединице у којима се изражавају. 2ФИ.1.2.2. Разликује основна агрегатна стања супстанце и њихова основна топлотна и механичка својства. 2ФИ.1.2.3. Познаје дијаграме који приказују промене стања гаса и међусобну повезаност параметара гаса кроз једначину стања идеалног гаса. 2ФИ.1.2.4. Разуме Први принцип термодинамике и смер топлотне размене. 2ФИ.1.2.5. Познаје дозвољене температурске скале и разликује материјале према њиховој топлотној проводљивости и стишљивости. 2ФИ.2.2.1. Повезује гасне законе и једначину стања идеалног гаса са првим и другим принципом термодинамике и са топлотним капацитетима; тумачи дијаграме који приказују промене стања гаса у једноставним изо-процесима. 2ФИ.2.2.2. Разликује повратне и неповратне процесе; разуме појмове, величине и појаве: моларна маса, апсолутна нула, Авогадров број, ентропија, топлотни капацитет, промена унутрашње енергије, рад гаса, топлота фазног прелаза, коефицијент термичког ширења и топлотне равнотеже. 2ФИ.2.2.3. Описује: реалне гасове, влажност ваздуха, дифузију, загревање, хлађење, промене агрегатних стања - испаравање, кључање, топљење, ширење тела при загревању и рад топлотног мотора. 2ФИ.2.2.4. Код објашњења топлотних својстава гаса разликујеи користи: специфични топлотни капацитет, моларни топлотни капацитет, топлоту фазног прелаза и специфичну топлоту фазног прелаза. 2ФИ.3.2.1. Тумачиграфик Максвелове расподеле молекула по брзинама, дијаграме који приказују промене стања гаса у сложеним или цикличним процесима и график који описује међусобну интеракцију између молекула - потенцијалну криву; разуме величине:тројна тачка,средња дужина слободног пута и ефективни пресек судара. 2ФИ.3.2.2. Разуме како од сложености молекула зависи број степени слободе, Поасонове (адијабатске) константе и унутрашња енергија гаса и препознаје једначине адијабатског процеса;решава сложеније рачунске и проблемске задатке из топлотне физике. 2ФИ.3.2.3. Користи везу између макро и микро параметара гаса (притиска и средње кинетичке енергије молекула гаса, температуре и средње кинетичке енергије молекула гаса) за објашњење гасних процеса и појава у системима са великим бројем честица. 2.ФИ.1.1.7. Разуме смисао појмова притисак код свих агрегатних стања и познаје основе статике и динамике флуида. 2.ФИ.2.1.3. Примењује Хуков закон за објашњавање еластичних својстава тела; користи Архимедов закон, законе одржања, Бернулијеву једначину и друге ефекте код флуида за објашњавање појава и решавање проблема код течности и гасова. 2.ФИ.3.1.2. Користи и разуме међумолекулске интеракције у флуидима за објашњење површинског напона и вискозности течности. 2.ФИ.3.1.4. Описује и објашњава физичке појаве: котрљање, равномерно променљиво кружно кретање, пренос механичких таласа кроз течности и гасове, динамичка равнотежа тела, механичка осциловања и таласи;користи уређаје и мерне инструменте за одређивање физичких величина, на пример, коефицијент површинског напона, модул еластичности, фреквенција осциловања звучне виљушке, момент инерције, убрзање куглице која се котрља низ коси жлеб. 2.ФИ.1.3.1. Описује и објашњава физичке појаве: деловање електричног поља на наелектрисане честице и проводник, електростатичку заштиту, кретање наелектрисаних честица у електричном и магнетном пољу,	- користи научни језик физике за описивање физичких појава; - повеже макроскопске карактеристике гаса са микроскопским карактеристикама кретања молекула, користи једначину стања идеалног гаса и графике (P,V,T) за објашњавање изопроцеса и решавање проблема; - користи одговарајуће појмове, величине и законе за описивање енергетских трансформација у топлотним процесима и примењује их у конкретним ситуацијама (климатизација, топлотна изолација...); - примени Први принцип термодинамике код термодинамичких процеса (изопроцеси, адијабатски процес, кружни процеси...); - разматра неповратност топлотних процеса са аспекта промене ентропије система - објасни принцип рада топлотних машина, одреди коефицијент корисног дејства у термодинамичким циклусима; - повеже карактеристике молекулских сила са макроскопским својствима чврстих тела и течностичи: топлотно ширење (трамвајске и пружне шине, струјни водови...); еластичност (савремени материјали...); стишљивост, вискозност, површински напон и капиларне појаве (исхрана биљака, проток крви, уља за аутомобиле...); промене агрегатних стања; - користи појмове и законе механике флуида за описивање кретања гасова и течности и примени их у пракси (кретање чврстих тела у флуидима...); - користи одговарајуће појмове, величине и законе за тумачење деловања електричног поља; - разликује понашање диелектрика и проводника у електричном пољу (плочасти кондензатор); - објасни примере електростатичких појава у природи и пракси (електростатичка заштита, напон на ћелијској мембрани, пречишћавање ваздуха...); - демонстрира електростатичке појаве: линије сила поља, еквипотенцијалност, Фарадејев кавез, зависност капацитивности плочастог кондензатора од растојања и површине плоча и врсте диелектрика; - користи одговарајуће појмове, величине и законе за објашњење основних карактеристика проводника и електричне струје; - разликује електромоторну силу и напон (пуњење батерија и акумулатора); - решава практичне проблеме са струјним колима (повезивање батерија и других елемената у колу); - тумачи механизме провођења струје у металима, електролитима и гасовима; - објасни појаве које прате проток електричне струје и познаје њихову примену (топлотно, механичко, хемијско и магнетно деловање);	МОЛЕКУЛСКО-КИНЕТИЧКА ТЕОРИЈА ГАСОВА Модел идеалног гаса. Притисак гаса итемпература са становишта Молекулско-кинетичке теорије. Једначина стања идеалног гаса. Демонстрациони огледи: - Топлотно кретање молекула (модел Брауновог кретања). - Рејлијев оглед - Дифузија гасова Лабораторијска вежба 1. Провера Бојл-Мариотовог закона.

магнетну интеракцију наелектрисања у кретању, узајамно деловање два паралелна праволинијска струјна проводника, појаву електромагнетне индукције, принцип рада генератора наизменичне струје. 2.ФИ.1.3.2. Разликује карактеристичне физичке величине за сваку тачку електричног поља (јачина поља и електрични потенцијал) и разуме да се при померању наелектрисања врши рад који зависи од разлике потенцијала. 2.ФИ.1.3.4. Разликује електромоторну силу и електрични напон, унутрашњу отпорност извора струје и електричну отпорност проводника и зна величине од којих зависи отпорност проводника. Разликује отпорности у колу једносмерне и наизменичне струје (термогена отпорност, капацитивна и индуктивна отпорност).		
		ТЕРМОДИНАМИКА Основни појмови и Принципи термодинамике. Ентропија. Топлотне машине. Демонстрациони огледи: - Адијабатски процеси (компресија, експанзија). - Статистичка расподела (Галтонова даска).
		ОСНОВИ ДИНАМИКЕ ФЛУИДА Параметри и једначине којима се описује кретање флуида. Примена једначина механике флуида. Демонстрациони огледи: - Бернулијева једначина (Вертикална цев са бочним отворима, Питоова цев, Прантлова цев...). - Магнусов ефекат. Лабораторијска вежба 1. Провера Бернулијеве једначине (Вентуријева цев).
		МОЛЕКУЛСКЕ СИЛЕ И ФАЗНИ ПРЕЛАЗИ Молекулске силе. Структура и еластичност чврстих тела. Вискозност и површински напон течности. Топлотна проводљивост. Топлотно ширење чврстих тела и течности. Фазни прелази (агрегатна стања). Демонстрациони огледи: - Топлотно ширење метала и гасова. - Врсте еластичности, пластичност. - Капиларне појаве. Површински напон (рамови са опном од сапунице и други начини). - Кључање на сниженом притиску. - Модели кристалних решетки. - Испаравање и кондензација. Лабораторијске вежбе 1. Одређивање модула еластичности жице. 2. Мерење коефицијента површинског напона.
		ЕЛЕКТРОСТАТИКА Основни појмови и закони електростатике. Веза јачине поља и потенцијала. Проводници и диелектрици у електричном пољу. Електрична капацитивност и енергија електричног поља кондензатора. Демонстрациони огледи: - Линије сила код електростатичког поља. - Еквипотенцијалност металне

		површине - Фарадејев кавез. - Електрична капацитативност проводника (зависност од величине и присуства других тела). - Зависност капацитативности од растојања плоча кондензатора и од диелектрика (електрометар, расклопни кондензатор).
2.ФИ.1.3.6. Наводи примере практичне примене знања из физике о електричним и магнетним појавама и решава једноставне проблеме и задатке користећи Кулонов, Омов и Џул-Ленцов закон и примењује их у пракси. 2.ФИ.2.3.1. Објашњава физичке појаве: електрично пражњење у гасовима, појаву индуковане ЕМС у различитим случајевима, самоиндукцију и међусобну индукцију, настајање, основне карактеристике и спектар електромагнетних таласа, својства магнетног поља Земље. 2.ФИ.2.3.2. Разуме смисао рада у електростатичком пољу. Познаје појам еквипотенцијалне површине и разуме везу између јачине електричног поља и потенцијала. 2.ФИ.2.3.3.Користи оба Кирхофова правила при решавању проблема и задатака разгранатих струјних колаи уме да израчуна еквивалентну отпорност у колу једносмерне струје са серијском, паралелном или мешовитом везом. 2.ФИ.2.3.5. Решава проблеме и задатке примењујући законе електростатике, електродинамике и магнетизма; користи уређаје и мерне инструменте и на основу анализе добијених резултата долази до емпиријске зависности између физичких величина. 2.ФИ.3.3.1. Објашњава физичке појаве: деловање спољашњег електричног поља на дипол, различито понашање дијамагнетика, парамагнетика и феромагнетика у спољашњем магнетном пољу и, на основу тога, наводи примере практичне примене феромагнетика, магнетни хистерезис, принцип рада генератора наизменичне струје заснован на Фарадејевом закону електромагнетне индукције, принцип рада Теслиног трансформатора, притисак електромагнетних таласа. 2.ФИ.3.3.2. Уме да одреди јачину електричног пољадва или више тачкастих наелектрисања у различитој геометријској конфигурацији и да израчуна поље наелектрисаних тела применом Гаусове теореме. 2.ФИ.3.3.3. Разуме појам енергије електричног и магнетног поља и израчунава, на основу познатих релација, енергију електричног поља у плочастом кондензатору и магнетну енергију у соленоиду. 2.ФИ.3.3.5. Решава сложеније проблеме, рачунске и експерименталне задатке, и формулише научна објашњења појава примењујући законе електростатике, електродинамике и магнетизма и истраживачки приступ, не само у оквиру наставног предмета, већ их препознаје и решава и у пракси и свакодневном животу. На пример, осмишљава начин решавања проблема у струјним колима саR, L, C елементима, експериментално их одређује и тумачи добијене резултате; разуме физичке процесе и релације у вези са осцилаторним LC колом. 2.ФИ.2.1.5. Користи уређаје и мерне инструменте за мерење физичких величина, на пример, густине, средње брзине, убрзања, коефицијента трења клизања, константееластичности опруге, брзине звука у ваздуху...; уме да представи резултате мерења таблично и графички и на основу тога дође до емпиријске зависности, на пример, силе трења од силе нормалног притиска, периода осциловања математичког клатна од његове дужине, периода осциловања тега на опрузи од масе тега.	- самостално постави експеримент, прикупи податке мерењем, обради их на одговарајући начин (табеларно, графички) одреди тражену величину са грешком мерења, објасни резултате експеримента и процени њихову сагласност са предвиђањима (овај исход се односи на све наведене области); - решава квалитативне и квантитативне проблеме, јасно и прецизно изрази идеју, објасни поступак решавања и анализира добијени резултат (овај исход се односи на све наведене области); - безбедно по себе и околину рукује уређајима, алатима, материјалима; - анализира примере из свакодневног живота који потврђују значај физике за разумевање природних појава и развој природних наука и технологије.	ЈЕДНОСМЕРНА СТРУЈА Омови закони за електрична кола једносмерне струје. Џул-Ленцов закон и Кирхофова правила. Електронске теорије проводљивости метала. Термоелектричне појаве Електрична струја у електролитима и Фарадејеви закони електролизе. Електрична струја у гасовима. Демонстрациони огледи: - Омов закон за део и за цело струјно коло. - Електрична проводљивост електролита. - Струја у течности и гасу. - Електрична отпорност проводника. - Пражњење у гасу при снижавању притиска гаса. Лабораторијске вежбе: 1. Провера Омовог закона. 2. Мерење отпора Витстоновим мостом.

ОПШТИ ТИП И ДРУШТВЕНО-ЈЕЗИЧКИ СМЕР

Разред	Други
Недељни фонд часова	1 + 0,5 часова
Годишњи фонд часова	37 + 18,5 часова

СТАНДАРДИ	ИСХОДИ По завршетку разреда ученик ће бити у стању да:	ТЕМА Кључни појмови садржаја програма
2ФИ.1.2.1. Разликује параметре гаса и својства идеалних гасова; зна све мерне јединице у којима се изражавају. 2ФИ.1.2.2. Разликује основна агрегатна стања супстанце и њихова основна топлотна и	- користи научни језик физике за описивање физичких појава; - повеже макроскопске карактеристике гаса са микроскопским карактеристикама кретања молекула, користи једначину	МОЛЕКУЛСКО-КИНЕТИЧКА ТЕОРИЈА ГАСОВА Модел идеалног гаса. Притисак гаса и Температура са становишта Молекулско-кинетичке теорије.

механичка својства. 2ФИ.1.2.3. Познаједијаграме који приказују промене стања гаса и међусобну повезаност параметара гаса кроз једначину стања идеалног гаса. 2ФИ.1.2.4.Разуме Први принцип термодинамике и смер топлотне размене. 2ФИ.1.2.5. Познаје дозвољене температурске скале и разликује материјале према њиховој топлотној проводљивости и стишљивости. 2ФИ.2.2.1.Повезује гасне законе и једначину стања идеалног гаса са првим и другим принципом термодинамике и са топлотним капацитетима; тумачи дијаграме који приказују промене стања гаса у једноставним изо-процесима. 2ФИ.2.2.2. Разликује повратне и неповратне процесе; разуме појмове, величине и појаве: моларна маса, апсолутна нула, Авогадров број, ентропија, топлотни капацитет, промена унутрашње енергије, рад гаса, топлота фазног прелаза, коефицијент термичког ширења и топлотне равнотеже. 2ФИ.2.2.3. Описује: реалне гасове, влажност ваздуха, дифузију, загревање, хлађење, промене агрегатних стања - испаравање, кључање, топљење, ширење тела при загревању и рад топлотног мотора. 2ФИ.2.2.4. Код објашњења топлотних својстава гаса разликујеи користи: специфични топлотни капацитет, моларни топлотни капацитет, топлоту фазног прелаза и специфичну топлоту фазног прелаза. 2ФИ.3.2.1. Тумачиграфик Максвелове расподеле молекула по брзинама, дијаграме који приказују промене стања гаса у сложеним или цикличним процесима и график који описује међусобну интеракцију између молекула - потенцијалну криву; разуме величине:тројна тачка,средња дужина слободног пута и ефективни пресек судара.	стања идеалног гаса и графике (P,V,T) за објашњавање изопроцеса; - користи одговарајуће појмове, величине и законе за описивање енергијских трансформација у топлотним процесима и примењује их у конкретним ситуацијама (климатизација, топлотна изолација...); - примени Први принцип термодинамике за објашњење термодинамичких изопроцеса; - разматра неповратност топлотних процеса са аспекта промене ентропије система; - познаје основни принцип рада топлотних машина, одреди коефицијент корисног дејства у термодинамичким циклусима; - повеже карактеристике молекулских сила са њиховим утицајем на макроскопска својства чврстих тела и течности: топлотно ширење, еластичност, стишљивост, вискозност, површински напон и капиларне појаве (исхрана биљака, проток крви...), промене агрегатних стања;	Једначина стања идеалног гаса. Демонстрациони огледи: - Топлотно кретање молекула (модел Брауновог кретања). - Рејлијев оглед - Дифузија гасова Лабораторијска вежба 1. Провера Бојл-Мариотовог закона.
		ТЕРМОДИНАМИКА Основни појмови и Принципи термодинамике. Ентропија. Демонстрациони огледи: - Адијабатски процеси (компресија, експанзија).
		ОСНОВИ ДИНАМИКЕ ФЛУИДА Параметри и једначине којима се описује кретање флуида. Примена једначина механике флуида. Демонстрациони огледи: - Бернулијева једначина (Вертикална цев са бочним отворима, Питоова цев, Прантлова цев...). - Магнусов ефекат. Лабораторијска вежба 1. Провера Бернулијеве једначине (Вентуријева цев).
2ФИ.3.2.2. Разуме како од сложености молекула зависи број степени слободе, Поасонове (адијабатске) константе и унутрашња енергија гаса и препознаје једначине адијабатског процеса;решава сложеније рачунске и проблемске задатке из топлотне физике. 2ФИ.3.2.3. Користи везу између макро и микро параметара гаса (притиска и средње кинетичке енергије молекула гаса, температуре и средње кинетичке енергије молекула гаса) за објашњење гасних процеса и појава у системима са великим бројем честица. 2.ФИ.1.1.7. Разуме смисао појмова притисак код свих агрегатних стања и познаје основе статике и динамике флуида. 2.ФИ.2.1.3. Примењује Хуков закон за објашњавање еластичних својстава тела; користи Архимедов закон, законе одржања, Бернулијеву једначину и друге ефекте код флуида за објашњавање појава и решавање проблема код течности и гасова. 2.ФИ.3.1.2. Користи и разуме међумолекулске интеракције у флуидима за објашњење	- користи појмове и законе механике флуида за описивање њиховог кретања и кретања чврстих тела у гасовима и течностима; - користи одговарајуће појмове, величине и законе за тумачење деловања електричног поља; - разликује понашање диелектрика и проводника у електричном пољу (плочасти кондензатор); - познаје електростатичке појаве у природи и пракси (електростатичка заштита, напон на ћелијској мембрани, пречишћавање ваздуха...); - демонстрира електростатичке појаве: линије сила поља, еквипотенцијалност, Фарадејев кавез, зависност капацитивности плочастог кондензатора од растојања и површине плоча и врсте диелектрика; - користи одговарајуће појмове, величине и законе за објашњење основних карактеристика проводника и	МОЛЕКУЛСКЕ СИЛЕ И ФАЗНИ ПРЕЛАЗИ Молекулске силе. Структура и еластичност чврстих тела. Вискозност и површински напон течности. Топлотна проводљивост. Топлотно ширење чврстих тела и течности. Фазни прелази (агрегатна стања). Демонстрациони огледи: - Топлотно ширење метала и гасова. - Врсте еластичности, пластичност. - Капиларне појаве. Површински напон (рамови са опном од сапунице и други начини). - Модели кристалних решетки. - Испаравање и кондензација. Лабораторијске вежбе 1. Одређивање модула еластичности жице.

површинског напона и вискозности течности. 2.ФИ.3.1.4. Описује и објашњава физичке појаве: котрљање, равномерно променљиво кружно кретање, пренос механичких таласа кроз течности и гасове, динамичка равнотежа тела, механичка осциловања и таласи;користи уређаје и мерне инструменте за одређивање физичких величина, на пример, коефицијент површинског напона, модул еластичности, фреквенција осциловања звучне виљушке, момент инерције, убрзање куглице која се котрља низ коси жлеб. 2.ФИ.1.3.1. Описује и објашњава физичке појаве: деловање електричног поља на наелектрисане честице и проводник, електростатичку заштиту, кретање наелектрисаних честица у електричном и магнетном пољу, магнетну интеракцију наелектрисања у кретању, узајамно деловање два паралелна праволинијска струјна проводника, појаву електромагнетне индукције, принцип рада генератора наизменичне струје. 2.ФИ.1.3.2. Разликује карактеристичне физичке величине за сваку тачку електричног поља (јачина поља и електрични потенцијал) и разуме да се при померању наелектрисања врши рад који зависи од разлике потенцијала. 2.ФИ.1.3.4. Разликује електромоторну силу и електрични напон, унутрашњу отпорност извора струје и електричну отпорност проводника и зна величине од којих зависи отпорност проводника. Разликује отпорности у колу једносмерне и наизменичне струје (термогена отпорност, капацитивна и индуктивна отпорност). 2.ФИ.1.3.6. Наводи примере практичне примене знања из физике о електричним и магнетним појавама и решава једноставне проблеме и задатке користећи Кулонов, Омов и Џул-Ленцов закон и примењује их у пракси. 2.ФИ.2.3.1. Објашњава физичке појаве: електрично пражњење у гасовима, појаву индуковане ЕМС у различитим случајевима, самоиндукцију и међусобну индукцију, настајање, основне карактеристике и спектар електромагнетних таласа, својства магнетног поља Земље. 2.ФИ.2.3.2. Разуме смисао рада у електростатичком пољу. Познаје појам еквипотенцијалне површине и разуме везу између јачине електричног поља и потенцијала. 2.ФИ.2.3.3. Користи оба Кирхофова правила при решавању проблема и задатака разгранатих струјних колаи уме да израчуна еквивалентну отпорност у колу једносмерне струје са серијском, паралелном или мешовитом везом. 2.ФИ.2.3.5. Решава проблеме и задатке примењујући законе електростатике, електродинамике и магнетизма; користи уређаје и мерне инструменте и на основу анализе добијених резултата долази до емпиријске зависности између физичких величина. 2.ФИ.3.3.1. Објашњава физичке појаве: деловање спољашњег електричног поља на дипол, различито понашање дијамагнетика, парамагнетика и феромагнетика у спољашњем магнетном пољу и, на основу тога, наводи примере практичне примене феромагнетика, магнетни хистерезис, принцип рада генератора наизменичне струје заснован на Фарадејевом закону електромагнетне индукције, принцип рада Теслиног трансформатора, притисак електромагнетних таласа. 2.ФИ.3.3.2. Уме да одреди јачину електричног поља два или више тачкастих наелектрисања у различитој геометријској конфигурацији и да израчуна поље наелектрисаних тела применом Гаусове теореме. 2.ФИ.3.3.3. Разуме појам енергије електричног и магнетног поља и израчунава, на основу познатих релација, енергију електричног поља у плочастом кондензатору и магнетну енергију у соленоиду. 2.ФИ.3.3.5. Решава сложеније проблеме, рачунске и експерименталне задатке, и формулише научна објашњења појава примењујући законе електростатике, електродинамике и магнетизма и	електричне струје; - разликује електромоторну силу и напон; - решава прблеме са струјним колима; - тумачи механизме провођења струје у металима, електролитима и гасовима; - опише појаве које прате проток електричне струје и познаје њихову примену (топлотно, механичко, хемијско и магнетно деловање); - самостално постави експеримент, прикупи податке мерењем, обради их на одговарајући начин (табеларно, графички) одреди тражену величину са грешком мерења, објасни резултате експеримента и процени њихову сагласност са предвиђањима (овај исход се односи на све наведене области); - решава једноставније квалитативне и рачунске проблеме, јасно изрази идеју, објасни поступак решавања и анализира добијени резултат (овај исход се односи на све наведене области); - безбедно по себе и околину рукује уређајима, алатима, материјалима; - наводи примере из свакодневног живота који потврђују значај физике за разумевање природних појава и развој природних наука и технологије.	

истраживачки приступ, не само у оквиру наставног предмета, већ их препознаје и решава и у пракси и свакодневном животу. На пример, осмишљава начин решавања проблема у струјним колима са R, L, C елементима, експериментално их одређује и тумачи добијене резултате; разуме физичке процесе и релације у вези са осцилаторним LC колом. 2.ФИ.2.1.5.Користи уређаје и мерне инструменте за мерење физичких величина, на пример, густине, средње брзине, убрзања, коефицијента трења клизања, константееластичности опруге, брзине звука у ваздуху...; уме да представи резултате мерења таблично и графички и на основу тога дође до емпиријске зависности, на пример, силе трења од силе нормалног притиска, периода осциловања математичког клатна од његове дужине, периода осциловања тега на опрузи од масе тега.		
		ЕЛЕКТРОСТАТИКА Основни појмови и закони електростатике. Проводници и диелектрици у електричном пољу. Електрична капацитивност и енергија електричног поља кондензатора. Демонстрациони огледи: - Линије сила код електростатичког поља. - Еквипотенцијалност металне површине - Фарадејев кавез. - Електрична капацитативност проводника (зависност од величине и присуства других тела). - Зависност капацитативности од растојања плоча кондензатора и од диелектрика (електрометар, расклопни кондензатор).
		ЈЕДНОСМЕРНА СТРУЈА Омови закони за електрична кола једносмерне струје. Џул-Ленцов закон и Кирхофова правила. Термоелектричне појаве. Електрична струја у електролитима и Фарадејеви закони електролизе. Електрична струја у гасовима. Демонстрациони огледи: - Омов закон за део и за цело струјно коло. - Електрична проводљивост електролита. - Струја у течности и гасу. - Електрична отпорност проводника. Лабораторијске вежбе: 2. 1. Провера Омовог закона.

УПУТСТВО ЗА ДИДАКТИЧКО-МЕТОДИЧКО ОСТВАРИВАЊЕ ПРОГРАМА

Полазна опредељења при дефинисању исхода и конципирању програма Физике били су усвојени стандарди постигнућа ученика у општем средњем образовању, међупредметне компетенције и циљ учења Физике.

Програм наставе и учења у гимназији надовезује се структурно и садржајно на програм Физике у основној школи и даје добру основу за праћење програма Физике у даљем школовању, првенствено на природно-научним и техничким факултетима, али и на свим осталим на којима физика као фундаментална наука има примену у струци (медицина, стоматологија, биологија...)..

Ученици гимназије треба да усвоје појмове и законе физике на основу којих ће разумети појаве у природи и имати целовиту слику о значају и месту физике у образовању и животу уопште.Стицањем знања и вештина ученици се оспособљавају за решавање практичних и теоријских проблема, развој критичког мишљења и логичког закључивања.

Полазна опредељења утицала су на избор програмских садржаја и метода логичког закључивања, демонстрационих огледа и лабораторијских вежби.

I. ПЛАНИРАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

При планирању наставног процеса наставник, на основу дефинисаног циља предмета и исхода и стандарда постигнућа, самостално планира број часова обраде, утврђивања, као и методе и облике рада са ученицима.

Улога наставника је да при планирању наставе води рачуна о саставу одељења и резултатима иницијалног теста, степену опремљености кабинета, степену опремљености школе (ИТ опрема, библиотека,...), уџбенику и другим наставним материјалима које ће користити.

Полазећи од датих исхода и кључних појмова садржаја наставник најпре креира свој годишњи-глобални план рада из кога ће касније развијати своје оперативне планове. Исходи дефинисани по областима олакшавају наставнику даљу операционализацију исхода на ниво конкретне наставне јединице. Од њега се очекује да за сваку наставну јединицу, у фази планирања и писања припреме за час, у односу на одабрани исход, дефинише исходе специфичне за дату наставну јединицу. При планирању треба, такође, имати у виду да се исходи разликују, да се неки лакше и брже могу остварити, али је за већину исхода потребно више времена и више различитих активности. Препорука је да наставник планира и припрема наставу самостално, а у сарадњи са колегама обезбеди међупредметну корелацију.

II. ОСТВАРИВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

За други разред гимназије постоје два модела за остваривање програма, који се разликују по обиму, као што је представљено у табели. Садржаји су подељени на одређени број тематских целина, а теме су исте за оба модела (модел за природно-математички смер и модел за општи тип и друштвено-језички смер). Свака од тематских целина садржи одређени број наставних јединица.
Оријентациони број часова по темама и број часова предвиђених за израду лабораторијских вежби дат је у табели:

Редни број теме	Наслов теме	Број часова		Број часова за лабораторијске вежбе		Укупан број часова за наставну тему	
		ПМ	ОТ ДЈ	ПМ	ОТ ДЈ	ПМ	ОТ ДЈ
1.	Молекулско- кинетичка теорија гасова	11	6	5	3	16	9
2.	Термодинамика	13	9	6		19	9
3.	Основи динамике флуида	6	3	4	3	10	6
4.	Молекулске силе и фазни прелази	10	7	6	6	16	13
5.	Електростатика	17	6	7		24	6
6.	Стална електрична струја	17	6	9	6,5	26	12,5
	Укупно	74	37	37	18,5	111	55,5

Смернице за реализацију наставних тема
У оквиру наставних тема које су у програму другог разреда, од сваког ученика се на крају средњошколског образовања очекује продубљено и проширено знање у односу на основношколски ниво. Већ познате појмове треба даље развијати и повезивати их са новим појмовима, физичким величинама и законитостима који се користе за објашњење физичких појава.

1. Молекулско-кинетичка теорија гасова
Садржаји којима се обезбеђује постизање предвиђених исхода за ову тему су: Кретање молекула; Температура; Расподела молекула гаса по брзинама; Дифузија (квалитативно); Мерење највероватније брзине молекула гаса; Средњи слободни пут молекула гаса; Модел идеалног гаса; Изопроцеси и гасни закони; Једначина стања идеалног гаса; Притисак идеалног гаса.
Обновити и утврдити градиво из основне школе о кретању молекула и вези брзине молекула и температуре средине. Дефинисати температуру као меру средње кинетичке енергије транслаторног кретања молекула, објаснити појам апсолутне нуле и дати везу Келвинове и Целзијусове скале.
Анализирати графички приказ Максвелове расподеле молекула по брзинама (за разне температуре) и објаснити појмове највероватније, средње квадратне и средње аритметичке брзине молекула. Описати експеримент за мерење највероватније брзине молекула.
Укратко (без формула) објаснити појаву дифузије и појам средњег слободног пута молекула гаса.
Објаснити модел идеалног гаса, формулисати гасне законе за изопроцесе и помоћу њих разјаснити апсолутну нулу. Извести једначину стања идеалног гаса из гасних закона.
Извести једначину која повезује притисак идеалног гаса са средњом кинетичком енергијом молекула. У оквиру утврђивања градива, повезати формулу за притисак са једначином стања гаса и гасним законима.

2. Термодинамика
Садржаји којима се обезбеђује постизање предвиђених исхода за ову наставну тему су: Унутрашња енергија; Количина топлоте; Топлотне капацитативности; Рад при ширењу гаса; Адијабатски процеси; Принципи термодинамике; Повратни и неповратни процеси; Ентропија; Топлотни мотори и уређаји за хлађење; Карноов цилус; Коефицијент корисног дејства.
Наведени садржаји имају за циљ да оспособе ученике да користе појмове и величине којима се описују топлотна својства супстанце, и да примењују принципе термодинамике. Примена Првог принципа термодинамике на гасне изопроцесе у идеалном гасу омогућава да ученик анализира дијаграме који приказују промене стања гаса у сложеним или цикличним процесима. Посебну пажњу би требало посветити смислу темодинамичких принципа. Први прицип исказује закон одржања енергије а Други принцип говори о смеру енергијске размене. Приликом тумачења Другог принципа термодинамике важно је указати на његов статистички смисао.
У оквиру ове теме прикладно је користити компјутерске анимације као и препоручене демонстрационе огледе којим се демострирају статистичка расподела (Галтонова даска) и адијабатски процеси (експанзија и компресија).
Анализа рада топлотних мотора и уређаја за хлађење је добар пример примене стечених знања о топлотним појавама.
Природна повезаност претходне две теме се огледа и у Општим стандардима за крај општег средњег образовања, где су стандарди који се односе на њих, обједињени у област Топлотна физика. Приликом утврђивања градива било би пожељно водити рачуна о томе, како би ученици стекли целовиту слику о топлотним појавама.

3. Основи динамикефлуида
За постизање предвиђених исхода за ову наставну тему неопходно је обрадити следеће садржаје:Физички параметри флуида при кретању; Једначина континуитета; Бернулијева једначина и њена примена.
Навести сличности и разлике које постоје између течности и гасова и нагласити да заједничко својство покретљивости молекула омогућава протицање (струјање) флуида. Обавезно истаћи разлику између модела идеалног гаса (Молекулско-кинетичка теорија и Термодинамика) и идеалне течности. Навести параметре који карактеришу стање кретања идеалног флуида, истаћи разлику између стационарног и нестационарног струјања флуида. За случај стационарног струјања, а на основу Закона одржања масе и енергије извести Једначину континуитета и Бернулијеву једначину. Примену Бернулијеве једначине треба представити на следећим примерима: мерење брзине истицања течности кроз отвор на суду (Торичелијева теорема), мерење брзине стујања флуида (Питоова цев), Магнусов ефекат, примене у авијацији. Примере примене прате одговарајући демонстрациони огледи и лабораторијска вежба, помоћу Вентуријеве цеви, проверава се важење Бернулијеве једначине.

4. Молекулске силе и фазни прелази
За постизање предвиђених исхода у оквиру ове наставне теме неопходно је обрадити следеће садржаје: Међумолекулске интеракције у флуидима за објашњење површинског напона и вискозности течности; Еластична својства чврстих тела; Хуков закон, модули еластичности и торзије;Топлотно ширење; Капиларне појаве; Промене агрегатних стања.
Објаснити разлику у резултујућој сили која делује на молекул у унутаишњости течности и на њеној површини, увести појам слободне површине течности, анализирати силе отпора при кретању флуида и кретању чврстих тела у њима (Стоксов закон). Успоставити везу између угла квашења (облика мениска) и капиларних ефеката. Промену агрегатних стања повезати са променом међусобног средњег растојања молекула. Размотрити разлику између еластичних и пластичних деформација. Анализирати врсте еластичних деформација и увести појмове модула еластичности и модула торзије као значајних параметара материјала и чврстих тела. Ове појаве илустровати са одговарајућим демонстрационим огледима (прстен и жичани рамови, систем капилара, Полов апарат или сличан уређај са куглицама, Стоксов вискозиметар, температура кључања у зависности од притиска,...) и лабораторијским вежбама (одређивање коефицијента површинског напона или коефицијента вискозности течности, одређивање модула еластичности).

5. Електростатика
Основни појмови електростатике су:Наелектрисање електрично поље, начин представљања електричног поља (појам електричних линија силе), физичке величине које га дефинишу (јачина електричног поља и електрични потенцијал), карактеристике тих величина (скаларне и векторске) и мерне јединице у којима се изражавају. Са неким од ових појмова су се ученици упознали у основној школи и њих треба даље развијати.
Смисао два важна физичка закона, Закон одржања наелектрисања и Кулонов закон, као и њихову примену, требало је ученици да схвате још у основној школи, што би им на средњошколском нивоу образовања омогућило да разумеју да се при померању наелектрисања у електричном пољу врши рад. Кроз различите примере наставник би требало да укаже на постојање разлике између позитивне и негативне вредности рада у електричном пољу.

Познавање електричних својстава материјала омогућава сваком ученику боље разумевање њиховог значаја за развој нових технологија.
У наставном процесу потребно је омогућити сваком ученику да теоријске садржаје из области електростатике, кад год је то могуће, учи кроз експериментални рад. Ова област је за то изузетно погодна. На пример, да демонстрира електростатичке појаве: линије сила поља, еквипотенцијалност, Фарадејев кавез, зависност капацитивности плочастог кондензатора од растојања и површине плоча и врсте диелектрика у њему. Значај стеченог знања је је тиме већи што се може непосредно применити у пракси (електростатичка заштита, напон на ћелијској мембрани, пречишћавање ваздуха...).

6. Стална електрична струја

Садржаји којима се остварује постизање исхода у овој наставној теми су: Извори електричне струје и електромоторна сила, јачина електричне струје; Омов закон за део и за цело струјно коло; Електрична отпорност проводника и везивање отпорника;Џул-Ленцов закон; Кирхофова правила; Електрична проводљивост метала; Електрична струја у електролитима; Електролиза; Термоелектронска емисија и електрична струја у гасовима.
Полазећи од структуре супстанције и електричног поља увести појмове: електрична струја, проводник, изолатор. Једноставно електрично коло једносмерне струје искористити за обнављање знања о основним елементатима струјног кола (електрични извор, потрошач, мерни уређај, прекидач) и физичких величина као што су електрични напон, електромоторна сила, електрична отпорност и јачина електричне струје.
Омов закон за део кола и за цело електрично коло демонстрирати на неком потрошачу и представити графички зависност јачине струје од напона. Џул-Ленцов закон и Кирхофова правила повезати са законима одржања.
Навести механизме провођења електричне струје у електролитима и навести примере њихове примене и формулисати Фарадејеве законе електролизе.Нагласити разлику провођења електричне струје у вакууму и провођења у гасовима на нивоу објашњења појава и њихове примене. Ефекти провођења електричне струје су погодни за сумирање и примену наученог у овој теми.
Предвиђене лабораторијске вежбе треба да омогуће постизање специфичних исхода (мерење физичких величина, утврђивање везе и потврђивање закона, графичко и табеларно представљање измерених величина, израчунавање грешке мерења, представљање резултата мерења,...) као и да оспособе ученике да безбедно рукују мерним уређајима и опремом.
Програмски садржаји доследно су приказани у форми која задовољава основне методске захтеве наставе физике:
- Поступност (од простијег ка сложенијем) при упознавању нових појмова и формулисању закона.
- Очигледност при излагању наставних садржаја (уз сваку тематску целину побројано је више демонстрационих огледа, а треба користити и симулације).
- Повезаност наставних садржаја (хоризонтална и вертикална).

Програм предвиђа да се унутар сваке веће тематске целине, после поступног и аналитичног излагања појединачних програмских садржаја, кроз систематизацију и обнављање изложеног градива, изврши синтеза битних чињеница и закључака и да се кроз њихово обнављање омогући да их ученици у потпуности разумеју и трајно усвоје. Поред тога, сваку тематску целину требало би започети обнављањем одговарајућег дела градива из основне школе. Тиме се постиже и вертикално повезивање програмских садржаја. Веома је важно да се кроз рад води рачуна о овом захтеву Програма, јер се тиме наглашава чињеница да су у физици све области међусобно повезане и омогућује се да ученик сагледа физику као кохерентну научну дисциплину у којој се почетак проучавања нове појаве наслања на резултате проучавања неких претходних.
Редослед проучавања појединих тема није потпуно обавезујући. Наставник може распоредити садржаје према својој процени.
Методичко остваривање садржаја програма захтева да целокупни наставни процес буде прожет трима основним физичким идејама: структуром супстанције (на молекулском, атомском и субатомском нивоу), законима одржања (пре свега енергије) и физичким пољима као носиоцима узајамног деловања физичких објеката. Даљи захтев је да се физичке појаве и процеси тумаче у настави паралелним спровођењем, где год је то могуће, макроприлаза и микроприлаза у обради садржаја.
Физику је нужно представити ученицима као живу, недовршену науку, која се непрекидно интензивно развија и мења, а не као скуп завршених података, непромењливих закона, теорија и модела. Зато је нужно истаћи проблеме које физика решава у садашњем времену.
Данас је физика експликативна, теоријска и фундаментална наука и њеним изучавањем, заједно са осталим природним наукама, стичу се основе научног погледа на свет. Идеја фундаменталности физике у природним наукама мора да доминира у настави физике.
Ширењу видика ученика допринеће објашњење појмова и категорија, као што су физичке величине, физички закони, однос експеримента и теорије, веза физике са осталим наукама, са примењеним наукама и са техником. Стицање техничке културе кроз наставу физике састоји се у примени знања при решавању техничких задатака и коришћењу техничких уређаја. Значајно је указати на везу физике и филозофије. Потребно је навести и етичке проблеме који се јављају као последица развијања науке и технике.После изучавања одговарајућих тематских целина, нужно је указати на потребу заштите животне средине и на тај начин развијати еколошке компетенције и свест ученика.
Овако формулисан концепт наставе Физике захтева појачано експериментално заснивање наставног процеса (демонстрациони огледи и лабораторијске вежбе, односно практични рад ученика).
Савремена настава Физике подразумева примену различитих метода и облика рада, разноврсних дидактичких поступака у наставном процесу (пројектна, проблемска, активна настава и кооперативно учење) који омогућавају остваривање циља и исхода наставе Физике.
Основне методе рада са ученицима у настави Физике су:
1. излагање садржаја теме уз одговарајуће демонстрационе огледе;
2. методе логичког закључивања ученика;
3. решавање проблема (квалитативни и квантитативни);
4. лабораторијске вежбе;
5. коришћење и других начина рада који доприносе бољем разумевању садржаја теме (домаћи задаци, семинарски радови, пројекти, допунска настава, додатна настава...)

Демонстрациони огледи чине саставни део редовне наставе Физике. Они омогућавају развијање радозналости и интереса за физику и истраживачки приступ природним наукама.Како су уз сваку тематску целину планирани демонстрациони огледи, ученици ће непосредно учествовати у реализацији огледа, а на наставнику је да наведе ученика да својим речима, на основу сопственог расуђивања, опише појаву коју демонстрира. Потом наставник, користећи прецизни језик физике, дефинише нове појмове (величине) и речима формулише закон појаве. Када се прође кроз све етапе у излагању садржаја теме (оглед, учеников опис појаве, дефинисање појмова и формулисање закона), прелази се на презентовање закона у математичкој форми. Оваква активна позиција ученика у процесу конструкције знања доприноси трајнијим и квалитетнијим постигнућима.
Пожељно је да једноставне експерименте изводе ученици (самостално или по групама) на часу или да их осмисле, ураде, анализирају и обраде код куће, користећи предмете и материјале из свакодневног живота.Наравно, наставници који имају могућности треба да у настави користе и сложеније експерименте.
У настави свакако треба користити и рачунаре (симулације експеримената и појава, лабораторијске вежбе и обрада резултата мерења, моделирање, самостални пројекти ученика у облику семинарских радова и сл). Препорука је да се, уколико недостаје одговарајућа опрема у кабинетима, користе постојећи ИКТ алати који симулирају физичке појаве, обрађују и приказују резултате мерења.
Програм предвиђа коришћење разних метода логичког закључивања који су иначе присутни у физици као научној дисциплини (индуктивни, дедуктивни, закључивање по аналогији итд). Наставник сам треба да одабере најпогоднији приступ у обради сваке конкретне теме у складу са потребама и могућностима ученика, као и наставним средствима којима располаже.
На садржајима програма може се у потпуности илустровати суштина методологије истраживачког приступа у физици и другим природним наукама: посматрање појаве, уочавање битних својстава система на којима се појава одвија, занемаривање мање значајних својстава и параметара система, мерење у циљу проналажења међузависности одабраних величина, планирање нових експеримената ради прецизнијег утврђивања тражених односа, формулисање физичких закона. У неким случајевима методички је целисходно увођење дедуктивне методе у наставу (нпр. показати како из закона одржања следе неки мање општи физички закони и сл.).
Решавање проблема је један од основних начина реализације наставе Физике. Наставник поставља проблем ученицима и препушта да они самостално, у паровима или у тиму дођу до решења, по потреби усмерава ученике, подсећајући их питањима на нешто што су научили и сада треба да примене, упућује их на извођење експеримента који може довести до решења проблема и слично.

Решавање задатака је важна метода за увежбавање примене знања. Њоме се постиже: конкретизација теоријских знања; обнављање, продубљивање и утврђивање знања; кориговање ученичких знања и умећа; развијање логичког мишљења; подстицање ученика на иницијативу; стицање самопоуздања и самосталности у раду...

Оптимални ефекти решавања задатака у процесу учења физике остварују се добро осмишљеним комбиновањем квалитативних (задаци-питања), квантитативних (рачунских), графичких и експерименталних задатака.

Вежбање решавања рачунских задатака је важна компонента учења физике. Како оно за ученике често представља вид учења са најсложенијим захтевима, наставник је обавезан да им да одговарајуће инструкције, напомене и савете у вези са решавањем задатака. Напомене треба да се односе на типове задатака у датој теми, најчешће грешке при решавању таквих задатака, различите приступе решавању...

При решавању квантитативних задатака, у задатку прво треба на прави начин сагледати физичке садржаје, па тек после тога прећи на математичко формулисање и израчунавање. Наиме, решавање задатака одвија се кроз три етапе: физичка анализа задатка, математичко израчунавање и дискусија резултата. У првој етапи уочавају се физичке појаве на које се односи задатак, а затим се набрајају и речима исказују закони по којима се појаве одвијају. У другој етапи се, на основу математичке форме закона, израчунава вредност тражене величине. У трећој етапи тражи се физичко тумачење добијеног резултата. Ова дискусија на крају омогућава наставнику да код ученика развија критичко мишљење.

Потребно је пажљиво одабрати задатке који, ако је могуће, имају непосредну везу са реалним ситуацијама. Такође је важно да ученици правилно вреднују добијени резултат, као и његов правилан запис. Посебно треба обратити пажњу на поступност при избору задатака, од најједноставнијих ка онима који захтевају анализу и синтезу стечених знања.

Лабораторијске вежбе чине саставни део редовне наставе и организују се тако што се при изради вежби одељење дели на два дела а ученици вежбе раде у групама, 2-3 ученика.

За сваку вежбу ученици унапред треба да добију одговарајућа упутства.

Час експерименталних вежби састоји се из уводног дела, мерења и записивања резултата мерења и обраде добијених података.

У уводном делу часа наставник проверава да ли су ученици спремни за вежбу, упознаје их са мерним инструментима и осталим деловима апаратуре за вежбу, указује на мере предострожности којих се морају придржавати ради сопствене сигурности, при руковању апаратима, електричним изворима, разним уређајима и сл.

Док ученици врше мерења, наставник активно прати њихов рад, дискретно их надгледа и, кад затреба, објашњава и помаже.

При обради резултата мерења ученици се придржавају правила за табеларни приказ података, цртање графика, израчунавање заокругљених вредности и грешке мерења (са тим правилима наставник треба да их упозна унапред или да она буду део писаних упутстава за вежбе).

Слободне активности ученика, који су посебно заинтересовани за физику, могу се организовати кроз разне секције младих физичара као и у сарадњи са центрима за таленте и промоцију и популаризацију науке.

Програм Физике омогућава примену различитих облика рада од фронталног, рада у тиму, индивидуалног рада, рада у пару или групи. Самостални рад ученика треба посебно неговати. Овај облик рада је ученицима најинтересантнији, више су мотивисани, па лакше усвајају знање. Уз то се развија и њихово интересовање и смисао за истраживачки рад, као и способност тимског рада и сарадње. Овакав приступ обради наставне теме захтева добру припрему наставника: одабрати тему, припремити одговарајућа наставна средства и опрему, поделити ученике у групе тако да сваки појединац у групи може дати одговарајући допринос, дати неопходна минимална упутства...

III. ПРАЋЕЊЕ И ВРЕДНОВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

У настави оријентисаној на достизање исхода вреднују се остварени ниво постигнућа и напредовање током процеса учења. Да би вредновање било објективно и у функцији учења, потребно је да буде усклађено са принципима оцењивања (Правилник о оцењивању у средњој школи).

Наставник је дужан да континуирано прати рад сваког ученика кроз непрекидно проверавање његових усвојених знања, стечених на основу свих облика наставе: демонстрационих огледа, предавања, решавања квантитативних и квалитативних задатака, лабораторијских вежби, семинарских радова и пројеката...

У сваком разреду треба континуирано проверавати и вредновати компетенције (знања, вештине и ставове) ученика помоћу усменог испитивања, кратких писмених провера, тестова на крају већих целина, контролних рачунских вежби и провером експерименталних вештина. Наставник треба да омогући ученицима да искажу алтернативна решења проблема, иновативност и критичко мишљење и да то адекватно вреднује.

На почетку школске године потребно је спровести иницијални тест. Овај тест је инструмент провере предзнања и потенцијала ученика. На крају школске године, такође, треба спровести тест систематизације градива и проверити ниво постигнућа ученика и степен остварености образовних стандарда.

ХЕМИЈА

Циљ учења Хемије је да ученик развије хемијска и техничко-технолошка знања, способности апстрактног и критичког мишљења, способности за сарадњу и тимски рад, као припрему за даље универзитетско образовање и оспособљавање за примену хемијских знања у свакодневном животу, одговоран однос према себи, другима и животној средини и став о неопходности целоживотног образовања.

ОПШТА ПРЕДМЕТНА КОМПЕТЕНЦИЈА

Учењем хемије ученик развија разумевање оповезаности структуре, својстава и практичне примене супстанци. Тиме развија научну писменост као основу за: (а) праћење информација о доприносу хемије технолошким променама које се уграђују у индустрију, пољопривреду, медицину, фармацију и побољшавају квалитет свакодневног живота; (б) дискусију о питањима/темама у вези са заштитом животне средине, иницијативу и предузимљивост у заштити животне средине; (в) критичко преиспитивање информација у вези с различитим производима индустрије (материјалима, прехрамбеним производима, средствима за хигијену, лековима, горивом, ђубривима), њиховим утицајем на здравље и животну средину; (г) доношење одлука при избору и примени производа. На крају средњег образовања сваки ученик безбедно рукује супстанцама и комерцијалним производима на основу познавања својстава и промена супстанци које улазе у састав производа.

Кроз наставу и учење хемије ученик упознаје научни метод којим се у хемији долази до података, на основу којих се формулишу теоријска објашњења и модели, и оспособљен је да кроз експериментални рад сазнаје о својствима и променама супстанци. Унапређена је способност сваког ученика да користи информације исказане хемијским језиком: хемијским терминима, хемијским симболима, формулама и хемијским једначинама.

Основни ниво

На крају средњег образовања ученик разуме шта је предмет истраживања хемије као науке, како се у хемији долази до сазнања, као и улогу и допринос хемије у различитим областима људске делатности и у укупном развоју друштва. Ученик рукује производима/супстанцама (неорганским и органским једињењима) у складу с ознакама опасности, упозорења и обавештења на амбалажи, придржава се правила о начину чувања супстанци (производа) и о одлагању отпада и предузима активности које доприносе заштити животне средине. Избор и примену производа (материјала, прехрамбених производа, средстава за хигијену и сл.) базира на познавању својстава супстанци. Припрема раствор одређеног масеног процентног састава према потребама у свакодневном животу и/или професионалној делатности за коју се образује. Правилну исхрану и остале активности у вези са очувањем здравља заснива на познавању својстава и извора биолошки важних једињења и њихове улоге у живим системима. Ученик уме да правилно и безбедно изведе једноставне огледе и објасни добијене резултате или пронађе објашњење у различитим изворима, користећи се хемијским језиком (терминима, хемијским симболима, формулама и хемијским једначинама).

Средњи ниво

На крају средњег образовања ученик повезује примену супстанци у свакодневном животу, струци и индустријској производњи с физичким и хемијским својствима супстанци, а својства супстанци са структуром и интеракцијама између честица. Повезује узроке хемијских реакција, топлотне ефекте који прате хемијске реакције, факторе који утичу на брзину хемијске реакције и хемијску равнотежу са примерима хемијских реакција у свакодневном животу, струци и индустријској производњи. Ученик разуме улогу експерименталног рада у хемији у формирању и проверавању научног знања, идентификовању и синтези једињења, и уме да у експерименталном раду прикупи квалитативне и квантитативне податке о својствима и променама супстанци. Користи одговарајућу хемијску терминологију, хемијске симболе, формуле и хемијске једначине.

Прати дискусију и, на основу аргумената, заузима став о улози и примени хемије у свакодневном животу, о ефектима савремене технологије и технолошких процеса на друштво и животну средину.

Напредни ниво

На крају средњег образовања ученик може да предвиди физичка и хемијска својства супстанци на основу електронске конфигурације атома елемената, типа хемијске везе и утицаја међумолекулских интеракција. Ученик предвиђа својства дисперзног система и примењује различите начине квантитативног изражавања састава раствора. Планира, правилно и безбедно изводи хемијске реакције, израчунава масу, количину и број честица супстанци које учествују у реакцији, користи изразе за брзину реакције и константу равнотеже. Ученик има развијене вештине за лабораторијски рад, истраживање својстава и промена супстанци и решавање проблема. У објашњавању својстава и промена супстанци користи одговарајуће хемијске термине, хемијске симболе, формуле и хемијске једначине. Дискутује о улози хемије у свакодневном животу, о ефектима савремене технологије и технолошких процеса на друштво и животну средину. Предлаже активности у циљу очувања животне средине.

СПЕЦИФИЧНА ПРЕДМЕТНА КОМПЕТЕНЦИЈА: Хемијска писменост

На крају средњег образовања ученик је формирао хемијску писменост као основу за праћење развоја хемије као науке и за разумевање повезаности хемије, хемијске технологије и развоја друштва. Хемијска писменост помаже доношењу одлука у вези с коришћењем различитих производа у свакодневном животу, као и активном односу према очувању здравља и животне средине.

Основни ниво

Ученик је формирао појмовни оквир као основу за разумевање окружења у коме живи, посебно својстава и промена супстанци и комерцијалних производа с којима је у контакту у свакодневном животу и струци. Правилном употребом супстанци брине о очувању здравља и животне средине. Има развијене вештине за безбедно и одговорно руковање супстанцама (производима) и правилно складиштење отпада.

Средњи ниво

Ученик је формирао појмовни оквир за праћење информација у области хемије као науке, о доприносу хемије развоју технологије и друштва. Сагледава квалитативне карактеристике и квантитативне односе у хемијским реакцијама и повезује их са утицајима на животну средину, производњу и развој друштва. Појмовни оквир помаже праћењу јавних дискусија у вези с применом одређене технологије и утицају на здравље појединца и животну средину, као и за доношење одлука у вези с избором производа и начином њиховог коришћења.

Напредни ниво

На крају средњег образовања ученик примењује фундаменталне принципе у вези са структуром, својствима и променама супстанци у осмишљавању стратегије и решавању проблема, постављању хипотеза и планирању истраживања за проверу хипотеза, анализирању и интерпретацији прикупљених података и извођењу закључака на основу података и чињеница. Ученик вреднује поступке и алтернативне приступе решавању проблема, вреднује добијене резултате и доноси одлуке на основу разумевања хемијских појмова.

СПЕЦИФИЧНА ПРЕДМЕТНА КОМПЕТЕНЦИЈА: Научни метод у хемији и хемијски језик

На крају средњег образовања ученик прикупља податке о својствима и променама супстанци посматрањем и мерењем; планира и описује поступак; правилно и безбедно рукује супстанцама, прибором, посуђем и инструментима; представља резултате табеларно и графички; уочава трендове и користи хемијски језик (хемијски термини, хемијски симболи, формуле и хемијске једначине) за формулисање објашњења, закључака и генерализација.

Основни ниво

Ученик прати поступак и уме да: испита својства и промене супстанци; изведе мерење физичких величина; правилно и безбедно рукује супстанцама, прибором, посуђем и инструментима; опише поступак и представи резултате према задатом обрасцу; објасни добијене резултате или пронађе објашњење у различитим изворима, користећи хемијску терминологију, хемијске симболе, формуле и хемијске једначине.

Средњи ниво

Ученик уме да: у експерименталном раду прикупи квалитативне и квантитативне податке о својствима и променама супстанци; користи одговарајућу апаратуру и инструменте; мери, рачуна и користи одговарајуће јединице; формулише објашњења и закључке користећи хемијски језик (термине, хемијске симболе, формуле и хемијске једначине).

Напредни ниво

Ученик планира и изводи експерименте (анализира проблем, претпоставља и дискутује могућа решења/резултате; идентификује променљиве, планира поступке за контролу независних променљивих, прикупља податке о зависним променљивим); анализира податке, критички преиспитује поступке и резултате, објашњава уочене правилности и изводи закључке; припрема писани или усмени извештај о експерименталном раду/истраживању; приказује резултате мерења водећи рачуна о тачности инструмента и значајним цифрама. Размењује информације повезане с хемијом на различите начине, усмено, у писаном виду, у виду табеларних и графичких приказа, помоћу хемијских симбола, формула и хемијских једначина.

ДРУШТВЕНО-ЈЕЗИЧКИ СМЕР

Разред	Други
Недељни фонд часова	1+0,5 часова
Годишњи фонд часова	теорија 37+вежбе 18,5 часова у групи до 15 ученика

СТАНДАРДИ	ИСХОДИ По завршетку разреда ученик ће бити у стању да:	ТЕМА и кључни појмови садржаја програма
2.ХЕ.1.2.1. Описује налажење метала и неметала у природи; наводи најважније легуре и описује њихова својства; испитује огледима и описује основна физичка својства метала и неметала; наводи примену метала, неметала и племенитих гасова у свакодневном животу и струци. 2.ХЕ.2.1.9. Повезује положај метала у напонском низу с реактивношћу и практичном применом; наводи електрохемијске процесе и њихову примену (хемијски извори струје, електролиза и корозија). 2.ХЕ.2.2.1. Упоређује реактивност метала натријума, магнезијума, алуминијума, калијума, калцијума, гвожђа, бакра, цинка с водом и гасовима из ваздуха (O2, CO2). 2.ХЕ.2.2.2. Описује квалитативни састав и примену легура гвожђа, бакра, цинка и алуминијума.	- описује заступљеност неорганских и органских супстанци у живим и неживим системима, порекло загађујућих супстанци и њихов утицај на здравље и животну средину; - именује и хемијским формулама приказује класе неорганских једињења; - опише процес електролизе и корозије и наводи примере тих процеса у свакодневном животу или индустријској производњи; - наводи разлике у физичким и хемијским својствима метала, односно неметала на основу разлика у структури елементарних супстанци;	НЕОРГАНСКЕ И ОРГАНСКЕ СУПСТАНЦЕ У ЖИВОЈ И НЕЖИВОЈ ПРИРОДИ Заступљеност елемената и њихових једињења у природи. Угаљ. Нафта и земни гас. Стене, руде и минерали. Вода. Ваздух. Биогени елементи. Демонстрациони огледи: - демонстрирање узорака елемената, једињења, минерала, руда.
2.ХЕ.2.2.3. Пише једначине оксидације метала и неметала са кисеоником; разликује киселе, базне и неутралне оксиде на основу реакције оксида са водом, киселинама и базама и изводи огледе којима то потврђује. 2.ХЕ.2.2.4. Објашњава реакције настајања CO,	- повезује физичка и хемијска својства неорганских и органских једињења са њиховом честичном структуром, хемијским везама и међумолекулским интеракцијама; - испитује огледима физичка и хемијска својства одабраних неорганских, органских	Лабораторијска вежба 1 Правила рада у хемијској лабораторији Лабораторијска вежба 2 Раздвајање састојака смеша.

CO_2, SO_2, HCl и NH_3 из фосилних горива и/или у индустријским процесима и описује њихов утицај на животну средину. 2.ХЕ.2.2.5. Описује налажење силицијума у природи и примену силицијума, SiO_2 и силикона у техници, технологији и медицини. 2.ХЕ.2.2.6. Наводи карактеристике неорганских једињења у комерцијалним производима хемијске индустрије (хлороводонична киселина, сумпорна киселина, азотна киселина, фосфорна киселина, натријум-хидроксид, раствор амонијака, водоник-пероксид), мере предострожности у раду и начин складиштења. 2.ХЕ.2.3.1. Пише структурне формуле на основу назива према IUPAC номенклатури и на основу назива пише структурне формуле угљоводоника, алкохола, фенола, алдехида, кетона, карбоксилних киселина, естара, примарних амина; разликује структурне изомере и пише њихове формуле и називе према IUPAC номенклатури. 2.ХЕ.2.3.2.Класификује органска једињења према структури угљоводоничног низа на ациклична и циклична, засићена и незасићена, алифатична и ароматична; класификује алкохоле према атому угљеника за који је везана хидроксилна група на примарне, секундарне и терцијарне; класификује алкохоле и карбоксилне киселине према броју функционалних група. 2.ХЕ.2.3.3. Наводи начине добијања једињења која имају примену у свакодневном животу и струци (етен, етин, етанол, етанска киселина) и пише одговарајуће једначине хемијских реакција. 2.ХЕ.2.3.4. Пише једначине хемијских реакција представника класе органских једињења чији је назив или структурна формула дата: угљоводоника (супституција и адиција), алкохола (дехидратација, оксидација до карбонилних једињења и карбоксилних киселина и сагоревање), карбоксилних киселина (неутрализација, естерификација), естара (хидролиза). 2.ХЕ.2.4.1. Повезује структуру моносахарида, дисахарида и полисахарида, структуру естара из масти, уља и воскова, структуру аминокиселина и протеина са својствима и улогом у живим системима. 2.ХЕ.2.4.2. Описује четири нивоа структурне организације протеина: примарну, секундарну, терцијарну и кватернерну структуру и наводи њихов значај за биолошку активност протеина у живим системима. 2.ХЕ.2.4.3. Описује структуру нуклеинских киселина; разликује рибонуклеотиде од дезоксирибонуклеотида и наводи улогу и-РНК, р-РНК и т-РНК у живим системима. 2.ХЕ.2.5.1. Објашњава настајање, последице и поступке за спречавање појаве киселих киша и ефекта стаклене баште; објашњава значај озонског омотача, узрок настанка озонских рупа и последице. 2.ХЕ.2.5.2. Објашњава значај употребе постројења за пречишћавање воде и ваздуха, индустријских филтера, аутомобилских катализатора и сличних уређаја у свакодневном животу и индустрији. 2.ХЕ.1.3.4. Повезује физичка и хемијска својства органских једињења и њихових смеша с употребом и значајем у свакодневном животу, струци и хемијској индустрији (земни гас, нафта, пластичне масе, каучук, гума, боје, ацетилен, метанол, етанол, етилен-гликол, глицерол, формалдехид, ацетон, мрављa киселина, сирћетна киселина, бензоева киселина, лимунска киселина, млечна киселина, палмитинска киселина, стеаринска киселина, олеинска киселина). 2.ХЕ.1.4.3. Познаје алкалоиде као природна и синтетичка хемијска једињења која имају корисна и штетна физиолошка дејства. 2.ХЕ.1.4.4. Познаје улогу и примену антибиотика као природних и синтетичких хемијских једињења.	супстанци и биомолекула и препознаје физичке и хемијске промене супстанци; - именује и хемијским формулама приказује представнике различитих класа органских једињења узимајући у обзир појам структурне изомерије; - описује везу између различитих органских једињења и биомолекула; - разликује једначине хемијских реакција неорганских и органских супстанци са аспекта термохемије и хемијске кинетике и повезује их са примерима из свакодневног живота; - пише једначине хемијских реакција представника класе органских и неорганских једињења; - описује структуру биомолекула и повезује је са њиховом биолошком активношћу; - наводи значај и употребу органских и неорганских супстанци у свакодневном животу; - препознаје важност природних и синтетичких биомолекула и наводи њихову улогу у живим системима; - безбедно по себе и друге рукује лабораторијским прибором, посуђем и супстанцама; - примењује сигурне лабораторијске технике у руковању, складиштењу и одлагању супстанци и амбалаже сагласно принципима зелене хемије.	
		ХЕМИЈА ЕЛЕМЕНАТА И ЈЕДИЊЕЊА

		Племенити гасови. Метали: елементи 1, 2. и 13. групе Периодног система елемената и d-блока: гвожђе, цинк и бакар. Корозија. Електролиза. Хемијски извори струје. Неметали: водоник, кисеоник, угљеник, азот, сумпор, фосфор и хлор. Металоиди - силицијум. Функционалне групе и класе органских једињења. Угљоводоници. Органска једињења са кисеоником. Органска једињења са азотом. Амино киселине. Протеини и ензими. Нуклеинске киселине. Алкалоиди. Антибиотици. Витамини. Демонстрациони огледи: - реакције натријума и калијума с водом. Демонстрациони огледи: - добијање оксида и демонстрирање промене својстава оксида према положају елемената у ПСЕ, добијање киселина, база и соли. Лабораторијска вежба 3 Упоређивање физичких својстава метала, неметала и њихових легура: тврдоћа, проводљивост топлоте и електричне струје, магнетичност. Лабораторијска вежба 4 Добијање водоника; напонски низ елемената. Лабораторијска вежба 5 Доказивање јона алкалних и земноалкалних метала у пламену; растворљивост једињења алкалних и земноалкалних метала; јонске реакције. Лабораторијска вежба 6 Базна својства оксида метала; добијање и амфотерност алуминијум-хидроксида. Лабораторијска вежба 7 Добијање угљеник(IV)-оксида; адсорпциона моћ активног угља. Лабораторијска вежба 8 Добијање сумпор(IV)-оксида; добијање пластичног сумпора; дехидратациона својства концентроване сумпорне киселине. Лабораторијска вежба 9 Добијање кисеоника; својства водоник-пероксида. Лабораторијска вежба 10 Електролиза раствора натријум-хлорида, натријум-сулфата или бакар(II)-хлорида. Лабораторијска вежба 11 Одређивање pH вредности раствора органских и неорганских супстанци. Лабораторијска вежба 12 Растворљивост алкохола; запаљивост алкохола; оксидација алкохола до алдехида и киселина; Фелингова и Толенсова реакција. Лабораторијска вежба 13 Добијање естара; хидролиза скроба. Лабораторијска вежба 14 Испитивање својстава (киселост, растворљивост) неорганских и органских киселина (лимунска, сирћетна, бензоева, хлороводонична); реакције са карбонатима. Лабораторијска вежба 15 Добијање сапуна и испитивање својстава сапуна. Лабораторијска вежба 16 Доказивање сумпора и азота у органским молекулима; таложне реакције из раствора протеина:

		денатурацијом на екстремним вредностима pH, топлотом и солима тешких метала.
		ХЕМИЈСКИ АСПЕКТИ ЗАГАЂИВАЊА ЖИВОТНЕ СРЕДИНЕ Загађивање атмосфере. Загађивање воде. Загађивање земљишта. Лабораторијска вежба 17 Рециклирање амбалаже, алуминијума и папира Лабораторијска вежба 18 (реализује се са 1,5 часова) Тврдоћа воде; омекшавање воде; пречишћавање воде.

ОПШТИ ТИП

Разред	Други
Недељни фонд часова	1+0,5 часова
Годишњи фонд часова	теорија 37+ вежбе 18,5 часова у групи до 15 ученика

СТАНДАРДИ	ИСХОДИ По завршетку разреда ученик ће бити у стању да:	ТЕМА и кључни појмови садржаја програма
2.ХЕ.1.2.1. Описује налажење метала и неметала у природи; наводи најважније легуре и описује њихова својства; испитује огледима и описује основна физичка својства метала и неметала; наводи примену метала, неметала и племенитих гасова у свакодневном животу и струци. 2.ХЕ.2.2.3. Пише једначине оксидације метала и неметала са кисеоником; разликује киселе, базне и неутралне оксиде на основу реакције оксида са водом, киселинама и базама и изводи огледе којима то потврђује. 2.ХЕ.3.2.3. Испитује огледима, описује и хемијским једначинама представља реакције у којима се испољавају амфотерна својства супстанци. 2.ХЕ.3.1.4. Израчунава pH и pOH вредности водених раствора јаких киселина и база; процењује јачину киселина и база на основу константе дисоцијације, Каи Kb, и пише изразе за Каи Kb. 2.ХЕ.3.1.5. Предвиђа кисело-базна својства водених раствора соли на основу реакције соли са водом и пише одговарајуће хемијске једначине. 2.ХЕ.3.2.1. Испитује огледима, упоређује и објашњава општа физичка и хемијска својства елемената у оквиру: 1. и 2. групе, 13-17. групе, d-блока (хрома, мангана, гвожђа, бакра, цинка, сребра) и њихових једињења. 2.ХЕ.1.2.2. Испитује огледима и описује реактивност алуминијума, гвожђа, бакра и цинка с кисеоником, водом и хлороводоничном киселином, као и реакције кисеоника с водоником, угљеником и сумпором. 2.ХЕ.2.2.1. Упоређује реактивност метала натријума, магнезијума, алуминијума, калијума, калцијума, гвожђа, бакра, цинка с водом и гасовима из ваздуха (O_2, CO_2). 2.ХЕ.3.2.2. Објашњава на основу редукционих својстава метала (гвожђа, бакра и цинка) хемијске реакције са разблаженим и концентрованим киселинама чији анјони имају оксидациона својства (азотна и сумпорна киселина) и пише одговарајуће једначине хемијских реакција. 2.ХЕ.2.1.9. Повезује положај метала у напонском низу с реактивношћу и практичном применом; наводи електрохемијске процесе и њихову примену (хемијски извори струје, електролиза и корозија). 2.ХЕ.2.2.2. Описује квалитативни састав и примену легура гвожђа, бакра, цинка и алуминијума. 2.ХЕ.2.2.5. Описује налажење силицијума у природи и примену силицијума, SiO_2 и силикона у техници, технологији и медицини. 2.ХЕ.2.2.4. Објашњава реакције настајања CO, CO_2, SO_2, HCl и NH_3 из фосилних горива и/или у индустријским процесима и описује њихов утицај на животну средину. 2.ХЕ.3.2.5. Примењује физичко-хемијске методе квалитативне и квантитативне анализе. 2.ХЕ.3.2.4. Објашњава принципе различитих метода добијања метала у елементарном стању (електролиза растопа, редукција са алуминијумом, редукција са	- описује заступљеност неорганских супстанци у живим и неживим системима, порекло загађујућих супстанци и утицај на здравље и животну средину; - повезује физичка и хемијска својства елементарних супстанци и неорганских једињења са њиховом честичном структуром, хемијским везама и међумолекулским интеракцијама и наводи начин складиштења супстанци; - објашњава разлике у физичким и хемијским својствима различитих метала, неметала и металоида на основу структуре елементарних супстанци и повезује с положајем елемената у ПСЕ; - испитује огледима физичка и хемијска својства неорганских супстанци; - именује и хемијским формулама приказује неорганска једињења; - класификује неорганске супстанце према називу и формули примењујући различите критеријуме поделе неорганских супстанци; - рачуна pH вредност раствора киселина и база, и процењује јачину киселина и база на основу константе дисоцијације и pK вредности; - објашњава повезаност различитих класа неорганских једињења и пише једначине реакција којима то илуструје; - пише једначине хемијских реакција неорганских супстанци, објашњава их са аспекта термохемије и хемијске кинетике и повезује са примерима из свакодневног живота; - наводи примену неорганских супстанци као оксидационих и редукционих средстава и пише једначине оксидоредукционих реакција; - упоређује својства неорганских једињења и повезује са њиховом применом у свакодневном животу; - објашњава састав комерцијалних производа на пример силикона, легура итд, и објашњава њихов значај у савременом друштву; - објашњава и критички тумачи значај хемијских промена и процеса у хемијској индустрији за савремени живот, здравље и животну средину; - описује заступљеност неорганских супстанци у живим и неживим системима, порекло загађујућих супстанци и њихов утицај на здравље и животну средину; - анализира однос између хемијских научних принципа и технолошких процеса и на основу познавања принципа зелене хемије;	НЕОРГАНСКЕ СУПСТАНЦЕ У НЕЖИВОЈ И ЖИВОЈ ПРИРОДИ Заступљеност елемената и њихових једињења у природи. Стене, руде и минерали. Вода и ваздух. Биогени елементи. Демонстрациони огледи: - демонстрирање узорака елемената, једињења, минерала, руда, неорганских комерцијалних производа. Лабораторијска вежба 1 Правила рада у хемијској лабораторији Лабораторијска вежба 2 Раздвајање састојака смеша

угљеником и угљеник(II)-оксидом) и наводи економске и еколошке ефекте. 2.ХЕ.2.2.6. Наводи карактеристике неорганских једињења у комерцијалним производима хемијске индустрије (хлороводонична киселина, сумпорна киселина, азотна киселина, фосфорна киселина, натријум-хидроксид, раствор амонијака, водоник-пероксид), мере предострожности у раду и начин складиштења. 2.ХЕ.1.5.1. Рукује супстанцама (производима) у складу с ознакама опасности, упозорења и обавештења на амбалажи; придржава се правила о начину чувања супстанци (производа) и одлагању отпада. 2.ХЕ.2.5.1. Објашњава настајање, последице и поступке за спречавање појаве киселих киша и ефекта стаклене баште; објашњава значај озонског омотача, узрок настанка озонских рупа и последице. 2.ХЕ.2.5.2. Објашњава значај употребе постројења за пречишћавање воде и ваздуха, индустријских филтера, аутомобилских катализатора и сличних уређаја у свакодневном животу и индустрији. 2.ХЕ.3.5.1. Објашњава методе пречишћавања воде (физичко-механичке, хемијске и биолошке). 2.ХЕ.3.5.2. Објашњава допринос хемије заштити животне средине и предлаже активности којима доприноси очувању животне средине.	- рукује лабораторијским прибором, посуђем и супстанцама безбедно по себе и друге; - примењује сигурне лабораторијске технике у руковању, складиштењу и одлагању лабораторијског прибора и хемикалија сагласно принципима зелене хемије; - примењује физичко-хемијске методе квалитативне и квантитативне анализе; - моделима, графички и табеларно приказује податке о својствима и променама супстанци; - кванитативно тумачи хемијске промене и процесе у реалном контексту.	
		ПЕРИОДИЧНА СВОЈСТВА ЕЛЕМЕНТАРНИХ СУПСТАНЦИ Физичка својства и физичке промене елемената. Лабораторијска вежба 3 Упоређивање физичких својстава метала, неметала и њихових легура: тврдоћа, проводљивост топлоте и електричне струје, магнетичност
		ХЕМИЈСКЕ РЕАКЦИЈЕ И ПЕРИОДИЧНОСТ. ВОДОНИК И ХИДРИДИ. КИСЕОНИК, ОКСИДИ И ПЕРОКСИДИ Хемијска својства и хемијске промене елемената (реакције са O2, H2 и H2O). Киселине, базе, соли, константа дисоцијације, хидролиза соли. Електродни потенцијал, напонски низ елемената. Демонстрациони огледи: - добијање оксида и демонстрирање промене својстава оксида према положају елемената у ПСЕ, добијање киселина, база и соли. Лабораторијска вежба 4 Одређивање pH вредности раствора соли, база, киселина; хидролиза соли Лабораторијска вежба 5 Добијање водоника; напонски низ елемената
		МЕТАЛИ S-, P- И D-БЛОКА ПЕРИОДНОГ СИСТЕМА ЕЛЕМЕНАТА Метали 1. и 2. групе. Метали p-блока (Al, Pb) и d-блока (Cr, Mn, Fe, Cu, Zn, Ag). Добијање метала. Електрохемијски процеси. Легуре. Двогубе соли. Комплекси. Демонстрациони огледи: - реакције натријума и калијума с водом; Лабораторијска вежба 6 Доказивање јона алкалних и земноалкалних метала у пламену; доказивање јона калцијума, магнезијума и баријума Лабораторијска вежба 7 Хемијска својства алуминијума; добијање и амфотерност алуминијум-хидроксида Лабораторијска вежба 8

		Калијум-перманганат и калијум-дихромат као оксидациона средства; хромат-дихромат равнотежа; реакција бакар(II)-сулфата са раствором натријум-хидроксида Лабораторијска вежба 9 Електролиза раствора натријум-хлорида, натријум-сулфата, бакар(II)-хлорида или бакар(II)-сулфата Лабораторијска вежба 10 Доказивање јона гвожђа и јона бакра; утицај концентрације раствора на стварање комплексног јона
		НЕМЕТАЛИ, МЕТАЛОИДИ И ПЛЕМЕНИТИ ГАСОВИ Неметали: угљеник, азот, фосфор, сумпор и халогени елементи. Металоиди - силицијум. Племенити гасови. Демонстрациони огледи: - реакција хлороводоничне киселине са калцијум-карбонатом и натријум-ацетатом; Лабораторијска вежба 11 Добијање угљеник(IV)-оксида; адсорпциона моћ активног угља Лабораторијска вежба 12 Доказне реакције за анјоне: карбонате, ацетате, хлориде, бромиде, јодиде и амонијум катјон Лабораторијска вежба 13 Добијање сумпор(IV)-оксида; добијање пластичног сумпора; дехидратациона својства концентроване сумпорне киселине Лабораторијска вежба 14 Добијање кисеоника; својства водоник-пероксида Лабораторијска вежба 15 Раздвајање и доказивање јона из смеше, квалитативна анализа непознате супстанце Лабораторијска вежба 16 Добијање гвожђе(III)-хидроксида и гравиметријско одређивање гвожђа Лабораторијска вежба 17 Квантитативна хемијска анализа, пример титрације
		ИНДУСТРИЈСКИ ПРОЦЕСИ И НЕОРГАНСКЕ ЗАГАЂУЈУЋЕ СУПСТАНЦЕ Металургија. Неорганска хемијска индустрија. Вода за градску употребу. Грађевински материјали. Киселе кише. Ефекат стаклене баште. Рециклажа и ремедијација. Лабораторијска вежба 18 (реализује са 1,5 часова) Тврдоћа воде; омекшавање воде; рециклирање алуминијума и папира

ПРИРОДНО-МАТЕМАТИЧКИ СМЕР

Разред	Други
Недељни фонд часова	2+1 час
Годишњи фонд часова	теорија 74+ вежбе 37 часова у групи до 15 ученика

СТАНДАРДИ	ИСХОДИ По завршетку разреда ученик ће бити у стању да:	ТЕМА и кључни појмови садржаја програма
2.ХЕ.1.2.1. Описује налажење метала и неметала у природи; наводи најважније легуре и описује њихова својства; испитује огледима и описује	- описује заступљеност неорганских супстанци у живим и неживим системима, порекло загађујућих супстанци и утицај	НЕОРГАНСКЕ СУПСТАНЦЕ У НЕЖИВОЈ И ЖИВОЈ ПРИРОДИ Заступљеност елемената и њихових

основна физичка својства метала и неметала; наводи примену метала, неметала и племенитих гасова у свакодневном животу и струци. 2.ХЕ.2.2.3. Пише једначине оксидације метала и неметала са кисеоником; разликује киселе, базне и неутралне оксиде на основу реакције оксида са водом, киселинама и базама и изводи огледе којима то потврђује. 2.ХЕ.3.2.3. Испитује огледима, описује и хемијским једначинама представља реакције у којима се испољавају амфотерна својства супстанци. 2.ХЕ.3.1.4. Израчунава pH и pOH вредности водених раствора јаких киселина и база; процењује јачину киселина и база на основу константе дисоцијације, Каи Kb, и пишеизразе за Каи Kb. 2.ХЕ.3.1.5. Предвиђа кисело-базна својства водених раствора соли на основу реакције соли са водом и пише одговарајуће хемијске једначине. 2.ХЕ.3.1.6. Објашњава састав, хемијска својства и значај пуфера. 2.ХЕ.3.2.1. Испитује огледима, упоређује и објашњава општа физичка и хемијска својства елемената у оквиру: 1. и 2. групе, 13-17. групе, d-блока (хрома, мангана, гвожђа, бакра, цинка, сребра) и њихових једињења. 2.ХЕ.1.2.2. Испитује огледима и описује реактивност алуминијума, гвожђа, бакра и цинка с кисеоником, водом и хлороводоничном киселином, као и реакције кисеоника с водоником, угљеником и сумпором. 2.ХЕ.2.2.1. Упоређује реактивност метала натријума, магнезијума, алуминијума, калијума, калцијума, гвожђа, бакра, цинка с водом и гасовима из ваздуха (O2, CO2). 2.ХЕ.3.2.2. Објашњава на основу редукционих својстава метала (гвожђа, бакра и цинка) хемијске реакције са разблаженим и концентрованим киселинама чији анјони имају оксидациона својства (азотна и сумпорна киселина) и пише одговарајуће једначине хемијских реакција. 2.ХЕ.2.1.9. Повезује положај метала у напонском низу с реактивношћу и практичном применом; наводи електрохемијске процесе и њихову примену (хемијски извори струје, електролиза и корозија).	на здравље и животну средину; - повезује физичка и хемијска својства елементарних супстанци и неорганских једињења са њиховом честичном структуром, хемијским везама и међумолекулским интеракцијама и наводи начин складиштења супстанци; - објашњава разлике у физичким и хемијским својствима различитих метала, неметала и металоида на основу структуре елементарних супстанци и повезује с положајем елемената у ПСЕ; - испитује огледима физичка и хемијска својства неорганских супстанци; - именује и хемијским формулама приказује неорганска једињења; - класификује неорганске супстанце према називу и формули примењујући различите критеријуме поделе неорганских супстанци; - рачуна pH вредност раствора киселина и база, и процењује јачину киселина и база на основу константе дисоцијације и pK вредности; - објашњава повезаност различитих класа неорганских једињења и пише једначине реакција којима то илуструје;	једињења у природи. Стене, руде и минерали. Вода. Ваздух. Биогени елементи. Демонстрациони огледи: - демонстрирање узорака елемената, једињења, минерала, руда, неорганских комерцијалних производа. Лабораторијска вежба 1 Правила рада у хемијској лабораторији Лабораторијска вежба 2 Раздвајање састојака смеша
		ПЕРИОДИЧНА СВОЈСТВА ЕЛЕМЕНТАРНИХ СУПСТАНЦИ Физичка својства елемената, кристални облици, алотропске модификације и физичке промене елемената. Лабораторијске вежбе 3 и 4 Упоређивање физичких својстава метала, неметала и њихових легура: тврдоћа, проводљивост топлоте и електричне струје, магнетичност
2.ХЕ.2.2.2. Описује квалитативни састав и примену легура гвожђа, бакра, цинка и алуминијума. 2.ХЕ.2.2.5. Описује налажење силицијума у природи и примену силицијума, SiO2 и силикона у техници, технологији и медицини. 2.ХЕ.2.2.4. Објашњава реакције настајања CO, CO2, SO2, HCl и NH3 из фосилних горива и/или у индустријским процесима и описује њихов утицај на животну средину. 2.ХЕ.3.2.5. Примењује физичко-хемијске методе квалитативне и квантитативне анализе. 2.ХЕ.3.2.4. Објашњава принципе различитих метода добијања метала у елементарном стању (електролиза растопа, редукција са алуминијумом, редукција са угљеником и угљеник(II)-оксидом) и наводи економске и еколошке ефекте. 2.ХЕ.2.2.6. Наводи карактеристике неорганских једињења у комерцијалним производима хемијске индустрије (хлороводонична киселина, сумпорна киселина, азотна киселина, фосфорна киселина, натријум-хидроксид, раствор амонијака, водоник-пероксид), мере предострожности у раду и начин складиштења. 2.ХЕ.1.5.1. Рукује супстанцама (производима) у складу с ознакама опасности, упозорења и обавештења на амбалажи; придржава се правила о начину чувања супстанци (производа) и одлагању отпада.	- пише једначине хемијских реакција неорганских супстанци, објашњава их са аспекта термохемије и хемијске кинетике и повезује са примерима из свакодневног живота; - наводи примену неорганских супстанци као оксидационих и редукционих средстава и пише једначине оксидоредукционих реакција; - објашњава састав и својства неорганских супстанци у комерцијалним производима и њихов значај у свакодневном животу; - објашњава и критички тумачи значај хемијских промена и процеса у хемијској индустрији за савремени живот, здравље и животну средину; - објашњава састав, хемијска својства и значај пуфера; - анализира однос између хемијских научних принципа и технолошких процеса и на основу познавања принципа зелене хемије, објашњава како хемија и хемијска производња утичу на појединца, друштво и окружење; - рукује лабораторијским прибором, посуђем и супстанцама безбедно по себе и друге;	ХЕМИЈСКЕ РЕАКЦИЈЕ И ПЕРИОДИЧНОСТ. ВОДОНИК И ХИДРИДИ. КИСЕОНИК, ОКСИДИ И ПЕРОКСИДИ Хемијска својства и хемијске промене елемената (реакције са O2, H2 и H2O). Киселине, базе, соли, константа дисоцијације, хидролиза соли, пуфери. Електродни потенцијал, напонски низ елемената. Демонстрациони огледи: - добијање оксида и демонстрирање својстава оксида према положају елемената у ПСЕ; добијање киселина, база и соли. Лабораторијска вежба 5 Припремање раствора задате концентрације за припремање пуферске смеше Лабораторијска вежба 6 Реакције неутрализације; волуметрија; киселинско-базне титрације Лабораторијска вежба 7 Испитивање pH вредности раствора; хидролиза соли и растворљивост

2.ХЕ.2.5.1. Објашњава настајање, последице и поступке за спречавање појаве киселих киша и ефекта стаклене баште; објашњава значај озонског омотача, узрок настанка озонских рупа и последице. 2.ХЕ.2.5.2. Објашњава значај употребе постројења за пречишћавање воде и ваздуха, индустријских филтера, аутомобилских катализатора и сличних уређаја у свакодневном животу и индустрији. 2.ХЕ.3.5.1. Објашњава методе пречишћавања воде (физичко-механичке, хемијске и биолошке). 2.ХЕ.3.5.2. Објашњава допринос хемије заштити животне средине и предлаже активности којима доприноси очувању животне средине.	- примењује сигурне лабораторијске технике у руковању, складиштењу и одлагању лабораторијског прибора и хемикалија сагласно принципима зелене хемије; - примењује физичко-хемијске методе квалитативне и квантитативне анализе; - моделима, графички и табеларно приказује и објашњава податке о својствима и променама супстанци; - кванитативно тумачи хемијске промене и процесе у реалном контексту.	соли Лабораторијске вежбе 8 и 9 Добијање водоника; напонски низ елемената, реакције метала и водених раствора соли
		МЕТАЛИ S-, P- И D-БЛОКА ПЕРИОДНОГ СИСТЕМА ЕЛЕМЕНАТА Метали 1. и 2. групе. Метали p-блока (Al, Sn, Pb) и d-блока (Cr, Mn, Fe, Cu, Zn, Ag). Добијање метала. Електрохемијски процеси. Легуре. Двогубе соли. Демонстрациони огледи: - реакције натријума и калијума с водом; Лабораторијске вежбе 10 и 11 Доказивање јона калцијума, магнезијума, баријума; доказивање јона алкалних и земноалкалних метала у пламену Лабораторијска вежба 12 Хемијска својства алуминијума; добијање и амфотерност алуминијум-хидроксида Лабораторијске вежбе 13 и 14 Добијање и својства гвожђе(III)-хидроксида; калијум-перманганат и калијум-дихромат као оксидациона средства; хромат-дихромат равнотежа; реакција бакар(II)-сулфата са раствором натријум-хидроксида; добијање сребрног огледала Лабораторијске вежбе 15 и 16 Електролиза раствора натријум-хлорида, натријум-сулфата, бакар(II)-хлорида или бакар(II)-сулфата
		КОМПЛЕКСИ Номенклатура. Дисоцијација. Својства, налажење и примена. Демонстрациони огледи: - демонстрирање узорака комплексних соли. Лабораторијска вежба 17 Доказивање јона гвожђа и јона бакра; утицај концентрације раствора на стварање комплексног јона
		НЕМЕТАЛИ, МЕТАЛОИДИ И ПЛЕМЕНИТИ ГАСОВИ Неметали: угљеник, азот, фосфор, сумпор и халогени елементи. Металоиди: B и Si. Племенити гасови. Демонстрациони огледи: - реакција хлороводоничне киселине са калцијум-карбонатом и натријум-ацетатом; Лабораторијска вежба 18 Добијање и испитивање својстава угљеник(IV)-оксида; доказна реакција са баријум-хидроксидом; адсорпциона моћ активног угља Лабораторијске вежбе 19 и 20 Реакције воденог раствора натријум-силиката са солима (кристалохидратима) и са киселинама; доказне реакције за карбонате и ацетате Лабораторијске вежбе 21 и 22

		Добијање и својства амонијум-хлорида и доказивање амонијум-катјона; доказне реакције за нитрате, сулфате, хлориде, бромиде и јодиде
		Лабораторијске вежбе 23 и 24 Раздвајање и доказивање јона из смеше Лабораторијске вежбе 25 и 26 Квалитативна анализа непознате супстанце Лабораторијске вежбе 27 и 28 Добијање сумпор(IV)-оксида; добијање пластичног сумпора; дехидратациона својства концентроване сумпорне киселине; добијање кисеоника; својства водоник-пероксида Лабораторијске вежбе 29 и 30 Квантитативна хемијска анализа, пример титрације Лабораторијске вежбе 31 и 32 Волуметријско одређивање хлороводоничне киселине стандардним раствором натријум-хидроксида Лабораторијске вежбе 33 и 34 Гравиметријска анализа, гравиметријско одређивање сулфата у облику баријум-сулфата и гравиметријско одређивање гвожђа
		ИНДУСТРИЈСКИ ПРОЦЕСИ Металургија. Неорганска хемијска индустрија. Вода за градску употребу. Грађевински материјали. Вештачка ђубрива. Лабораторијске вежбе 35 и 36 Тврдоћа воде; упоређивање тврдоће дестиловане воде и воде за пиће; омекшавање воде
		НЕОРГАНСКЕ ЗАГАЂУЈУЋЕ СУПСТАНЦЕ Киселе кише. Ефекат стаклене баште. Рециклажа и ремидијација. Лабораторијска вежба 37 Рециклирање алуминијума и папира

УПУТСТВО ЗА ДИДАКТИЧКО-МЕТОДИЧКО ОСТВАРИВАЊЕ ПРОГРАМА

Програм наставе и учења Хемије првенствено је оријентисан на процес учења и остваривање исхода. Исходи су искази о томе шта ученици умеју да ураде на основу знања која су стекли учећи хемију. Они омогућавају да се циљ наставе хемије достигне у складу са предметним и међупредметним компетенцијама и стандардима постигнућа. Исходи представљају ученичка постигнућа и као такви су основна водиља наставнику који креира наставу и учење. Програм наставе и учења хемије је тематски конципиран. За сваку тему предложени су кључни појмови садржаја, а ради лакшег планирања наставе предлаже се оријентациони број часова по темама:

друштвено-језички смер - 37 часова

Неорганске и органске супстанце у живој и неживој природи - 3 часа; Хемија елемената и једињења - 30 часова; Хемијски аспекти загађивања животне средине - 4 часа.

општи тип - 37 часова

Неорганске супстанце у неживој и живој природи - 2 часа; Периодична својства елементарних супстанци - 2 часа; Хемијске реакције и периодичност. Водоник и хидриди. Кисеоник, оксиди и пероксиди - 8 часова; Метали s-, p- и d-блока Периодног система елемената - 9 часова; Неметали, металоиди и племенити гасови - 9 часова; Индустријски процеси и неорганске загађујуће супстанце - 7 часова.

природно-математички смер - 74 часа

Неорганске супстанце у неживој и живој природи - 3 часа; Периодична својства елементарних супстанци - 4 часа; Хемијске реакције и периодичност. Водоник и хидриди. Кисеоник, оксиди и пероксиди - 10 часова; Метали s-, p- и d-блока Периодног система елемената - 17 часова; Комплекси - 4 часа; Неметали, металоиди и племенити гасови - 14 часова; Индустријски процеси - 16 часова; Неорганске загађујуће супстанце - 6 часова.

I. ПЛАНИРАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Програм наставе и учења оријентисан на исходе наставнику даје већу слободу у креирању и осмишљавању наставе и учења. При планирању наставе и учења важно је имати у виду да се исходи разликују по потребном времену за њихово постизање. Неки се лакше и брже могу остварити, али је за већину исхода потребно више времена и више различитих активности. Потребно је да наставник за сваку наставну јединицу, у фази планирања и писања припреме за час, у односу на одабрани исход, дефинише исходе специфичне за дату наставну јединицу. Препорука је да наставник планира и припрема наставу самостално и у сарадњи са колегама због успостављања корелација са предметима. У фази планирања наставе и учења треба имати у виду да је уџбеник наставно средство и да он не одређује садржаје предмета. Препоручен је број часова за реализацију сваке теме који укључује демонстрационе огледе. Број лабораторијске вежбе наведен је уз предлог њеног садржаја. Формирање појмова треба базирати на демонстрационим огледима и лабораторијским вежбама. Ако у школи не постоје супстанце за извођење предложених демонстрационих огледа и лабораторијских вежби, огледи се могу извести са доступним супстанцама.

II. ОСТВАРИВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

У целокупном наставном процесу у области неорганске хемије важно је стално успостављати везе са претходно ученим садржајем опште хемије. Садржаји неорганске хемије пружају могућност за оспособљавање ученика да користе податке из Периодног система елемената и повезују структуру електронског омотача атома са својствима елемената. У току школске године ученици могу да, упоредо са изучавањем елемената, самостално попуњавају табеле Периодног система тако што ће уписивати, на пример, симболе најзаступљенијих елемената,

оксидационе бројеве, различитим бојама обележавати врсте елемената, агрегатна стања, врсте оксида које одређени елементи граде, формуле киселина и база, и друге податке који указују на периодична својстава елемената и њихових једињења. Наставне теме су конципиране с циљем да се ученици стално подстичу да пореде својства неорганских супстанци, увиђају сличности и разлике, и доводе их у везу с положајем елемената у Периодном систему.
Лабораторијске вежбе се организују с половином одељења, а ученици их изводе у пару или групи до четири ученика. Током вежби ученици примењују научни метод и максимално се активирају у планирању, реализацији, елаборацији и тумачењу резултата експеримената.

ПРИРОДНО-МАТЕМАТИЧКИ СМЕР; ОПШТИ ТИП

Неорганске супстанце у неживој и живој природи

Неорганске супстанце у неживој и живој природи је прва наставна тема која има за циљ да ученике уведе у изучавање неорганске хемије: шта је предмет изучавања неорганске хемије, о важности и заступљености неорганских супстанци у свету око нас, о заступљености елемената у Земљиној кори, атмосфери, живим системима, о саставу комерцијалних производа који чине неорганске супстанце, на чијој се употреби заснива функционисање савременог друштва. При томе, потребно је да ученици повезују и у објашњењима користе податке о заступљености хемијских елемената, о стабилности изотопа, о природним и вештачки добијеним елементима, о положају елемената у Периодном систему, налажењу хемијских елемената у природи као елементарних супстанци и у саставу једињења (на пример, кисеоник и азот), или због реактивности искључиво у саставу једињења (на пример, натријум и калијум). Ученици повезују нове информације са претходно стеченим знањем хемије укључујући знање неорганске хемије из основне школе, као и са знањем географије и биологије. Читањем и тумачењем података представљених помоћу графикона и дијаграма о заступљености хемијских елемената у свемиру, Земљиној кори, атмосфери, и у живим бићима ученици развијају једну од међупредметних компетенција - рад са подацима и информацијама. Хемијски састав Земљине коре, атмосфере и вода у природи ученици могу повезивати са градивом географије. Хемијске формуле неорганских супстанци у овој фази учења служе да ученици уоче (не морају да их памте) хемијски састав Земљине коре, стена, минерала и руда, полудрагог и драгог камења. Уколико у школи постоје збирке минерала, оне се могу показати у склопу разматрања ове теме. Ученици разматрају запремински удео гасова у ваздуху, њихово порекло и улогу, које се загађујуће супстанце могу наћи у ваздуху, о густини ваздуха и промени густине с надморском висином. У оквиру теме ученици информативно разматрају податке о води као једној од најважнијих неорганских супстанци: распрострањеност у природи, биљном и животињском свету; агрегатна стања воде; изворска вода; тврда и мека вода; вода за људску употребу; специфичнасвојства воде; значај за живи свет. Разматрање заступљености елемената у живим бићима ученици ослањају на познавање која једињења улазе у састав живих бића. Поред најзаступљенијих неметала (O, C, H, N) чија се једињења налазе у живим бићима, они се информишу о биогеним металима (јон гвожђа у саставу хемоглобина, калцијума у саставу костију, натријума у телесним течностима, магнезијума у хлорофилу итд.).
Ученици могу посматрати демонстрације узорака стена, руда и минерала, нерганских супстанци и комерцијалних производа (на пример, графит, племенити метали, различите легуре, кухињска со, сода-бикарбона, креч, сона киселина, водоник-пероксид, шумеће таблете са различитим садржајем јона). Они би требало да знају да су неорганске супстанце у саставу грађевинских материјала, вештачких ђубрива, силикона и других материјала. Декларације производа су један од контекста за истицање важности познавања хемијских симбола и формула, као и пиктограми који упућују како се производ правилно користи, складишти или одлаже. Тиме ученици развијају навику да се приликом коришћења одређених супстанци и производа придржавају упутстава за употребу и развијају одговорност да адекватно користе и одлажу супстанце (производе).
На првим часовима лабораторијских вежби ученици разматрају правила понашања у хемијској лабораторији, развијају вештине правилног руковања лабораторијским посуђем и прибором, и извођења основних лабораторијских техника рада. Ученици примењују поступке за раздвајање састојака смеша (цеђење, декантовање, таложење, одвајање помоћу магнета, испаравање, кристализација, дестилација и сублимација).

Периодична својства елементарних супстанци

У оквиру друге теме ученици повезују знање стечено у првом разреду о структури атома, хемијским везама, међумолекулским интеракцијама, месту елемената у Периодном систему, са структуром елементарних супстанци (алотропским модификацијама), физичким својствима и физичким променама. Повезују макроскопски, субмикроскопски и симболички ниво користећи различита представљања састава и структуре неорганских супстанци. Ученици индентификују положај елемента у s-, p-, d- и f- блоку, објашњавају поделу елемената на метале, неметале, металоиде и племените гасове, описују физичка својства метала и повезују их са структуром њихових атома и металним кристалним решеткама, описују физичка својства неметала и објашњавају податке приказане табеларно и графички о вредностима за температуре топљења и кључања неметала, густине и растворљивости, узимајући у обзир тип хемијске везе и/или међучестичне интеракције у аморфним и кристалним облицима. Ученици би требало да објашњавају правилности у промени својстава, као и одступања. Они могу посматрати различите 2D и 3D моделе аморфне и кристалне структуре неметала, металне кристалне решетке и видео клипове који приказују улогу делокализованих електрона. Ученици описују физичка својства металоида по којима су слични, односно разликују се од метала и неметала. При објашњавању физичких промена (промена агрегатног стања и растварање) очекује се да ученици примењују знање о хемијским везама и међумолекулским интеракцијама, стечено у претходном разреду. Испитивање физичких својстава метала, на пример, Zn, Ag, Au, Cu, Al, Pb, Sn и Fe, и неметала, на пример, графита, сумпора и јода, може обухватити опис њиховог изгледа, испитивање тврдоће и могућности обликовања, магнетичности, проводљивости топлоте и електричне струје, као и експериментално одређивање густине наведених метала.

Хемијске реакције и периодичност. Водоник и хидриди. Кисеоник, оксиди и пероксиди

У оквиру теме ученици повезују знање стечено у 1. разреду са хемијским својствима и хемијским променама елемената и њихових једињења. Од њих се очекује да упоређују и објашњавају сличности и разлике у хемијским својствима метала, неметала и металоида у s-, p- и d-блоковима на основу електронске конфигурације и у контексту периодичних трендова (атомски полупречник, енергија јонизације, афинитет према електрону и електронегативност), да објашњавају који тип хемијске везе елементи могу да граде у једињењима, наелектрисање катјона метала и анјона неметала, која су оксидациона стања елемента најстабилнија, да упоређују редукциона својства метала, редукциона и оксидациона својства неметала, као и периодичност својстава неорганских једињења које ови елементи граде. Ученици разматрају периодичност у хемијским својствима и променама елемената, на примерима реакција метала и неметала са водоником и кисеоником, и кроз промену својстава хидрида и оксида елемената у оквиру истих група и периода. Уз писање одговарајућих хемијских једначина и именовање производа, очекује се да ученици идентификују тип хемијске везе у производима, да претпостављају њихова киселинско-базна својства и да уочавају периодичност у промени тих својстава. Ученици би требало да уочавају разлику у реактивности елемената у поменутим реакцијама, за које елементе је потребно довести енергију да би реаговали и какав је састав реакционих система. Од њих се очекује сврставање неорганских једињења у киселине и базе према Аренијусовој и протолитичкој теорији, писање хемијских формула и давање назива, класификовање база на монохидроксилне и полихидроксилне, неорганских киселина на кисеоничне и безкисеоничне, разликовање монопротичних од полипротичних, орто- од мета-, јаких од слабих, стабилних од нестабилних, уочавање периодичности промене јачине киселина, како електронегативност елемента, оксидациони број неметала, број атома кисеоника у молекулу, наелектрисање јона утичу на јачину неорганских киселина и, према томе, на вредности за константу дисоцијације. Такође, очекује се да упоређују јачину база. У оквиру теме ученици увежбавају номенклатуру соли, и уче о хидролизи неутралних, базних и киселих соли. Од њих се очекује да на основу формуле и назива соли претпоставе киселинско-базна својства раствора соли. Ученици могу утврђивати знање кроз решавање задатака о начинима изражавања квантитативног састава раствора и одређивање pH и pOH вредности раствора. Ученици гимназије општег типа у оквиру теме не уче о пуферима.
Кроз целу тему ученици би требало да уочавају периодичност у реактивности елемената и повезаност различитих класа неорганских једињења. То би требало да илуструју одговарајућим хемијским једначинама. Хемијске једначине би требало да пишу у молекулском и јонском облику. Важни ослонци за разумевање садржаја теме јесу предложени демонстрациони огледи и лабораторијске вежбе. Извођењем лабораторијских вежби ученици се оспособљавају да помоћу индикатора испитају киселинско-базна својства раствора, да се у раду са супстанцама придржавају мера предострожности. При томе они морају да познају поступке који се предузимају у случају повреде киселинама и базама. На крају ове теме, а као увод за следећу, ученици разматрају реактивност елемената на основу њиховог положаја у напонском низу. Редукциона својства метала треба да повежу са појмом електродни потенцијал и да пишу једначине реакција метала са водом, хлороводоничном киселином и воденим растворима соли. Редукциона и оксидациона својства неметала разматрају на примерима водоника,

кисеоника и халогених елемената. Од ученика се очекује да уоче да се неке неорганске супстанце понашају искључиво као редукциона средства, а неке као оксидациона, али и да постоје супстанце које могу бити и оксидациона и редукциона средства у зависности од тога са чим реагују. Ученици могу илустровати зависност оксидоредукционих својстава једињења од оксидационог стања елемента у тим једињењима на примерима једињења азота (NH3/HNO3) или сумпора (H2S/H2SO4).

Метали s-, p- и d-блока Периодног система елемената

У оквиру ове теме ученици детаљније повезују претходно градиво о структури атома метала, месту метала у таблици Периодног система елемената, металној вези, металној кристалној решетки, са физичким и хемијским својствима метала, применом и начинима добијања метала. Ради стицања функционалних знања, потребно је да ученици разматрају информације о примени метала и њихових једињења као комерцијалних производа у различитим контекстима, укључујући и повезивање својстава тих супстанци, односно производа у чији састав улазе, с њиховим утицајем на здравље човека и животну средину. У оквиру теме ученици уче о хемијским изворима електричне струје, као и о хемијским променама изазваним једносмерном електричном струјом.

О својствима метала 1. и 2. групе и њихових најважнијих једињења ученици би требало да уче кроз упоредни преглед. У оквиру тога они би требало да објашњавају базност оксида, јачину хидроксида, и заступљеност једињења метала s-блока у природи, као и да наводе практични значај, односно примену једињења (примена шалитре, кухињске соли, гашеног и негашеног креча, гипса и баријум-сулфата). Добијање метала s- блока може бити оквир за учење о електролизи. Изучавање својстава метала p-блока (Al, Sn и Pb) обухвата њихова редукциона својства (ученици објашњавају реакцију алуминотермије) и амфотерност (ученици објашњавају и хемијским једначинама представљају реакције метала, њихових оксида и хидроксида са киселинама и растворима алкалних хидроксида). Очекује се да ученици именују настале соли. За ученике гимназије општег типа није предвиђено учење садржаја који се односе на калај и једињења калаја.

Приликом изучавања својстава метала d-блока (Cr, Mn, Fe, Cu, Zn и Ag) очекује се да ученици на основу изведених огледа и запажања састављају оксидоредукционе једначине реакција метала (гвожђа, бакра и цинка) са разблаженим, односно концентрованим киселинама чији анјони имају оксидациона својства, да закључују шта су производи реакција зависно од концентрације киселина (које соли настају, који је оксидациони број метала, који се оксиди сумпора и азота издвајају), да ли долази до пасивизације метала у контакту с киселинама и од чега то зависи.

Очекује се да ученици упоређују физичка и хемијска својства метала и њихових легура (отпорност на корозију, проводљивост топлоте и електричне струје, ковност, могућност обликовања, отпорност на ломове, еластичност, тврдоћа), да описују зашто се метали (укључујући и племените) легирају, тј. да повезују с практичном применом. На различитим примерима легура ученици би требало да разматрају везу између њиховог састава и практичне примене, али се не очекује да наводе масену процентуалну заступљеност легирајућих елемената.

Посматрањем демонстрационих огледа ученици би требало да уоче разлике хемијских својстава метала s-, p- и d- блока Периодног система елемената, да примене одговарајућу физичко-хемијску методу квалитативне и квантитативне анализе за испитивање одређене супстанце, и да применом техника квалитативне хемијске анализе одреде елементе/јоне.

Комплекси

У оквиру теме ученици уче о структури, номенклатури и дисоцијацији комплекса, на примерима соли које дисоцијацијом дају комплексан анјон и комплексан катјон.

Ова тема није предвиђена за ученике гимназије општег типа. Они о структури, номенклатури и дисоцијацији комплекса сазнају при изучавању појединих хемијских својстава метала p- и d-блока Периодног система елемената, односно једињења која граде.

Неметали, металоиди и племенити гасови

У оквиру ове теме ученици настављају да повезују својства елемената и њихових једињења са практичном применом. То обухвата писање једначина хемијских реакција у којима су производи једињења, описивање њихових физичких и хемијских својства, и практичне примене.

Индустријски процеси

Ученици би требало да уоче да је развијеност хемијске производње показатељ нивоа развијености друштва, да хемијски производи представљају стално окружење савременог човека. У оквиру теме они би требало да уче о поступцима добијања гвожђа, сумпорне киселине, натријум-карбоната, калијум-нитрата, калцијум-оксида, калцијум-хидроксида, HCl и NH3. Очекује се да ученици приликом објашњавања зашто су неке технологије производње метала у елементарном стању прихватљивије од других, узимају у обзир економски ефекат производње, и утицај производње на здравље људи и животну средину. Очекује се да они хемијским једначинама представљају добијање метала из руда, да објашњавају како се остала једињења настала при тој производњи могу искористити за добијање других супстанци тако да имају што мањи негативан утицај на животну средину. При томе ученици би требало да примењују знање, да се енергетске промене и брзина хемијских реакција могу описати квантитативно, да се ефикасност хемијских реакција може побољшати применом оптималних услова, да је хемијска равнотежа динамична, да систем у равнотежи реагује на промену услова на предвидљив начин, што се примењује у хемијској индустријској производњи.

Неорганске загађујуће супстанце

При разматрању загађивања животне средине ученици би требало да сагледају сложеност проблема, да он обухвата узрок, интензитет, трајање, здравствене, еколошке, економске, естетске и друге ефекте, а да производња хране, енергије, лекова, материјала, неопходних за опстанак човека, обухвата поступке и хемијске реакције у којима настају потребни производи, а уз њих и супстанце које се могу означити као отпад, због чега се све више различитих супстанци може наћи у природи. Потребно је да ученици уочавају да супстанце доспевањем у животну средину, зависно од њихових физичких и хемијских својстава, могу изазвати промене, мањег или већег интезитета, као и да почетна промена може покренути серију других промена.Ученици би требало да идентификују загађујуће неорганске супстанце које могу изазвати нарушавање квалитета животне средине и изворе загађивања, тј. места на којима оне улазе у животну средину (димњак, излазне цеви отпадне воде, незаштићене депоније отпадног материјала). У разматрању процеса изазваних загађујућим супстанцама, важно је да ученици уочавају да се за сагледавање њиховог утицаја на животну средину морају узети у обзир и бројни природни фактори (промена температуре, кретање ваздуха, промена влажности ваздуха, кретање воде, итд), као и интеракције до којих долази истовременим испуштањем више загађујућих супстанци, да је потребно пратити међусобну повезаност процеса у животној средини, да промена у једном сегменту животне средине изазива одређене промене у свим осталим сегментима. У оквиру теме потребно је да ученици разматрају мере које се могу предузети у циљу спречавања загађивања ваздуха, воде и земљишта.

Ученици гимназије општег типа у оквиру једне теме Индустријски процеси и неорганске загађујуће супстанце разматрају предложени садржај (видети табелу), што значи да би планирање наставе требало да обезбеди интеграцију садржаја.

ДРУШТВЕНО-ЈЕЗИЧКИ СМЕР

Ученици гимназије друштвено-језичког смера целокупно предвиђено градиво би требало да уче тако да формирају базичну хемијску писменост која ће им бити ослонац у разумевању физичких и хемијских својстава супстанци с којима могу доћи у контакт у свакодневном животу, као и оних које представљају биолошки важна једињења. На таквој основи они би требало да доносе одлуке како ће правилно, односно безбедно руковати супстанцама, да не угрозе сопствено здравље, као и да начином њиховог одлагања не угрозе животну средину. Поред тога, стечена знања би требало да омогуће праћење информација из науке, разумевање важности науке и технологије за развој друштва, за доношење одлука, односно прављење избора у циљу одговорнијег односа према сопственом здрављу и животној средини. Због тога се додатна пажња мора посветити интеграцији садржаја из области неорганске хемије, органске хемије и биохемије, и кроз те садржаје, као теоријски оквир који пружа објашњења за својства и промене супстанци, уградити садржаје опште хемије.

Неорганске и органске супстанце у живој и неживој природи

У оквиру теме ученици би требало да сазнају о распростањености неорганских и органских супстанци у неживој и живој природи. Важно је да они успоставе везе између распрострањености супстанци у природи и њихове експлоатације за различите потребе друштва. Они би требало да уоче које супстанце изграђују жива бића и каква је њихова улога у живим организмима. Разматрање тог садржаја требало би да обезбеди ученицима увид зашто је важно учење тема у наставку, колико су оне релевантне за њих, за друштво и да их мотивише за учење хемије. За ову и наредне теме посебно важан ослонац у формирању појмова су демонстрациони огледи и лабораторијске вежбе.

Хемија елемената и једињења

О елементима ученици би требало да уче повезујући структуру елементарних супстанци, својстава и практичну примену. У овој теми ученици би требало у прегледу да уче о основним својствима изабраних метала s-, p- и d-блока Периодног система елемената и њиховим једињењима, оксидима и хидроксидима који имају практични значај. Након прегледа заједничких својстава неметала, ученици уче о својствима водоника, кисеоника, угљеника, азота, сумпора и фосфора, и њихових оксида, киселина и соли који имају практични значај (укључујући амонијак), али могу бити и загађујуће супстанце у животној средини. О физичким својствима угљоводоника ученици могу учити кроз заједнички преглед, а затим разматрати разлике у хемијским својствима зависно од разлике у врсти ковалентне везе између атома угљеника у молекулима угљоводоника. Важно је да ученици уче о практичном значају угљоводоника. Учење о органским једињењима са кисеоником и азотом потребно је да обухвати и биолошки важна органска једињења.

С обзиром на то који је број часова предвиђен наставним планом за други разред гимназије друштвено-језичког смера, лабораторијске вежбе се морају тако поставити да се њиховим извођењем формирају појмови предвиђени овом темом.

Хемијски аспекти загађивања животне средине

Током учења градива из неорганске и органске хемије потребно је да ученици сазнају које од изучаваних супстанци могу бити загађујуће за ваздух, воду и земљиште, и какав је њихов утицај на екосистем. Ученици би требало да развијају одговоран однос према очувању животне средине, што обухвата да се придржавају ознака опасности, упозорења и обавештења при употреби и складиштењу производа с којима долазе у контакт код куће, у школи или с којима ће бити у контакту на будућем радном месту (средства за дезинфекцију, вештачка ђубрива, боје и лакови, плинске боце, бензин).

У оквиру теме ученици би требало да примене стечено знање из неорганске и органске хемије, и да описују својства и промене загађујућих супстанци када из извора загађења доспеју у животну средину, као и мере које се могу предузети у циљу спречавања загађивања ваздуха, воде и земљишта.

III. ПРАЋЕЊЕ И ВРЕДНОВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

У настави оријентисаној на достизање исхода вреднује се процес и продукти учења. Приликом сваког вредновања постигнућа потребно је ученику дати повратну информацију која помаже да разуме грешке и побољша учење и резултат. Свака активност је прилика за процену напредовања и давања повратне информације (формативно проверавање), а ученике треба оспособљавати да процењују сопствени напредак у остваривању исхода предмета. Тако, на пример, питања у вези с демонстрацијом огледа, ученичка запажања, објашњења и закључци, могу бити један од начина формативног проверавања. Анализа ученичких одговора пружа увид у то како они примају информације из огледа и издвајају битне, анализирају ситуације, повезују хемијске појмове и појмове формиране у настави других предмета у формулисању објашњења и извођењу закључака о својствима и променама супстанци. Таква пракса праћења напредовања ученика поставља их у позицију да повезују и примењују научне појмове у контекстима обухваћеним демонстрираним огледима, доприноси развоју концептуалног разумевања и критичког мишљења, и припрема ученике да на тај начин разматрају својства и промене супстанци с којима су у контакту у свакодневном животу.

Праћење напредовања ученика требало би да обухвати све нивое презентовања хемијских садржаја: макроскопски, честични и симболички ниво. Питањима би требало подстицати ученике да предвиде шта ће се десити, да оправдају избор, објасне зашто се нешто десило и како се десило, повежу различите области садржаја, препознају питања постављена на нови начин, извуку корисне податке, али и да процењују шта нису разумели. Ученике би требало охрабривати да презентују, објашњавају и бране стратегије које користе у решавању проблема. Тиме се они подстичу да реструктуирају и организују садржај на нов начин, издвајају релевантан део садржаја за решавање проблема, цртају дијаграме, анализирају везе између компоненти, објашњавају како су решили проблем или трагају за различитим начинима решавања проблема. Улога наставника је да води питањима или сугестијама резоновање ученика, као и да пружа повратне информације. На основу резултата праћења и вредновања, заједно са ученицима треба планирати процес учења.

Оцењивање (сумативно проверавање) је саставни део процеса наставе и учења којим се обезбеђује стално праћење остваривања циља, исхода и стандарда постигнућа. Ученик се оцењује на основу усмене провере постигнућа, писмене провере и практичног рада. Важно је да активности ученика у процесу наставе и учења, формативног и сумативног проверавања буду усаглашене према очекиваним исходима, и да се приликом оцењивања од ученика не очекује испуњавање захтева за које нису имали прилику да током наставе развију потребна знања и вештине.

Наставник континуирано прати и вреднује, осим постигнућа ученика, и процес наставе и учења, као и себе и сопстевени рад. Преиспитивање наставе према резултатима које постижу ученици је важна активност наставника и подразумева промену у методама наставе и учења, активностима и задацима ученика, изворима за учење, наставним средствима, тако да се ученицима обезбеди напредовање ка бољим постигнућима.

РАЧУНАРСТВО И ИНФОРМАТИКА

Циљ учења Рачунарства и информатике је стицање знања, овладавање вештинама и формирање вредносних ставова који доприносе развоју информатичке писмености неопходне за даље школовање, живот и рад у савременом друштву. Усвајањем концепата из рачунарских наука, ученик развија способност апстрактног и критичног мишљења о аутоматизацији послова уз помоћ информационо-комуникационих технологија и развија способност ефективног коришћења технологије на рационалан, етичан и безбедан начин.

ОПШТА ПРЕДМЕТНА КОМПЕТЕНЦИЈА

Учењем наставног предмета Рачунарство и информатика ученик је оспособљен да примени стечена знања и вештине из области информационо-комуникационих технологија (ИКТ) ради испуњавања постављених циљева и задатака у свакодневном животу, даљем школовању и будућем раду. Развио је способност апстрактног и критичног мишљења уз помоћ ИКТ. Развио је дигиталну писменост и позитивне ставове према рачунарским наукама.

Основни ниво

Ученик користи ИКТ за свакодневну комуникацију, прикупљање и размену информација. Примењује поступке и правила безбедног понашања и представљања на мрежи, самостално претражује и проналази информације. Процењује могућности и ризике употребе ИКТ у решавању једноставних проблема из свакодневног живота. Ученик уочава проблем, рашчлањује га, дефинише и спроводи кораке за његово решавање уз примену адекватно одабраног софтверског алата. Коришћењем ИКТ ученик спроводи елементарне анализе података и графички представља добијене резултате.

Средњи ниво

Коришћењем ИКТ-а ученик примењује сложеније анализе података. Ученик разуме основне алгоритме, уме да их примени, комбинује их, и креира сопствене алгоритме за анализу серије/групе података. Ученик правилно користи податке у погледу поверљивости и заштите интегритета података.

Напредни ниво

Ученик користи ИКТ за самостално решавање сложенијих проблема из свакодневног живота. Организује веће количине података на начин погодан за обраду. Примењује анализу и обраду података у реалним проблемима. Осмишљава стратегије анализа и обрада података у циљу извлачења релевантних информација из података. Изводи закључке на основу добијених резултата спроведених анализа. Примењује програме и стратегије за заштиту и спречавање злоупотребе дигиталног идентитета.

СПЕЦИФИЧНЕ ПРЕДМЕТНЕ КОМПЕТЕНЦИЈЕ

Специфичне предметне компетенције представљају опис специфичних способности ученика које му омогућавају да развије општу предметну компетенцију. Подразумевају способност за одговорно коришћење информационо-комуникационих технологија уз препознавање потенцијалних ризика и опасности. Специфичне компетенције обухватају способност за брзо, ефикасно и рационално проналажење информација коришћењем дигиталних уређаја, као и њихово критичко анализирање, складиштење и преношење и представљање у графичком облику.

Програми за табеларна израчунавања

Основни ниво

Ученик креира и форматира радну табелу, уноси податке и израчунава елементарне статистике (збир, просек, минимум, максимум, једноставно сортирање података), уме да прочита податке из готових графикона и да направи жељене измене.

Средњи ниво
Ученик примењује сложеније анализе података (сложеније функције, апсолутно и релативно адресирање, сортирање и филтрирање података по више критеријума) и разуме добијене резултате. Креира и форматира сложеније графиконе. Припрема и штампа радну табелу.
Напредни ниво
Ученик самостално одређује начин решавања проблема (одређује податке које треба прикупити, начин њихове организације у табеле и врсте анализе и визуализације погодне за одређену врсту проблема). Користи стечена знања за решавање реалних различитих проблема и изводи закључке на основу спроведених анализа.
Рад са подацима у текстуалном програмском језику
Основни ниво
Ученик уочава сличности и правила са радом у програму за рад са табелама. Ученик уноси серије података задавањем конкретних података у програмском коду и приказује их графички (у облику линијског, стубичастог и секторског графикона). Помоћу библиотечких функција израчунава основне дескриптивне статистике серија податка (збир, просек, минимум, максимум, …) и сортира податке. Уноси табеларне податке задавањем конкретних података у програмском коду и графички приказује податке из табеле.
Средњи ниво
Применом библиотечких функција врши анализу табеларно представљених података по врстама и колонама, врши сортирање података по неком критеријуму, филтрира податке и израчунава статистике филтрираних података. Уноси и учитава серије података из локалних или удаљених датотека. Обрађене податке уписује у датотеке. Чита и анализира податке из више датотека.
Напредни ниво
Примењује анализу и обраду података у реалним проблемима. Организује веће количине података на начин погодан за обраду. Осмишљава стратегије анализа и обрада података у циљу извлачења релевантних информација из података. Изводи закључке на основу добијених резултата.
Програмирање
Основни ниво
У петљи учитава серије података са стандардног улаза и уме да имплементира алгоритме за одређивање основних статистика података (збира, производа, минимума, максимума). Врши трансформације серија података пресликавањем сваког податка применом одређене функције.
Средњи ниво
Прилагођава основне алгоритме конкретном проблему који се решава (нпр. на основу алгоритма проналажења максимума дизајнира и имплементира алгоритам проналажења другог елемента по величини). Гранањем унутар петље врши филтрирање података по неком задатом критеријуму. Алгоритмом линеарне претраге проверава да ли у подацима постоје елементи који задовољавају дати услов.
Напредни ниво
Имплементира анализе дводимензионих података коришћењем угнежђених петљи. Имплементира сортирање низа података неким елементарним алгоритмом (нпр. сортирањем селекцијом или сортирањем уметањем).

Разред	Други
Недељно фонд часова	2 часа
Годишњи фонд часова	74 часова
ИСХОДИ По завршетку разреда ученик ће бити у стању да:	ТЕМА и кључни појмови садржаја програма
- разлику је типове података; - унесе и мења податке у табеле; - користи апсолутно и релативно адресирање; - сортира и филтрира податке по задатом критеријуму; - користи формуле за израчунавање статистика; - представи визуелно податке на одговарајући начин; - форматира табеле и одштампа их; - унесе серију (низ) података; - изврши једноставне анализе низа података (израчуна збир, просек, проценте, ...); - графички представи низове података (у облику линијског, стубичастог или секторског дијаграма); - унесе табеларне податке или их учита из локалних или удаљених датотека и сними их; - изврши основне анализе и обраде табеларних података (по врстама и по колонама); - изврши основне обраде табеларних података (сортирање, филтрирање, ...); - имплементира основне алгоритме над једнодимензионим и дводимензионим серијама података; - примени угнежђене петље; - разуме принцип функционисања неколико алгоритама сортирања; - примењује сортирања за анализу података; - чита, анализира и уписује садржаје у текстуалну датотеку; - обрађује више датотека у структури директоријума.	ПРОГРАМИ ЗА ТАБЕЛАРНА ИЗРАЧУНАВАЊА Унос различитих типова података у табелу (нумеричких, текстуалних, датум, време....). Појам адресе и различите могућности (апсолутна и релативна адреса). Сортирање и филтрирање података. Примена формула за израчунавање статистика. Условно форматирање табела. Изведене табеле. Визуализација података. Форматирање табеле и припрема за штампу.
	РАД СА ПОДАЦИМА У ТЕКСТУАЛНОМ ПРОГРАМСКОМ ЈЕЗИКУ Програмски језици и окружења погодни за анализу и обраду података (Jupyter, Octave, R, ...). Унос података у једнодимензионе низове. Једноставне анализе низова података помоћу библиотечких функција (сабирање, просек, минимум, максимум, сортирање, филтрирање). Графичко представљање низова података. Унос и представљање табеларно записаних података. Анализе табеларно записаних података (нпр. просек сваке колоне, минимум сваке врсте, ...). Обраде табеларно записаних података (сортирање, филтрирање, ...).
	ПРОГРАМИРАЊЕ Основни алгоритми над серијама података (бројање, одређивање збира, производа, просека, минимума, максимума, линеарна претрага, филтрирање...). Угнежђене петље. Сортирање и примена.

	Рад са датотекама и директоријумима.

УПУТСТВО ЗА ДИДАКТИЧКО-МЕТОДИЧКО ОСТВАРИВАЊЕ ПРОГРАМА

Настава се изводи у двочасу, са половином одељења у рачунарском кабинету, у групама не већим од 15 ученика.
На почетку наставе урадити проверу нивоа знања и вештина ученика, која треба да послужи као оријентир за организацију и евентуалну индивидуализацију наставе.
При реализацији програма дати предност пројектној, проблемској и активно оријентисаној настави, кооперативном учењу, изградњи знања и развоју критичког мишљења. Уколико услови дозвољавају дати ученицима подршку хибридним моделом наставе (комбинацијом традиционалне наставе и електронски подржаног учења), поготово у случајевима када је због разлика у предзнању потребна већа индивидуализација наставе.
Предложени број часова по темама је оквирни, на наставнику је да процени потребан и довољан број часова по темама узимајући у обзир знања и вештине који ученици имају из претходног школовања и животног искуства. Препорука је да наставник, у зависности од могућности ученика и рачунарске опреме, процени и комбинује у току сваког двочаса различите наставне методе и облике рада као што су самостални рад ученика (по принципу један ученик - један рачунар), рад у паровима (два ученика истовремено и заједно решавају конкретне задатке), рад у мањим групама (почетна анализа и идеје за методе решавања), као и рад са целом групом када наставник објашњава, приказује, демонстрира и кроз дискусију уводи ученике у нове области.

I. ПЛАНИРАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Програм усмерава наставника да наставни процес конципира у складу са дефинисаним исходима, односно да планира како да ученици остваре исходе, и да изабере одговарајуће методе, активности и технике за рад са ученицима. Дефинисани исходи показују наставнику и која су то специфична знања и вештине која су ученику потребна за даље учење и свакодневни живот. Приликом планирања часа, исходе предвиђене програмом треба разложити на мање и на основу њих планирати активности за конкретан час. Треба имати у виду да се исходи у програму разликују, да се неки могу лакше и брже остварити, док је за одређене исходе потребно више времена, активности и рада на различитим садржајима. Исходе треба посматрати као циљеве којима се тежи током једне школске године. Наставу у том смислу треба усмерити на развијање компетенција, и не треба је усмерити само на остваривање појединачних исхода.
При обради нових садржаја треба се ослањати на постојеће искуство и знање ученика, и настојати, где год је то могуће, да ученици самостално откривају математичке правилности и изводе закључке. Основна улога наставника је да буде организатор наставног процеса, да подстиче и усмерава активност ученика. Ученике треба упућивати да користе уџбеник и друге изворе знања, како би усвојена знања била трајнија и шира, а ученици оспособљени за примену у решавању разноврсних задатака.
На часовима треба комбиновати различите методе и облике рада, што доприноси већој рационализацији наставног процеса, подстиче интелектуалну активност ученика и наставу чини интересантнијом и ефикаснијом. Препоручује се коришћење интерактивних метода, пројектне, проблемске и истраживачке методе, рад на референтном тексту, (истраживање по кључним речима, појмовима, питањима), дискусију, дебату и др. Заједничка особина свих наведених метода је да оне активно ангажују ученика током наставе, а процес учења смештају у различите и разнолике контексте. Избор метода и облика рада, као и планирање активности ученика зависи од наставних садржаја које треба реализовати на часу и предвиђених исхода, али и од специфичности одређеног одељења и индивидуалних карактеристика ученика.

II. ОСТВАРИВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Централна тема наставе рачунарства и информатике у другом разреду је анализа и обрада података. Тема се обрађује на кроз три различита приступа. Први приступ је употреба програма за табеларна израчунавања (нпр. Microsoft Excel, LibreOffice Calc) уз коришћење њихових уграђених могућности за анализу и обраду података (уграђене функције уз коришћење специјализованог графичког-корисничког интерфејса). Други приступ је употреба специјализованих програмских језика и окружења (нпр. Jupyter/Python, Matlab, Octave, R) уз употребу уграђених, библиотечких функција за анализу и обраду података. На крају, трећи приступ је употреба класичних програмских језика и ручна имплементација основних алгоритама за анализу и обраду података. Имајући ово у виду, исте или веома сличне задатке је могуће решавати кроз сва три приступа, на различите начине. На пример, задатак сортирања списка ученика по броју поена на контролном задатку се може прво решити његовим уношењем у програм за табеларна израчунавања и задавањем команде једноставним одабиром у менију тј. кликом на дугме, затим се може решити тако што се подаци учитавају у листу или неку другу адекватну структуру података и сортирају позивом библиотечке функције за сортирање и на крају се може решити коришћењем петљи и имплементацијом неког елементарног сортирања. Редослед излагања ових тема не би требало мењати, како би се постигло поступно повећање сложености градива.
Анализа и обрада података представљу веома важну тему готово у свим професијама и извођење закључака на основу података представља изузетно важну вештину свих будућих академских грађана. Стога је пожељно све време инсистирати да ученици доносе закључке на основу података и изведених статистика. Пожељно је да подаци долазе из домена који су блиски и разумљиви ученицима (нпр. електронски дневник, спортски резултати, статистике претраге интернета или посета друштвеним мрежама, временски и географски подаци) и да сами подаци буду што је више могуће реални (могуће их је, на пример, преузимати са портала отворених података Републике Србије https://data.gov.rs/ или са сајта Републичког завода за статистику Србије http://www.stat.gov.rs).
Потребно је да се говори о безбедности и интегритету података, опасностима и начинима заштите права приступа подацима, тј. важно је да ученик правилно користи податке у погледу поверљивости и заштите интегритета података, правилног дељења и управљања подацима. Ова тема треба да се провлачи кроз све три предвиђене области.

Програми за табеларна израчунавања (25 часова)

Упознати ученике са програмима за табеларна израчунавања, њиховим могућностима и основним сценаријима употребе. Објаснити основне појмове у програмима за рад са табелама (табела, врста, колона, ћелија,…) и указати на њихову општост у раду са подацима.
При уношењу података у табелу, објаснити разлику између различитих типова података (нумерички формати, датум и време), као и грешке које могу из тога да настану. У том смислу представити алате за валидацију података, увођењем ограничења која се тичу врсте података или вредности које корисници уносе у ћелију, као и додавања могућности избора из падајуће листе.
Приликом баратања са подацима (означавања ћелија, кретање кроз табелу, премештање, копирање,…), указати на општост ових команди и упоредити их са сличним командама у програмима за обраду текста.
Код трансформација табеле указати на различите могућности додавања или одузимања редова, или колона у табели. Објаснити појам опсега тј. распона ћелија.
Код форматирања приказа податка у ћелији, приказати на примерима могућност различитог тумачења истог нумеричког податка (број, датум, време). Указати на предности условног форматирања које омогућава означавање ћелије одређеном бојом у зависности од вредности ћелије, коришћењем већ уграђених правила као и дефинисање нових правила коришћењем формула.
Такође, нагласити важност доброг приказа података (висине и ширине ћелија, фонта, поравнања) и истицања појединих података или група података раздвајањем различитим типовима линија и бојењем или сенчењем. Представити опције за побољшање прегледности података груписањем редова и колона, као и замрзавањем изабране области како би иста била стално видљива при прегледу остатка садржаја радног листа.
Указати на повезаност података у табели и могућност добијања изведених података применом формула. Објаснити појам адресе и различите могућности референцирања ћелија. Указати на различите могућности додељивања имена подацима или групама података и предности коришћења имена. Приказати функције уграђене у програм и обратити пажњу на најосновније функције, посебно за сумирање, сортирање, филтрирање, а затим показати многобројност и примењивост осталих уграђених функција. Показати математичке, статистичке функције, функције за текст и време, референцирање итд. Примери могу бити статистика одељења, и статистика свих одељења на нивоу школе (или разреда) укључујући просек, успех, успех по предметима, издвајање датума рођења из ЈМБГ, одређивање дана у недељи кад је ученик рођен, ко је најстарији, најмлађи, раздвајање имена и презимена из табеле са уклањањем вишкова знакова (празнине), спајање имена и презимена уз кориговање великих слова тамо где треба, сортирање, филтрирање по различитим захтевима, итд.
Указати на различите могућности аутоматског уношења података у серији.

Посебну пажњу посветити различитим могућностима графичког представљања података. Указати на промене података дефинисаних у табели формулама, и графикону у случају измене појединих података у табели. Указати на могућност накнадних промена у графикону, како у тексту, тако и у размери и бојама (позадине слова, скале, боја, промена величине, лабеле…).
Показати анализу података кроз креирање и примену изведених (пивот) табела. Указати на потребу да подаци морају бити добро припремљени, и како се накнадно пивот табела мења и анализира, чиме се добијају различити погледи на почетни скуп података.
Указати на важност претходног прегледа података и графикона пре штампања, као и на основне опције при штампању.
Све појмове уводити кроз демонстрацију на реалним примерима. Од самог почетка давати ученицима најпре једноставне, а затим све сложеније примере кроз које ће сами практично испробати оно што је демонстрирао наставник.

Рад са подацима у текстуалном програмском језику (16 часова)

Анализа и обрада података коришћењем прилагођених програмских окружења (попут Jupyter/Python, Matlab, Octave, R). Све време вршити поређење овог приступа са решавањем истих задатака помоћу програма за табеларна израчунавања и истицати предности и мане једног у односу на други.
Објаснити начине како се може унети серија (низ) података (навођењем података директно у програмском коду, учитавањем са стандардног улаза или из локалне или удаљене датотеке. Објаснити како се подаци могу графички приказати у облику линијског, стубичастог (хистограм) или секторског (пита) дијаграма. Код формирања графикона објаснити начине форматирања њиховог визуелног приказа (нпр. постављање боја графикона, ознака на осама, легенди, ...). Приказати и могућности истовременог приказа више графикона. На пример, на истом графикону приказати просечне температуре током 12 месеци у једном граду северног умереног, једном граду жарког и једног граду јужног умереног појаса (нпр. у Београду, Најробију и Мелбурну), паралелни приказ просечне оцене ученика и број изостанака по одељењима, итд.
Приказати основне анализе података извођењем елементарних дескриптивних статистика применом одговарајућих већ дефинисаних функција (збира, просека, минимума, максимума, ...). На пример, на основу серије висина ученика одељења одредити висину најнижег и висину највишег ученика, као и просечну висину ученика.
Осим једнодимензионалних серија података приказати и рад са вишедимензионалним, табеларно записаним подацима. Приказати креирање, унос, анализу и обраду табеларно представљених података. Након уноса табеларних података приказати како се врши анализа података по врстама и колонама. На пример, уноси се серија података (температура измерена током једне недеље три пута на дан (ујутру, у подне и увече), приказати графички температуре за сваки део дана и израчунати и приказати просечну температуру за сваки део дана. Објаснити додавање нових редова и колона, као и уписивање табела у датотеку.
Објаснити примене сортирања тј. преуређивање елемената серије или редова табеле како би се поређали по величини по неком критеријуму (нумерички, лексикографски). На пример, осим што нам сортирање олакшава претрагу података (податке о конкретном ученику много брже проналазимо када је списак сортиран), након сортирања лако можемо да идентификујемо и елиминишемо дупликате.
Указати на примене филтрирања података, тј. издвајања елемената серије или редова табеле који задовољавају неке услове (нпр. редови у којима су наведене подаци о девојчицама), као и бројању редова табеле који имају неке особине (фреквенцијска анализа) и одређивања статистика филтрираних података. На пример, желимо да одредимо колико имамо мушких или женских особа у одељењу, колика је разлика између просечне висине дечака и просечне висине девојчица и слично.
Све појмове уводити кроз демонстрацију на примерима реалних података. Од самог почетка давати ученицима најпре једноставне, а затим све сложеније примере кроз које ће сами практично испробати оно што је демонстрирао наставник.

Програмирање (32 часа)

Циљ овог сегмента је упознавање ученика са алгоритмима који леже у основи анализе и обраде података и упознавање ученика са њиховом имплементацијом у класичном програмском језику, без коришћења готових библиотечких функционалности. Кроз то ученик учи опште технике дизајна и анализе алгоритама и програмирања. Централни концепт представља концепт итерације, док је централна структура података серија тј. низ података (било складиштена у меморији, учитана елемент по елемент са улаза или из датотеке или генерисана на основу неког правилног итеративног поступка) и касније матрица (дводимензионални низ тј. табела).
Концепт итерације увести кроз примере обраде малих серија података (серија које садрже 3-5 података). На пример, увести алгоритме израчунавања минимума три броја, уопштити на израчунавање минимума пет бројева (без коришћења петље), а затим уопштити на минимум серије од n бројева (уз коришћење петље).
Приказати итеративне алгоритме израчунавања елементарних статистика серија бројева (броја елемената, збира, производа, просека, минимума, максимума, ...). Алгоритме илустровати на серијама података који се учитавају са улаза као и на серијама елемената складиштеним у низове у меморији (нпр. одређивање просека бројева учитаних са улаза и одређивање броја који је најближи просеку, што захтева учитавање елемената у низ, одређивање просека у првом пролазу и затим одређивање најближег броја у другом просеку). Приказати примене ових алгоритама у домену математике (на пример, приликом израчунавања факторијела и степена користи се алгоритам израчунавања производа серије елемената), али и у домену решавања реалних проблема (на пример, израчунавања просека оцена).
Нагласити важну улогу угњежђених петљи у обради једнодимензионалних низова података (на пример, при сортирању, али и при извођењу других сложенијих проблема) и дводимензионалних низова података (на пример, приликом израчунавања статистика свих врста или колона табеларно записаних података). Наредбе понављања се могу комбиновати тако да се једна петља извршава унутар друге, при чему се могу комбиновати и различите врсте петљи (нпр. for и while). Детаљно објаснити рад унутрашње и спољашње петље. Објаснити понашање наредби за прекид и наставак петљи (break и continue) у контексту угнежђених петљи.
Приказати учитавање података из текстуалних датотека и њихово складиштење (уписивање садржаја) у текстуалне датотеке. Приказати и могућност анализе и обраде података из више датотека у структури директоријума.
Основне концепте уводити кроз демонстрацију на примерима. Од самог почетка давати ученицима најпре једноставне, а затим све сложеније примере кроз које ће сами практично испробати оно што је демонстрирао наставник.

III. ПРАЋЕЊЕ И ВРЕДНОВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

У процесу вредновања потребно је континуирано пратити рад ученика. У настави оријентисаној на достизање исхода вреднују се и процес и продукти учења. Тај процес започети иницијалном проценом нивоа на коме се ученик налази. Прикупљање информација из различитих извора (свакодневна посматрања, активност на часу, учествовање у разговору и дискусији, самосталан рад, рад у групи, тестови) помаже наставнику да сагледа постигнућа (развој и напредовање) ученика и степен остварености исхода. Свака активност је добра прилика за процену напредовања и давање повратне информације, а важно је ученике оспособљавати и охрабривати да процењују сопствени напредак у учењу.
Вредновање активности, нарочито ако је тимски рад у питању, се може обавити са групом тако да се од сваког члана тражи мишљење о сопственом раду и о раду сваког члана понаособ (тзв. вршњачко оцењивање). Препоручује се да наставник са ученицима договори показатеље на основу којих сви могу да прате напредак у учењу, ученици се уче да размишљају о квалитету свог рада и о томе шта треба да предузму да би свој рад унапредили. Оцењивање тако постаје инструмент за напредовање у учењу. На основу резултата праћења и вредновања, заједно са ученицима треба планирати процес учења и бирати погодне стратегије учења.
У процесу оцењивања добро је користити портфолио (електронска збирка докумената и евиденција о процесу и продуктима рада ученика, уз коментаре и препоруке) као извор података и показатеља о напредовању ученика. Предности коришћења потрфолија су вишеструке: омогућава континуирано и систематично праћење напредовања, подстиче развој ученика, представља увид у праћење различитих аспеката учења и развоја, представља, подршку у оспособљавању ученика за самопроцену, пружа прецизнији увид у различите области постигнућа (јаке и слабе стране) ученика. Употребу портфолија отежавају недостатак критеријума за одабир продуката учења, материјално-физички проблеми, време, финансијска средства и велики број ученика. Већи број ометајућих фактора, у прикупљању прилога и успостављању критеријума оцењивања, је решив успостављањем сарадње наставника са стручним сарадником, уз коришћење Блумове таксономије.
Препоручено је комбиновање различитих начина оцењивања да би се сагледале слабе и јаке стране сваког свог ученика. Приликом сваког вредновања постигнућа потребно је ученику дати повратну информацију која помаже да разуме грешке и побољша свој резултат и учење. Потребно је да наставник резултате вредновања постигнућа својих ученика континуирано анализира и користи тако да промени део своје наставне праксе.

МУЗИЧКА КУЛТУРА

Циљ учења Музичке културе је да код ученика развије свест о значају и улози музичке уметности кроз развој цивилизације и друштва, да на основу стечених знања подстакне ученике на стваралачко и критичко мишљење, развије естетске критеријуме у циљу формирања одговорног односа према очувању музичког наслеђа и културе свога и других народа и даљег професионалног и личног развоја.

ОПШТА ПРЕДМЕТНА КОМПЕТЕНЦИЈА

Користи знања о музици у разумевању савремених догађаја, историје, науке, религије, уметности и сопствене културе и идентитета. Заступа одговоран однос према традицији свог народа и других култура а културолошке разлике сматра предностима што користи у развијању идеја и сарадњи. Искуства и вештине у слушању и опажању приликом индивидуалног и групног извођења примењује у комуникацији са другима. Развија естетске критеријуме према музичким и вредностима уопште и отворен је према различитим уметничким садржајима. Своја осећања, размишљања, ставове изражава на креативан и конструктиван начин што му помаже у остваривању постављених циљева.

СПЕЦИФИЧНА ПРЕДМЕТНА КОМПЕТЕНЦИЈА

Ученик користи језик музике за изражавање својих осећања, идеја и комуникацију са другима. Кроз познавање музичког језика и стилова, ученик увиђа везу музике са догађајима у друштву и доприноси њиховом обликовању. Ученик у свакодневном животу примењује стечена музичка искуства и знања и истражује могућности ИКТ-а за слушање, стварање и извођење музике. Уважава и истражује музичке садржаје различитих жанрова, стилова и култура. Доприноси очувању и развоју музичке културне баштине. Има критички став према музици и њеном утицају на здравље.Прати и учествује у музичком животу заједнице и изражава критичко мишљење са посебним освртом на улогу музике у друштвеним дешавањима. Испољава и артикулише основне елементе музичког укуса.

ДРУШТВЕНО-ЈЕЗИЧКИ СМЕР

Разред	Други
Недељни фонд часова	1 час
Годишњи фонд часова	37 часова
ИСХОДИ По завршетку разреда ученик ће бити у стању да:	ТЕМА и кључни појмови садржаја програма
- препозна друштвено-историјски и културолошки амбијент у коме се развијају различити видови музичког изражавања; - демонстрира познавање музичке терминологије и изражајних средстава музичке уметности у склопу предложених тема; - препозна обрађене музичке стилове и жанрове према основним карактеристикама; - препозна репрезентативне музичке примере најзначајнијих представника класицизма и романтизма; - представи развој музичких инструмената и облика закључно са 19. веком; - објасни развој сонате, концерта и симфоније у класицизму и улогу и карактер ставова у сонатном циклусу; - повеже музичке облике са извођачким саставом; - разликује вокално-инструменталне и инструменталне облике у класицизму и романтизму; - сагледа и опише развој опере као музичко-сценске форме; - изводи музичке примере користећи традиционалне и/или електронске инструменте, глас и покрет; - уочава у свакој од епоха међусобну повезаност музичке уметности са другим уметностима; - објасни како је музика повезана са дисциплинама ван уметности (музика и политика/друштво, технологија записивања, штампања нота; физичка својства инструмената; темперација и заједничко свирање); - изрази доживљај музике језиком других уметности (плес, глума, писана или говорна реч, ликовна уметност); - коментарише своје и утиске других о одслушаним музичким делима; - креативно учествује у јавним манифестацијама школе и своје средине; - користи могућности ИКТ-а (коришћењем матрица, караоке програма, аудио снимака) за самостално истраживање, извођење и стваралаштво; - критички просуђује утицај музике на здравље; - поштује правила музичког бонтона.	Музика класицизма Преткласицизам - Манхајмска школа; Бахови синови; Л. Бокерини. Развој класичне сонате, концерта и симфоније. Почеци камерне музике. Вокално-инструментална дела и музичко-сценска дела. Представници бечке класике: Ј. Хајдн, В. А. Моцарт, Л. ван. Бетовен. Слушање Извођење једноставнијих музичких примера у вези са обрађеном темом.
	Романтизам:Вокално-инструментална и инструментална музика Романтизам у музици - општа обележја. Апсолутна и програмска музика. Музички облици: соло песма, клавирска минијатура, соната, симфонијска поема, програмска симфонија, концерт. Слушање Извођење једноставнијих музичких примера у вези са обрађеном темом.
	Опера у романтизму Развој опере у Италији и Немачкој. Слушање Извођење једноставнијих музичких примера у вези са обрађеном темом.

ДОДАТНИ САДРЖАЈИ ЗА НАСТАВУ НА ЈЕЗИЦИМА НАЦИОНАЛНИХ МАЊИНА

За наставу на хрватском језику

Други разред гимназије општег типа

Музика класицизма

- Лука Соркочевић, Симфонија Д-дуру, II. и III. ставак
- Јулије Бајамонти, Глориа
- Јулије Бајамонти, Еџурге

Музика романтизма

- Ватрослав Лисински, Вечер, оркестрална идила
- Иван Зајц, Симфонија у ц-молу

Опера у романтизму

- Ватрослав Лисински, Љубав и злоба
- Иван Зајц, Никола Шубић Зрински
- Иван Зајц, Мислав

За наставу на румунском језику

Румунска музика у деветнаестом и двадесетом веку.

Савремена румунска музика

- Почеци румунског лирског позоришта (опера оперета водвиљ,);
- Развој инструменталне и хорске музике у деветнаестом веку;
- Ђорђе Енеску - најзначајнији румунски композитор деветнаестог века;
- Правци у румунској музици двадесетог века;
- Постмодерна у румунској музици;
- Културно - музички и аматерски живот румуна у Војводини у деветнаестом и двадесетом веку.

За наставу на словачком језику

План и програм наставе и учења садржи кратак преглед развоја музике и преглед најзначајнијих словачких музичких стваралаца у Словачкој републици и Србији. Оваква концепција омогућава ученицима да спознају културу и културни контекст, да боље разумеју дела и тенденције у словачкој музичкој уметности у Словачкој републици и Србији и њену повезаност са развојем друштвених прилика и догађаја. Потпуније и активније доживљавање музичких садржаја је сигурно правилан пут за активније учествовање у култури у најширем смислу те речи.

Словенски композитори у XIX веку

1. Формирање словачке националне школе у 19. веку, Ј. Л. Бела, В. Ф. Бистри

Музика XX века

1. Развој музике у Словачкој у 20. веку, А.Мојзес, Е. Сухоњ, Ј. Цикер
2. Продор авангарде и савремена стремљењау Словачкој републици

Југословенска музика у XX веку

1. Музика Словака у Војводини, развој музичке традиције
2. Словачки војвођански уметници, Ј. Ферик, М. Кмеђ и други
3. Традиција неговања словачке хорске музике, хорови и диригенти
4. Музичке манифестације и фестивали војвођанских Словака
5. Културне институције Словака у Војводини

УПУТСТВО ЗА ДИДАКТИЧКО-МЕТОДИЧКО ОСТВАРИВАЊЕ ПРОГРАМА

I. ПЛАНИРАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Програм оријентисан на исходе наставнику даје већу слободу у креирању и осмишљавању наставе и учења. Улога наставника је да контекстуализује овај дати програм потребама конкретног одељења имајући у виду: састав одељења и карактеристике ученика; уџбенике и друге наставне материјале које ће користити; техничке услове, наставна средства и медије којима школа располаже; ресурсе, могућности, као и потребе локалне средине у којој се школа налази. Полазећи од датих исхода и садржаја наставник најпре креира свој годишњи план рада из кога ће касније развијати своје оперативне планове. Исходи дефинисани по областима олакшавају наставнику даљу операционализацију исхода на ниво конкретне наставне јединице. Сада наставник за сваку област има дефинисане исходе. Од њега се очекује да за сваку наставну јединицу, у фази планирања и писања припреме за час, дефинише исходе за час који воде ка остваривању исхода прописаних програмом.

При планирању треба, такође, имати у виду да се исходи разликују, да се неки лакше и брже могу остварити, али је за већину исхода потребно више времена и више различитих активности. У фази планирања наставе и учења веома је важно имати у виду да је уџбеник наставно средство и да он не одређује садржаје предмета. Зато је потребно садржајима датим у уџбенику приступити селективно и у односу на предвиђене исходе које треба достићи. Поред уџбеника, као једног од извора знања, на наставнику је да ученицима омогући увид и искуство коришћења и других извора сазнавања.

Међупредметна корелација може бити полазиште за бројне пројектне предлоге у којима ученици могу бити учесници као истраживачи, креатори и извођачи. Код ученика треба развијати вештине приступања и коришћења информација (интернет, књиге...), сарадничког рад у групама, као и комуникацијске вештине у циљу преношења и размене искустава и знања. Рад у групама и радионицама је користан у комбинацији са осталим начинима рада, поготово када постоји изазов значајнијег (нпр. емотивног) експонирања ученика, као вид премошћавања стидљивости или анксиозности.

II. ОСТВАРИВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Настава и учење предмета Музичка култура усмерена је на остваривање исхода и даје предност искуственом учењу кроз активно слушање одабраних музичких дела смештених у одговарајући друштвено-историјски и културни контекст и лично музичко изражавање, у оквиру којих ученик користи теоријска знања као средства за партиципацију у музици.

Приступ програму подразумева отвореност и прилагодљивост процеса подучавања и учења, а реализује се кроз дидактички и методички плурализам, тематско, односно пројектно и индивидуализовано учење, уз употребу савремених ИТ технологија.

Укључивањем ученика у што већем броју у извођење (певање, свирање) развијају се музичке способности и креативност. Извођачка и стваралачка искуства подстичу развој самопоуздања и сигурности у јавном наступу. Поред извођења музике, у процесу учења неопходно је укључити различите видове уметничког изражавања (покрет, глума, књижевност, визуелни стимулуси), који ће побољшати разумевање музике, утицати на виши степен фокусираности и одрживости пажње ученика и унапредити музичку осетљивост у циљу спознавања новог квалитета музике. Пожељно је присуство на концертима чиме се подстиче непосредан доживљај и емоционални одговор на музику. За организован одлазак са ученицима на концерт планирати 4 школска часа.

Слушање музике чини централни део часа. Кроз слушање музичких дела, ученици анализирају музику, опажају грађу музичког дела, изражајне елементе, разликују извођачке саставе. Развијање става о музици и одређеном стилу, врсти и жанру и конкретном делу које се слуша, изграђује се разговором, рефлексијом, дискусијом и дебатом.

Програм је пожељно реализовати кроз визуелизацију музичког садржаја, различите приказе микро и макроструктуре музичког дела, као и уцртане појединачне елементе музичког израза (смер кретања мелодијске линије, ритмички образац, инструменте који изводе композицију, темпо, ознаке за динамику и др.) чиме би се омогућило темељније музичко разумевање слушаног дела. Опажање музичких елемената комбинује се посредством вербалног, вокалног, инструменталног или телесног изражавања (певање мотива и тема из композиција које се обрађују, извођење карактеристичних ритмичких образаца, покрета тела у складу са карактером...) у циљу интензивирања музичког доживљаја дела које се слуша или изводи.

Слушање музике - избор аудио и видео снимака

Музика класицизма

- Ј. Хајдн - Симфонија са ударцем тимпана 2. став; Лондонска симфонија Де-дур бр.104. 1. став, Концерт за трубу и оркестар, гудачки квартет (по избору); Ораторијум.
- В. А. Моцарт - Симфонија ге-мол, 1. став; Арија Краљица ноћи из опере Чаробна фрула; увертира и нека од арија из опере Фигарова женидба; Соната за клавир А-дур са варијацијама, Мала ноћна музика, Клавирски концерт (по избору) виолински концерт (по избору), Реквијем (одломци);
- Л. ван Бетовен - Соната цис-мол (Месечева Valdštajn,); Клавирски концерт бр.3, це-мол, 3. став; Девета симфонија (Ода радости); Пета симфонија, (Судбинска), виолинске сонате: Пролећна или Кројцерова, симфоније 3, 5, 6, 7 или 9, један квартет из оп. 59, виолински концерт, клавирски концерт: 3, 4. или 5. (по избору).

Филмови (Delta video) 2008. г.

Сведочанства о генијима (инсерти из филмова по избору):

- Бетовен;
- Копирање Бетовена;

- Амадеус.
Филмоване опере (инсерти): В. А. Моцарт - Фигарова женидба.
TV емисије (инсерти):
- Серијал Драгослава Гостушког - Развој српске музике кроз векове.
- Хистори: по избору.
- Образовни програм РТС (Трезор).

Циљ слушања одабраних примера музике најзначајнијих композитора класицизма је упознавање ученика са свим жанровима, музичким формама, инструментаријумом овога периода. Можда још важније - циљ слушања одабраних примера је упућивање ученика у изражајни свет музике епохе класицизма. Кроз наведене примере ученици ће бити у могућности да доживе и науче да препознају цео спектар изражајних средстава музичког класицизма, типове вокалног и инструменталног исказа, као и да доживе, а потом и препознају законитости строгих класичарских музичких форми које представљају основу за целокупну каснију историју уметничке музике.

У оквиру области класицизма, која у музици обухвата период од 1770. године до краја 18. века ученике треба упознати са основним карактеристикама класичних инструменталних циклуса као што су симфонија, концерт, соната и камерна дела (трио, квартет, квинтет), у којима се у потпуности формира сонатно-симфонијска концепција циклуса у 4 или 3 става (концерт, соната). Одабрани примери ће ученицима показати звук класичарског симфонијског оркестра „а дуе", уз који клавир постаје доминантан концертирајући инструмент. Такође, професори ученицима треба посебно да укажу на значајне промене у вокално-инструменталним облицима, у односу на барокне облике истог назива (у жанру ораторијума и опере понајвише).

Замисао је да ученици звучно упознају све наведене „нити развоја" музичких облика и самих стилова у процесу информисаног слушања одабраних музичких примера из стваралаштва најзначајнијих композитора класицизма: Јозефа Хајдна (утемељивач класичне симфоније), Волфганга Амадеуса Моцарта (најзначајнији представник опере, утемељивач класичног концерта) и Лудвига ван Бетовена у чијем су стваралаштву сви класицистички инструментални музички облици достигли врхунац, а у његовом последњем стваралачком периоду (од 1815) добили и значајне романтичарске карактеристике.

Филмоване опере као и одабране ТВ емисије, пружиће ученицима ону неопходну „спону" између историјског знања и искустава које они свакодневно имају у садашњости - у свом „природном" медијском окружењу.

Романтизам - Вокално-инструментална и инструментална музика
- Ф. Шуберт - Соло песме: Пастрмка и Вилењак, Недовршена симфонија, 1. став, Гудачки квартет - Смрт и девојка;
- Ф. Менделсон - Песма без речи; Виолински концерт е-мол, 1. став;
- Р. Шуман - Карневал (одломци), Сањарење (из циклуса Дечје сцене, бр.7), Клавирски концерт а-мол; Симфонијске етиде за клавир;Ф. Шопен - Полонеза Ас-дур; Мазурка; Соната бе-мол; прелудијуми (избор), валцери (избор), мазурке (избор), Скерцо бе-мол, Балада де-молл, Етиде он. 10 (избор), Соната бе-молл, Концерт е-мол;
- Х. Берлиоз - Фантастична симфонија, 1. и 5. Став;
- Ф. Лист - симфонијска поема Прелиди, Мефисто валцер; Соната ха-мол, Љубавни снови бр. 3, Мађарска рапсодија бр. 2, Године ходочашћа (избор), Концерт Ес-дур.

Филмови (Delta video) 2008.г.
Сведочанства о генијима: Ф. Лист, Шопен у потрази за љубављу;Емпромти.
Филмоване опере (инсерти).
Музика у Србији 19. века:
- Ј. Шлезингер: Пожаревачки марш;
- К. Станковић: Варијације за клавир на песму Што се боре мисли моје, одломци из Мокрањчеве Литургије Јована Златоуског - Достојно јест.

TV емисије: Серијал Драгослава Гостушког - Развој српске музике кроз векове.
Хистори: по избору.
Образовни програм РТС (Трезор).
Опера у романтизму
- Ђ. Росини - увертира и арија Фигара из опере Севиљски берберин; увертира за Виљем Тела или Свраку крадљивицу;
- В. Белини - арија Каста Дива из опере Норма;
- Г. Доницети: одломци из опере Љубавни напитак;
- К. М. Вебер - Хор ловаца из опере Чаробни стрелац сцена Вучја јазбина;
- М.Глинка: увертира за оперу Руслан и Људмила, одломци из опере Иван Сусањин, Камаринскаја за оркестар.

Филмоване опере, серије о Глинки.

Упознавање са одабраним примерима музике романтизма, омогућиће ученицима непосредну компарацију са музиком класицизма, чиме ће им се конкретно појаснити развојна линија која повезује музику ових стилова. Разнородност и сложеност романтичарских жанрова који су се развили из класичарске сонате, камерне, концертантне и симфонијске музике, показује се у свим романтичарским жанровима. Слушајући клавирску музику романтизма (посебно клавирске минијатуре), као и програмске симфоније или симфонијске поеме - ученици ће се упознати са програмском оријентацијом музике раног и зрелог романтизма, као и са специфичном проблематиком односа између поетског текста и музике која га приказује (нарочито у жанру соло песме).

У оквиру ове области ученици ће се упознати са обележјима музике романтизма кроз она дела која показује типичне одлике новог стилског периода и музичког језика. У том смислу мање облике вокално-инструменталних дела (вокалну минијатуру), односно соло-песму, упознаће кроз стваралаштво Франца Шуберта, а мање облике инструменталних дела, односно клавирске минијатуре кроз Песме без речи Феликса Менделсона и програмске минијатуре Роберта Шумана (Карневал, Дечје сцене) и Франца Листа (Љубавни снови). Специфичне облике клавирских дела са елементима фолклора (полонеза, мазурка), упознаће кроз дела Фредерика Шопена и Франца Листа (Мађарска рапсодија), односно Јоханеса Брамса (Мађарска игра). Препоручени већи инструментални облици попут симфоније, концерта и сонате, показују романтичарски помак у односу на наслеђене облике из епохе класицизма. Значајан подстицај ванмузичког (програмског) садржаја и његов утицај на музичку грађу и форму у симфонијским делима биће ученицима презентован кроз одломке из Фантастичне симфоније Хектора Берлиоза, док ће нова форма симфонијске музике - симфонијска поема (једноставачна симфонијска форма коју дословно „обликује" ванмузички програм) бити показана на примерима из опуса Франца Листа (Прелиди) и Рихарда Штрауса (Тако је говорио Заратустра).

Лирска романтичарска експресија у концертантној музици биће представљена примерима из Виолинског концерта у е-молу Феликса Менделсона, Виолинског концерта у де-молу Јоханеса Брамса и из Концерт за клавир у а-молу Едварда Грига.

Са друге стране, одабрани одломци из романтичарских опера, приказаће ученицима широку палету музичко-драмског израза, која у односу на оперску музику класицизма показује више слободе и значајније индивидуалне разлике међу композиторима.

У оквиру ове области ученици ће се слушати препоручене одломке најпознатијих дела најзначајнијих представника комичне и озбиљне опере романтизма у Италији, (у хронолошком следу Росини, Белини, Верди, Пучини, веристи - Леонкавало, Маскањи), затим у Немачкој (Вебер - нагласити појаву прве опере националног типа) и Француској (Бизе), при чему је неопходно издвојити појаву новог жанра опере под називом - музичка драма- у стваралаштву немачког композитора Рихарда Вагнера. Увођење балета као симфонизираног целовечњег балета репрезентује Копелија Леа Делиба.

Такође, ученици ће имати прилику да осете атмосферу и културну климу музичког романтизма (у повоју) у Србији у 19. веку, као и да се упознају са хорским стваралаштвом Стевана Стојановића Мокрањца, који је уз претходника, Корнелија Станковића био доминантна фигура српске музичке историје до Првог светског рата.

Филмоване опере, ТВ серије и посебне тематске емисије имаће задатак да о овој историјски удаљеној проблематици проговори језиком савремених медија, чиме ће се и сам садржај предмета лакше привлижити ученицима.

III. ПРАЋЕЊЕ И ВРЕДНОВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

У процесу вредновања резултата учења наставник треба да буде фокусиран на ученичке ставове и мотивацију за учествовање у музичким активностима кроз слушање, извођење и стваралаштво. Теоретско знање треба да има своју примену и функцију у изражавању ученика кроз музику и у контакту са музиком. Сумативно вредновање треба да буде осмишљено кроз задатке и активности које захтевају креативну примену

знања. У смислу активности, постигнућа ученика се могу проценити на основу доприноса ученика кроз индивидуалан и групни рад, израду креативних задатака на одређену тему, рад на пројекту (ученик даје решење за неки проблем и одговара на конкретне потребе), кроз начин размишљања у анализи музичких дела, као и у односу на специфичне вештине.

ОПШТИ ТИП

Разред	Други
Недељни фонд часова	1 час
Годишњи фонд часова	37 часова
ИСХОДИ По завршетку разреда ученик ће бити у стању да:	ТЕМА и кључни појмови садржаја програма
- препозна друштвено-историјски и културолошки амбијент у коме се развијају различити видови музичког изражавања; - демонстрира познавање музичке терминологије и изражајних средстава музичке уметности у склопу предложених тема; - препозна обрађене музичке стилове и жанрове према основним карактеристикама; - препозна репрезентативне музичке примере најзначајнијих представника класицизма, романтизма и музике XX века; - објасни развој сонате, концерта и симфоније и улогу и карактер ставова у сонатном циклусу; - повеже музичке облике са извођачким саставом; - разликује вокално-инструменталне и инструменталне облике у класицизму и романтизму; - сагледа и опише развој опере као музичко-сценске форме; - изводи музичке примере користећи традиционалне и/или електронске инструменте, глас и покрет; - уочава у свакој од епоха међусобну повезаност музичке уметности са другим уметностима; - објасни како је музика повезана са дисциплинама ван уметности (музика и политика/друштво, технологија записивања, штампања нота; физичка својства инструмената; темперација и заједничко свирање); - изрази доживљај музике језиком других уметности (плес, глума, писана или говорна реч, ликовна уметност); - коментарише своје и утиске других о одслушаним музичким делима; - креативно учествује у јавним манифестацијама школе и своје средине; - објасни улогу свих актера у презентацији музичког дела/жанрова (композитор, извођач, кореограф, режисер...); - користи могућности ИКТ-а (коришћењем матрица, караоке програма, аудио снимака) за самостално истраживање, извођење и стваралаштво; - критички просуђује утицај музике на здравље; - поштује правила музичког бонтона.	Музика класицизма Развој класичне сонате, концерта и симфоније. Почеци камерне музике (вокално-инструментална и оперска дела). Представници бечке класике: Ј. Хајдн, В. А. Моцарт, Л. ван. Бетовен. Слушање Извођење једноставнијих музичких примера у вези са обрађеном темом.
	Романтизам - Вокално-инструментална и инструментална музика Општа обележја романтизма у музици и карактеристични облици апсолутне и програмске музике. Слушање Извођење једноставнијих музичких примера у вези са обрађеном темом.
	Опера и балет у романтизму Развој опере у Италији и Немачкој. Слушање Извођење једноставнијих музичких примера у вези са обрађеном темом
	Националне школе Развој националних школа код Руса, Чеха и код нас. Слушање Извођење једноставнијих музичких примера у вези са обрађеном темом
	Импресионизам Основна обележја импресионизма у музици. Слушање
	Музика xx века Главни стилски правци у развоју музике XX века, најзначајнији композитори и њихова дела. Стилски правци: експресионизам, неокласицизам: А. Шенберг, И. Стравински, С. Прокофјев, Д. Шостакович и Б. Барток. Слушање
	Музика у србији xx века Представници модерне у Србији: П. Коњовић, М. Милојевић, С. Христић, Ј. Славенски Слушање
	Популарна и примењена музика Џез, забавна музика, мјузикл, рок, поп и панк музика. Традиционална народна песма и грађанска песма. Филмска музика. Сценска музика. Слушање

УПУТСТВО ЗА ДИДАКТИЧКО-МЕТОДИЧКО ОСТВАРИВАЊЕ ПРОГРАМА

I. ПЛАНИРАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Програм оријентисан на исходе наставнику даје већу слободу у креирању и осмишљавању наставе и учења. Улога наставника је да контекстуализује овај дати програм потребама конкретног одељења имајући у виду: састав одељења и карактеристике ученика; уџбенике и друге наставне материјале које ће користити; техничке услове, наставна средства и медије којима школа располаже; ресурсе, могућности, као и потребе локалне средине у којој се школа налази. Полазећи од датих исхода и садржаја наставник најпре креира свој годишњи план рада из кога ће касније развијати своје оперативне планове. Исходи дефинисани по областима олакшавају наставнику даљу операционализацију исхода на ниво конкретне наставне јединице. Сада наставник за сваку област има дефинисане исходе. Од њега се очекује да за сваку наставну јединицу, у фази планирања и писања припреме за час, дефинише исходе за час који воде ка остваривању исхода прописаних програмом.

При планирању треба, такође, имати у виду да се исходи разликују, да се неки лакше и брже могу остварити, али је за већину исхода потребно више времена и више различитих активности. У фази планирања наставе и учења веома је важно имати у виду да је уџбеник наставно средство и да он не одређује садржаје предмета. Зато је потребно садржајима датим у уџбенику приступити селективно и у односу на предвиђене исходе које треба достићи. Поред уџбеника, као једног од извора знања, на наставнику је да ученицима омогући увид и искуство коришћења и других извора сазнавања.

Међупредметна корелација може бити полазиште за бројне пројектне предлоге у којима ученици могу бити учесници као истраживачи, креатори и извођачи. Код ученика треба развијати вештине приступања и коришћења информација (интернет, књиге...), сараднички рад у групама, као и комуникацијске вештине у циљу преношења и размене искустава и знања. Рад у групама и радионицама је користан у комбинацији са осталим начинима рада, поготово када постоји изазов значајнијег (нпр. емотивног) експонирања ученика, као вид премошћавања стидљивости или анксиозности.

II. ОСТВАРИВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Настава и учење предмета Музичка култура усмерена је на остваривање исхода и даје предност искуственом учењу кроз активно слушање одабраних музичких дела смештених у одговарајући друштвено-историјски и културни контекст и лично музичко изражавање, у оквиру којих ученик користи теоријска знања као средства за партиципацију у музици.

Приступ програму подразумева отвореност и прилагодљивост процеса подучавања и учења, а реализује се кроз дидактички и методички плурализам, тематско, односно пројектно и индивидуализовано учење, уз употребу савремених ИТ технологија.

Укључивањем ученика у што већем броју у извођење (певање, свирање) развијају се музичке способности и креативност. Извођачка и стваралачка искуства подстичу развој самопоуздања и сигурности у јавном наступу. Поред извођења музике, у процесу учења неопходно је укључити различите видове уметничког изражавања (покрет, глума, књижевност, визуелни стимулуси), који ће побољшати разумевање музике, утицати на виши степен фокусираности и одрживости пажње ученика и унапредити музичку осетљивост у циљу спознавања новог квалитета музике. Пожељно је присуство на концертима чиме се подстиче непосредан доживљај и емоционални одговор на музику. За организован одлазак са ученицима на концерт планирати 4 школска часа.

Слушање музике чини централни део часа. Кроз слушање музичких дела, ученици анализирају музику, опажају грађу музичког дела, изражајне елементе, разликују извођачке саставе. Развијање става о музици и одређеном стилу, врсти и жанру и конкретном делу које се слуша, изграђује се разговором, рефлексијом, дискусијом и дебатом.

Програм је пожељно реализовати кроз визуелизацију музичког садржаја, различите приказе микро и макроструктуре музичког дела, као и уцртане појединачне елементе музичког израза (смер кретања мелодијске линије, ритмички образац, инструменте који изводе композицију, темпо, ознаке за динамику и др.) чиме би се омогућило темељније музичко разумевање слушаног дела. Опажање музичких елемената комбинује се посредством вербалног, вокалног, инструменталног или телесног изражавања (певање мотива и тема из композиција које се обрађују, извођење карактеристичних ритмичких образаца, покрета тела у складу са карактером...) у циљу интензивирања музичког доживљаја дела које се слуша или изводи.

ПРИРОДНО-МАТЕМАТИЧКИ СМЕР

Разред	Други
Недељни фонд часова	0,5 часова
Годишњи фонд часова	18,5 у групи до 15 ученика
ИСХОДИ По завршетку разреда ученик ће бити у стању да:	ТЕМА и кључни појмови садржаја програма
- препозна друштвено-историјски и културолошки амбијент у коме се развијају различити видови музичког изражавања; - демонстрира познавање музичке терминологије и изражајних средстава музичке уметности у склопу предложених тема; - препозна обрађене музичке стилове и жанрове према основним карактеристикама; - препозна репрезентативне музичке примере најзначајнијих представника класицизма, романтизма и музике XX века; - објасни развој сонате, концерта и симфоније и улогу и карактер ставова у сонатном циклусу; - повеже музичке облике са извођачким саставом; - разликује вокално-инструменталне и инструменталне облике у класицизму и романтизму; - сагледа и опише развој опере као музичко-сценске форме; - изводи музичке примере користећи традиционалне и/или електронске инструменте, глас и покрет; - уочава у свакој од епоха међусобну повезаност музичке уметности са другим уметностима; - објасни како је музика повезана са дисциплинама ван уметности (музика и политика/друштво, технологија записивања, штампања нота; физичка својства инструмената; темперација и заједничко свирање); - изрази доживљај музике језиком других уметности (плес, глума, писана или говорна реч, ликовна уметност); - коментарише своје и утиске других о одслушаним музичким делима; - креативно учествује у јавним манифестацијама школе и своје средине; - објасни улогу свих актера у презентацији музичког дела/жанрова (композитор, извођач, кореограф, режисер...); - користи могућности ИКТ-а (коришћењем матрица, караоке програма, аудио снимака) за самостално истраживање, извођење и стваралаштво; - критички просуђује утицај музике на здравље; - поштује правила музичког бонтона.	Музика класицизма Развој класичне сонате, концерта и симфоније. Почеци камерне музике (вокално-инструментална и оперска дела). Представници бечке класике: Ј. Хајдн, В. А. Моцарт, Л. ван. Бетовен. Слушање Извођење једноставнијих музичких примера у вези са обрађеном темом.
	Романтизам - Вокално-инструментална и инструментална музика Општа обележја романтизма у музици и карактеристични облици апсолутне и програмске музике. Слушање

	Извођење једноставнијих музичких примера у вези са обрађеном темом.
	Опера и балет у романтизму Развој опере у Италији и Немачкој. Слушање Извођење једноставнијих музичких примера у вези са обрађеном темом
	Националне школе Развој националних школа код Руса, Чеха и код нас. Слушање Извођење једноставнијих музичких примера у вези са обрађеном темом
	Импресионизам Основна обележја импресионизма у музици. Слушање
	Музика XX века Главни стилски правци у развоју музике XX века, најзначајнији композитори и њихова дела. Стилски правци: експресионизам, неокласицизам: А. Шенберг, И. Стравински, С. Прокофјев, Д. Шостакович и Б. Барток. Слушање
	Музика у србији XX века Представници модерне у Србији: П. Коњовић, М. Милојевић, С. Христић, Ј. Славенски Слушање
	Популарна и примењена музика Џез, забавна музика, мјузикл, рок, поп и панк музика. Традиционална народна песма и грађанска песма. Филмска музика. Сценска музика. Слушање

УПУТСТВО ЗА ДИДАКТИЧКО-МЕТОДИЧКО ОСТВАРИВАЊЕ ПРОГРАМА

I. ПЛАНИРАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Програм оријентисан на исходе наставнику даје већу слободу у креирању и осмишљавању наставе и учења. Улога наставника је да контекстуализује овај дати програм потребама конкретног одељења имајући у виду: састав одељења и карактеристике ученика; број ученика у групу, уџбенике и друге наставне материјале које ће користити; техничке услове, наставна средства и медије којима школа располаже; ресурсе, могућности, као и потребе локалне средине у којој се школа налази. Полазећи од датих исхода и садржаја наставник најпре креира свој годишњи план рада из кога ће касније развијати своје оперативне планове. Исходи дефинисани по областима олакшавају наставнику даљу операционализацију исхода на ниво конкретне наставне јединице. Сада наставник за сваку област има дефинисане исходе. Од њега се очекује да за сваку наставну јединицу, у фази планирања и писања припреме за час, дефинише исходе за час који воде ка остваривању исхода прописаних програмом.

При планирању треба, такође, имати у виду да се исходи разликују, да се неки лакше и брже могу остварити, али је за већину исхода потребно више времена и више различитих активности. У фази планирања наставе и учења веома је важно имати у виду да је уџбеник наставно средство и да он не одређује садржаје предмета. Зато је потребно садржајима датим у уџбенику приступити селективно и у односу на предвиђене исходе које треба достићи. Поред уџбеника, као једног од извора знања, на наставнику је да ученицима омогући увид и искуство коришћења и других извора сазнавања.

Међупредметна корелација може бити полазиште за бројне пројектне предлоге у којима ученици могу бити учесници као истраживачи, креатори и извођачи. Код ученика треба развијати вештине приступања и коришћења информација (интернет, књиге...), сараднички рад у групама, као и комуникацијске вештине у циљу преношења и размене искустава и знања. Рад у групама и радионицама је користан у комбинацији са осталим начинима рада, поготово када постоји изазов значајнијег (нпр. емотивног) експонирања ученика, као вид премошћавања стидљивости или анксиозности.

II. ОСТВАРИВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Настава и учење предмета Музичка култура усмерена је на остваривање исхода и даје предност искуственом учењу кроз активно слушање одабраних музичких дела смештених у одговарајући друштвено-историјски и културни контекст и лично музичко изражавање, у оквиру којих ученик користи теоријска знања као средства за партиципацију у музици.

Приступ програму подразумева отвореност и прилагодљивост процеса подучавања и учења, а реализује се кроз дидактички и методички плурализам, тематско, односно пројектно и индивидуализовано учење, уз употребу савремених ИТ технологија.

Укључивањем ученика у што већем броју у извођење (певање, свирање) развијају се музичке способности и креативност. Извођачка и стваралачка искуства подстичу развој самопоуздања и сигурности у јавном наступу. Поред извођења музике, у процесу учења неопходно је укључити различите видове уметничког изражавања (покрет, глума, књижевност, визуелни стимулуси), који ће побољшати разумевање музике, утицати на виши степен фокусираности и одрживости пажње ученика и унапредити музичку осетљивост у циљу спознавања новог квалитета музике. Пожељно је присуство на концертима чиме се подстиче непосредан доживљај и емоционални одговор на музику. За организован одлазак са ученицима на концерт планирати 4 школска часа.

Слушање музике чини централни део часа. Кроз слушање музичких дела, ученици анализирају музику, опажају грађу музичког дела, изражајне елементе, разликују извођачке саставе. Развијање става о музици и одређеном стилу, врсти и жанру и конкретном делу које се слуша, изграђује се разговором, рефлексијом, дискусијом и дебатом.

Програм је пожељно реализовати кроз визуелизацију музичког садржаја, различите приказе микро и макроструктуре музичког дела, као и уцртане појединачне елементе музичког израза (смер кретања мелодијске линије, ритмички образац, инструменте који изводе композицију, темпо, ознаке за динамику и др.) чиме би се омогућило темељније музичко разумевање слушаног дела. Опажање музичких елемената комбинује се посредством вербалног, вокалног, инструменталног или телесног изражавања (певање мотива и тема из композиција које се обрађују, извођење карактеристичних ритмичких образаца, покрета тела у складу са карактером...) у циљу интензивирања музичког доживљаја дела које се слуша или изводи.

Друштвено језички смер

Слушање музике - избор аудио и видео снимака

Музика класицизма

- Ј. Хајдн - Симфонија са ударцем тимпана 2. став; Лондонска симфонија Де-дур бр.104. 1. став, Концерт за трубу и оркестар, гудачки квартет (по избору); Ораторијум.
- В. А. Моцарт - Симфонија ге-мол, 1. став; Арија Краљица ноћи из опере Чаробна фрула; увертира и нека од арија из опере Фигарова женидба; Соната за клавир А-дур са варијацијама, Мала ноћна музика, Клавирски концерт (по избору) виолински концерт (по избору), Реквијем (одломци);

- Л. ван Бетовен - Соната цис-мол (Месечева Valdštajn,); Клавирски концерт бр.3, це-мол, 3. став; Девета симфонија (Ода радости); Пета симфонија, (Судбинска), виолинске сонате: Пролећна или Кројцерова, симфоније 3, 5, 6, 7 или 9, један квартет из оп. 59, виолински концерт, клавирски концерт: 3, 4. или 5. (по избору).
Филмови (Delta video) 2008. г.
Сведочанства о генијима (инсерти из филмова по избору):
- Бетовен;
- Копирање Бетовена;
- Амадеус.
Филмоване опере (инсерти): В. А. Моцарт - Фигарова женидба.
TV емисије (инсерти):
- Серијал Драгослава Гостушког - Развој српске музике кроз векове.
- Хистори: по избору.
- Образовни програм РТС (Трезор).
Циљ слушања одабраних примера музике најзначајнијих композитора класицизма је упознавање ученика са свим жанровима, музичким формама, инструментаријумом овога периода. Можда још важније - циљ слушања одабраних примера је упућивање ученика у изражајни свет музике епохе класицизма. Кроз наведене примере ученици ће бити у могућности да доживе и науче да препознају цео спектар изражајних средстава музичког класицизма, типове вокалног и инструменталног исказа, као и да доживе, а потом и препознају законитости строгих класичарских музичких форми које представљају основу за целокупну каснију историју уметничке музике.
У оквиру области класицизма, која у музици обухвата период од 1770. године до краја 18. века ученике треба упознати са основним карактеристикама класичних инструменталних циклуса као што су симфонија, концерт, соната и камерна дела (трио, квартет, квинтет), у којима се у потпуности формира сонатно-симфонијска концепција циклуса у 4 или 3 става (концерт, соната). Одабрани примери ће ученицима показати звук класичарског симфонијског оркестра „а дуе”, уз који клавир постаје доминантан концертирајући инструмент. Такође, професори ученицима треба посебно да укажу на значајне промене у вокално-инструменталним облицима, у односу на барокне облике истог назива (у жанру ораторијума и опере понајвише).
Замисао је да ученици звучно упознају све наведене „нити развоја” музичких облика и самих стилова у процесу информисаног слушања одабраних музичких примера из стваралаштва најзначајнијих композитора класицизма: Јозефа Хајдна (утемељивач класичне симфоније), Волфганга Амадеуса Моцарта (најзначајнији представник опере, утемељивач класичног концерта) и Лудвига ван Бетовена у чијем су стваралаштву сви класицистички инструментални музички облици достигли врхунац, а у његовом последњем стваралачком периоду (од 1815) добили и значајне романтичарске карактеристике.
Филмоване опере као и одабране ТВ емисије, пружиће ученицима ону неопходну „спону” између историјског знања и искустава које они свакодневно имају у садашњости - у свом „природном” медијском окружењу.
Романтизам - Вокално-инструментална и инструментална музика
- Ф. Шуберт - Соло песме: Пастрмка и Вилењак, Недовршена симфонија, 1. став, Гудачки квартет - Смрт и девојка;
- Ф. Менделсон - Песма без речи; Виолински концерт е-мол, 1. став;
- Р. Шуман -Карневал (одломци), Сањарење (из циклуса Дечје сцене, бр.7), Клавирски концерт а-мол; Симфонијске етиде за клавир;Ф. Шопен - Полонеза Ас-дур; Мазурка; Соната бе-мол; прелудијуми (избор), валцери (избор), мазурке (избор), Скерцо бе-мол, Балада де-молл, Етиде он. 10 (избор), Соната бе-молл, Концерт е-мол
- Х. Берлиоз - Фантастична симфонија, 1. и 5. став
- Ф. Лист - симфонијска поема Прелиди, Мефисто валцер; Соната ха-мол, Љубавни снови бр. 3, Мађарска рапсодија бр. 2, Године ходочашћа (избор), Концерт Ес-дур.
Филмови (Delta video) 2008.г.
Сведочанства о генијима: Ф. Лист, Шопен у потрази за љубављу;Емпромти.
Филмоване опере (инсерти).
Музика у Србији 19. века:
- Ј. Шлезингер: Пожаревачки марш.
- К. Станковић: Варијације за клавир на песму Што се боре мисли моје, одломци из Мокрањчеве Литургије Јована Златоуског - Достојно јест .
TV емисије: Серијал Драгослава Гостушког - Развој српске музике кроз векове.
Хистори: по избору.
Образовни програм РТС (Трезор).
Опера у романтизму
- Ђ. Росини - увертира и арија Фигара из опере Севиљски берберин; увертира за Виљем Тела или Свраку крадљивицу;
- В. Белини - арија Каста Дива из опере Норма;
- Г. Доницети: одломци из опере Љубавни напитак;
- К. М. Вебер - Хор ловаца из опере Чаробни стрелац сцена Вучја јазбина.
- М.Глинка: увертира за оперу Руслан и Људмила, одломци из опере Иван Сусањин, Камаринскаја за оркестар.
Филмоване опере, серије о Глинки.
Упознавање са одабраним примерима музике романтизма, омогућиће ученицима непосредну компарацију са музиком класицизма, чиме ће им се конкретно појаснити развојна линија која повезује музику ових стилова. Разнородност и сложеност романтичарских жанрова који су се развили из класичарске сонате, камерне, концертантне и симфонијске музике, показује се у свим романтичарским жанровима. Слушајући клавирску музику романтизма (посебно клавирске минијатуре), као и програмске симфоније или симфонијске поеме - ученици ће се упознати са програмском оријентацијом музике раног и зрелог романтизма, као и са специфичном проблематиком односа између поетског текста и музике која га приказује (нарочито у жанру соло песме).
У оквиру ове области ученици ће се упознати са обележјима музике романтизма кроз она дела која показује типичне одлике новог стилског периода и музичког језика. У том смислу мање облике вокално-инструменталних дела (вокалну минијатуру), односно соло-песму, упознаће кроз стваралаштво Франца Шуберта, а мање облике инструменталних дела, односно клавирске минијатуре кроз Песме без речи Феликса Менделсона и програмске минијатуре Роберта Шумана (Карневал, Дечје сцене) и Франца Листа (Љубавни снови). Специфичне облике клавирских дела са елементима фолклора (полонеза, мазурка), упознаће кроз дела Фредерика Шопена и Франца Листа (Мађарска рапсодија), односно Јоханеса Брамса (Мађарска игра). Препоручени већи инструментални облици попут симфоније, концерта и сонате, показују романтичарски помак у односу на наслеђене облике из епохе класицизма. Значајан подстицај ванмузичког (програмског) садржаја и његов утицај на музичку грађу и форму у симфонијским делима биће ученицима презентован кроз одломке из Фантастичне симфоније Хектора Берлиоза, док ће нова форма симфонијске музике - симфонијска поема (једноставачна симфонијска форма коју дословно „обликује” ванмузички програм) бити показана на примерима из опуса Франца Листа (Прелиди) и Рихарда Штрауса (Тако је говорио Заратустра).
Лирска романтичарска експресија у концертантној музици биће представљена примерима из Виолинског концерта у е-молу Феликса Менделсона, Виолинског концерта у де-молу Јоханеса Брамса и из Концерт за клавир у а-молу Едварда Грига.
Са друге стране, одабрани одломци из романтичарских опера, приказаће ученицима широку палету музичко-драмског израза, која у односу на оперску музику класицизма показује више слободе и значајније индивидуалне разлике међу композиторима.
У оквиру ове области ученици ће се слушати препоручене одломке најпознатијих дела најзначајнијих представника комичне и озбиљне опере романтизма у Италији, (у хронолошком следу Росини, Белини, Верди, Пучини, веристи - Леонкавало, Маскањи), затим у Немачкој (Вебер - нагласити појаву прве опере националног типа) и Француској (Бизе), при чему је неопходно издвојити појаву новог жанра опере под називом - музичка драма- у стваралаштву немачког композитора Рихарда Вагнера. Увођење балета као симфонизираног целовечерњег балета репрезентује Копелија Леа Делиба.

Такође, ученици ће имати прилику да осете атмосферу и културну климу музичког романтизма (у повоју) у Србији у 19. веку, као и да се упознају са хорским стваралаштвом Стевана Стојановића Мокрањца, који је уз претходника, Корнелија Станковића био доминантна фигура српске музичке историје до Првог светског рата.
Филмоване опере, ТВ серије и посебне тематске емисије имаће задатак да о овој историјски удаљеној проблематици проговори језиком савремених медија, чиме ће се и сам садржај предмета лакше привлижити ученицима.
Општи тип и природно-математички смер
Слушање музике - избор аудио и видео снимака
Музика класицизма
Циљ слушања одабраних примера музике најзначајнијих композитора класицизма је упознавање ученика са свим жанровима, музичким формама, инструментаријумом овога периода. Можда још важније - циљ слушања одабраних примера је упућивање ученика у изражајни свет музике епохе класицизма. Кроз наведене примере ученици ће бити у могућности да доживе и науче да препознају цео спектар изражајних средстава музичког класицизма, типове вокалног и инструменталног исказа, као и да доживе, а потом и препознају законитости строгих класичарских музичких форми које представљају основу за целокупну каснију историју уметничке музике.
Замисао је да ученици звучно упознају најзначајније одлике класицистичког стила у процесу информисаног слушања одабраних музичких примера из стваралаштва најзначајнијих композитора класицизма: Јозефа Хајдна, Волфганга Амадеуса Моцарта и Лудвига ван Бетовена у чијем су стваралаштву сви класицистички инструментални музички облици достигли врхунац, а у његовом последњем стваралачком периоду (од 1815) добили и значајне романтичарске карактеристике.
Филмоване опере као и одабране ТВ емисије, пружиће ученицима ону неопходну „спону" између историјског знања и искустава које они свакодневно имају у садашњости - у свом „природном" медијском окружењу.
- Ј. Хајдн - Симфонија са ударцем тимпана 2. став; Лондонска симфонија Де-дур бр.104. 1. Став;
- В. А. Моцарт -Симфонија ге-мол, 1. став; Арија Краљица ноћи из опере Чаробна фрула; увертира и нека од арија из опере Фигарова женидба, Реквијем (одломак Dies irae, Lacrimosa);
- Л. ван Бетовен - Соната цис-мол (Месечева); Клавирски концерт бр.3, це-мол, 3. став; Девета симфонија (Ода радости); Пета симфонија, (Судбинска), 1. Став.
Филмови (Delta video) 2008. г.
Сведочанства о генијима (инсерти из филмова по избору):
- Бетовен;
- Копирање Бетовена;
- Амадеус.
Филмоване опере (инсерти):
В. А. Моцарт -Фигарова женидба.
Тв емисије (инсерти): Хистори: по избору.
Образовни програм РТС (Трезор).
Романтизам - Вокално-инструментална и инструментална музика
Упознавање са одабраним примерима музике романтизма, омогућиће ученицима непосредну компарацију са музиком класицизма, чиме ће им се конкретно појаснити развојна линија која повезује музику ових стилова. Разнородност и сложеност романтичарских жанрова који су се развили из класичарске сонате, камерне, концертантне и симфонијске музике, показује се у свим романтичарским жанровима. Слушајући клавирску музику романтизма (посебно клавирске минијатуре), као и програмске симфоније или симфонијске поеме - ученици ће се упознати са програмском оријентацијом музике раног и зрелог романтизма, као и са специфичном проблематиком односа између поетског текста и музике која га приказује (нарочито у жанру соло песме).
Такође, ученици ће имати прилику да осете атмосферу и културну климу музичког романтизма (у повоју) у Србији у 19. веку. Са друге стране, одабрани одломци из романтичарских опера, приказаће ученицима широку палету музичко-драмског израза, која у односу на оперску музику класицизма показује више слободе и значајније индивидуалне разлике међу композиторима.
Филмоване опере, ТВ серије и посебне тематске емисије имаће задатак да о овој историјски удаљеној проблематици проговори језиком савремених медија, чиме ће се и сам садржај предмета лакше приближити ученицима.
- Ф. Шуберт - Соло песме: Пастрмка и Вилењак, Недовршена симфонија, 1. став;
- Ф. Менделсон - Песма без речи; Виолински концерт е-мол, 1. став;
- Р. Шуман - избор из циклуса Карневал оп.9 или Дечје сцене, оп.15 - Сањарење /br.7, Traumerei/;
- Ф. Шопен - Полонеза Ас-дур; Мазурка; Соната бе-мол;
- 2. и 3. став;
- Е. Григ - Клавирски концерт а-мол, 1. став; Пер Гинт - 1. свита;
- Х. Берлиоз - Фантастична симфонија, 2. и 5. став;
- Ф. Лист - симфонијска поема, Прелиди, Мефисто валцер, Мађарска рапсодија бр.2 и минијатура за клавир Љубавни снови;
- Ј. Брамс - Виолински концерт, 3. став; Мађарска игра; Трећа симфонија, Ф-дур 3. став;
- Р. Штраус -Тако је говорио Заратустра.
Филмови (Delta video) 2008.г.
Сведочанства о генијима:
- Ф. Лист,
- Шопен у потрази за љубављу,
- Емпромти.
Тв емисије: Хистори (по избору).
Образовни програм РТС (Трезор).
Опера и балет у романтизму
- Ђ. Росини - увертира и арија Фигара из опере Севиљски берберин;
- В. Белини - арија Каста Дива из опере Норма;
- Ђ. Верди: Хор Јевреја из опере Набуко, квартет из 4. чина опере Риголето, тријумфални марш из опере Аида;
- К. М. Вебер - Хор ловаца из опере Чаробни стрелац;
- Р. Вагнер: Хор морнара из опере Холанђанин луталица; Свадбени хор из Лоенгрина; Кас Валкира из музичке драме Валкире
- Ж. Бизе - хабанера и арија тореадора из опере Кармен; Ђ. Пучини: опера Тоска (молитва Тоске из 2. чина, арија Каварадосија из 3. чина), опера Боеми (завршни дует из 1. чина); Леонкавало: пролог из Пајаца;
- П. Маскањи: Кавалерија рустикана (Интермецо).
Делиб - одломак из балета Копелија;
Филмоване опере (инсерти):
Ђ. Росини, Ђ. Верди: Риголето, Набуко, Аида, Травијата;Р. Вагнер: Холанђанин луталица.
Националне школе
У оквиру ове области ученици ће се упознати са ауторима који се сматрају представницима романтичарских националних школа у Русији, Чешкој и Србији, и њиховим делима у којима су недвосмислено присутни елементи националних обележја - примена фолклора, народног језика, инспирација историјским и културним наслеђем, евоцирање звука народних музичких инструмената и ансамбала.
Пажња ученика треба да буде усмерена на препознавање националних музичких идентитета у одабраним симфонијским композицијама, док у примерима из оперске литературе, ученицима посебно треба скренути пажњу на „употребу" фолклорних потенцијала у поступку психолошког приказивања ликова и конкретних драмских ситуација.
- М. И. Глинка - увертира за оперу Руслан и Људмила
- А. Бородин - Половецке игре из опере Кнез Игор

- М. Мусоргски - смрт Бориса из опере Борис Годунов; одломци из Слика са изложбе Римски - Корсаков - 1. став из свите Шехерезада; Опера Прича о цару Салтану - Бумбаров лет (трећи чин)
- П. И. Чајковски - VI симфонија, 1. и 4. став; Клавирски концерт бе-мол, 1. став; одломци из балета Лабудово језеро, Крцко Орашчић; арија Ленског из 3. чина опере Евгеније Оњегин, и сцена Татјаниног писма из 2. чина; увертира 1812
- Б. Сметана - Влтава из циклуса Моја домовина; опера Продана невеста (хорска нумера)
- Дворжак - Симфонија из Новога света, 1, 4. став; Концерт за виолончело ха-мол, 1 став; Словенска игра (по избору).
- К. Станковић: Варијације на песму Што се боре мисли моје, Српске народне песме (избор)
- Ј. Маринковић: Грм, Молитва, Чежња
- С. Мокрањац: 2, 5. и 10. руковет, Козар, Њест свјат (из Опела), Херувимска песма (из Литургије).
Серијал Драгослава Гостушког - Развој српске музике кроз векове.
Импресионизам
Импресионистички музички стил, који, у односу на претходни романтичарски стил, доноси велике промене у развоју музичког језика, структуре и експресивне матрице музичког дела - ученици ће упознати кроз дела Клода Дебисија и Мориса Равела.
Главна новина са којом ће се ученици као слушаоци сусрести је разливени музички језик у којем је тоналитет „замагљен", све је у преливима инструменталних боја и без јаких акцената. Наставницима ће, у објашњавању ових промена значајно помоћи поређење са импресионистичким сликарством.
- К. Дебиси: Месечина, Прелид за поподне једног фауна, одломак из опере Пелеас и Мелисанда;
- М. Равел: Павана за умрлу инфанткињу, Огледала, Болеро.
Музика XX века
Специфичности европске музике 20. века ученици ће звучно пратити кроз две доминантне струје прве половине 20. века - експресионизам и неокласицизам, - кроз дела њихових главних представника: Шенберга, Стравинског, Прокофјева, Шостаковича и Бартока у чијим опусима се преплићу експресионизам и неокласицизам. Слушајући музику ових композитора, ученици ће доживети ту огромну промену музичког језика и музичких изражајних средстава која се догодила почетком 20. века. У експресионистичким делима, ученици ће упознати музику без тоналнитета, музику која обилује тензијом и контрастима. Неокласична дела ће их вратити „старијем" слушалачком искуству које ће бити „допуњено" понеком дисонанцом, понеким оштрим сазвуком, тек да их подсети да ова музика, заправо, није класицистичка/барокна. На одабраним примерима, наставник јако очигледно може да им покаже ту разлику.
Авангардне покрете у периоду после Другог светског рата (у другој половини 20. века) ученици ће најбоље разумети кроз звучне примере дела Кжиштофа Пендерецког (Пољска школа) и Карлхајнца Штокхаузена (Дармштатска школа), који парадигматски приказују с једне стране кондензовану експресију композитора Пољске школе, а са друге стране, крајњу консеквенцу развоја конструктивистичког експресионизма - авангарду после Другог светског рата, у делу Групе Карлхајнца Штокхаузена.
- А. Шенберг: Пјеро месечар; Преживели из Варшаве,
- С. Прокофјев: Класична симфонија, Балет Ромео и Јулија (одломци), Кантата Александар Невски; Д. Шостакович: 7 - Лењинградска симфонија; И. Стравински: Бакети Жар птица, Петрушка (руска игра) Посвећење пролећа (одломак),; Пулчинела;
- Б. Барток: Музика за гудаче челесту и удараљке, Кантата профана
- К. Пендерецки: Тужбалица - жртвама Хирошиме, К. Штокхаузен - Групе
Музика у Србији XX века
Музику у Србији 20. века ученици ће звучно упознати кроз дела представника Модерне - П. Коњовић, С. Христић, М. Милојевић (позни романтизам са елементима импресионизма и експресионизма), експресионизма фолклорног типа - Ј. Славенски, М. Тајчевић, специфичног споја архаичног и савременог у делу Љубице Марић, и представницима музичког постмодернизма с краја 20. века - З.Ерића, В. Трајковића и Иване Стефановић.
Слушањем одабраних композиција српских аутора, ученици ће имати прилике да се у кондензованом облику, упознају са специфичним, националним идиомом српске уметничке музике, као и са свим значајним етапама у њеном развоју током 20. века. Посредно, ученици ће, слушајући одабране композиције, моћи да доживе и „националну" и „европску" димензију српске уметничке музике, поимајући да њихово непрекидно садејство изграђује културни и уметнички идентитет музике српских композитора.
- П. Коњовић: Триптихон из Коштане, Нане кажи тајку - из збирке Лирика;
- М. Милојевић: Четири комада за клавир (избор), Јесења елегија, Јапан - соло песме, Легенда о Јефимији за виолончело и клавир;
- С. Христић: Прва свита из Охридске легенде, Елегија, Поноћ, Вече на школу - соло-песме;
- Ј. Славенски: Вода звира, Балканофонија (одломци), Симфонија Оријента (одломци);
- М. Тајчевић: Седам балканских игара (избор), Воспојте (из Четири духовна стиха);
- Љ Марић: Песме простора (одломци);
- З. Ерић: Картун, Концертштик;
- В. Трајковић: Арион за гитару и гудаче;
- И.Стефановић: Камен (одломак из радиофонског остварења;
- Серијал Драгослава Гостушког - Развој српске музике кроз векове).
Популарна и примењена музика
Популарна и примењена музика представљају „природно" окружење наших ученика. Присутне су кроз све доступне медије, и као такве, оне су познате и блиске младом аудиторијуму. Зато, ових неколико предлога за слушање имају смисао подсетника на историју популарне и примењене музике. Посебно је приликом слушања ове музике важно, ученицима скренути пажњу на социјалну функцију ових жанрова, на њихову распрострањеност, као и на њихов однос према уметничкој музици. То су увиди са којима ће ученици и надаље са пуном свешћу препознавати суштину покрета унутар популарне музике и њихову културну, па и политичку финкцију у одређеном друштвено- историјском контексту.
- Џ.Гершвин: Порџи и Бес (одломци), Рапсодија у плавом;
- Л. Бернштајн, Ђ. К. Меноти.
Литература: В. Бароњан: Музика као примењена уметност

III. ПРАЋЕЊЕ И ВРЕДНОВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

У процесу вредновања резултата учења наставник треба да буде фокусиран на ученичке ставове и мотивацију за учествовање у музичким активностима кроз слушање, извођење и стваралаштво. Теоретско знање треба да има своју примену и функцију у изражавању ученика кроз музику и у контакту са музиком. Сумативно вредновање треба да буде осмишљено кроз задатке и активности које захтевају креативну примену знања. У смислу активности, постигнућа ученика се могу проценити на основу доприноса ученика кроз индивидуалан и групни рад, израду креативних задатака на одређену тему, рад на пројекту (ученик даје решење за неки проблем и одговара на конкретне потребе), кроз начин размишљања у анализи музичких дела, као и у односу на специфичне вештине.

ЛИКОВНА КУЛТУРА

Циљ учења Ликовне културе је оспособљавање за комуникацију и развијање креативности и одговорног односа према очувању културе и уметничког наслеђа свог и других народа.

ОПШТА ПРЕДМЕТНА КОМПЕТЕНЦИЈА

Ученик свесно опажа и тумачи разноврсне визуелне и аудиовизуелне информације са којима се среће. Повезује нова сазнања са претходно стеченим знањем и искуством у смислене целине и истражује њихову примену у различитим ситуацијама. Користи разноврсне подстицаје за развијање креативних идеја. Бира најефикаснији начин да изрази своја запажања, идеје, имагинацију, искуство, естетске доживљаје, осећања и позитивне ставове. Препознаје своје потребе и способности, развија самопоуздање и самопоштовање и мотивисан је да се континуирано усавршава. Комуницира испољавајући разумевање и уважавање других и одговорно сарађује са другима. Разуме значај и улогу визуелне уметности у друштву, вредност сопствене културе и културе других народа и има одговоран однос према очувању културне баштине.

СПЕЦИФИЧНА ПРЕДМЕТНА КОМПЕТЕНЦИЈА

Ученик уме да изрази своја запажања, идеје, ставове, искуство, осећања и доживљај визуелних и аудиовизуелних информација у усменој, визуелној, аудиовизуелној и писаној форми. Познаје различите материјале, технике, медије и принципе компоновања и примењује их у свом раду. Процењује свој доживљај уметничких дела поредећи исте или различите теме, мотиве и поруке изражене разноврсним средствима и техникама визуелних уметности. Тумачи значај и утицај визуелних садржаја на посматрача и друштво у односу на место, време, друштвене прилике, технолошки развој и културолошки оквир. Истражује форме уметничких дела кроз историју, њихове међусобне утицаје и утицај на савремену уметност и друштво. Пореди критеријуме за процену естетичких квалитета уметничких и неуметничких дела. Самостално истражује различите изворе информација и користи одабране стручне појмове у реализацији пројеката. Познаје начине на које уметници развијају креативне идеје и подстицај за рад. Примењује научено у различитим ситуацијама које захтевају креативна решења и естетичке принципе. Креира презентације ликовним техникама или у апликативним програмима, сам или у сарадњи са другима. Прати делатности установа културе, посећује догађаје у њима или алтернативним просторима за уметничка дешавања у окружењу. Разуме значај и улогу уметности у друштву, вредност сопствене културе и традиције, као и културе и традиције других народа и етничких заједница. Развија одговоран однос према очувању културне баштине као конзумент, промотер и/или учесник у уметничким дешавањима и пројектима.

ДРУШТВЕНО-ЈЕЗИЧКИ СМЕР

Разред	Други
Недељни фонд часова	1 час
Годишњи фонд часова	37 часова
ИСХОДИ По завршетку разреда ученик ће бити у стању да:	ТЕМА и кључни појмови садржаја програма
- користи различите технике и савремену технологију у креативном раду; - користи идеје и иновације у уметности као подстицај за стваралачки рад; - проблема; - реализује радове истражујући међусобне утицаје елемената и принципе компоновања; - уважава етичка, здравствена и сигурносна правила у развијању и реализовању ликовних идеја; - користи податке из литературе и са интернета за истраживачке и пројектне задатке; - презентује на различите начине резултате истраживачког и пројектног рада; - дискутује о сличностима и разликама у култури, историјским стиловима, идејама и начинима изражавања водећих уметника; - разматра како универзални језик уметности доприноси уважавању мултикултуралности и интеркултуралне сарадње; - пише есеје и приказе уметничких дела и изложби употребљавајући стручне термине и исказујући своје доживљаје и мишљење; - прави, самостално или у сарадњи са другима, планове које споменике и институције културе и уметности може посетити приликом путовања; - дискутује о томе како уметничка баштина доприноси очувању националног идентитета и развоју друштва; - извештава о посетама или учешћу у дешавањима у институцијама културе (радионице, акције...).	ПОВЕЗАНОСТ Површина. Линија, боја, облик и површина.Светлост и површина. Тактилност. Симетрија и асиметрија површина. Геометријски дух. Богатство и разноврсност површина као подстицај за стваралачки рад. Наслеђе. Средњовековна уметност. Средњовековна уметност Истока и Запада: стилови у уметности. Уметност и традиција. Уметнички споменици на тлу средњовековне Србије. Ктитори. Значај и улога ктитора. Однос светлости и површине у сакралним и профаним грађевинама у прошлости и садашњости. Садржај уметничког дела: мотиви и теме кроз епохе.
	ПРОСТОР Перспектива. Уметник и простор. Дводимензионални и тродимензионални простор. Реални и имагинарни простор. Простор у уметничком делу и уметничко дело у простору. Ентеријер и екстеријер. Линеарна, ваздушна и колор перспектива. Истраживање простора као подстицај за стваралачки рад. Савремени медији и простор. Наслеђе. Ренесанса. Прекретнице и препород у уметности. Центри процвата уметности. Сакрална и световна архитектура. Урбанизам и архитектонски комплекси. Образовање уметника кроз време. Водећи уметници и њихова дела. Ктитори и мецене. Колекције и колекционари у прошлости и садашњости. Културно наслеђе као извор инспирације савремених стваралаца. Неговање уметничке баштине и одрживи развој. Уметничко и архитектонско наслеђе и туризам. Установе културе.

ОПШТИ ТИП

Разред	други
Недељни фонд часова	1 час
Годишњи фонд часова	37 часова
ИСХОДИ По завршетку разреда ученик ће бити у стању да:	ТЕМА и кључни појмови садржаја програма
- користи различите технике и савремену технологију у креативном раду; - користи идеје и иновације у уметности као подстицај за стваралачки рад; - реализује радове истражујући међусобне утицаје елемената и принципе компоновања; - уважава етичка, здравствена и сигурносна правила у развијању	ПРОСТОР Перспектива. Уметник и простор. Дводимензионални и тродимензионални простор. Реални и имагинарни простор. Простор у уметничком делу и уметничко дело у простору. Ентеријер и екстеријер.

и реализовању ликовних идеја; - користи податке из литературе и са интернета за истраживачке и пројектне задатке; - презентује на различите начине резултате истраживачког и пројектног рада; - пише приказе уметничких дела и изложби употребљавајући стручне термине и исказујући своје доживљаје и мишљење; - прави, самостално или у сарадњи са другима, планове које споменике и институције културе и уметности може посетити приликом путовања; - дискутује о сличностима и разликама, историјским стиловима, правцима и начинима изражавања знаменитих уметника; - дискутује о томе како уметничка баштина доприноси очувању националног идентитета и развоју друштва; - разматра како универзални језик уметности доприноси уважавању мултикултуралности и интеркултуралне сарадње; - извештава о посетама или учешћу у дешавањима у институцијама културе (радионице, акције...).	Линеарна, ваздушна и колор перспектива. Истраживање простора као подстицај за стваралачки рад. Савремени медији и простор. Наслеђе. Ренесанса и барок. Препород и прекретнице у уметности. Центри процвата уметности. Сакрална и световна архитектура. Урбанизам и архитектонски комплекси. Образовање уметника кроз време. Водећи уметници и њихова дела. Ктитори и мецене. Колекције и колекционари у прошлости и садашњости. Културно наслеђе као извор инспирације савремених стваралаца. Неговање уметничке баштине и одрживи развој. Уметничко и архитектонско наслеђе и туризам. Установе културе.
	ПРОМЕНЕ Светлост. Својства светлости. Светлост у екстеријеру и ентеријеру. Однос светлости, боје и површина. Светлост у различитим медијима. Осветљеност и атмосфера. Истраживање светлости као подстицај застваралачки рад. Наслеђе. Стилови и правци у уметности 19.века. Прожимање различитих стилова и праваца и одјеци у савременом свету. Мотиви и теме кроз време. Наука и уметност. Модерна и савремена уметност. Еклектицизам у савременој уметности. Нови материјали у уметности и архитектури. Уметност и економија. Значајни центри културе и уметности као ресурси туризма. Уметност и одрживи развој: неговање уметничке баштине. Институције културе и алтернативни простори: уметничка дешавања. Уметност и медији.

ПРИРОДНО-МАТЕМАТИЧКИ СМЕР

Разред	други
Недељни фонд часова	0,5 часова
Годишњи фонд часова	18,5 часова у групи до 15 ученика
ИСХОДИ По завршетку разреда ученик ће бити у стању да:	ТЕМА и кључни појмови садржаја програма
- користи различите технике и савремену технологију у креативном раду; - користи идеје и иновације у уметности као подстицај за стваралачки рад; - реализује радове истражујући међусобне утицаје елемената и принципе компоновања; - уважава етичка, здравствена и сигурносна правила у развијању и реализовању ликовних идеја; - користи податке из литературе и са интернета за истраживачке и пројектне задатке; - презентује на различите начине резултате истраживачког и пројектног рада; - пише приказе уметничких дела и изложби употребљавајући стручне термине и исказујући своје доживљаје и мишљење; - прави, самостално или у сарадњи са другима, планове које споменике и институције културе и уметности може посетити приликом путовања; - дискутује о сличностима и разликама, историјским стиловима, правцима и начинима изражавања знаменитих уметника; - дискутује о томе како уметничка баштина доприноси очувању националног идентитета и развоју друштва; - разматра како универзални језик уметности доприноси уважавању мултикултуралности и интеркултуралне сарадње; - извештава о посетама или учешћу у дешавањима у институцијама културе (радионице, акције...).	ПРОСТОР Перспектива. Уметник и простор. Дводимензионални и тродимензионални простор. Реални и имагинарни простор. Простор у уметничком делу и уметничко дело у простору. Ентеријер и екстеријер. Линеарна, ваздушна и колор перспектива. Истраживање простора као подстицај за стваралачки рад. Савремени медији и простор. Наслеђе. Ренесанса и барок. Препород и прекретнице у уметности. Центри процвата уметности. Сакрална и световна архитектура. Урбанизам и архитектонски комплекси. Образовање уметника кроз време. Водећи уметници и њихова дела. Ктитори и мецене. Колекције и колекционари у прошлости и садашњости. Културно наслеђе као извор инспирације савремених стваралаца. Неговање уметничке баштине и одрживи развој. Уметничко и архитектонско наслеђе и туризам. Установе културе.
	ПРОМЕНЕ Светлост. Својства светлости. Светлост у екстеријеру и ентеријеру. Однос светлости, боје и површина. Светлост у различитим медијима. Осветљеност и атмосфера. Истраживање светлости као подстицај застваралачки рад. Наслеђе. Стилови и правци у уметности 19.века.

	Прожимање различитих стилова и праваца и одјеци у савременом свету. Мотиви и теме кроз време. Наука и уметност. Модерна и савремена уметност. Еклектицизам у савременој уметности. Нови материјали у уметности и архитектури. Уметност и економија. Значајни центри културе и уметности као ресурси туризма. Уметност и одрживи развој: неговање уметничке баштине. Институције културе и алтернативни простори: уметничка дешавања. Уметност и медији.

ДОДАТНИ САДРЖАЈИ ЗА НАСТАВУ НА ЈЕЗИЦИМА НАЦ ИОНАЛНИХ МАЊИНА
За наставу на хрватском језику
Други разред гимназије општег типа
ТЕМА: ПРОСТОР И ПРОМЕНЕ
САДРЖАЈ: Насљеђе (Стилови и правци у уметности од предроманике до модерне и савремене уметности у Хрватској)
За наставу на румунском језику
II ЦЕЛИНА: ЛИКОВНА ДЕЛА И СПОМЕНИЦИ КУЛТУРЕ
1. Почеци ликовне уметности Румуна у Србији (народна ликовна уметност, орнаментика, предмети примењене уметности)
2. Значајни румунски уметници у Румунији почетком XIX и XX века
3. Румунски ликовни уметници у Вршцу и Новом Саду
4. Први школовани ликовни уметници из редова Румуна у Србији
5. Румунски ликовни уметници у периоду између два рата
6. Завичајне галерије и музеји румунске националне мањине у Србији.
7. Представници румунске ликовне уметности у другој половини XX века у Румунији
8. Румунски уметници у Србији с краја XX и почетка XXI века
9. Наивна уметност у Уздину

За наставу на словачком језику
Концепт наставног програма из предмета Ликовна култура садржи кратак преглед најзначајнијих представника словачких ликовних стваралаца у Словачкој републици и Републици Србији. Нова сазнања уврштена у процес едукације пружају могућност за значајно развијање менталних и изражајних способности ученика. Ови уметнички садржаји антиципирају могуће погледе на свет и стицање нових видика и самим тим формирају моделе за посматрање проблема са којим се уметнички свет суочава, како у прошлости тако и у садашњости. Из тог разлога потпуније и активније доживљавање садржаја и процеса у ликовној уметности је сигурно правилан пут за боље схватање и активније учествовање у култури, традицији и обичајима Словачког народа, али и у култури у сваком смислу те речи.
Овакав концепт изискује од наставника не само да допуњује властито знање, већ и да га пренесе на ученике. Од наставника се очекује да успостави активнији однос и сарадњу и са Словачким галеријама и музејима, да се упозна са историјом и традицијом, а у исто време и са савременим кретањима у ликовној уметности, па и са регионалним специфичностима, такође и коришћење различитих техника традиционалних заната. Садржај има за циљ да омогући ученицима да се на лакши начин упознају са процесима у уметности, да разумеју настајање ликовног дела и учествују у његовој интерпретацији, да спознају културу и културни контекст, да боље разумеју значајна дела и тенденције у словачкој ликовној уметности у Словачкој републици и у Републици Србији, и њену повезаност са развојем друштва.
Препоручује се и посета галеријама и музејима, од друштвеног значаја Словачке националне мањине у Србији. У петом односно шестом раздреду посета галерије наиве у Ковачици а у седмом односно осмом разреду, Галерије Зузке Медвеђове у Бачком Петровцу, прве академске сликарке из редова Словака. Од значајних грађевина, препоручује се и посета најстарије словачке куће у Србији, изграђене крајем 18. века, као и „Музеј војвођанских словака" у Бачком Петровцу. Циљ посете галеријама и музејима је учвршћивање односа и разумевање ученика са културним наслеђем словачке ликовне уметности. Током трајања Бијенала Словачких ликовних уметника у Србији препоручује се посета изложбе ради упознавања са савременим токовима ликовног стваралаштва академских ликовних уметника.

ДРУГИ РАЗРЕД
(додатни садржаји)
- Словачки ликовни уметници у периоду између два рата
- Значајне галерије и музеји Словачке националне мањине у Србији
- Представници словачке ликовне уметности у другој половини 20. века у Словачкој
- Словачки уметници у Србији с краја 20. и почетка 21. века
- Наивна уметност у Ковачици

Предлог остваривања садржаја:
Редовни садржај наставног програма се остварује на основу законом прописаног наставног плана и програма, и на примерима ликовних дела уметника Словака из Републике Србије и Словачке републике. Значајна уметничка дела Словачких уметника у Србији и Словачкој су намењена за схватање и савлађивање одређених наставних области из ликовне културе.

УПУТСТВО ЗА ДИДАКТИЧКО-МЕТОДИЧКО ОСТВАРИВАЊЕ ПРОГРАМА
Програм наставе и учења Ликовне културе садржи циљ, општу и специфичну предметну компетенцију, исходе за крај разреда, теме и кључне појмове садржаја, као и упутство за дидактичко-методичко остваривање програма, које ближе објашњава нови приступ настави и учењу Ликовне културе. Оствареност циља и достизање исхода доприносе развоју кључних, међупредметних и предметних компетенција ученика. Исходи су достижни за сваког ученика, у мањој или већој мери. Дефинисани су као функционално знање ученика и указују на то шта ће ученик бити у стању да уради, осмисли, предузме, реализује, испољи... захваљујући знањима, умењима и ставовима које је развијао током једне године учења Ликовне културе. Исходи су процесни и достижу се учењем и стваралачким радом током целе школске године.
Програм подржава наставу и учење као креативни процес. Настава је усмерена на процес развијања компетенција и индивидуалних потенцијала ученика кроз интеракцију креативности, медијума и садржаја. Кључни појмови указују на неизоставна знања и полазна су основа за развијање мреже појмова. Наставник усмерава процес учења водећи рачуна о томе да ученици развијају знања, умења и ставове који су неопходни за живот у савременом свету и за наставак школовања. Како се технологија убрзано развија, а друштво мења, неопходно је да настава иде у корак са савременим животом, а нарочито да прати дешавања у култури и визуелној уметности. Настава се прилагођава и интересовањима ученика, окружењу у коме ученици живе, могућностима одељења, неочекиваним приликама и ситуацијама (на пример, гостовања уметника).
I. ПЛАНИРАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА
Наставник креира свој годишњи план рада, оперативне планове, наставне јединице, задатке/пројекте полазећи од циља, исхода за крај разреда и кључних појмова. На основу једног исхода могуће је осмислити више задатака и активности. Такође, један задатак/активност може водити ка достизању више исхода. Имајући у виду фонд часова, ефикасније је планирати активност/задатак/пројекат који води ка достизању више исхода за крај разреда. На тај начин се обезбеђује да ученик континуирано развија компетенције. У табели је приказан однос исхода за крај разреда и међупредметних компетенција.

Исходи	Међупредметне компетенције
- користи различите технике и савремену технологију у креативном раду;	Естетичка компетенција, Решавање проблема, Дигитална компетенција, Компетенција за целоживотно учење
- користи идеје и иновације у уметности као подстицај за стваралачки рад;	Естетичка компетенција, Решавање проблема, Рад са подацима и информацијама, Комуникација, Компетенција за целоживотно учење
- реализује више решења истог ликовног проблема;	Естетичка компетенција, Решавање проблема, Предузимљивост и оријентација ка предузетништву
- реализује радове истражујући међусобне утицаје елемената и принципе компоновања;	Естетичка компетенција, Решавање проблема, Рад са подацима и информацијама, Комуникација
- уважава етичка, здравствена и сигурносна правила у развијању и реализовању ликовних идеја;	Решавање проблема, Одговоран однос према здрављу, Одговоран однос према околини, Одговорно учешће у демократском друштву
- користи податке из литературе и са интернета за истраживачке и пројектне задатке;	Рад са подацима и информацијама, Комуникација, Компетенција за целоживотно учење
- презентује на различите начине резултате истраживачког и пројектног рада;	Рад са подацима и информацијама, Комуникација, Предузимљивост и оријентација ка предузетништву, Компетенција за целоживотно учење
- дискутује о сличностима и разликама у култури, историјским стиловима, идејама и начинима изражавања водећих уметника;	Естетичка компетенција, Комуникација, Рад са подацима и информацијама, Компетенција за целоживотно учење, Одговорно учешће у демократском друштву
- пише есеје и приказе уметничких дела и изложби употребљавајући стручне термине и исказујући своје доживљаје и мишљење;	Естетичка компетенција, Рад са подацима и информацијама, Комуникација, Компетенција за целоживотно учење, Одговорно учешће у демократском друштву,
- прави, самостално или у сарадњи са другима, планове које споменике и институције културе и уметности може посетити приликом путовања;	Естетичка компетенција, Рад са подацима и информацијама, Комуникација, Одговорно учешће у демократском друштву, Компетенција за целоживотно учење
- дискутује о томе како уметничка баштина доприноси очувању националног идентитета и развоју друштва;	Естетичка компетенција, Рад са подацима и информацијама, Комуникација, Одговорно учешће у демократском друштву, Компетенција за целоживотно учење
- извештава о посетама или учешћу у дешавањима у институцијама културе (радионице, акције...).	Естетичка компетенција, Рад са подацима и информацијама, Комуникација, Одговорно учешће у демократском друштву, Компетенција за целоживотно учење

У оперативним плановима наставника и у припремама за час потребно је да буду видљиве методе и технике којима је планирано активно учешће ученика на часу. Наставник планира задатке и активности за ученике, наставне методе и технике, као и начин праћења и процењивања напредовања ученика.
Исходи за крај разреда су тако формулисани да омогућавају наставнику даљу операционализацију на нивоу конкретне наставне јединице. На пример, исход: По завршетку разреда ученик ће бити у стању да: уважава етичке, здравствене и сигурносне норме у развијању и реализовању ликовних идеја може да се конкретизује на следећи начин: По завршетку наставне јединице ученик ће бити у стању да: образложи зашто су уметничке фотографије заштићене ауторским правима и под којим условима могу да се користе. Исходи се операционализују и контекстуализују у складу са циљевима часа/задатка/пројекта.

II. ОСТВАРИВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Наставник бира најефикасније методе, технике и поступке који подржавају целовити развој ученика. На пример, може да осмисли активности које омогућавају ученицима да развијају свест о процесу долажења до креативних идеја, а који се може применити у свим областима стваралаштва. Уметничка дела подстичу развијање идеја уколико се примене одговарајући поступци. На пример, ученици могу да пореде исту идеју, тему или мотив у уметничким делима током историје. Примери на којима се остварује учење треба да буду најзначајнија остварења националне и светске културне баштине, као и примери дела најзначајнијих уметника и споменика културе етничких заједница.
Пројектни задаци (индивидуални, тимски, одељенски и школски пројекти) могу да се реализују у школи и ван ње. Наставник и ученици заједно договарају активности у складу са интересовањима и могућностима ученика. У овом Упутству је наведен један пример пројектног задатка, који не треба преузети као готово решење, већ га треба користити као подстицај за креирање оригиналних задатака и активности.
Назив задатка: Трагови оријенталног Београда
Тип задатка: Одељенски пројекат (видео-презентација архитектонског наслеђа)
Могуће активности ученика: праве краћи филм у коме представљају најзначајније споменике оријенталне архитектуре главног града Србије; истражују податке о историјату грађевина и њихове фотографије у литератури и на интернету; снимају краће видео-клипове пред одговарајућим здањима; снимају своје анализе архитектонских остварења и коментаре о споменицима; приказују грађевине или друга остварења у којима се могу уочити оријентални утицаји; монтирају филм у апликативном програму; праве краћу анализу како очување уметничке баштине доприноси очувању националне традиције, неговању мултикултуралности и општем друштвено-економском напретку. Радећи на филму ученици могу себе замислити у некој улози (нпр. могу бити „холивудски" глумци, репортери или туристи, могу монтирати и гафове са лапсусима које су правили током снимања и сл.). По завршетку пројекта филм се приказује ученицима осталих одељења, наставницима и родитељима.
Пројекат доприноси развијању компетенција: Естетичка компетенција, Сарадња, Рад са подацима и информацијама, Решавање проблема, Комуникација, Дигитална компетенција, Предузимљивост и оријентација ка предузетништву, Одговорно учешће у демократском друштву, Компетенција за целоживотно учење.

III. ПРАЋЕЊЕ И ВРЕДНОВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Наставник одређује елементе за процењивање напретка и оцењивање постигнућа у складу са задацима/активностима ученика које је планирао. Неопходно је да наставник постави јасне критеријуме и да редовно информише ученике о циљевима часа/задатка/активности и о томе шта се од њих очекује.
Могући елементи за праћење напредовања ученика су: 1) напредовање у комуникацији (у визуелном, вербалном и писаном изражавању); 2) напредовање у раду са подацима (визуелним, текстуалним и аудиовизуелним); 3) напредовање у развијању и примени идеја; 4) напредовање у развијању позитивних ставова.

ФИЗИЧКО И ЗДРАВСТВЕНО ВАСПИТАЊЕ

Циљ учења предмета Физичко и здравствено васпитање је да ученик континуирано развија знања, физичке способности и моторичке вештине у складу са вредностима физичког вежбања, потребама за очување и унапређивање здравља и даљег професионалног развоја.

ОПШТА ПРЕДМЕТНА КОМПЕТЕНЦИЈА

Учењем наставног предмета Физичко васпитање ученик стиче вештине и овладава знањима о културним вредностима телесног вежбања. Стечена знања примењује у свакодневном животу, специфично-професионалним и ванредним животним ситуацијама. Разуме потребу редовног бављења физичком активношћу и континуираног развоја физичких способности и активно ради на њиховом унапређивању. Вежбајући унапређује здравље, здравље околине и квалитет живота. Путем различитих видова физичке активности исказује лични идентитет, креативност, емоције, комуницира, неутралише или смањује на најмању меру негативне утицаје савременог живота. Кроз предмет физичко васпитање развијају се: толеранција, хумани односи одговорност, поштовање правила, квалитетна међусобна комуникација, еколошки однос према природном окружењу, и способност за учешће у спортско-рекреативним и спортским активностима током целог живота.

Основни ниво
Достиже и одржава оптималан ниво физичких способности. Ученик је оспособљен да води бригу о властитом здрављу и здрављу околине. Препознаје и разуме законитости утицаја физичког вежбања на антрополошки статус. Спроводи физичко вежбање уз безбедносне, здравствено-хигијенске и организационо-техничке мере. Супротставља се свим облицима насиља у физичком васпитању, спорту и рекреативним активностима.
Средњи ниво
Бира спортско-рекреативну активност у циљу одржавања и унапређивања физичких способности и здравља, у складу са сопственим потребама и интересовањима. У вежбању сарађује и помаже другима поштујући индивидуалне разлике. Редовно вежба у слободно време.
Напредни ниво
Самоиницијативно примењује разноврсне програме и облике индивидуалног и колективног вежбања, уз поштовање индивидуалних разлика учесника у телесном вежбању. Преузима одговорност за сопствене изборе када је реч о животном стилу (физичка активност, исхрана, ризична понашања и др) и процењује дугорочне позитивне, односно негативне последице по здравље и квалитет живота појединца, породице и окружења.
СПЕЦИФИЧНА ПРЕДМЕТНА КОМПЕТЕНЦИЈА
На основу стечених знања ученик користи разноврсне програме вежбања и користи изворе информација ради унапређивања здравља, моторичких способности и вештина. Испољава позитиван став према физичком васпитању и спорту. Поштује правила и негује здраве међуљудске односе приликом реализовања физичке/спортске активности. Промовише улогу физичког васпитања и спорта у унапређивању здравља и превентивно деловање на настајање болести и социо-патолошких појава. Ученик је стекао знања о могућности коришћења превентивног вежбања ради отклањања негативниих утицаја будуће професије.
Основни ниво
Ученик зна функцију једноставних вежби и програма развоја моторичких способости; зна основну технику и тактику спортских грана; понаша се дисциплиновано поштујући мере безбедности у вежбању; зна да упореди вредности почетних и финалних резултата мерења моторичких способности у односу на референтне вредности за свој узраст и пол. У процесу вежбања сарађује са другима и помаже им уз поштовање индивидуалних разлика.
Средњи ниво
Ученик је у стању да самостално састави и примени програме вежбања препознавајући везу са здрављем и психо-физичким развојем; зна сложеније техничко-тактичке елементе спортске гране; примењује правилне поступке у случају незгоде током вежбања; вреднује и цени допринос физичке активности здрављу и квалитету живота. Учествује у различитим спортским такмичењима и спортско-рекреативним активностима у школи и, у складу са интересовањима помаже у њиховом планирању и реализацији.
Напредни ниво
Ученик је способан да самостално састави и изведе сложеније програме вежбања; самостално и у сарадњи са другима решава сложене тактичке задатке; препознаје основне законитости оптерећења у физичким и спортским активностима, промовише њихову улогу у унапређивању здравља и превентивно деловање на настанак хроничних незаразних обољења и социо-патолошких појава; редовно се бави спортским и спортско-рекреативним активностима у слободно време, и у складу са интересовањима учествује и помаже на школским такмичењима и другим манифестацијама. Користи физичку активност ради веће ефикасности учења и елиминисања штетних професионалних утицаја.

Разред	Други
Недељни фонд часова	2 часа
Годишњи фонд часова	74 часа
ИСХОДИ По завршетку разреда ученик ће бити у стању да:	ОБЛАСТ, ТЕМА и кључни појмови садржаја
- правилно примењује вежбе, разноврсна природна и изведена кретања; - упореди и анализира резултате тестирања са вредностима за свој узраст; - сагледа сопствени моторички статус и уз помоћ наставника примени вежбања у циљу његовог побољшања; - примењује усвојене моторичке вештине у различитим животним ситуацијама; - игра један народни и један друштвени плес; - примењује и поштује основе принципе вежбаоног процеса. уз помоћ наставника примњује основне методе за развој моторичких способности; - одговорно се односи према објектима, справама и реквизитима у просторима за вежбање; - препозна и реши конфликтну ситуацију; - примењује одговарајуће вежбе у складу са сопственим могућностима и потребама; - уз помоћ наставника коригује грешаке у извођењу покрета и кретања; - учествује на одељењском, разредном и другим такмичењима; - помаже у организацији школских спортских манифестација; - користи могућности за свакодневну физичку активност и редовно вежба; - повеже принципе здраве исхране и вежбање; - примењује правила безбедности у различитим физичким активностима; - решава конфликте на социјално прихватљив начин; - коригује последице дуготрајне седентарне активности, положаје, покрете и кретања који имају негативан утицај на здравље применом физичког вежбања; - редовно контролише своје здравље; - разликује позитиван и негативан утицај вежбања за репродуктивно здравље; повеже штетан утицај које енергетски напитци, психоактивне супстанце и недеозвољена средства имају на здравље.	ФИЗИЧКЕ СПОСОБНОСТИ Тестирање ученика. Примена националне батерије тестова. Кондициона припрема ученика.
	МОТОРИЧКЕ ВЕШТИНЕ СПОРТ И СПОРТСКЕ ДИЦИПЛИНЕ Атлетика Усавршавање технике атлетских дисциплина - трчања, скокова удаљ и увис и бацања. Четворобој. Спортска гимнастика Основни садржаји Вежбе на тлу. Прескоци и скокови. Вежбе у упору. Вежбе у вису.

	Греда. Гимнастички полигон. Проширени садржаји Вежбе на тлу - сложенији састав. Висока греда. Прескок. Коњ са хватаљкама. Вежбе у упору - сложенији састав. Вежбе у вису - сложенији састав. Спортске игре и активности по избору Спортске игре, рукомет, кошарка, одбојка, футсал Проширивање и продубљавање техничко-тактичких способности ученика. Активности по избору Аеробик и други фитнес програми, стони тенис, бадминтон и др. Плес и ритмика Народно коло „Моравац". Бечки валцер. Народне игре и Плес из средине у којој се школа налази. Народна кола и плесови по избору. Ритмички елементи и састави. Полигони Комбиновани полигон у складу са савладаним моторичким садржајима.
	ФИЗИЧКА И ЗДРАВСТВЕНА КУЛТУРА Физичко образовање Правила и принципи вежбања. Основни методи разовја моторичких способности (снага, брзина, издржљивост, покретљивост). Тактика игре. Безбедност у вежбању. Улога физичке оспособљености и моторичких зања у ванредним ситуацијама Примена информационих технологија у физичкој активности. Здравствена култура Физичко вежбање у функцији унапређивања здравља, репродуктивног здравља и превенције болести. Недовољна физичка активност као један од ризика у настанку болести. Значај редовних лекарских прегледа и физичка активност. Исхрана и вежбање - последице неадекватих дијета и дијететских производа. Ризици од конзумирања енергетских напитака, психоактивних суспстанци и недозвољених средстава.

УПУТСТВО ЗА ДИДАКТИЧКО-МЕТОДИЧКО ОСТВАРИВАЊЕ ПРОГРАМА

Достизање циља и исхода наставе и учења Физичког и здравственог васпитања заснива се на јединству наставних и ваннаставних организационих облика рада које се састоје из три предметне области:
- физичке способности;
- моторичке вештине спорт и спортске дисциплине;
- физичка и здравствена култура.

Програм другог разреда базиран је на континуитету усвојених знања, вештина, ставова и вредности из предходног образовања и васпитања.
Организациони облици рада
А. Часови физичког и здравственог образовања;
Б. Слободне активности - секције;
В. Недеља школског спорта;
Г. Активности у природи (крос, спортски дан, излети, зимовање, летовање...);
Д. Школска такмичења;
А. Часови физичког и здравственог васпитања
Наставне области:

I. Физичке способности

На свим часовима и на другим организационим облицима рада, посебан акценат се ставља на:
- унапређивање и одржавање физичких способности;
- проширивање знања о развоју моторчких способности;
- компензаторно вежбање у односу на утицај спорта којим се ученик бави;
- правилно држање тела.

Унапређивање и одржавање физичких способности континуирано се реализује на свим часовима. У основној фази часа унапређивање физичких способности потребно је ускладити са утицајима вежбања из области Моторичке вештине, спорт и спортске дисциплине.
На основу процене могућности и потреба ученика наставник може већи део часа искористити за рад на развоју физичких способности ученика и компензаторно вежбање. Методе и облици рада бирају се у складу са потребама ученика и материјално-техничким условима. У развоју физичких способности препоручује се примена диференцирани облик рада.
Програм унапређивања и одржавања физичких способности је саставни део годишњег плана рада наставника.
За праћење, вредновање и евидентирање физичких способности ученика користи се батерија тестова из Приручника за праћење физичког развоја и развоја моторичких способности ученика у настави физичког васпитања (Завод за унапређивње образовања и васпитања, 2018).

II. Моторичке вештине, спорт и спортске дисциплине

Усвајање моторичких вештина остварује се применом основних дидактичко-методичких приципа и метода рада неопходних за достизање постављених исхода реализовањем одговарајућих програмских садржаја.
Основни и проширени садржаји дати су у наставној теми Спортска гимнастика уз уважавање индивидуалних способности ученика и материјално-техничке опремљености школе.

Усвојене моторичке вештине треба да омогуће ученицима њихову примену у спорту, свакодневним активностима, специфичним и ванредним животним ситуацијама.
Ученицима који тренутно нису у стању да изведу неке од предвиђених вежби, задају се посебна вежбања.
Уколико ученик не достигне предвиђени исход, оставља се могућност да исти достигне у наредном периоду.
У раду са ученицима могу се реализовати додатни садржаји које креира наставник у складу са потребама ученика.
Кроз процес реализације наставе неопходно је пратити способности ученика и давати одговарајуће савете.

III. Физичко образовање и здравствена култура

Ова наставна област реализује се кроз све организационе облике рада, наставне области и теме уз практичан рад.
Достизањем исхода ове наставне области, ученици развијају знања, вештине, ставове и вредности о вежбању, физичком образовању (основним правилима и принципима вежбања, моторичким и функционалним спосбобностима, безбедности при вежбању, значају вежбања у превенцији постуралних поремећаја, незаразних болести, насиља и др.), спорту, рекреацији и здрављу.
Садржаји ове наставне области реализују се непосредно пре, током и након вежбања на часу, као и другим пригодим ситуацијама.
Развијање знања из ове области реализује се на основама интерактивне наставе.
Ова област обухвата: формирање правилног односа према физичком вежбању и здрављу, различитостима, чувању личне и школске имовине, неговању друштвених и патриотских вредности, мултикултуралности; развијање толерантности, фер плеја; препознавање негативних облика понашања у вежбању, спорту и рекреацији; утицај суплемената у исхрани младих; последице конзумирања психоактивних супстанци, допинга.

I. ПЛАНИРАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Исходи су важан део и незаобилазан елемент процеса планирања наставе и учења. Дефинисани као резултати учења на крају сваког разреда, током планирања рада потребно је одредити временску динамику у односу на бављење појединим исходима током школске године. Неопходно је посебну пажњу обратити на исходе које није могуће достићи током једног или више часова, већ је у ту сврху потребно реализовати различите активности током године.
Предмет се реализује кроз следеће облике наставе:
- теоријска настава (до 4 часа);
- практична настава (70 часова).

Теоријска настава

Теоријски часови могу се организовати само у оним ситуацијама када не постоје услови за реализацију наставе у просторима за вежбање или алтернативним објектима, и као први час у полугодишту. На тим часовима детаљније се обрађују садржаји предвиђени темама Физичко образовање и Здравствена култура уз могући практичан рад у складу са условима.
У школама које имају услове максималан број часова без практичног рада не би требало да буде већи од четири (4) у току школске године.
При планирању теоријских садржаја неопходно је узети у обзир: садржај програма, претходна искуства ученика, садржаје других предмета (корелацију - међупредметне компетенције).
Практична настава
Број часова по темама планира се на основу, процене наставника, могућности ученика, материјално-техничких и просторних услова. Наставне теме или поједини садржаји за које не постоје услови за реализацију могу бити замењени одговарајућим темама или садржајима програма за које постоје одговарајући услови. Оквирни број часова по темама:
1. Атлетика (9);
2. Гимнастика (9);
3. Спортске игре и активности по избору:
Футсал (8),
Рукомет (8),
Кошарка (8),
Одбојка (8),
Активност по избору ученика (8),
4. Ритмика и плес (6);
5. Полигони (5);
6. Тестирање и мерење (5).
Оквирни број часова није обавезујући за планирање наставе. Стручно веће одређује број часова узимајући у обзир материјално-техничке услове, могућности и интересовање ученика.
Достизање исхода наставне теме Спортска гимнастика остварује се реализацијом основних и проширених садржаја.
Основни садржаји су они које је неопходно спровести у раду са ученицима узимајући у обзир способности ученика, материјално-техничке и просторне услове.
Проширени садржаји су они које наставник бира и реализује у раду са ученицима (групама или појединцима), који су савладали основне садржаје, узимајући у обзир ниво достигнутости исхода, могућности, потребе ученика и услове за рад.

II. ОСТВАРИВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Физичке способности

Тестирање ученика тј. праћење физичког развоја и моторичких способности спроводи се на почетку и крају школске године, из простора кардиореспираторне издржљивости (процена аеробног капацитета), телесног састава (посебно телесне масноће), мишићне снаге, издржљивости у мишићној снази, гипкости и агилности. За ове активности планирати до 6 часова у току школске године.
При планирању вежбања у припремној фази часа, треба узети у обзир утицај наставне теме на физичке способности ученика и применити вежбе чији делови биомеханичке структуре одговарају основном задатку главне фазе часа и служе за обучавање и увежбавање конкретног задатка. У раду са ученицима примењивати диференциране облике рада, дозирати вежбања у складу са њиховим могућностима и примењивати одговарајућу терминологију вежби. Време извођења вежби и број понављања, задају се групама ученика или појединцима у складу са њиховим способностима, водећи рачуна о постизању што веће радне ефикасности и оптимализације интензитета рада.
Препоручени начини рада за развој физичких способности ученика:
1. Развој снаге:
- без и са реквизитима,
- на справама и уз помоћ справа.
2. Развој гипкости (покретљивости):
- без реквизита и са реквизитима,
- уз коришћење справа.
3. Развој издржљивости:
- трчања,
- спортске игре,
- прескакање вијаче,
- плес.
4. Развој координације:
- извођење координационих вежби у различитом ритму и променљивим условима.
5. Развој брзине:
- једноставне и сложене кретне структуре изводити максималним интензитетом из различитих почетних положаја, изазване различитим чулним надражајима (старт из различитих положаја итд.);
- штафетне игре;
- извођење вежби максималном брзином.
Методе вежбања које се примењују у настави су тренажне методе, прилагођене индивидуалним способностима и карактеристикама ученика.

За сваки час планира се развој моторичких способности ученика (Кондициона припрема), у складу са наставном темом која се реализује у главном делу часа. Одређени број часова наставник може планирати искључиво за рад на кондиционој припреми ученика на основу процене њихових, потреба и могућности.
За ученике који из здравствених разлога изводе посебно одабране вежбе, потребно је обезбедити посебно место за вежбање и дозирати вежбање у складу са њиховим могућностима.
Моторичке вештине, спорт и спортске дисциплине
1. Атлетика
Трчања:
Усавршавање технике трчања на кратке стазе.
Трчање на време на кратке стазе сходно условима (30 - 100 m).
Усавршавање технике трчања на средњим и дугим стазама:
Трчање умереним интезитетом и различитим темпом у трајању до 12 min.
Скокови:
- скок удаљ: једном од техника.
- скок увис: једном од техника.
Бацања: бацање кугле, једна од техника (ученице 4 kg, ученици 5 kg).
Спровести такмичења у одељењу, на резултат, у свим реализованим атлетским дисциплинама у складу са могућностима школе (четворобој).
Крос се организује једном у току школске године (ученице 800 m, ученици 1200 m).
2. Спортска гимнастика
Наставник формира групе на основу умења (вештина) ученика стечених након завршеног првог разреда на најмање две групе: „бољу” и „слабију”.
Неопходно је олакшавати, односно отежавати програм вежби на основу моторичких способности и претходно развијених знања и умења ученика.
Вежбе на тлу
Основни садржаји
Вага претклоном и заножењем и спојено, одразом једне ноге колут напред.
Став на шакама, издржај, колут напред.
Два повезана премета странце удесно (улево).
Проширени садржаји
Премет странце са окретом за 180° „рондат”.
Колут назад до става о шакама.
Премет напред.
Прескок
Згрчка.
Разношка.
Одбочка.
Кругови (дохватни)
Основни садржаји
За ученике:
- вучењем вис узнето;
- вис стражњи, издржај;
- вучењем вис узнето;
- спуст у вис предњи;
- љуљање на круговима.
За ученице:
- уз помоћ суножним одскоком наскок у згиб;
- њих у згибу/уз помоћ;
- спуст у вис стојећи.
Проширени садржаји
Поновити основне садржаје на доскочним круговима уз доскок.
Разбој
За ученике:
Основни садржаји
Паралелни разбој.
Њих у упору, сед разножно, колут напред, сасед, њихање и заношка
Проширени садржаји
Њих у упору, њих и зањихом склек;
њих и предњихом упор, зањих, предњихом склек, зањихом упор, саскок са окретом за 180°.
Предношка (окрет према притки).
За ученице двовисински разбој или једна притка вратила:
- наскок у увис на н/п (или узмак замахом једне ноге);
- премах одножно десном/левом ногом до упора јашућег;
- прехват у потхват упорном руком (до предножне) и спојено одножењем заножне премах, саскок са окретом за 90° (одношка), завршити боком према притки.
У складу са могућностима ученика саставити вежбу-састав уз коришћење обе притке.
Вратило - дохватно
За ученике:
Основни садржаји
Суножним одразом узмак.
Саскок замахом у назад.
- замахом једне, одразом друге ноге, узмаком до упора, саскок у назад;
- наупор завесом о потколено.
Проширени садржај
Ковртљај назад из упора.
Узмак на доскочном вратилу уз помоћ наставника.
Спуст до виса, саскок:
- ковртљај назад из упора јашућег;
- ковртљај напред из упора јашућег подхватом;
- ковртљај назад из упора јашућег;
- ковртљај напред подхватом из упора јашућег.
Греда
За ученице:
Основни садржаји

Вежба на ниској греди од савладаних елемената из претходних разреда.
Висока греда ходање са различитим гимнастичким елементима.
Проширени садржаји
У складу са могућностима ученика саставити вежбу на високој греди.
Коњ са хватаљкама
За ученике:
Проширени садржај
Премах одножно десном напред, замах улево, замах удесно, замах улево и спојено премах левом напред, премах десном назад, замах улево, замах удесно и спојено премахом десне; саскок са окретом за 90° улево до става на тлу, леви бок према коњу.
3. Спортске игре и физичка активност по избору
3.1. Футсал
Са ученицима усавршавати технику и тактику применом сложенијих елемената по избоу наставника у складу са претходним знањима и способностима ученика.
Примена усвојених елемената у игри.
3.2. Рукомет
Са ученицима усавршавати технику и тактику применом сложенијих елемената по избоу наставника у складу са претходним знањима и способностима ученика.
Примена усвојених елемената у игри.
3.3. Кошарка
Са ученицима усавршавати технику и тактику применом сложенијих елемената по избоу наставника у складу са претходним знањима и способностима ученика.
Примена усвојених елемената у игри.
3.4. Одбојка
Са ученицима усавршавати технику и тактику применом сложенијих елемената по избоу наставника у складу са претходним знањима и способностима ученика.
Примена усвојених елемената у игри.
3.5. Активности по избору
У складу са просторно-техничким могућностима школе наставник у договору са учинцима реализује неке од наведених активности:
- Кондиционо вежбање (кружни тренинг, аеробик, елементи фитнеса и др.)
- Пливање и ватерполо;
- Скијање;
- Клизање;
- Бадминтон;
- Стони тенис;
- Оријентиринг;
- Веслање;
- Основни елементи борилачких спортова и самоодбране;
- Друге активности по избору Стручног већа школе у складу са потребама ученика;
- Активности од значаја за локалну заједницу.
Пливање и ватерполо
Пливање, реализују школе које за то имају услове у школи или објектима у њеној близини.
Програм наставе пливања садржи:
- Упознавање и примена основних сигурносних мера у пливању.
- Усвајање и усавршавање две технике пливања.
- Вежбање ради постизања бољих резултата. Стартови у складу са техником пливања.
- Основни елементи ватерпола и игра.
Клизање и скијање
- Програмски задаци из клизања и скијања обухватају савладавање основне технике и упознавање са правилима. Стручно веће предлаже програм, клизања и скијања. Клизање и скијање у оквиру редовне наставе реализује се у школама које за то имају одговарајуће услове у непосредној близини школе.
4. Плес и ритмика
Основни садржаји
Увежбати једно народно коло и друштвени плес („Бечки валцер”, основни кораци rock ,n’ roll-a).
Ритмички елементи и ритмичке вежбе по избору (за ученице).
5. Полигони
Наставник осмишљава полигоне у складу са усвојеним моторичким садржајима.
Физичка и здравствена култура
Ова наставна област реализује се кроз све друге наставне области и теме уз практичан рад и састоји се од две наставне теме Физичко образовање и Здравствена култура.
Физичко образовање
Поновити са ученицима правила, принципе вежбања, основне методе развијања моторичких и функционалних способности уз проширивање знања. Указивати на правила безбедности приликом вежбања. Проширити знања о превентивном утицају физичког вежбања на здравље. Значај способности стечених вежбањем за сналежење у ванредним околностима. Примена савремених средстава и ИКТ-а у физичком вежбању.
Здравствена култура
Подсетити ученике на значај и улогу физичког вежбања у очувању здравља и могуће последице недовољне физичке активности, као и утицај различитих вежбања на репродуктивно здравље пружањем нових информација. Улога превентивних лекарских прегледа. Значај уравнотежене и правилне исхране за целокупан развој организма.
Пружање информација о штетним последицама конзумирања различитих енергетских напитака, психоактивних супстанци и других недозвољених средства на организам (штетност дувана, алкохола, дроге, прекомерне употребе фармаколошких суплемената, лекова и др.).
Дидактичко-методички елементи
Основне карактеристике реализације наставе и учења:
- јасноћа наставног процеса;
- оптимално коришћење расположивог простора, справа и реквизита;
- избор рационалних облика и метода рада;
- избор вежби усклађен са програмским садржајима и достизањем исхода;
- функционална повезаност делова часа - унутар једног и више узастопних часова одређене наставне теме.
При избору облика рада узимају се у обзир просторни услови, број ученика на часу, опремљеност справама и реквизитима и планирана динамика рада.
Избор дидактичих облика рада треба да буде у функцији ефикасне организације и интензификације часа у циљу достизања постављених исхода.
Значајне активности ученика у оквиру предмета су:
- Посматрање са усмереном и концентрисаном пажњом ради јасног запажања и уочавања свих елемената и информација о вжбању као и информација о здрављу (уочавање важних карактеристика вежби и процеса вежбања);

- Увежбавање и демнострација усвојених елемената - вежби;
- Играње - активно учешће и сарадња у спортским играма и дисциплинама;
- Описивање - вербално изражавање спољашњих и унутрашњих запажања о вежбању и здрављу;
- Процењивање - сопствених могућности у вежбању;
- Континуирана примена мера безбедности приликом вежбања;
- Бележење - записивање графичко, симболичко, електронско бележење опажања у вези вежбања и здравља;
- Практиковање усвојеног у настави, свакодневном животу, вежбању и раду;
- Истраживање релевантних извора информација о вежбању и здрављу;
- Стварање - сопствени програм вежбања;
- Праћење и аланизирање резултата тестирања;
- Активности у оквиру мини-пројекта - осмишљавање и реализација.

III. ПРАЋЕЊЕ, ВРЕДНОВАЊЕ И ОЦЕЊИВАЊЕ

Исходи представљају добру основу за праћење и процену постигнућа ученика, односно креирање захтева којима се може утврдити да ли су ученици достигли оно што је описано одређеним исходом.

У процесу праћења, вредновања и оцењивања неопходно је користити лични картон ученика (евиденција о процесу и продуктима рада ученика, уз коментаре и препоруке) као извор података и показатеља о напредовању ученика. На основу доступних података наставник сачињава радни (лични) картон ученика.

На почетку школске године сваки ученик предаје наставнику лични картон који је добио након завршеног основног образовања и васпитања ради даљег праћења његовог развоја.

Предности коришћења личног картона ученика су вишеструке: омогућава континуирано и систематично праћење напредовања, представља увид у праћење различитих аспеката учења и развоја, представља, подршку у оспособљавању ученика за самопроцену, пружа прецизнији увид у различите области постигнућа ученика.

У циљу сагледавања и анализирања ефеката наставе Физичког и здравственог образовања, наставник подједнако, континуирано прати и вреднује:

I. Однос ученика према Физичком и здравственом васпитању који обухвата:
- вежбање у адекватној спортској опреми;
- редовно присуство и рад на часовима;
- учествовање у ванчасовним и ваншколским активностима и др.

II. Приказ вежби за равој снаге, покретљивости и издржљивости.

III. Достигнут ниво постигнућа моторичких знања, умења и навика (напредак у усавршавању технике и тактичких елемената):

Атлетика:

Приказ технике спринтерског трчања:

спринтерско трчање 30-100 m на време.

Приказ технике истрајног трчања:

истрајно трчање у трајању од 12 минута,

трчање школског кроса.

Приказ технике скока удаљ.

Приказ технике скока увис.

Техника бацања куге.

Спортска гимнастика:

Ученик се прати и вреднује на основу нивоа достигнутх исхода спортске гимнастике током школске године.

Спортске игре и активности по избору:

Ученик се прати и вреднује на основу нивоа достигнутх исхода наставних тема спортских игара и активности по избору.

Пливање:

Пливање једном техником по избору ученика у дужини од 50 m.

Плес и ритмика:

Народно коло

Бечки валцер.

Стони тенис:

Познавање правила стоног тениса. Основни став, кретање и техника држања рекета. Основне технике удараца бекхенд и форхенд. Сервис. Игра

Клизање и скијање:

Приказ усвојеног нивоа технике клизања или скијања.

Друге активности у складу са могућностима школе:

Начин праћења, вредновања и оцењивања одређује наставник на основу ативности за коју се ученик определи (оријентиринг, веслање, планинарење, борилачке вештине и др.)

IV. Индивидуални напредак у развоју моторичких способности

Индивидуални напредак сваког ученика процењује се у односу на претходно проверено стање.

Приликом праћења, вредновања и оцењивања неопходно је узети у обзир способности ученика, његов иднивидуални напредак у односу на претходна достугнућа и могућности, као и ангажовање ученика у наставном процесу.

Код ученика ослобођених од практичног дела наставе, наставник прати и вреднује:
- ниво оствареност исхода из области Физичко образовање и здравствена култура;
- учешће у настави и организацији ваннаставних активности.

Праћење, вредновање и оцењивање ученика ослобођених од практичног дела наставе, наставник може извршити усменим или писменим путем.

Праћење вредновање и оцењивање ученика са инвалидитетом врши се на основу његовог индивидуалног напретка и активности на часовима.

Ваннаставне и ваншколске активности

План и програм ових активности предлаже Стручно веће и саставни је део годишњег плана рада школе и школског програма.

Б. Секције

Реализују се према интересовању ученика. Стручно веће сачињава посебан програм при чему се узимају у обзир материјални и просторни услови рада, потребе и способности ученика.

В. Недеља школског спорта

Ради развоја и практиковања здравог начина живота, развоја свести о важности сопственог здравља и безбедности, о потреби неговања и развоја физичких способности, као и превенције насиља, наркоманије, малолетничке делинквенције, школа у оквиру Школског програма може да реализује недељу школског спорта.

Недеља школског спорта обухвата:
- физичке активности прилагођене узрасту и могућностима ученика;
- културне манифестације са циљем промоције физичког вежбања, спорта и здравља, (ликовне и друге изложбе, фолклор, плес, музичко-спортске радионице...);
- радионице о здрављу, физичком вежбању, спорту и др..

План и програм Недеље школског спорта сачињава Стручно веће у сарадњи са другим Стручним већима (Ликовне културе, Музичке културе, Историје, Рачунарства и информатике...) и стручним сарадницима у школи, водећи рачуна да и ученици који су ослобођени од практичног дела наставе, буду укључени у огранизацију ових активности.

Г. Активности у природи (излет, крос, зимовање, летовање...)
Из фонда радних дана, предвиђених заједничким планом, на предлог Стручног већа наставника Физичког и здравственог васпитања, школа организује активности у природи:
- излет са пешачењем (до 12 km у оба правца);
- крос се организује најмање једном у току школске године;
- зимовање у трајању од 7 дана (обука скијања и активности на снегу);
- летовање - организује се за време летњег распуста (боравак у природи са организованим образовним и физичким активностима).
Д. Школска тамичења
Школа организује и спроводи школска такмичења, као интегрални део процеса физичког и здравственог образовања на основу плана Стучног већа. Ученици могу да учествују на такмичењима у систему школских спортских такмичења Републике Србије, која су у складу са планом и програмом, као и на такмичењима од интереса за локалну заједницу.
Како би што већи број ученика био обухваћен системом такмичења, на ваншколским такмичењима један ученик може представљати школу само у једном спорту и једној спортској дисциплини.
Ослобађање ученика од практиног дела наставе физичког и здравственог васпитања
Ученик може бити ослобођен само од практичног дела програма наставе за одређени период, полугодиште или целу школску годину на основу препоруке изабраног лекара.
Ученик ослобођен практичног дела у обавези је да присуствује часовима. За рад са ослобођеним ученицима наставник сачињава посебан програм рада базиран на усвајању теоријских и васпитних садржаја у складу са програмом и корелацији са програмима других предмета.
Ослобођеним ученицима треба пружити могућност да:
- прате активности на часу и усвајају правила игре и основе индивидуалне и колективне тактике;
- направе презентацију са спортског догађаја, о историји спорта или некој другој спортској активности;
- на други начин помажу у настави (воде записник, суде и сл.).
Пример исхода за ученике ослобођене од практичног дела наставе.
По завршетку разреда ученик ће бити у стању да:
- наведе правила игара и основе тактике које се најчешће примењује у настави, правила атлетике и спортске гимнастике;
- примени основна здравствено-хигијенска правила;
- примени знања о повезаности здраве исхране и физичке активности;
- наведе последице недовољне физичке активности;
- помогне у организацији ванчасовних актиности предвиђених програмом.
Ученицима са инвалидитетом настава се прилагођава у складу са њиховим могућностима и врстом инвалидитета.
Педагошка документација
Педагошку документацију наставника чине:
- дневник рада за физичко и здравствено образовање;
- планови рада физичког и здравственог образовања: план рада стручног већа, годишњи план (по темама са бројем часова), месечни оперативни план, план ваннаставних активности и праћење њихове реализације;
- писане припреме: форму и изглед припреме сачињава сам наставник уважавајући временску артикулацију остваривања, циљ часа, исходе који се рализују, конзистентну дидактичку структуру часова, запажања након часа;
- радни картон: наставник води за сваког ученика. Он садржи: податке о стању физичких способности ученика са тестирања, оспособљености у вештинама, напомене о специфичостима ученика и остале податке неопходне наставнику.
Педагошку документацију наставник сачињава у писаној, а по могућности и електронској форми.
Програм наставе и учења за Спортску гимназију и спортска одељења у гимназијама

ФИЗИЧКО И ЗДРАВСТВЕНО ОБРАЗОВАЊЕ

Циљ учења предмета Физичко и здравствено образовање је да ученик континуирано развија знања, физичке способности и моторичке вештине у складу са вредностима физичког вежбања, потребама за очување и унапређивање здравља и даљег професионалног развоја.

Разред	Други
Недељни фонд часова	2 часа
Годишњи фонд часова	74 часа
ИСХОДИ По завршетку разреда ученик ће бити у стању да:	ОБЛАСТ, ТЕМА и кључни појмови садржаја
- примењује вежбе, разноврсна природна и изведена кретања у складу са потребама и спортом којим се бави; - упореди и анализира резултате тестирања моторичких способности и њихов допринос резултаима у спорту којим се бави; - примењује усвојене моторичке вештине; - примени стечена теоријска знања; - игра један народни и један друштвени плес; - примени стечена знања у физичком вежбању и тренингу; - одговорно се односи према објектима, справама и реквизитима; - примени етичка правила у спорту; - бира физичке активности и вежбе у складу са потребама тренинга; - дозира оптерећења током самосталног вежбања-тренирања; - коригује грешаке у извођењу покрета и кретања; - помаже у организацији школских спортских манифестација; - користи физичке активност и ради опоравка и компензаторног вежбања у складу са својим потребама у спорту и очувањем здравља; - примењује правила безбедности у различитим физичким активностима и спорту; - доприноси остваривању заједничких циљева у спорту и друштву; - решава конфликте на социјално прихватљив начин; - негује естетске вредности вежбања; - избегава активности, које имају негативан утицај на здравље и остварења у спорту; - анализира утицај спорта којим се бави на сопствено здравље; - одабере и примени различита вежбања за опоравак и унапређивање својих могућности у спорту којим се бави; - храни се у складу са потребама тренажног процеса; - поштује здравствено-хигијенска и еколошка правила у вежбању; - сагледа штетан утицај допинга и других недозвољених супстанци у спорту; - примени прву помоћ приликом најчешћих повреда у спорту.	ФИЗИЧКЕ СПОСОБНОСТИ Тестирања у спорту и физичком васпитању. Врсте снаге. Врсте флексибилности. Врсте издржљивости. Различити видови испољавања брзине. Вежбе опште координације.

	СПОРТСКО-ТЕХНИЧКО ОБРАЗОВАЊЕ Атлетика Усавршавање технике атлетских дисциплина - трчања, скокови, бацања. Облици испољавања брзине у различитим спортовима. Спортска гимнастика Елементи спортске гимнастике у тренингу спортиста. Спортске игре Спортске игре и њихов утицај на развој моторичких способности. Спортке игре као допунски и компензаторни садржаји тренинга. Плес Значај и улога плесова у културном развоју спортиста. Спортски плес. Народна кола Друштвени плесови. Значај плеса као допунског вежбања у усавршавању спортиста Полигони Полигони као показатељи моторичке образованости и физичке способности.
	ФИЗИЧКА И ЗДРАВСТВЕНА КУЛТУРА Физичко образовање Олимпијски покрет и олимпијско васпитање. Физичка вежба као основно средство и метод у физичком васпитању и спорту. Врсте тренинга. Структура моторичких способности. Безбедност у вежбању. Физичко вежбање и опоравак. Позитивни и негативни утицај спорта. Здравствена култура Вредности физичког вежбања. Специфичности исхране спортиста и енергетске потребе. Допинг и недозвољена средства у спорту. Психоактивне супстанце. Повреде у спорту и збрињавање повређеног. Улога физичког вежбања у опоравку након повреда.

УПУТСТВО ЗА ДИДАКТИЧКО-МЕТОДИЧКО ОСТВАРИВАЊЕ ПРОГРАМА

Концепција предмета физичког и здравственог образовања заснива се на јединству часова и тренажног процеса ученика талентованих за спорт. Специфичност наставе физичког и здравственог образовања у Спортској гимназији и спортским одељењима у гимназијама огледа се у флексибилности наставног процеса и његовом прилагођавању тренажном процесу. Тежиште програма усмерено је на когнитивну компоненту развоја уз практичан рад и развој спортске културе (физичке културе) и здравствене културе ученика.

Основне претпоставке за остваривање циља кроз достизање исхода овог васпитно-образовног подручја остварују се кроз три предметне области:

- физичке способности,
- спортско-техничко образовање и
- физичка и здравствена култура.

Програм првог разреда базиран је на континуитету усвојених знања, вештина, ставова и вредности из претходног образовања и васпитања и претпоставкама да ученици спортисти имају виши ниво физичког образовања (виши ниво моторичких способности; виши степен усвојености моторичких умења и знања из спорта којим се баве).

ОРГАНИЗАЦИОНИ ОБЛИЦИ РАДА

А. часови физичког и здравственог образовања;
Б. школска и друга такмичења
В. активности у природи (крос,спортски дан, излети, зимовање, летовање...),
Г. компензаторно-корективни рад.
А. Часови физичког и здравственог васпитања
Наставне области:
Физичке способности
На свим часовима као и на другим оргназационим облицима рада, посебан акценат се ставља на:

- развијање и одржавање физичких способности ученика у складу са потребама тренинга у сарадњи са учеником и тренером;
- информисању ученика о физичким способностима и њиховом развоју.

Програм развоја физичких способности је саставни део годишњег плана рада наставника у складу са тренажним процесом ученика.

За праћење, вредновање и евидентирање физичких способности ученика користи се батерија тестова из Приручника за праћење физичког развоја и развоја моторичких способности ученикау настави физичког васпитања, (Завод за унапређивање образовања и васпитања, 2019).

Спортско-техничко образовање

Спортско-техничко образовање остварује се кроз примену програмских садржаја примењујући основне дидактичко-методичке приципе и методе рада неопходне за достизање постављених исхода.

Садржаје ове наставне области бира наставник у складу са потребама ученика спортиста. При избору моторичких садржаја наставник се руководи:

- усвојеним моторичким садржајима којима су ученици овладали током претходног школовања;
- датим садржајима ове наставне области бирајући кретања и спортске дисциплине из атлетике, гимнастике, спортских игара и плеса;
- захтевима спорта којим се ученик бави;
- захтевима тренажног процеса ученика.

Физичко образовање и здравствена култура

Достизањем исхода ове наставне области, ученици развијају знања и вештине из обалсти физичке културе уопште и спорта посебно.

Информације из области физичке културе и спорта преносе се током часа и везане су за практичан рад ученика.

Ова област обухвата: развијање знања и формирање правилног односа према спорту, физичком васпитању, рекреацији и здрављу; развијање толерантности, фер плеја; препознавање негативних облика понашања у спорту и рекреацији; утицај суплемената у исхрани; последице коришћења допинга и других недозвољених средстава.

Ослобађање ученика од практичног дела наставе физичког и здравственог образовања
Ученик може бити ослобођен од практичног дела програма наставе за одређени период, полугодиште или целу школску годину на основу препоруке изабраног лекара. Ученик не може бити ослобођен практичног дела наставе због потреба тренажног процеса и такмичења. Ученик ослобођен практичног дела у обавези је да присуствује часовима.

I. ПЛАНИРАЊЕ ВАСПИТАНО-ОБРАЗОВНОГ РАДА

Дефинисани исходи су основа за планирање наставе и учења. Дефинисани су као резултати учења на крају сваког разреда. Током планирања рада потребно је одредити временску динамику у односу на бављење појединим исходима током школске године.
Наставне области и теме реализују се на часовима кроз практични рад ученика.

Теоријска настава

Теоријска настава реализује се паралелено са практичним радом ученика на часу. Неопходне информације наставник планира у складу са областима и темама, одабраним садржајима вежбања и спортским искуствима ученика.
Поједине теме могу се реалзовати као теоријска настава на онову процене наставника и интересовања ученика.

Практична настава

Број часова по темама планира се на основу, процене сложености наставне области и тежине одабраних садржаја од стране наставника, у складу са тренажним потребама ученика. Поједини садржаји могу се планирати и реализовати по групама у зависности од спорта којим се ученик бави. При избору садржаја вежбања неопходно је избегавати оне активности које ремете тренажни процес ученика.
Улога практичне наставе:
- проширивање моторичких знања у односу на спорт којим ученик бави, применом оних активности које ученик не упражњава током тренажног процеса;
- унапређивање моторичких способности којима се мање или у недовољној мери посвећује пажња у тренажном процесу;
- превенције и корекције наглашене латерализације, лошег држања тела и других могућих негативних ефеката у „уске специјализације" у спорту;
- реалаксација од свакодневних тренинга и дуготрајног седења на часовима;
- развој спортске културе (физичке културе).

II. ОСТВАРИВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Физичке способности

Тестирање ученика тј. праћење физичког развоја и моторичких способности спроводи се на почетку и крају школске године, из простора кардиореспираторне издржљивости (процена аеробног капацитета), телесног састава (посебно телесне масноће), мишићне снаге, издржљивости у мишићној снази, гипкости и агилности. У процес тестирања неопходно је да наставник укључи и саме ученике (мериоци, записничари и др.)
У раду са ученицима примењивати диференциране облике рада, а вежбања дозирати у складу са њиховим тренажним потребама уз примену терминологије вежби.

Припремна фаза часа

Ова фаза часа треба да допринесе развоју и одржавању моторичких спосбности уз проширивање фонда вежби ученика спортиста. Начини и усмереност рада у припремној фази часа бира наставник. У зависности од захтева тренажног процеса наставник посебну пажњу може посветити вежбама покретљивости - истезања различитих мишићних група и вежбама снаге.

Основна фаза часа

Методе вежбања које се примењују у основној фази часа су тренажне методе, прилагођене индивидуалним способностима и карактеристикама ученика као и спорта којим се баве. У овој фази часа планирати посебне програме вежбања у складу са садржајима програма и тренажним процесом ученика. У зависности од захтева тренажног процеса у овој фази часа наставник посебну пажњу може посветити компензаторним (корективним) вежбама.

Спортско-техничко образовање

За ову наставну обаласт наставник бира моторичке активности (атлетика, гимнастика, спортске игре, плес) које су одговарајуће наведеним садржајима програма и у складу са тренажним процесом. Моторичке активности које наставник бира могу бити и садржаји програма (основни или проширени) предмета Физичко и здравствено образовање за гимназије.
Изабрани садржаји не семју бити контраиндиковани (уколико их има за неки спорт) тренажном процесу ученика.
Пожељно је да се садржаји ове наставне области, на истом часу реализују по групама у складу са спортом којим се ученици баве.

Физичка и здравствена култура

Ова наставна област састоји се од две наставне теме Физичко образовање и Здравствена култура.

Физичко образовање

Подсетити ученике на основне појмове физичке културе, на циљ вежбања у спорту, физичком васпитању и рекреацији. Указати им на основне функције вежбе (развој физичких способности и усваршавање моторике), правила и принципе вежбања и структуру тренинга. Упознати ученике са настанком и сврхом олимпијског покрета у свету у Србији. Упућивати ученике на проналажење и употребу разних извора информација ради развијања знања из физичке културе, а посебно спорта.

Здравствена култура

Упознати ученике са општом дефиницијом здравља, значајем који физичко вежбање има на његово очување. Анализирати биопсихосоцијалне вредности физичког вежбања. Информисати ученика о значају:
● редовних лекарских прегледа,
● избалансиране исхране,
● правилног режима рада и одмора у складу са тренажним напорима.
Упознати ученике са најчешћим повредама у спорту и пружањем прве помоћи.
Посебну пажњу посветити упознавању са негативним последицама примене допинга као и различитим психоативним супстанцама и утицајем које имају на њихов организам (штетност дувана, алкохола, дроге, неправилне употребе фармаколошких суплемената, лекова и др.)

Дидактичко-методички елементи

Основне карактеристике реализације наставе:
- разумевање наставног процеса;
- оптимално коришћење расположивог простора, справа и реквизита;
- избор рационалних облика и метода рада;
- избор вежби усмерен ка исходима;
- функционална повезаност структуре часа
- функционална повезаност више узастопних часова одређене наставне теме.
Избор дидактичих облика рада треба да буде у функцији ефикасне организације часа у циљу достизања постављених исхода.

III. ПРАЋЕЊЕ И ВРЕДНОВАЊЕ

Исходи представљају добру основу за праћење и процену постигнућа ученика, односно креирање захтева којима се може утврдити да ли су ученици достигли оно што је описано одређеним исходом.
У процесу праћења, вредновања и оцењивања неопходно је користити лични картон ученика (евиденција о процесу и продуктима рада ученика, уз коментаре и препоруке) као извор података и показатеља о напредовању ученика.
Предности коришћења личног картона ученика су: омогућава континуирано и систематично праћење напредовања, представља увид у праћење различитих аспеката учења и развоја, представља, подршку у оспособљавању ученика за самопроцену, пружа прецизнији увид у различите области постигнућа ученика.
У циљу сагледавања и анализирања ефеката наставе физичког и здравственог образовања, наставник подједнако, континуирано прати и вреднује:
- Активност и однос ученика према физичком и здравственом образовању, односно редовно присуство и рад на часовима;

- Достигнути ниво теоријских знања из програма;
- Достигнут ниво постигнућа у области спортско-техничког образовања (атлетика, гимнастика, спортске игре, плес);
- Ниво достигнутости културе понашања у спорту и осталим областима физичке културе.

ВАННАСТАВНЕ АКТИВНОСТИ

План и програм ових активности предлаже Стручно веће и саставни је део годишњег плана рада школе и школског програма.

Б. Школска и друга такмичења

Школа организује и спроводи школска такмичења, као интегрални део процеса физичког и здравственог образовања на основу плана Стучног већа. Ученици могу да учествују на такмичењима у систему школских спортских такмичења Републике Србије, која су у складу са планом и програмом, као и на такмичењима од интереса за локалну заједницу.

Како би што већи број ученика био обухваћен системом такмичења, на ваншколским такмичењима један ученик може представљати школу само у једном спорту и једној спортској дисциплини.

В. Активности у природи (излет,крос, зимовање, летовање...)

Школа може да организује активности у природи у складу са рекреативном потребама ученика спортиста:
- излет са пешачењем (до 12 km у оба правца);
- крос;
- зимовање - у складу са тренажним обавезама;
- летовање - у складу са тренажним обавезама; (камповање итд.).

План и програм ових активности сачииљава Стручно веће у сарадњи са ученицима и тренерима.

Г. Компензаторно-корективни рад

Обухвата вежбање ради:
- превенције и корекције наглашене латерализације у спорту којим се баве;
- корекције лошег држања тела које може утицати на постигнућа у спорту;
- санирања лакших спортских повреда.

Педагошка документација
- Дневник рада за физичко и здравствено образовање;
- Планови рада физичког и здравственог образовања: план рада стручног већа, годишњи план (по темама са бројем часова), месечни оперативни план, план ваннаставних активности и праћење њихове реализације.
- Писане припреме: форму и изглед припреме сачињава сам наставник уважавајући: временску артикулацију остваривања, циљ часа, исходе који се рализују, конзистентну дидактичку структуру часова, запажања након часа;
- Радни картон: наставник води за сваког ученика. Радни картон садржи: податке о стању физичких способности са тестирања, оспособљености у вештинама напомене о специфичностима ученика и остале податке неопходне наставнику.

Педагошку документацију наставник сачињава у писаној, а по могућности и електорнској форми.

4. ИЗБОРНИ ПРОГРАМИ

Програм даје тематски оквир унутар кога ученици и наставници одређују конкретне садржаје којима ће се бавити водећи рачуна о исходима које треба остварити и компетенцијама које треба развити. Сви програми, осим Примењених наука, садрже од две до три теме. Процењено је да је то оптималан број који омогућава довољно времена унутар предвиђеног фонда часова да се остваре истраживачке и пројектне активности. Важно је нагласити да не морају све теме бити остварене са једнаким бројем часова. Остављено је наставнику да, пратећи активности ученика и природу тема, процени која је оптимална динамика рада како би се реализовале све теме предвиђене програмом. Наставник треба да подстиче ученике да реално планирају динамику рада, као и да се придржавају рокова јер су и то важни исходи истраживачког и пројектног рада.

Организациона питања

План за други разред садржи листу од шест изборних програма са фондом од једног часа недељно. Програми су из различитих области - природне и друштвене науке, уметност, здравље. Неки од ових програма су у плану само за први и други разред, а два програма ученици могу да бирају током целокупног гимназијског школовања. Са ове листе школа је у обавези да ученицима, у складу са својим могућностима, понуди четири изборна програма од којих ученик бира два. Ученици се из изборних програма оцењују, а оцена улази у општи успех.

После првог и другог разреда ученик има право да промени изборни програм. Из тог разлога, програми су конципирани кроз заокружене тематске целине, које се могу изучавати независно. Ученици се могу охрабривати да мењају изборне програме из разреда у разред како би били у контакту са више различитих области и тестирали своја професионална интересовања.

Пре избора програма ученици и њихови родитељи се морају упознати са програмима путем различитих презентација (на часу одељенског старешине, на родитељском састанку, путем сајта школе, лифлета и др.).

Групе за изборне програме не могу имати мање од 15 ученика.

ОСТВАРИВАЊЕ ПРОГРАМА

Уводне активности

Увођење ученика у изборни програм остварује се путем вођеног разговора. Он може почети разменом искустава ученика из првог разреда о раду на изборним програмима, шта им се свидело, где су биле тешкоће и сл. Треба имати у виду да групу могу чинити ученици који се међусобно познају и који су у првом разреду већ сарађивали на програму али може се десити да међу њима буду и оних који су искористили своје право и променили изборни програм па им треба пружити додатне информације о програму и начину рада.

Наставник треба да води разговор са ученицима на такав начин да они добију јасну слику о програму, чиме ће се бавити и на који начин. Осим тога, на уводним часовима (не би требало да их буде више од два) дефинишу се правила понашања у групи, а наставник упознаје ученике са начином на који се прати њихово напредовање, како се вреднују и оцењују ученичке активности.

Рад на теми

Теме су заокружене целине и за сваку од њих је дата листа кључних појмова садржаја који представљају њене различите аспекте. Свака тема се обрађује на истраживачки и пројектни начин што значи да не постоји унапред дефинисан сценарио активности, већ се он развија током непосредне комуникације са ученицима. Различите групе се могу бавити различитим аспектима теме, односно могу изабрати другачије садржаје унутар теме.

За сваку тему потребно је припремити почетни материјал. То је важна активност наставника јер има функцију мотивисања ученика за рад на теми. Почетни мотивациони материјал који се у програмима називају подстицаји могу бити врло различити: историјски или актуелни догађаји, медијске вести, резултати истраживања, социјални експерименти, филмови, књиге, неке чињенице и слично. Примери подстицаја су: провокативне социјалне фотографије у рекламама за Бенетон, које уједињују различитости у друштву; чињеница да је повећан број смртности младих услед употребе нових непознатих психоактивних супстанци; поновна појава морбила у Србији због неодговорног односа према вакцинацији... Наставник треба да посвети пажњу избору овог материјала имајући у виду специфичност теме, узраст ученика и њихова интересовања. Њихова улога је да провоцира реакцију ученика, да их мотивише да дискусију, супротстављају мишљења, аргументују своје ставове и да даље истражују. Посебно су подстицајни они материјали који садрже неку врсту когнитивног несклада, нелогичности или неочекиваности. Добар уводни материјал се препознаје по томе да ли је изазвао код ученика неку врсту запитаности. Након представљања почетног материјала, следи разговор са ученицима и провера да ли се десила провокација, односно каква је њихова реакција. Жива дискусија и бројна питања су добар почетак рада на теми. Разговор модерира наставник и та активност не би требало да траје дуже од једног часа.

Следећи корак намењен је представљању кључних појмова садржаја који су уз тему дати у програму. Концепт програма почива на идеји да се ученици у првом сусрету са темом, преко више кључних појмова, упознају са сложеношћу појаве и могућношћу њеног истраживања из различитих аспеката. Листу кључних појмова садржаја из програма наставник може проширити још неким садржајима водећи рачуна да они одговарају теми и узрасту и интересовањима ученика. Подразумева се да кључне појмове наставник треба да образлижи како би ученицима било што јасније на шта се они односе. Представљање садржаја треба да траје један час и да покрене процес избора на коме ће која група радити. У овој фази рада наставник мора да помогне ученицима да се организују јер постоје бројне могућности. На пример, ученици се могу

определити да се поделе у мање групе које ће радити на једном истом садржају истом методологијом и касније упоређивати резултате, или ће радити на истом садржају али различитим приступом, или ће више група радити на различитим садржајима. Један од могућих начина рада јесте да се сваки ученик определи који га садржај највише интересује. Простим пописом може се утврдити који садржаји су се издвојиле и око којих је могуће направити групу која не би требала да буде већа од пет ученика да би се обезбедило што равномерније учешће сваког од њих. Уколико се за неки садржај определе само два ученика онда ће они радити у пару. Уколико ученик искаже потребу, може се прихватити да самостално истражује одређени садржај. Формирање малих група треба да се заснива на интересовањима за кључне појмове садржаја, а не на личним преференцијама ко би са ким волео да ради. Тако се обезбеђује да се у оквиру сваке теме мења структура група, а ученицима пружа прилика да сарађују са више различитих чланова.

У наставку рада ученици треба да се определе како ће се бавити изабраним садржајем. То јесте активност ученика, али и у другом разреду потребна је помоћ наставника. Независно од тога за који садржај су се ученици определе, даљи рад треба да се одвија кроз:

- истраживачке активности;
- анализу прикупљених података;
- презентовање добијених резултата;
- документовање рада.

За први, истраживачки део, постоје бројне могућности и ученици треба да буду упознати са њима и са начином на основу чега се бирају. Начин истраживања у великој мери је повезан са облашћу из које је изборни програм (природне или друштвене науке, уметност) и са темом која сама по себи води ка некој врсти истраживања. Ученици се могу бавити: прикупљањем података из различитих истраживања и њиховим упоређивањем (на пример, истраживање који су узори младима у различитим земљама); спровођење сопственог истраживања (на пример, прављење упитника који испитује ставове људи или спровођење анкетирања на изабраном узорку или пописивање броја жена и мушкараца на руководећим функцијама у буџетским установама у месту где живе, или прикупљање хидрометеоролошких података у последњој деценији...); понављање једноставних истраживања које је рађено пре више деценија у истој средини и поређење добијених података; припрема питања за одређену циљну групу ради утврђивања нивоа знања у односу на испитивану тему (нпр. за ученике, наставнике, родитеље) итд. Теме, односно садржаји се могу обрађивати на локалном или глобалном нивоу, са временском димензијом (некад-сад).

Договарање око тога како ће се истраживати може да траје више часова јер је ученицима потребно да се прво боље упознају са изабраним кључним појмовима. Најчешће ће то бити преко интернета али ученике треба упутити и на друге изворе као што су књиге или разговор са неким људима. Наставник пружа различите врсте помоћи и подршке ученицима најчешће кроз давање идеја које они треба да развију и упознаје их са Законом о слободном приступу информацијама од јавног значаја. Када се ученици определе како ће истраживати потребно је припремити неки материјал, договорити се о динамици рада и подели задужења. И у другом разреду може се очекивати да ученици имају тешкоће у самоорганизовању истраживачког рада, али се на тај начин унапређују њихове вештине за рад у групи, за комуникацију, за баратање подацима и друга знања, ставови и вештине које су део општих и међупредметних компетенција.

Након тога, ученици спроводе истраживање које је најчешће ван школе, што подразумева одлазак у библиотеке, музеје, одговарајуће институције, рад на рачунару, разговор с људима и др. Треба имати у виду да ће у неким случајевима бити потребно да ученици осмисле неку врсту инструмента за истраживање (нпр. кратки упитник, интервју, чек листа), али у многим случајевима истраживање ће заправо бити проналажење резултата већ обављених истраживања или прикупљање података који су део стандардних процедура неких институција (званични сајтови репрезентативних установа за област). За успешно спровођење ових активности изузетно је важно да се унапред одреде задужења и одговорност сваког члана групе. На часу ученици представљају једни другима унутар мале групе шта јесу или шта нису од планираног урадили, размењују мишљење и планирају даље кораке. Током свих истраживачких активности у свакој групи ученици воде рачуна о документовању рада. То се постиже на различите начине: путем фотографија, видео снимака или у краткој писаној форми (ученици могу да направе и формулар, неку врсту чек листе и слично). У ту сврху ученици могу користити мобилне телефоне.

Број часова за истраживачку фазу одређује се у складу са сложеношћу захтева и доступношћу података. Треба имати у виду да 4 часа заправо значи да ће ученици имати 4 недеље за рад на терену што је сасвим довољно за многа истраживања. Тешкоће са којима се ученици сусрећу током сакупљања података могу бити од значаја за истраживање и обавезно их треба забележити (нпр. у записнику треба навести да је утврђено да се у Србији не мери неки састојак у води за пиће, или да је у општини изгубљена документација о рођеним и умрлим људима из 19. века, да нека институција не жели да да податке и др.).

Када ученици прикупе податке, подразумева се њихова обрада која може бити квалитативна и/или квантитативна. Анализа прикупљених података не треба да буде много сложена али треба да обезбеди увид у добијене резултате. Наставник прати на који начин ученици обрађују податке и пружи им помоћ и подстиче их да резултате обрађују употребом компјутерских програма.

На крају истраживања ученици припремају кратак извештај о раду на теми и презентацију о добијеним резултатима. Након представаља свих презентација ученици започињу разговор и договарање који резултат ће бити основ на коме ће се радити следећа фаза-пројекат. Очекивано је да ће ученици по том питању имати различито мишљење али је то добра прилика да вежбају аргументовање. Било би добро да се ученици демократском процедуром (гласањем после дискусије) определе шта ће бити основ пројекта, а не да то буде наметнуто од стране најгласнијих. Независно од тога колико је било малих група у истраживачкој фази, група треба да ради један пројекат или највише два у зависности од њене величине.

Друга фаза у раду на теми представља осмишљавање/дизајнирање пројекта који се базира на изабраном/изабраним резултатима истраживања.

Пројекти треба да буду мали у смислу захтева, реалистични, а могу бити и хипотетички. Да би ученици били успешни у осмишљавању пројекта, наставник треба да им помогне у конципирању нацрта не умањујући њихову самосталност и иницијативу. Та активност захтева више часова и добру организацију рада. Пројекти могу бити врло различити у зависности од области на коју се односи изборни програм, од изабране теме, односно садржаја. Неки пројекат ће се бавити организовањем акције у корист некога/нечега (углавном из домена друштвених наука), други ће се бавити решавањем проблема, осмишљавањем огледа (домен природних наука), а у оквиру уметности пројекат може бити припрема представе. Осим тога, неки пројекти ће бити такви да их ученици могу реализовати, нпр. организација базара или неких презентација, а неки други ће бити хипотетички, само разрада неке сложене идеје. Додатна појашњења и предлози око рада на пројекту налазе се у упутствима која су у појединачним изборним програмима.

Без обзира на то какав је пројекат у питању, потребно је оснажити ученике да припреме нацрт који садржи све потребне делове од дефинисања проблема (на чему ће се радити), циља (шта се жели постићи), активности (шта ће се радити), динамике рада, поделе задужења до начина провере остварености циља. Неке активности на пројекту ученици ће радити на часовима, а неке ван часова и ван школе.

Најчешће грешке и тешкоће током рада на пројекту о којима треба водити рачуна су: превише „уско” или „широко” постављен проблем/циљ; недовољно прецизно дефинисан план пројекта; неодговарајућа подела активности; нефункционалан проток информација између чланова групе која ради на пројекту; лоша процена потребног времена за одређене активности; планиране активности нису изводљиве или нису адекватне; недостатак потребног материјала и опреме; појава такмичарских уместо сарадничких односа.

У завршном делу рада на теми ученици вреднују активности којима су се бавили ослањајуће се на документацију. Проверавају да ли су остварили циљ који су на почетку одредили и идентификују тешкоће које су имали или грешке које су направили. На тај начин се спремају за рад на следећим темама и унапређују своје истраживачке и пројектне компетенције.

На крају школске године школа може организовати различите активности на којима ће бити приказана истраживања и пројекти ученика у оквиру различитих изборних програма. На сајту школе може постојати део који је само томе посвећен чиме се афирмишу ученичке активности. Уколико је циљ неких пројеката организација активности које су намењене ширем аудиторијуму (квизови, изложбе, представе, базари...) школа треба да пронађе начин да то подржи, у смислу организације, проналажења времена, простора, материјалних средстава. На тај начин живот школе се диже на виши ниво, а сегрегација ученика која постоји по разредима, одељењима и сменама се умањује.

УЛОГА НАСТАВНИКА

У концепту изборног програма улога наставника, иако мање видљива, заправо је веома важна. Он је, пре свега, координатор, организатор, свих активности ученика и уколико их он не „води” на прави начин ученици неће успети да приведу крају свој истраживачки и пројектни рад. Из тог разлога наставник мора пажљиво да планира сопствене активности и то не на начин као што се ради код обавезних предмета. Планирање остваривања изборних програма захтева извесну флексибилност и способност предвиђања у ком правцу ће се одвијати активности

ученика, односно која врста помоћи и подршке ће им бити потребна. Наставник планира којим својим активностима подстиче рефлексивност, радозналост, аргументовање, креативност, истрајност, одговорност, самосталност и континуирано документовање рада ученика. Да би то постигао, он мора унапред да осмисли своје активности и да припреми одговарајући материјал. Сложеност планирања изборних програма огледа се и у чињеници да се исти програм на различите начине остварује у различитим групама, тако да се планирање мора одвијати на нивоу конкретне групе. Програми који су полуструктуирани, као што су ови, не могу се успешно реализовати уколико се импровизују и препусте ученицима, иако се базирају на идеји да су ученици главни актери.

Наставник прати како ученици учествују, како сарађују, како решавају конфликте. Укључује се кад процени да је неопходно. Не сузбија сукобе ако се они одвијају аргументима. Како у свакој групи постоје ученици који су мање укључени у заједнички рад, то решава давањем подстицаја без вршења притиска. Повећана укљученост и активност ученика треба да почива на њиховој радозналости.

Наставник има важну улогу и у процесу праћења и вредновања ученичког рада. Он континуирано даје повратну информацију ученицима која треба да буде јасна и благовремена и помогне им да коригује свој рад. Такође, и наставник треба да добије од ученика повратну информацију о свом раду што је драгоцено за његово даље планирање остваривања изборног програма.

ПРАЋЕЊЕ, ВРЕДНОВАЊЕ И ОЦЕЊИВАЊЕ

Изборни програми се бројчано оцењују и оцена улази у општи успех ученика (не односи се на Грађанско васпитање и Верску наставу). То подразумева да наставник континуирано прати активности ученика и њихов напредак у достизању исхода и развоју компетенција примењујући Правилник о оцењивању ученика у средњем образовању и васпитању у коме су дати критеријуми који укључују и елементе општих и међупредметних компетенција.

Имајући у виду концепт изборних програма, исходе и компетенције које треба развити, процес праћења и вредновања ученичких постигнућа не може се заснивати на индивидуалним усменим и писаним проверама. Уместо тога, наставник може и треба да прати многе друге показатеље да би објективно проценио напредовање конкретног ученика у активностима које су најчешће групне. Могу се пратити следећи показатељи: начин на који ученик учествује у активностима, како прикупља податке, како аргументује, евалуира, документује. Посебно поуздани показатељи су квалитет постављених питања, способност да се нађе веза међу појавама, наведе пример, промени мишљење у контакту са аргументима, разликују чињенице од интерпретације, изведе закључак, прихвати другачије мишљење, примени научено, предвиде последице, дају креативна решења. Такође, наставник прати и вреднује како ученици међусобно сарађују, како решавају сукобе мишљења, како једни другима помажу, да ли испољавају иницијативу, како превазилазе тешкоће, да ли показују критичко мишљење или критицизам, колико су креативни. Истовремено, наставник пружа подршку ученицима да и сами процењују сопствено напредовање и напредовање групе. Зато на крају сваке теме ученици треба да процењују сопствени рад и рад групе, идентификују тешкоће и њихове узроке, као и да имају предлог о другачијој организацији активности. Треба имати у виду да је у изборним програмима процес рада често важнији од самих резултата. Из неуспелог истраживања или пројекта може се пуно тога научити и зато ученици не морају неминовно бити лоше оцењени.

Табела која следи представља помоћ наставницима у вредновању групног рада ученика и усаглашена је са Правилником о оцењивању. Иако се у изборним програмима не користе тестови знања, објективност оцењивања се може постићи уколико се наставник не ослања на општи утисак, већ унапред одреди елементе праћења и пажљиво бележи понашање ученика и уколико су ченици унапред упознати шта се вреднује.

Групни рад	Елементи процене са показатељима		
НИВО/ОЦЕНА	РАД У ГРУПИ	ПОЗНАВАЊЕ ТЕМАТИКЕ	РЕШАВАЊЕ ЗАДАТКА
ВИСОК одговара оценама 4 или 5	Ученик сарађује са свим члановима групе, уважава њихове потребе, пажљиво слуша друге, поштује договоре групе, не касни, своје обавезе извршава на време и тачно.	Ученик поседује знања, показује спремност да прикупља нове информације, активно подстиче размену идеја и знања са члановима групе и уважава њихове идеје, често поставља питања која се односе на тему.	Ученик је у потпуности посвећен решавању задатка групе. Даје предлоге како решавати задатак.
СРЕДЊИ одговара оценама 3 или 4	Ученик сарађује са члановима групе уз мање тешкоће, повремено има проблема у комуникацији али их самостално решава, своје обавезе извршава уз подсећање и опомињање.	Ученик поседује извесна знања и повремено учествује у размени идеја, повремено поставља питања која се односе на тему.	Ученик уз помоћ наставника и/или осталих чланова групе учествује у решавању задатка. Ретко има предлоге како решавати задатак али кад га добије ради по њему. Повремено има активности које не доприносе решавању задатка.
НИЗАК одговара оценама 2 или 3	Ученик повремено има сукобе у којима напада особе а не проблем, своје обавезе извршава ретко и делимично.	Ученик поседује мало знања и показује малу спремност да прикупља нове информације, ретко учествује у размени идеја, ретко поставља питања која се односе на тему.	Ученик минимално доприноси решавању задатака. Нема предлоге како решавати задатке и када добије предлоге слабо их реализује.
НЕЗАДОВОЉАВАЈУЋИ одговара оцени 1	Ученик омета рад групе, доприноси неконструктивним сукобима и не извршава своје обавезе.	Ученик ништа не зна о теми и нема интересовање да сазна. Не учествује у размени идеја. Никад не поставља питања која се односе на тему	Ученик омета решавање задатка.

Вредновање активности се може обавити и са групом тако што се од сваког члана тражи мишљење о сопственом раду и о раду сваког члана посебно, односно може се применити тзв. вршњачко оцењивање.

Када је у питању вредновање рада ученика на пројекту, онда се могу пратити следећи показатељи: колико јасно ученик дефинише проблем; колико прецизно одређује циљ пројекта, да ли консултује различите изворе информација; да ли доводи у везу избор активности пројекта са проблемом и циљем; да ли показује креативност у осмишљавању активности; колико пажљиво прикупља податке; да ли се придржава процедура; да ли правилно обрађује податке; да ли закључке доноси на основу валидних података; да ли документује активности на пројекту; какав је квалитет завршне презентације; како помаже другима; како сарађује; како дели информације од значаја за пројекат.

По завршетку пројекта, односно једне теме или целог програма, ученици могу да изврше самопроцењивање. За то се може користити листа од неколико питања коју је наставник направио наменски за ту групу. Нека од питања могу бити: укратко напиши шта ти је било најзанимљивије, шта је било најтеже, шта си научио, које си вештине стекао, када би поново радио да ли би нешто променио, да ли си задовољан како си сарађивао са осталим члановима групе и др.

Наставник може да вреднује и оцењује и продукте рада (пано, лифлет, снимак, фотографија, представа, направљен костим...) као и јавни наступ, обављен интервју, исказану иницијативу, посредовање у разрешавању сукоба унутар групе.

ИЗВОРИ ИНФОРМАЦИЈА

Концепт изборних програма не базира се на коришћењу уџбеника и дидактичких материјала који су специјализовано за њих направљени. Напротив, ученици се подстичу да користе што различитије изворе информација и да имају према њима критички однос. Циљ је јачати ученике да се ослањају на сопствене снаге, да развијају осећај компетентности у раду са подацима. Иако се очекује да ће се ученици у великој мери ослањати на интернет као брз и лако доступан извор информација, треба их охрабривати да користе и друге изворе као што су књиге, старе

фотографије и разговор са људима што је важан извор информација у друштвеним наукама. Ученици треба да схвате да је животно искуство њихових бака и дека некад богатији и поузданији извор неких информација него интернет.

ОПШТИ ИСХОДИ ОБРАЗОВАЊА И ВАСПИТАЊА

Општи исходи образовања и васпитања представљају способност ученика да: изрази и тумачи идеје, мисли, осећања, чињенице и ставове у усменој и писаној форми; прикупља, анализира и критички процењује информације; користи српски језик, односно језик националне мањине и страни језик; користи научна и технолошка знања; ради ефикасно са другима као члан тима; зна како да учи; уме да разликује чињенице од интерпретација; примењује математичко мишљење у циљу решавања проблема у свакодневном животу; користи дигиталне технологије; одговорно и ефикасно управља својим активностима; конструктивно учествује у свим облицима друштвеног живота; поштује људска права и слободе; прихвата промене, преузима одговорност и има предузетнички приступ; има свест о сопственој култури и разноликости култура.

КЉУЧНЕ КОМПЕТЕНЦИЈЕ ЗА ЦЕЛОЖИВОТНО УЧЕЊЕ

Кључне компетенције за целоживотно учење су: комуникација на матерњем језику; комуникација на страном језику; математичке, научне и технолошке компетенције; дигитална компетенција; учење учења; друштвене и грађанске компетенције; осећај за иницијативу и предузетништво; културолошка освешћеност и изражавање.

ОПШТЕ МЕЂУПРЕДМЕТНЕ КОМПЕТЕНЦИЈЕ

Опште међупредметне компетенције се односе на целоживотно учење, комуникацију; рад са подацима и информацијама; дигиталну компетенцију; решавање проблема; сарадњу; одговорно учешће у демократском друштву; одговоран однос према здрављу; одговоран однос према околини; естетичку компетенцију и предузимљивост и оријентацију ка предузетништву.

ГРАЂАНСКО ВАСПИТАЊЕ

Циљ учења Грађанског васпитања је да ученик, изучавајући различите друштвене појаве и процесе, постане свестан својих права и одговорности, осетљив за потребе појединаца и заједнице и спреман да активно делује у заједници уважавајући демократске вредности.

По завршетку програма ученик ће бити у стању да:

- исказује поштовање, брани и афирмише људска права, демократију и владавину закона;
- критички разматра питања о различитости међу људима и утицају медија и доводи их у везу са поштовањем људских права и равноправности;
- својим понашањем показује толеранцију на различитост и не дискриминише друге људе ни по ком основу;
- препознаје ситуације и облике дискриминације , угрожености нечијих права, манипулације информацијама и проактивно делује;
- критички разматра утицај медија на развој демократије у друштву;
- проналази релевантне и поуздане изворе информација на којима заснива своје ставове о уважавању различитости међу људима; интеркултуралности, родној равноправности и слободи медија;
- у комуникацији активно слуша друге и дискутује аргументовано.

Разред	други
Недељни фонд часова	1 час
Годишњи фонд часова	37 часова час недељно

ОПШТЕ МЕЂУПРЕДМЕТНЕ КОМПЕТЕНЦИЈЕ	ИСХОДИ На крају разреда ученик ће бити у стању да:	ТЕМА и кључни појмови садржаја програма
- Компетенција за целоживотно учење; - Сарадња; - Решавање проблема; - Одговорно учешће у демократском друштву; - Рад са подацима и информацијама; - Дигитална компетенција; - Комуникација; - Одговоран однос према околини; - Одговоран однос према здрављу; - Предузимљивост и оријентација ка предузетништву.	- испољава у свом понашању толеранцију према различитости; - доведе у везу личне особине као димензије различитости и дискриминацију; - превиђа последице одрастања деце миграната у условима одвојености од породице, дома, отаџбине; - наведе облике дискриминације; - разликује ситуације укључености наспрам искључености у друштвени живот заједнице; - аргументује значај супротстављања различитим врстама стереотипа и предрасуда; - разликује интеркултуралност од мултикултуралности; - аргументовано дискутује о родној равноправности и родно заснованом насиљу у свету и Србији; - наведе неколико невладиних организација које се баве питањима заштите људских права и циљеве њихових активности; - наведе најзначајније институције и документа у Србији и Европској унији које се баве заштитом равноправности; - доводи у везу слободу медија и развој демократије; - препознаје примере говора мржње у медијима; - критички разматра питање цензуре и сензационализма у медијима, границе између права на информисање и права на заштиту приватности; - наведе принципе новинарске етике; - критички се односи према комерцијалним програмима у медијима; - препозна примере манипулације информацијама у медијима; - предвиђа у ком правцу ће се медији у будућности развијати.	СВИ РАЗЛИЧИТИ, А СВИ РАВНОПРАВНИ
		Лични и друштвени идентитет. Социјална дистанца Осетљиве друштвене групе. Искљученост наспрам укључености у друштво. Дискриминација. Родно засновано насиље. Борба жена за равноправност. Повереник за заштиту равноправности. Стереотипи, аутостеротипи, хетеростереотипи, предрасуде,

		стигматизације, сегрегација. Ејџизам. Особе другачије сексуалне оријентације и њихова права. Особе са инвалидитетом. Националне мањине. Интеркултуралност и мултикултуралност. Невладине организације.
		МЕДИЈИ ЗА ГРАЂАНЕ И ГРАЂАНИ ЗА МЕДИЈЕ
		Слобода и одговорност медија. Професионална етика новинара. Говор мржње у медијима. Цензура медија. Стереотипи у медијима. Информације од јавног значаја. РТС медијски јавни сервис Србије. Он лајн медији. Заступљеност осетљивих друштвених група у медијима. Истраживачко новинарство. Сензационализам у медијима. Комерцијални програми у медијима. Будућност медија.

УПУТСТВО ЗА ДИДАКТИЧКО-МЕТОДИЧКО ОСТВАРИВАЊЕ ПРОГРАМА

Изборни програм Грађанско васпитање у другом разреду надовезује се на активности предвиђене програмом за први разред и такође доприноси остваривању општих исхода образовања и васпитања и развоју кључних и међупредметних компетенција. И даље се програм остварује кроз истраживачки и пројектни рад на начин како је то описано у општем упутству које се односи на све изборне програме. У наставку текста налази се упутство које изражава специфичности овог програма и примере за подстицај.

Као и у првом разреду програм садржи две теме. Није неопходно да се реализују у једнаком временском периоду (по једна у сваком полугодишту). Прва тема је комплекснија и захтевнија те је сасвим оправдано да се реализује нешто дуже него друга тема. Програм не дефинише динамику рада, то је повезано и са активностима и интересовањима ученика али је наставник тај који води рачуна да и друга тема добије адекватно време за реализацију.

Теме пружају велике могућности за истраживачке активности и осмишљавање пројеката. За сваку од њих понуђено је више садржаја које наставник може допунити још неким јер постоје многи аспекти из којих се појам различитости, равноправности, односно медији могу посматрати. Предложени садржаји омогућавају да се теме посматрају не само из различитих углова већ и из различитих перспектива: временске (некад-данас-сутра) и просторне (локално-глобално). Ослонци за рад на било ком садржају су кључна питања образовања за демократију - људска права, право и праведност, одговорност, грађанска иницијатива и међузависност различитих утицаја. У овом концепту Грађанског васпитања питања комуникације, сарадње и решавања конфликата немају статус теме али наставник све време води ученике имајући у виду ове вештине, које се постепено развијају кроз различите садржаје. Свака дискусија је прилика да се ученици подстичу на активно слушање, аргументовање, нападање проблема а не особе, као и на друге вештине конструктивне комуникације.

Након избора садржаја којим ће се бавити, ученици, организовани у мање групе или парове, треба да испланирају истраживање које не мора да буде велико и сложено али треба да буде реално изводљиво и да садржи потребне кораке. У истраживачким активностима ученици ће у највећој мери користити стандардне технике друштвених наука као што су прикупљање података, посматрање, интервјуисање, анкетирање, биографска метода, студија случаја, рад на тексту, испитивање ставова, анализа података или понашања. Наставник ће помоћи ученицима да, уколико буде потребно, припреме различите чек-листе или једноставне инструменте за испитивања знања, ставова и вредности, као и да на одговарајући начин обраде добијене податке.

Начин на који ће ученици реализовати истраживање у великој мери је повезан са садржајем коју су изабрали. Ако се, на пример, ученици определе за Невладине организације у Србији и свету које се баве заштитом људских права могу истраживати на следећи начин: направити попис НВО (колико их има), анализирати чиме се баве, утврдити коликим средствима располажу и који су главни извори финансирања, колико дуго постоје, колико грађана окупљају, која су им највећа достигнућа. Томе се може додати истраживање где би се на малом узорку испитаника, водећи рачуна да буде правилно структуиран по основним карактеристикама (пол, узраст, образовање), утврдило колико грађани познају активности невладиног сектора и њихова постигнућа. Добијени подаци се могу квантитативно и квалитативно обрадити. Све ово може једна група радити на нивоу Србије, друга региона и/или Европе. Добијени подаци се могу упоредити.

Наставник подстиче ученике да осмишљавају што разноврсније начине истраживања и да развијају критички однос према добијеним подацима, пре свега у смислу њихове тачности. Међутим, без обзира које садржаје обрађивали и на који начин, свака мала група на крају припрема извештај и презентује резултате целој групи. На основу тих презентација развија се дискусија са циљем одабира резултата који је најинтригантнији или најподобнији за следећи корак - припрему пројекта.То је фаза у којој ученици јачају компетенцију да аргументују своје мишљење и доносе одлуке. У зависности од величине групе, може се радити један или два пројекта у оквиру теме. Наставник води рачуна да се мале групе за истраживање и пројекат не формирају на основу личних преференција, већ да сваки ученик што више сарађује са свима у групи и у различитим активностима.

Код осмишљавања пројекта ученицима је потребна помоћ и подршка наставника, како би избегли проблем „широко" постављених циљева који самим тим постају тешко оствариви. Имајући у виду природу изборног програма, највероватније ће многи пројекти бити усмерени ка организовању неке акције. На пример, ученици који су се определили да истражују интеркултуралност и мултикултуралност могу осмислити пројекат чији је циљ организовање заједничке активности особа које припадају различитим културама, верама, које говоре различите језике, а живе у истој средини. То може бити забавног карактера, спортског, едукативног, хуманитарног само је важно да се учесници међусобно што боље упознају. Пројекат може имати за циљ и организовање трибине, снимање едукативног кратког филма или прављење изложбе. Он може бити и покретање неких иницијатива за нпр. измене и допуне закона, проналажење средстава за одређене сврхе и друго. Пројекат може бити тако конципиран да се повеже са активностима ученика који раде пројекте у оквиру других изборних програма што зхтева и већу сарадњу између наставника.

Без обзира какви су ефекти пројекта, ученици треба кроз рад на њему да овладају свим његовим сегментима од одабира проблема, преко дефинисања циља до провере остварености циља. Ученике треба охрабривати да превазилазе тешкоће које ће им се појавити у раду, да проблеме решавају сарадњом и да све време документују свој рад. Очекује се да у другом разреду ученици покажу напредак у односу на претходни разред у истраживачким и пројектим активностима као и у сарадњи у раду групе. Наставник и даље има мање видљиву али важну улогу да води рачуна о динамици рада, да посредује кад се појави тешкоћа, помогне уколико је потребно, да да предог...

УВОД У ПРОГРАМ

Уводне активности треба спровести путем вођеног разговора чији је циљ да се ученици упознају са програмом и начином рада. Подстицај се може користити на самом почетку часа или у тренутку кад наставник процени да је одговарајући. У разговору се могу користити питања која повезују обе теме и односе се на разумевање различитости међу људима, толеранцију и нетолеранцију различитости, утицају медија на људе и њихово понашање, као и питања о искуствима која су имали у прошлогодишњем истраживачко-пројектном раду у оквиру изборног програма

Грађанско васпитање. Предлажемо да се разговор базира на дилеми да ли су различитости у друштву богатство или проблем. Питати ученике да ли могу навести примере два погрешна модела: једнак приступ различитим и различит приступ једнаким. У односу на њихове одговоре питати их одакле то знају и да ли медији помажу толеранцији на различитост или доприносе дискриминацији људи на основу различитости. Уколико је атмосфера пријатна и уколико је група по саставу иста као и претходне године наставник може да тражи од ученика, наравно уколико желе, да поделе са групом нека своја искуства када су се осећали да су у неравноправном положају или да су били дискриминисани, или су били сведоци таквих догађаја. Уводну активност треба завршити кратким упознавањем ученика са темама којим ће се бавити и давањем одговорна на питања ученика.

Примери за подстицај

Половина их не жели за пријатеља, али то „није угрожавање"

Истраживање које је ИПСОС у Србији спровео 2012. године показује контрадикторности у ставовима према особама другачије сексуалне оријентације. Само 29% учесника истраживања сматра да су њихова права у нашој земљи угрожена (у групацији испитаника старијих од 60 година тај проценат је само 18), али истовремено 48% њих не би желело да их има за пријатеља, а 40% не би желело да их има као колегу на послу. Интересантна су и истраживања која су се бавила представљањем особа са другачијом сексуалном оријентацијом у нашим медијима. Она су показала да су овакве особе или невидљиве у медијима или су приказане у негативном контексту. Међутим, у истраживању које је урадио ГЛИЦ (Геј лезбејски инфо центар) 2015. утврђен је известан помак у смислу да је мање негативних текстова и погрдних речи али и даље треба радити на објективнијем приказивању ове осетљиве групе у медијима.

Детерџент за прање веша

Иако је поштовање равноправности једна од основних вредности Европске уније, један детерџент за прање веша је довео у питање да ли су сви грађани у ЕУ равноправни. У питању је афера око дуплих стандарда квалитета детерџента. Један за немачко или француско тржиште, а други за такозване периферне чланице Уније као што је Пољска, Бугарска, Румунија. Произвођач се бранио да детерџент који је нижег квалитета нема неке компоненте јер земље у које су га слале то не захтевају својим прописима. Наравно, о томе нису обавестили купце у тим земљама и свуда су се „вртеле" исте рекламе како је детерџент фантастичан у отклањању флека. Невоља је настала када је утврђено да постоје и други производи који су мање квалитетни за та тржишта (чипс, чоколада, нес кафа...). Ово све би остало скривено да нека удружења потрошача нису била упорна у доказивању дуплих стандарда квалитета и да медији то нису објавили.

Тема СВИ РАЗЛИЧИТИ, А СВИ РАВНОПРАВНИ

Својим садржајем ова тематска целина представља темељ за постизање циља програма Грађанско васпитање у средњој школи. Смештена је баш у програм за други разред јер тада ученици изучавају предмет Психологија који својим садржајем пружа подршку разумевању личног и друштвеног идентитета, процеса идентификације и имитације као и понашања индивидуе у социјалној интеракцији.

Очекује се да све активности кроз које буду прошли ученици у оквиру ове теме воде ка развоју толеранције на различитост, осетљивости на различите облике дискриминације по основу различитости, затим да допринесу разумевању неких важних појмова у овој области као што су социјална дистанца, идентитет или осетљиве друштвене групе, као и да обезбеде упознавање са различитим документатима и телима која имају за циљ заштиту равноправности (нпр. Конвенција о правима особа са инвалидитетом; Повереник за заштиту равноправности, Координационо тело за родну равноправност...).

Садржаји који су предложени у оквиру ове теме свакако не исцрпљују све различитости које постоје међу људима али покривају оне које су најчешће и које су основ за негативне појаве као што су дискриминација у различитим облицима, сегрегација, стереотипи, предрасуде. Ученици другог разреда свакако већ имају сазнања о тим појавама, а неки од њих су имали и лична непријатна искуства или познају особе које су их имале. Истраживачку активност треба тако водити да се тема проучава на општем нивоу, да је све поткрепљено чињеницама и да се доводи у везу са људским правима. Уколико се у току рада појаве реакције ученика које указују да је тема сувише узнемиравајућа за неког од њих потребно је да наставник преузме иницијативу за даљи ток комуникације и не дозволи да неко буде повређен. То се посебно односи на рад на дискриминацији, предрасудама, роднозаснованом насиљу.

Како су у табели поред тема дати кључни појмови садржаја, у наставку овог упутства се, уз сваки од њих, налази кратко појашњење као оријентир наставнику за планирање активности, што не умањује његове могућности да се фокусира и на неке друге садржаје али водећи рачуна о наведеним исходима.

СВИ РАЗЛИЧИТИ, А СВИ РАВНОПРАВНИ:

Лични и друштвени идентитет. Развој идентитета деце која одрастају одвојена од породице, дома, отаџбине.

Социјална дистанца. Личне особине као димензије различитости и основ за дискриминацију.

Осетљиве друштвене групе и њихова осујећења. Индикатори за одређивање ко припада овим групама.

Искљученост наспрам укључености/инклузије у друштвени живот заједнице. Страх да нећемо бити прихваћени онакви какви јесмо. Имитација и идентификација као покушај да будемо као други како бисмо били прихваћени.

Толеранција различитости наспрам дискриминације засноване на различитости. Облици дискриминације.

Родна статистика Србије. Родно засновано насиље као облик дискриминације и кршења људских права. Борба жена за равноправност у прошлости у Србији, Европи и у свету. Повереник за заштиту равноправности у Србији - чиме се бави и да ли има посла?

Стереотипи, аутостеротипи, хетеростереотипи, предрасуде и стигматизације. Како се препознају и како им се супротставити?

Ејџизам - предрасуде према старима. Вишеструка дискриминација старих.

Особе другачије сексуалне оријентације и њихова права. За и против Параде поноса.

Општи принципи Конвенције о правима особа са инвалидитетом. Мере којима држава штити права ове осетљиве друштвене групе.

Остваривање индивидуалних и колективних права националних мањина. Мањине у Србији - Национални савети националних мањина у Републици Србији. Срби као мањина у другим земљама. Интеркултуралност и мултикултуралност. Живимо заједно или једни поред других.

Невладине организације у Србији и свету које се баве мањинским групама и заштитом људских права. На које све начине делују и који су им циљеви?

Примери сегрегације, дискриминације и прогањања мањинских група кроз историју (хришћани у старом Риму,спаљивање вештица у средњем веку, Јевреји у Шпанији у 15 веку, домородачко становништво у Новом свету, Роми, хомосексуалци, ментално оболеле особе, Холокауст...).

Примери за подстицај

Родна статистика

И поред Закона о равноправности полова из 2009. године родна статистика у Србији није задовољавајућа. Жене су још увек ретко на позицијама извршне власти. Број министарки у Влади од 2001. године варирао је од две до четири. У многим извршним одборима општина и градова нема ниједне жене. Само је 5% жена на положају председнице општина. Жене су упадљиво одсутне и на позицијама руковођења одборима Народне скупштине (10%), у посланичким групама (10%) и органима државне управе, као и у секторима као што су безбедност, економија, енергетика, спољна политика и спорт. Жена нема у управним одборима јавних агенција и завода, а ретко се нађу на позицијама руковођења у јавним предузећима и правним субјектима са великом финансијском моћи и профитабилним делатностима. Ово говори о континуитету праксе да, што је виша позиција у институцији, односно органу одлучивања, то је учешће жена мање. Њихова присутност расте на нижим местима одлучивања, а нарочито на извршилачким позицијама без утицаја на доношење одлука. Ромкиње, жене са инвалидитетом и припаднице других рањивих група упадљиво су одсутне из јавног и политичког живота.

Србија као мултиетничка држава

У нашој земљи поред Срба, живе многобројне етничке заједнице различите у погледу историјског, социо-културног и демографског развитка, религије и језика. По попису из 2011. године Срби као већински народ чине 83,3% становништва, затим следе Мађари са 3,5%, Роми 2,1% и Бошњаци 2,0%, док остале националности партиципирају са испод 1%, као што су Хрвати, Словаци, Власи, Албанци и други. У „остале националности" сврстане су етничке заједнице са мање од две хиљаде припадника (Египћани, Ашкалије, Чеси, Јевреји и др.) којих има укупно 17, 6 хиљада (0,2%). Број лица која су искористила своје Уставом загарантовано право и нису желела да се национално декларишу износи 160,3 хиљада (2,2%). Такође, значајан је и број лица (30,7 хиљада или 0,4%) која су се изјаснила у смислу регионалне припадности (на пример, Војвођанин, Шумадинац, Ваљевац, Београђанин и слично).

У Републици Србији 2017. године регистрован је 21 савет националних мањина чији се рад финансира из буџета Републике Србије.

Рекламе за Бенетон

Ниједна фирма није имала рекламне капмање за своје производе које су изазивале толико бурне реакције као што је то Бенетон. За њихове производе карактеристичне су јарке боје које се смело комбинују у складу са слоганом Уједињене боје Бенетон. Главни фотограф бренда Оливијеро Тоскани зато за рекламне кампање већ годинама ствара провокативне социјалне фотографије које уједињују различитости у друштву. Познате су његове фотографије на којима црнкиња доји белу бебу, на којима се љубе католички свештеник и опатица или фотографија са три иста срца извађена из човека на којима пише црно, бело, жуто. На његовим фотографијама налазе се и особе са Дауновим синдромом или анорексијом, као и умирући од СИДЕ. За Тосканија нема ужасне слике, постоји само ужасна реалност. За неке је то врхунски пример ангажоване уметности, а за друге је то неприхватљива провокација.

Тема МЕДИЈИ ЗА ГРАЂАНЕ, ГРАЂАНИ ЗА МЕДИЈЕ

Имајући у виду колико су медији присутни у животу средњешколаца, за очекивати је да ова тема буде интересантна и подстицајна за истраживање и пројекте. Због утицаја који медији имају на развој грађанства и демократије у једном друштву сасвим је логично што се у оквиру других тема увек налазе и садржаји који праве везу са медијима. Међутим, потребно је овој теми посветити и посебну пажњу како би се заокружено, из различитих углова, сагледале моћи медија, како у позитивном тако и у негативном смислу. Иако све теме и сви садржаји омогућавају да ученици унапређују своју компетенцију критичког мишљења у овој теми је то посебно изражено јер се тражи од ученика да разликују употребу од злоупотребе медија, танку границу између доступности информација и нарушавања приватности, оправданости и неоправданости цензуре у медијима и друго. Како се већ данас живи у свету преплављености информација, тачних, полутачних и нетачних, за сваку особу је важно да се према њима критички односи и изгради ставове засноване на објективно датим чињеницама, а не гласинама, претпоставкама, лажима. У оквиру овог програма има пуно простора за развој медијске писмености.

За овај изборни програм је посебно значајно питање на који начин грађани могу утицати на медије. Било би добро да ученици у будућности не буду само прости примаоци информација већ и активни учесници у креирању медијске стратегије и квалитета медија. Рекламе у медијима су изузетно погодне за анализу што доприноси освешћивању какав утицај имају на људе, посебно младе у развоју. Ученици могу гледајући актуелне рекламе да дођу до валидних закључака о њиховим порукама (посебно оних које су скривене). Могу се бавити анализом како се подстиче потрошачка култура у развијеним земљама где се баца огромна количина хране и исправне технике без емпатије за милионе људи који немају елементарне услове за живот.

Као и за прву теме у наставку је следи кратко појашњење за наведене садржаје.

МЕДИЈИ ЗА ГРАЂАНЕ И ГРАЂАНИ ЗА МЕДИЈЕ

Веза између демократије и слободе медија. Уставне гаранције слободе изражавања. Ограничења неопходна да би се спречиле повреде права других људи.

Значај међународних организација и стандарда за слободу изражавања и остваривања права на информације.

Слобода и одговорност медија. Професионална етика новинара. Манипулације информацијама. Притисци на новинаре.

Граница између права на информисање и права на заштиту приватности.

Говор мржње у медијима - улога регулаторних и независних тела и правосуђа.

Цензура медија - потреба или опасност за демократију.

Стереотипи у медијима.

Имаш право да знаш - улога законске регулативе и Повереника за информације од јавног значаја.

Улога медија у изборним кампањама политичара и партија.

РТС медијски јавни сервис Србије - зашто је важно да постоји и колико кошта грађане годишње? Утицај грађана на квалитет рада медијског јавног сервиса и његову одговорност да буде објективан и равноправан у приказивању свих грађана и њихових права.

Он лајн медији. Провера тачности информација у он лајн новинарству. Друштвене мреже као медији. Покрет anti social - напуштање друштвених мрежа.

Заступљеност осетљивих друштвених група, жена,деце и националних мањина у медијима. Њихова видљивост и објективно представљање.

Истраживачко новинарство. Улога медија у откривању незаконитих активности, покретању хуманитарних акција, образовању људи.

Сензационализам и једностраност - добар профит за медије. Повреда права на приватност или слободан избор појединаца да учествују и гледају/читају такве садржаје.

Комерцијални програми у медијима и брига о потрошачима.

Права потрошача - ко и на који начин их штити. Допринос медија подстицању потрошачке културе.

Будућност медија.

Примери за подстицај

Новинар - опасно занимање

Министар унутрашњих послова Словачке Роберт Калињак поднео је оставку на функцију, након антивладиних протеста организованих широм земље после убиства истраживачког новинара Јана Куцијака. Пре него што је убијен, Куцијак је радио на причи о утицају италијанске мафије у Словачкој.

И у другим земљама новинари који истражују „недодирљиве" људе и послове у ризику су да настрадају. Међутим, мало је земаља где грађани због тога протестују, а политичари дају оставке што је свакако показатељ изграђености једног грађанског друштва.

Често се дешава да се владајућа странка обрачунава са новинарима који је критикују уместо да решавају проблеме на које им они указују. Један од примера је међународни инцидент који се десио када је новинар Вашингтон поста Џамала Кашоги убијен у конзулату Саудијске Арабије у Истамбулу. Кашоги је критиковао своју земљу због војне интервенције у Јемену, дипломатског спора са Канадом и хапшења активиста за права жена.

Доступност информација

У Србији, крајем 1995. са радом почиње интернет сајт радија Б92, и то годину дана пре него што ће британски BBC добити своју онлајн верзију. Статистика каже да сада у нашој земљи 97,8% домаћинстава има телевизор и 68% има интернет с тим што тај проценат стално расте. Упркос томе у бројним истраживањима констатује се да Срби нису довољно информисани о важним питањима из области политике, здравља, права и одговорности, образовања...

Милиони људи су на интернету, али други милиони људи нису. Свет се дели на оне који су преплављени вестима, информацијама и на оне који их немају, односно не могу их добити. Информацијски јаз између младих, сиромашних, смохраних мајки и неких етничких група, с једне стране, и старијих људи, богатијих и неких група белаца, са друге стране - постаје све већи.

Све је више података, мишљења, више слободе изражавања, али све је теже знати шта се заправо догађа, шта је тачно, а шта не. Познавање кључних чињеница у јавној политици је невероватно фрагментарно и нетачно као што је показано у једном истраживању из 2014. године. На пример, истраживање је показало да Британци којима су информације о друштву прилично доступне мисле да имигранти чине 24% посто популације (готово двоструко од стварне бројке од 13%) и верују да је скоро 24% радно способног становништва незапослено (права бројка је 7%).

Уместо борбе да вести буду тачне и проверене медији се боре ко ће је пре објавити. На то указује догађај у нашој земљи када се неколико пута појавила вест да је познати глумац, тада врло болестан, умро иако то није било тачно. Његова породица је била узнемирена јер је почела да добија изразе саучешћа иако је глумац још увек био жив. Нико није одговарао за те лажне вести.

Назив предмета Циљ	ДРУГИ СТРАНИ ЈЕЗИК Циљ учења Страног језика је да ученик усвајањем функционалних знања о језичком систему и култури и унапређивањем стратегија учења страног језика развије комуникативну компетенцију, оспособи се за писмену и усмену комуникацију, интеркултурално разумевање и професионални развој.

Општа предметна компетенција

Ученик влада језичким вештинама и знањима која му омогућавају да на страном језику разуме текстове које слуша или чита у приватном, јавном, образовном или професионалном контексту; комуницира писмено или усмено у формалним и неформалним ситуацијама.

Посредујући у усменој или писаној комуникацији, ученик преноси поруке са страног на матерњи (први) језик и обрнуто. Владање страним језиком ученику омогућава стицање знања из различитих области која примењује у свакодневном животу, образовању и раду. Учењем страног језика ученик развија креативност, критичко мишљење, вештине комуникације, самосталност и сарадњу, уважавање различитости култура и културу дијалога.

Основни ниво

Ученик користи страни језик у мери која му помаже да разуме садржај усмене поруке и кратке једноставне информације у вези са личним интересовањем и познатим областима и активностима. Учествује у уобичајеном, свакодневном разговору, чита и проналази жељену информацију у текстовима са темом од непосредног личног интереса. Пише о различитим аспектима из непосредног окружења и ради сопствених потреба.

Средњи ниво

Ученик користи страни језик да разуме суштину текста или да учествује у разговору или дискусији (нпр. школа, забава, спорт); сналази се у не/предвидивим ситуацијама када му је неопходно да користи страни језик и/или да у кратком усменом излагању оствари свој интерес. Пише о властитом искуству, описује своје утиске, планове и очекивања.

Напредни ниво

Ученик користи страни језик да активно учествује у усменој комуникацији; да прати дужа и сложенија излагања или дискусије о конкретним или апстрактним темама из познатих општих или стручних тематских области, као и да објашњава своје ставове и/или образлаже различите предлоге. Чита и пише текстове о широком спектру тема у складу са општим и властитим интересовањима.

Специфична предметна компетенција: РЕЦЕПЦИЈА (слушање и читање)

Основни ниво

Ученик разуме уобичајене изразе и схвата општи смисао свакодневне комуникације изговорене споро и разговетно. Користећи основно лингвистичко знање, чита краће текстове написане стандардним језиком, разноврсног садржаја из свакодневног живота и/или блиских области или струке, у којима преовлађују фреквентне речи и изрази.

Средњи ниво

Ученик разуме основне елементе разговетног говора у свакодневним ситуацијама и једноставна излагања и презентације из блиских области изговорене стандардним језиком и релативно споро. У тексту, из домена личног интересовања и делатности, у коме преовлађују сложене језичке структуре, ученик разуме општи смисао и допунске информације, користећи различите технике/врсте читања.

Напредни ниво

Ученик разуме суштину и детаље опширнијих излагања или разговора у којима се користи стандардни језик, мења ритам, стил и тон разговора, а у вези са садржајима из ширег интересовања ученика. Ученик разуме дуже текстове различитог садржаја (нпр. адаптирана или оригинална прозна књижевна дела, актуелни новински чланци и извештаји); брзину и технику читања подешава према тексту који чита.

Специфична предметна компетенција: ПРОДУКЦИЈА
(говор и писање)

Основни ниво

Ученик у свакодневним ситуацијама пише или даје усмена упутства, писмено или усмено размењује информације о уобичајеним општим и блиским темама.

Користећи једноставне изразе, фразе и језичке структуре, пише кратке забелешке, поруке и писма, и/или према моделу пише једноставне текстове нпр. описе особа и догађаја из познатих области.

Средњи ниво

Ученик без припреме започиње и води разговор, износи усмено или писмено мишљење о темама из домена личног интересовања, образовања, културе и сл.

Користећи разноврсне језичке структуре, шири фонд речи и израза, ученик усмено или писмено извештава, излаже и/или према упутству пише компактни текст поштујући правописну норму и основна правила организације текста.

Напредни ниво

Ученик са сигурношћу, течно и спонтано, учествује у усменој или писменој комуникацији, говори, извештава, преводи и/или самостално пише текстове о темама и садржајима из ширег круга интересовања; користећи информације и аргументе из различитих извора, износи ставове и преноси мишљење, размењује, проверава и потврђује информације. Ученик према потреби води формалну или неформалну преписку, доследно примењујући правописну норму, језичка правила и правила организације текста.

ОПШТИ ТИП И ДРУШТВЕНО-ЈЕЗИЧКИ И ПРИРОДНО-МАТЕМАТИЧКИ СМЕР

Разред	Други	
Недељни фонд часова	1+0,5	
Годишњи фонд часова	37 теорије и 18,5 вежби у групи до 15 ученика	
Стандарди образовних постигнућа	Исходи за наставни предмет По завршетку другог разреда ученик ће бити у стању да:	Теме и кључни појмови садржаја програма
Основни ниво Област језичке вештине - СЛУШАЊЕ 2.СТ.1.1.1. Разуме краће поруке, обавештења и упутства која се саопштавају разговетно и полако. 2.СТ.1.1.2. Схвата смисао краће спонтане интеракције између двоје или више са/говорникау личном, образовном и јавном контексту. 2.СТ.1.1.3. Схвата општи смисао информације или краћих монолошких излагања уобразовном и јавном контексту. 2.СТ.1.1.4. Схвата смисао прилагођеног аудио и видео записа у вези с темама из свакодневног живота (стандардни говор, разговетни изговор и спор ритам излагања). 2. Област језичке вештине - ЧИТАЊЕ 2.СТ.1.2.1. Разуме општи смисао једноставних краћих текстова у вези с блиским темама, у којима преовлађују фреквентне речи и интернационализми. 2.СТ.1.2.2. Проналази потребне информације у једноставним текстовима (нпр. огласи,брошуре, обавештења, кратке новинске вести). 2.СТ.1.2.3. Разуме једноставне личне поруке и писма. 2.СТ.1.2.4. Уочава потребне детаље у текстовима из свакодневног живота (натписи најавним местима,	- разуме и реагује на одговарајући начин усмене на поруке у вези са активностима у образовном контексту; - разуме основну поруку краћих излагања о познатим темама у којима се користи стандардни језик и разговетан изговор; - разуме информације о релативно познатим и блиским садржајима и једноставна упутства у приватном, јавном и образовном контексту; - разуме општи смисао информативних радијских и телевизијских емисија о блиским темама, у којима се користи стандардни говор и разговетан изговор; - разуме основне елементе радње у краћим видео-записима у којима се обрађују релативно блиске теме, ослањајући се и на визуелне елементе; - разуме суштину исказа (са)говорника који разговарају о блиским темама, уз евентуална понављања и појашњавања; - изводи закључке после слушања непознатог текста у вези са врстом текста, бројем саговорника, њиховим међусобним односима и намерама, као и у вези са општим садржајем;	РАЗУМЕВАЊЕ ГОВОРА - разумевањеговора; - комуникативна ситуација; - монолошко и дијалошко излагање; - стандардни језик; - изговор; - информативниприлози; - размена информација; - култура и уметност; - ИКТ

упутства о руковању, етикете на производима, јеловник и сл.). 2.СТ.1.2.5. Разуме кратке адаптиране одломке књижевних дела, и друге поједностављене текстове који се односе на цивилизацијске тековине, културу и обичаје свог и другихнарода. 3. Област језичке вештине - ГОВОР 2.СТ.1.3.1. Уме да оствари друштвени контакт (нпр. поздрављање, представљање, захваљивање). 2.СТ.1.3.2. Изражава слагање/неслагање, предлаже, прихвата или упућује понуду или позив. 2.СТ.1.3.3. Тражи и даје једноставне информације, у приватном, јавном и образовном контексту. 2.СТ.1.3.4. Описује блиско окружење (особе, предмете, места, активности, догађаје). 2.СТ.1.3.5. Излаже већ припремљену кратку презентацију о блиским темама. 2.СТ.1.3.6. Преноси или интерпретира кратке поруке, изјаве, упутства или питања. 2.СТ.1.3.7. Излаже једноставне, блиске садржаје у вези са културом и традицијом свог идругих народа. 4. Област језичке вештине - ПИСАЊЕ 2.СТ.1.4.1. Пише кратке белешке и једноставне поруке (нпр. изражава захвалност, извињење, упозорење). 2.СТ.1.4.2. Пише приватно писмо о аспектима из свакодневног живота (нпр. описује људе, догађаје, места, осећања). 2.СТ.1.4.3. Попуњава образац/упитник, наводећи личне податке, образовање, интересовања и сл. 2.СТ.1.4.4. Пише једноставне текстове према моделу, уз помоћ илустрација, табела, слика, графикона, детаљних упутстава. 2.СТ.1.4.5. Преводи или интерпретира информације из једноставних порука, бележака или образаца. 5. Област ЗНАЊЕ О ЈЕЗИКУ 2.СТ.1.5.1. Користи задовољавајући број фреквентних речи и израза које му омогућавају изражавање основних комуникативних функција у свакодневним ситуацијама. 2.СТ.1.5.2. Саставља кратке, разумљиве реченице користећи једноставне језичке структуре. 2.СТ.1.5.3. Има углавном јасан и разумљив изговор. 2.СТ.1.5.4. Пише с одговарајућом ортографском тачношћу уобичајене речи које користи у говору. 2.СТ.1.5.5. Примењује основну правописну норму. 2.СТ.1.5.6. Користи неутралан језички регистар. Средњи ниво 1. Област језичке вештине - СЛУШАЊЕ 2.СТ.2.1.1. Разуме суштину и битне појединости порука, упутстава и обавештења о темама из свакодневног живота и делатности. 2.СТ.2.1.2. Разуме суштину и битне појединости разговора или расправе између двоје или више са/говорника у приватном, образовном и јавном контексту. 2.СТ.2.1.3. Разуме суштину и битне појединости монолошког излагања у образовном и јавном контексту уколико је излагање јасно и добро структурирано. 2.СТ.2.1.4. Разуме суштину аутентичног тонског записа (аудио и видео запис) о познатим темама, представљених јасно и стандардним језиком. 2. Област језичке вештине - ЧИТАЊЕ 2.СТ.2.2.1. Разуме општи смисао и релевантне информације у текстовима о блиским темама из образовног и јавног контекста. 2.СТ.2.2.2. Открива значење непознатих речи на основу контекста који му је близак.	- ослањајући се на општа знања, искуства и контекст поруке, увиђа значење њених непознатих елемената; - памти и контекстуализује битне елементе поруке.	
	- разликује најучесталије врсте текстова, познајући њихове основне карактеристике, сврху и улогу; - разуме краће текстове о конкретним темама из свакодневног живота, као и језички прилагођене и адаптиране текстове утемељене на чињеницама, везане за домене општих интересовања; - разуме осећања, жеље, потребе исказане у краћим текстовима; - разуме једноставна упутства и саветодавне текстове, обавештења и упозорења на јавним местима; - разуме краће литерарне форме у којима	РАЗУМЕВАЊЕ ПРОЧИТАНОГ ТЕКСТА - разумевање прочитаног текста; - врсте текстова; - издвајање поруке и суштинских информација; - препознавање основне аргументације; - непознате речи; - ИКТ;

	доминира конкретна, фреквентна и позната лексика (конкретна поезија, кратке приче, анегдоте, скечеви, стрипови); - проналази, издваја и разуме у информативном тексту о познатој теми основну поруку и суштинске информације; - идентификује и разуме релевантне информације у мејловима, проспектима, новинским вестима, репортажама , огласима, реду вожње, блоговима; - препознаје основну аргументацију у једноставнијим текстовима (нпр. новинским чланцима или писмима читалаца, као и другим врстама коментара); - наслућује значење непознатих речи на основу контекста.	
	- учествује у краћим дијалозима, размењује информације и мишљење са саговорником о блиским темама и интересовањима; - користи циљни језик као језик комуникације у образовном контексту, прилагођавајући свој говор комуникативној ситуацији, у временском трајању од два до три минута; - описује себе и своје окружење, догађаје у садашњости, прошлости и будућности у свом окружењу и изван њега; - на једноставан начин/укратко изражава своје утиске и осећања и образлаже мишљење и ставове у вези са блиским темама;	УСМЕНО ИЗРАЖАВАЊЕ - усмено изражавање; - неформални разговор; - формална дискусија; - функционална сарадња; - интервјуисање; - интонација; - дијалог;
2.СТ.2.2.3. Разуме описе догађаја, осећања и жеља у личној преписци. 2.СТ.2.2.4. Проналази потребне информације у уобичајеним писаним документима (нпр. пословна преписка, проспекти, формулари). 2.СТ.2.2.5. Проналази специфичне појединости у дужем тексту са претежно сложенимструктурама, у коме се износе мишљења, аргументи и критике (нпр. новински чланци и стручни текстови). 2.СТ.2.2.6. Разуме адаптиране књижевне текстове и прилагођене текстове који се односе на цивилизацијске тековине, културу и обичаје свог и других народа. 3. Област језичке вештине - ГОВОР 2.СТ.2.3.1. Започиње, води и завршава једноставан разговор и укључује се у дискусију на теме како од личног интереса, тако и оне о свакодневном животу. 2.СТ.2.3.2. Износи лични став, уверења, очекивања, искуства, планове као и коментаре омишљењима других учесника у разговору. 2.СТ.2.3.3. Размењује, проверава, потврђује информације о познатим темама у формалним ситуацијама (нпр. у установама и на јавним местима). 2.СТ.2.3.4. Описује или препричава стварне или измишљене догађаје, осећања, искуства. 2.СТ.2.3.5. Излаже већ припремљену презентацију о темама из свог окружења или струке. 2.СТ.2.3.6. Извештава о догађају, разговору или садржају нпр. књиге, филма и сл. 2.СТ.2.3.7. Излаже садржаје и износи своје мишљење у вези са културом, традицијом и обичајима свог и других народа. 4. Област језичке вештине - ПИСАЊЕ 2.СТ.2.4.1. Пише белешке или одговара на поруке, истичући битне детаље. 2.СТ.2.4.2. У приватној преписци, тражи или преноси информације, износи лични став и аргументе. 2.СТ.2.4.3. Пише, према упутству, дескриптивне и наративне текстове о разноврснимтемама из области личних интересовања и искустава. 2.СТ.2.4.4. Пише кратке, једноставне есеје о различитим темама из личног искуства, приватног, образовног и јавног контекста. 2.СТ.2.4.5. Пише извештај или прослеђује вести (преводи, интерпретира, резимира, сажима) у вези са кратким и/или једноставним текстом из познатих области који чита или слуша. 5. Област ЗНАЊЕ О ЈЕЗИКУ 2.СТ.2.5.1. Користи речи и изразе који му	- описује догађаје и саопштава садржај неке књиге или филма, износећи своје утиске и мишљења; - укратко препричава краћи текст или видео-запис; - излаже унапред припремљену краћу презентацију на одређену тему (из домена личног интересовања); - указује на значај одређених исказа и делова исказа пригодном гестикулацијом и мимиком или наглашавањем и интонацијом;	

омогућавају успешну комуникацију у предвидивим/свакодневним ситуацијама, актуелним догађајима и сл. 2.СТ.2.5.2. Правилно разуме и користи већи број сложенијих језичких структура. 2.СТ.2.5.3. Има сасвим разумљив изговор. 2.СТ.2.5.4. Пише прегледан и разумљив текст у коме су правопис, интерпункција и организација углавном добри. 2.СТ.2.5.5. Препознаје формални и неформални регистар; познаје правила понашања иразлике у култури, обичајима и веровањима своје земље и земље чији језик учи. Напредни ниво 1. Област језичке вештине - СЛУШАЊЕ 2.СТ.3.1.1. Разуме појединости значајне за разговор или расправу са сложеном аргументацијом у којој се износе лични ставови једног или више са/говорника, уприватном, образовном, јавном и професионалном контексту. 2.СТ.3.1.2. Разуме презентацију или предавање са сложеном аргументацијом уз помоћ пропратног материјала. 2.СТ.3.1.3. Разуме аутентични аудио и видео запис у коме се износе ставови на теме из друштвеног или професионалног живота. 2. Област језичке вештине - ЧИТАЊЕ 2.СТ.3.2.1. Препознаје тему и схвата садржај разноврсних текстова, примењујућиодговарајуће технике/врсте читања. 2.СТ.3.2.2. Из различитих писаних извора, уз одговарајућу технику читања, долази до потребних информација из области личног интересовања. 2.СТ.3.2.3. Разуме формалну кореспонденцију у вези са струком или личниминтересовањима. 2.СТ.3.2.4. Разуме општи смисао и појединости у стручним текстовима на основусопственог предзнања (нпр. специјализовани чланци, приручници, сложена упутства). 2.СТ.3.2.5. Разуме садржај извештаја и/или чланка о конкретним или апстрактним темамау коме аутор износи нарочите ставове и гледишта. 2.СТ.3.2.6. Разуме одломке оригиналних књижевних дела и текстове који се односе нацивилизацијске тековине, културу и обичаје свог и других народа. 3. Област језичке вештине - ГОВОР 2.СТ.3.3.1. Активно учествује у формалним и неформалним разговорима/дискусијама о општим и стручним темама, с једним или више саговорника. 2.СТ.3.3.2. Размењује ставове и мишљења уз изношење детаљних објашњења, аргумената и коментара. 2.СТ.3.3.3. Методично и јасно излаже о разноврсним темама; објашњава своје становиштеизносећи предности и недостатке различитих тачака гледишта и одговара на питањаслушалаца. 2.СТ.3.3.4. Извештава о информацијама из нпр. новинског чланка, документарног програма, дискусија, излагања и вести (препричава, резимира, преводи). 2.СТ.3.3.5. Упоређује ставове и монолошки изражава мишљење у вези са културом,традицијом и обичајима свог и других народа.		
	- пише на разложан и једноставан начин о блиским темама из свог окружења и подручја интересовања; - описује особе и догађаје поштујући правила кохерентности (обима 80 - 100 речи); - описује утиске, мишљења и осећања (обима 70 - 90 речи); пише белешке, поруке и лична писма/мејлове да би тражио или пренео релевантне информације; - једноставним језичким средствима резимира прочитани/преслушани текст о блиским темама и износи сопствено мишљење о њему; - попуњава формуларе, упитнике и различите обрасце у личном и образовном домену; пише краћа формална писма (писма	ПИСМЕНО ИЗРАЖАВАЊЕ - писмено изражавање; - врсте текста; - описивање; - стандардне формуле писаног изражавања; - лексика и комуникативне функције; - ИКТ;

	читалаца, пријаве за праксе, стипендије или омладинске послове); - пише електронске поруке, СМС поруке, учествује у дискусијама на блогу.слика, графикона, детаљних упутстава.	
	- препознаје и разуме, у оквиру свог интересовања, знања и искуства, правила понашања, свакодневне навике, сличности и разлике у култури своје земље и земаља чији језик учи; - препознаје и разуме најчешће присутне културне моделе свакодневног живота земље и земаља чији језик учи; - препознаје и адекватно користи најфреквентније стилове и регистре у вези са елементима страног језика који учи, али и из осталих области школских знања и животних искустава; - препознаје различите стилове комуникације и најфреквентнија пратећа паравербална и невербална средстава (степен формалности, љубазности, као и паравербална средства: гест, мимика, просторни односи међу говорницима, итд.); - користи знање страног језика у различитим видовима реалне комуникације (електронске поруке, СМС поруке, дискусије на блогу или форуму, друштвене мреже); - користи савремене видове комуникације у откривању културе земаља чији језик учи;	СОЦИОКУЛТУРНА КОМПЕТЕНЦИЈА - интеркултурност; - правила понашања; - стереотипи; - стилови у комуникацији на страном језику; - ИКТ;
	- преноси суштину поруке са матерњег на страни језик/са страног на матерњи, додајући, по потреби, објашњења и обавештења, писмено и усмено; - резимира садржај краћег текста, аудио или визуелног записа и краће интеракције; - преноси садржај писаног или усменог текста, прилагођавајући га саговорнику; - користи одговарајуће компензационе стратегије ради превазилажења тешкоћа које се јављају, на пример: преводи или преноси садржај уз употребу описа, парафраза и сл.;	МЕДИЈАЦИЈА - стратегије преношења поруке са матерњег на страни језик/са страног на матерњи;
4. Област језичке вештине - ПИСАЊЕ 2.СТ.3.4.1. Пише неформална писма у којима изражава властиту емотивну реакцију, наглашавајући детаље неког догађаја или искуства и коментаришући туђе ставове. 2.СТ.3.4.2. Пише пословна и друга формална писма различитог садржаја за личне потребеи потребе струке. 2.СТ.3.4.3. Пише дескриптивни или наративни текст о стварним или измишљеним догађајима. 2.СТ.3.4.4. Пише есеје, користећи информације из различитих извора и нуди аргументована решења у вези с одређеним питањима; јасно и детаљно исказује став,осећање, мишљење или реакцију. 2.СТ.3.4.5. Пише извештај/преводи садржаје и информације из дужих и сложенијихтекстова из различитих области које чита или слуша (нпр. препричава, описује, систематизује и сл.). 5. Област ЗНАЊЕ О ЈЕЗИКУ 2.СТ.3.5.1. Разуме и користи разноврстан репертоар речи, израза и идиома, који му омогућавају да се изражава јасно, течно, прецизно и детаљно. 2.СТ.3.5.2. Разуме целокупни репертоар граматичких структура и активно користи све уобичајене граматичке структуре. 2.СТ.3.5.3. Има јасан и природан изговор и интонацију. 2.СТ.3.5.4. Пише јасне, прегледне и разумљиве текстове, доследно примењујући језичка правила, правила организације текста и правописну норму. 2.СТ.3.5.5. Познаје и адекватно користи формални и неформални језички регистар.		

ЈЕЗИЧКИ САДРЖАЈИ

ЕНГЛЕСКИ ЈЕЗИК

Именице
Род именица
Именице у функцији придева
Саксонски генитив
Члан (употреба и изостављање одређеног и неодређеног члана)

Заменице и детерминатори
Показне заменице
Присвојне заменице
Повратне заменице
Придеви и прилози
Грађење, врсте , место у реченици
Компаративи и суперлативи
Везници
Повезивање елемената исте важности: for, and, nor, but, or, yet, so
Творба речи
Суфикси за именице које означавају занимања -er/-or, -ist, -ician
Глаголи
*обнављање обрађених глаголских времена
Pastcontinuous
Past perfect
Модални глаголи
(may/might; must/have to; must /mustn't/needn't; should)
Пасивни глаголски облици
Предлози
Време, место и кретање
Предлози после именица (Нпр.reason for, difference between)
Реченица
Ред речи у реченици
Питања (WHquestions)
Погодбене реченице (реалне и потенцијалне)
Неуправни говор (без слагања времена)
ИТАЛИЈАНСКИ ЈЕЗИК
Именице
Обнављање и проширивање из претходних разреда
Властите и заједничке именице, одговарајући род и број са детерминативом
Системски приказ морфолошких карактеристика
Слагање именица и придева
Члан
Обнављање и проширивање из претходних разреда
Систематизација употребе одређеног и неодређеног члана
Партитивни члан (articolo partitivo)
Заменице
Обнављање и проширивање из претходних разреда
Личне заменице (pronomi personali)
Наглашене личне заменице
Наглашене личне заменице у служби директног објекта (complemento oggetto) и индиректног објекта (complemento di termine)
Присвојне заменице (pronomi possessivi)
Показне заменице (pronomi dimostrativi: questo, quello)
Повратне заменице (pronomi riflessivi)
Упитне заменице (pronomi interrogativi: chi? che?/che cosa? quanto/a/i/e? quale/i?)
Релативне заменице (pronimi relativi: che, cui)
Ненаглашене личне заменице са императивом (imperativo con i pronomi)
Ненаглашене личне заменице у служби директног објекта у сложеним временима (pronomi diretti nei tempi composti)
Неодређене заменице (pronomi indefiniti: niente/nulla, nessuno, qualcosa, qualcuno, alcuni))
Придеви
Обнављање и проширивање из претходних разреда
Описни придеви, слагање придева и именице у роду и броју
Компарација придева (grado comparativo: Anna è più alta di Luca e superlativo dell'aggettivo: Anna è la più alta della classe)
Апсолутни суперлатив (superlativo assoluto: Maria è bellisima)
Присвојни придеви (aggettivi possessivi)
Употреба члана уз присвојне придеве (la mia bici, tuo fratello)
Показни придеви (aggettivi dimostrativi: questo, quello)
Неодређени придеви (aggettivi indefiniti: alcuni, nessuno, qualche, ogni)
Назив боја (bianco, rosso, verde, giallo, nero, azzurro...), морфолошке особености придева (viola, rosa, blu, arancione)
Бројеви
Главни бројеви (numeri cardinali)
Редни бројеви (numeri ordinali)
Предлози
Обнављање и проширивање из претходних разреда
Прости предлози di, a, da, in, con, su, per, tra, fra и њихова употреба
Предлози dentro, fuori, sotto, sopra, davanti, dietro
Предлози спојени са чланом (preposizioni articolate)
Глаголи
Обнављање и проширивање из претходних разреда
Садашње време (presente indicativo)
Presente progressivo (stare + gerundio)
Императив (imperativo). Заповедни начин за сва лица: Fa' presto! Non tornare tardi! Non andate via senza di me! Prego Signora, entri! Mi dia un etto di prosciutto, per favore!
Повратни глаголи (verbi riflessivi)
Употреба глагола piacere
Перфекат (passato prossimo) правилних и неправилних глагола: Sono andata alla stazione; Non ho fatto il compito di casa
Перфект модалних глагола volere, dovere, potere, sapere: Sono dovuto andare dal dentista; Ho potuto leggere i titoli in italiano
Кондиционал садашњи правилних и неправилних глагола (condizionale presente: Vorrei un chilo di mele, per favore! Potresti prestarmi il tuo libro di italiano?)
Футур правилних и неправилних глагола (futuro semplice: Noi torneremo a casa alle cinque)
Имперфекат (imperfetto: C'era una volta un re e viveva in un castello)
Плусквамперфекат (trapassato prossimo: Sono arrivato alla stazione quando il treno era già partito)
Идиоматска употреба volerci и metterci

Прилози
Обнављање и проширивање из претходних разреда
Основни прилози (bene, male, molto, poco, troppo, meno, più), прилошки изрази за одређивање времена (prima, durante, dopo) и простора (a destra, a sinistra, dritto, davanti, dietro, sotto, sopra, su, giù)
Упитни прилози quando? come? perché? dove?
Грађење прилога од придева помоћу суфикса mente
Речце
Обнављање и проширивање из претходних разреда
Ci, ne
Везници
Обнављање и проширивање из претходних разреда
e, anche, o, ma, perché, se, quando, come, siccome, appena
Реченица
Обнављање и проширивање из претходних разреда
Проста и проширена реченица у потврдном и у одричном облику
Упитна реченица
Ред речи у реченици
Сложена реченица: употреба везника који уводе зависну реченицу (временску, узрочну, релативну, хипотетички период)
Хипотетички период: Реална погодбена реченица: Se piove, prendi l'ombrello;
Se farà bel tempo, andremo in gita

НЕМАЧКИ ЈЕЗИК

Именице
Властите и заједничке именице у облицима једнине и множине Bild - Bilder, Kopf - Köpfe, Frau - Frauen,
Именице изведене суфиксацијом (уз усвајање одговарајућег рода): Freiheit, Tischler
Изведене префиксацијом/префиксацијом и суфиксацијом: Verstand, Ausbildung
Сложенице: Sommerferien, Tomatensuppe, Schnellzug
Singularia tantum, pluralia tantum: Hunger, Durst, Ferien, Geschwister
Придеви
Изведени суфиксацијом од глагола, именица и прилога: gestrig, heutig, ärztlich, launisch, liebevoll, sprachlos
Сложени: bildschön, blitzschnell
Јака, слаба и мешовита придевска промена - рецептивно и продуктивно
Позитив, компаратив и суперлатив у атрибутској и прилошкој функцији: der höchste Berg, das teuerste Auto, am langweiligsten.
Најфреквентнији придеви са предлозима (zufrieden mit, ärgerlich über)
Члан
Одређени (der, die, das), неодређени (ein, eine), присвојни (mein, dein), показни (dieser, jeder), негациони (kein, keine), неодређени (manche, einige).
Употреба члана у номинативу (субјекат), акузативу и дативу (директни и индиректни објекат), партитивном генитиву (die Hälfte des Lebens), посесивном генитиву (die Mutter meiner Mutter, das Haus meiner Eltern).
Употреба одређеног члана уз географске појмове: називе земаља мушког и женског рода и у множини, река, језера и планина (Sie waren am Schwarzen Meer. Er lebt in der Türkei.)
Употреба одређеног члана уз имена годишњих доба, месеци и дана у недељи (Der Montag ist der erste Tag in der Woche. Der Sommer ist die heißeste Jahreszeit.)
Употреба нултог члана уз одређене топониме (називе земаља, континената и насељених места), уз предикативно употребљене називе занимања, градивне именице, узвици и фразеолошке конструкције (Serbien ist ein schönes Land. Berlin ist die Hauptstadt der BRD. Peter ist Lehrer. Ich soll Milch, Brot und Butter kaufen. Hilfe! Wir konnten kaum zu Wort kommen)
Употреба неодређеног члана за исказивање категорије, уз непознате или први пут споменуте појмове (Das ist ein Tisch. Serbien ist ein schönes Land. Da liegt ein Buch.)
Бројеви
Основни и редни бројеви (der siebte Achte, am siebten Ersten)
Предлози
Са акузативом (Ich kaufe ein Geschenk für dich.), са дативом (Sie arbeitet bei einem Zahnarzt.), предлози са дативом и акузативом (Er ist in der Schule. Sie kommt in die Schule.), најфреквентнији предлози са генитивом (während, wegen, statt, trotz).
Негација nirgends, nirgendwo, nirgendwohin, nie(mals), gar nicht, keineswegs, keinesfalls
(Das war keinesfalls die richtige Antwort. Sie wird morgen gar nicht kommen.)
Глаголи
Глаголска времена: презент са специфичним облицима (klingeln, wechseln, halten, raten), претерит, перфекат и футур слабих и јаких глагола, помоћних и модалних глагола, глагола са наглашеним и ненаглашеним префиксима. Глагол lassen. Глаголи са предлозима (Worauf wartest du? An wen denkt ihr oft?). Конјунктив помоћних и модалних глагола и „würde" + инфинитив у функцији изражавања жеље, савета, препоруке, сумње и нестварности (Ich hätte gern... Du solltest ... Wenn ich Zeit hätte, würde ich ins Kino gehen. Du wärest beinahe zu spät gekommen.). Императив. Презент пасива радње (Dieses Buch wird viel gelesen.) Инфинитив са „zu" уз модалитетне глаголе, одређене именице и придеве, као и устаљене изразе (Hast du noch viel zu lernen? Sie hatte keine Zeit/Lust/Möglichkeit, mit ihm darüber zu sprechen. Es ist gesund, viel Obst zu essen. Du brauchst dir keine Sorgen zu machen. Wann hat er aufgehört, Fleisch zu essen?). констукција um ... zu (Er spart, um ein neues Auto zu kaufen.).
Везници и везнички изрази
Конјунктори и субјунктори und, oder, aber, doch, sondern, dass, sodass, weil, denn, wenn, als, während, bis, seit, bevor, damit
Заменице
Личне заменице у номинативу, генитиву, дативу и акузативу, повратна заменица у дативу и акузативу, упитне заменице welch- и was für ein, релативне заменице у номинативу, дативу и акузативу.
Прилози
За време (gestern), место (hier, dort), начин (allein), количину (viel, wenig), узрок (deshalb, darum), заменички прилози (woran, dafür).
Реченице
Изјавне реченице, упитне реченице, независне и зависне реченице. Ред речи у реченици
Лексикографија
Структура једнојезичних речника и служење њима. Упознавање са електронским лексикографским изворима. Коришћење апликација - лексикографских помагала.

РУСКИ ЈЕЗИК

Фонетика са прозодијом
Систематизација правила руског књижевног изговора (акање/икање, изговор гласа [j], изговор сугласничких група, опозиција звучни/безвучни сугласник, обезвучавање звучних сугласника на крају речи, основне интонационе конструкције).
Именице
Систематизација фреквентних предлошко-падежних конструкција са акцентом на разликама у именичкој рекцији у односу на српски језик (игра в футбол, игра в шахматы; обучение русскому языку; контрольная по русскому; учёба в университете; подготовка к экзамену).
Именице на -ия, -ие, -мя, -анин/-янин

Скраћенице (ВУЗ, АН, МГУ, РФ и сл.) - рецептивно.
Заменице
Неодређене заменице кто-то, кто-нибудь - рецептивно
Придеви
Дужи и краћи облици придева. Обавезна употреба краћег облика у предикату са допуном (Эти задания для нас просты. Эти задания простые.)
Придеви са различитом рекцијом у односу на српски језик (известный чем, больной чем и сл).
Систематизација фреквентних кратких придева у предикативној функцији (рад, готов, занят, должен, болен, интересен, способен и др.)
Бројеви
Промена и употреба основних бројева (1-4, 5-20,30, 40-90, 100-900, тысяча, миллион, миллиард) и редних бројева при исказивању времена по часовнику, датума, количине са предлозима без, около, с...до, с...по, от...до, к ...
Глаголи
Систематизација правила и начина исказивања заповести.
Најчешћи префикси код грађења глагола и њихова улога у промени глаголског вида (сделать, заговорить, написать, переписать).
Видски парови: брать/взять, говорить/сказать, класть/положить, ложиться/лечь, садиться/сесть.
Прошло време глагола са инфинитивном основом на сугласник (везти, нести, запереть, стихнуть).
Глаголски прилози свршеног и несвршеног вида (молча, видя, прослушав, помолчав, вернувшись).
Прилози
Најфреквентнији суфикси за грађење прилога: придевска основа + -о (тихо, скромно и сл.); придевска основа + -и (по-русски, практически и сл.).
Реченични модели
Реченичне моделе предвиђене програмом за први разред и даље употребљавати у различитим реченичним контекстима. У II разреду посебну пажњу посветити, пре свега, у виду вежби, моделима у потврдном, одричном и упитном облику за исказивање следећиходноса:
Субјекатско-предикатски односи
Реченице с кратким придевским обликом у предикату.
Я был болен гриппом. Он способен к математике.
Објекатски односи
Реченице с објектом у инфинитиву.
Врач советовал мне отдохнуть. Я уговорил товарища молчать.
Сложена реченица
Врач советовал мне, чтобы я отдохнул. Я уговорил товарища, чтобы он молчал.
Зависни односи:
(изражени зависним падежом; глаголским прилогом; сложеном реченицом)
- просторни
Я тебя буду ждать у (около, возле) памятника.Она живёт у своих родителей.
Мы пошли туда, куда вела узкая тропника.
- временски
Это случилось по окончании войны.Возвращаясь домой, я встретил товарища. Кончив работу, он поехал домой.
- начински
Мне нужно с тобой поговорить с глазу на глаз. Друзья возвращались домой весело разговаривая. Он поздоровался кивнув головой.
- узрочни
Не находя нужного слова, он замолчал. Почувствовав голод, брат решил пообедать без меня. Так как брат почуствовал голод, он решил пообедать без меня.
- циљни
Реченице са одредбом у инфинитиву:
Мать отпустила дочку гулять. Мы пришли проститься. Мы пришли, чтобы проститься. Чтобы правильно говорить, нужно хорошо усвоить грамматику.
Лексикологија
Најчешћи деминутиви именица и придева.
Лексички синоними, антоними, хомоними. Међујезички хомоними и пароними.

ФРАНЦУСКИ ЈЕЗИК

Именичка група
1) Систематизација слагања рода и броја именица и придева; место придева; поређење придева (акценат на суперлативу) ; основни и редни бројеви.
2) Систематизација употребе детерминаната: одређених, неодређених и партитивних чланова и партитивног de, присвојних и показних придева.
3) Систематизација, присвојних, показних, упитних и релативних заменица.
4) Систематизација фреквентних неодређених заменица.
5) Систематизација заменица у функцији директног и индиректног објекта.
Глаголска група
1) Систематизација презента, сложеног перфека, имперфекта, футура првог индикатива.
2) Плусквамперфекат.
3) Систематизација перифрастичних конструкција: блиског футура, прогресивног презента, блиске прошлости.
4) Фреквентни униперсонални глаголи и изрази.
5) Униперсоналне конструкције (Il faut que, il est possible, il est nécessaire, il vaut mieux que) и глаголи жеље, осећања, наредбе, захтева, сумње и страха праћени презентом субјунктива.
6) Модална употреба кондиционала презента (жеља, учтив захтев, молба, савет, предлог).
7) Систематизација повратних глагола.
Предлози и предложна група
Систематизација предлога за време и временских одредница (depuis, ça fait … que, en, dans, pour, il y a).
Прилози
1) Систематизација прилога за место, време, начин и количину (интензитет).
2) Место прилога у реченици.
3) Поређење прилога.
4) Прилошка употреба придева: chanter faux; manger léger.
Модалитети и форме реченице
1) Декларативни модалитет.
2) Интерогативни модалитет: тотално и парцијално питање.
3) Ексклaмативни модалитет са quel на почетку.
4) Реченице са презентативима.
5) Систематизација негације.
6) Индиректни говор.
Сложене реченице

1) Координирање реченице са везницима et, ou, mais, car, ni и прилозима/прилошким изразима c'est pourquoi, donc, puis, pourtant, parcontre, par conséquent, au contraire.
2) Погодбене реченице (I и II тип).
3) Зависне реченице са најфреквентнијим везницима: релативне (qui, que, où); компаративне (comme, autant .... que, plus ... que, moins ... que); временске (quand, chaque fois que, pendant que, depuis que); узрочне (parce que и comme); финалне (pour que/pour+инфинитив и afin que/afin de+инфинитив).

ШПАНСКИ ЈЕЗИК

Фонетика и правопис
Употреба и писање графичког акцента у свим позицијама унутар слога
Систематизација правила за писање графичког акцента
Лексикологија
Синоними и антоними
Морфологија
Творба речи:
Трансформације речи глагол-именица
estudiar-el estudio
cantar-la canción
Именице:
- Систематизација рода и броја; слагање именица уз детерминатив и придев
Члан:
- Проширење употребе одређеног и неодређеног члана
Заменице:
- Присвојне заменице
mío/a, tuyo/a, suyo/a, nuestro/a, vuestro/a, suyo/a
- Редослед и промена заменица у служби индиректног и директног објекта:
me lo/la, te lo/la, se lo/la, nos lo/la, os lo/la, se lo/la
- Понављање ненаглашеног облика заменице после именице у служби директног објекта:
El pan lo compro en el supermercado.
- Упитне заменице
qué, cuál/cuáles
Бројеви:
Основни бројеви до десет
Глаголи:
- Систематизација употребе глаголских времена у индикативу:
1. Презент (Presente):
Siempre trabaja el turno por la mañana.
Презент за будућност:
Mañana voy de viaje.
Наративни презент за догађаје у прошлости:
En aquella época la gente vive más pobre que hoy.
2. Прости перфекат (Pretérito indefinido) - систематизација употребе уз временске одредбе:
A los 18 años comenzó a vivir solo.
Durante 1 año trabajé en aquella empresa.
3. Сложени перфекат (Pretérito perfecto compuesto) - систематизација употребе уз временске одредбе:
Este mes he ido de vacaciones a la montaña.
4. Имперфекат (Pretérito imperfecto) - систематизација употребе имперфекта за описивање:
De niño era muy travieso.
Iba todos los días a pie al colegio.
5. Глаголске перифразе са инфинитивом:
deber, empezar, acabar de, tener que, poder, soler
6. Глаголске перифразе са герундом:
estar, seguir, llevar
Синтакса
Зависно-сложена реченица у индикативу и уз инфинитив
а) Временска (Temporal)
Mientras iba por la calle, vi a Ángela.
Cuando estoy de vacaciones, siempre visito a mis abuelos.
б) Узрочна (Causal)
Estudio español porque me gusta.
в) Намерна (Final)
Estudio español para viajar por España.
г) Условна (Condicional):
Si viene, dile que estoy aquí.
Si quieres, iremos de paseo.
Директни и индиректни говор у индикативу (без правила о слагању времена):
Juan dice: "Vengo mañana."
Juan dice que viene el otro día.

ТЕМАТСКЕ ОБЛАСТИ У НАСТАВИ СТРАНИХ ЈЕЗИКА

Тематске области за све језике се прожимају и исте су у сва четири разреда гимназије - у сваком наредном разреду обанавља се, а затим проширује фонд лингвистичких знања, навика и умења и екстралингвистичких представа везаних за конкретну тему. Наставници обрађују теме у складу са интересовањима ученика, њиховим потребама и савременим токовима у настави страних језика, тако да свака тема представља одређени ситуацијски комплекс.
Тематске области:
Свакодневни живот (организација времена, послова, слободно време)
Свет рада (перспективе и образовни системи)
Интересантне животне приче и догађаји
Живи свет и заштита човекове околине
Научна достигнућа, модерне технологије и свет компјутера (распрострањеност, примена, корист и негативне стране)
Медији и комуникација
Храна и здравље (навике у исхрани, карактеристична јела и пића у земљама света)
Потрошачко друштво
Спортови и спортске манифестације
Србија - моја домовина

Познати градови и њихове знаменитости, региони и земље у којима се говори циљни језик
Европа и заједнички живот народа

КОМУНИКАТИВНЕ ФУНКЦИЈЕ

Представљање себе и других
Поздрављање (састајање, растанак; формално, неформално, регионално специфично)
Идентификација и именовање особа, објеката, боја, бројева итд.
Давање једноставних упутстава и команди
Изражавање молби и захвалности
Изражавање извињења
Изражавање потврде и негирање
Изражавање допадања и недопадања
Изражавање физичких сензација и потреба
Исказивање просторних и временских односа
Давање и тражење информација и обавештења
Описивање и упоређивање лица и предмета
Изрицање забране и реаговање на забрану
Изражавање припадања и поседовања
Скретање пажње
Тражење мишљења и изражавање слагања и неслагања
Тражење и давање дозволе
Исказивање честитки
Исказивање препоруке
Изражавање хитности и обавезности
Исказивање сумње и несигурности

УПУТСТВО ЗА ДИДАКТИЧКО-МЕТОДИЧКО ОСТВАРИВАЊЕ ПРОГРАМА

I. Планирање наставе и учења

Општи комуникативни циљ наставе страних језика се постиже помоћу различитих поступака, метода наставе и наставних средстава. Комуникативни приступ у настави страних језика се остварује кроз примену различитих облика рада (рад у групама и паровима, индивидуални рад, пројекти), употребу додатних средстава у настави (АВ материјали, ИТ, игре, аутентични материјали, итд.), као и уз примену принципа наставе засноване на сложеним задацима који не морају бити искључиво језичке природе (task-based language teaching; enseñanza por tareas, handlungsorientierter FSU).

Савремена настава страних језика претпоставља остваривање исхода уз појачану мисаону активност ученика, поштовања и уважавања дидактичких принципа и треба да допринесе развоју стваралачког и истраживачког духа који ће омогућити ученицима да развијају знања, вредности и функционалне вештине које ће моћи да користе у даљем образовању, у професионалном раду и у свакодневном животу; формирају вредносне ставове; буду оспособљени за живот у мултикултуралном друштву; овладају општим и међупредметним компетенцијама, релевантним за активно учешће у заједници и целоживотно учење.

Приликом планирања неопходно је руководити се очекиваним резултатима учења, јер су они дефинисани тако да је природна веза са стандардима, општим и међупредметним компетенцијама јасна и лако уочљива. Планирању се може приступити аналитички и синтетички. Аналитичка метода подразумева рашчлањавање програма до нивоа наставних јединица које се затим распоређују у плану за одређени временски период. Синтетичка метода препоручује обрађивање наставне грађе по ширим целинама. Да би планирање (глобално, оперативно, лекцијско) било функционално и квалитетно, треба водити рачуна о предвиђеном годишњем фонду часова, контексту у коме се реализује настава и образовним захтевима гимназијског смера.

II. Остваривање наставе и учења

ПРЕПОРУКЕ ЗА РЕАЛИЗАЦИЈУ НАСТАВЕ

- Слушање и реаговање на налоге и/или задатке у вези са текстом намењеним развоју и провери разумевања говора;
- Рад у паровима, малим и већим групама (мини-дијалози, игра по улогама, симулације итд.);
- Активности (израда паноа, презентација, зидних новина, постера за учионицу, организација тематских вечери и сл.);
- Дебате и дискусије примерене узрасту (дебате представљају унапред припремљене аргументоване монологе са ограниченим трајањем, док су дискусије спонтаније и неприпремљене интеракције на одређену тему);
- Обимнији пројекти који се раде у учионици и ван ње у трајању од неколико недеља до читавог полугодишта уз конкретно видљиве и мерљиве производе и резултате;
- Граматичка грађа добија свој смисао тек када се доведе у везу са одговарајућим комуникативним функцијама и темама, и то у склопу језичких активности разумевања (усменог) говора и писаног текста, усменог и писменог изражавања и медијације;
- Полазиште за посматрање и увежбавање језичких законитости јесу усмени и писани текстови различитих врста, дужине и степена тежине; користе се, такође, изоловани искази, под условом да су контекстуализовани и да имају комуникативну вредност;
- Планира се израда два писмена задатка за сваки разред.

КАКО СЕ РАЗВИЈАЈУ ЈЕЗИЧКЕ КОМПЕТЕНЦИЈЕ

Развој предметних компетенција се тешко може одвојити од општих и међупредметних компетенција. Колико год биле специфичне, предметне компетенције треба да доприносе да ученици успешније живе и уче. Сваки час је прилика да се развијају и предметне и међупредметне компетенције кроз добро осмишљене активности ученика које погодују трансферу знања, развијању спознајних способности ученика, побољшању њихове радне културе и примени стеченог знања у реалним животним контекстима.

Разумевање говора

Разумевање говора је језичка активност декодирања дословног и имплицитног значења усменог текста; поред способности да разазнаје и поима фонолошке и лексичке јединице и смисаоне целине на језику који учи, да би успешно остварио разумевање, ученик треба да поседује и следеће компетенције: дискурзивну (о врстама и карактеристикама текстова и канала преношења порука), референцијалну (о темама о којима је реч) и социокултурну (у вези са комуникативним ситуацијама, различитим начинима формулисања одређених говорних функција и др.).

Тежина задатака у вези са разумевањем говора зависи од више чинилаца: од личних особина и способности онога ко слуша, укључујући и његов капацитет когнитивне обраде, од његове мотивације и разлога због којих слуша дати усмени текст, од особина онога ко говори, од намера с којима говори, од контекста и околности - повољних и неповољних - у којима се слушање и разумевање остварују, од карактеристика и врсте текста који се слуша итд.

Прогресија (од лакшег ка тежем, од простијег ка сложенијем) за ову језичку активност у оквиру програма предвиђена је, стога, на више равни. Посебно су релевантне следеће:

- присуство/одсуство визуелних елемената (на пример, лакшим за разумевање сматрају се они усмени текстови који су праћени визуелним елементима, због обиља контекстуалних информација које се аутоматски процесиурају, остављајући ученику могућност да пажњу усредсреди на друге појединости);
- дужина усменог текста (напори да се разумеју текстови дужи од три минута оптерећују и засићују радну меморију);
- брзина говора;
- јасност изговора и евентуална одступања од стандардног говора;
- познавање теме;
- могућност/немогућност поновног слушања и друго.

Уопште говорећи, без обзира на врсту текста који се слуша на страном језику, текст се лакше разуме ако поседује следеће карактеристике: ограничен број личности и предмета; личности и предмете који се јасно разликују; једноставне просторне релације (нпр. једна улица, један

град) уместо неодређених формулација („мало даље” и слично); хронолошки след; логичке везе између различитих исказа (нпр. узрок/последица); могућност да се нова информација лако повеже са претходно усвојеним знањима.
У вези са тим, корисне су следеће терминолошке напомене:
- категорије насловљене Аудио и видео материјали подразумевају све врсте снимака (ДВД, ЦД, материјали са интернета) разних усмених дискурзивних форми, укључујући и песме, текстове писане да би се читали или изговарали и сл., који се могу преслушавати више пута;
- категорије насловљене Монолошка излагања, Медији (информативне и забавне емисије, документарни програми, интервјуи, дискусије), Спонтана интеракција, Упутства, подразумевају снимке неформалних, полуформалних и формалних комуникативних ситуација у којима слушалац декодира речено у реалном времену, то јест без могућности преслушавања/поновног прегледа аудио и видео материјала, као и реалне ситуације којима присуствује уживо у својству посматрача, гледаоца или слушаоца (предавања, филмови, позоришне представе и сл).
Стално развијање способности разумевања говора на страном језику услов је за развој аутономије у употреби страног језика ван учионице и аутономије у учењу тог језика. Стога се у настави и учењу страног језика непрекидно ради на стицању стратешке компетенције, коју чине когинитивне и метакогнитивне стратегије, на пример (когнитивне од броја 1 до 4, метакогнитивне под бројем 5 и 6):
1. коришћење раније усвојених знања;
2. дедуктивно/индуктивно закључивање;
3. употреба контекста;
4. предвиђање;
5. анализа и критичко расуђивање;
6. самостална контрола активности.
Како би ученици са већим успехом разумели говор на страном језику, потребно је да приликом слушања примене стратегије чија је делотворност доказана у разним ситуацијама, то јест да обрате пажњу на а) општу тему разговора или поруке, б) улоге саговорника, в) њихово расположење, г) место где се разговор одвија и д) време када се разговор одвија. Битно је, такође, да буду свесни свега што је допринело да дођу до тих информација како би се навикли да предвиде развој разговора на основу онога што су чули и на основу својих чињеничних знања; да износе претпоставке на основу контекста и тона разговора; да слушају „између речи” (као што се чита „између редова”) да би разумели шта стварно мисле саговорници, јер људи не кажу увек оно што мисле; да разликују чињенице од мишљења како би постали критички слушаоци.
Пример листе критеријума за проверу која се може дати ученицима

Пре слушања
Проверио/ла сам да ли сам добро разумео/ла налог.
Пажљиво сам погледао/ла слике и наслов како бих проверио/ла да ли ми то може помоћи у предвиђању садржаја текста који ћу слушати.
Покушао/ла сам да се присетим што је могуће већег броја речи у вези са темом о којој ће бити говора.
Покушао/ла сам да размислим о томе шта би се могло рећи у таквој ситуацији.
За време слушања
Препознао/ла сам врсту текста (разговор, рекламна порука, вести итд.).
Обратио/ла сам пажњу на тон и на звуке који се чују у позадини.
Ослонио/ла сам се на још неке показатеље (нпр. на кључне речи) како бих разумео/ла општи смисао текста.
Ослонио/ла сам се на своја ранија искуства како бих из њих извео/ла могуће претпоставке.
Обратио/ла сам пажњу на речи које постоје и у мом матерњем језику.
Нисам се успаничио/ла када нешто нисам разумео/ла и наставио/ла сам да слушам.
Покушао/ла сам да издвојим имена лица и места.
Покушао/ла сам да запамтим тешке гласове и да их поновим.
Покушао/ла сам да издвојим из говорног ланца речи које сам онда записао/ла да бих видео/ла да ли одговарају онима које су ми познате.
Нисам се предао/ла пред тешкоћом задатка и нисам покушао/ла да погађам наслепо.
Покушао/ла сам да уочим граматичке елементе од посебног значаја (времена, заменице итд.).
После слушања
Вратио/ла сам се на почетак како бих проверио/ла да ли су моје почетне претпоставке биле тачне, односно да ли треба да их преиспитам.
Како бих поправио/ла своја постигнућа, убудуће ћу водити рачуна о следећем: .....

Разумевање прочитаног текста
Читање или разумевање писаног текста спада у тзв. визуелне рецептивне језичке вештине. Том приликом читалац прима и обрађује тј. декодира писани текст једног или више аутора и проналази његово значење. Током читања неопходно је узети у обзир одређене факторе који утичу на процес читања, а то су карактеристике читалаца, њихови интереси и мотивација, као и намере, карактеристике текста који се чита, стратегије које читаоци користе, као и захтеви ситуације у којој се чита.
На основу намере читаоца разликујемо следеће врсте визуелне рецепције:
- читање ради усмеравања;
- читање ради информисаности;
- читање ради праћења упутстава;
- читање ради задовољства.
Током читања разликујемо и ниво степена разумевања, тако да читамо да бисмо разумели:
- глобалну информацију;
- посебну информацију,
- потпуну информацију;
- скривено значење одређене поруке.
На основу ових показатеља програм садржи делове који, из разреда у разред, указују на прогресију у домену дужине текста, количине информација и нивоа препознатљивости и разумљивости и примени различитих стратегија читања. У складу са тим, градирани су по нивоима следећи делови програма:
- разликовање текстуалних врста;
- препознавање и разумевање тематике - ниво глобалног разумевања;
- глобално разумевање у оквиру специфичних текстова;
- препознавање и разумевање појединачних информација - ниво селективног разумевања;
- разумевање стручних текстова;
- разумевање књижевних текстова.
Писмено изражавање
Писана продукција подразумева способност ученика да у писаном облику опише догађаје, мишљења и осећања, пише електронске и СМС поруке, учествује у дискусијама на блогу, резимира садржај различитих порука о познатим темама (из медија, књижевних и уметничких текстова и др.), као и да сачини краће презентације и слично.
Задатак писања на овом нивоу остварује се путем тзв. вођеног састава. Тежина задатака у вези са писаном продукцијом зависи од следећих чинилаца: познавања лексике и нивоа комуникативне компетенције, капацитета когнитивне обраде, мотивације, способности преношења поруке у кохерентне и повезане целине текста.

Прогресија означава процес који подразумева усвајање стратегија и језичких структура од лакшег ка тежем и од простијег ка сложенијем. Сваки виши језички ниво подразумева циклично понављање претходно усвојених елемената, уз надоградњу која садржи сложеније језичке структуре, лексику и комуникативне способности. За ову језичку активност у оквиру програма наставе и учења предвиђена је прогресија на више равни. Посебно су релевантне следеће ставке:
- теме (ученикова свакодневница и окружење, лично интересовање, актуелни догађаји и разни аспекти из друштвено-културног контекста, као и теме у вези са различитим наставним предметима);
- текстуалне врсте и дужина текста (формални и неформални текстови, наративни текстови и др.);
- лексика и комуникативне функције (способност ученика да оствари различите функционалне аспекте као што су описивање људи и догађаја у различитим временским контекстима, да изрази захвалност, да се извини, да нешто честита и слично у доменима као што су приватни, јавни и образовни).

Усмено изражавање

Усмено изражавање као продуктивна вештина посматра се са два аспекта, и то у зависности од тога да ли је у функцији монолошког излагања текста, при чему говорник саопштава, обавештава, презентује или држи предавање једној или више особа, или је у функцији интеракције, када се размењују информације између два или више саговорника са одређеним циљем, поштујући принцип сарадње током дијалога.

Активности монолошке говорне продукције су:
- јавно обраћање путем разгласа (сапоштења, давање упутстава и информација);
- излагање пред публиком (јавни говори, предавања, презентације разних производа, репортаже, извештавање и коментари о неким култруним догађајима и сл.).

Ове активности се могу реализовати на различите начине и то:
- читањем писаног текста пред публиком;
- спонтаним излагањем или излагањем уз помоћ визуелне подршке у виду табела, дијаграма, цртежа и др.
- реализацијом увежбане улоге или певањем.

Зато је у програму и описан, из разреда у разред, развој способности општег монолошког излагања које се огледа кроз описивање, аргументовање и излагање пред публиком.

Интеракција подразумева сталну примену и смењивање рецептивних и продуктивних стратегија, као и когнитивних и дискурзивних стратегија (узимање и давање речи, договарање, усаглашавање, предлагање решења, резимирање, ублажавање или заобилажење неспоразума или посредовање у неспоразуму) које су у функцији што успешнијег остаривања интеракције. Интеракција се може реализовати кроз низ активности, на пример: размену информација, спонтану конверзацију, неформалну или формалну дискусију, дебату, интервју или преговарање, заједничко планирање и сарадњу.

Стога се и у програму, из разреда у разред, прати развој вештине говора у интеракцији кроз следеће активности:
- разумевање изворног говорника;
- неформални разговор;
- формална дискусија;
- функционална сарадња;
- интервјуисање;
- усклађивање интонације, ритма и висине гласа (са комуникативном намером и са степеном формалности говорне ситуације).

Социокултурна компетенција

Социокултурна компетенција представља скуп знања о свету уопште, као и о сличностима и разликама између властите заједнице ученика и заједница чији језик учи. Та знања се односе на све аспекте живота једне заједнице, од свакодневне културе (навике, начин исхране, радно време, разонода), услова живота (животни стандард, здравље, сигурност) и умећа живљења (тачност, конвенције и табуи у разговору и понашању), преко међуљудских односа, вредности, веровања и понашања, до паравербалних средстава (гест, мимика, просторни односи међу саговорницима итд). Ова знања су услов за успешну комуникацију, те чине неодвојиви део наставе страног језика. Социокултурна компетенција се развија кроз активно укључивање у аутентичну усмену и писану комуникацију (слушање песама, гледање емисија, читање аутентичних текстова, разговор, електронске поруке, СМС, друштвене мреже, дискусије на форуму или блогу итд.), као и истраживање тема које су релевантне за ученика у погледу његовог узраста, интересовања и потреба.

У тесној вези са социокултурном компетенцијом је и интеркултурна компетенција, која подразумева развој свести о другом и другачијем, познавање и разумевање сличности и разлика између говорних заједница у којима се ученик креће (како у матерњем језику/језицима, тако и у страним језицима које учи). Интеркултурна компетенција такође подразумева и развијање радозналости, толеранције и позитивног става према индивидуалним и колективним карактеристикама говорника других језика, припадника других култура које се у мањој или већој мери разликују од његове сопствене, то јест, развој интеркултурне личности.

Медијација

Медијација представља активност у оквиру које ученик не изражава сопствено мишљење већ преузима улогу посредника између особа које нису у стању или могућности да се непосредно споразумевају. На овом нивоу образовања, медијација може бити усмена, писана или комбинована, неформална или полуформална, и укључује, на Л1 или на Л2, сажимање текста, његово експликативно проширивање и превођење. Превођење се у овом програму третира као посебна језичка активност која никако не треба да се користи као техника за усвајање било ког аспекта циљног језика предвиђеног комуникативном наставом нити као елемент за вредновање језичких постигнућа - оцењивање (нпр. за проверу разумевања говора или писаног текста). Превођење подразумева развој знања и вештина коришћења помоћних средстава (речника, приручника, информационих технологија итд.) и способност изналажења језичких и културних еквивалената између језика са којег се преводи и језика на који се преводи. Поред поменутог, у склопу те језичке активности користе се одговарајуће компензационе стратегије ради превазилажења тешкоћа које се јављају у оквиру језичке активности медијације (на пример перифраза, парафраза и друго), о којима је такође потребно водити рачуна у настави и учењу.

УПУТСТВО ЗА ТУМАЧЕЊЕ ГРАМАТИЧКИХ САДРЖАЈА

Настава граматике, с наставом и усвајањем лексике и других аспеката страног језика, представља један од предуслова овладавања страним језиком. Усвајање граматике подразумева формирање граматичких појмова и граматичке структуре говора код ученика, изучавање граматичких појава, формирање навика и умења у области граматичке анализе и примене граматичких знања, као прилог изграђивању и унапређивању културе говора.

Граматичке појаве треба посматрати са функционалног аспекта тј. од значења према средствима за његово изражавање (функционални приступ). У процесу наставе страног језика у што већој мери треба укључивати оне граматичке категорије које су типичне и неопходне за свакодневни говор и комуникацију, и то кроз разноврсне моделе, применом основних правила и њиховим комбиновањем. Треба тежити томе да се граматика усваја и рецептивно и продуктивно, кроз све видове говорних активности (слушање, читање, говорење и писање, као и превођење), на свим нивоима учења страног језика, у овом случају у свим типовима гимназије, према јасно утврђеним циљевима и задацима, стандардима и исходима наставе страних језика.

Граматичке категорије су разврстане у складу са Европским референтним оквиром за живе језике за сваки језички ниво (од нивоа А2.2 до нивоа Б2.1) који подразумева прогресију језичких структура према комуникативним циљевима: од простијег ка сложенијем и од рецептивног ка продуктивном. Сваки виши језички ниво подразумева граматичке садржаје претходних језичких нивоа. Цикличним понављањем претходно усвојених елемената, надограђују се сложеније граматичке структуре. Наставник има слободу да издвоји граматичке структуре које ће циклично понављати у складу са постигнућима ученика, као и потребама наставног контекста.

Главни циљ наставе страног језика јесте развијање комуникативне компетенције на одређеном језичком нивоу, у складу са статусом језику и годином учења. С тим у вези, уз одређене граматичке категорије стоји напомена да се усвајају рецептивно, док се друге усвајају продуктивно.

III. Праћење и вредновање наставе и учења

Процес праћења и вредновања може започети иницијалним (или: дијагностичким) оцењивањем. Овим се установљује колико ученик влада пређашњим градивом неопходним за даље учење страног језика. На основу иницијалног теста наставник ће лакше планирати и организовати процес учења, па и индивидуализовати приступ ученицима.

Током целе школске године, при вредновању треба да се смењују две врсте оцењивања: формативно и сумативно.
Формативно оцењивање, којим се вреднују ученикова постигнућа, у начелу треба да подржава и ученика и учење. Оно треба да се спроводи чешће, и да буде интерактивно, то јест да и ученици учествују у оцењивању: њихово самопроцењивање и узајамно процењивање треба да буде део укупног процеса оцењивања. Циљ тога је да се код ученика подстакне самосталност и одговорност. Наставник притом добија увид у то како ученик учи, прикупља информације о постигнућима, и на том основу модификује наставу и остале активности. Формативно оцењивање олакшава наставнику и да утврди критеријуме за вредновање постигнућа. Наставник ученику током праћења његовог рада и активности мора пружати повратне информације како би му помогао да постигне предвиђени исход. Формативно оцењивање даће и самом наставнику назнаке о квалитету његовог рада и ефикасности примењених метода.
Сумативним оцењивањем вреднује се резултат учења. Овакво оцењивање спроводи се периодично, на крају појединих делова програма и по завршетку читавог програма. Оријентисано на прошлост, оно сумира постигнућа до тренутка оцењивања. Сумативним оцењивањем наставник ће утврдити да ли је ученик постигао предвиђене резултате, то јест исходе учења.
Наставник треба нарочито да подржи саморефлексију код ученика: потребно је да ученик у одређеној мери објективно процењује шта зна, уме и може. Такође треба подстицати вршњачко учење, тј. сарадњу међу ученицима при утврђивању градива, усвајању новог, раду на пројектним задацима итд. Модалитети и квалитет те сарадње даваће наставнику шири увид у сопствени рад и у напредак ученика.
Најзад, у процесу наставе вреднује се и рад наставника, како путем самопроцењивања тако и путем анкетирања ученика.
Ниједан начин вредновања није потпуно објективан; зато их треба комбиновати, да би се стекла што веродостојнија слика о раду, постигнутим исходима и стеченим компетенцијама ученика, као и о раду и дидактичким методама наставника.

КАКО СЕ ПРАТИ И ВРЕДНУЈЕ РАЗВОЈ ЈЕЗИЧКИХ КОМПЕТЕНЦИЈА

Нека правила и поступци у процесу праћења и процењивања компетенција код ученика:
● Развој компетенција наставници прате заједно са својим ученицима.
● Наставници сарађују и заједнички процењују развој компетенција код својих ученика.
● Процес праћења је по карактеру пре формативан него сумативан.
● У проценама се узимају у обзир разноврсни примери који илуструју развијеност компетенције.
● У процењивању се узимају у обзир и самопроцене ученика и вршњачке процене, а не само процене наставника.
● Велики значај се придаје квалитативним, уместо претежноквантитативним подацима и показатељима.
● Процена садржи опис јаких и слабијих страна развијености компетенције и предлоге за њено даље унапређивање, а не само суд о нивоу развијености.

ЈЕЗИК, МЕДИЈИ И КУЛТУРА

Циљ учења изборног програма Језик, медији и култура је да допринесе унапређивању комуникацијских вештина, развоју медијске културе и усвајању културних образаца који ће ученику омогућити сналажење у савременом свету, изградњу идентитета и даљи професионални развој.
По завршетку програма ученик ће бити у стању да:
- критички разматра позитиван и негативан утицај медија;
- процењује значај и утицај информација и извора информација и повезује их са сопственим искуством ради решавања различитих ситуација;
- препознаје примере манипулације, дискриминације и говора мржње у медијима и има критички однос према њима;
- одговорно се односи према креирању сопствених медијских порука;
- комуницира на конструктиван начин;
- исказује спремност да учествује у акцијама чији је циљ унапређивање медијске културе;
- разликује културне од популарних садржаја и на основу тога доноси вредносне судове.

Разред	Други
Недељни фонд часова	1 час
Годишњи фонд часова	37 часова

ОПШТЕ МЕЂУПРЕДМЕТНЕ КОМПЕТЕНЦИЈЕ	ИСХОДИ УЧЕЊА На крају године ученик ће бити у стању да:	ТЕМЕ и кључни појмови садржаја
Компетенција за целоживотно учење Комуникација Дигитална компетенција Решавање проблема Сарадња Одговорно учешће у демократском друштву Одговоран однос према здрављу Одговоран однос према околини Естетичка компетенција Предузимљивост и оријентација ка предузетништву	- користи наративне могућности различитих медија; - упореди особености различитих медија као и начине трансмедијалног преношења садржаја; - користи различите алате из области медија, језика и културе за решавање друштвених проблема које је идентификовао; - разликује различите аматерске начине изражавања у свакодневној култури и неке од њих примењује у оквиру активистичког пројекта; - установи сличности/разлике појмова: идентитет, интернет идентитет, дигитални идентитет, аватар; - процени релевантност и поузданост информација (сопствених и туђих) - представи, организује, структурира и форматира информације којима се представља у дигиталном окружењу; - препознаје ризике и опасности по лични идентитет у дигиталном окружењу, - примењује технике заштите у дигиталном окружењу,	Медији и забава - популарне експресивне форме: - наративност и интерактивност (филмови, серије, видео игре, тв садржаји, влогови, јутјуб садржаји); - медијска конвергенција (медији и форме и садржаји: књига, филм, стрип, трејлер, позориште, спот, радио драма); Аматерска култура и креативни активизам: - улична уметност (музика, плес, сликарство, слем поезија и друге вернакуларне праксе); - сквотери (squatter, squatting); - home-made музика: музика из собе (коришћење PC-а, лаптопова за музичко стварање у кућним условима); - креативна употреба смарт телефона; Идентитет у дигиталном окружењу: - истраживање интернет идентитета (личних и групних); - преиспитивање и грађење личног интернет идентитета - заштита интернет идентитета.

УПУТСТВО ЗА МЕТОДИЧКО-ДИДАКТИЧКО ОСТВАРИВАЊЕ ПРОГРАМА

Изборни програм Језик, медији и култура припада групи интердисциплинарних програма које ученици могу бирати у првом и другом разреду. Он, као и други изборни програми, доприноси остваривању општих исхода образовања и васпитања и развоју кључних и међупредметних компетенција. То се постиже на тај начин што ученици путем истраживачког и пројектног рада остварују исходе који су дати на нивоу теме и целог програма. Ослонац за остваривање програма представљају опште упутство које се односи на све изборне програме, као и ово, које изражава специфичности програма Језик, медији и култура.
Програм се ослања на школско знање, али и на ваншколско искуство ученика као креатора и примаоца медијских порука. У свом раду наставник се, поред овог упутства, руководи општим упутством које се односи на све изборне програме.
Задатак наставника је да подстиче заинтересованост ученика за проблеме медијске културе као феномена који се тиче свих људи и утиче на њихов приватни и на професионалан живот. Тематика се може посматрати са становишта некад и сад, као и кроз димензију локално -глобално.
После уводних активности, у оквиру сваке теме наставник презентује мотивациони материјал/подстицај који ученике треба да заинтересује, а затим представља теме најчешће у облику проблемских питања погодних за истраживање. Основни метод учења је истраживање и

осмишљавање малих пројеката. За истраживање тема користи се ра у групи. Наставник одређује број и састав група. Пожељно је да наставник направи атмосферу у којој је заинтересованост за тему основни чинилац избора групе. Тако се обезбеђује да се у оквиру сваке теме мења структура група а ученицима пружа прилика да сарађују са више различитих чланова.

Приликом одабира истраживачких активности наставник треба да помогне ученицима у избору адекватних извора али и техника. Без обзира на избор технике, која је делом условљена избором теме, потребно је ученике усмеравати ка прикупљању података из различитих извора. Препоручује се и обилазак институција и организација које се баве медијима и културом у окружењу.

Поред прикупљања података са релевантних сајтова, прегледа литературе и слично, сваку тему могуће је истражити и испитивањем знања, ставова и вредности које заступају и/или за које се залажу вршњаци, суграђани, стручњаци за неку област. Из тих разлога пре планирања обиласка неке институције, спровођења анкете/интервјуа, разговора са стручњацима, ученике је потребно упутити у припрему једноставних питања за одабрану тему и унапред осмислити начин обраде података. Ученици могу да припреме и неку врсту чек листе коју ће сви користити за праћење и вредновање неког медијског садржаја, након чега ће упоређивати своја запажања и изводити закључке. Група се може определити да уради анализу садржаја неког медија, али пре тога треба да одреди циљ и начин праћења и да одабере елементе комуникације које ће посматрати. Организација истраживачких активности у обради тема као и у креирању пројекта препушта се избору ученика.

Важно је да ученици испланирају истраживање које треба да одговара изабраној теми, да буде реално изводљиво и одвија се поступно кроз све потребне кораке. На крају истраживања ученици обрађују добијене резултате и припремају презентацију. На тај начин свака група упознаје друге групе са начином и резултатима свог рада. Припрема презентације је важна јер се на основу ње бира проблем на коме ће се развијати пројекат. У зависности од величине групе ради се један или два пројекта.

Код дизајнирања пројекта ученицима је потребна помоћ и подршка, пре свега, у смислу избегавања уопштених и самим тим, тешко остваривих циљева. Пројекти могу бити врло различити. На пример, ученици који су радили истраживање у области електронског насиља и констатовали да је пуно ученика било томе изложено, могу осмислити пројекат који се односи на едуковање ученика у њиховој школи како да се заштите (припрема лифлета, представе, постера, предавања, трибине...). Пројекат који се бави рекламама може да има за продукт пример пропагандног материјала за изабрани производ у две варијанте: некоректно (нетачно, претерано, дискриминативно, стереотипно...) и коректно урађен. Такви пројекти имају вредне продукте али постоје и пројекти који их не могу имати јер им је циљ детаљније истраживање неке појаве или потврда неке хипотезе. За такве пројекте продукт је завршна презентација која би требало да буде доступна на сајту школе. Пројекат може бити и анализа различитих „језика" које користе различити медији. Као продукт таквог пројекта може бити изложба која је урађена у сарадњи са ученицима који похађају изборни програм Уметност и дизајн. У области овог изборног програма велике су могућности у креирању пројеката и исказивање креативности ученика, и зато не треба спутавати њихове необичне идеје, наравно уколико су испоштовани сви потребни кораци пројектног рада.

УВОД У ПРОГРАМ

Како ученици могу да се определе за нови изборни програм на почетку друге године, потребно је утврдити колико је нових ученика, као и да ли постоји интересовање да се неке препоручене теме из прве године које нису реализоване истраже у овој години. Иако је тежиште у другој години померено ка креативности, неке теме је могуће прилагодити прописаним исходима одговарајућим пројектним задацима.

I. Медији и забава - популарне експресивне форме

а) Наративност и интерактивност

У оквиру ове теме ученици и наставници ће се посветити проучавању забавног и културног аспекта медија и њиховог извођачког и представљачког потенцијала.

Прва подтема би требало да подстакне ученике најпре да сагледају различите типове медија у којима је наративност (најшире схваћен сваки облик причања приче) заступљена или чини суштинску одредницу неког појединачног медија. У том прелиминарном истраживању они би могли да уоче разлику између традиционални(ји)х наративних медија (филмови, серије, ТВ садржаји) и алтернативнијих, односно модернијих, савременијих (видео-игре, видео блогови, јутјуб садржаји, програми). Ради функционалнијег рада, наставник може да подели ученике у неколико група (од по пет нпр.) и свакој групи да подели пројектне задатке у оквиру којих ће они напоредо изучавати један традиционални медиј и савремени (или неколико савремених). Истраживање може да буде усмерено на праћење разлика и специфичности у обради неког наративног садржаја у различитим медијима. На основу тога, они могу да препознају какве су занатске/техничке могућности изражавања у сваком од тих медија и како оне условљавају или усмеравају сам садржај наративне форме. Ученици би кроз своја истраживања могли да издвајају разлике између уметничког, образовног и забавног наративног садржаја и форме с једне стране, и садржаја који не испуњавају те функције, с друге стране. За то може да послужи упоредно истраживање драмског ТВ-програма и примера шунд програма. Такође, пожељна је анализа како то утиче на њихов развој, могућности сопственог креативног изражавања, предности и мане и једног и другог типа медија (уметничке образовне функције филма, серије, ТВ садржаја као позитиван импулс и пасивно посматрање и праћење неког садржаја на филму, серији, ТВ као негативан импулс; партиципирање у стварању наративног садржаја и испољавање сопствене креативности код нових форми као позитиван импулс и изложеност непровереним садржајима, површно изношење мишљења, велики утицај популарних носилаца наративног садржаја на формирање укуса и ставова код корисника, те имплементација агресивних наративних садржаја видео-игара у сопствену подсвесну структуру личности услед активног суделовања у њиховом извођењу - као негативан импулс). Резултат целокупног истраживања би могао да буде прављење, односно креативно изражавање у неком од ових медија, које би требало да покаже управо разлику између њихових специфичности које су позитивне (и за ствараоца и за примаоца/гледаоца) и оних које изазивају штетне навике, мисаоне и естетске процесе.

б) Медијска конвергенција (медији и форме и садржаји: књига, филм, стрип, трејлер, позориште, спот, радио-драма)

Ова тема треба да подстакне ученике да проучавају могућности изражавања истог садржаја у различитим медијима. Уводно истраживање би, такође, требало да буде усмерено на дефинисање особености, законитости, структуре, сваког од ових различитих медија. Ученици ће том приликом уочити шта су предности а шта ограничења сваког од њих. Наставник их и у оквиру ове теме може поделити на групе чији би задатак био да одаберу неко (уметничко) наративно дело и пронађу како је оно изражено кроз различите медије. Њихова анализа би требало да покаже како се оригинални израз мења када је остварен кроз други медиј, да ли је надградња успешна или је умањила његову вредност; нечији резултати истраживања ће показати да је секундарна обрада неког уметничког садржаја успешнија од оригиналне (филм од књижевног дела, стрип од филма). Оно што ће се лако уочити јесте да је готово правилност да се књижевно дело изражава у облику филма, позоришне представе, радио-драме, а да је обрнут процес ређи, па би у том смислу био изазов за њих да пронађу филмска или стрип остварења на основу којих су настала књижевна дела (Друштво мртвих песника), или филмове који су настали на основу стрипа (300, Лига правде, итд).

У току истраживања ученици треба да разумеју начин на који се један садржај мења да би се изразио кроз други медиј. Након усмене презентације свог истраживања и закључака до којих су дошли, ученици би могли да, такође по групама, одаберу неко наративно дело и преточе га у други медиј (нацртају стрип на основу књижевног дела, напишу сценарио и сниме радио-драму на основу неке књиге, сниме аматерски филм на основу прочитане кратке приче или епизоде из стрипа или драме...).

II. Аматерска култура и креативни активизам

У оквиру ове теме, бројне су могућности за истраживања: разлика између индустријске, институцијалне културе и креативног активизма, различити „језици" у приступу актуелним друштвеним збивањима, различите поруке. Потребно је, у договору са ученицима, осмислити пројектне задатке за истраживање ове теме (сквотери као појава, анализа графита, различите уличне уметности…). Ученици би могли да се поделе у групе и свака група да истражи по један од ових видова аматерске културе. Оно на шта би то истраживање требало да буде усмерено јесте историјат саме појаве/уметничког иступања, најзначајнији представници, однос анонимности и креативности, стварање под псеудонимима, ореол тајанствености, однос према званичној култури, однос званичне културе према њима, порука која се шаље, политички и идеолошки контекст односно субверзивност; пацифизам и/или милитантност, естетички аспект, уметнички аспект... Након урађеног истраживања и презентације резултата на часу, ученици могу да воде дебату о одређеним проблемима и темама са којима су се суочили. То може да буде увод у други део активности током које би они могли да уоче везу између оваквог аматерског културно-ументичког иступања и друштвеног активизма. Зато би било потребно да најпре дефинишу и истраже појам активизма, а онда да сами спроведу креативну а друштвено анагажаовану акцију, инспирасани неком од проучаваних дисциплина односно поља изражавања: прикупљање средстава, помоћи, стварање и дизајнирање лифлета, стварање home-made музике која ће пратити приредбе и културне манифестације школе, снимање садржаја паметним телефоном на основу осмишљеног сценарија који ће третирати одговоран однос према околини или здрављу или некој другој друштвеној појави, слање одређених хуманих порука састављањем и јавним рецитовањем слем поезије....

Немогуће је, наравно, истражити све појаве које су наведене у оквиру ове теме. Зато је препорука да на уводним часовима ученици добију пројектне задатке за истраживање аматерске уметности (свака група по један задатак) које ће представити осталим ученицима. Када је активизам у питању, најбоље би било да се, у договору са ученицима, изабере активност у којој ће сви учествовати (са јасно дефинисаним корацима). Препорука је да се ова тема најави на почетку године како би се пројектне ативности могле благовремено планирати.

III. Идентитет у дигиталном окружењу

Увод у тему може да се оствари кратким истраживањем на интернету, где би ученици добили задатак да пронађу дефиниције појмова: идентитет, интернет идентитет, дигитални идентитет, идентитет кроз аватар. Овај задатак ученици могу радити индивидуално или групно. Након овог задатка организовати презентацију резултата и дебату. Ученици могу да се поделе у групе (4 појма, 4 групе) и да кроз дијалог истакну главне одлике задатог појма, као и кључне разлике између ова три појма.

Истраживање интернет идентитета

Ученици се деле у групе. Свака група се договара чије интернет идентитете ће да истражује (један лични и један групни идентитет). Избор се врши према личним афинитетима ученика (нпр. истраживање интернет идентитета познатих личности на друштвеним мрежама, познатих јутјубера, инфлуенсера, група и покрета за заштиту животиња…). Предмет истраживања никако не може бити лични интернет идентитет неког од ученика школе или било које личности која је повезана са ученицима у школи. Предмет истраживања може бити интернет идентитет група које делују у школи или у вези са њом само уколико те групе остварују позитивне и афирмативне акције (очување животне средине, хуманитарне акције, презентовање школе и сл.). Све групе заједно, пре самог истраживања, усаглашавају јединствену чеклисту на основу које ће истраживати изабране идентитете. Чек-листа би требало да се садржи следеће ставке:

- ставови и вредности које заступа/ју и за које се залаже/жу субјекти истраживања,
- начин / стил на који се представља/ју субјекти истраживања,
- процена релевантности и поузданости информација које субјект/ти истраживања пласирају о себи,
- аватари или стварне личности/групе,
- поруке које се шаљу фотографијама,
- могући разлози популарности / непопуларности,
- заступљеност језика мржње, негативних коментара и акција усмерених према трећим особама,
- …

Након спроведеног истраживања свака група презентује своје резултате и даје виђење исправне изградње идентитета у дигиталном окружењу.

Преиспитивање личног интернет идентитета

Добијене резултате у претходном истраживању, ученици индивидуално користе како би проценили сопствену слику на друштвеним мрежама уколико су на њима присутни.

Заштита интернет идентитета

Активност може да се започне вођеним дијалогом који ће акценат ставити на опасности којима могу бити изложени у дигиталном окружењу.

Ученике поделити на групе. Свака група добија посебну тему за истраживање и спрема дигиталну презентацију резултата истраживања (презентовање може да буде у форми: PowerPoint презентације или било ког другог електронског документа).

Предлог тема:

- Опасности интернета (хакери, вируси, крађа идентитета…)
- Савети за очување дигиталног идентитета (лозинке, ко све има приступ твојим налозима, софтверски алати за заштиту…)
- Заштита на друштвеним мрежама (отвореност налога, ко све може да види твоје податке, прави и они други пријатељи на мрежи, пријава непожељног садржаја, блокирање контаката…)
- Приватност у дигиталном окружењу (са ким се деле подаци, да ли их виде и особе које не би требало, шта се све поставља на интернет, колико дуго ће постављене информације бити на интернету, фотографије и шта оне говоре о теби, геолоцирање, коришћење мрежа и софтверских апликација које штите приватност…),
- …

Корисни линкови:

- Сајт о безбедности на интернету: https://kliknibezbedno.wordpress.com/
- Пријава непожељног садржаја: http://www.pametnoibezbedno.gov.rs/rs-lat
- Крађа идентитета на интернету: https://raf.edu.rs/citaliste/bezbednost/4238-xa-krada-identiteta-xa
- Како креирати добру лозинку: http://pametnoibezbedno.gov.rs/storage/app/media/Lozinke.pdf

На крају ове активности организовати презентацију ученичких радова.

Завршна активност

Ученици осмишљавају пројекат који ће се кроз вршњачку едукацију фокусирати на заштиту личних интернет идентитета (користити материјале из предходне активности).

Пројекат може да садржи следеће компоненте:

- постављање материјала на сајт школе,
- израда и дистрибуција флајера,
- држање предавања / презентација ученицима на часовима одељењске заједнице, посебно организованим часовима, седници Ученичког парламента.

ПОЈЕДИНАЦ, ГРУПА И ДРУШТВО

Циљ учења изборног програма Појединац, група и друштво је оспособљавање ученика за критичко сагледавање места појединца и група у друштву, њихових улога, права, одговорности и међузависности, ради развијања знања, вештина, вредности и ставова неопходних за конструктивно учешће у различитим ситуацијама својственим савременом динамичном друштву.

По завршетку програма ученик ће бити у стању да:

- аргументовано дискутује о традицији, култури и идентитету имајући у виду позицију појединца, групе и друштва;
- уочи и анализира различите врсте интеракцијских процеса у друштву и међузависност појединца, групе и друштва;
- одговорно се односи према сопственој и туђој традицији и култури;
- критички се односи према традиционалним облицима понашања који умањују нечија права, дискриминишу или воде ка сегрегацији и сукобу;
- критички се односи према утицајима која угрожавају нечији идентитет и слободу да буде другачији;
- искаже просоцијалне ставове, вредности и осетљивост за друге;
- препозна специфичности истраживања у друштвеним наукама.

ОПШТЕ МЕЂУПРЕДМЕТНЕ КОМПЕТЕНЦИЈЕ	ИСХОДИ По завршетку разреда ученик ће бити у стању да:	ТЕМЕ и кључни појмови садржаја
Одговорно учешће у демократском друштву Компетенција за целоживотно учење Комуникација Рад са подацима и информацијама Дигитална компетенција Решавање проблема Сарадња Предузимљивост и оријентација ка предузетништву	- питања која се односе на традицију и културу разматра из перспективе појединца, групе, друштва; - опише допринос антропологије, историје, етнологије, археологије и историје уметности у проучавању традиције; - критички разматра утицај традиције на савремено друштво и процењује шта би оно као традицију могло оставити следећим генерацијама; - опише начине чувања традиције и	ЛЕКЦИЈЕ ПРОШЛОСТИ, ПЕРСПЕКТИВЕ БУДУЋНОСТИ Традиција - материјално и нематеријално наслеђе једног друштва.Значај традиције за појединца, групу, друштво. Сазнања антропологије, историје, етнологије, археологије, историје уметности у функцији упознавања традиције. Традиција и културно наслеђе у Србији као мултикултурној средини. Необични обичаји

	утицаје који је угрожавају; - наведе шта је све из наслеђа Србије укључено у Светску културну баштину Унеска; - на примеру опише како су се различити аспекти свакодневног живота људи мењали у прошлости и процени у ком правцу ће се промене дешавати у будућности; - уочава на примеру и критички се односи према облицима понашања који су део традиције али умањују нечија права, дискриминишу или воде ка сегрегацији и сукобу; - наведе факторе који доприносе формирању идентитета особе;	у Србији. Културна баштина Србије на листи Унеска. Митови који опстају кроз време и њихова функција. Начини чувања традиције и утицаји који је угрожавају. Традиција као позитивно наслеђе и као препрека напретку појединца,групе, друштва. Злоупотреба традиције. Промене у традиционалним међугенерацијским односима и свакодневном животу. Родне улоге и односи између полова, родна дискриминација под окриљем традиције. Будућност традиције у свету који постаје „глобално село”.
	- аргументује значај неговања културе за појединца, групу, друштво; - критички разматра ситуацију у култури у Србији; - наводи примере који показују улогу медија у ширењу позитивног и негативног утицаја на пољу културе; - се супротстави притиску потрошачке културе и бори се за сопствени идентитет; - образложи избор теме/идеје пројекта/истраживања, циљ и план рада; - формулише истраживачко питање и задатак; - прикупи, одабере и обради информације релевантне за истраживање, користећи ИКТ; - тумачи резултате истраживања из различитих аспеката; - прикаже резултате истраживања; - сарађује у тиму, поштујући разлике у мишљењу и интересима, дајући лични допринос постизању договора и афирмишући толеранцију и равноправност у дијалогу; - критички процени сопствени рад и рад сарадника у групи.	КУЛТУРА И ИДЕНТИТЕТ Фактори који утичу на формирање идентитета -породица, друштво, религија, култура. Култура и њене функције у развоју појединца, групе, друштва. Начела културне политике Републике Србије. Култура у Србији изражена кроз статистику. Некултура, њене манифестације и последице по појединца, групу и друштво. Шунд и кич. Позитиван и негативнан утицај масовних медија на доступност и квалитет културне понуде. Мултикултурализам и акултурација. Културна асимилација и конформизам. Елитистичка, народна, популарна (масовна) култура.Поткултура и контракултура. Меценство у култури некад и сад. Комерцијализација културе. Потрошачка култура и производња потреба. Тело и физичка обележја (коса, тетоважа, пирсинг...), као део идентитета и културе некад и сад.

УПУТСТВО ЗА ДИДАКТИЧКО-МЕТОДИЧКО ОСТВАРИВАЊЕ ПРОГРАМА

Изборни програм Појединац, група и друштво припада групи интердисциплинарних програма које ученици могу бирати у првом и другом разреду. Он, као и други изборни програми, доприноси остваривању општих исхода образовања и васпитања и развоју кључних и међупредметних компетенција. То се постиже на тај начин што ученици путем истраживачког и пројектног рада на темама остварују исходе који су дати на нивоу целог програма. Ослонац за остваривање програма представљају опште упутство које се односи на све изборне програме, као и упутство које изражава специфичности овог програма Појединац, група и друштво.

Програм садржи две теме које пружају велике могућности за истраживачке активности и осмишљавање пројеката. За сваку од њих понуђено је више садржаја које наставник може допунити још неким, јер постоје многи аспекти из којих се питања традиције, културе и идентитета могу посматрати. Садржаји омогућавају да се теме могу посматрати и из различитих перспектива: временске (некад-данас-сутра) и просторне (локално-глобално).

Наведени садржаји могу се довести у везу са оним што су ученици учили или уче у другим предметима и изборним програмима. Ту се мисли на књижевна дела која помажу у разумевању традиције, на психологију која се бави питањем идентитета, на многе садржаје из предмета музичка и ликовна култура, на историју која у програму за други разред предвиђа обраду митова и њихове функције, на изборне програме Језик, медији и култура и Уметност и дизајн.

О начину планирања и остваривању програма, као и о праћењу и вредновању ученичких постигнућа дато је у општем упутству за изборне програме.

УВОД У ПРОГРАМ

Циљ уводних активности (један до два часа) је да се ученици упознају са програмом и сазнају чиме ће се бавити и на који начин. У групи могу бити ученици који су и у првом разреду изабрали овај програм, па им је начин рада познат, али могу бити и они који се по први пут сусрећу са њим. У овом почетном раду на програму потребно је да ученици схвате његову мултидисциплинарност и слободу креирања активности. Наставник треба да подстиче, на различите начине, радозналост проучавања друштвених појава ради разумевања чињенице да су оне свуда око нас, исто као што је и природа или техника.

За подстицај се могу користити различити материјали (текстови, актуелни догађаји, инсерти из филмова...), који су на неки начин повезани са темама. Они су подлога за разговор и буђење радозналости. У примерима који су дати у наставку упутства има довољно простора да ученици кроз разговор, који наставник води унапред осмишљеним питањима, схвате зашто је важно бавити се питањима традиције и културе.

Подстицаји за увођење ученика у програм

Традиција Ковачице у два милиона примерака

Ковачица има велики значај на мапи светског наивног сликарства и представља својеврсну метрополу наиве. Ово мало село у Војводини више од шест деценија задивљује свет својом уметношћу, посебно сликарством. Мотиви самоуких сликара су углавном из свакодневног живота сељака и на тај начин је део њихове традиције трајно сачуван. Њихова дела су данас у многим музејима, галеријама, као и приватним збиркама, на пример бившег шпанског краља Хуана Карлоса, чланова групе Ролингстонс, глумаца Алена Делона и Урсуле Андрес, космонаута из програма Аполо као и многих других.

Зузана Халупова је једна од звезда ове „метрополе”. Рођена је 1925. године и у Ковачици је завршила само пет разреда основне школе. Као и већина девојака из њеног места умела је лепо да везе. Међутим, тек у својој 39. години је насликала прву слику и тада започиње њен светски успех. Где год би излагала све њене слике би се продале. Зузану је 1973. годинеу Ковачици посетио будући француски председник Митеран. Тада почиње да сарађује са Уницефом јер су деца главни мотив њеног уметниког израза. У Уницефу су толико били одушевљени њеним сликама да су једну од њих, 1974. године, штампали као новогодишњу честитку у два милиона примерака.

Да ли Метрополитен ради на нафту?

Када је била прослава стогодишњице чувене оперске куће Метрополитен из Њујорка, тадашњи директор Бинг је у свом уводном говору уместо да, како се очекивало, наведе који су све познати оперски певачи ту певали, прво изразио захвалност нафтној компанији Тексако. То је

компанија која је највећи донатор Метрополитена и без ње се представе, чија је припрема и реализација изузетно скупа, не би могле остварити. Као и у прошлости и данас то су меценe.
У Метрополитену се годишње, пред увек препуном салом, одржи 220 оперских представа са најбољим гласовима из целог света. Метрополитен опера угостила је неколицину српских оперских певача као што су Радмила Бакочевић, Бисерка Цвејић, Жељко Лучић, Давид Бижић, Милена Китић, Милка Стојановић, Милијана Николић. Како би представе Метрополитена биле доступне љубитељима опере широм света обезбеђен је пренос уживо који омогућава да се оне, истовремено кад и у Њујорку, гледају у биоскопима.

Тема ЛЕКЦИЈЕ ПРОШЛОСТИ, ПЕРСПЕКТИВЕ БУДУЋНОСТИ

Кључни појмови ове теме указују на то да ће се ученици, истраживачки и пројектно, бавити питањима традиције која се у овом програму посматра у њеном најширем значењу, као културно наслеђе које се преноси са генерације на генерацију и као бројни облици понашања људи у свакодневном животу који се могу третирати као обичаји, али и као морална правила.
Радећи на овој теми, ученици добијају јаснију слику о функцији традиције у прошлости, њеном утицају на садашње генерације и могућност да антиципирају, предвиде (исход највишег нивоа по Блумовој таксономији), шта садашње генерације као традицију остављају генерацијама које следе. На тај начин се долази до суштине традиције чија је функција да појединца, групу, друштво уједињује са прецима и потомцима, обезбеђујући континуитет постојања.
Имајући у виду наведени значај традиције, ученике треба подстицати да поштују традицију којој припадају, као и туђу, али истовремено и да имају критички однос како би препознали елементе који, на неки начин, умањују нечија права, дискриминишу, воде ка сегрегацији или који доприносе настанку сукоба. У оквиру тога, посебну пажњу треба да добије садржај који се односи на родне улоге и родну дискриминацију под окриљем традиције.

Пример за подстицај

Коло - прича о заједништву

Коло, традиционална народна игра и изузетно виталан елемент нематеријалног културног наслеђа Србије, уписано је 2017. године на Унескову Репрезентативну листу нематеријалног културног наслеђа човечанства. Етномузиколози истичу да је извођење кола парадигма једнакости, која је базирана на поштовању узајамних различитости, јер су у колу сви једнаки и превазилазе се све границе, етничке дистанце, религиозне, статусне, социјалне, економске, професионалне, родне, старосне разлике. Држањем за руке, кроз играње кола, остварујемо заједништво.

Примери могућег истраживачко-пројектног рада

Пример 1. Рад на садржају Културна баштина Србије на листи Унеска

На почетку рада ученици треба да истраже како изгледа Унескова листа, шта све садржи и која су материјална и нематеријална добра културне баштине. Након утврђивања шта је све на тој листи из Србије, ученици могу осмислити нпр. истраживање чији је циљ да се утврди колико људи у њиховој околини знају о томе. Ученици треба да припреме неколико питања и да одреде како ће изгледати узорак испитаника (узраст, пол, образовање). Наставник им у томе може помоћи како би касније били у прилици да ураде анализу добијених података на вишем нивоу доводећи у везу познавање културне баштине Србије на листи Унеска са узрастом, полом и образовањем. У ситуацији да утврде да познавање није на завидном нивоу могу предложити пројекат у коме би направили плакате, лифлете или филм како би скренули пажњу на та вредна дела наше традиције.

Пример 2. Рад на садржају Родне улоге и односи између полова, родна дискриминација под окриљем традиције

У раду на овом садржају може се користити биографска метода како би ученици прикупили податке о женама, нпр. у Србији крајем 19. и почетком 20. века, њиховим родним улогама, односима између полова, могућностима да се школују, да раде послове за које су биле стручне и њиховој борби за равноправност. У истраживању ученици се могу ослонити на податке из литературе, али извор података могу бити и старији чланови шире породице ученика који ће о томе говорити из личног искуства. Овако добијеним подацима могу се придодати и они који говоре о положају жена данас што би омогућило поређење некад и сад. Обрада података и припрема презентације за остале ученике у групи је следећи корак. Уколико би ови подаци били изабрани за припрему пројекта ученици би ушли у следећу фазу рада на садржају. Пројекти могу бити различити, а један од могућих је нпр. организација трибине у школи на неку тему у вези с родним улогама жене некад и сад.

Тема КУЛТУРА И ИДЕНТИТЕТ

Друга тема се логично надовезује на питања традиције. У њој се култура доводи у везу са идентитом како би се указао на њен значај за развој појединца, групе и друштва. Иако постоје различите дефиниције културе и различита становишта о вези културе и идентитета, у овом програму се полази од основне и неупитне чињенице да се изградња идентитета одвија у културном окружењу појединца, као и да је култура најмоћнији кохезивни елемент међу људима.
У овом програму се култура посматра у њеном најширем значењу као целокупност уметничког и интелектуалног продукта људског рада који треба да унапређује, оплемењује и доприноси развоју људи и друштва. Избор садржаја у оквиру теме корелира са узрастом ученика те су пажњу добила и питања која се тичу утицаја медија на културу и развој идентитета, на потрошачку културу или појаву тетовирања.
Истраживчке и пројектне активности у оквиру ове теме треба да допринесу подстицању ученика да критички процењују утицаје културе/некултуре којима су изложени и да се могу одупрети притисцима који угрожавају идентитет појединца тражећи да, на пример, сви млади пију иста пића како би били срећни, да се облаче у исте одевне комбинације како би били лепи (рекламе са поруком must have), или да имају најновије моделе мобилних телефона како би били прихваћени у друштву.

Примери за подстицај

Споменик мултикултуризму

Италијански уметник Франческо Перили оснивач је Међународног уметничког покрета неутрализам и најпознатији је по својој скулптури Мултикултурални човек. Испод скулптуре, налази се плоча са поруком Мултикултурални човек изграђиваће свет. Својим препознатљивим делом, италијански уметник приказује човека у центру света, окруженог голубовима који симболизују мир. Симбол човека који се противи свим облицима расизма и фанатизма, могао би постати симбол пет континената, као визуелно представљање свих људи ради неговања дијалога између различитих култура. Људска фигура представља универзалног човека. Приказан је без лица, без косе и одеће, како би се избегле карактеристике које идентификују расу, етничку припадност, или одређени обичај. Избор круга није случајан. Он приказује основни аспект живота, његову свеукупну и дефинитивну глобалност. Осам меридијана које подижу голубови такође има прецизно значење с обзиром на то да представљају четири кључне тачке и одговарајуће смерове, показују да културе из свих делова света доприносе изградњи планете.
Четири идентичне скулптуре постављене су на четири стране света: у Јужноафричкој Републици, Кини, Канади и Босни и Херцеговини (Сарајево). Према речима Перилија, разлози за постављање споменика у Сарајеву 1997. године су солидарност са градом који је преживео ратна разарања, као и шаренолика слика града испреплетена различитим културама и религијама.

Еци би и данас био модеран

Трајно уношење тинте различитих боја у кожу помоћу посебних игала. Тако се најкраће може дефинисати тетовирање познато из давне прошлости. Данас је обичај украшавања тела тетоважама на врху популарности. То је евроазијски обичај који сеже далеко у прошлост. Као доказ може послужити догађај из 1991. године када је пронађен Еци, ледени човек чије је тело било залеђено на планини. Процењује се да је живео око 3300 година пре Христа. Како је тело било добро сачувано истраживачима је као прво запало за око да Еци има више тетоважа на свом телу.
У древној су се Кини тетоваже повезивале с криминалом и бандама, док су у Индији још из давнина популарне оне које се праве са каном. Пре прихватања хришћанства, тела припадника неких европских племена (германских, келтских) била су готово прекривена њима. У монотеистичким религијама, међутим, тетовирање поприма негативно значење. У јеврејској, хришћанској и муслиманској религији постоје списи у светим књигама којима забрањују тетовирање или украшавање тела. То се сматра „паганским" обичајем. Као занимљивост издваја се пример племена Коита из Папуе Нове Гвинеје, код чијих жена тетовирање почиње у петој години живота и сваке се године додаје нови део. Завршена тетоважа у облику слова В означава да су досегле доб за удају. Постоје, наравно, многи примери наметнутог тетовирања, посебно током Холокауста.
Иако су једно време тетоваже изгубиле масовну популарност (сматрало се да их носе чланови банди и људи сумњивог морала), данас су се вратиле у „моду". Да ли је то из естетских разлога па тиме тетовирање постаје део културе, или из потребе да се особа разликује од других чиме постаје ослонац идентитета, тек важно је да буду урађене на хигијенски начин. Данас бројни салони у којима се раде тетоваже добро

послују, али се процењује да добро раде и они који се баве скидањем (мање више успешно) тетоважа када их њихов власник из неког разлога више не жели.

Примери могућег истраживачко-пројектног рада

Пример 1. Рад на садржају Начела културне политике Републике Србије и култура у Србији изражена кроз статистику.

Први корак у том раду био би проналажење у којим документима се налазе начела културне политике наше државе (стратегија и закон) и да их ученици проуче. На основу тога, бира се једно начело (нпр. доступност), па се трага за статистичким подацима који указују колико се поштује то начело. Ученици треба да открију ко се све бави статистиком у култури и на који начин. Подаци могу бити на нивоу целе државе (Републички завод за статистику, Завод за проучавање културног развитка или Републички завод за заштиту споменика културе), на нивоу неке важне националне установе (нпр. Народни музеј у Београду), или на нивоу неке мање локалне средине (нпр. Етно-село Сирогојно). Подаци могу бити доступни на сајтовима, а могу се добити и у непосредном контакту путем интервјуа са запосленим у некој установи културе у окружењу. Затим је потребно да ученици пажљиво обраде статистичке податке које су прикупили и доведу их у везу са начелом доступности. Подаци треба да покажу да ли је мрежа културних институција једнако распоређена на целој теориторији Србије или је концентрисана у већим градовима и неким регијама. Могу се идентификовати делови Србије где њени грађани имају најнижу доступност установама културе. Овакво истраживање може се спровести имајући у виду целу Србију или неки конкретан регион (градска општина), где ученици живе. Оно се може проширити ако ученици дођу до података који показују како је то било нпр. пре 30 година (број биоскопа), или како је то у некој другој земљи у региону, Европи или свету. Ученици тако добијају могућност да упоређују податке. На основу добијених и обрађених података ученици изводе неку врсту закључка. Затим припремају презентацију којом ће покушати да заинтригирају друге ученике да баш ти подаци буду основ за следећи корак - пројекат. Он би могао да буде снимање потреба грађана за културним садржајима у средини у којој живе. Продукт пројекта може бити покретање иницијативе за отварање биоскопа, позоришта, музеја (нпр. школског уколико не постоји), изложбеног простора или нечег другог, а која би била прослеђена локалној самоуправи. Осим тога, продукт пројекта може бити успостављање везе са неки установама културе у региону или свету, са неким удружењима младих који истражују културу, учешће у неком заједничком пројекту... Такве иницијативе, поткрепљене релевантним подацима, имају више шансе да добију пажњу и подршку одговорних људи у школи, локалној заједници и шире.

Пример 2. Рад на садржају Меценство у култури некад и сад

На почетку рада на овом садржају подразумева се да ученици морају да истраже шта значи појам меценство, одакле тај назив води порекло и ко су биле најпознатије мецене у прошлости у свету и нашој земљи (појединци, институције). На основу тога могуће је креирати више различитих истраживања. Као пример може бити истраживање чији је циљ да се утврди ко је све и на који начин помагао значајне установе културе у окружењу где живе ученици (позоришта, галерије, болнице, школе, суд, стадион...). У овом примеру култура се посматра у њеном најширем значењу. До података се може доћи на основу литературе, али и у непосредном контакту са руководиоцима тих установа. Након добијања имена људи, или привредних друштава који су помагали установе, истраживање се може наставити у правцу утврђивања биографија тих људи или података о предузећима, од којих су неки више или мање познати јавности. Ученици тако могу открити да постоји много више људи који су помагали или сада помажу те установе него што се то у јавности зна. Пројекат који би следио на основу оваквог истраживања могао би бити представљање широј јавности појединаца и привредних друштава које су мецене неких установа културе. Подразумева се да ученици треба да добију сагласност за то јер постоје мецене које желе да буду анонимне.То се може остварити путем изложбе, филма, представе која се може припремити нпр. у сарадњи са ученицима који су изабрали изборни програм Уметност и дизајн.

Пример 3. Рад на садржају Комерцијализација културе, Потрошачка култура и производња потреба

У оквиру овог садржаја могу се осмислити врло различита истраживања и пројекти јер је евидентна блискост са интересовањима ученика. Може се осмислити истраживање у оквиру ког би ученици прикупили и анализирали поруке једног узорка актуелних реклама које се превасходно обраћају младима. На основу тако добијених података може се креирати пројекат чији би циљ био јачање критичке свести ученика гимназије да препознају скривене поруке у рекламама, наметање стереотипа, гушење индивидуалности... и оснаживање да им се одупру. Продукт пројекта могао би бити, на пример, плакат и осмишљени мото, лифлети, изложба, филм, трибина или нешто друго што ученици процене да је примерено акцији супротстављања потрошачкој култури.

ЗДРАВЉЕ И СПОРТ

Циљ учења изборног програма Здравље и спорт је да ученик, на основу проучавања различитих аспеката здравог живота, развије знања, вештине, ставове и вредности који су у функцији очувања и унапређивања здравља и културе телесног вежбања.

По завршетку програма ученик ће бити у стању да:

- пронађе релевантне изворе информација о значају редовног физичког вежбања -спорта и рекреације и користи их у формирању здравих животних навика;
- уочи и критички процени потенцијално ризичне ситуације по здравље и у складу са тим одговорно реагује;
- одабере и примени разноврсне програме физичког вежбања - спорта и рекреације, опоравка и здраве исхране, у складу са својим потребама и могућностима;
- покрене и предузима иницијативе којима се промовишу значај физичког вежбања и здрав начин живота.

Разред		Други
Недељни фонд часова		1 час
Годишњи фонд часова		37
ОПШТЕ МЕЂУПРЕДМЕТНЕ КОМПЕТЕНЦИЈЕ	ИСХОДИ ПО ТЕМАМА На крају разреда ученик ће бити у стању да:	ТЕМА и кључни појмови садржаја
Одговоран однос према здрављу Компетенција за целоживотно учење Сарадња Комуникација Решавање проблема Предузимљивост и оријентација ка предузетништву Рад с подацима и информацијама	- учествује у доношењу правила понашања у групи; - доведе у везу деловање психоактивних супстанци на физичко и ментално стање особе са појавом зависности и тешкоћама одвикавања; - аргументовано дискутује о фаталном утицају нових и непознатих психоактивних супстанци; - се одупре притиску средине да користи цигарете, алкохол, дрогу; - аргументовано дискутује о негативном притиску окружења за коришћење психоактивних супстанци, - препознаје одговорност државе, школа, медија и спортских клубова у сузбијању коришћења психоактивних супстанци код младих; - илуструје примером значај спортско-рекреативних активности у превенцији зависности и њеном превазилажењу; - критички размотри утицај медија на формирање идеала физичког изгледа и начину исхране; - наведе принципе правилне исхране које примењује свакодневном животу; - препознаје ризике научно неутемељених дијета и не примењује их; - препозна утицај физичких активности на	ЗДРАВЉЕ И ПСИХОАКТИВНЕ СУПСТАНЦЕ Увод у програм. Поводи и разлози за почетак употребе свих врста психоактивних супстанци. Отворен, вербални, прикривени, неизговорени притисак средине на употребу психоактивних супстанци и могући одговори на њега. Утицај психоактих супстанци на организам. Ризик употребе нових и непознатих психоактивних супстанци. Утицај никотина на здравље и физичке способности. Популарне форме никотинских производа (наргиле, електронске цигарете и др.) - истине и заблуде. Истине и заблуде о алкохолу. Утицај физичке активности на примарну превенцију злоупотребе психоактивних супстанци. Моћ и одговорност државе, медија и спортских клубова у заштити младих од злопупотребе психоактивних супстанци. Професионални спорт и здравље - цена притиска да се постигне врхунски спортски резлутат.

	доживљај сопственог тела и развој самопоуздања; - доведе у везу утицај физичког вежбања на поједине хормоне; - аргументовано дискутује о значају вакцинације; - критички разматра употребу антибиотика и других лекова, као и суплемената и правилно их користи у свакодневном животу; - аргументовано дискутује о употреби ГМО; - препозна последице употребе допинга по здравље; - разликује специфичности вежбања у спорту и ван спорта и планира сопствене физичке активности у складу са потребама, могућностима и интересовањима; - критички процени и одабере поуздане информације о здравом начину живота;	
		НАУКА У СЛУЖБИ ВЕЖБАЊА И ЗДРАВЉА Последице допинга по здравље. Вакцинација - за и против. Неправилна употреба антибиотика и суплемената. Употреба и злоупотреба алтернативне медицине. Генетски модификовани организми (ГМО) и њихов утицај на здравље човека. Различити облици дијета - истине и заблуде (кето, хроно, протеинска и др.) Модерни програми вежбања - истине и заблуде.
		ФИЗИЧКО ВЕЖБАЊЕ СПОРТ И РЕКРЕАЦИЈА Повезаност физичког васпитања, спорта и рекреације у нашем систему Физичке културе. Основи физичког вежбања (физичка вежба и физичко вежбање). Основи развоја моторичких способности - разлике у оптерећењима спорту и рекреацији. Физичко вежбање и самопоуздање. Избор вежбања у складу са потребама појединца. Прилагођеност вежбања условима живота и рада. Значај вежбања за безбедност и одбрану. Утицај различитих врста вежбања на промене у организму. Израда личних програма вежбања у складу са потребама и интересовањима. Саверемени програми вежбања. Повреде у спорту и рекреацији прва помоћ. Могуће штетне последице у бављењу спортом. Олимпизам и олимпијско васпитање. Организација спорта у Републици Србији. Услови, могућности и препреке за бављење спортом и рекреације деце и омладине. Употреба недозвољених средстава у споту. Етички аспекти спорта. Центри за вежбање Образовање стручњака за занимања у физичком васпитању, спорту и рекреацији.

УПУТСТВО ЗА ДИДАКТИЧКО-МЕТОДИЧКО ОСТВАРИВАЊЕ ПРОГРАМА

Изборни програм Здравље и спорт припада групи интердисциплинарних програма које ученици могу бирати у првом и другом разреду. Он, као и други изборни програми, доприноси остваривању општих исхода образовања и васпитања и развоју кључних и међупредметних компетенција. То се постиже на тај начин што ученици путем истраживачког и пројектног рада на темама остварују исходе који су дати на нивоу тема и целог програма. Ослонац за остваривање програма представљају опште упутство које се односи на све изборне програме, као и упутство које изражава специфичности програма Здравље и спорт.

Програм у другом разреду садржи три теме која одговарају узрасту ученика, њиховим интересовањима и фонду часова. Теме пружају велике могућности за истраживачке активности, осмишљавање пројеката и повезивање са свакодневним животом ученика. За сваку од њих дати су кључни појмови садржаја коју наставник може допунити, јер постоје многи аспекти са којих се свака тема може проучавати. Ученици, организовани у мање групе, бирају коју тему ће истраживати и на који начин.

У фази истраживачких активности ученици користе различите технике које одговарају изабраној теми, као што су прикупљање доступних података, интервјуисање, анкетирање, биографска метода, анализа понашања, посматрање и друго. Уколико је потребно, наставник може да помогне ученицима и да припреме једноставне инструменте за испитивање знања, ставова, вредности и да, затим, обраде добијене податке. Током истраживања наставник треба да охрабрује активности ученика на документовању њиховог рада на одабрану тему.

Након обављених истраживања и обраде добијених података мале групе представљају резултате уз употребу информационих технологија. На основу тога, цела група дискутује и бира који резултат је најинтригантнији (или најпогоднији) и на њему треба темељити следећи корак у раду на теми - пројекат.

Код креирања пројекта ученицима треба пружити помоћ и подршку, пре свега, у процесу дефинисања проблема на коме ће радити, како би се избегло „широко” постављање проблема и циљева који на тај начин постају тешко оствариви. Пројекти не треба да буду обимни и сложени,

али треба да имају све елементе дате у општем упутству. Рад на пројекту је испред самих резултата. Ни наставник ни ученици не треба да буду оптерећени резултатима, јер већ сам рад на пројекту доприноси развијању кључних компетенција. У том смислу, може се сматрати вредним резултатом рада на једној теми ако ученици на пример, путем истраживања и пројекта дођу до увида у сложеност неке појаве, открију међузависност различитих утицаја, дођу до информације да се нико не бави прикупљањем неких података, или до закључка да нпр. млади бирају програме вежбања на погрешан начин, не уважавајући своје потребе и могућности. Неки пројекти могу имати и солидну употребну вредност ако се идеје спроведу у дело као што је нпр. пројекат који се базирао на подацима истраживања да млади недовољно познају карактеристике различитих програма физичких вежби и резултирао је конкретном акцијом чији је циљ упознавање ученика школе са програмима вежби које су добре за унапређивање одређених делове физичких способности кроз презентације (нпр. у холу школе од стране ученика који активно тренирају неки спорт), дељењем лифлета, качењем постера, снимањем филмо о правилно изведеним вежбама, организовањем трибине и довођењем госта (нпр. успешан спортиста у тој средини) и др. Такав тип пројекта има за циљ да се ученици одговорно односе према различитим информацијама од значаја за здравље, на пример упућивање ученика да правилно читају информације на производима намењеним исхрани. Пројекти могу бити врло различити и имати све фазе, до реализације и евалуације, а могу бити и хипотетички, јер дају само разраду неке идеје пошто нема услова потребних за њихову реализацију. Међутим, чак и код таквих пројеката, ученици треба да осмисле показатеље успешности, односно на који начин би се резултати пројекта евалуирали када би се он спровео. Наставник пружа помоћ ученицима у свим фазама рада на пројекту подржавајући њихову самосталност и процес документовања.

УВОД У ПРОГРАМ

Уводне активности (могу трајати један до два часа) имају за циљ упознавање ученика са програмом и начином рада. За подстицај користити атрактивне информације, актуелне догађаје, видео снимке, сајтове (ученици их могу погледати и на својим телефонима) или кратак опис нпр. неког филма, књиге. Након тога следи разговор о утиску, реакцијама ученика на дати подстицај. Разговор треба тако водити да ученици схвате да је појам здравља вишедимензионалан и да се односи на физичко, ментално, социјално, емоционално и духовно здравље, као и да се њиме бави више наука (медицина, физичка култура, биологија, психологија, социологија). То се постиже тако што се ученици подстичу да сваком питању приступе критички са запитаношћу шта је ту појавно, а шта суштинско, да ли има манипулације, штетних последица, зашто је велики број реклама посвећен неком аспекту здравља људи и др.

Примери за подстицај:

- Анализа актуелних реклама (њихова учесталост и поруке) за различите штетне поизводе (дуван алкохол и др.), за суплементе који се користе као додаци/замена за исхрану, за лековита средства, инстант дијете и др.
- Феномен Кока Коле и других напитака - сваке секунде на свету се попије 10.000 неког безалкохолног пића компаније Кока Кола, укључујући дијеталну Кока Колу, Фанту и Спрајт.
- Све чешћа понуда и употреба ГМО производа.
- Ред бул, Гуарана и њихово мешање са алкохолом и лековима - последице.
- Повећан број смртности младих услед употребе нових непознатих психоактивних супстанци.
- Олимпизам и Олимпијске игре.
- Савремени програми вежбања (кросфит, ”функционални” тренинг, бодипамп и др.).
- Професионални спорт и његов негативан утицај на организам (повреде, опоравак, мотивација, болести и др.).
- Шта је добар програм вежбања? Различита оптерећења у физичком вежбању.

У оквиру уводних активности наставник упознаје ученике са начином рада, праћењем и вредновањем. Ученике треба упутити да разговарају и о начину рада у групи, процесу групног доношења одлука, правима и одговорностима појединца у групи.

Тема: ЗДРАВЉЕ И ПСИХОАКТИВНЕ СУПСТАНЦЕ

Примери за подстицај

Клуб 27

Клуб 27 је израз који се у популарној култури користи за групу поп и рок музичара који су свет напустили на врхунцу своје каријере, сви у својој 27. години живота! Умирали су најчешће због прекомерне употребе дроге, алкохола или због самоубиства. Њихови животи, каријере, али и сама смрт заокупљају пажњу јавности и много година после. Листа ових музичара је дугачка, а међу њима се издвајају Џими Хендрикс (преминуо 1970.), Џенис Џоплин (1970.), Џими Морисон - фронтмен групе „The Doors” (1971.) и Курт Кобејн - фронтмен групе „Nirvana” (1994). Овом клубу пре неколико година (2011.) придружена је и британска кантауторка Ејми Вајнхаус. Свој последњи концерт, ова певачица одржала је у Београду, 18. јуна 2011. Само месец дана касније пронађена је мртва у свом стану у Лондону.

Наргиле

Наргила (неки од синонима: шиша, водена лула) је инструмент је који се користи за пушење ароматизованог дувана, чији дим пролази кроз базу испуњену водом. Извори указују да наргила порекло води са Блиског Истока, из области некадашње Персије, а први записи указују на коришћење још у 16. веку. Ипак, њена употреба брзо се проширила и на исток и на запад, тако да је данас популарна широм света, па и код нас.

У последње време, сведоци смо отварања све више наргила барова у нашој средини (за сада, углавном у већим градовима), као и чињенице да се бројни други кафићи опредељују да у своју стандардну понуду додају и наргиле. Приметно је да су ови кафе-барови најчешће лоцирани у непосредној близини школа, а такође је уочљиво да су најчешћи конзументи ових производа управо адолесценти - ученици старијих разреда основних школа и средњошколци.

Према резултатима најновијих истраживања, 14,5% младих узраста 13-15 година у Србији бар једном је пробало да пуши наргилу, док 9% младих овог узраста наводи да је и тренутно конзумира.

Нове психоактивне супстанце

Током 2018. године, у кратком временском периоду, у нашој земљи се десило неколико смртних случајева веома младих особа, као последица конзумирања различитих психоактивних супстанци, углавном током ноћног провода. „У ДИВЉИМ ЛАБОРАТОРИЈАМА КУВА СЕ СМРТ - СТРАШНО! КУЋНИ ЕКСТАЗИ УБИЈА ДЕЦУ: За недељу дана чак троје тинејџера УМРЛО ОД ДРОГЕ!” (26. јун 2018.); „ИНТЕРНЕТ ЗАМЕНИО ДИЛЕРЕ Дрога сада стиже из Кине, пуна опасних супстанци због којих млади УМИРУ” (3. јул 2018.); Девојчицу убио један екстази са журке (7. новембар 2018.)... били су само неки од наслова у штампаним медијима у овом периоду.

Страх и паника, па чак и бунт грађана и позивање на одговорност различитих структура система били су природна реакција јавности на серију ових трагичних догађаја. Велика пажња медија била је додатни генератор панике, али и неопходан црвени аларм да се на овај проблем обрати посебна пажња свих надлежних структура друштва и државе.

Уследила је и запитаност и оправдана забринутост - какве су то страшне супстанце које су, дословце преко ноћи, однеле животе ове деце? Да ли се и по чему оне разликују од свих оних већ довољно опасних супстанци на које смо упозоравани још од малих ногу...?

Тема: НАУКА У СЛУЖБИ ВЕЖБАЊА И ЗДРАВЉА

Примери за подстицај:

Прича о Амстронгу

Ленс Армстронг је бивши амерички бициклиста и до сада најпознатији у историји тог спорта. Армстронг је освојио седам узастопних титула на Тур де Франсу, у периоду од 1999. до 2005. године. Али, све титуле су му одузете у октобру 2012. због коришћења недозвољених средстава које имају за циљ јачање психофизичких капацитета особе чиме је себе довео у повољнији положај у односу на остале такмичаре. Ленс је тек 2013. признао да је користио разне врсте допинга током целе каријере и тада је рекао да је „цела његова каријера једна велика лаж”. Занимљиво је да током каријере никада није био позитиван на допинг тесту, што указује колико је тешко доказивање употребе забрањених супстанци. Други бициклисти су често исказивали сумњу да Армстронг користи недозвољена средства али нису имали доказе све док то није потврдила светска антидопинг агенција.

По подацима светске Антидопинг агенције (WADA) спортови у којима се највише користе недозвољена средства су атлетика и дизање тегова, док по подацима наше Антидопинг агенције недозвољена средства се највише користе у бодибилдингу и рвању.

Данас се све више код нас говори о допинговању спортиста, односно о томе да су они позитивни на допинг тестовима.

Како је саопштила директорка Антидопинг агенције Републике Србије, у нашој земљи је током 2017. године чак 13 спортиста „пало”, односно било позитивно на допинг тестовима.

Вакцинација
Морбили (мале богиње, оспице) су једна од десет најзначајнијих заразних болести људи. Године 1980, пре него што је започета примена имунизације против морбила, било је око 2,6 милиона смртних случајева у свету, посебно у Африци. Иако су морбили најчешће бенигна болест, они могу, нарочито код одраслих, да доведу до слабљења имуног система и суперинфекције другим патогенима већ присутним у организму.
Морбила у Србији није било скоро десет година, док се од 2010. као последица неодговорног односа према вакцинацији они поново јављају. Зато је за само 6 месеци (од октобра 2017. године до марта 2018. године) на територији Републике Србије регистровано 3 654 случаја малих богиња. Најмлађа оболела особа била је стара 15 дана, а најстарија 70 година. Већина оболелих особа (95%) била је невакцинисана или непотпуно вакцинисана. Код 400 болесника регистроване су тешке компликација болести (398 упала плућа и 2 запаљење мозга), које су однеле 13 живота.

Тема: ФИЗИЧКО ВЕЖБАЊЕ СПОРТ И РЕКРЕАЦИЈА

Примери за подстицај
Значај вежбања за безбедност, одбрану, сналажење у ванредним ситуацијама и очување радне способности
Током треће недеље маја 2014. године, велике кише су погодиле Србију. Забележене су рекордне количине падавина. Услед поплава око 32.000 људи је евакуисано из својих домова, од којих је 25.000 из Обреновца. 51 особа је изгубила живот, од чега се 23 удавило. По неким информацијама сматра се да би већина њих преживела да је умела да плива или да је имала довољно физичке снаге да се попне на кров куће, дрво или друго безбедно место.
Такође је невероватан податак да преко 50% младих до 18 година не зна да плива. Резултати појединих истраживања о физичкој активности деце и младих говоре о томе да велики број ученика IV разреда основне школе у центру Београда не уме да се попне на дрво.
Сви ови примери нам указују на то да редовно физичко вежбање може имати утицај не само на здравље и развој физичких способности или на физички изглед појединца већ и на његову безбедност и живот.
Континуирани рад на развоју физичких способности је неопходан за поједине професије као што су војни и полицијски позив. Поред осталог, физичке способности су један од фактора који директно утичу на личну безбедност сваког припадника снага безбедности.
Значај физичког вежбања је неопходан за унапређивање и одржавање радне способности сваког појединца без обзира на професију којом се бави.

Неправилно вежбање

У Србији постоји велики број фитнес центара и клубова у којима људи све чешће вежбају. То је свакако добро, уколико нема услова за вежбање у природном окружењу, али оно што брине јесте све већи број људи који вежбе изводе неправилно. Иако улажу велики напор и очекују најбоље ефекте по свој изглед и здравље, нису свесни да на тај начин могу угрозити кичмени стуб, истегнути мишиће или направити микротрауме мишићног ткива.Често су вежбачи преамбициозни или нестрпљиви у очекивању ефеката вежбања па оптерећење на тренингу повећавају више него што је потребно и безбедно. То је један од најчешћих разлога за појаву деформације покрета. Свака вежба има покрете који се изводе дефинисаном путањом и изводе је одређене групе мишића. Када је оптерећење при вежбању неадекватно, онда долази до нарушавања те путање.Тело долази у неправилан положај, а у рад се укључују и друге мишићне групе које потпомажу извођење покрета како би се он остварио по сваку цену. При томе се губи ефекат вежбе, а доводи у питање самоповређивање. Неправилно вежбање често је удружено са неправилним дисањем, односно вежбачи не усклађују ритам и темпо дисања са ритмом и покретом извођења вежби. Уколико се томе дода неправилна исхрана пре и након вежбања, особа може имати више штете него користи од одласка у фитнес центар.
Предложена литература, линкови и видео материјал:

1. Спорт и друштво, Грејам Скемблер
2. Спорт - критичка социологија, Ричард Ђулијаноти
3. Стратешки менаџмент спортских догађаја, Гај Мастерман
4. Приручник из Физичког васпитања - Факултет за спорт и туризам
5. Фитнес - Физичка припрема у рекреацији, Станимир Стоиљковић
6. Фитнес, Станимир Стоиљковић
7. Лоша наука", Бен Голдејкер
8. „Шта је најбоље за ваше дете - због чега су вакцине безбедне и спасоносне", Стејци Минцер и Алисон
9. Документарни филм о Џенис Џоплин: Janis: Little Girl Blue (2015)
10. Институт за јавно здравље Србије „Др Милан Јовановић Батут" - Информације о наргилама http://www.batut.org.rs/download/izdvajamo/duvan/Nargile%20osnovne%20informacije.pdf
11. Институт за јавно здравље Србије „Др Милан Јовановић Батут" - Резултати Глобалног истраживања о пушењу међу младима13-15 година, 2017. година
12. http://www.batut.org.rs/download/izdvajamo/GYTS%202017%20kljucni%20rezulatati.pdf
13. Светска здравствена организација http://apps.who.int/iris/bitstream/handle/10665/161991/9789241508469_eng.pdf;jsessionid=1EBCBCE147B77A7F365A7E6142C9BCB8?sequence=1
14. http://www.batut.org.rs/download/aktuelno/vodicZaRadionice.pdf
15. Специјална болница за болести зависности http://www.drajzerova.org.rs/saveti/%C5%A1ta-treba-znati-o-drogama
16. Канцеларија УН за дрогу и криминал https://www.unodc.org/LSS/Page/NPS
17. Имунизација вашег детета. Водич за родитеље. УНИЦЕФ Србија, август 2015. године. Доступно на: https://www.unicef.org/serbia/sites/unicef.org.serbia/files/2018-08/Imunizacija_vaseg_deteta.pdf

ОБРАЗОВАЊЕ ЗА ОДРЖИВИ РАЗВОЈ

Циљ изборног програма Образовање за одрживи развој је да ученик на основу истраживања међузависности људских активности и непосредног окружења развије критички, активан и одговоран однос према себи и окружењу у ком живи и да садашњост сагледава и кроз перспективу будућности.
На крају програма ученик ће бити у стању да:
- критички разматра утицај људских активности на стање непосредног окружења;
- преиспитује различите потребе људи у савременом друштву са становишта одрживог развоја;
- препознаје позитивне и негативне примере односа према окружењу;
- предвиђа могуће последице неодговорног понашања људи у непосредном окружењу, на локалном и глобалном нивоу;
- учествује у активностима које доприносе унапређивању квалитета живота у непосредном окружењу;
- умањује сопствени негативан утицај на окружење.

Разред		Други
Недељни фонд часова		1 час
Годишњи фонд часова		37 часова
ОПШТЕ МЕЂУПРЕДМЕТНЕ КОМПЕТЕНЦИЈЕ	ИСХОДИ ПО ТЕМАМА На крају разреда ученик ће бити у стању да:	ТЕМА и кључни појмови садржаја
Дигитална компетенција Компетенција за целоживотно учење Рад с подацима и информацијама Решавање проблема Предузимљивост и оријентација	- проналази релевантне изворе информација, анализира их, издваја битне информације и доноси закључке; - препознаје проблеме у локалној средини и вреднује их у складу са различитим критеријума у одређеној области; - демонстрира процесе и појаве, истражује на терену и у учионици, и доноси закључке; - дискутује о значају и потреби интегралне заштите вода,	ОДРЖИВО УПРАВЉАЊЕ ЗЕМЉИШТЕМ Одрживо управљање земљиштем. Генеза, састав и структура земљишта. Својства и намена земљишта. Самообнављање земљишта. Загађивачи, загађујуће супстанце и последице загађивања.

ка предузетништву Сарадња Комуникација Одговоран однос према здрављу Одговоран однос према околини	ваздуха и земљишта као ограничених природних ресурса; - анализира и критички сагледава утицаје различитих чинилаца на одрживо управљање земљиштем и отпадом као и на формирање здравих навика у исхрани; - анализира утицај неодрживе производње и потрошње на становништво, економију и животну средину на локалном, државном и глобалном нивоу; - разликује својства конвенционално и органски произведених намирница и доноси одлуке о начину сопствене исхране; - дискутује о појму еколошког отиска и сагледава могућности смањења личног утицаја на квалитет животне средине; - навођењем примера објашњава значај сепаративног одлагања отпада у домаћинству и значај промене потрошачких навика у складу са одрживим развојем; - тумачи предност приступа „решавања проблема на извору", уместо отклањања последица, на примерима управљања отпадом и земљиштем; - активно учествује у информисању јавности о утицајима човека на окружење и учествује у акцијама које се организују у локалној средини; - прилагођава облик и садржај резултата истраживања специфичностима циљне групе и циљу акције.	Деградација и последице деградације земљишта. Мониторинг квалитета и заштита земљишта.
		ПРОИЗВОДЊА, ДИСТРИБУЦИЈА И ПОТРОШЊА ХРАНЕ КАО ЧИНИЛАЦ ОДРЖИВОГ РАЗВОЈА Одржива производња, модели пољопривредне производње и потрошња хране. Високо ефикасна пољопривреда, оријентисана ка профиту. Локална одржива пољопривреда. „Fair trade" модели. Агробиодиверзитет. Квалитет намирница, навике у исхрани и безбедност хране. ГМО. Еколошки отисак.
		УПРАВЉАЊЕ ОТПАДОМ Одрживо управљање отпадом. Врсте отпада. Одлагање отпада. Смањење количине отпада, поновна употреба, разврставање и рециклажа отпада. Потрошачке навике и одговорна куповина. Еколошки отисак. Циркуларна економија и отпад. Индустријска производња са смањењем или елиминацијом отпада.

УПУТСТВО ЗА ДИДАКТИЧКО-МЕТОДИЧКО ОСТВАРИВАЊЕ ПРОГРАМА

Изборни програм Образовање за одрживи развој припада групи интердисциплинарних програма, које ученици могу бирати у сва четири разреда. Он, као и други изборни програми, доприноси остваривању општих исхода образовања и васпитања и развоју кључних и међупредметних компетенција и формирању компетенција за одрживи развој сходно препорукама УНЕСКА до 2030. године. Ове компетенције се развијају преиспитивањем сопствених ставова, искуственим учењем, критичком анализом појава и процеса присутних на локалном и глобалном нивоу, анализом сопственог понашања у односу на животну средину, променом постојећих навика у понашању и учествовањем у различитим акцијама у локалној средини које су усмерене ка очувању и унапређивању животне средине.

У другом разреду су за обраду предложене теме које су својим концептом и садржајем усклађене са принципима одрживог развоја. Програм се састоји од три обавезне теме: Одрживо управљање земљиштем; Производња, дистрибуција и потрошња хране као чинилац одрживог развоја и Управљање отпадом. Теме одговарају узрасту ученика и пружају велике могућности за примену интегративног приступа у настави, експеримента, симулације процеса, методе дискусије (дебате), едукативних радионица и пројектне наставе. У оквиру сваке теме дати су кључни појмови садржаја, које наставник може допунити с обзиром на то да се свака тема може проучавати са више различитих аспеката, а у упутству се налазе примери пројектних задатака које ученици могу да реализују.

Задатак наставника је да упозна ученике са темама, кључним појмовима садржаја који ће се изучавати у другој години. Наставник кроз различите истраживачке активности треба да подстакне интересовање ученика за одређене проблеме, да развије код ученика исправне вредносне ставове и да их подстакне на активно учешће у решавању проблема одрживог развоја, као виталног услова опстанка живота на Земљи. Овај програм код ученика треба да формира навике очувања животне средине током спровођења свакодневних животних активности. У оквиру сваке теме наставник у уводном делу, презентује материјал који ученике треба да заинтересује, а затим представља тему најчешће у облику проблемских питања погодних за истраживање. Постоји могућност да једну тему са различитих аспеката проучава више група. Приликом одабира истраживачких активности наставник треба да помогне ученицима у избору адекватних извора али и техника истраживања. Ученици могу да истражују индивидуално, у групи или у паровима у зависности од интересовања. Без обзира на избор технике, која је делом условљена избором теме, потребно је ученике усмеравати ка прикупљању података из различитих извора. Препоручују се посете институцијама, установама и организацијама у локалној заједници. Поред прикупљања података са релевантних интернет страница, прегледа литературе, једноставнијих мерења на терену, сваку тему могуће је истражити и испитивањем знања, ставова и вредности које заступају и/или за које се залажу вршњаци, суграђани и стручњаци за неку област. Из тих разлога, пре планирања обиласка институције или спровођења анкете/интервјуа и разговора са стручњацима, ученике је потребно упутити у активности креирања протокола посматрања, анкета и упитника у вези са проучаваном темом, као и са начином сређивања, обраде и анализе добијених података. Након тога ученици би требало да среде добијене резултате истраживања, анализирају их и донесу одређене закључке. Крајњи закључак би требало да има форму сагледавања шта свако од нас може да учини како би испитивани проблем био умањен или решен. Резултате истраживања и закључке, ученици презентују како

на самом часу тако и широј јавности (школи, родитељима, циљној групи, локалној заједници, медијима), обликујући их у различите медијске форме (текст, пано, табела, графикон, фото-есеј, презентација, видео презентација, радио емисија...).
Током реализације пројектних задатака наставник код ученика уочава, прати и вреднује: развој критичког и креативног мишљења, ниво знања (препознавање, памћење, разумевање, логичко закључивање, примена...), развој способности и вештина (практичне, истраживачке, изражајне, комуникационе, интелектуалне, стваралачке, социјалне...), ниво спровођења активности (практичне и мисаоне), као и развој васпитних компоненти (уверења, вредносни ставови, начин понашања у конкретним ситуацијама, вољни елементи личности, поглед на свет, лична одговорност према окружењу, као и спремност да се делује у циљу заштите животне средине). Наставник континуирано усмено износи повратне информације ученицима о њиховим активностима и постигнућима у циљу мотивисања ученика, али и пружања смерница за спровођење даљих активности и унапређивања знања, вештина и ставова.
Успешност наставе зависи и од самоевалуације наставног процеса, те осим оцењивања ученика, наставник континуирано треба критички да анализира сопствену праксу. Циљ је да наставник уочи позитивне и негативне карактеристике одређеног начина рада, као и да пронађе алтернативе за отклањање негативних и унапређивање позитивних карактеристика.

УВОД У ПРОГРАМ

За сваку тему наставник може да предложи више пројектних задатака с циљем да се ученици, сходно својим интересовањима, самостално одлуче за оне које ће реализовати. То значи да ученици нису у обавези да реализују све понуђене пројектне задатке, јер је за реализацију појединих задатака потребан дужи период истраживања и што се многе активности спроводе и ван часова редовне наставе.

Тема: Одрживо управљање земљиштем

На уводним часовима дискусијом наставник уводи ученике у тему, користећи питања, као што су: Која су својства земљишта и који фактори утичу на његов настанак?; Да ли је могућ процес самообнављања земљишта?; Каква је улога земљишта у процесу кружења материје у природи?; Какав је утицај киселих киша, процедних вода са депонија, као и тешко разградивог и токсичног отпада на загађивање земљишта?; Како агрохемикалије утичу на загађивање земљишта, на здравље људи, биљне и животињске врсте, ланац исхране?; Да ли постоји одржива пољопривреда?; Које су предности и недостаци традиционалне (органске) пољопривреде ?
До одговора на наведена питања ученици би могли и самостално да дођу истраживањем интернета и литературе. Након уводних часова на којима ученици треба да формирају систем знања у вези са темом, ученицима се предлажу пројектни задаци. Неки од примера како пројектни задаци могу да гласе су: Земљиште мога краја; Контаминирани локалитети - депоније; Земљиште постаје необновљив природни ресурс и Школски врт. Све активности су усмерене ка оспособљавању ученика да: самостално истражују помоћу различитих извора информација и теренског истраживања, анализирају добијене резултате о мониторингу загађивања земљишта како на локалном, тако и на глобалном нивоу, развијају свест о узроцима деградације земљишта и о потреби за одрживим управљањем земљиштем, учествује у акцијама и кампањама у локалној заједници или школи у циљу подизања свести становништва.
Пројектни задатак: Контаминирани локалитети - депоније
Наставник упућује ученике на изворе информација о присуству загађујућих супстанци (Pb, Cd, Cu, Ni, Zn, Hg, Cr, As итд.), као и на резултате испитивања квалитета земљишта релевантних установа (Агенција за заштиту животне средине, Институт за земљиште, Пољопривредни факултет, Институт за јавно здравље). У даљем раду ученици истражују изворе и контактирају/посећују институције, врше интервјуе, разговарају са становништвом и пољопривредним произвођачима надомак локалитета за које постоји могућност да су контаминирани. Такође, ученици се могу упознати и са законским нормама о заштити земљишта. Уколико постоје, ученици могу анализирати извештаје о резултатима мониторинга загађења земљишта у локалној заједници и извући закључке о потенцијалним опасностима загађења по животну средину и здравље људи.
Користећи прикупљене информације ученици припремају и деле едукативни материјал намењен одабраној циљној групи (широј јавности, пољопривредним произвођачима), којим се подиже свест о загађењу и мерама заштите земљишта у локалној средини.

Тема: Производња, дистрибуција и потрошња хране као чинилац одрживог развоја

Самосталном анализом различитих извора ученици долазе до информација које се односе на следеће садржаје: Састав житарица, индустријског биља, воћа, поврћа, меса; Да ли месо које купујемо садржи у себи хормоне и антибиотике и како они утичу на здравље човека?; Зашто се производима које користимо у исхрани додају адитиви, конзерванси, емулгатори, стабилизатори?; Шта је органска, а шта индустријска храна?; Могућност контаминације намирница које су упаковане у пластичну, картонску, алуминијумску или стаклену амбалажу; Утицај традиције, стила живота, животног стандарда, медија, моде на начин исхране и здравље људи.
Примери пројектних задатака за ову тему су: Квалитет намирница у хипермаркетима; Суверенитет хране - да ли је високо ефикасна корпоративна пољопривреда право и одрживо решење?; Еколошки отисак једног прехрамбеног производа; ГМО у пољопривреди - истина и предрасуде и Веза између начина исхране, климатских промена и очувања биодиверзитета на Земљи. Активности у оквиру пројектних задатака су умерене ка оспособљавању ученика да: развијају свест о квалитету хране коју данас конзумирамо, активно учествују у акцијама и кампањама у локалној заједници или школи и извештавају јавност о закључцима у вези са проблемима производње хране, као и начинима унапређивања производње хране у складу са расположивим ресурсима и принципима одрживог развоја.
Пројектни задатак: Суверенитет хране - да ли је високо ефикасна корпоративна пољопривреда право и одрживо решење?
Рад на овом задатку ученици почињу упоредном анализом два модела пољопривредне производње. Једног, у коме је основно мерило финансијски ефекат тј. добит и ефикасност (повећање производње и прихода, уз смањење трошкова) и другог, који подразумева и добробит локалног становништва, одрживост ресурса (земљишта, воде) и очување животне средине и биодиверзитета. Анализу треба урадити објективно, идентификујући све добре и лоше стране ових модела. Ученици потом планирају и спроводе истраживање и анализу, у циљу формирања одговора и разрађеног модела на питање „Који је најбољи облик и модел пољопривредне производње у мом крају?". Неопходно је узети у обзир што више релевантних чинилаца и аргумената: физичкогеографске и друштвене одлике локалне средине, традиционална знања, капацитете за складиштење и прераду, потражњу и трендове на тржишту, могућност повезивања пољопривредне производње с другим видовима руралне економије. Резултати анализе треба да буде у афирмативном и промотивном облику и да ученици потом пронађу начин да своје резултате пренесу релевантним институцијама, јавности и појединцима.
Пројектни задатак: ГМО у пољопривреди, истина и предрасуде
На основу увида у пажљиво одабрану литературу, ученици би требало да дискутују на тему да ли генетски модификоване биљке и животиње утиче на животне средину и здравље човека. Дискусију организовати у школи са представницима установа које се баве изучавањем ГМО.

Тема: Управљање отпадом

На уводним часовима са ученицима треба дискутовати о садржајима као што су: Да ли постоји одрживо управљање отпадом?; Отпад, смеће, депоније, врсте отпада; Штетност појединих врста отпада; Процес саморазградње отпада и штетност по околину; Савремене потрошачке навике људи условљавају већу производу робе, употребу (исцрпљивање) природних сировина, утрошак електричне енергије, избацивања штетних супстанци у ваздух, воду и земљиште и стварање индустријског отпада; Одржива потрошња; Купујемо ли оно што нам је заиста неопходно?; Еколошки отисак; Значај рециклаже отпада за очување ваздуха, вода, земљишта и штедњу природних ресурса; Зашто треба куповати производе од рециклираног материјала?
Примери пројектних задатака су: Колико амбалаже се годишње накупи у мом домаћинству и заврши на депонији?; Управљање отпадом у локалној заједници; Производња без отпада и Рециклирај и заради за себе и друге. Активности у оквиру пројектних задатака су усмерене ка оспособљавању ученика да: самостално истражују проблеме који се односе на рециклажу, покрећу кампање, развијају свест о потрошачким навикама и начину одлагања отпада и извештавају релевантне институције и јавност о закључцима у вези са проблемима одрживог управљања отпадом.
Пројектни задатак: Управљање отпадом у локалној заједници
Ученици истражују како настаје одабрана секундарна сировина, од чега се добија, куда иде након употребе (истражити пут отпада у локалу) и све то повезују са законском регулативом на локалном/националном нивоу. Уколико постоји фабрика за рециклажу, ученици се организују да је посете и сазнају шта се и како рециклира. Предлажу могућности унапређивања рециклаже, а добијене резултате презентују у школи или установи локалне заједнице.
Пројектни задатак: Производња без отпада

Наставник ученицима наводи пример производње без отпада, нпр. у Аустрији постоји фарма за узгајање и фабрика за прераду пилића. Поред фарме налазе се поља кукуруза и травнате ливаде које служе за исхрану пилића. На њима се узгајање биљака спроводи поштовањем принципа употребе органских препарата. Пилићи се прерађују у фабрици, а остаци се посебним тракама преносе до места где постоји постројење за компостирање органског отпада и електрана за добијање биогорива од органског отпада. Компост се користи за ђубрење ливада и поља кукуруза који се користе за исхрану пилића на фарми, а биогориво се користи за добијање електричне енергије која је неопходна за рад фабрике. На основу наведеног примера ученици би требало самостално да осмисле производни комплекс у коме ће се производња одвијати без отпада и на одржив начин.

Пројектни задатак: Рециклирај и заради за себе и друге

Учиници би требало да напишу писмо рециклажном центру како би добили материјалну подршку за кампању „Рециклирај и заради за себе и друге". Ученицима се наглашава да писмо треба да садржи што убедљивије аргументе како би рециклажни центар подржао кампању у школи. Најбоље писмо се шаље неком од рециклажних центара које ученици предлажу. Сама кампања би подразумевала обезбеђивање и постављање контејнера за раздвајање пластичног, стакленог, металног (алуминијумског) и папирног отпада. Циљ сакупљања и раздвајања различитих врста отпада је зарада новца који се уплаћује у фонд за бескућнике. Након спровођења кампање спровести анкету са ученицима о томе колико спроводе одвајање отпада у домаћинству, да ли постоји довољно контејнера за сепарацију отпада у њиховом најближем окружењу, шта чине са отпадом уколико у близини нема таквих контејнера, као и о њиховим предлозима о подстицајним мерама које би друштво требало да предузме како би се сепарација отпада у друштву одвијала у већој мери него што је то случај данас.

КЉУЧНЕ КОМПЕТЕНЦИЈЕ ЗА ОДРЖИВИ РАЗВОЈ

Према Агенди УНЕСКА за глобално образовање до 2030, поред компетенција за сарадњу и критичко мишљење у кључне компетенције за одрживи развој спадају:

- Компетенција за системско мишљење: способност препознавања и разумевања односа и релација; анализирања комплексних система и баратања неизвесношћу;
- Антиципаторна компетенција: способност разумевања и вредновања различитих будућности: могуће, вероватне, пожељне и креирање сопствене визије будућности; примењивања принципа предострожности; процењивања последица предузетих активности; способност да се бави ризицима и променама;
- Нормативна компетенција: способности разумевања и промишљања норми и вредности које се налазе у основи поступака; да преговара о вредностима одрживог развоја; принципима, циљевима и задацима, у контексту сукоба интереса и компромиса, недовољно познатих чињеница и контрадикција;
- Стратешка компетенција: способност заједничког развоја и примене иновативних активности које унапређују одрживост на локалном нивоу и шире;
- Компетенција за преиспитивање сопствене улоге у локалној заједници и глобалном друштву; континуирано вредновање и мотивисање за предузимање активности;
- Интегрисана компетенција за решавање проблема: способност свеобухватне примене различитих оквира за решавање проблема све до сложених проблема одрживости и развијања могућих решења која промовишу одрживи развој интегрисањем свих горе поменутих компетенција.

Током рада, препоручује се коришћење материјала и ресурса са интернет странице ОЕЦД-а, публикације Циљеви за одрживи развој до 2030 (УНЕСКО); Education for Sustainable Development Goals: Learning Objectives (2030) на чијем се крају налази списак одабраних интернет страница који се односе на одрживи развој, различитих организација и иницијатива и радног материјала за наставнике и ученике. Поред наведеног, препоручена литература, извори информација за истраживачки рад су и публикације (издања) и интернет странице следећих институција: Светске здравствене организације; Института за светске ресурсе; Министарства заштите животне средине; Републичког завода за статистику; Регионалног центра за животну средину; Удружење рециклера Србије; Институт за јавно здравље Батут; Институт за земљиште; Агенције за заштиту животне средине; Пољопривредни факултет; Центра за промоцију науке; Водопривреде Србије; Електропривреде Србије; Србијашума; Истраживачке станице Петница; Националне географије; Светске организације за природу; Научних клубова при регионалним центрима за стручно усавршавање и других домаћих и међународних организација чије су теме у складу са циљем овог програма, као и разговори са представницима надлежних институција (Управа за пољопривредно земљиште Министарства пољопривреде, шумарства и водопривреде, локална пољопривредна стручна служба, локални катастри).

Корисни линкови:

- Агенција за заштиту животне средине http://www.sepa.gov.rs/download/zemljiste/Zemljiste_2015.pdf;
- Управа за инспекцијске послове
http://www.uip.gov.me/inspekcije;
- Министарство трговине, туризма и телекомуникација http://mtt.gov.rs/?script=lat;
- Министарство трговине, туризма и телекомуникација, сектор за заштиту потрошача
http://zastitapotrosaca.gov.rs;
- Удружење рециклера Србије
https://reciklerisrbije.com;
- Републички завод за статистику
http://www.stat.gov.rs/;
- UNESCO
https://en.unesco.org/;
- UNICEF
https://www.unicef.org/;
- IOSD/International organization for sustainable development
http://www.iosd.org/sustainable-agriculture/;
- https://www.worldhunger.org/;
- International solid waste association
https://www.iswa.org/;
- World Reuse, Repair and Recycling Association
http://wr3a.net/;
- http://ambassadors-env.com/wp-content/uploads/otpad-i-CIRKULARNa-EKONOMIJa.pdf;
- http://ambassadors-env.com/en/2018/12/07/to-report-the-first-regional-conference-on-circular-economy-was-success/;
- http://pks.rs/ONama.aspx?id=2199&p=0&;
- https://www.eatresponsible.com/;
- https://www.eatresponsibly.eu/hr/.

УМЕТНОСТ И ДИЗАЈН

Циљ учења изборног програма Уметност и дизајн је да ученик кроз истраживање уметности и стваралачки рад развија осетљивост за естетику, креативност, радозналост и мотивацију за стварање и изражавање у различитим медијима, као и да формира навику да се континуирано укључује у уметнички и културни живот заједнице.

По завршетку програма ученик ће бити у стању да:

- разматра сличности, разлике и повезаност различитих уметности;
- реализује идеје уважавајући принципе одабраних уметничких дисциплина;
- користи релевантне изворе за истраживање остварења и појава у уметности;
- користи разноврсне податке као подстицај за стваралачки рад;
- презентује идеје, радове и уметничка остварења у одабраном медију;

- предлаже садржаје или активности у којима се повезују различите уметности;
- комуницира учтиво, јасно и аргументовано уз уважавање различитих мишљења, идеја и естетских доживљаја;
- исказује утисак о естетичким квалитетима уметничких дела;
- просуђује, критички, утицај уметности на здравље;
- учествује, према сопственим способностима и интересовањима, у истраживању, смишљању, планирању и реализацији мањег пројекта.

Разред	Други
Недељни фонд часова	1 час
Годишњи фонд часова	37 часова

ОПШТЕ МЕЂУПРЕДМЕТНЕ КОМПЕТЕНЦИЈЕ	ИСХОДИ УЧЕЊА По завршетку разреда ученик ће бити у стању да:	ТЕМА и кључни појмови садржаја
Компетенција за целоживотно учење Естетичка компетенција Сарадња Решавање проблема Одговорно учешће у демократском друштву Рад са подацима и информацијама Дигитална компетенција Комуникација Одговоран однос према околини Одговоран однос према здрављу Предузимљивост и оријентација ка предузетништву	- на примеру одабраног дела анализира на који начин контекст настанка дела одређује његове карактеристике; - аргументовано изражава своје мишљење о уметничким остварењима, активностима и акцијама у односу на контекст; - указује на сличности, разлике и повезаност које уочава на одабраним примерима различитих уметности насталих у сличним или различитим контекстима; - указује на сличности, разлике и повезаност које уочава на одабраним примерима уметности насталих у различитим медијима; - анализира идејне и идеолошке садржаје у начинима представе тела; - анализира неуметничке и пропагадне садржаје и друштвене појаве које угрожавају људска права; - користи одабране уметничке и друштвене феномене као подстицај за самостални или тимски стваралачки рад; - одабере истраживачку активност у складу са својим интересовањима; - одабере медиј за реализацију свог рада у складу са својим интересовањима и актуелним могућностима; - критички процењује изворе, податке и информације које користи за истраживање; - кроз размену са вршњацима или у контакту са широм локалном заједницом предлаже активности и акције везане за решавање актуелних проблема у свом окружењу кроз уметничке партиципативне праксе - у контакту са новим уметничким праксама виђеним на уметничким манифестацијама у окружењу или на интернету, анализира употребу нових медија; - указује другима на значајна дела, пројекте и манифестације у култури који доприносе очувању културног идентитета. - предлаже уметничке активности и пројекте који повезују вршњаке у земљи, окружењу и свету; - афирмише здраве стилове живота кроз уметничке активности; - документује своје активности у изабраном медију;	КОНТЕКСТ Уметничко дело у контексту; Уметност, идеје и идеологије; Site specific пројекти; Ангажована уметност; Примењене уметности; Звук и слика у контексту; Музика и игра у различитим деловима света; Музика и игра у различитим деловима Србије; Музика и покрет; Плес и визуелна уметност; Реч и слика (Илуминирани манускрипт, Од средњовековног манускрипта до дневне штампе); Књижевници који су сами илустровали своја дела; Уређење животног простора у савременом свету; Дизајн пермакултуре и самоодржива насеља; Пејзажна архитектура; Релациона уметност; Партиципативна уметност…
		ТЕЛО Стереотипи лепоте тела; Од античког тела до тела у средњовековној уметности; Тело у Западној уметности: од ренесансе до Боди арта; Тело идеје, идеје тела: Тело и идеологија; Тело извођача: тело које плеше, глуми, пева; Глума или перформанс?
		ИНТЕРМЕДИЈА Савремене уметничке праксе; Нови медији; Савремене уметничке манифестације у свету и код нас; Уметнички/музички фестивали у свету и код нас; Мултимедијалне представе; Виртуелни музеј; Сајмови науке и уметности; Спој различитих уметничких пракси.

УПУТСТВО ЗА МЕТОДИЧКО-ДИДАКТИЧКО ОСТВАРИВАЊЕ ПРОГРАМА

Изборни програм Уметност и дизајн интегрише више уметничких дисциплина у нову целину. Планом је предвиђено да га ученици могу бирати током целог гимназијског школовања. Ослонац за остваривање програма представља опште упутство које се односи на све изборне програме и упутство које изражава специфичности програма Уметност и дизајн за други разред гимназије.

Програм омогућава ученицима: да се упознају са различитим појавама у савременој уметности и да својим деловањем допринесу уметничким и културним дешавањима у локалној средини; да открију како се прожимају различите врсте уметности, да развијају опажање и уметничке вештине; да уче како да користе различите податке као подстицај за стваралачки рад; да ефикасно сарађују и комуницирају; да размишљају, размењују мишљења и формирају вредносне судове са циљем поштовања и заштите људских права, да предузимају друштвено одговорне акције у циљу проналажења решења која су примењива и одржива, као и да остваре потребу да се изражавају у одабраним уметничким дисциплинама и медијима. Програм пружа велику могућност прилагођавања интересовањима и способностима ученика кроз различите садржаје. Теме су подстицај за планирање истраживачких и пројектних активности које омогућавају достизање исхода и развијање међупредметних компетенција. Сваки исход је могуће остварити кроз различите методе и технике рада.

У интегративном интердисциплинарном приступу, активности се планирају из перспективе ученика јер овакав приступ најбоље одговара учењу у стварном животу које интегрише и повезује садржаје различитих подручја. Овакав приступ подразумева активног ученика чији је фокус усмерен на решавање проблема, постављање питања и на активно тражења одговора. Остваривање оваквих програма доприноси развоју оригиналности, флексибилности, осетљивости и флуентности код ученика.

Остваривање програма почиње представљањем програма и тема и идентификовањем ученичких интересовања. Након избора теме/тема на којима ће ученици радити, односно њеној/њиховој операционализацији, бира се начин рада. Уводни часови су прилика да се сагледају знања, ставови, вредности и вештине које поседују ученици у вези са темом којом ће се бавити, и начином рада на теми.

Активности и методе које су погодне за реализацију овог програма су: креативне радионице, рад на пројекту, покретање акција, реаговање на одређене теме, дискусије, дебате, играње улога, анализа информација, истраживање и анализа добијених резултата, прављење досијеа, вртлог идеја, студије случаја, промоције, организовање кампања и сл. При примени сложенијих активности (на пример, приликом сарадње са локалним/ уметничким/културним институцијама) прати се и вреднује ток организације, међусобна сарадња ученика, поштовање процедура, уочавање тешкоћа, идентификација више различитих решења за уочени проблем, идентификација могућих помагача, овладавање вештином евалуације и вештином презентације постигнутог, размена искуства између група. Свака активност доприноси остварењу задатака.

У складу са специфичностима програма и просторно-техничким капацитетима препоручене теме се могу реализовати кроз различите медије: слику (скице, цртежи, слике, плакати, књига уметника, мурали), фотографију (врсте кадрова, жанрови), акцију (перформанс, хепенинг, флеш моб, глума, игра, плес), музику (инструментална, вокална, вокално-инструментална и сценска), позориште (текст, глума, покрет, кореографија, сценографија), кратки филм (играни или анимирани (анимација цртана, глинена, луткарска или компјутерска), дизајн (графички, индустријски, модни дизајн, веб дизајн, костимографија, сценографија), амбијент (уређење ентеријера, архитектонско пројектовање), лични досије ученика и сл.

Програм се остварује кроз активности које ученици реализују у школи и ван ње. Препоручује се контакт са музејима и кустосима у локалној средини као ван ње путем интернета, затим са мрежом Републичког завода за заштиту споменика културе, археолошким локалитетима, координаторима различитих уметничких манифестација, који ученицима могу да помогну у остваривању њихових задатака/налога. На часовима се ученици договарају, планирају, размењују искуства о активностима које су спровели ван школе, помажу једни другима или обављају активности које су изводљиве у датим условима.

У процесу организације унутар групе, наставник усмерава ученичке активности, подстиче и мотивише, пружа информације, помаже ученицима да организују активности, креира атмосферу у којој се ученичке активности реализују. Наставник је главни креатор климе на часу и треба да буде свестан да се и на тај начин доприноси остварењу циља предмета. Активности на часу треба да се одвијају у атмосфери поверења, поштовања различитости, међусобног уважавања, конструктивне комуникације и демократске процедуре.

Како реализација програма треба да се одвија у складу са принципима активне, радионичарске и истраживачке наставе са сталним рефлексијама на одговарајуће појаве из друштва, посебан захтев за наставнике представља потреба за припремом стално нових, актуелних материјала који најбоље одговарају садржају, циљевима и задацима предмета. Они се могу наћи у различитим изворима информација, с тим да треба оспособити и охрабривати ученике да и сами проналазе материјале који су погодни за обраду на часовима.

Теме наведене у програму изборног програма Уметност и дизајн треба схватити најшире могуће, јер су осмишљене као мотивација и подршка идејама и практичном искуству како наставника тако и ученика. Сваку тему је могуће сагледати из перспективе што већег броја уметничких приступа.

ПРЕДЛОЗИ ЗА РЕАЛИЗАЦИЈУ ПРОГРАМА

Тема: КОНТЕКСТ

Тема се односи на било које уодношавање, те се може односити како на уклапање садржаја постера који ученици реализују у формату папира или паноа, преко историјског контекста настанка, излагања, извођења, продукције, рецепције дела (ликовног, музичког, драмског), као и у сагледавању својих позиција и могућности: шта се у датим условима жели и може реализовати, зашто, како, у ком медијуму, где...

Примери за подстицај:

1. Рад Радоша Антонијевића Шатор Дечани би био добра илустрација за то да се једно дело може сагледати и кроз све три теме програма: као дело које настаје у контексту српске уметности 21. века, а реферише на српску средњовековну архитектуру, која је и данас конститутивна за наш национални идентитет, али и у контексту рецентних и актуелних збивања: сукоба на Косову, светске избегличке кризе... Дело је упит шта данас радимо и шта можемо радити са културним наслеђем, на који начин је оно преносиво или непреносиво, шта са њим радимо у условима кризе, да ли је и ово предлог привремене архитектуре, преко кога се може причати и о проблему избеглиштва, бескућништва, становању, нехигијенским насељима... О делу Шатор Дечани се може причати и са аспекта тела које се у њега смешта (да ли је пријатно телу тако смештеном у националну историју, или му је зими хладно, лети вруће, да ли шавови купола прокишњавају...), о питању материјала и израде (ко је сашио овај шатор, да ли је то уметност...), те о питању употребљивости, тој основној одредници уметности или дизајна - на који начин уметност постаје употребљива (те се може причати о дизајну) или се може говорити о уметности ради уметности... Када је реч о одредницама функционалног и нефункционалног у традиционалном разликовању уметности и дизајна, о њиховим везама се може говорити на примеру Мондријанових слика из серије Композиција са црвеним, жутим и плавим и Ритвалдове црвене и плаве фотеље из 1918. године (да ли је ова уметност учињена употребљивом удобна?) или куће Шредер из 1924, али и могућношћу уметности да инсистира на крајњој неупотребљивости (Екерова Столица са ексерима, 1963, Крзнена шољица за чај Мерет Опенхајм, 1936)... Може се тим поводом причати и о релационој и партиципативној уметности. Галерија Трамвај у Глазгову је 2016. у сарадњи са Шкотским центром за избеглице организовала уметнички пројекат под називом Седи за мој сто (Share my table), где је служена храна из свих крајева света а новопридошле избеглице и локално становништво имале су прилику да се сретну и разговарају. Документација овог пројекта, низ фотографија Имана Тажика (Iman Tajik) осим што подсећа на акције релационог уметнока Рикрита Тираванија, формално се надовезује и на иконографску шему Тајне вечере... Овде се ради о фотографијама наизглед обичних догађаја, који ученицима не морају бити уметност. Тим поводом се може говорити о новим уметничким праксама и медијима, о новомедијским радовима као таквим али и на позивање на позната дела са новим могућностима које нови медији нуде (на пример, римејк Леонардове Последње вечере мађарског уметника Бенче Хајдуа (Bence Hajdu). Следећи излагачки живот рада Шатора Дечани може се говорити о савременим уметничким манифестацијама у свету и код нас на којима је био изложен, о колекцији у којој се сада налази као и о природи тих манифестација (која су друга дела изложена симултано, која је била тема изложбе итд.) или институција (када је рад откупљен и како, која је идеја откупа, итд.).

Могуће активности и резултати рада ученика:

- макете постојећих здања у окружењу (укључујући школу) у различитим материјалима (од праве „архитектонске" макете, до игровног римејка у неком другом, нетипичном материјалу, са неком другом наменом и функцијом (или, напротив, без функције...);

- линија употребних производа: намештаја, посуђа, одеће, увијача за свеске, персонализована мапа за цртеже... дизајнираних на основу избраног дела из светске или наше уметничке баштине, а које би имало функцију мотивације, подстицаја за стваралачки рад;
- избор музике који би одговарао слици, или напротив слике која би одговарала музици, мини клипови анимираних слика са звуком...;
- виртуелни музеј/конзерваторијум са делима по избору сваког ученика или по избору групе;
- мапирање манифестација у којима је неки савремени рад приказан/изведен, концепта манифестације (која су друга дела била изложена, која је била тема изложбе итд.), креирање плаката;
- анкета о привременој и/или слам архитектури у свом крају, репортажа, дизајн привремених заклона (склоништа могу бити и за животиње луталице)...;
- документација о реализацији акција које доприносе животу заједнице и проширују схватање уметности као догађаја, хепенинга, размене, учествовања...
Корисна адреса: http://www.supervizuelna.com/mapa-rados-antonijevic/
2. Информација и уметност постали су у великој мери део наше социјалне реалности. Виртуелни простори интернет форума, друштвених мрежа, онлајн образовања итд., доносе контексте у којима примамо информације, представљамо се и доживљавамо свет посредством дигиталног кода. Пример пројекта који може да буде инспиративан ученицима за реализацију сопствених идеја је пројекат МАП Арама Бартхола. Уметник истражује односе физичке и виртуелне географије претварајући естетику и елементе дизајна програма Google Map у велике физичке објекте широм света. Он поставља дрвене конструкције у облику обележивача локација Google Maps-а у реални, физички, простор који Google одређује као центар града. Како то никада не буде заправо центар града, на овај начин уметник преиспитује веродостојност дигиталних података на интернету на које се ослањамо сваког дана.
Могуће активности и резултати рада ученика:
- истраживање и фотографисање споменика културе у месту у ком ученици живе (прегледање књига, дневне и периодичне штампе, докумената и других извора о наслеђу краја), вођење дневника рада (бележење сусрета, доживљаја, импресија...);
- обележавање споменика културе и локације на којима се налазе на интерактивној карти Google Maps (креирање иконица које би посетиоци ове мрежне странице могли да активирају кликом и да затим прочитају информације о споменику културе);
- мапирање локацијских тачака у граду, анализа стања, креирање уметничких пројаката као рефлексије на затечено стање, бележење на социјалним мрежама са геолокацијском опцијом, пласирање резултата и позива на реакцију са циљем промене затеченог стања...;
- мапирање градских звукова, бележење појединачних звукова, креирање музичке композиције комбинацијом градских звукова;
- објављивање прикупљеног материјала у форми електронске књиге, новина, филма, мултимедије...;
- ђачке новине, које могу бити и штампане и електронске, у којима су анализирани догађаји из локалне заједнице или су забележени сви пројекти из школе са различитих предмета;
- анализа развоја књига од илуминираних рукописа, преко штампе, до е-издања, анализа од житија светих на иконама, преко стрипа, до инстаграм фрејмова и покушаја креирања визуелног наратива; преиспитивање будућности књиге и прављење неког прототипа будуће књиге (користећи се вишемедијским садржајима);
- анимирање локалне заједнице штампаним садржајима са одређеном поруком које ће решавати одређене друштвене проблеме (нпр. ако место нема биоскоп, покретање биоскопа, од малих провокативних порука /плакати, памфлети, разгледнице с поруком.../ до активирања чланова друштва у колективном пројекту (нпр. простор за довршавање реченица на памфлетима или дописивање вести у делимично штампаним новинама...);
- трансформација класика (познати плакати или памфлети) у којима се променом одређених делова мења контекст, а у корист конкретног савременог проблема;
- креирање нове уличне сигнализације које помажу у решавању проблема локалне заједнице, постављање локалних пунктова са готовим белим знаковима које позивају локалну заједницу да мапирају проблеме у граду исцртавањем сопствене сигнализације...
Корисна адреса: https://arambartholl.com/map/

Тема: ТЕЛО

Тема омогућује широк спектар интерпретација, од дословног рада на представи тела, преко слике тела и перформативног тела извођача, до идеја које та тела стварају, које та тела остварују, односно један концептуалан прилаз телу и делу (тело као дело, „корпус" или „опус" аутора).
Примери за подстицај:
У свом кратком видео раду Ритам, реализованом са групом колега 2001, уметник Владимир Николић, тада још увек студент на Факултету ликовних уметности, упечатљиво дочарава како његова генерација, једна од последњих рођених у време Титове Југославије, реагује на нову идеолошку матрицу, усвајајући основни гест поновно актуализована вере, кроз генерацији близак ритам техно бита. Ова кратка форма је добар пример рада као става (statement) којим ученици могу коментарисати, освестити али и присвојити друштвени контекст који живе, али и као везе ритма, покрета идеје и слике... У том смислу се може погледати и документарни филм Марте Попиводе из 2013. под називом Југославија, како је идеологија покретала наше колективно тело.
Ученици могу да реализују своје тонске или видео записе као израз неке своје идеје, или реакције на друштвену стварност која их обележава, да даље истражују продукцију са сличним темама, да мапирају фестивала на којима су ови радови били, да организују филмски фестивал у својој школи на тему коју сматрају блиском својој генерацији итд.
Корисна адреса: http://www.vladimir-nikolic.com/foto/rhythmstill.jpg

Тема: ИНТЕРМЕДИЈА

Тема се односи на повезивање више медија у реализацији једног пројекта. Уметничка инсталација је пример интермедијског рада, будући да она сама није уметнички медиј већ однос различитих уметничких медија. Визуелна песма повезује медиј сликарства и књижевности. Перформанс повезује различите медије позоришта, музичке уметности, ликовних уметности и књижевности. Интермедија укључује и традиционалне и савремене, нове, технике реализације.
Примери за подстицај:
Србија је земља коју обележавају бројни позоришни, филмски и музички фестивали, као и локални фестивали и традиционалне манифестације, који окупљају познате личности и младе из целог света. Предлог је да се ученици у другом разреду прво упознају са филмским фестивалима, а затим и фестивалима који обједињују више категорија. Међу најзначајним фестивалима у Србији су: ФЕСТ, СОФЕСТ, Седам величанствених, Фестивал ауторског филма, Фестивал европског филма на Палићу, Нишки фестивал, Синема сити, међународни филмски и музички фестивал Кустендорф..., а у Европи: Кански фестивал, Венецијански фестивал (Mostra Internazionale d'Arte Cinematografica), Берлинале, Пулски фестивал...
На уводним часовима је потребно упознати ученике са значајем фестивала у нашој земљи, Европи и у свету, основним појмовима филмске уметности (кадар, монтажа, режија, звук, сценографија...) и заједно са ученицима анализирати мање исечке филмова. На пример, Путовање на Месец, Оклопњача Потемкин, Метрополис, Велики диктатор, Грађанин Кејн, 12 гневних људи, Четири собе, Матрикс, Господар прстенова... Ученици, према својим интересовањима, могу да истражују филмске жанрове, фестивале у земљи и свету, историју филмског плаката ФЕСТ-а, да истраже колики је број страних гостију и које познате личности су посећивале фестивале у нашој земљи, које значајне награде се добијају на познатим фестивалима...
Препоручује се да се група ученика повеже са локалним Секретаријатом/одељењем за културу, представницима општине у којој живе, затим библиотеком и архивом и започну истраживање локалних домова културе или биоскопа који су престали са радом и открију разлоге урушавања институција филмске уметности. Посебно треба указити на примере грађанских иницијатива који су покренули процесе обнове биоскопа и значаја филма у локалној средини (поменути Покрет за окупацију биоскопа, који је запоседањем биоскопа Звезда указао на пропусте у приватизацији биоскопа, и успео да покрене серију филмских пројекција у том запуштеном објекту који је иначе заведен као Културно добро Београда-фото атеље Милана Јовановића, као и манифестацију Filmstreet која се већ осам година организује у летњим месецима на улицама Београда где се бесплатно приказују филмски класици). Ученици могу да сниме филм о историји биоскопа/Дома културе у својој средини (ученици договором бирају чиме ће се бавити у продукцији филма: редитељ, монтажер, глумци, сцеариста, тонац, камерман...). Овај филм може да буде јавно приказан у сали Општине или школе, уз медијско оглашавање којим би се локално одељење за културу мотивисало да покрене програме филмских пројекција за младе.

Корисна адреса: http://www.fcs.rs/

ПРИМЕЊЕНЕ НАУКЕ

Циљ учења изборног програма Примењене науке је да допринесе развоју научне и технолошке компетенције ученика, тј. развоју научног погледа на свет, система вредности и способности потребних за одговорну улогу у друштву и даљи лични и професионални развој.
По завршетку програма ученик ће бити у стању да:
1. демонстрира разумевање појмова фундаментална и примењена наука;
2. процењује значај и утицај научних достигнућа на свакодневни живот;
3. демонстрира разумевање значаја примене зелених принципа у оквиру нових научних и технолошких достигнућа;
4. истражује, анализира и критички процењује резултате истраживања;
5. прикупља, анализира и обрађује резултате мерења;
6. осмишљава и предузима истраживање у решавању проблема, одговорно се односећи према свом животу, животу других и животној средини;
7. искаже и образложи позитиван став према стицању научних знања и примени научне методологије.

Разред	Други
Недељни фонд часова	1 час
Годишњи фонд часова	37 часова

ОПШТЕ МЕЂУПРЕДМЕТНЕ КОМПЕТЕНЦИЈЕ	ИСХОДИ По завршетку разреда ученик ће бити у стању да	ТЕМЕ и кључни појмови садржаја програма
Компетенција за целоживотно учење Комуникација Рад са подацима и информацијама Дигитална компетенција Решавање проблема Сарадња Одговорно учешће у демократском друштву Одговоран однос према здрављу Одговоран однос према околини Естетичка компетенција Предузимљивост и оријентација ка предузетништву	- образложи избор теме/идеје пројекта/истраживања, циљ и план рада; - формулише истраживачко питање и задатак; - прикупи, одабере и обради информације релевантне за истраживање, користећи ИКТ; - тумачи резултате научних истраживања са различитих аспеката; - прикаже резултате истраживања; - сарађује у тиму, поштујући разлике у мишљењу и интересима, дајући лични допринос постизању договора и афирмишући толеранцију и равноправност у дијалогу; - критички процени сопствени рад и рад сарадника у групи; - дизајнира и реализује пројекат одговорно се односећи према себи, сарадницима, животној средини и културном наслеђу; - процени значај нових научних и технолошких достигнућа и утицај науке на свакодневни живот.	ТОПЛОТНА ИЗОЛАЦИЈА Преношење и провођење топлоте и влаге. Топлотна изолација стамбених објеката, врсте материјала и начин примене. Технологија вештачке регулације температуре и влажности. Утицај гасног састава атмосфере на животне услове. Температуре које су неопходне за одржавање живота. Последице излагања екстремним температурама. Одећа за Марс. ПОЛИФАЗНИ СИСТЕМИ Суспензије, емулзије, пене, аеросоли. Међумолекулске силе, површински напон течности и биолошки значај. Мехур од сапунице (хемијски и биолошки аспект). Употреба суспензија, емулзија, пена или аеросола у индустрији и свакодневном животу. КАКО АВИОН ЛЕТИ? Шта утиче на лет авиона? Да ли је примена Бернулијеве једначине потпуно објашњење? Како лети змај, хеликоптер, дрон, параглајдер, одело са крилима? Материјали за израду летелица. Различити модели летелица од папира. Реактивно кретање живих бића.
		ТЕХНОЛОГИЈЕ И ПАТЕНТИ „ПОЗАЈМЉЕНИ" ОД ЖИВИХ БИЋА Чичак-трака, ноге гекона - материјали високе адхезије, хидрофобност (лотосов цвет), вештачка фотосинтеза, влакна од паукове свиле, принцип контрапротока, антибиотици. ИСХРАНА И КВАЛИТЕТ ХРАНЕ Намирнице у исхрани. Декларација прехрамбених производа. Установе које прате квалитет хране. Одређивање енергетске вредности намирница и планирање исхране. Метаболички значај намирница. ВОДА Физичко-хемијска својства воде и њихов значај за организме и животну средину. Утицај влаге на одвијање производних процеса, здравственог стање човека, сировине и готове производе, машине, електронску опрему и уметничка дела. Биотехнологија у третману отпадних вода и индустријског отпада. Сорпциона својства полимера.

УПУТСТВО ЗА ДИДАКТИЧКО-МЕТОДИЧКО ОСТВАРИВАЊЕ ПРОГРАМА

Изборни програм Примењене науке је програм у четворогодишњем трајању, кроз који ученици мултидисциплинарно (физика, хемија, биологија, географија, математика...), истраживачким радом, изучавају природне појаве, процесе, научне идеје, технолошка решења и оспособљавају се како да своје идеје остваре кроз различите пројекте, односно развијају научне и технолошке компетенције.
У програму за други разред предложено је шест тема: Топлотна изолација, Полифазни системи, Како авион лети? Технологије и патенти „позајмљени" од живих бића, Исхрана и квалитет хране и Вода. Реализацију програма би требало започети представљањем тема, што се ефектно може урадити тако да се ученицима понуде одабрани чланци, снимци који обрађују занимљиву појаву, производ, креацију и слично,

као подстицај за разговор и одабир тема за рад (нпр. адитиви у намирницама, проклијало семе на Месецу, сонда „Инсајт" на Марсу, „интелигентне" зграде, „паметна" одећа и слично). Након тога би требало да се ученици изјасне о темама којима би се бавили, а наставник да упозна (подсети) ученике са кључним елементима научног истраживања и вештинама које могу да развију оваквим начином рада. Сви заједно би требало да договоре правила понашања током групног рада.

Од предложених тема, ученици са наставником бирају теме у складу са својим образовним потребама, а наставник води рачуна о фонду часова који су потребни за реализацију изабраних тема. Ученицима се могу понудити и теме из програма за први разред.

I. ПЛАНИРАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

У зависности од предзнања и искуства ученика иста тема у различитим групама може бити реализована на различите начине. Наставник је модератор активности, припрема почетни материјал и води рачуна о исходима који су кумулативни и достижу се постепено кроз већи број различитих активности. Избору материјала треба посветити велику пажњу имајући у виду узраст ученика, њихова интересовања и специфичност теме. Материјал треба да мотивише ученике да истражују, улазе у дискусију, образлажу своје ставове. Наставник је пратилац ученичких активности и, уколико је потребно, давалац додатних подстицаја, али не и готових решења. Потребно је подстицати радозналост, аргументовање, креативност, рефлексивност, истрајност, одговорност, аутономно мишљење, сарадњу, једнакост међу половима.

Број часова по темама, број и редослед тема нису унапред дефинисани. За овај изборни програм дефинисани су исходи програма и исходи програма за крај разреда. Исходи програма би требало да буду достигнути до краја реализације програма у целини (за четири године трајања). Разредни исходи требало би да буду достигнути до краја разреда. За сваку тему и наставне јединице у којима се она обрађује, потребно је формулисати исходе који су рефлексија исхода за крај разреда и индикатора међупредметних компетенција, а садрже специфичности везане за конкретну тему/проблем.

II. ОСТВАРИВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

У реализацији програма требало би максимално користити ИКТ решења (платформе за групни рад нпр. Pbworks, платформа Moodle, сарадња у „облаку" као Гугл, Офис 365..., за јавне презентације користити веб решења нпр. креирање сајтова, блогова - Weebly, Wordpress...). Препоручује се коришћење материјала и ресурса са сајта Центра за промоцију науке (www.cpn.rs/), www.rukautestu.vin.bg.ac.rs/, Научних клубова при Регионалним центрима као и других домаћих и међународних сајтова и портала (нпр. www.scientix.eu, www.go-lab-project.eu, www.scienceinschool.org, www.science-on-stage.eu и други). Препоручује се учешће на домаћим и међународним пројектима и конкурсима чије су теме у складу са циљем овог програма (World Space Week, Chem generation, www.firstlegoleague.org итд.). Применом ИКТ решења могу се превазићи и евентуална материјална, просторна и друга ограничења при реализацији садржаја, тако што се могу користити нпр. рачунарске симулације (https://phet.colorado.edu/sr/ и слично) и апликације за андроид уређаје.

Током рада на одабраној теми неопходно је водити рачуна да се све фазе пројектне наставе (планирање, реализација, презентација, евалуација) остваре као једнаковредне и да се вредновање рада ученика примени током целог процеса рада на теми. Корисни извори:

Биологија: www.nuffieldfoundation.org/practical-biology;

Физика: www.sciencefaircentral.com, www.stemalliance.eu, www.stem.org.uk, www.sciencebuddies.org/science-fair-projects/science-projects, www.practicalphysics.org;

Хемија:www.rsc.org/learn-chemistry.

ПРЕДЛОЗИ АКТИВНОСТИ И ТЕХНИКА ЗА РЕАЛИЗАЦИЈУ ПО ТЕМАМА

Тема: ТОПЛОТНА ИЗОЛАЦИЈА

(препоручени број часова 9-12)

У реализацији теме потребно је ослонити се на познавање основних појмова о преношењу и провођењу топлоте и влаге, топлотној изолацији стамбених објеката, врсти материјала и начину примене, технологији вештачке регулације температуре и влажности, утицају гасног састава атмосфере на животне услове, температури која је неопходна за одржавање живота, последицама излагања екстремним температурама, одећи за специјалне намене (за Марс).

Ученици у групама сами бирају којим ће се проблемом бавити. Наставник помаже око прикупљања информација и дизајнирања пројекта, као и током реализације, презентовања и евалуације рада. Ученици прикупљају податке у истраживачком поступку, проучавају материјале и начине употребе термоизолационих материјала у различитим сиутуацијама у грађевинарству, индустрији, технологији, природи и свакодневном животу. Формулишу истраживачко питање и задатак, осмишљавају и реализују експеримент. Обрађују резултате истраживања и презентују закључке. Критички износе запажања о свом раду и раду групе и процењују властити напредак.

Ученици од различитих материјала или комбинације материјала (кућни отпад: пуцкетава фолија, папир, тканине од природних и синтетичких влакана, алуминијумске фолије, итд.), могу направити термос који ће одржавати температуру хладне или топле воде. Материјале треба излагати различитој релативној влажности средине и пратити промене до којих долази. Мерења треба понављати и одредити апсолутну и релативну грешку мерења.

Група ученика може пратити начине и врсте топлотне изолације стамбених објеката (кућа и зграда) и поредити са стањем у Србији (или у локалној средини). Проучавајући литературу, уз помоћ наставника ученици овладавају кључним појмовима и концептима. Упознају се са главним својствима различитих грађевинских и материјала за топлотну изолацију (топлотна проводљивост, паропропусност, топлотна инерција), као и њиховим значајем у постизању енергетски ефикасне и здравствено погодне зграде. Пожељно је да разумеју и појмове топлотни мост, тачка кондензације. Обавезно указати на опасности од развоја црних плесни и штетних (патогених) микроорганизама на зидовима, у системима за вентилацију и сл. Ученици могу да испланирају и спроведу истраживање које се односи на врсте и дебљину изолације у домовима (својим и у свом суседству, месту). Параметре које прате и податке које прикупљају, као и начине њихове обраде и анализе треба да одаберу сами, уз смернице и корекцију наставника. Примера ради, параметри који се могу пратити су: врста зида (материјал), врста и дебљина изолације у зидовима, крову, таваници, поду, врста грејања и енергента, квадратура/запремина простора која се греје, просечна температура у просторијама, влажност у просторијама, има ли топлотних („хладних") мостова и појаве црних плесни, потрошња енергента за сезону, укупни трошкови грејања. Кључ доброг пројекта је у добром планирању, те стога треба посветити посебну пажњу тој фази. Ученици треба да сагледају које су кључне независне (изолација, врста енергента, паропропусност зида...) и зависне променљиве (потрошња енергента, оптимална температура и влажност у просторијама, појава штетних плесни...). После систематског прикупљања, обраде, анализе и закључака, фокус ученика треба да буде на презентовању резултата и закључака који би допринели подизању одговорности у вези са овом темом (међу својим вршњацима, али и одраслима). Такође, важна је и евалуација целог процеса и анализа „шта смо научили и шта бисмо следећи пут боље урадили". При планирању и другим фазама рада, ученике треба охрабрити да користе технику брејнсторминга, да шематизују свој план (табела плана акције - шта, како, ко, кад...). Указати им на важност прикупљања довољно широког спектра података, како би избегли проблем да при анализи схвате да им нека врста информације недостаје.

Додатне информације и идеје у вези са овом темом се могу добити на:

http://stanovanje.gov.rs/doc/energetska-efikasnost

http://stanovanje.gov.rs/doc/energetska-efikasnost/Nacionalna%20tipologija%20stambenih%20zgrada%20sa%20energetskim%20karakteristikama/Nacionalna%20tipologija%20stambenih%20zgrada%20Srbije.pdf

http://www.grf.bg.ac.rs/p/learning/termoizolacioni_materijali_1387814173320.pdf

http://www.ingkomora.org.rs/strucniispiti/download/ee/TP6-1_Gradjevinski_materijali_i_sklopovi.pdf

https://nadgradnja.wordpress.com/2017/05/24/termoizolacioni-materijali-prirodnog-porekla/

https://www.jpl.nasa.gov/edu/teach/activity/mars-thermos/

http://www.all-science-fair-projects.com/science_fair_projects/7/70/b995d656ed29d8c2dcad5c778488153d.html#Exp.%20Design

Тема: ПОЛИФАЗНИ СИСТЕМИ

(препоручени број часова 9-12)

Избором важних и интересантних примера ученике треба упознати са врстама полифазних система и указати на њихов значај у индустрији, технологији и свакодневном животу. Наставник треба да подстакне индивудално истраживање ученика, координира избор тема за рад и помаже у свим фазама рада. Ученици проучавају материјале о полифазним системима и употреби суспензија, емулзија, пена, аеросола у индустрији и свакодневном животу, прикупљају податке, презентују и објашњавају различите примере употребе полифазних система. Бирају и

образлажу избор теме истраживања. Формулишу истраживачко питање и задатак, осмишљавају и реализују експеримент. Обрађују резултате истраживања и презентују закључке. Критички износе запажања о свом раду и раду групе и процењују властити напредак.
Додатне информације се могу добити на:
http://pharmacy.frigoplus.co.rs/wp-content/uploads/2014/04/suspenzije-i-emulzije-april-2014.pdf
КАКО АВИОН ЛЕТИ? (препоручени број часова 9)
Током првих часова наставник помаже ученицима да истраже да ли је и колико је исправно објашњавати лет авиона само помоћу Бернулијеве једначине. Потом ученици бирају да теоретски истраже лет других летећих објеката (змај, хеликоптер, дрон, параглајдер, одело са крилима) или птица, као и практичну реализацију модела летелица. Наставник усмерава рад ученика и помаже у формулисању истраживачких питања. Ученици проучавају принципе инжењерског дизајна код различитих врста летелица; реализују модел изабране летелице. Решавају проблеме у практичном раду; критички износе запажања о свом и о раду групе; процењују властити напредак.
Додатне информације се могу добити на:
University of Cambridge https://www.cam.ac.uk/research/news/how-wings-really-work
Тема:ТЕХНОЛОГИЈЕ И ПАТЕНТИ „ПОЗАЈМЉЕНИ" ОД ЖИВИХ БИЋА (препоручени број часова 9-12)
Ученици се упознају са разноврсним примерима инжењерских решења и технологија инспирисаних живим бићима (описи примера могу да се нађу на интернету, нпр. „technologies inspired by living things").
Проналазе сличност неког проблема у својој околини, или проблема за који знају из досадашњег искуства, са изазовима са којима се сусрећу жива бића. Наредна фаза је планирање истраживања и развоја технологије/производа који би био заснован на тој вези. У овој теми је најпогодније применити технику студије случаја (речи за претрагу: case study teaching methods). Од ученика се не очекује да стварно развију нови производ или технологију, већ да у ситуацији симулације таквог пројекта, почну да размишљају на инжењерски начин (решавање проблема, размишљање по аналогији, примена теоријских знања из природних наука...). Ученике такође треба охрабрити и да унапред предвиде који проблеми могу да се јаве на њиховом пројекту развоја нове технологије (адекватни материјали, изводљивост производње, проблеми у експлоатацији, проблеми који проистичу од „људског фактора" тј. неадекватне употребе итд.), као и да осмисле превенцију или решење тих потенцијалних проблема.
ИСХРАНА И КВАЛИТЕТ ХРАНЕ (препоручени број часова 8)
Анкетом у свом окружењу ученици прикупљају информације о заступљености појединих намирница у исхрани. Овде је улога наставника врло битна, јер анкету треба добро осмислити с обзиром да се потрошачи руководе врло различитим критеријумима при одабиру намирница (здравственим, културолошким, верским и сл.). Прикупљају декларације са разноврсних прехрамбених производа како би добили информације о њиховом саставу и нутритивној вредности, које супстанце су заступљене и у којој количини; дискутују о резултатима које су добили; организују се у групе и анализирају улогу и порекло појединих састојака у одређеним производима. Овде треба посебно обратити пажњу да се разликују главни састојци хране (вода, масти, протеини, угљени хидрати, минерали) од састојака који су присутни у мањој количини али су од посебног значаја за здравље (микроелементи, витамини, антиоксиданси) као и од адитива (боје, емулгатори, конзерванси и др.). Следећи корак је представљање рузултата истраживања свих група, дискусија о потенцијално корисним/штетним ефектима супстанци из хране, и избор по једне супстанце која ће бити предмет даљег истраживања. На основу познавања састава ученици идентификују параметре квалитета различитих врста намирница и упоређују их са важећим законским прописима. У овој фази рада неопходна је сарадња са установама које прате квалитет хране, како би обрада података добијених од референтних лабораторија или института омогућила прављење извештаја на основу расположивих података, извештавање представника сваке групе о квалитету намирнице која је била испитивана, односно врсти супстанце чије присуство повољно/неповољно утиче на здравље људи, прављење заједничких листа пожељних/непожељних супстанци у намирницама, презентовање резултата истраживања у школи, локалној заједници и пријављивање на конкурс за новчана средства који финансира локална заједница у циљу даљег истраживања и реализације пројекта Здрава храна.
Додатне информације у вези са овом темом могу се добити на:
https://www.education.com/science-fair/article/food-caloric-value/
https://www.sciencebuddies.org/science-fair-projects/project-ideas/
Тема: ВОДА (препоручени број часова 9-12)
Тема се може започети ослањањем на знања о флуидима, међумолекулским силама, фазним прелазима, физичко-хемијским својствима воде и њиховом значају за организме и животну средину. Може се наставити са утицајем влаге на одвијање производних процеса, здравствено стање човека, утицајем на сировине и различите врсте готових производа, машине, електронску опрему и уметничка дела, употребом биотехнологије у третману отпадних вода и индустријског отпада и сорпционим својствима полимера.
Сорпциона својства материјала ученици могу испитати потапањем материјала различитог сировинског састава (природни и синтетички полимери) у воду и мерити промену масе материјала пре и након потапања. Може се снимити камером пад (из пипете која се налази изнад материјала) и упијање капљице на материјале различитог сировинског састава и на основу снимка анализирати динамику упијања. На сталак изнад чаше са течношћу закачити материјале различитог сировинског састава тако да материјал буде мало потопљен у течност и камером снимити капиларно упијање, а затим на основу снимка анализирати динамику квашења. Мерења треба понављати и одредити апсолутну и релативну грешку мерења.
Када се говори о пречишћавању вода, ученике треба упознати са типовима загађујућих супстанци које оптерећују комуналне отпадне воде, са највише коришћеним поступцима за њихово уклањање, као и кључним технолошким проблемима при уклањању. Од загађујућих супстанци треба истаћи: органске супстанце и БПК (биолошка потрошња кисеоника), азотна једињења (амонијак), фосфате из детерџената, остала штетна једињења из средстава за личну и кућну хигијену. Ученици могу да планирају и ураде истраживање о стању у области третмана отпадне воде у локалној средини. У складу с могућностима, заједно с наставником може се осмислити и експериментална провера ефеката различитих третмана на отпадну воду (филтрирање кроз песак без и са засађеним биљкама, испитивање ефекта биолошких активатора који се могу купити у малопродаји, прављање хидропоничног система и слично). Свакако треба организовати посету и обилазак постројења за третман отпадних вода, уз стручно објашњење фаза, проблема и резултата. Посета предузећу које се бави инсталацијом оваквих постројења је такође добра опција. Саветује се успостављање сарадње са локалном самоуправом и комуналним предузећем, како би ученици стекли увид у планове за решавање овог проблема у свом насељу, али и добили помоћ локалних експерата. Ученике треба охрабрити да кроз цео ток истраживања и пројекта повезују и примењују своја знања из физике, хемије и биологије. Додатна добробит од обраде ове теме свакако треба да буде подизање свести код ученика о важности решења овог проблема (јер се у Србији само 10% отпадних вода пречишћава), као и значаја сталних научно-технолошких иновација у том подухвату.
Додатне информације у вези са овом темом се могу добити на:
http://www.all-science-fair-projects.com/print_project_1388_147
Фонд за иновациону делатност-извор информисања
https://www.education.com/science-fair/article/moisture-wicking-fabrics/
http://www.all-science-fair-projects.com/print_project_1388_147
III. ПРАЋЕЊЕ И ВРЕДНОВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА
У настави оријентисаној ка достизању исхода прате се и вреднују процес наставе и учења, постигнућа ученика (продукти учења) и сопствени рад. Наставник треба континуирано да прати напредак ученика, који се огледа у начину на који ученици партиципирају, како прикупљају податке, како аргументују, евалуирају, документују итд.
Да би вредновање било објективно и у функцији учења, потребно је ускладити нивое исхода и начине оцењивања,

Ниво исхода	Одговарајући начин оцењивања
Памћење(навести, препознати, идентификовати...)	Објективни тестови са допуњавањем кратких одговора, задаци са означавањем, задаци вишеструког избора, спаривање појмова
Разумевање (навести пример, упоредити, објаснити, препричати...)	Дискусија на часу, мапе појмова, проблемски задаци, есеји
Примена (употребити, спровести, демонстрирати...)	Лабораторијске вежбе, проблемски задаци, симулације

Анализирање (систематизовати, приписати, разликовати...	Дебате, истраживачки радови, есеји, студије случаја, решавање проблема
Евалуирање (проценити, критиковати, проверити...)	Дневници рада ученика, студије случаја, критички прикази, проблемски задаци
Креирање (поставити хипотезу, конструисати, планирати...)	Експерименти, истраживачки пројекти

и оцењивање са његовом сврхом:

Сврха оцењивања	Могућа средства оцењивања
Оцењивање наученог (сумативно)	Тестови, писмене вежбе, извештаји, усмено испитивање, есеји
Оцењивање за учење (формативно)	Посматрање, контролне вежбе, дијагностички тестови, дневници рада ученика, самоевалуација, вршњачко оцењивање, практичне вежбе

За сумативно оцењивање разумевања и вештина научног истраживања ученици би требало да решавају задатке који садрже неке аспекте истраживачког рада, да садрже новине тако да ученици могу да примене стечена знања и вештине и да садрже захтеве за предвиђањем, планирањем, реализацијом неког истраживања и интерпретацијом задатих података. У вредновању наученог, поред усменог испитивања, најчешће се користе тестови знања. На интернету, коришћењем кључних речи outcome assessment (testing, forms, descriptiv/numerical), могу се наћи различити инструменти за оцењивање и праћење.
У формативном вредновању наставник би требало да промовише групни дијалог, да користи питања да би генерисао податке из ђачких идеја, али и да помогне развој ђачких идеја, даје ученицима повратне информације, а повратне информације добијене од ученика користи да прилагоди подучавање, охрабрује ученике да оцењују квалитет свог рада. Избор инструмента за формативно вредновање зависи од врсте активности која се вреднује. Када је у питању нпр. практичан рад (тимски рад, пројектна настава, теренска настава и слично), може се применити чек листа у којој су приказани нивои постигнућа ученика са показатељима испуњености, а наставник треба да означи показатељ који одговара понашању ученика.
У процесу оцењивања добро је користити портфолио (збирка докумената и евиденција о процесу и продуктима рада ученика, уз коментаре и препоруке) као извор података и показатеља о напредовању ученика. Предности коришћења потрфолија су вишеструке: омогућава континуирано и систематско праћење напредовања, подстиче развој ученика, представља увид у праћење различитих аспеката учења и развоја, представља подршку у оспособљавању ученика за самопроцену, пружа прецизнији и поузданији увид у различите области постигнућа (јаке и слабе стране) ученика.
Приликом сваког вредновања постигнућа потребно је ученику дати повратну информацију која помаже да разуме грешке и побољша свој резултат и учење. Ако наставник са ученицима договори показатеље на основу којих сви могу да прате напредак у учењу, а који су у складу са Правилником о оцењивању ученика у средњем образовању и васпитању, ученици се уче да размишљају о квалитету свог рада и о томе шта треба да предузму да би свој рад унапредили. Оцењивање тако постаје инструмент за напредовање у учењу. На основу резултата праћења и вредновања, заједно са ученицима треба планирати процес учења и бирати погодне стратегије учења.
Важно је да наставник континуирано прати и вреднује, осим постигнућа ученика, процеса наставе и учења и себе и сопствени рад. Све што се покаже добрим и ефикасним треба и даље користити у наставној пракси, а све што се покаже као недовољно ефикасно требало би унапредити.

ОСТАЛИ ОБЛИЦИ ОБРАЗОВНО-ВАСПИТНОГ РАДА

ЈЕЗИК НАЦИОНАЛНЕ МАЊИНЕ СА ЕЛЕМЕНТИМА НАЦИОНАЛНЕ КУЛТУРЕ

BUNJEVAČKI JEZIK SA ELEMENTIMA NACIONALNE KULTURE

za DRUGI RAZRED SREDNJE ŠKOLE, 2 časa nedeljno

Cilj nastave Bunjevačkog jezika sa elementima nacionalne kulture
je dalje proširivanje i produbljivanje znanja o maternjem jeziku putem različitih stilskih i semantičkih vežbi, dalje bogaćenje rečnika, obogaćivanje svakodnevnog govora novim bunjevačkim rečima i konstrukcijama; unapređivanje jezičke i funkcionalne pismenosti; proširivanje znanja o bunjevačkoj i svetskoj književnosti, razvijanje ljubavi prema knjizi i čitanju, upoznavanje sa novim književnim žanrovima i književim epohama; proširivanje znanja o bunjevačkim običajima i; obrazovanje i vaspitanje učenika kao slobodne, kreativne i kulturne ličnosti; dalje negovanje multikulturalnosti i tolerancije.

ISHODI Po završetku razreda učenici će biti u stanju da:	OBLAST, TEMA	SADRŽAJI
- još više prošire znanja o bunjevačkom jeziku; - poštuju i neguju maternji jezik, tradiciju i kulturu svog,kao i drugih naroda i nacionalnih manjina; - unapređuju kulturu jezičkog izražavanja - ovladaju pojmovima sinonimija, homonimija, antonimija, polisemija - prošire znanja o tvorbi reči derivacija - utvrde pravila o rastavljanju reči na kraju reda - utvrde znanja o pisanju skraćenica - upoznaju prve bunjevačke rečnike, kalendare, udžbenike i učitelje, kao i prve škole	BUNJEVAČKI JEZIK	- šta je to - Jezička tolerancija - principi jezičke ravnopravnosti - izvođenje reči derivacijom - izvođenje imenica, glagola i prideva u bunjevačkom govoru (leksičke vežbe) - upoznajmo bunjevačke rečnike kroz istoriju - prve bunjevačke novine i narodne kalendare - prvi udžbenici pisani štokavskom ikavicom - prve bunjevačke škole i učitelji - homonimija, sinonimija, antonimija, polisemija - pravilno pisanje skraćenica
- upoznaju dela bunjevačke književne baštine i dela opšte književnosti, kao i njihove autore kroz epohe - upoznaju nove književne žanrove - neguju i razvijaju čitalačke kompetencije - ovladaju interpretacijom književnog dela - razvijaju estetski ukus	KNJIŽEVNOST	PROSVETITELJSTVO bunjevački priporoditelji (pojava, uticaji, karakteristike) IVAN ANTUNOVIĆ - život i delo, novela ,,Nesretna Marija”, - roman ,,Odmetnik” (odlomak) BOZA ŠARČEVIĆ - život i delo, ,,Bunjevačke izreke” - Rečnik 1870. g. (informativno) ROMANTIZAM romantizam u bunjevačkoj književnosti - odlike MIJO MANDIĆ - život i delo, istorijska novela ,,Žalosni svatovi, veseli pođani” ANTE EVETOVIĆ MIROLJUB - život i delo, novela ,,Siroti bogataši” REALIZAM realizam u bunjevačkoj književnosti - odlike IVAN VUJIĆ - život i delo, satira ,,Nos” NIKOLA KUJUNDŽIĆ - život i delo, pripovetka ,,Dobro dite”

		BARIŠA MATKOVIĆ - život i delo, zbirka pripovedaka ,,Iz doba influence" (po izboru) BLAŠKO RAJIĆ - život i delo, autobiografske pripovetke iz zbirke ,,Našim šorom" (po izboru) - istorijski ep ,,Slava" (24 pevanja) DOMAĆA LEKTIRA BLAŠKO RAJIĆ - istorijski ep ,,Slava"
- putem naučeih stihova, dramskih i proznih tekstova i dalje izvode govorne stilske vežbe, uočavajući akcenat i melodiju rečenice - nauče nove tehnike u pisanju proznih i poetskih radova(hronološko, retrospektivno pripovedanje, pripovedanje u 1. i 3. licu) - pišu pismene vežbe tokom godine izražavajući svoja osećanja, deskripciju, narativnost, unutrašnji monolog…	KULTURA IZRAŽAVANJA usmeno i pismeno izražavanje	Usmeno izražavanje - ekavski, ijekavski i ikavski govor - uočavanje razlika u akcentu i melodiji rečenice - poštujmo red reči u rečenici u bunjevačkom jeziku - govorne stilske vežbe, dramatizacije, rasprave - pričanje o osećanjima, doživljajima, putovanjima, ljudima, sećanjima - pripovedanje - statika i dinamika Pismeno izražavanje - pisanje pismenih vežbi tokom godine - po jedan školski čas - pisanje poboljšane ili druge verzije pismene vežbe uz stručnu pomoć - pisanje proznih i poetskih radova za prigodan konkurs ,,Bunjevačka lipa rič" - pisanje priloga za Bunevačke novine (vest, izveštaj, intervju), „Tandrčak", „Bocko"
- prošire znanja o narodnim običajima Bunjevaca	ELEMENTI NACIONALNE KULTURE	- narodni običaji kod Bunjevaca (podela) - običaji vezani za svatove - običaji vezani za žetvu - Dužijanca - običaji vezani za društveni život - prela - zimski običaji vezani za Božić - Mikulaš, Materice, Oce, vašange - običaji vezani za Uskrs - Vodeni ponediljak - običaji vezani za leto i Duhove - Kraljice

Ključne reči: bunjevački govor, književnost, etnologija i istorija, kultura izražavanja.

NAČIN OSTVARIVANJA PROGRAMA

Program Bunjevačkog jezika sa elementima nacionalne kulture u 2. razredu srednje škole ostvaruje se u nekoliko jasno definisanih etapa.
U oblasti jezika stavljamo akcenat na još veći unos izvornih bunjevačkih reči u svakodnevno izražavanje, u njihovo pravilno naglašavanje, kao i u poseban oblik rečeničkog iskaza koji je karakterističan za bunjevački govor - stilska obojenost.
U kulturi usmenog i pismenog izražavanja treba insistirati na što obimnijem i raznovrsnijem proznom i poetskom izražavanju i uzimanju što masovnijeg učešća na nagradnom konkursu ,,Bunjevačka lipa rič" koji kontinuirano sprovodi Bunjevačka matica i koji okuplja decu osnovnih i srednjih škola sa prostora Subotice i Sombora, koja rado pišu bunjevačkom ikavicom. Kao krajnji rezultat svakog sprovedenog konkursa krajem tekuće godine objavljuje se zbornik sa najoriginalnijim radovima učenika.
U oblasti književnosti učenici proučavaju hronološki knjževne epohe od stare do savremene književnosti.U pojedinim epohama Bunjevci nemaju svoje predstavnike, zato se oslanjamo na svetsku i srpsku književnu baštinu kako bi đaci imali što bolji uvid u istorijski razvoj književnosti. Razvija se logičko mišljenje putem razumevanja i tumačenja poetskih, proznih i dramskih tekstova koji obogaćuju maštu i doprinose većoj kreativnosti na maternjem jeziku, kao i tolerantnosti prema drugim zajednicama na ovim prostorima.
Upoznavanje i negovanje nacionalne kulture ostvaruje se postupnim usvajanjem znanja o bunjevačkoj istoriji, kulturi i tradiciji, upoznavanju bunjevačkih narodnih običaja koji se i danas neguju i čuvaju od zaborava.
Vrednovanje napretka učenika je stalno i sistematično. Vrednuje se aktivnost učenika tokom pripremne faze rada i tokom rada na času, učešće u radu prilikom tumačenja dela, učestalost javljanja, kvalitet odgovora, odnos prema radu,kao i sposobnost primene teorijskih znanja u konkretnim radnim okolnostima. Vrednovanje obuhvata i pismeno izražavanje putem pismenih vežbi koje se sprovode tokom godine.
LITERATURA:
1. Marko Peić, Grgo Bačlija - Rečnik bačkih Bunjevaca, 1990.
2. Ivan Antunović - roman „Odmetnik"
3. Ivan Antunović - novela „Nesretna Marija"
4. Boza Šarčević - Prvi bunjevački rečnik
5. Ana Popov, dr Suzana Kujundžić Ostojić - Pravopisni priručnik sa bunjevačkom gramatikom, 2018.
6. Mijo Mandić - novela „Žalosni svatovi, veseli pođani"
7. Ante Evetović Miroljub - novela „Siroti bogataši"
8. Ivan Vujić - satira „Nos"
9. Nikola Kujundžić - pripovetka „Dobro dite"
10. Bariša Matković - zbirka pripovedaka „Iz doba influence"
11. Blaško Rajić - autobiografske pripovetke iz zbirke „Našim šorom"
12. Blaško Rajić - istorijski ep „Slava"
13. Mijo Mandić - Buni, Bunievci, Bunjevci, 2009.
14. Dr Suzana Kujundžić Ostojić - Priporodna književnost www.bunjevci.com
15. Dr Suzana Kujundžić Ostojić - Bunjevački narodni običaji, Nacionalni savet bunjevačke nacionalne manjine, 2005.
16. V. Stanisavljević - Prilozi nastavi književnosti
17. Prof. V. Cvetanović - Samostalan stvaralački rad u nastavi srpskog jezika, 1996.
18. I.Ivić, A. Pešikan, S. Antić - Aktivno učenje 2, 2001.
19. Bunjevački kalenari, novine „Neven" i „Danica"
NAPOMENA - pored preporučene literature, nastavnik sam bira literaturu kojom će ispuniti ciljeve i zadatke predviđene ovim programom.

ТРЕЋИ СТРАНИ ЈЕЗИК
КИНЕСКИ ЈЕЗИК И ЦИВИЛИЗАЦИЈА

ТРЕЋИ СТРАНИ ЈЕЗИК

КИНЕСКИ ЈЕЗИК И ЦИВИЛИЗАЦИЈА

ДРУГИ РАЗРЕД

(2 часа недељно)

Циљ је овладавање основама писмености и конверзације на кинеском језику у свакодневном животном окружењу, настављање са упознавањем граматичких и лингвистичких правила (читање, писање, разумевање).

Задаци су: наставак оспособљавање за самосталну основну конверзацију, писање и читање кинеског језика, проширење синтаксичке структуре, упознавање са најважнијим аспектима културе и цивилизације НР Кине, усвајање основе граматике кинеског језика и овладавање око 300 кинеских карактера у другој године учења.

主教材Уџбеник: 标准教程 HSK 2 (北京语言大学出版社 · 2013年)

必备参考教材Обавезна додатна литература: 跟我学汉语 2 (人民教育出版社, 2011 年)

ИСХОДИ **Након обрађених области, ученик ће бити способан да:**	**Област**	**Садржај**
Фонетика: Правилно изражава наглашавање речи и реченица и правилно користи интонацију реченице. Граматика: Умеће да изрази приближан број користећи ји и дуо. Употребљава прилоге зуи, зхен, уијинг, јиу, хаи, уоудинр, заи и предлоге цонг, њанг и дуи.	**ЈЕЗИК**	**1. лекција九月去北京旅游最好(план)** • 助动词："要" • 程度副词："最" • 概数的表达：几，多 • 双音节词语的重音 • 汉字偏旁：王 和 阝 **2.лекција我每天六点起床(план)** • 用"是不是"的问句 • 代词："每" • 疑问代词："多" • 三音节词语的重音 • 汉字偏旁："^" 和 欠 **3. лекција左边那个红色的是我的(план)** • "的"字短语 • 一下 • 语气副词："真" • 四音节词语的重音 • 汉字偏旁：木 和 刂

Употребљава реченице “схи ...де” како би исказао наглашавање и конструкцију ...де схихоу да означи један тренутак у времену. Умеће да користи допуну за учесталост радње. Умеће да изрази напоредни однос користећи предлог би и конструкцију “ген...уиуанг”. Умеће да састави сложене реченице са односом преокрета “суиран...дансхи” и са узрочно последичним односом “уиньеи...суоуи” и стожерне реченице. Умеће да користи аспекте за изражавање периода реализације радње (радња у трајању зхе, искуство које је раније стечено гуо и радња која ће се ускоро десити уао...ле). Употребљава удвајање глагола и класификатора, модални глагол кененг и уме да гради редне бројеве. Умеће да искаже сугестију и императив и постави реторичко питање. Упознаје се са допуном за резултат и допуном за временску количину и глаголском синтагмом у улози атрибута.		**4 .лекција这个工作是他帮我介绍的(план)** • “是……的”句型：强调施事 • 表示时间：……的时候 • 时间副词：“已经” • 句子的语法重音1 • 汉字偏旁：纟和 忄 **5.лекција就买这件吧(план)** • 副词：“就” • 语气副词：“还” • 程度副词：“有点儿” • 句子的语法重音2 • 汉字偏旁：子 和 广 **6. лекција你怎么不吃了(план)** • 疑问代词：“怎么“ • 量词的重叠 • 关联词：“因为……所以“ • 句子的逻辑重音 • 汉字偏旁：犭和 心 **7. лекција你家离公司远吗(план)** • 语气副词：“还”2 • 时间副词：“就” • 离 • 语气助词：“呢” • 汉语的基本句调 • 汉字偏旁：彳和 攵 **8. лекција让我想想再告诉你(план)** • 疑问句：“……. 好吗” • 副词：“再” • 兼语句 • 动词的重叠 • 陈述句的句调 • 汉字偏旁：又 和 巾 **9. лекција题太多．我没做完(план)** • 结果补语 • 介词：“从” • “第”表示顺序 • 是非疑问句的句调 • 汉字偏旁：土 和 灬 **10. лекција别找了．手机在桌子上呢 (план)** • 祈使句：“不要……了；别……了”

Упознаје се са синтагмом са де и предлошком конструкцијом ли+објекат.		• 介词："对" • 特指问句的句调 • 汉字偏旁：走 和 穴 **11. лекција他比我大三岁 (план)** • 动词结构做定语 • "比"字句 • 助动词："可能" • 正反问句的句调 • 汉字偏旁：广 和 冫 **12. лекција你穿得太少了 (план)** • 状态补语 • "比"字句2 • 选择问句的句调 • 汉字偏旁：止 和 门 **13. лекција门开着呢 (план)** • 动态助词："着" • 反问句："不是……吗" • 介词："往" • 祈使句的句调 • 汉字偏旁：斤 和 页 **14. лекција你看过那个电影吗 (план)** • 动态助词："过" • 关联词："虽然……但是" • 动量补语："次" • 感叹句的句调 • 汉字偏旁：雨 和 页 **15. лекција新年就要到了 (план)** • 动作的状态："要……了"、"都……了" • 用"吧"和"吗"构成的疑问句的句调 • 汉字偏旁：山 和 大
Моћи ће да препозна и објасни 30 радикала. Моћи ће да препозна и правилно напише укупно око 300 кинеских карактера .	**ОРТОГРАФИЈА**	Усвајање нових 30 идеограма (радикала) садржаним у карактерима из лекција. Усвајање око 150 нових кинеских карактера садржаним у лекцијама.
Ученик се преко важних сегмената кинеске културе упознаје са кинеском историјом али и савременим добом.	**КУЛТУРА И ЦИВИЛИЗАЦИЈА**	Упознавање са кинеским традиционалним празницима, културом чаја и културом обедовања.

ЈАПАНСКИ ЈЕЗИК И ЦИВИЛИЗАЦИЈА 2

(2 часа недељно)

Циљ и задаци

Циљ је наставак усвајања новог система за писање, као и даље развијање језичке способности, оспособљавање за писмено и усмено излагање, изражавање властитих ставова и мишљења, превођење са јапанског језика и на јапански језик, упознавање културе и начина живота у Јапану. Примењивати стечено знање у контактима и сарадњи са Јапанцима, овладати методама за даље самостално учење. Даље развијање индивидуалних особености ученика кроз подстицање самосталности.

Задаци су: наставак усвајања основне јапанске граматике, проширивање лексичког фонда, усвајање већег броја идеограма (око 400 за IV године учења), даље упознавање са историјским развојем јапанске културе.

Исходи Након обрађених области, ученик ће бити способан да:	**Област**	**Садржај**
Користи следеће граматичке облике: Изражавање жеље. Учтива молба. Учтива дозвола. Повезује више краћих, простих, независних реченица, у сложену. Искаже две узастопне радње. Користи саставни тип реченице. Овлада правилним повезивањем придева у сложеној реченици. Сагради учтиву забрану. Учтиво дозволи да се нешто не уради. Употребљава формалне именице.	**ЈЕЗИК**	- **14 лекција (план)** - Ｉ．言語行動目標 - ＩＩ．提出項目 ✧ １．(て形) ＋ ください ✧ ２．(ます形) ＋ ましょうか ✧ ３．（て形）＋います - ＩＩＩ．会話 毎日まで行ってください - **15 лекција (план)** - Ｉ．言語行動目標 - ＩＩ．提出項目 ✧ １．（て形）＋ もいいです ✧ ２．（て形）＋ はいけません ✧ ３．（て形）＋ います （状態、身分・職業） - ＩＩＩ．会話 ご家族は？ - **16 лекција (план)** - Ｉ．言語行動目標 - ＩＩ．提出項目 ✧ １．（て形）、（て形）～ ✧ ２．（て形）＋ から、～ ✧ ３．～は～が～ ✧ ４．（い形容詞（い））くて～ ● （名形容詞）で、～ ● （名詞）で、～

Сагради модалну конструкција *могу*. Изрази учесталост неке радње. Употребљава следеће конструкције: Упитна конструкција: Да ли сте икада…¬? Односни облик глагола испред прилога. Синтакса: повеже просте реченице у сложене Повеже више придева Сагради сложену реченицу Употребљава структурне речи у реченици: mae ni Правилно користи помоћне глаголе tai, tari, naru, као и модални глагол dekiru. Употребљава граматичке конструкције: temo ii, nai de kudasai, naku temo ii, koto ga dekiru, koto ga aru Употребљава придев*hoshii* (придев за изражавање жеље), повезивање више придева у сложеној реченици .		- ＩＩＩ．会話　使い方を教えてください - **17 лекција (план)** - Ｉ．言語行動目標 - ＩＩ．提出項目 ✧ １．（ない形）＋　ないでくさだい ✧ ２．（ない形）＋ なければなりません（ないといけません） ✧ ３．（ない形）＋ なくてもいいです ✧ ４．　～は　（目的語のとりたて） - ＩＩＩ．会話　どうしましたか - **18 лекција (план)** - Ｉ．言語行動目標 - ＩＩ．提出項目 ✧ １．（名詞）ができます　（能力） ✧ ２．（辞書形）＋ことができます（能力） ● （名詞）/（辞書形）＋ことができます　（可能性） ✧ ３．趣味は　（名詞）　です ✧ （辞書形）＋　ことです ✧ ４．（辞書形）＋　まえに、～ ● （名詞）の　＋　まえに、～ ● （期間）＋　まえに、～ - ＩＩＩ．会話　趣味葉なんですか - **19 лекција (план)** - Ｉ．言語行動目標 - ＩＩ．提出項目 ✧ １．（た形）＋　ことがあります ✧ ２．（た形）＋り、（た形）＋りします ✧ ３．（い形容詞（～い）くなります ● （な形容詞）に　なります ● （名詞）　に　なります - ＩＩＩ．会話　ダイエットはあしたからします
Ученик ће моћи да напише и прочита 200 идеограма и то 100 идеограма који су усвојени на претходним нивоима учења и 100 идеограма усвојених у	**ОРТОГРАФИЈА**	100 идеограма који су садржани у лекцијама које прате усвајање језичких јединица.

четвртој години учења.		
Ученик је уознат са јапанском историјом средњег века и предмодерног Јапана.	ЦИВИЛИЗАЦИЈА	Историја Јапана од периода Нара до периода Токугава.

5. ПРЕПОРУКЕ ЗА ПРИПРЕМУ ИНДИВИДУАЛНОГ ОБРАЗОВНОГ ПЛАНА ЗА УЧЕНИКЕ КОЈИМА ЈЕ ПОТРЕБНА ДОДАТНА ОБРАЗОВНА ПОДРШКА

5.1. Индивидуални образовни план за социјално ускраћене ученике и ученике са сметњама у развоју и инвалидитетом

Индивидуални образовни план се припрема за ученике којима је услед социјалне ускраћености, сметњи у развоју, инвалидитета, каснијег укључивања у школовање, недовољног познавања језика и других разлога потребна додатна образовна подршка. Циљ индивидуалног образовног плана јесте постизање оптималног укључивања таквих ученика у редован образовно-васпитни рад и њихово осамостаљивање у вршњачком колективу. За сваког ученика појединачно, према његовим специфичним потребама и могућностима, припрема се прилагођен начин образовања који обухвата индивидуални образовни план, програм и начин рада који садрже: 1) дневни распоред активности часова наставе у одељењу; 2) дневни распоред рада са лицем које пружа додатну подршку и учесталост те подршке; 3) циљеве образовно-васпитног рада; 4) посебне стандарде постигнућа и прилагођене стандарде за поједине или све предмете са образложењем за одступање; 5) програм по предметима, у коме је прецизирано који садржаји се обрађују у одељењу, а који у раду са додатном подршком; 6) индивидуализован начин рада наставника, избор адекватних метода и техника образовно-васпитног рада. Индивидуални образовни план доноси педагошки колегијум на предлог стручног тима за инклузивно образовање. Тим за инклузивно образовање чине одељењски старешина и предметни наставници, стручни сарадник школе, родитељ/старатељ, а по потреби педагошки асистент и стручњак ван школе, на предлог родитеља/старатеља. Родитељ/старатељ даје сагласност за спровођење индивидуалног образовног плана. Наставник при планирању свог рада у одељењу усклађује свој план са индивидуалним образовним планом ученика. Спровођење индивидуалних образовних планова прати просветни саветник.

5.2. Индивидуални образовни план за ученике са изузетним способностима

За ученике са изузетним способностима, школа обезбеђује израду, доношење и остваривање индивидуалног образовног плана којим се врши проширивање и продубљивање садржаја образовно-васпитног рада. Индивидуални образовни план је посебан акт, који има за циљ оптимални развој ученика и остваривање исхода образовања и васпитања, у складу са прописаним циљевима и принципима, односно задовољавања образовно-васпитних потреба ученика. Индивидуални образовни план укључује: 1) педагошки профил ученика, у ком су описане његове јаке стране и потребе за подршком; 2) план индивидуализованог начина рада, којим се предлажу одређени видови прилагођавања наставе (простора и услова, метода рада, материјала и учила) специфичним потребама ученика и 3) план активности, којим се предвиђени облици додатне подршке операционализују у низ конкретних задатака и корака, и спецификује распоред, трајање, реализатори и исходи сваке активности.

Индивидуални образовни план доноси педагошки колегијум на предлог тима за инклузивно образовање, односно тима за пружање додатне подршке ученику. Тим за пружање додатне подршке чине: наставник предметне наставе, стручни сарадник школе, родитељ/старатељ, а по потреби и стручњак ван школе, на предлог родитеља/старатеља. Родитељ/старатељ даје сагласност за спровођење индивидуалног образовног плана. Наставник при планирању свог рада у одељењу усклађује свој план са индивидуалним образовним планом ученика, укључујући мере и активности предвиђене индивидуалним образовним планом. Он се остварује доминатно у оквиру заједничких активности у одељењу а у складу са потребама ученика, на основу одлуке тима за пружање додатне подршке ученику, делом може да се остварује и ван одељења.

Спровођење индивидуалних образовних планова прати просветни саветник.

6. НАЧИН ПРИЛАГОЂАВАЊА ПРОГРАМА

6.1. Начин прилагођавања програма предмета од значаја за националну мањину

У настави предмета од значаја за националну мањину (Историја, Музичка култура и Ликовна култура) изучавају се додатни садржаји који се односе на историјско и уметничко наслеђе одређене мањине. Од наставника се очекује да, у оквирима дефинисаног годишњег фонда часова, обраде и додатне садржаје, обезбеђујући остваривање циља предмета, стандарда постигнућа ученика и дефинисаних исхода. Да би се ово постигло, веома је важно планирати и реализовати наставу на тај начин да се садржаји из културно-историјске баштине једне мањине не посматрају и обрађују изоловано, већ да се повезују и интегришу са осталим садржајима програма користећи сваку прилику да се деси учење које ће код ученика јачати њихов осећај припадности одређеној националној мањини.

7. УПУТСТВО ЗА ОСТВАРИВАЊЕ СЛОБОДНИХ АКТИВНОСТИ

Ради јачања образовноваспитне делатности школе, подстицања индивидуалних склоности и интересовања и правилног коришћења слободног времена, школа је дужна да реализује слободне активности, које се спроводе кроз рад у секцијама и ваннаставним активностима. Школа својим Школским програмом и Годишњим планом рада дефинише различите активности у складу са својим ресурсима и просторним могућностима.

Активности треба тако организовати да ученици имају што више могућности за активно учешће, за креативно испољавање, за интеракцију са другим ученицима, коришћење различитих извора информација и савремених технологија. Резултате рада ученика у оквиру слободних активности треба учинити видљивим јер се на тај начин обезбеђује мотивација и задовољство учесника активности. Бројни су начини на који је могуће то остварити као што су: организовање представа, изложби, базара, објављивање на сајту школе, кроз смотре стваралаштва, спортске сусрете и друго.

ХОР И ОРКЕСТАР

Свака гимназија обавезна је да организује рад школског хора, а поред тога паралелно може организовати и школски оркестар, у оквиру обавезних ваннаставних активности. Рад и концертна активност хорова и оркестара значајна је зато што утиче на обликовање културног индентитета школе, подршка је развоју културне средине заједнице, утиче на формирање будуће концертне публике и на тај начин доприноси очувању, преношењу и ширењу музичког културног наслеђа.

Због значаја ових ансамбала за ученике, школу и шире, мора се водити рачуна да се у време одржавања проба не заказују друге активности, односно часови се морају одржавати у континуитету и бити део распореда часова школе.

Певање у хору или свирање у оркестру имају свој образовни и васпитни циљ.

Образовни циљ обухвата развијање слуха и ритма, ширење гласовних могућности и учвршћивање интонације, способност за фино нијансирање и изражајно извођење, упознавање страних језика, литерарних текстова, домаћих и страних композитора, што све води ка развијању естетских критеријума.

Васпитни циљ обухвата развијање осећања припадности колективу - остваривање циљева кроз задовољство у заједничком раду;развијање савесности и дисциплине, концентрације и прецизности, истрајности и личне одговорности, поштовања различитости и толеранције; развијање одговорности, стицање самопоуздања, савладавање треме и развијање вршњачке сарадње на нивоу школе, као и способност како се уклопити и као индивидуа стајати иза групе.

Позитиван утицај музике на здравље и развој је општепознат (психолошки, социолошки, емоционални развој), те певање у хору значајно доприноси смањењу стреса, агресивности и побољшању здравља и квалитета живота код ученика.

а) ХОР

Хор може бити организован као мешовити, женски или мушки вишегласни хор, на нивоу целе школе. Часови рада су део радне обавезе ученика који су прошли аудицију за хор. У односу на укупан број ученика, минималан број чланова хора за школе које имају до 200 ученика је 30 чланова, а у већим школама (преко 200 ученика) је 40.
Рад са хором представља сложенији вид васпитно-образовног рада наставника и рачуна се као саставни део обавезне наставе и вреднује се као педагошка норма наставника у оквиру обавезне двадесеточасовне норме са по 4 часа недељно, односно по 140 часова годишње.
Репертоар школских хорова обухвата одговарајућа дела домаћих и страних аутора разних епоха, народне, пригодне песме савремених композитора. У току школске године потребно је са хором извести најмање десет вишегласних композиција, acappella или уз инструменталну пратњу. При избору песама треба поћи од процене гласовних могућности, као и од тема и нивоа сложености примерених средњошколском узрасту.
Начин остваривања програма
Хор формира наставник, на основу провере слуха, гласовних и певачких способности ученика, након чега следи разврставање певача по гласовима.
Хорске пробе се изводе одвојено по гласовима и заједно. Програм рада са хором треба да садржи пригодне композиције, као и дела озбиљније уметничке вредности, у зависности од могућности ансамбла.
Садржај рада:
- избор чланова и разврставање гласова;
- хорско распевавање (вежбе дисања, дикције, интонације и техничке вежбе);
- интонативне вежбе (решавање проблема из појединих делова хорске партитуре);
- музичка карактеризација ликова и тумачење садржаја;
- стилска обрада дела;
- увежбавање хорских деоница појединачно и заједно;
- реализација програма и наступа хора према Годишњем програму рада школе.
На часовима хора, наставник треба да инсистира на правилној техници певања. Дисање, дикција и артикулација представљају основу вокалне технике па тако вежбе дисања и распевавања морају бити стално заступљене. Услов правилног дисања је и правилно држање тела. Потребно је инсистирати на доброј дикцији (зависно од стила). Препоручљиво је певање вокала на истој тонској висини, уз минимално покретање вилице у циљу изједначавања вокала, а у циљу добијања уједначене хорске боје.
Код обраде нове композиције најпре се приступа детаљној анализи текста. Уколико је текст на страном језику, ученици уче правилно да читају текст, изговарају непознате гласове и упознају се са значењем текста. Током анализе текста важно је обратити пажњу и на акцентовање речи и слогова на основу дела такта и мелодијског тока. Даља анализа нотног текста и усвајање мелодија по гласовима, постиже се на одвојеним пробама по гласовима. Већ у овој фази, уз учење нотног текста, треба у учење укључити и динамику и агогику. На заједничким пробама хора, након усвајања композиције у целости, неопходан је даљи рад на интерпретацији дела.
Обрађене композиције изводе се на редовним школским активностима (Дан школе, Свечана прослава поводом обележавања школске славе Светог Саве, Годишњи концерт...), културним манифестацијама у школи и ван ње, као и на фестивалима и такмичењима хорова у земљи и ван ње.
Препоручене композиције за рад хора
Химне: Боже правде, Светосавска химна, Востани Сербие, Gaudeamus igitur
О. ди Ласо: мадригал по избору (Матона миа Кара)
К. Џезуалдо: мадригал по избору (нпр. Sospirava il mio core)
Хенри VIII: Pastime with good company
Стари мајстори - избор
Ј. С. Бах - корал по избору (Jesu, meine Freude, Herr, Gott, wir loben dich)
Ј. С. Бах/Ш. Гуно - Аве Мариа (хорска обрада)
Г. Ф. Хендл: арија Алмире из опере Риналдо (хорска обрада)
Ђ. Б. Мартини: Un dolce canto
В. А. Моцарт: Abendruhe
Л. ван Бетовен: канони Glück zum neuen Jahr, An Mälzel
Ф. Грубер: Ариа Nyхта
А. Суливан: The long day closes
Ф. Шуберт - избор (Heilig ist der Herr)
Ф. Шуман - избор (Gute Nacht)
Ф. Лист - Салве регина
Ђ. Верди: Хор Јевреја из опере „Набуко”
А. Бородин - Половетске игре из опере „Кнез Игор”
П. И. Чајковски: избор духовних песама (Свјати боже), Ручи бегут звења
Д. С. Бортњански: Избор (Оче наш, Тебе појем, Хвалите господа, химна Кољ Славен)
Чесноков - избор (Тебе појем)
Н. Кедров - Оче наш
А. Ведељ - Не отврати лица Твојего
Анонимус - Полијелеј -Хвалите имја Господње
С. С. Мокрањац: Одломци из Литургије св. Јована Златоустог: Тебе појем, Свјати боже, Буди имја, Алилуја; Тропар св. Сави, О светлим празницима; Акатист пресветој Богородици; Руковети или одломци из руковети по избору и могућностима хора
К. Станковић: Паде листак, Тавна ноћи, Девојка соколу, Сива магла
И. Бајић/К.Бабић: Српкиња
Кнез М.Обреновић: Што се боре мисли моје (обрада)
Ј. Славенски: Јесењске ноћи
М.Тајчевић: Четири духовна стиха
Џ. Гершвин: Sumertime
Црначка духовна музика: Избор (Nobody knows; Ilija rock)
К. Орф - Catulli carmina (Odi et amo)
К. Золтан: Stabat mater
Д. Радић: Коларићу панићу
М. Говедарица: Тјело Христово
Е. Витакр: Лукс аурумкве (Lux Aurumque)
Г. Орбан: Аве Марија
С. Ефтимиадис: Карагуна
Т. Скаловски: Македонска хумореска
Д. С. Максимовић: Девојчица воду гази, Љубавна песма
Ст. М. Гајдов: Ајде слушај Анђо
П. Љондев: Кавал свири, Ерген деда
С. Балаши: Sing, sing
К. Хант - Hold one another
Ф. Меркјури: Боемска рапсодија, We are the champions
Џенкинс: Адиемус

Г. Бреговић: Dreams
Ера: Амено
Непознат аутор: When I fall in love
А. Ли: Listen to the rain
М. Матовић: Завјет, Благослов
В. Милосављевић: Покајничка молитва, Херувимска песма
Ж. Ш. Самарџић: Суза косова
Н. Грбић: Ово је Србија
С. Милошевић: Под златним сунцем Србије
Обраде песама група Beatles (Yesterday...), Abba…
Обраде српскиих народних песама, песме Тамо далеко, Креће се лађа Француска, коло Боерка...
Канони по избору

б) ОРКЕСТАР

Оркестар је инструментални састав од најмање 10 извођача који свирају у најмање три самосталне деонице. У зависности од услова које школа има, могу се образовати оркестри блок флаута, тамбурица, гудачког састава, хармоника, мандолина као и мешовити оркестри.

Рад са оркестром представља сложенији вид васпитно-образовног рада наставника и рачуна се као саставни део обавезне наставе и вреднује као педагошка норма у оквиру обавезне двадесеточасовне норме наставника са по 4 часа недељно, односно по 140 часова годишње.

Садржај рада:
- избор инструмената и извођача у формирању оркестра;
- избор композиција према могућностима извођача и саставу оркестра;
- техничке и интонативне вежбе;
- расписивање деоница и увежбавање по групама (прстомет, интонација, фразирање);
- спајање по групама (I-II; II-III; I-III);
- заједничко свирање целог откестра, ритмичко - интонативно и стилско обликовање композиције.

У избору оркестарског материјала и аранжмана потребно је водити рачуна о врсти ансамбла, а и извођачким способностима ученика. Репертоар школског оркестра чине дела домаћих и страних композитора разних епоха у оригиналном облику или прилагођена за постојећи школски састав. Школски оркестар може наступити самостало или као пратња хору.

ОСТАЛИ ОБЛИЦИ ОБРАЗОВНО-ВАСПИТНОГ РАДА

За ученике чије се интересовање и љубав за музику не могу задовољити оним што им пружа редовна настава, могу се организовати додатна настава или секције.У зависности од афинитета, креативних способности или извођачких могућности ученика, рад се може организовати кроз следеће активности:
- солистичко певање;
- групе певача;
- „Мала школа инструмента” (клавир, гитара, тамбуре...);
- групе инструмената;
- млади композитори;
- млади етномузиколози (прикупљање мало познатих или готово заборављених песама средине у којој живе).